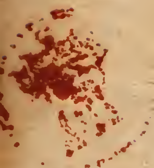

FAMIANI STRADÆ
ROMANI, è Soc. Ies.

DE

BELLO BELGICO

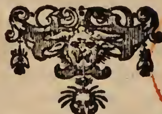
DECAS SECVNDA,

Ab initio Præfecturæ

ALEXANDRI FARNESII
PARMÆ PLACENTIÆQVE
DVCIS III.

AN. MDLXXVIII.
Vsque ad An. MDXC.

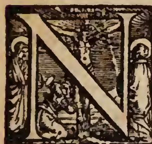
Editio passim correctior, præcipue in Indice, qui in Romana, aliisque, mendis scatet.

Iuxta Exemplar ROMÆ *impressum*
Apud Hæredes Francisci Corbelletti,
CIƆ IƆC L.

SERENISS. PRINCIPI
RANVTIO II FARNESIO
PARMÆ AC PLACENTIÆ DVCI SEXTO
FAMIANVS STRADA FEL.

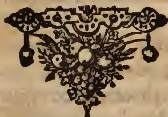
On magnopere mihi verendum arbitror SERENISSIME DVX, ne hanc Belgicæ hiſtoriæ partem non libenter accipias. Offert eam tibi Odoardus parens tuus, quam diu expeditam, & antequam in lucem ederetur, inſpectam, &, qua erat facilitate, probatam, tibi cum reliqua Imperii hereditate reliquit. Immo ipſe mihi videtur proavus tuus Alexander offerre illam tibi, in quo quaſi agnoſcat generoſos illos primæ ætatis ſuæ ſpiritus; & , quam ipſe præliarem indolem tum oſtendit, quum puer undecennis in Belgico apud S. Quintinum exercitu, de avunculo Rege queſtus eſt, quod inter aggreſ-

fores non admiſſus, relinqueretur otioſus in caſtris; eamdem obſervaverit in te indolem, ac martiales impetus, dum ejuſdem fere ætatis puer auditus es indoluiſſe, quod in militari expeditione parentem ſequi armatus prohiberere. hæc inquam in te rudimenta magnorum operum Alexander agnoſcens, indeque te ad hæc ipſa opera domeſtico hortamento deducturus, hic tibi in Belgici martis campo ſpectandum imitandumque ſe præbet. Et vero tu, qui priſcorum belli Ducum, in primiſque Macedonis Alexandri res geſtas, itinerum intervalla, loca ſituſq; prœliorum obſervare in eorum hiſtoriis, ac digito monſtrare adhuc puer, non ſine omnium admiratione, conſueveras; quanto jucundius hic Alexandri tui facta percurrens, nunc Antverpiam cum Tyro committes: nunc foſſas hinc Druſianam & Corbuloniam, inde Farneſianam ſive Parmam metieris: nunc Rhenano ponti pontem Scaldicum oppones: & ubique exempla relegens veterum Quiritium, expugnatos iterum Ambivarites, Advaticos in fidem receptos, Batavos potentia exutos, ſubactos Vbios, Nervios,

Sicam-

Sicambros: iterata Cæſaris, Druſi, Germanici ad Moſam, Rhenumque prælia, atque victorias uno in Alexandro pariter agnoſces: tanto quidem ſolidiore voluptate, quanto hæc remotiora ſunt ab antiquitate plerumque obnoxia ſuſpicionibus fabularum, inque ſuorum laudes, nullo facile redarguente, licentius effuſa. Vnum ſubvereri in mentem venit, ne meis hiſce ſcriptus annalibus Alexander minus à te agnoſcatur, ut infra eum Alexandrum, cujus ipſe ſpeciem alte conceptam animo geris, virtutemque, & palmas inhians meditaris. Ac forte, ut olim Macedo ad Achillis tumulum ingemuiſſe dicitur, ac beatum illum prædicaſſe, quod Homerum ſuarum laudum præconem nactus eſſet; tu quoque res utriuſque Alexandri componens, quantum à ſcriptoris eloquentia fortunatum illum dices, tantum pro tuo ſuſpirabis, quod à pari tuba præconium non habuerit. Sed ſecurus eſt gloriæ ſuæ Alexander. utque nullius magniloquentia ambit aſſurgere, ita nec timet cujuſquam ſtyli humilitate jacere. Quin potius attollet ille ſecum præcones ſuos, in eumdemque, quo vehitur

ipſe, currum immortalitatis aſſumet. Inde mihi ſpes oborta, in commentatione glorioſi Principis aſpergendum me parte aliqua gloriæ, poſteris invidendæ, quod talem ad dicendum Achillem ſortitus ſim, qui non modo fabulatori poëtæ debere nihil velit, ſed etiam ultro poſſit, à rerùm non dubie geſtarum magnitudine, conciliare ſcriptori ſuo fidem pariter, ac famam. E Collegio Romano, Kalend. Novembribus AN. DOM. MDCXLVII.

LECTO-

Llocutus jam te, amice Lector, in prima Decadis meæ vestibulo, necesse non habebam hic te rursum remorari, nisi tua me humanitas cogeret, qua lucubrationes meas & editas legi abs te assidue, & edendas expeti avide ad legendum passim audio: nulla interim gloriatione mea, quando hanc qualemcumque famam, operis materia mihi conciliat, & tuus favor. cui grates debere me sicuti sentio, ita profiteri palam volui. Hæc præfatus, unum alterumque habeo, quod te rogem. Primum, ut si qua Belgii loca non eo, quo nunc visuntur, situ posituque à me relata hic leges, non continuo inscitiæ, aut incuriæ scriptorem accuses, memor à me scribi, uti res tunc erant superiore sæculo, à quo nostra dein tempora variarunt, cum alibi sæpe, tum præsertim in Belgio, cujus urbes non magis assidua armorum jactatione Dominos subinde mutant, quam hostili aquarum accessu recessuve, nunc terræ, nunc amnium juris fiunt. Steenberga quantum hodie distat à mari! quæ tamen ante annos sexaginta mari adsidebat, portusque percelebris habebatur. Alterum est, ut idem ferre judicium velis de urbium arciumque munitionibus: quarum si forte nonnullas, quæ multus oppugnantium exercituum labor ac mora olim fuere, mutilatis nunc turribus ac molibus, expositas injuriis hostium vides; cogita, ut hominum, ita & urbium secari interdum brachia, artusque comminui. At vero, (ut hoc quoque tecum communicem) in iis,

quæ inter narrandum, aliorum comparatione superaddo, quæ tamen superaddo quam rarissime, nullius patrocinium anxie mihi fatigandum existimavi, magnis videlicet exemplis à culpa suspicione absolutus. Sane Corn. *Tacitus postquam scelus gregarii equitis enarrasset, professi occisum à se fuisse in acie fratrem suum, ausique propterea præmium à belli Ducibus flagitare: non solum id pari cum facinore comparavit, quum Pompejanus miles in pugna ad Ianiculum commissa adversus Cinnam, fratrem interemit, &, agnito scelere, sibi mortem conscivit; sed etiam post collatum expensumque utriusque factum, addidit:* Hæc aliaque ex veteri memoria repetita, quoties res, locusque exempla recti, aut solatia mali poscent, haud absurde memorabimus. *uti memoratum ab eo, atque ab aliis non raro scriptoribus ostendere, in promptu fuerit, nisi te festinantem diutius proloquendo sistere, importunum arbitrarer.*

Lib. 4. Hist.

VIN-

VINCENTIVS CARAFA
SOCIETATIS IESV
Præpoſitus Generalis.

CVm Secundam Decadem Hiſtoriarum de Bello Belgico P. Famiani Stradæ, noſtræ Societatis Sacerdotis, tres ejuſdem Societatis Theologi recognoverint, & in lucem edi poſſe probaverint; facultatem concedimus, ut typis mandetur, ſi ita Illuſtriſſ. & Reverendiſſ. D. Viceſgerenti, ac Reverendiſſ. P. Magiſtro Sacri Palatii videbitur. Datum Romæ 21 Martii 1647.

Vincentius Carafa.

Loco ✠ Sigilli.

SEcundam Decadem de Bello Belgico, à R. P. Famiano Strada Societ. Ieſu non minus prudenter quam eleganter ſcriptam legi, ita jubente Reverendiſſ. P. F. Vincentio Candido Sac. Apoſt. Palat. Magiſtro. cum autem nihil in ea ſit Fidei aut moribus contrarium, publica luce digniſſimam eſſe judico. Romæ ij Novembris 1646.

Valentinus Mangionius ejuſdem Societ. manu propria.

Impri-

Imprimatur,

SI videbitur Reverendiſſ. P. Mag. Sacri Palatii Apoſtolici.

A. Sacratus Epiſc. Comacl. Viceſg.

Imprimatur.

FR. Vincentius Candidus, Sacri & Apoſtolici Palatii Magiſter, Ordinis Prædicatorum.

V O-

VOCES
ALIQVOT MILITARES
in hoc opere uſurpatæ.

A*Labarda*, Bipennis haſta.

Approcci, Obſidionales acceſſus. Obſidionales viæ, obliquo ductu ad foſſores militeſque tegendos. Operum appropinquationes, ſinuato itinere ad declinanda hoſtium tela.

Auditor generale, Militarium cauſarum generalis Quæſitor.

Baracche, Caſtrenſia tuguria.

Batteria luogo, Suggeſtus tormentarius, Tormentorum ſedes.

Breccia, Mœnium ruinæ. Rudere complanata foſſa.

Cannoni da batteria, Tormenta obſidionalia.

Caporale, Decurio.

Caſematte, Cæcæ cryptæ. Imæ cryptæ ad latera propugnaculorum.

Colonnello, Chiliarchus. Tribunus.

Commiſſario generale della Cavalleria, Commiſſorum in equeſtri militia curator. Equitum commiſſarius.

Compagnia di Cavalli volante, Expedita levis armaturæ turma.

Contramina, Contrarius cuniculus. Tranſverſus meatus.

Contraſcarpa, Foſſæ pars mœnibus adverſa.

Cornetta, Equeſtre vexillum.

Cornetta del Generale, Labarum. Imperatorium vexillum.

Corpo di guardia, Militum ſtatio.

Cortina, Interjecti muri lorica.

Cavaliere, Tumulus mœnibus impoſitus.

Cavalli da bagaglio, Equi ſarcinarii.

Gabbionate, Loricæ vimineæ. Corbes. Corbium ſeu ciſtarum objectus.

Galeazze, Naves longiores.

Galeoni, Ingentes Gauli.

Gioſtre, Decurſiones ludicræ. Voluptuaria præliorum ſimulacra.

Guardie, Stationarii.

Ingegnero, Machinator bellicus. A bellicis machinamentis. Machinali ſcientia clarus.

Mezzaluna, Semilunare munimentum.

Moſchetti, Majores ſclopi. Tubi furcillis librari ſoliti.

Moſchettieri, Majores ſclopetarii. Sclopetarii furcillis tubos librantes.

Orlo della foſſa, Foſſæ labrum, vel margo.

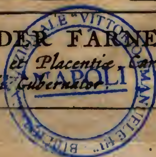
Parapetto, Lorica poſt circitorum viam.

Pettardo, Pyloclastrum.
Petto à botta di Moschetto, Thorax solidus fidusque contra ictum majoris sclopi. Thorax ab ictu sclopi majoris innoxius.
Piattaforma, Planiforme propugnaculum.
Pistola, Fistula ferrea.
Polvere d'archibugio, Pulvis bellicus.
Punta del baleardo, Rostrum propugnaculi.
Ridotti, Receptacula.
Rinforci, Subsidia. Subsidiariæ copiæ.
Ritirate, Interni receptus. Perfugia secundaria.
Rivellino, Portæ munimentum. Moles portæ præstructa. Propugnaculum paulum à mœnibus abjunctum.
Ronda, Circitor.
Salvocondotto, Fides publica. Assertitiæ litteræ. Liberi commeatus tessera.
Scarpa della muraglia, Ima muri declivitas, vel curvatura. Murus à summo leviter inflexus.
Semmella, Ducta humi pulveris linea.
Sergente d' una Compagnia, Instructor centuriæ.
Sergente d' un terzo, Legionis instructor.
Sortite cieche, Inopinatæ eruptiones.
Tenente della Cavalleria, Equitum legatus.
Terrapieno, Terrea munitio. Locus humo congestitia firmatus.
Traverse, Transversa sepimenta.
Trincea, Agger militaris. Fossa è terræ aggestu in alterum labrum altior ac munitior.
Trincea intorno à gli alloggiamenti, Castrense vallum, vel septum.
Trincea intorno al luogo assediato, Sepes militaris. *Vide Approcci.*
Truppa di Cavalli, Equitum globus. Equitum manus. Parva equitum turma.
Truppetta, Parvula equitum manus, vel turma.
Venturieri, Honorarii bellatores.
Venute, Itinerum aditus.
Vettovaglia, Res cibaria.
Visitator generale, Inspector universi exercitus.
Vivandieri, Mercatores annonarii. Mercatores castrenses.

DE

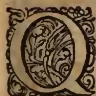
ALEXANDER FARNESIVS,
Dux Parmæ et Placentiæ, Caroli V. Nepos, Belgii Gubernator.

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECVNDÆ

LIBER PRIMVS.

QVa tempestate Belgii præfecturam iniit Alexander Farnesius, Parmæ Placentiæque Princeps, fœderatorum Ordinum potentia perquam ingens erat. Nam è septendecim provinciis ferme tres, eæque non magnæ Hispano parebant. Et eorum exercitus, gliscente in dies militum numero, formidandus habebatur. Auxerant illum magna Ducum nomina, Matthias Archidux Austriæ, frater Rodulphi Cæsaris, ad regendas provincias nuper accitus, expuncto, Fœderatorum calculis, Ioanne Austriaco: & Ioannes Casimirus, Palatini Septemviri filius, qui & suo in Catholicos odio, & aliena armatus ope, Belgis obtulerat se: & Franciscus Hercules Alenconii Dux, Galliarum Regis frater, paulo ante mortem Austriaci, Belgium ingressus glorioso cum titulo, *Defensoris Belgarum* adversus injurias externorum. In hoc autem, quem postremo dixi loco, momenti plus inerat, quod vicinior à Gallis timor: & ipse tanto incitatius expeditionem inibat, quanto adversa omnia expertus in Gallia, spes denique suas in belgico, quod offerebatur, imperio certius reponebat. Etenim evolutus spe, qua sibi persuaserat, evocato ad Poloniæ regnum Henrico fratre, se eadem regni præfectura per Galliam potiturum, quam administraverat Henricus, accensus ignominia,

1578. STATVS fœderatarum provinciarum, *Namurcum, Lucemburgum, Limburgum,*

auctus ab Archiduce Matthia, *Frider. Elector.*

& à Casimiro, *Angliæ Reginæ,* & ab Alenconio.

& ab hoc maxime,

ob spem belgici Principatus: *Comestabilatu.*

& ob adversa in Gallia,

1578. *Carol. IX. Henricus III.* nia, facile à Politicis actus est in Carolum Regem: ac modo reconciliatus Henrico à Polonia ad Galliæ regnum reverso, erectusque in spem Henrico in Poloniæ regimine succedendi: modo hac spe evanescente offensus fratri, cujus potentiam ferre non poterat; diu propterea fluctuavit, nec sibi, nec partibus constans. donec adventu Monduceti ex Belgio, atque opera Margaritæ Valesiæ sororis, *Uxor Henrici Navarræi.* ducem se Belgis imperium offerentibus tandem præbuit. Id qua ratione cœptum, perfectumque sit, ego in præsentia, quoniam historiæ interest, in medium dabo.

NEGOTIUM tradendi provincias Regis in Alenconii manus: cœptum à Legato Gallico, & propositum Alenconio.

Observaverat in legatione sua belgica Monducetus, aliquorum Procerum, civitatumque belgarum animos gallici imperii perquam cupidos. Id Henrico Regi referens, adjecit, Sibi certum videri, si qua à Gallis ope juvarentur Belgæ, in provinciis præsertim Galliæ finitimis; eos, excusso penitus Hispanorum jugo, in partes avide transituros. Verum ad hæc immoto Rege satis domi suæ turbis Hugonotorum implicito, Alenconium aggreditur Monducetus, juvenique ad omnem rumoris auram vota sua circumagenti facile persuadet. Quippe ADVERSIS cum fluctibus colluctantes, quidquid offertur, ne hauriantur, arripiunt.

Ministram se offert Alenconio Margarita soror, rei tentandæ aptissima.

Consultantibus, unde prima telæ fila ducerentur, obtulit se Margarita soror, ordiendo operi peropportuna. Hæc enim occasionem circumspiciens abeundi è Gallia, ne bello, quod in- *Henr. III.* ter Navarræum Regem maritum, & Regem Galliæ fratrem movebatur, interesset; decreverat per speciem curationis, ad Spadanas a- *Spà.* quas in Belgium ire: facili ad sororem dimittendam Rege, ne aulæ secreta per eam ad maritum deferrentur. Igitur commodum Alenconio visum, si in eo itinere exploraret illa Belgarum mentes, aditumque fratri in eorum animos, simul & in provincias adornaret. Erat profecto Margarita imposito oneri unice facta. Nam & Alenconium flagrantissime amabat,

pro-

MATTHIAS ARCHIDVX
AVSTRIÆ, *Dux Burgundiæ, Comes*
Tirolis, Fœderati Belgii Gubernator.

proque illo à Carolo, & Henrico fratribus dissidente, perpetuo steterat: & ingenium illi ut experrectum & solers, ita promptum atque audax, inque aliorum familiaritatem plus interdum, quam modestiam ejus addeceret, blande se, ac prælicenter insinuans. certe in conciliandis sibi hominum animis non alia facundior, ac violentior. Et ostendit illa quidem in ea profectione quantum agendi dexteritate, dicendique vi posset: devinctis sibi, quocunque diverteret, belgarum Procerum voluntatibus, in easque semper aliquo amoris igniculo in Galliæ nomen dissimulanter injecto. Sed Montibus, urbe Hannoniæ, dissimulationem deposuit; explorato Philippi Comitis Lalinii, qui Hannoniæ præerat, animo Hispanis infenso, atque in Gallos jampridem verso: ejusque uxore Margarita Lignya (quam viro concordem reperit) sibi amantissime adjuncta, & loco sororis adstricta. Quos inter, crebris arcanisque colloquiis, ea demum jacta sunt fundamenta, quæ postea, evocato in Belgium Alenconio, patuere. Nusquam tamen, quam Cameraci, confidentius apertiusque transactum est. Moderabatur arci à Carolo V. Cameraco olim impositæ, fœderatis Ordinibus addictus, Balduinus Gaurius Inchii Dominus, pulso inde per dolum Philippo Ruourto Licquii Domino, regiarum partium. Hic veritus, ne ab Hispanis, si vires aliquando resumerent: aut forte à Fœderatis ipsis, obsolescente, uti fit, apud multitudinem beneficiorum memoria, loco pelleretur; occupandam sibi duxit novi Principis gratiam; quam Margarita prolixe obtulit, longe majora à fratre, ac propiora promittens, quam quæ à Fœderatis expectare in commune posset: quibus simul omnibus ægre satisfieri, & PLVS plerunque timendum ab uno, quem læseris, quam sperandum à multis, quorum commodo inservieris. ipsum certe nunquam sibi melius consulturum adver-

1578.
Et tentat per Belgium.
Mons.
præsertim apud Lalinium;
Cambrai.
& Inchium.
Baron de Licques.
Inchius.
Alencon.

1578. cum utroque rem conficit. fus Hiſpanos, quam patrocinio Gallorum. Nec pluribus opus fuit, Inchio de arce, quæ curæ ſuæ erat, deque urbe per ſeſe in Gallos propenſa, omnia pollicente. Sic illa incendium late fundens, nulli tunc miniſtrorum Regis intellecta Belgium peragrabat: majorene dicam Galli ſolertia, ea utentis peregrinatione blandæ ſubdolæque feminæ, ad motus in Belgio ſecurius excitandos: an minore

Jo. Auſtriacus. cura belgici Gubernatoris, cujus erat, nimiam illam ſororis Galli Regis, cum dubiis præſertim nutantibuſque Belgis familiaritatem ſubvereri, ac per ſpeciem honorifici comitatus explorare? Sed hunc privata nempe diſcrimina tunc avertebant ab obſervandis unius feminæ tentamentis: & illa inde confidentior urgere deſtinata per Belgium ſatagebat. Donec audita reconciliatione mariti, Regiſque, epotis curſim Spadanis aquis, in Galliam, poſt

Læto Alenconio. menſes omnino duos, reverſa eſt, obvio Alenconio fratre: qui lætus Margaritæ opera, atque aggrediendæ rei avidus, invitavit ad ſe

Baron de Montigni. Emmanuelem Montinii Dominum, Comitis Lalinii fratrem, conferendis conſiliis, firmandiſque. Et is præſto fuit, quatuor Hannoniæ

qui cum Belgis telam orditur: Nobilibus comitatus, quorum unus, ex Inchii litteris mandatiſque, Cameracenſem arcem Alenconio obtulit: Montinius autem repetitis, quæ cum Valeſia ſorore agitaſſent, ſpopondiſſe ferebatur, Comitem fratrem brevi effecturum, ut in manus ejus Hannonia traderetur. quos ille humaniſſime complexus, ſpe facta, quamprimum ſe ſatisfacturum eorum votis, ac munificentiæ in eos ſuæ, donatos ſingulos aureo numiſmate ſuam, ac ſororis effi-

prompta occaſione à diſcordiis Belgarum. giem præferente, in Belgium remiſit, omnia ad expeditionem quam celerrime paraturus. Et celeritatem juvit Fœderatorum in Belgio diſcordia, ſuſpectis inter ſe Ducibus, diverſaque ope fultis.

Diſcordiarum initium à Gandavenſibus, Principium à Gandavenſibus factum. Hi Philippum Croyum Areſchoti Ducem vix acce-

1578.

ceperant Flandriæ Præfectum, quum omnia sibi de viri facilitate polliciti, petere instite-runt veterum privilegiorum restitutionem, quibus eos exuerat Carolus Cæsar. negantem postquam variis insidiis appetivere, in custodiam tradunt; causantes, illum hostilia meditari: re vera obseqnentes Orangio, qui offensus Areschoto pridem erat, ob Archiducem Matthiam, opera potissimum Areschoti, ad provinciarum regimen evocatum.

qui Gubernatorem suum in custodiam trahunt. Carol. V.

Inde ad prædas conversi, templis sacra supellectili spoliatis, ac Sacerdotibus urbe ejectis, Casimirum Calvinianum Principem sibi Gubernatorem asciscunt, evocantque. Et is non jam auxiliaris miles, sed partes quoque suas in partitione Belgii habiturus, propere accurrit, præsertim pecunia destitutus, qua statim ex Gandavensium sacerdotiis instructus est.

Templa spoliant: Casimirum sibi Ducem eligunt.

Displicebat Hannoniæ nobilitati, VVallonicisque provinciis mutata Gandavensium, Flandrorumque Religio: verebanturque, ne Angliæ Regina, cujus ope nitebantur Casimiri arma, per speciem auxilii, Belgio inhiaret. Vt vero hanc injuriam acrius sentirent, multa privatim evenere.

Opponunt se illis VVallones, ob causas publicas, & privatas.

Nempe TVNC veris lacrymis defletur clades publica, ubi cum domestico funere conjuncta est. Nam Valentinus Pardiæus Mottæ Dominus, detectis insidiis, quibus ab Orangio, submisso percussore, petebatur: & VVallonum tribunatu exauthorati ab Ordinibus Odoardus Bornevillius, & Gulielmus Hornius, hic Hesius, ille Caprius à dominatu dicti: & Montinius, & Raminguerius, & alii privatis rationibus provocati, Artesiam, Hannoniam, ac dein Flandriam Gallicanam à partibus, ut in loco dicam, abduxere: novaque factione ab utraque Hispanorum, Ordinumque diversa, sese, quod neutram probarent, *Malecontentos* appellavere, Gallorum imitatione. commissisque sæpe numero præliis cum Flandris, ac præcipue cum Gandavensibus, apud

Mox separant se à Fœderatis: Status Hollandi 1574 ac tertiam Malecontentorum factionem componunt.

1578. apud quos multi VVallonum Procerum capti detinebantur, dolo, sicuti ferebant, Orangii; in Galliam misere ad Ducem Alenconium, uti inter eos convenerat, accersendum: quem præterea scirent à Casimiro alienum, eoque

Tum evocant Alenconium è Gallia;

firmandæ idoneum factioni adversum Flandros Casimiro præsidentes. Nec vero Alenconius deliberandum putavit, an fortunam sequeretur, reddituram fortasse in Belgio, quod in Gallia, nascendi ordine, ipsa præripuerat.

magnis promissis.

I. Vargas Mexia. 31. Octobr.

præsertim quod, qui ad eum evocandum Parisios missi fuerant, VVallones (ut Hispanus Prolegatus, observatis eorum consiliis, scripsit ad Alexandrum) spem ei fecisse dicebantur Hannoniæ Comitatus. sive illi ad juvenem alliciendum, ex Lalinii Hannoniæ Præfecti designatione provinciam obtulerint: sive ipse famam, & pretium sui auxerit, quo accitus honorificentius crederetur. Sed neque is Hannoniam obtinuit, neque diu in Belgio

Carolus Dux Andegav. 1254.

hæsit: Carolo Andegavensi, Regis quoque Galliæ fratri non dissimilis, qui olim ad opem Belgis ferendam, pari cum promisso evocatus; re pariter infecta, redire coactus est. Interim

De ea Alenconii profectione queruntur apud Henricum Hispanus legatus, & Pontificis Nuncius.

Fabius Myrtus Ep. Nazaren.

evulgata Alenconii profectione, quoniam consensus Henrici Regis suspectabatur, non solum Hispanus apud Henricum Orator, sed festinatus à Romano Pontifice Nuncius cum Rege, ipsoque cum Alenconio, de turbata provinciarum pace questi erant. Quibus tamen Henricus, quamvis gravi constantique responso, separare se conatus esset à consilio fratris, cum quo nunquam sibi bene convenisset; non

Conatur Rex satisfacere: non persuadet ipse, nec mater.

magnopere persuaserat, reputantibus, haud dubie gratum esse Regi, juvenem turbulentorum ducem procul habere, corruptisque regnum humoribus per eam occasionem exonerare. Quin & alii pro certo habebant, eam expeditionem adjuvari à Medicea Regis matre, clam quidem inter initia, uti dubia, & culpæ obnoxia: ceterum, si res procederet, VICTORIS nomen non erubescendum. At vero Alen-

Alenconius in Belgium venit,

co-

conius, relicta jam Gallia, profectus cum pau- 1578.
cis, in Hannonia, ac Montibus primaria Han- *Mons.*
noniæ urbe perquam magnifice exceptus à Co-
mite Lalinio provinciæ Præfecto, atque ab A- & excipitur
reſchoto Duce, è custodia Gandavenſium ela- ab VVallo-
pſo; quum primum advenere ex Gallia, quas nibus in
tum deſignaverat, copiæ, captis aliquot Hannonia.
Hiſpanorum oppidis, agere ſuſceptas Defen-
ſoris partes aggreſſus eſt. Atque hic erat rerum
ſtatus, admoto Belgarum ad regimen Alexan-
dro.

Continebat is, veluti obſeſſus, in caſtris STATVS
apud Namurcum copias ſuas: circumſtante Regiorum.
Fœderatorum exercitu non minore, uti vul-
go ferebatur, duobus & quadraginta pedi- Alexandri
tum millibus, equitum vero ſeptendecim; i- copiæ,
pſe infra dimidium impar erat. nondum enim hoſtium
è Chiliarchis Germanicarum legionum Polvil- longe infe-
lerius advenerat: & Annibal Altempſius in Bur- riores.
gundiæ Comitatu ſubſiſtere juſſus erat, repri- *Colonnelli.*
mendis Alenconianorum excurſionibus. Et
quamquam caſtrorum ejus munitio erat hujuſ- ejus caſtra,
modi, quæ & militari undique ſepe, & inter- *Trincee.*
nis receptibus, & promptis per intervalla ca- *Redotti.*
ſtellis, videretur impenetrabilis, contracto
præſertim aggeris ambitu ad mille ac quin-
gentos paſſus, ut à paucioribus ſtationariis de- *Sambra.*
fenderetur; angebat tamen Alexandrum ea ma- obſeſſa ab
xime ſollicitudo, quod videret, ſi hoſtium co- hoſtibus:
piæ Sabis ac Moſæ ripas occupaſſent, com- *Alex. ipſe*
meatumque per eos amnes intercluſiſſent; *ſcribit ad Pa-*
haud dubie aut ſuos intra munimenta clauſos *trem.* 10 *De-*
fame perituros: aut in aleam belli, potius in- *cemb.*
decoræ mortis fuga, quam ſpe victoriæ per-
trahendos. Sed ingens ille, & campi dominus quos diſ-
exercitus, averſa per diſcordias mente, dein cordia &
adempta per hiemem immodice ſævam peſti- peſtis à ca-
lentemque facultate, nulla re memorabili per- ſtris abſ-
acta, niſi militum ardore, & ſui fama, qui- trahit,
bus maxime conſtant bella, conſumptis; No-
vembri menſe, motis caſtris, Gemblacum *Gemblurs.*
verſus acceſſit. magna utique populorum que- cum magna
populorum
querela,

1578. rimonia adversus Orangium, à quo tantum pecuniæ imperatum esset ad Hispanos Belgio ejiciendos, qui ne prælio quidem lacessiti fuissent. Sed majore Hispani exercitus gaudio: quale videlicet obsessæ civitatis esse solet, hoste à mœnibus recedente: in primisque Alexandri Principis, qui dum Liberatori Deo persolvit publica supplicatione gratias, eodem tempore quindecim auctus est electorum militium signis à Germania deportatis à Polvillerio: lætisque nunciis simul acceptis è Burgundia, unde Altempsius ejecerat Alenconianos. Erant hi ferme tria millia, impetuque in Burgundiam delati, loca ibi obtinuerant aliqua: quibus inde fugandis Humanæ Ducem miserat Henricus Galliæ Rex, in speciem, uti credebatur, & ut querelis Alexandri satisfaceret: nam sero contractis copiis Humanæ Dux advenit, reperitque Gallos jam ejectos ab Altempsio. In eo tamen juvit, quod alios per Gallicam Burgundiam in Comitatum transgressuros, ipse armatis popularibus absterruit, dissipavitque; provinciæ sive intentus suæ, sive alienæ auxiliator. At Fœderatorum copiæ apud Gemblacum novis inter supremos Duces suspicionibus exortis, paulatim dissolvebantur. Nempe non commune auxilium, sed privatum imperium agitantes animo, ac veluti possessionem Domino vacuam, non alio quam titulo anticipationis adituros, metus (uti assolet) mutuus, atque æmulatio distrahebat. audito præsertim, quod recens addiderant Ordines, promisso: *Se, si forte mutandus sibi foret Belgii Princeps, Alenconium ceteris prælaturos.* Quod alte pupugit & Archiducem Matthiam, quasi imperio spoliaretur: & Reginam Anglam, ægre passuram Gallorum, veterum hostium, dominationem proferri per Belgium. Quin & ipsos Malecontentos, quamvis Alenconii evocatores, tam liberalis Ordinum promissio sollicitos habuit, intentosque in

[Margin notes: & exercitus Catholici gaudio: — *Comitatus Burgundiæ,* ob rem etiam bene gestam in Burgundia. — *Ducat. Burgundici Gubernator.* — Fœderatorum copiæ dissolvuntur, has ob causas, — *Elisabetha.* Alenconius Belgis suspectus, quasi absolutum ad imperium aspiraret.]

ſin ejus conſilia, quæ nondum regimine certis 1578.
conditionibus firmato, jam ad abſolutum Hannoniæ dominatum ſpectare videbantur. Etenim Montes reverſum, per occaſionem convivii, *Mons urbs*
molitum aliquid eſſe, ſuſpicio fuerat. Sed capti ea cauſa complures à Montenſium Magiſtratu, ceu conſpirati, aut conſcii; utrum aliquid prodiderint, ex litteris Alexandri Principis incertum habeo. Illud palam fuit: profecto Boſſuvium, vicinum oppidum (uti ſolebat) *Hujus indicia.*
Alenconio, quum ejus aulici, qui Montibus relicti erant, in porta urbis, veluti opperientes *ad Anton. Perez 1 Decemb.*
rediturum veſperi Dominum, converti conſiſterent; admonitos ab excubiis, ut importunum loco temporique obſequium omitterent, *Scribit Petrus Arcanius ad Alexand. 6 Decemb.*
recuſantes, accurſu multitudinis, loco pulſos fuiſſe, illorumque aliquos interfectos, multos ſauciatos.

Hanc porro populi ſuſpicionem offenſionemque poſſe in rem eſſe Hiſpanis ad eam urbem invadendam, nobilis Avenionenſis, qui forte tunc Montibus adfuerat, Pariſios reverſus, cum Ioanne Varga Mexia, Hiſpani Regis Prolegato communicavit, ac poſt aliquot congreſſus, rem ita conficiendam aperuit: uti ego in præſentia ex ipſius Avenionenſis deſcriptione commemorabo. *STRATEGEMA monſtratum Alexandro ad expellendos Montibus Alenconium & Gallos.* Principio in vicina Montibus nemora, inſidiis perquam idonea, inducendi erunt equites circiter mille, qui totidem ſclopetarios poſt ſe in equos tollant. Præterea ex audacioribus ſeligendi milites minimum triginta, imberbes, muliebrique facie, quam & veſtitu muliebri, ſed rudi neglectoque mentiantur. Hos grandiore natu aliqui comitentur, agreſti milites vultu aſpectuque, craſſa ipſi quoque veſte ac ruſticana. nempe ut hi pagani, illæ paganorum uxores, aut filiæ habeantur: ideoque ex his eſſe Wallones oportebit aliquos, quo patria utentes lingua, portarum cuſtodibus facilius imponant. Hi autem omnes intus militariter armati, foris onuſti frugibus, aliiſque rebus,

1578. quæ in urbem afferri solent ex agris, plaustrum in comitatu habeant, hujusmodi quoque venalitiis mercibus refertum, quod tamen seorsim ab aliis unus, aut alter eorum ducat. Tum se in turbam agant aliorum agrestium, gregatim ante lucem properantium ad Montensem mercatum: (nam is deligendus est dies) quibus immisti ad portam, dum illa recluditur, cum cetera multitudine, primum pontis aditum insideant. Ergo patefacto jam omnibus ingressu hoc primo, pars cum plaustro tendat ad alteram, quæ interior est, urbis portam: cujus in medio excussa, de industria, plaustri rota, dum eam reponere non solum plaustrarius, sed alii quasi opitulantes sollicite satagunt, occupatique & ipsi interea aditum occupant; tunc, qui ad primam adhuc portam substiterant, viso, quod condixerant, fracti vehiculi signo, exertis illico telis, excubias (octo decemve illic agitare consueverant) aggrediantur, ac victricem Galliam, Gallosque conclament. simul qui iuterjacente plaustro portam, ne subito claudatur, impediunt; in loci custodes momento insilientes, idem Galliæ nomen, sublato clamore, congeminent. Enimvero Montenses proditionem haud dubie à Gallis rati, quorum insidias præoccupatis jam animis sæpe suspectaverint, rapta undecunque arma in eos convertent: dumque hostem credendo, facient, ac mutuis se cædibus conficient; in veros utique recentesque hostes incident, qui è nemorum latebris supervenientes, urbe novo terrore perculsa, ac pæne jam capta facillime potientur. Hoc autem invadendæ consilium urbis ad Parmensem Principem transmittit Vargas, positu

1. Nov. locorum, figurisque perpictum: additque, venturum, si videatur, ipsum operis architectum: atque, ut artificium, ac fidem Alexandro probet, consilio periculum suum adjuncturum. Sed

Spernitur id ab Alexandro. Alexander, sive quod Avenionensis animum suspectum haberet: sive quod sciret, Alenconium non diu Montibus posse subsistere, ideoque spera-

ſperaret, illo ejecto, ſe urbem amicius, atque 1578.
adeo ſtabilius habiturum; monſtratis inſidiis uti noluit. Nec putavit, aſperiora, & dubia ægro admovenda, nondum ſpe ſalutis amiſſa.

Tentatur ſimile quid ab Alenconio ad civitatem Montenſem vi ſubigendam:

Et vero, paucis poſt diebus, tentatum ab Duce Alenconio, per eadem doli veſtigia, Montes occupandi facinus, dubiam hominis fidem revicit: & feſtinatus ejuſdem Ducis ex urbe, atque ex Hannonia diſceſſus, aut potius fuga, conſilium Alexandri commendavit. Etenim Alenconius, deficiente ad ſtipendia militum pecunia: pro qua etiam oppignoranda ſibi duxit aliqua ſuæ ditionis oppida; fluctuabat animo in dies magis, incertus quid conſilii demum caperet. Quod ex una parte ægre ſpem exueret: juveniſque ingenio vanus ſcena illa caperetur Hannoniæ nobilitatis: atque (ut aulicus ejus enarrabat) mœrorem omnem detergeret, quoties aſpiceret, abluenti ſibi manus mantile porrigi ab Areſchoti Duce, Comiteque Lalinio Flandriæ, atque Hannoniæ Præfectis. Ex altera vero, quum neque ſibi certa provinciæ pars attribueretur, uti promiſſum ajebat: neque eam aſtu capere, redimendis ſumptibus, contingeret: ſuique interea milites ſtipendio prædaque deſtituti, aut paſſim dilaberentur, aut noxiis per agros excurſionibus, hoſtium haberentur loco: atque adeo videret, verſo in ſe populorum odio, magnis ſe ſuſpicionibus obſervari, pompamque illam belgicæ nobilitatis, cuſtodiam eſſe non obſequium; ſtatuit in Galliam quamprimum redire, prætexto cum Angliæ Regina connubio, de quo quidem agi cœptum erat: reverſuſque Semierii Dominus ex Anglia, quo eum Alenconius ablegaverat, nova nuptiarum ſpe juvenem implerat, ignarum, (ut Londino ſcribit ad Parmenſem Principem Bernardinus Mendoza) *Reginam ſingulis annis Sponſam eſſe, numquam vero Nuptam.* Ergo parte militum Montibus relicta, parte præire juſſa, (quam tamen ruſtici Belgæ, Picardique aggreſſi conſumpſere omnem, ipſe cum

Berſii dominus Petro Arcanto, & hic Alexandro ſcribit 1 Nov.

à qua offenſus diſceſſit.

Ber. Mendoz. Regis Hiſp. Legat. 11 Novem.

1578.

Condæum oppid. & dolum capiendæ urbis jam compositum peragi jubet.

reliqua in Galliam movens, Condæi subſtitit, deſtinata moderaturus è propinquo. Ibi accepta ab Rege pecunia, Monteſque miſſa, oppigneratum argentum, ac veſtem redimi juſſit: eaque opportunitate, ita rem compoſuit, ut dum ſupellex vehiculis impoſita extrahebatur ex Vrbis porta, illa eadem machina capiendæ urbis attentaretur, quæ Parmenſi monſtrata fuerat. ſic ſe exiſtimationis, atque opum impendio, receptis in poteſtatem Montibus

Quo detecto,

conſulturum. Sed re per exploratores delata ad Prolegatum Vargam, ab eoque, atque ab Alexandro Principe admonitis propere Montenſibus, ea quoque ſpes Alenconio fruſtra fuit.

in Galliam redit.

Ideoque Condæo abiens Andegavum, inde Pariſios ſe contulit ad Regem, fratris adventu minime lætum, quod tumultuanti tum maxime Galliæ ducem timeret: ſatis expertus, hoc FVLMEN ipſis, quibus conceptum eſt, nubi-

Et Caſimirus pecunia deficiente in Angliam abit.

bus haud parcere. Paulo poſt Alenconii diſceſſum, abiit è Belgio Caſimirus in Angliam, turbatus improſperis quotidie magis Gandavenſium ſucceſſibus.

Iacobus Spinola negotio impoſitus affirmabat Arcauto & & hic Alex. ſcribit 1 Novemb.

Accedebat pecuniæ difficultas: quippe ad eum diem ex imperato provinciis tributo, novies centena florenum millia ſingulis menſibus in ſtipendia ſolvebantur. Et Flandris, Walloniiſque provinciis, ob privatas armorum diſcordias, nihil in commune conferentibus, tributum haud parum imminutum erat. Nec ſufficiebat Gandavenſium pecunia alendis Caſimiri copiis, quarum vis in equitatu erat non pauciore tribus equitum millibus, intra urbem admiſſis. Maturavitque Caſimiri diſceſſum Anglæ Reginæ nuncius, re-

Angeloti Anglicana moneta, ſinguli binos aureos æquant.

petentis centum viginti millia Angelotorum, quos pro delectu Caſimirianorum militum ipſa provinciis commodaverat. In hunc igitur modum profectis Alenconio in Galliam, in Angliam Caſimiro, explicare Farneſius non

Alexander exercitum luſtrat:

minus animum, quam exercitum cœpit ex iis, quibus claudebatur anguſtiis Namurcenſibus: luſtratoque, numeravit in eo pedites quatuor

& vi-

& viginti millia, (namque Comes Altempſius ſua cum legione recens advenerat è Burgundia) & equites ſeptem circiter millia, pleroſque Germanos: quorum tria millia ferme Raitrum Franciſcus è Saxoniæ Ducibus, mille Viltius, paulo plures Samblemontius, totidem Billius ducebant: præter eos milites, qui in præſidiis agitabant. Obtinebat in univerſo exercitu præfecturam caſtrorum Petrus Erneſtus Comes Mansfeldius. Equitatum Octavius Gonzaga regebat: vicarium locum tenente Ioanne Baptiſta è Marchionibus à Monte: & Antonio Olivera commiſſorum in equeſtri quoque militia curatore, ſeu (recepto jam vocabulo) equitum commiſſario. Militum cauſas generalis earum Quæſitor Ferdinandus Salinas judicabat. Rei tormentariæ nuper impoſitus erat Ægidius Comes Barlamontius: aderatque illi ad bellicas machinationes, quarum apprime uſus in Belgio, Gabriel Serbellonius Hungariæ Prior: habebantque ſub ſe centuriones tres machinali ſcientia claros, Scipionem Campium, Bartholomæi illius filium, cujus militaria inventa ſæpe ſuſpexit Gallia, & mortem in Harlemenſi obſidione Hiſpani luxere: & Ioannem Baptiſtam Platum Mediolanenſem: & Propertium Baroccium, Vignolæ nobilis architecti filium. Hiſce autem copiis non jam expectare hoſtem, ſed ultro inferre arma, conſilium erat. Quamvis enim inclinaret animus Regis ad pacem, ad quam ineundam Carolum Aragonium, Terranovæ Ducem allegaverat ad Cæſarem, ut poſtea memorabo; id ipſum tamen multo honorificentius, majorique regiarum partium compendio poſſe confieri ſentiebat Alexander, ſi exercitum Regis audentem, ac validum videret hoſtis. Nec minus Malecontentorum reductio ad regis obſequium, (quam Alexander intentiſſima moliebatur opera) momentum ſive ad pacem, ſive ad bellum allatura videbatur. Itaque tria hæc eodem tempore ita moderanda ſibi ſtatuit, ut

1578.

Auditore generale

Ingegnieri

Camp. Piſaurenſis 1573.

& educere in hoſtem cogitat,

1578. *Pax, & Bellum, & Wallonum reductio.* uni ab altero, & huic à tertio præsidium quæreret. Qua ratione non vires distrahuntur in plura, sed plurium virtus in promovendis singulis opportune conspirat.

magnum aliquid prima expeditione tentaturus: Et ab armis quidem exordiri Farnesio certum erat. Quam tamen illa in partem principio destinaret, sollicito versabat animo, haud ignarus, PRIMA expeditione Ducem æstimari: nec magis ex inspectis, cujusque in ortu, sideribus, tenorem vitæ præcinere conjectores; quam ex fortuna primum prodeuntis in aciem Imperatoris, reliquæ cursum militiæ præsentire hostes. Advocato igitur bellico, regioque senatu, in quo adnumerabantur Comes Mansfeldius, & Octavius Gonzaga, & Ioan. Croyus Reusii Comes, & Ægydius Comes Barlamontius, & Gabriel Serbellonius, & Gaspar Roblæus Billius, & Adrianus Noiellus Rossignolius, & Ioannes Baptista Tassius, & Tribuni nationis Hispanæ admissi tunc omnes; visum est horum audire Procerum sententias: qui, uti comperio, tres in partes abiere. Alii, *cruda hiemis incommoda, corruptas assiduis imbribus vias, minime aptum apertæ urbium obsidioni tempus memorabant. satis habere se, qui munitis operose castris hibernare, atque inde pabulatum exire late possent; cadente doneç hieme, validior ad pugnam miles emittatur.* Contra tamen plerisque cum Duce sentientibus, quo arma verterentur, acrius disceptatum est. Cur autem Trajectensis expeditio prælata sit, contra Philippi Regis votum, ego ex ipso intimi senatusconsulto, hic aperiam. Etenim ab Hispania Philippus, quamquam rem Alexandro integram volebat, ire tamen exercitum in Flandriam, atque in primis Alostum aggredi, aut Teneramundam, satius existimabat. Idque cum aliis multis, Mansfeldius suadebat, plures ob causas: *Alostum veteri munitione infirmum, Teneramundam modico præsidio servatam, non diu obsidentibus restitura. Et Teneramunda quidem si caperetur, quippe ad ostium sita Teneræ in Scaldim influentis, posse regium exercitum,* facile

Consultatur de armis inferendis.
Com. Reulx.
Roßignol. postea Comes de Marles.
Negant aliqui tempus esse,
Plerique affirmant:
Mastrich.
& prævalent:
Rursum consultatur, quo arma inferenda.
Alostum, aut Teneramundam ajunt aliqui.

facili commeatu per utrumque amnem, tuto ali; 1578.
atque è Scaldi potissimum in æque vicinos Antverpiensem & Gandavensem agros, sparso Bruxellas usque, ac Mechliniam terrore, dominari. Præterea, gratum Wallonibus futurum, peti Flandriam, inimicam provinciam: ac viso ad Hannoniæ fines tanto Regis exercitu, sumpturos animum Malecontentos, auctaque fama nostri, eo pronius ad partes accessuros. Denique conatum ipsum tam longinqua invadendi incussurum haud dubie timorem hostibus, quasi aggressione contemptis. Videlicet HVMANA *omnia opinione constare.* NEQVE *credi aggressurum, qui non sit superior.* At Alexander multa vere dici non inficiatus, multa tamen dictis objiciebat: *Iter in Flandriam infessum hostibus, per Brabantiam, Flandriamque prævalidis: vehiculorum curruumque penuriam, quorum multis profecto millibus opus esset, ad importanda procul alimenta, murales machinas, ceteraque obsidionem molientibus necessaria. sibi vero non nisi centum ac quinquaginta hujusmodi plaustra esse: neque licere alia aut è Lotharingia deferri, aut alibi, pecunia deficiente, fabricari.* Addebat, *abducendum quam longissime ab Wallonum finibus regium militem, licentia plus nimio corruptum, & prædas nullo amicorum hostiumve discrimine, pro stipendiis habiturum: magna utique jactura concordiæ, quæ cum iis provinciis ad Regis partes attrahendis, agitaretur. Itaque considerarent, num consultius videretur, si in Geldriam, ac in primis Trajectum destinarentur arma. Multa illuc invitare: Mosam amnem à Namurco Trajectum usque, prono alveo, curruum loco, futurum. commeatus, tormenta, arborum fasces, quæque alia alendo armandoque militi, aut expugnando hosti designantur, prompto inde paratu capessenda. Limburgum, fidam provinciam, juxta esse. In ipsa hostili Geldria reconciliatum à se Regi (ne nescirent) Comitem Batemburgicum, non leve partibus momentum: motis eo exemplo compluribus, atque obsequio restitutis. Quod si trans Mosam (quod nec lentum, nec arduum) in Brabantiam deportetur exercitus, posse ab ea parte obsidionem Trajecto circumduci, non fallente successu; quippe obviis ex amne munitionibus, & patentibus*

Dissentit Alexander.

Mastrich. & Trajectum ad Mosam proponit.

circum

1578. *circum campis, per quos late spargi equitatus, atque ali abunde queat. Capta vero urbe, Mosa Domina, & Germaniæ claustris, quantam hosti cladem, quanta victori commoda, & gloriam accessura? Et profecto egere non vulgari accessione, Catholicorum statum. Nec magis opus esse mensario ad avertendam decoctoris opinionem, subita splendidaque grandis expositione pecuniæ; quam insolita, ac magnifica virium ostentatione militi famam reparaturo. Hæc autem ipsa,* subjecit Alexander, credo, ne destinatam animo expeditionem penitus denudaret; solitus illud fando identidem usurpare, CONSILIA omnia, & præcipue bellica, tandiu tuta, quandiu tecta, *non eo à se dicta, quasi decretum, fixumque sibi in Flandriam non ire, aut Trajectum petere: sed ut, communicatis consiliis, sententias audiret aliorum, & aperiret aliis ipse suam; quo secum omnia deinde conferret, & comparatione deligeret. In præsens enim satis esse negotii, quod agerent, Comite Barlamontio, qui liberandæ Daventriæ missus fuerat, improviso hostium adventu à Rheni trajectione deterrito.*

consilium tamen suum non plane aperit.

DAVENTRIÆ obsidio à Fœderatis. *Locotenente* Ad eam liberandam mittit suos Alexander.

Etenim aliquot jam mensibus Daventriam acriter obsessam à Georgio Lalinio Comite Rennebergio, defendebat perquam strenue, cum germanis cohortibus, legatus Polvillerii. Ad ejus subsidium, quo maxime tunc egebat, obtulerat Alexandro Principi operam suam Comes Barlamontius. Sed dum cunctatur, hostes cognito Comitis consilio, alteram Rheni partem, qua ei transeundum, occupaverant. Itaque Alexander, quod videret urbem Transiselaniæ principem, si in fide retineretur, referre sane plurimum ad ea, quæ in Frisia, Geldriaque moliebatur; non contentus eo præmisisse Billium, cum expeditis aliquot turmis, auxilio Barlamontio futurum, ipse relictis in Namurcensi munitione sex peditum signis ex legione Polvillerii, universum Namurco exercitum movit, exeunte Novembri mense: perque Marcham in Famina, provinciæ Lucemburgensis oppidum, quinto post die Limburgum venit, copias eo deportaturus, unde animum, opem-

Over-Issel.

& ipse cum exercitu movet.

opemque Rhenum trajecturis Barlamontio, Billioque afferre posset. Sed abitum inde festinanti nunciatur ab Olivera equitum Commissario, Daventriam usque explorando itineri præmisso; urbem, certis conditionibus, Rennebergio jam redditam: Polvillerii legato in cunctationem Barlamontii culpam transferente Barlamontio festinatam à legato deditionem accusante, Alexandro neutrum absolvente. Ipse vero Polvillerius in epistola, quam super hac re Philippo Regi dedit, exemplumque Alexandro misit, non modo liberare culpa conatus est milites suos, qui urbem summa cibariorum, munitionumque caritate laborantem tandiu defendissent, adversus hostium vires simul, ac perfidiam civium non pauciorum duodecim millibus, à quibus perinde atque ab hoste timerent præsidiarii Germani: sed etiam legati sui fidem Regi magnifice commendavit; quod tertio ante deditionem mense, oblata ei ab hoste triginta nummum aureorum millia, ac militibus stipendia trium mensium, si urbem traderet; conditione illico rejecta, negaverit, se, aut Polvillerianos milites ab alio, quam cui adhuc militaverant, stipem accepturos. Qua occasione Polvillerius arrepta, enixe institit Regem obsecrare, ut legionem, cui septem continenter annos pro Rege bellum gerenti, pecunia non nisi ad unius stipendium mensis enumerata sit; (cujusmodi tolerantiam negat ipse in cujusquam historia consignatam legi) non patiatur, ære tandiu debito, cum omnium admiratione fraudari. Et sane pro Polvillerio ea scribente, duæ in primis res, quibus raro majus aliquid reperias in aliis obsidionibus, faciebant. Quum enim Rennebergiani obsessores, præter apertas aggressiones, cuniculis actis in ipsam interdum urbem improviso emergerent: obsessique Regii transversis cuniculis cuniculos hostium excipientes, præsente ubique animo obviam irent; versa sub terram pugna; illic, quasi ex condicto, dimicari cœptum est. Erat-que

1578. Sed urbem non expectato auxilio dedunt Germani, Anton. Olivera. 10 Ian. 1579. excusati à suo Tribuno.

immo & magnopere commendati.

Eorum virtus.

1578. que perquam atrox, si unquam alias, cruentumque pugnæ genus, intra eas angustias, ac subterraneos specus, repente occurrere sibi milites cuniculariis immistos, atque oblongis hastilibus, mox cominus gladiis, non fallente ictu, inferre vulnera, & coacervatis impedito cæcoque in loco cadaveribus, nec fugæ spatium reperire, nec quidquam reliqui habere, præter effossa jam humo sepulturam. Quibus in congressibus nec illud omissum est, quod olim ad Ambraciam, inter Ætolos, ac Romanos mire excogitatum legimus. Non enim magis Ambracienses fumo ex levi pluma cuniculum opplentes, nidore fœdo Romanos expulere; quam Germani ad ceteras artes, excitato è pestilente venenataque materia intra eas latebras fumo, simulque obstructo cuniculorum aditu, hostem inde sæpius fugarunt, ac prope jam ad desperationem potiundæ urbis redegerunt. Id autem tanto majori regiorum militum virtuti adscribendum erat, quanto minus ipsi à Daventrianis civibus juvabantur: inter quos eo jam creverat diffidentia, ut quoties hoste muros subeunte, aut sub terram movente, ad arma conclamaretur; per præconis vocem compellerentur cives intra domos: reperti per vias, aut in mœnibus, illico à militibus sternerentur. donec inter civitatis, & militiæ primores, certis conditionibus, datis etiam obsidibus, uti cum hoste solet, coventum est. Quæ omnia quamvis excusare haud modice videantur deditionem à Polvillerianis factam, attamen Alexander, dum Regi scribens, rescisse se affirmat, urbem redditam adhuc validam, & re cibaria ad viginti adhuc dies suffectura; satis ostendit, constantiam magis, quam alimenta præsidiariis defuisse. Vtcumque res fuerit: Alexander nihil inde turbatus, quod videret exercitum eo admotum, quo sua potissimum de Trajectensi expeditione consilia respiciebant; procedere militem jussit: spatiumque à Dalemio Trajectum usque, castris cepit, ac munivit:

in mira intra cuniculos pugna;

T. Liv. l. 38.

præsertim non adjuta à civibus,

12. Dec. Alexander tamen non excusat.

Per Trajectensem agrum spargit exercitum Alexander Trajecto intentus.

nivit: ipse Visetum ad Mosam petiit, inter 1579.
Leodium, Trajectumque: ac deportatis sex
à Namurco majoribus tormentis, statuit op-
pida, quæ circa erant, Cherpenam in primis, *Carpen.*
ac Herculanum hosti eripere: quo commea- *Erchleme.*
tum, ac subvectiones ex Aquisgrano, Colo-
nia, & Clivia simul suis patefaceret, simul
Trajecto ex ea tunc parte præcluderet: post-
ea idem trans Mosam ex Brabantia curatu-
rus.

Et Mondragonius quidem sub ipsum an- *1579.*
ni exordium, Alexandri jussu, Cherpense ag- CHER-
gressus est oppidum, & vicinam arcem, mu- PEN-
nitione, & Domini ferocia præsidentem. Hanc SIS
Beilius Vltrajectinus, pulsis haud multo ante opp. expugnatio.
Regiis: Præfectoque Bloëmo in laqueum acto; *Vtrecht.*
juris sui fecerat, sed Ordinibus vectigalem. Mondragonius.
atque, ut TIMIDA est omnis recens domi-
natio, oppidum, atque arcem anxie, crudeli- obsidet illud
terque continebat. Sed Mondragonius, admo-
tis illuc tormentis, apertisque late mœnibus,
quarto post quam venerat die, arcem intrat.
Ac plerisque præsidiariorum ad vicinas arbores *6. Ian.*
suspensis, uti latronibus finitima circum oppi- capit:
da assidue grassantibus, paulo post de Beilio de loci Do-
ipso, in eodem patibulo, quod ille pontis in mino suppli-
aditu superstruxerat, pœnas sumit: ejusque cium sumit;
loco Ferdinandum Lopesium, Alexandri jussu, *Lopez de Vellasova.*
Gubernatorem imponit. magna utique vicino-
rum, & Coloniensium in primis gratulatione,
quorum ad urbis portas, cædes, prædasque nu-
per agitantes, excurrerant. Sunt, qui refe-
rant, à Bloëmo, quum is, jubente Beilio in non sine ob-
suspendium raperetur, provocatum illum fu- servata Dei
isse intra eum annum ad supremi Iudicis tribu- providen-
nal: observatumque, audita à Deo provocatio- tia:
ne, Beilium eodem vertentis anni die, eadem *Michael Isselt in hist. & alii.*
mortis infamia, eodem in loco, pependisse. Il- Sc Antver-
lud ego exploratius habeo; Antverpienses, au- piensium
dita Cherpensis oppidi, arcisque jactura, tumultu, præsertim
mox & Herculani deditione (nam hoc quo- addita Her-
que Geldriæ oppidum eodem tempore, non culani jactura.
expe-

1579. 13 Ian. expectata aggressione, se dederat Mondragonio) usque adeo commotos, quod viderent obsessam Rheni navigationem, transitumque in Coloniensem agrum interclusum, ut aggregata in foro plebe, non tam cura publicæ rei, quam odio in Magistratum, à quo pecunia ad bellum imperabatur; recta in Curiam conclamaverint, furiose comminantes, quem ibi cumque reperissent, illico se se è fenestris præcipites acturos. Fecissentque, ni protinus occlusi ædium aditus, deinde potentiorum authoritas invalidam sine duce multitudinem retardassent. Nec ideo Ordinum copiæ magnopere obsistebant novis in dies

15 Ian. Mondragonius hostes cædit. progressibus Catholici exercitus. Nam Mondragonius, victore per Geldriam milite, post cæsos apud Wilebechium pedites ferme quadringentos, equites quinquaginta, quos audierat ex eo pago, ductore quodam Stupero, Venlonam ingressuros; Stralam prætervectus, oppidum ejus provinciæ non contemnendum, misso tubicine deditionem lo-

Stralam capit. 18 Ian. ci postulaverat, obtinueratque, emissis Ordinum præsidiariis: quorum loco, rogante Alexandrum Magistratu, ut non ex alia, quam ex Germanorum natione, imponeretur Stralæ præsidium; Alexander ne Germanico quidem imposito, satis sibi præsidii collocatum in eorum fide respondit, fidelissimos inde ex-

Alios ad Venlonam vincit Tassius. pertus, quos clementissime habuit. Nec minus prospere ductor equitum Petrus Tassius conjunctis cum Croyo Reusii Comite copiis, percurrebat eundem provinciæ tractum. Auditoque, auxiliares aliquot hostium cohortes Venlonam properare, præ-

Tassius missis cum Salvago Centurione antecursoribus, ipse cum expedito equitatu Reusium antevertit. At Salvagum Venlonam usque progressum erumpentes inde oppidani, præsidiariique circiter septingenti, pedites fere omnes, aliquanto licentius, contempta videlicet equitum paucitate, aggressi sunt. quem Salva-

Salvagus occursum modo sustinens, modo 1579.
fugitans, insequentes eo abduxit, ut jam superveniens cum omni Tassius equitatu, in hostes temere provectos incurrerint, ac circumductis equis trecentos ab aliis abstraxerint. reliquos per impedita sepibus loca, atque equis invia, dilabentes; Tassius ipse cum plerisque suorum equo desiliens insecutus, ad portas usque Venlonæ compulit, majore utique suorum gloria, quam hostium damno. Ex aliis vero sejunctis, plerique interempti, multi cum præsidiariorum duce capti, pauci nota per effugia, qua cuique proximum, evasere. Quin & Petrus Toletanus, nobilis sclopetariorum ductor, quem paulo ante submiserat Alexander ad Blienbecani castri præsidium, Toparchæ rogatu regiis partibus adjuncti; ausus cum paucis suorum Mosam noctu trajicere, Raitrum centuriam in cœnobio stativis proximo agentium improvisus invasit: confectisque eorum ferme sexaginta, ac præda, quam referre nequiverat ob occursum è vicinis stationibus, incensa; vexillum Alexandro misit, magnanimæ excursionis argumentum.

ex litt. Pet. Tas. ad Alex. 3 Febr.

Toletanus audacter rem gerit apud hostium stativa. *Garsia Sicilia* *1 Febr.*

Sed nemo per eos dies præsentiore animo rem gessit Ioanne Baptista Marchione à Monte. Iussus enim ab Alexandro ex Lovaniensi agro, ubi is & Lovanii, & aliorum circa oppidorum Gubernator agitabat; Trajectum usque, crebris hostem discursibus sollicitum habere; exploratum forte exierat, cum quinquaginta lanceariis equitibus, ac vigintiquinque sclopetariorum turma: quum circa Leviam oppidum, in hostem incidit, sub quinque vexillis septingentos ferme equites trahentem. Trepidatum initio ad subitum inferentis se equitatus aspectum: sed Montius, quanquam non eo jam processerat, ut expedire inde se, ac fuga occurrentes eludere omnino non posset; id tamen utcunque tutum, certe indecorum arbitratus, stare suos jussit: atque,

Montius in Raitrum turmas incidit.

Mastrich

à Montiano

1579. atque, ut VETERANO Duci repentinus magis, quam improvisus occurrit hostis, illico rem quasi jam meditatus in hunc modum componit. Tumulus erat modice assurgens, unde in hostium conspectum venerant primi equites Montiani sclopis armati, nam lancearii pone sequentes nondum locum ascenderant. Ergo sclopetariis, ubi conspecti fuerant, consistentibus, lancearios in plures decurias ipse partitur, ac pluribus in partibus locatos jubet, audito signo, subire tumulum, atque in fronte late dispositos apparere hosti, ac promittere secuturos. Tum imperat è triplici loco tubas simul occanere: atque uno omnes impetu in hostes deferuntur. qui specie illa plurium ordinum capti, (ut ferme OCULI in bello vincuntur primi). nec tales aggredientium animos à paucorum viribus interpretati, conversis equis fugam effuse capessunt, insequentibus illos, cædentibusque Montianis, tanto tunc audacius, quanto omni jam pavore ab se in hostem excusso, non de sua amplius securitate, sed de illorum cæde, ac præda cogitabant. Sesquihoræ spatio, septingenti equites profligati, plerique cæsi, ac spoliati: relata tria vexilla, nam duo arserant: capti milites ferme centum, equi supra ducentos; quum, qui ceperant, atque ante se captivos agebant, octoginta non essent. Adeo FACILE veniunt in potestatem alienam, qui præ timore semel exiere de sua.

Astu numerum mentitur:

cum hoste congreditur;

illum fugat,

cædit:

prædam, & gloriam refert.

At vero Alexander, quando ex rebus in Transmosana regione prospere incœptis, satis jam sibi consultum à tergo videbatur, exercitum in Brabantiam transducere, atque in hostico alere festinavit, aggressurus inde, qua data occasione, Trajectum. Igitur ad avertendos hostes, jusso Marchione à Monte, cum Burgundis, Germanisque, quos Lovanii habebat, & cum parte præsidiariorum Diestemii, Leviæ, atque Areschoti, haud procul ab hostium castris circumferre arma, ipse Boorna

Transmissio regii exercitus in Brabantiam:

Diest Boerna

1579.

na Echtam progressus (qui sunt juxta Mosam pagi) Ruram fluvium, quamvis per eos dies immodice auctum, ponte injecto transmisit paulum supra Ruremundam, urbem ostio Ruræ (unde ei nomen) impositam. Inde secundis castris Beseviam venit, vicum ei loco proximum, ubi pontem Mosæ imponendum fabricari, junctis contabulatisque ratibus, imperaverat. Quo inspecto, probatoque, (erat enim talium operum apprime intelligens) primum ut trajicientibus præsidio essent, expeditam equitum peditumque manum præire voluit, sistereque apud eas in adversa ripa domos, quas paucis ante diebus insederat, atque munierat sclopetariorum centuria, ne fabros operasque pontem molientes interturbaret hostis. deinde Franciscum Valdesium Tribunum, cum hispana legione sequi jussit, admonitum, ut transgressus recta Wertam, Hornani Comitis olim oppidum contenderet, invaderetque: quod circa ea potissimum loca distribuere exercitum cogitaret. Tum vero transmittere primum agmen, cum parte tormentorum cœpit, ostensis trans pontem hostium castris, quo miles intelligeret, non iter illud esse, sed prælium: continuavitque diem illum, ac noctem, non intermissa trajectione, donec sub finem sequentis diei, orta repente perquam atroci ventorum niviumque vi, ratibusque assidua undarum verberatione laxatis, unaque ex eis impetu hausta, atque adeo intercisa contabulatione, subsistere coactum est medium, quod cum tormentis impedimentisque transibat, agmen: quod tamen refecto quamprimum ponte transgressum, reliquæ demum ultimi agminis copiæ, cum suis quæque munitionibus plaustrisque, consecutæ sunt. Atque in hunc modum, tertio postquam cœperat die, universus exercitus, præter Mondragonii legionem, ad locorum præsidia in Transmosano tractu relictam, ulteriorem Mosæ ripam tenuit: haud parva

cum

Echt; Alexander Ruram traiicit.

Beßel. Postea pontem super Mosam designat:

Per illum pars copiarum transmittit.

pons interrumpitur: *Alexander scribit ad Regem, & ad patrem 7 febr.* illico reficitur,

exercitus reliquus transit;

1579. & in Brabantia castra locat: *Rura, & Mosa* hostibus non opinantibus, & lente consultantibus, mox securitatem suam damnantibus.

cum Alexandri laude, ausi in hostium oculis tantum exercitum per utrumque amnem, adversa anni tempestate, ne uno quidem amisso, deportare: castrisque, quem designaverat, locum juxta Wertam capere, atque hostium castris opponere. At fœderatarum Duces copiarum ex iis, qui non procul Trajecto consistentes, conatum tranandi ea tempestate fluminis non processurum Hispano crediderant; lente nimium, secureque consultaverant, paucis affirmantibus, occurrendum hosti transmittere paranti: pluribus pervincentibus, permittendum potius temeritate illum sua uti, tanto facilius post transmissionem concludendum, quanto à suis longius provinciis abstractus effugium sibi omne præcluserit. Vbi vero exercitum aquarum difficultates eluctatum tranasse universum audiunt: nulloque hostium adjacentium metu, per oppida impetu capta militiam distributam, ac præsidiis cuncta firmata animadvertunt; mutata nempe sententia, consilia ipsi sua alteri alteris infensi damnabant, amissamque occasionem tam facile è tuto riparum arcendi ab ingressu Brabantiæ subeuntem exercitum, sero querebantur. Inde territi, veritique, ne auctis novo sub Duce animis Hispanorum, præcipuæ quæque Brabantiæ urbes armis attentarentur; divisis statim copiis, alii Trajectum, pars Mechliniam, alii Bredam recessere: relictis non paucis inter Eindoviam, Campiniæ oppidum, & Buscoducum, hostium consilia propius inspecturis.

Malines *Bolduc*

LVSTRAT exercitum Alexander. *I. Bapt.*

Alexander, postquam traductum, auctumque eodem tempore novis Altempsii copiis lustravit exercitum, millibus peditum vigintiquinque, ac paulum supra octo equitum millia constantem, præter eos, qui alibi Mondragonio aderant, Montioque: ex eo numero partem exauthoraturus aliquem, præsertim ex equitibus, quorum minor tunc usus, & majus impendium; à Germanis

cœpit,

cœpit, quod horum natio non jam membrum, sicuti cautis belli Ducibus esse solent externi, sed corpus pæne conficeret. Accedebat Polvilleriæ in primis legionis licentia, & adversus disciplinam contumacia: quod enim auri vicies centena millia Tribunis Polvillerio, ac Fronsbergio deberentur, dum ea Rex sæpe admonitus non solvebat, mollius interim habebantur, quo indulgentia Ducis pro stipendio militi foret. Verum per eos dies Alexander acceptis ab Hispania litteris, quibus ei annuum stipendium statuebatur à Rege triginta sex auri millia, uti Præfectis Belgii consuevit: simul auctus haud levi pecuniæ summa in milites eroganda; numerato statim ære, multa Raitrum signa libens dimisit, præsertim quod eodem tempore cohortes aliquot advenerant è Germania, Helvetiaque, jussu Regis donatæ jam trium mensium stipendio ad Altempsium præmisso. Hanc autem recentem militiam, cum ejus Chiliarcho, destinavit illico Alexander absolvendæ Wertanæ obsidioni, revocatis ad se Valdesio, Hispanisque; quod & horum celeritate opus haberet ad eam rem, quam parabat: & illorum alacritas accommodata novo labori videretur. Dediderat jam se Werta Valdesio, sed arcem milites obtinebant, clausi mœnibus in speciem magis, quam contra vim firmis. itaque illam Altempsius, ubi nuncios contemptim suos rejectos vidit, majoribus machinis aggressus, atque alicubi non ægre ad terram demolitus, spretis, quas deditionis sero deposcebant, conditionibus, expugnavit, militesque suspendit.

1579.

duo milliones.

atque accepta pro se ac pro exercitu pecunia,

stipendia militibus solvit;

& eorum partem dimittit:

partem ad obsidendam arcem Wertanam designat:

quæ brevi expugnatur.

2 Febr.

Hæc dum agebantur, Alexander comperta hostium digressione, discordes animis, ac disjunctos viribus aggredi quam primum statuit: Ac præmisso Octavio Gonzaga equitum Magistro, qui cum duobus sclopetariorum, quatuor lancearorum signis præcurreret Eindoviam, ubi plerique Raitrum substitisse ferebantur: ipse postero die secutus est, cum delectis equi-

RAITRES aggredi statuit Alexander, præmisso Gonzaga.

10 Febr.

1579. tum turmis & Valdesia legione. Iamque Raitres ferme quadringenti Eindovia egressi occurrerant primis sclopetariorum Gonzagæ turmis, ignari proxime sequi lancearios. quibus conspectis, numero, atque animis impares, omissa pugna Orischotum fugam arripuere, instantibus à tergo ad oppidum usque sclopetariis, Schiaffinato primæ turmæ ductore. Sed inde promptissimi equitum emissi, paulum supra trecentos, non repressere modo sociorum fugam, sed restituère dubiam aliquandiu pugnam: donec & ipsi, multis è suo numero cadentibus, atque invitante proximo effugio, Orischotum servatis militariter Ordinibus recedentes, intra munimenta recepti sunt. Desideratus in pugna Attilii Comitis Martinenghi Subcenturio, tresque alii ejusdem turmæ. quin & Claudius Comes Landus pila trajectus pro mortuo est habitus: convaluit tamen haud multo post, atque arma repetiit. At ex hostibus non pauciores ducentis occubuisse, captos ferme quinquaginta, saucios sane complures, satis compertum est. Alexander instandum ratus, audito ab exploratoribus, hostium exercitum è vicinis locis Tornhoutum (quod est oppidum inter Buscoducum, & Antverpiam) convenisse; assumptis Marchionis à Monte, ac Petri Tassii cohortibus, ac turmis, cum Altempsianis hastatis omnino mille, illuc festinato contendit, jusso reliquo exercitu pone sequi, modicis præsidiis ad stativa relictis. Et Tornhoutum quidem duo ac triginta convenerant Raitrum vexilla, quorum singula ducentos minimum equites numerabant: eratque ea pars hostilis equitatus, quæ per absentiam Casimiri, ab uno è Saxonum Ducibus regebatur. Nam Casimirus Reginæ spe vanus, adhuc in Anglia morabatur; si quo modo eam flecteret ad publicas belgicorum Ordinum, privatasque necessitates, præsente pecunia sublevandas. obtuleratque ei recens acceptas ab Orangio Principe litteras, in queis Hollandia,

qui cum aliquot eorum turmis confligit,

& vincit

non sine aliqua jactura:

Alexander contra Raitrum copias contendit: *Boldux.*

eorum numerus.

Dux eorundem Casimirus in Anglia *Mauritius* negotia fœderatarum provinciarum agit apud Reginam, *ex litteris Fernandini Mendoz. ad Alexand. 21 Feb.*

Zelan-

Zelandiaque, & Flandria, atque Brabantia decem librarum sterlingarum millia eam orabant in sequentem mensem: pollicentes, dum hæc pecunia, aliaque, quam dudum ab eadem multam acceperant, non redderetur; se se Neuportum, Dunquercam, & reliquam maris oram ad Gravelingam usque, in ejus manus, pignoris loco, tradituros. Illa tamen offensa pridem Belgis, præsertim quod multis ea res conditionibus extenuaretur; dubiis responsis moram trahebat, pronior in Casimirum, quem conviviis, ac venationibus oblectabat, atque à bellicis interim curis avertebat, oblitum pene militum suorum, quos in Belgio reliquerat æris inanes, ac vicario sub Duce licentius per agros atque oppida prædabundos, eoque suis, quam hosti graviores. Hos collatis signis aggressurus, Tornhoutum Farnesius properabat. sed illi exploratis Hispanorum viribus, nec satis Tornhouto fidentes, quippe oppido magis ad delicias olim exculto ab Hungariæ Regina loci domina, quam ad belli adversa præmunito, Buscoducum jam moverant, ex ea urbe hostem tutius excepturi. Verum negato à Buscoducensibus aditu, veritis, opinor, ne urbem ingressi stipendiorum loco retinerent: offensi Ordinum Magistratibus, simul à Casimiro deserti, habito Concilio Germaniam repetere decernunt. Erat in Hispano exercitu cum mille ac quingentis equitibus Regi militans Franciscus è Saxonum Ducibus, ejus Mauritii frater, quem Raitrum pro Casimiro ductorem memoravi. Ad illum Mauritius mittit: oratque, agat cum Parmensi Principe, deberi Germanis sex mensium stipendia, ea si à Parmensi solvantur, abituros se se protinus in Germaniam, Ordinum partibus tanto equitatu denudatis. Risit ad hujusmodi postulatum Alexander: & Chiliarchum intuens à Saxone missum, *Sanine*, inquit, *estis Germani, qui pecuniam petitis à me, ut de provincia decedatis? atqui ego, ut liberam vobis potestatem faciam in patriam redeundi, pecu-*

[Right margin notes:]
1579.
Belgis offensam,
& in privata Casimiri commoda proniorem.
Mauritius.
Hujus equitatum invadere properat Alexander.
Maria.
Bolduc.
Sed illi pugnam detrectant:
Reliqui ex tribus millib. exauthorati erant
& promittunt se Belgium deserturos si pecuniam accipiant ab Alexandro.
Colonello.
qui pactiones mina. rejicit.

1579. *niam à vobis efflagito. An putatis, quando ab ipsis sociis vestris exclusi in manu nunc mea estis, omissurum me occasionem ulciscendi damna, quæ vos rebellium incentores, Regis partibus inferre, nulla lacessiti injuria, conati estis? Redi ad exercitum: atque, ut ad supremam sese comparent belli aleam, meo nomine denuncia. nam in procinctu est cursor, nihil opperiens aliud, quam ut numerum cæsorum, cum victoriæ nuncio ad Regem perferat in Hispaniam.* Hæc palam Alexander. seorsim vero Franciscum Ducem pro fratre sollicitum benigne accipiens, pollicetur præstiturum se, ob ejus in Regem fidem atque operam, liberum securumque Germanis in patriam commeatum. Ejusque rei litteras conficit in hunc modum. *Quum Mauritius Saxonum Dux, atque alii sub illo Raitrum ductores, eorumque turmæ, ac peditum cohortes Germanæ nationis, gesto contra jus fasque, adversus Catholicam Majestatem, atque ejus exercitum bello, male ab ipsis habiti, quorum adjuvere causam, reditum in Germaniam una decreverint; Ego uti Belgii universi Gubernator, armorumque Dux pro Majestate Catholica, à Francisco Saxonum Duce rogatus, ut Mauritio fratri, ejusque copiis securum per hasce provincias præstarem in patriam iter: quamvis non modo negare id jure potuissem, sed etiam prompta mihi esset occasio armis ulciscendi eos, qui rebellibus ab Rege suo provinciis opem tulissent; habita tamen ratione meritorum Francisci Ducis, atque honori totius Germanæ nationis hoc tribuens, eidem Francisco potestatem feci, omnes belli* Duces, *equitesque ac pedites in Germaniam cogitantes colligendi, atque ad Mosam usque comitandi, tegendique, ne quid detrimenti noxæque à regiis militibus, subditisque capiant. dummodo ipsi pacate, ac sine maleficio, injuriaque per belgicas provincias incedant: à quarum finibus intra dies omnino quatuordecim absistant: nec contra Regias partes, per tres insequentes menses, quidquam armis moveant. Quæ omnia, Mauritius, exercitusque ejus promisso, ac scripto sanciant, scriptumque in Francisci manus tradant. Ego autem Majestatis Catholicæ nomine ac meo,*

Et illi sine ære abeunt in Germaniam, contenti hisce securitatis litteris:

meo,

meo, pro ea, quam principis viri dicto haberi decet, fide, spondeo, quidquid à Francisco Duce hac super re transactum cum fratre fuerit, id à me ratum, fixumque habitum iri. Quibus conditionibus acceptis, abire germani equites cœpere, Francisco Duce cum suo Raitrum equitatu, & cum ducentis Marchionis à Monte hastatis equitibus comitante ad Mosam usque: quo super amne sterni pontem juxta Chessellam imperaverat Alexander: edixeratque, Ne quis suorum Casimiriano militi fide publica Germaniam repetenti, facto dictove negotium facesseret. Idque serio servatum. Nam, quum aliquibus eorum ab reliquo agmine paulum sejunctis equos abstulisset Hispanorum manipulus, qui recens illuc advenerat Farnesiani ignarus edicti: eodemque tempore miles unius circa Mosam pagi præsidiarius, in germanum equitem, explosa contemptim pila, collineasset; hic quidem, Alexandro imperante, scloporum ictibus à sua legione extemplo trajectus est: illi vero properare post abeuntes, & excusata ignoratione liberi commeatus, equos cuique suos reddere jussi sunt. Profectionem suorum ubi resciit in Anglia Casimirus, resciit autem eo ipso die, quo splendido exceptus convivio, inter Georgianos adlectus est equites, Regina ipsa fasciam cruri incassum adstringente, exercitu jam dissoluto; turbatus animo, nec ultra cunctatus, maxime quod apud Reginam nihil publicæ rei conficeret, regiis in Belgium navibus est revectus. Ac multa adversus Ordines palam questus, minatusque, homo superbus, ac præceps, insalutatis Archiduce, atque Orangio, Germaniam, unde pulcherrimi ductor equitatus exierat, solus, ingloriusque repetiit. Aucta interim Alexandri fama, plus claritudinis adepti, (ut ei gratulatus scribit Roma Granvellanus) emisso ea ratione è provinciis hostili equitatu, quam si cum armis ejecisset, quum citra suorum sanguinem hostes coëgisset

1579.

quibus Alexander addidit edictum,

Casimiriani punitis edicti violatoribus,

Discessum suorum audit in Anglia Casimirus: *Gartiera.*

reditque in Belgium, unde iratus abit in Germaniam.

Aucta interim Alexandri fama. *Granvell. Card. 7 April.*

1579. ſet ſupplices agere, & beneficium ducere, quod ſic vincerentur.

BURGERHOUTI pagi expugnatio.

Tum vero an invadendus hoſtium peditatus, cujus pars apud Burgerhoutum, Antverpiæ vicum, hiberna poſuerat, in Catholico exercitu diſceptatum eſt. Namque, ut retulerant exploratores, ſex & viginti peditum ſigna ibi ſubſiterant ex Gallis, Scotis, Angliſque, quos conſtabat exercitus robur eſſe, Orangiuſque appellare Fortes ſuos conſueverat. Accedebat Ducum, qui eis præerant, experientia, & fama: præſertim Ioannis Norritii Anglorum Tribuni, ac Franciſci Lanuæ, Caſtrorum Præfecti; atque hujus in primis, cujus conſilio, pagum à mœnibus invalidum, domibus aggeſta humo firmatis communierant: foris vallo, ac rivo: intus tranſverſis paſſim trabibus objicibuſque præſepſerant. Denique ipſa Antverpiæ vicinitas, cui veluti ſuburbium inhærebat Burgerhoutum, pro munimento habebatur. Quæ reputantibus non nullis, temeraria propemodum videbatur ea, qua de ageretur, aggreſſio. Sed longe aliter diſſerebat Alexander, ac plerique in bellico ſenatu Proceres: *Veniſſe ſe in eum locum deliberata pugna, vel ſi germanus eques adfuiſſet: nunc à tanto liberos equitatu pugnam detrectaturos cum hoſtium copiis majore ſui parte diminutis? Iis autem, quantumvis Martiales ſuos, ac Martes appellet Orangius, quantum animi demum ſit, in Moſa trajectione paulo ante monſtratum. Neque pagi munitionem ſponte fuiſſe delectam ab iis, quos non loci ſecuritas, ſed latebrarum neceſſitas ideo incluſerit, quod prodire in campum ab equite improtecti non audeant. Inſpexiſſe ſe, atque æſtimaſſe locum: quaque adiri, atque intra ipſa penetrari latibula poſſit, expendiſſe. Nam ſi ad egrediendum è vallo furor, aut ſua illos noxa pertraherent; haud dubitandum, quin concluſis ab regio equitatu, conculcatiſque peditum cohortibus, momento debellatum eſſet. Vrbis vero vicinitatem, quo plus ſpei ad effugium, eo minus animi ad reſiſtendum allaturam hoſtibus, ſibi certe ſpectaculum fore optatiſſimum,*

numerus peditum fœderatorum:

Duces.

Cuſe ter repenate.

Conſulitur in caſtris regiis, an invadendus pagus.

Negant aliqui:

Alexander, ac plures ajunt.

FRANCISCVS LANOVIVS,
*Præfectus militiæ ordinum Infe:
rioris Germaniæ.*

simum, dum è mœnibus suis Antverpienses ardorem ac vires Catholici exercitus, contra quam illis imposuerit buccinator Orangius, inopinata aggressione metiantur. Secus autem si progressus in hostium conspectum tantus exercitus retro arma converterit, non ausus conferere cum iis manus, quorum singulis opponere ipse queat minimum denos; haud dubie confessionem timoris visum iri. at MINOREM *se fateri, quisquis timeat.* Hæc memoranti, ab universo senatu, duceret quo vellet, acclamatum est: exceptamque pari alacritate ab exercitu, quam decreverant, aggressionem Alexander in hunc modum ordinavit. Inter Ranstam, & Burgerhoutum haud modica planities intererat. in ea explicatis non ad usum modo, sed etiam ad speciem ordinibus, (nam res agebatur in oculis Antverpiæ) campi medium quadrato agmine ex legionibus Altemplii, Frousbergiique firmavit: affusis utrinque Hispanis sclopetariis, quos equitum alis hinc Raitrum sub Francisco Saxone, inde loricatorum sub Petro Tassio circumdedit: jusso Octavio Gonsaga, cum parte equitatus, agminis extrema tegere. Ante hanc aciem, quæ in subsidiis erat, tres legiones, modicas quidem illas, quippe singulas signorum decem, summum duodecim, sed ex pugnacissimis delectas, Burgerhouti vallo propius admovit. Ad lævam, quæ arcem Antverpiæ respiciebat, Hispanos duce Lopesio Figueora: in medio veteranas Belgarum cohortes Francisco Valdesio parere jussas: in dextera, sed aliquantum sepositos, Claudii Altapennii Wallones collocavit. Singulis hisce legionibus centuriam majorum sclopetariorum, & aliquos securibus armatos adjunxit. Tres præterea ligneos, quos fabricari imperaverat, pontes tradidit, cuique legioni suum: quos super rivum pago circumductum projicerent, aditumque sibi ad domorum munimenta præstruerent. Inter has vero in fronte legiones, & dispositam retro aciem, stare medios voluit expeditas aliquot

1579.

Aggressio decernitur. & ordinatur.

Coronæ.

Claud. Barlamont.

Moschetteri.

1579. Invaditur Burgerhoutum. levis armaturæ turmas, quas Commissarius Olivera, ubi vallum pontibus conjunctum esset, subsidiarias promoveret. Ergo facta jam à campestribus aliquot tormentis via, audito signo, è tribus simul partibus procurritur in vallum: adnitentibus legionum Ducibus, pro veteri nationum æmulatione, in projiciendo ante alios ponte, agmini suo palmare decus asserere. Sed prævisum id hostibus, illuc propterea confertim accurrentibus, ubi plus periculi à promptioribus intendebatur, donec Wallones suos Camillus Sacchinus legionis Instructor aliquanto longius circumductos, in pagi latus admovit. ibique repetito impetu cohærentes, dum sclopetarii continenti explosione grandium ruborum, hostem ex adverso fatigant; firmato interim ponte, Altapennii Ducis adhortatione, & Camilli præeuntis exemplo, primi subiere vallum. Eodemque fere tempore Figueroa suos, mox & suos Valdesius, injectis certatim pontibus promoverant. Tunc vero in ipso pago, fractis viarum claustris, intraque contubernia certari cœptum, undarum ritu accedentium recedentiumque: adeo se se invicem loco pellebant, ac pellebantur. Sed recentes subinde alios atque alios Alexandro undique submittente, nutare primum hostes, & nisi quod terga non vertebant, ceterum respectare honeste fugam videbantur. mox Olivera, cum expeditis equitibus, per Figueroæ, ac Valdesii pontes subeunte, inque trepidos, ac pugnæ dubios incumbente; enimvero tot impares copiis, per vicina suburbia, Antverpiam versus, cursum arripiunt, insequentibus Regiis, ea quidem ferocia, ut neque pilarum tempestate, qua è mœnibus Antverpiæ petebantur: neque signo à Tribunis receptui dato, removeri possent, quin intra ipsas Antverpiæ fossas hostem mordicus aggrederentur. Donec Alexandri jussu, flammis pago admotis, partim prædarum spe, partim insidiarum metu, omnes revocati sunt. Cæsos ex victis circi-

Sergente maggiore Moschetti,

Intratur, pugnaturque intus: victoribus Regiis.

circiter mille & quadraginta retulere aliqui: Alexander longe pauciores, ac paulum infra sexcentos ad Octavium patrem scripsit: uti è suis victoribus non plures octo, saucios omnino quadraginta. 1579. 4 Maji.

Atque hic demum successus, extenuato simul exercitu hostium, ob secessionem turmarum in Germaniam, simul bello ad Antverpiæ mœnia, succensis suburbiis, deportato; magnum utique incitamentum fuit Wallonum provinciis ad Regis obsequium redeundi. Id, quo peractum sit modo, ego retractis paulo altius in hunc locum rebus, haud indiligenter expediam. Valentinus Pardiæus Mottæ Dominus, Gravelingæ Gubernator, unus è Malecontentorum Ducibus, perspectis jam satis Orangii consiliis, per speciem publicæ libertatis, utilitati demum propriæ inservientibus; partibus palam relictis, non rediturum modo se ad Regis obedientiam, sed etiam quamplures secum tracturum, jam pridem significarat Ioanni Austriaco, ac dein Alexandro Parmensi Principi confirmaverat. Vtque erat apprime gratus apud Wallonicam nobilitatem, militiæ ac Religionis antiquæ perquam retinentem, ita eorum sane complures si non Regi tunc addixit, certe abduxit ab Orangio, quem patria sacra perditum ire querebatur. Primus omnium Manuynus fuit, Audomari Præfectus, cum quo Mottæus apud Hannojum congressus, quæ arx est inter Gravelingam, & Audomarum, post arcana colloquia, eo hominem pertraxit, ut sicut ipse Gravelingæ jam fecerat, sic Manuynus remoto ex Hannoja primum arce, tum ex aliis suæ ditionis oppidis, Ordinum præsidio; Catholicos ex Audomaro cives in ea loca transtulerit, militiam juratos adversus Orangium, Casimirum, aliosque Catholicæ Religionis hostes. Neque post multo, audita hujusmodi Wallonum conspiratione, ejus nationis milites fere quinque millia, quorum plerique sub Emmanuele Montinio adversus Gandavenses militaverant, secessio-

VVALLONVM provinciarum reconciliatio.

Mottæus rem orditur:

S. Omer. sequitur Gubernator Audomari.

Mottæum.

Secedunt ab Orangii partibus VVallones numero quinque millia.

1579. *Lisa fluvius.* sionem fecere ab exercitu Orangii: Meninamque oppidum Lisæ impositum, haud procul Cortraco, duce Francisco Pipino, repente aggressi, pulsis Ordinum præsidiariis, obtinuere. Atque hæ sunt legiones illæ, quæ, quod Catholicæ Fidei defensionem sibi asserentes, Coronam piacularibus plexam globulis collo gestarent; milites à Pater noster, seu Coronarii vulgo appellabantur.

dicti per jocum milites à Pater noster.

Hi autem, qui quartam effecturi classem videbantur, à Malecontentis, à fœderatis provinciis, atque à regio exercitu diversam; qua ratione adjungi facile possent Nobilibus Malecontentis, cum quibus natione, Religioneque consentiebant, Mottæus edocuerat, uti solebat, Alexandrum. Atque hic, misso in Hispaniam Andrea Ayala, Mottæi consilia relaturo de Nobilium VVallonum, ac militum animis ad partes attrahendis, Regem oravit, ut patentes Mottæo litteras quamprimum mitteret: queis ille posset ad Majestatis ejus obsequium redeuntibus offerre Principis gratiam, & præteritorum veniam, oblivionemque. Nec ab Hispania tardatum: datisque inde ad Mottæum litteris perquam honorificis: proque navata ad eam diem opera, oblatis ei Divi Iacobi de Estepa insignibus, cum equestri ejus ordinis censu; potestatem Rex homini fecit in eas conditiones, quas obtulerat Alexander.

20 Novemb. 1578.

Eques S. Iacobi.

Et valuit ea in tempore liberalitas, ut quum milites Coronarii, quorum secessio angebat Orangium, ab Ordinum nunciis ad partes revocarentur, oblatis aliquot mensium stipendiis illico numerandis; non modo non acquieverint, sed eorum nomine Pipinus (Montinio haud dubie consentiente) Gravelingam profectus, cum Mottæo consociationem exercituum, conspirationemque transegerit, pollicitus, se Malecontentis adjunctum, Meninam arcem, ac vicina oppida pro Religione, ac Rege defensurum: modo militare æs viginti mensium, certum intra tempus, uti postea factum est, persolveretur.

qui demum Malecontentis adjunguntur.

per Alphonsum Curielem Quarflorem.

Majore adhuc accessione Wallonum partium, abs-

abstraxere se, præfecturasque suas à fœderatis provinciis Emmanuel ipse Montinius, Odoardus Caprius, Raminguerius, Floyecus, Berafleus, aliique non pauci ex Artesia potissimum, Hannoniaque Nobilitate. Hi omnes in Raminguerii domo, magna animorum alacritate congressi, ac Mottæi oratione animati, quum multa de tuenda in Wallonum provinciis avita Religione disseruissent, postremo decrevere, Ante alia nitendum, ut ex Artesiæ civitatibus hæretici seditiosique edicto publico pellerentur, Catholicis in Magistratuum hæreticorum locum subjectis, sumpto ab Audomarensi civitate principio. præterea missis aliquot subsidiariis cohortibus Meninam, sollicitarentur ejus loci milites ad eam, quam designaverant VVinocibergæ oppugnationem. Et hæretici quidem quamplures, Caprii Artesiæ Præfecti opera, ejecti sunt: summam tamen rerum haud parum remoratus est adventus, uti mox dicam, Vicecomitis Gandavensis. At vero expeditionem Winocibergæ maturavit Floyeci, ejusque militum cædes. Missus hic fuerat à Mottæo ad Montinium arcanorum, quæ tunc agitabantur, interpres: trahebatque secum equites omnino ducentos quadraginta septem. In reditu per agrum Bergensem, ejus territorii incolæ, Calviniani fere omnes, rati prædabundos illuc excurrisse Gallos, (namque id incerto rumore percrebuerat) ad æris campani sonum è vicinis pagis numero propemodum infiniti, telis agrestibus armati in unum confluunt: equitesque inter arbusta, loco inequitabili, conclusos, venatoria velut indagine circumsistunt: truciqueque clamore, ac rabie undique procurrentes, Floyecum, reliquosque; præter septem, qui ex ea carnificina subterfugere, confodiunt, conficiuntque. Sane movit ea cædes non Mottæum modo legationis authorem, sed Montinium etiam, cujus assertoriis litteris, Floyecus injuriæ securus in viam se dederat, junctisque propterea copiis, atque additis Manuyni cohor-

1579.

Aucti Wallones de tuenda catholica religione consultant,

24 Novemb. 1578.

S. Omer.

Berga ad S. Winoci. Et hæreticos ejicere incipiunt.

15 Decemb.

Wallonum equites cum Floyeco ductore cæduntur à rusticis Bergensibus: Quos ultum eunt Mottæus, & alii Wallones. *Salvocondotte.*

1579. tibus ad eandem rem Audomaro missis, Mottæus ipse iræ, & injuriæ propior jam Winocibergam properabat, Coronariis Menina secuturis. Quum statim Bergenses, præviso armorum apparatu, antevertere, missis oratoribus, qui facti ignorationem excusarent, pœnas ex reorum capitibus sumendas promitterent, viduæ à Floyeco relictæ subsidium par nobilitati ejus offerrent, & civitatem Bergensem ad Wallonum partes accessuram, fide publica, datisque, si exigerentur, obsidibus, pollicerentur. Quod iram, exercitumque dissolvit: ac VVallonum nomen & fœdus, animadverso eorum consensu, magnopere amplificavit.

Bergenses placant illos & ad partes VVallonum accedunt.

VVallonum factio sollicitatur simul ab Alexandro, simul ab Orangio;

Huc paulatim excreverat VVallonum factio, militia, nobilitate, urbibusque jam valida: magna utique provinciarum reliquarum expectatione, in quam illa partem (quoniam eodem tempore à Parmensi Principe, atque ab Ordinibus sollicitabatur) inclinatura demum esset. Nam licet VVallones majorum Religionem, & Regis obsequium præferrent: atque adeo se se ab Ordinum provinciis Religioni, ac Regi adversis abstraxissent; nihil tamen sibi esse cum Hispanis, nec se Alexandri Principis exercitui adjungendos palam contestabantur, nisi in eam præcipue conditionem, ut Belgio amoverentur externi milites. Inde & Orangio spes, illos immodica petentes non audiendos, atque adeo spretos ad reliquas provincias aliquando revocandos: & Alexandro cura in præsens dissimulandi, quasi conditionum iniquitatem non abnueret, dum factionem eam ab Orangio abeuntem interim confirmaret, confirmatamque sibi multo facilius adjungeret. Et sane nunquam arx ulla majore astu, & cuniculis appetita est, quam hæc factio occultis industriæ machinis oppugnata. patuitque, Imperatorias artes non eas tantum esse, quibus acies instruitur, & pugna conseritur: sed quibus etiam mente ac ratione concurritur, consiliorum dexteritate confligitur, & collatis non signis sed ingeniis,

magnis utrimque artibus.

citra

citra cruorem cædesque, decernitur. Etenim Orangius apud Rodulphum Cæsarem primo egit, institique, ne de VVallonum reconciliatione alibi, quam Coloniæ ageretur: in quam urbem ipse Cæsar à Philippo Rege arbiter belgicæ pacificationi datus, conventum, de quo post dicemus, indixerat. Deinde per Ioannem fratrem Geldriæ Gubernatorem colligatis Vltrajectina, uti vocabant, unione aliquot provinciis: nempe ut novo Malecontentorum fœderi novum fœdus opponeret, eosque à privatis conspirationibus deterreret; ubi animadvertit, VVallones nihil inde in commune motos, seorsim aggreditur factionis primarios, exorsus à Caprio Artesiæ Præfecto: quem si attraheret, haud dubie ludificaturum se sperabat Farnesii operam per Mottæum, infensum hominem, eo loci perductam. Obierat paucis ante diebus Maximilianus Henninius Bossuvii Comes, sinistro hominum rumore adversus Orangium. Nam Bossuvius victus olim captusque maritimo prælio ab Ordinnm Ducibus, desperata redemptione, quam callide Orangius immensi pretii fecerat, ut nullam faceret, ad extremum adhæsit Ordinnm partibus, proque iis non minorem se Regi hostem præstitit, quam antea contra Regis hostes strenue militasset. Non diu tamen stetit, quin, sive pertæsus Orangii dominatum, facilitate Belgarum adversus Principem suum abutentis: sive captus Alexandri fama, à quo nobiles complures, præsertim ex VVallonibus, provincialibus suis, ad Regis obsequium perhonorificis conditionibus invitarentur; de reditu cogitare simul cœpit, simul morbo correptus, paulo post opera (ut multis creditum) Orangii, cui consilium ejus suboluerat, veneno propinato extinctus est. Quod Alexander ad Antonium Peresium scribens, de festinato quidem Comitis obitu meminit, at mentionem authoris nullam fecit. fecit tamen Bernardinus Mendoza, Hispani Regis in Anglia legatus, litteris ad Alexandrum

1579.
Orangius apud Cæsarem disturbare reconciliationem conatur.
Novum fœdus init contra Malecontentos:
23 Ian. Geldria, Zutphania, Hollandia, Zelandia, Vltrajecti, &c.
21 Decemb. 1578.
Caprium attrahere studet, offerendo munia Comitis Bossuvii, qui tunc obierat,
non sine suspicione doli ab Orangio.
1 Ianuarii.
26 Februar.

1579. drum Londino ſcriptis, affirmavitque, certiorem ſe factum, Comitem Boſſuvium, quod VVallonum ſucceſſu lætus addere ſe iis decreviſſet, ab Orangio veneno ſublatum. Et ego inter privata Farneſiani tunc aulici commentaria legi, Comitem morti proximum Orangius quum inviſeret, quumque ſuperveniente ſacerdote, cæleſte Viaticum impertituro, contemptim percontaretur, quid cæremoniarum illud eſſet; Boſſuvium importunam impiamque hominis vocem averſatum non abſtinuiſſe, quin amiſſam pariter rem, decus, vitam, ei palam exprobraret, adjiciens, ſe certe animam, quæ ſola ſupereſſet, à quoquam ſibi eripi non paſſurum. Quibus quamquam vulgatis, traditiſque, equidem ipſe neque fidem addiderim, neque dempſerim: haud ignarus, ſæpe incerta ſpargi, & plerunque atrociora credi. Iam vero quoniam Comes Boſſuvius, ſuperiore æſtate, exercitum contra Ioannem Auſtriacum duxerat Imperator: regebatque tunc magni OEconomi appellatione, Archiducis familiam; viri mors opportuna Orangio viſa, quo honoribus ejus, reditibuſque alios ad partes alliceret. Et militare quidem munus, annuumque muneris cenſum offert Caprio, ſi communem provinciarum conſenſum is ſequi velit. Fruſtratus hac ſpe, (namque Caprius & ſua ſponte, & matris religioſiſſimæ monitis in ſententia perſtabat) vertit ſe in aliam partem: & ab Archiduce Matthia, atque ab Ordinibus, qui tunc generales Antverpiæ conventus adornabant, demandari curat Roberto Melunio Vicecomiti Gandavenſi Arteſiam provinciam: ejuſque fratri Principi Eſpinojo, Hannoniæ Siniſcalco, ſupremam in Archiducis aula Præfecturam. Vicecomes novus Arteſiæ Gubernator, multo ſtipatus milite, una cum Carolo Crojo Marchione Hauræo, in provinciam opinione celerius venit, Caprium loco movet, cuncta more novi Imperii ſtatim mutat: atque Arteſiæ Magiſtratus, VVallonumque Præfectos ſerio admonet, Ne publicum Belgii conſen-

Eq. Rinaldus.

Sed Caprius recuſat oblata.

Felicius Orangio res ſuccedit cum Vicecomite Gandavenſi, & ejus fratre. *Maggiordomo.*

sensum vana spe turbarent: dumque ceteræ provinciæ, indictis Ordinum comitiis, de pace cum Rege agitarent, ob eamque rem Parmensis Princeps arma interim deponere juberetur ab Hispania; ne ipsi consilia ab aliis unice separarent, conditionumque, quas ab Rege prælargas, Cæsaris opera, propediem consecuturæ erant provinciæ, soli expertes fierent: atque adeo exclusi à fœdere, Hispanorum injuriis expositi atque impares, frustra aliquando provinciarum opem implorarent. Hæc Vicecomes iterando, eo rem adduxerat, ut jam VVallonum factio Atrebati nutare videretur. Ad hanc impressionem eludendam, reparandumque hunc quasi hiatum in VVallonum animis factum, Alexander opponendum propere duxit Gandavensi Vicecomiti Atrebatensem Antistitem Matthæum Moulartum, fidum hominem, Religionisque ac facundiæ præclarum: atque advocatum ad se, in Artesiam immittit, qui provinciales doceat, Sibi nec animum esse ab armis cessare, nec eorum cessationem imperatam à Rege, potestatem tantummodo factam provincias ad Regis obsequium reduces, Regi sine aliarum respectu, reconciliare. idque neque reconciliatis fraudi, nec aliis, ne idem peragant, impedimento futurum. Quod Episcopus, ut accuratius exequeretur, instituta Atrebati supplicatione, circumlatoque sacrosancto Christi Corpore, urbem ante lustravit; tum rem aggressus, ostensoque, quam lenta spes esset, aut potius nulla, fœderatas pronvincias cum Religione, ac Rege in gratiam redituras; res ut ipsi suas VVallones agerent, cœptæque cum Principe reconciliationi constanter insisterent, cohortatus est. Atque, ut ANIMI dum suspensi hærent, perlevi pulsu huc illuc transferuntur, non minus quam quidquid pendet, versatile est; non modo factionem in integrum restituit, sed Gandavensem ipsum Vicecomitem in colloquium aliquoties attractum, multa de Alexandri propensa in eum voluntate pollicitus, consilii dubium reliquit. Tum

1579. Vicecomes reducere conatur Artesios ad Ordinum partes:

ac propemodum reducit:

Arras.

Sed Alexander Vicecomiti opponit Atrebatensem Episcopum,

qui Artesios sustentat:

& Vicecomitem ipsum emollit.

1579. Tum vero majoribus copiis utendum rati fœderatarum Procuratores provinciarum, qui Antverpiæ convenerant; ad VVallones, communi Ordinum nomine, monita minasque miscentes scribunt: eorumque rogatu Archidux ipse Matthias ad Artesios epistolam componit, queriturque, *Quod admissis Atrebatense Antistite, & Gulielmo de Vasseur Walhuonii Domino, à Parmensi Principe delegatis; concordiam cum Rege Hispano agitassent, se, Ordinibusque, qui tum Antverpia cogebantur, inconsultis: tanto majore quidem culpa, quanto minus ignorarent, negotium pacificandi in commune provincias à Cæsare ipso (uti eum Rex oraverat) fuisse susceptum. cui non leviter injuriam fieri, dum causam Belgarum accurate complexo subtraherent soli se: ac secessione illa operam benevolentissimi Principis aut negligerent, aut interturbarent. Proinde hortari eos, pro ea, quam patriæ debeant caritate, ne Farnesii postulatis antea respondeant, quam ipse, Ordinesque illa expenderint, probaverintque. Sic enim futurum, ut concordibus inter se cohærentibusque provinciis, nullus pateat aditus hosti ad Belgii dominatum, per hujusmodi discordiarum scissuras, irrepere contendenti: nempe satis gnaro, expertoque, Belgas, modo maneat concordia, insuperabiles esse.*

Matthias ad Artesios litteras scribit, & querelas. 28 Jan.

Hisce Matthiæ litteris litteras Philippi Regis ad eosdem Artesios opposuit Alexander. quas, sicut per eos dies acceperat ab Hispania, ita ad illos opportune transmisit. Summa earum hæc erat. *Rem sibi gratam fuisse, ac salutarem ipsis futuram, quod publico edicto, hæreticos seditiososque provincia movissent. nec aliud sibi armato fuisse propositum ad eam diem, quam ut hujusmodi pestem Belgio exigeret, populosque in fraudem ab Orangio inductos Catholicæ Religioni, Principique suo, ac pristinæ tranquillitati restitueret. Et quando jam ipsi per se id occœpissent; eorum armis opem additurum se: ac transmissis oblivione præteritis illorum culpis, oblataque clementia & gratia in eos sua, polliceri, dempturum se nihil ex antiquis Artesia privilegiis: externaque militia provinciam liberaturum; dummodo in domestico milite tantum habeant ipsi virium, quantum adversus*

Alexander ad eosdem Artesios mittit Regis epistolam, & hortamenta. 12 Febr.

Oran-

Orangium, conjuratasque provincias tueri se possint. Quod si forte aliquos seu partium Gallicarum studio, seu quovis alio arcano consilio, oblata hac paterna clementia nihil moverit; testari se Deum hominesq; calamitatum innumeras, quas secum importare bellum solet, illis utique imputanda, non autem sibi, qui videlicet invitus arma sumpserit, quo patrimonium à Deo per Majores suos sibi traditum, adversus invadentium vim, ac fraudes assereret. Addiderat ad peculiares aliquot Proceres ex eadem nobilitate Rex litteras. Blangelvallio quidem, (qui regios inter ephebos aliquandiu fuerat in Hispania) ob studium ejus in Wallonum reconciliatione non modo grates egit, sed eum accurate Alexandro commendatum voluit, facta eorum mentione, quæ ille Regis causa, non sine fortunarum jactura passus esset. Caprio autem, laudata ejus affatim opera, præfecturam Artesiæ, qua proturbatus fuerat à Gandavensi Vicecomite, restituebat. Sed Alexandro, quamquam hasce ab Rege litteras impetraverat ipse pro Caprio, eas tamen homini tradere nec integrum jam erat, nec ex usu præsenti videbatur. Etenim in revocando ad partes Vicecomite totus is erat: quod in eo viro, cui super claritudinem generis, ac pares opes, militiæ decora abunde aderant; momentum sane maximum attrahendis Wallonibus reponebat. Et quamquam is ingenio habebatur vario, & inobservabili, tamen (ut NEMO adeo intractabilis est, cui suum denique manubrium non sit, quo capi, ac teneri possit) exploratum erat Alexandro, si homini paulo quidem officiosius compellato præfecturam Artesiæ obtulisset, uti ab rege decretam, facile illum à fœderatis provinciis abstrahendum. ideo inter alia benevolentiæ signa, epistolam ad eum composuerat, qua peramice hortabatur ad tuendas Principis sui partes, pollicitus, se illi, Regis nomine, præfecturam Artesiæ firmaturum. Ne tamen ea mutatione Caprium offenderet, atque adeo veterem amitteret amicum, dum pararet novum,

1579.

Rex ad alios Wallones scribit. *Philip. du Chastlet.*

& præfecturam Artesiæ Caprio restituit:

Sed Alexander eam Vicecomiti ab Rege offert: *Vicecomes.*

Caprio anceps admonito.

1579. novum, Atrebatensi Episcopo mandaverat, (is enim delectus erat) ut non ante Vicecomiti epistolam traderet, quam convento Caprio diserte consilium aperiret, persuaderetque, nihil esse in præsens publicæ rei conducibilius: & privatim ei apud Regem plurimum profecto gratiæ accessurum. Et Caprius, qui inanem Præfecti personam sustineret, haud gravate remisit id, quod habere ægre posset: præsertim quod videret, magno inde præsidio augeri Wallonum factionem, atque adeo securitatem suam. respondit que perquam liberaliter Atrebatensi, probari admodum sibi Parmensis consilium Principis: ac, modo ad Regis obsequium serio rediret Vicecomes, libenter ei cessurum se præfecturam, in quam non alio intenderat nomine, nisi ut majore cum imperio provinciam in Regis potestatem revocaret. Ita in rem feliciter ingressus Atrebatensis, post aliquot cum Vicecomite congressiones, eo hominem adegit, ut renunciaturum se fœderatis provinciis, proque Religione, ac Rege moriturum persancte promitteret. De conditionibus vero, in quas paciscerentur Wallonum provinciæ, se cum Montinio, ac Mottæo differturum: interim expectaturum diploma Regis pro Artesiæ præfectura. Et Rex quidem ab Alexandro, & ab ipso etiam Caprio rogatus, eas illico litteras transmisit, quibus Artesiam Vicecomiti demandabat: admonito Alexandro, ut epistolam alteram eidem traderet, qua gentilitio ejusdem oppido (Richeburgum Belgæ vocant) Marchionatus insignia deferebat, id quod ipse magnopere concupierat. Eodem tempore Rex, suadente pariter Alexandro, ad Emmanuelem Lalinium Montinii Dominum, quem penes erat arbitrium Wallonicæ militiæ, litteras addidit amoris in illum, ac spei plenas. Quibus effectum, ut uterque benevolentia Regis apprime capti ad Alexandrum miserint, consociaturi cum eo arma: postulantesque, ut quando conventum Artesiæ, multarumque ex Flandrica pro-

[Margin notes:]
& consentiente.

Vicecomes fœderatis provinciis renunciat.

Patente. Eidem regimen Artesiæ demandatur: *28 Febr.* & Marchionatus titulus.

Montinius quoque attrahitur.

Artesiæ conventus indicitur:

provincia civitatum celebraturi mox erant, videret ipse, quo utrinque delegatis conveniendum esset. Nec distulit Alexander: missusque Sellii Dominus Ioannes Norcarmius, certis cum mandatis: additusque Moulartus Atrebatensis Antistes, & Vasseur Walhuonii Dominus è Regis parte: ex Wallonum vero Montinius Malecontentorum princeps, Vicecomes Gandavensis Artesiæ Præfectus, Mottæus, & Caprius, ille Gravelingæ, hic Atrebatum Gubernator, de conditionibus firmandæ concordiæ agitare serio cœpere. Erat legatis regiis imperatum ab Alexandro, ut in quæstione de Gandavensi pacificatione, edictoque perpetuo, (cujus inter capita, missio Hispanorum continebatur) nihil certi firmarent. si vero urgerentur, spe tantummodo illius ostensa, reliqua ante conficerent. Et vero ubi obfirmatis in externorum missionem Wallonibus, ea demum facta spes est, cuncta inde proclivius transigebantur. Quum ecce superveniunt ab Archiduce Matthia festinati (instigatu scilicet Orangii) Marchio Hauræus, & Divi Bernardi Abbas, & Adolphus Meetcherchius consiliarius, cum minacibus litteris, *Quod spreto se Belgii universi Præfecto, belgicorumque armorum Duce: spreta Majestate, & cura Cæsaris in communem provinciarum concordiam insudantis: spreta generalium Ordinum, qui in id sedulo incumberent, consensione; privatos ipsi sibi cœtus, privatum sibi Belgium facerent, extenuantes interim illa discessione non minus vires suas, quam provinciarum reliquarum: atque adeo non eas reportaturi ab Hispano conditiones, in quas illum cogere, si conjunctim agerent, procul dubio potuissent. Quin potius resumerent caritatem patriam, omissisque privatim hisce consiliis, atque ad generalium Ordinum comitia Antverpiæ, exeunte Martio celebranda, delegatis ex sua provincia viris legitime instructis, capesserent ipsi quoque publicum regimen: atque una cum aliis aut de pace, quam sperarent, aut de bello, quod non timerent, in commune consulerent.* Enimvero perincommode accidit wallonum conventui

hæc

[Margin notes: 1579. — Quo mittuntur legati ab Alexandro, & ab Wallonibus, — *Mott. Capr.* — Caput 3. — Conventum disturbare Matthias conatur minacibus literis. — 8 *Mar.*]

1579. hæc ab Archiduce interpellatio: orta videlicet æmulatione inter factionis primores; dum singuli, quo propius aderat reconciliationis maturandæ spes, eo ardentius occupare facti gratiam apud regem, atque adeo alter alterum posthabere satagebant. Ægre ferebat Caprius, immissum Atrebatensem fuisse in rem ab se pæne confectam, haud ignarus (uti scribebat ad Alexandrum Alphonsus Curielius) dum Antistes compositæ controversiæ relationem apud Alexandrum faceret, atque Alexander ad Regem scriberet, non modicam gratiæ partem deperituram sibi. Nimirum ut pecunia per manus multorum translata decrescit, ita operis gratiam inter manus decerpentium aliquid ex ea sibi, haud dubie deteri, ac prope consumi. Et Vicecomes Gandavensis vitabundus, Mottæi colloquium abnuebat, adempturus homini occasionem gloriarum, quasi ipse reconciliationis author extitisset. Turbavit super hæc multorum animos rumor, depositurum Cæsarem reconciliationis arbitrium, nisi à privatis conventibus absisterent Wallonum provinciæ. Sed Alexandro promptum erat, Vicecomitem quidem (quod plurimum intererat) in partibus continere, missa ad illum, quod fecit, Regis epistola, additaque sua, cujus in fronte, grata illum appellatione, Marchionem Richeburgium salutavit. Ceteris vero aperuit factam sibi denique ab Rege potestatem, Gandavensem pacificationem, cum edicto perpetuo (quod ex eorum postulatis unum supererat) confirmandi. Quibus animati, unum adhuc rogandum esse Parmensem Principem decernunt, Ne gravaretur ad Ordines scribere Antverpiæ coactos, atque ad concordiam iisdem illos conditionibus invitare, quibus ipse transigeret cum Wallonibus. quas si Antverpienses acciperent, futuros ab exemplo tutos Wallones: si respuerent, pervicaciam novo documento prætentatam æquius aversaturos. Alexander quamquam non ignorabat, Antverpienses, ob acceptas iis die-bus

Turbat factionem æmulatio inter Wallonum proceres:

Epist. Atreb.

2 Mar.

Alphon. Curiel. ad Alex.

& rumor de Cæsaris indignatione.

Sed Alexander firmat Vicecomitem:

vulgo dictus Rubasius.

& ceteros.

à quibus rogatur, ut Antverpienses ad concordiam invitet.

Ipse dubitat, & refert ad senatum:

bus clades, hostili erga ipsum animo esse; tur- 1579.
batis tamen Wollonum rebus remedium unde- *Concil.stat.*
cunque facturus, de eorum petitione ad sena-
tum jus imperii expendentem; haud gravate
retulit. In eo duodecemvirali concilio aderant
tunc Comes Mansfeldius, Christophorus Asson-
villius, Octavius Gonzaga, Gaspar Roblæus,
Gabriel Serbellonius, Ioannes Funcquius, &
I. Baptista Tassius. Ab his varie disceptatum: *in quo alii negant id attentandum:*
negantibus nonnullis id attentari posse, quin eo
gravius irritaretur Cæsar, quod non jam hujus
aut alterius, sed omnium provinciarum recon-
ciliatio prærriperetur sibi è manibus. præter-
quam quod verendum esse, ne nimia hæc faci-
litas annuendi postulatis Wallonum, confessio
imbecillitatis aliqua videretur. Sed alii trans- *affirmant alii:*
mittendum affirmabant hujusmodi respectum
rerum: causæque; quam eo jam perduxerant,
complemento insistendum: atque adeo unice
curandum, ne qua wallonibus aliunde commo-
tis occasio præberetur ab incœpto, si sperne-
rentur ultimæ eorum preces, recedendi. Idque *Cum quibus sentit Alexander ob has causas:*
unum pertimescebat Alexander, Cæsaris ali-
quanto securior. Quam enim fieri ajebat (quod
ad wallones quidem attinet) aut Cæsari, aut
reliquis provinciis injuriam, si, quandiu harum
Procuratores Coloniam destinati, facultatem
disceptandi ab Ordinibus non acceperint, par-
tes ipsæ inter se se concordent? præsertim quum
hujusmodi concordia tum expeditior futura *Pacificatores Germani designati à Cæsare.*
sit, non expectato Germanorum arbitrio in
capiendis consiliis infinite cunctantium: tum
etiam partibus honestior, dum sapientia sua,
non externorum ope, componantur. Immo ne-
que secus sentire Cæsarem, exploratum sibi
esse. aliquot enim ante diebus, ob hanc præci-
pue causam, misisse se in Germaniam Adrianum *Eques S. Iacobi.*
Gomicurtium, bellici consilii senatorem, pru-
dentiæ fideique conspicuum: ab eoque accepis-
se litteras affirmantes, audito wallonum ne-
gotio, Cæsarem non modo non offensum, sed
ultro etiam gavisum, quod, uti ajebat, recon-

ciliatis

1579. ciliatis aliquot provinciis, dimidium jam viæ confectum esset. quin & gavisurum se, si exemplum reliquæ provinciæ sequerentur. Quod autem spectet ad invitandos Antverpienses, ita se litteras moderaturum, ut & Wallonum postulatis (quod magnopere velit) satisfaciat, & regii exercitus existimationi (quod apprime nolit) haud detrahat. Consilio Alexandri probato, ipse ad Ordines Antverpiam advocatos epistolam composuit in hæc verba. *Injecto nuper sermone cum aliquibus provinciis de earum ad Regem suum revocatione: quum eas ad id serio propensas invenissemus, (quamvis hujusmodi reconciliationem non seorsim, sed conjunctim cum aliis provinciis confieri illæ praoptassent, ut & Regis est votum) visum est nobis, quid actum sit, vos interim nostris hisce litteris condocere: ut & ipsi animum hac de re vestrum, in isto, quem habetis conventu, nobis aperire possitis. Ne vos autem, quos fidei sinceritatisque nostræ certos esse volumus, quidquam a nobis desideretis; pollicemur Regia Majestatis nomine, ratam sanctamque nos habituros Gandavensem pacificationem, edictumque perpetuum, nullo ex eis capitibus prætermisso. Vnus modo Religionis Catholicæ cultus integre servetur, cum obedientia Principi vestro debita: sicuti & Caroli V. tempore factum scitis, & vos pro solenni sacramento debetis, & leges humanæ juxta, ac divinæ fidem vestram obligant. Id, quod tanquam unicum afflictæ nimium patriæ vestræ remedium non expectare a vobis, profecto non possumus. Quid ergo consilii super hac re in commune ceperitis, quave provinciæ complexæ fuerint significationem hanc nostram, admoneri quamprimum cupimus.* Excepere tubicinem litteras perferentem Procuratores provinciarum, qui Antverpiam undique confluxerant, verbis initio quidem minacibus, superbisque: more videlicet eorum, qui semel nacti occasionem exercendæ temporariæ potestatis, immodice illam, atque impotenter usurpant. Sed placatiores deinde facti, reputata melius injuria, quam in victorem non satis opportune conferrent; retentum aliquot dies tubicinem ad Parmensem

Et scribit ad Ordines Antverpiæ coactos. 26 Martii.

Ad has litteras superbe se gerunt Procuratores Ordinum:

Postea mitius respondent,

Prin-

1579. litteris tamen nihil concludentibus: 29 Martii.

Principem remittunt, prolixa cum epiſtola, ſed in qua, præter querimonias, & conteſtationes, nihil certi expediebant. Itaque Parmenſis, miſſo ad wallones exemplari ejus epiſtolæ, quo animo erga pacem reliquæ provinciæ eſſent, oſtendit. Vtque altius Antverpienſium mentem wallones introſpicerent, non omiſit exponere, Ad fœdus illud inter quaſdam provincias Trajecti ad Rhenum nuper ictum, inſeruiſſe nunc demum ſe ſe Antverpienſes. in quo tamen fœdere (quod nullo wallonum reſpectu compoſitum eſſet) inter alia, promiſcuus non Lutherianæ modo, aut Calvinianæ, ſed quarumcunque hæreſum uſus admittitur, contra quam undecimo capite edicti perpetui ad Gandavenſem pacificationem additi, juratum eſſet ab Ordinibus, nempe *Se Catholicam Romanamque Religionem integram conſervaturos, nulla re adverſus illam unquam permiſſa.* Viderent propterea wallones, quam alieni ſint illi à pacificatione Gandavenſi, atque adeo quam male convenire poſſint ipſi unius Catholicæ Religionis aſſertores, ac vindices, cum hujuſmodi hominibus nihil certi in cultu divino præhabentibus, ſed obvia quæque, atque unde unde accerſita, pro cujuſque arbitrio conſectantibus. Quamobrem hortari impenſe illos, ut, quando nihil eorum,quæ ipſi flagitaverint à Rege,negatum ſit; præcidant ſemel iſtam nimis jam diuturnam, ac ſimilem negantibus moram: miſſiſque, quos deſtinaverant,Procuratoribus, Principi demum ſuo animos,atque arma, ante alias provincias adjungant: relaturi ex hujuſmodi anticipatione parem gratiæ prærogativam apud Regem, à quo ſeu ſoli, carius habebuntur: ſeu primi,cæteris præferentur. Nec pluribus opus jam erat, ut wallones aliquando manus darent, ſecuri, nequaqnam ſibi vitio tribuendum, ſi ad pacificationem Gandavenſem retinendam ab iis deſciſcerent,qui eam pacificationem antea fregiſſent. Quum trepidus ad eos nuncius perfertur, pagos wallonicarum partium in Flandria gallicana, vaſtari armis Franciſci

Quas Alexander mittit ad Wallones.

Vnio Vltrajectina *Vtrecht.* oſtenditq; injuriam illis factam:

Atque eos hortatur ad reconciliationis complementum.

VVallones dant demum manus:

Et audita clade ſociorum:

1579. Lanuæ castrorum Præfecti : qui submissus ab Orangio, (cui hoc unum nempe restabat, post crebras interpellationes, ac minas) & sexcentos ferme pedites trahens plerosque Gallos, Scotis, Anglisque permistos, levia aliquot prælia commiserat, primum haud procul Dunquerca cum Mottæi militibus, quibus Mansvillius præerat Mottæi loco : deinde cum Manuyno Audomari Præfecto, circa wactenem, utrobique superior. Verum levior hic ictus fuit, quam ut wallones dejiceret. QVOS autem urges, nisi prosternas, à te repulsos adjunges ex adverso stantibus. Scilicet externus hic timor inclinatos jam in regias partes animos wallonum plane conjunxit. statimque ipsi inter se, antequam Parmensem Principem adirent, fœdus privatim feriunt, Montinio, pro Malecontentorum copiis, sacramentum præeunte, Mottæo Regis partes, uti in mandatis ad hanc rem habebat, exhibente. Promisit ille, se militesque suos, (erant hi, qui Montinio in Flandria à septem jam mensibus militaverant, pedites supra septem millia, equites omnino quadringenti) perpetuo retenturos Religionis Catholicæ Romanæ fidem cultumque, Regi debitam obedientiam, Pacificationis Gandavensis cum unione, edictoque subsecutis, observantiam: atque hæc ipsa adversus quoscunque repugnantes, armis regio exercitui adscriptis, asserturos. denique Meninam, Casletum, aliasque circa munitiones ab iis obtentas, cum omni bellico apparatu, traditūros Regi, dummodo is externo milite provincias liberatas velit. Mottæus vero regiæ Majestatis nomine soluturum se Montinio pollicitus est ducenta & quinque florenum millia in milites dividenda : quos rursum Montinius promisit, ad Iunias Kalendas habiturum se sub signis, eosque ad novam pro Rege militiam lustraturum. Adstantibus fœderi apud Sancti Eligii in Atrebatensibus percusso, præter Conciliatores, Atrebatensem Episcopum, Sellium, & walbuonium; Vicecomite Gandavensi, Caprio, atque

S. Omer.

arctius conjunguntur:

Et fœdus privatim inter se feriunt.

Montinius. Montinio hæc promittente ex una parte.

& hęc Mottæo ex altera.

S. Eloy. Accedit tertia provincia ad hoc fœdus.

atque Halenio Tribuno. Movit Artesiorum, Hannoniorumque exemplum Flandriam Gallicanam, ut hæc provincia (Tornaco excepto, ac Tornacesio) in easdem conditiones cum legatis regiis conveniret. Quin iisdem quoque diebus, ortus Antverpiæ tumultus adversum Catholicos, non parum juvit. Percelebrem sacri Ordinis supplicationem, in solenni gratulatione adscendentis in Cælum Domini, comitabatur ingens cum ipso Archiduce, Catholicorum multitudo: quum conglobati aliquot Calviniani, assumpta secum sclopetariorum manu, primum incedentium viam obstruunt: tum Catholicos submovere obstantium turbam, ac vi aditum aperire connitentes, sclopis in pectus intentatis, mox & explosis, ac duobus illico stratis, alios alio fugant, agmen supplicantium dissipant, plerosque in templum cum Archiduce compellunt, concluduntque. Postremo gliscente, uti fit, ex successu licentia, partim templi fores armati obsident, partim per urbem, atque apud Orangium, ac Magistratum dissonis vocibus, pellendos urbe sacrificulos conclamant; atque Archiduce, magni veluti beneficii loco, ex æde abire permisso, reliquos non ante egredi patiuntur, quam Canonicorum, Monachorumque, ac sacrorum hominum, qui non pauciores ducentis supplicationem instituerant, exilium, paucis retentis, à Magistratu impetraverint. Mirantibus interea bonis tantum Calviniarum partium in ea urbe potentiam, exulemque clerum, & cum eo proscriptam pietatem lamentantibus: offenso in primis Archiduce, palam jurato, Si in eum insanire modum porro pergerent, fixum jam sibi, relicta impotente adeo multitudine, ad Cæsarem fratrem ea pariter irreverentia neglectum quamprimum ire. Verum ex homine servilis quidem imperii impatiente, sed privatæ simul vitæ intolerante, nihil ea injuria præter inanes querimonias expressit. Valuit tamen indignum facinus tum ad invidiam odiumque Ordinibus crean-

1579.

18 Maji.

Augetur concordia Wallonum ex tumultu Antverpiensi, in solenni supplicatione quam Calviniani interturbant, vi ac cæde,

nec quiescunt, donec ex sacro ordine complures urbe expellunt,

offenso Matthia,

sed nihil contra auso.

1579. creandum, quibus inspectantibus, annuentibusque, impune quotidie peccaretur adversus ejus cultum Religionis, cui tam magnifice in Gandavensi fœdere ipsi cavissent: tum etiam ad Malecontentorum, ac Wallonum causam magis magisque apud multos nobilium probandam, ac promovendam. certe & Comes Philippus Egmontius Lamoralii filius, & Carolus Gaurius Fresini Dominus, & Boursius, & Villervallius, & postremo Comes ipse Lalinius Hanoniæ, ac Valencenæ Gubernator, relictis Ordinum partibus, novo se cum regiis legatis fœdere consociavere: insertis ad alias conditionibus, de exercitu pro Religione, ac Rege, ex reconciliatis provinciis, post emissionem externorum, conflando: deque Belgii Præfecto non nisi regii sanguinis asciscendo.

art. 4.

Plures hinc Proceres cum Wallonibus fœdus conjungunt: *Philippus.* & augeut.

Ergo non ultra cunctati Wallonum Ordines, legationem instituunt: principes nominant Ioannem Saracenum S. Vedasti Abbatem, & Caprium Atrebatum Gubernatorem: eosque cum selecto Nobilium comitatu, mittunt ad Alexandrum, Trajectum ad Mosam obsidentem, in ejus manus redditurі provincias suas. Et Alexander legationis, & conditionum pridem admonitus, quarum aliquas quoniam minime ipse probabat, eoque moderaturus, statuit omni officiorum genere legatorum animos demereri. Ejus itaque jussu, Ioannes Noyellus Rossignolii Dominus, Farnesiæ aulæ Magister, qui & Ioannis Austriaci domum rexerat, obviam processit Bellomontium usque, Areschoti Ducis oppidum: ubi Wallonum Proceres, quos Atrebatensis Antistes, Sellius, & Valhuonius comitabantur, Principis Alexandri nomine salutavit, deduxitque Visetum, illorum hospitio destinatum. Inde in campum altera die venientibus occurrit cum octo equitum signis, Raitrum quatuor, totidem hastatorum, Comes Fauchembergius prætorianorum militum Præfectus, insequente aulicorum globo, multisque Nobilium honoraria Regis stipe attineri solitis,

LEGATIO Wallonum provinciarum ad Alexand. *postea Cameracensis Archiepiscopus.*

Quibus ipse obviam mittit aliquos ex suis: *Maggiordomo.*

28 *Apr.*

mox alios: *Gentilhuomini trattenuti.*

Nec

Nec post multo, duobus fere passuum millibus à castris progressus Petrus Ernestus Comes Mansfeldius, cum Principalis concilii Proceribus, legatos excepit ducturus ad Alexandrum. Tabernaculum tetenderat is in editiore campi loco, eminebatque Prætorium ejus non situ modo, ex quo suorum munitiones ipse conspicere, conspicique ab iis posset; sed etiam laxitate, atque intestini operis dimensione: cujus ad speciem facile agnosceres in castrensi illa urbe sedem Principis. Eo accedentibus legatis, subeuntibusque tentorii aditum, ubi equites turmæ Principis, ad ejusque custodiam corporis attributæ cohortes excubabant; præsto fuere intimi aulici, eosque cum reliquo comitatu introduxere ad Alexandrum. Quem Vedastinus Abbas, Wallonicarum provinciarum, adjunctarumque civitatum nomine veneratus, gallico appositoque sermone aliquandiu tenuit audientem in publica illa Nobilium corona, generatim exponens causam adventus sui, & consilium provinciarum, post agnitas, in quas inductæ fuissent, fraudes, ad Regem Dominumque suum redeuntium, Majestatique ejus, ac regio per Belgium Vicario obedientiam ex animo pollicentium. Cui Alexander, quum lætum se eorum adventu, & adventus causa, strictim patria oratione respondisset: eorumque consilium Regi debitum, sibi exoptatum, ipsis honorificum laudasset; interrogavit, An extra publicum haberent, quæ specialiter referrent. Affirmantes, in intimum contubernium adduxit: ibique remotis arbitris, singulos humanissime, Caprium in primis, amplexatus, regium illuc senatum advocavit. eoque præsente Vedastinus rursum dicere aggressus est. orationis ejus, paulo quidem, quam prior fuerat, prolixioris, summa hæc demum fuit. BELLUM, *hoc quoque nomine iram Dei esse, quod sæpe in eo necessitate peccetur. Reliquisse Wallones regias partes; sed inde abstractos regiorum militum injuriis: delatos alio, quam par erat; nempe quo commune provincia-*

1579. post alios à quibus deducuntur in Alexandri tentorium. Consilium statim.

Abbas S. Vedasti legationis Princeps Alexandrum alloquitur,

& ab Alexandro benigne excipitur.

Vedastinus legationem exponit,

1579. *rum naufragium deferebat: deceptos patriæ libertate, cujus vocabulum sero cognitum sit in speciem prælatum ab iis, qui Belgium Religioni ac Regi ereptum irent, ut vacuum Dominis occuparent. Illos per contemptam desertamque Religionem struxisse sibi viam ad defectionem à Rege: Wallones per eandem animis retentam, atque armis propugnatam, ad Regem sibi reditum parare. Nec dubitasse, quin tam bona interprete & conciliatrice, aditum invenirent apud Principem, Religione omnia metientem. Dedisse jam se longum profecto constantiæ documentum, separatis jampridem consiliis armisque, ab iis provinciis, quæ ab Religione animos separassent. Et quamquam non inde transgressos illico ad Regem, sed medios aliquandiu constitisse, ceu pertæsos utrumque statum, ac plane Malecontentos; propiores tamen fuisse Regi, à quo in propugnanda Religione nunquam abscesserint. Nunc damnata hac quoque mora, quam præter Regis clementiam, ejus Celsitudinis humanitas graviorem faceret, dato ad pœnitentiam atque ad gratiam regressu; adesse se Oratores ab Artesiis, Hannoniisque, à Duacensibus, Insulanis, Orchiensibus, ac vicinis populis allegatos, ut Provincias suas novo sacramento, in eas leges, quas cum regiis Triumviris ante firmaverant, (modo ejus Celsitudo ratas velit) Principi suo volentes libentesque restituant.* Ad hæc Alexandrum expectatione parcius respondisse observatum est: sic, opinor, melius consulturum disceptationi, quæ de moderandis conditionibus insedebat animo. Nempe, ne à pompa venientibus exhibita quæsitam illorum gratiam appareret: atque adeo ne, quemadmodum PERCUPIDUS emptor fastidiosum venditorem facit, sic ipse difficiliores haberet illos, cum quibus transigeret; facta verbis temperanda duxit. ex quo fieret, ut & illi habitum sibi honorem externa significatione à liberalitate Principis intelligerent: & tectam sub parsimonia verborum reconciliationis absolvendæ cupidinem non agnoscerent. In hæc enim verba, Legatorum orationi responsum tulit. *Nec se falsum animi fuisse in regressu eorum: nec eos in suscepto*

Fœderati.

Alexander cur legatis parcius responderit.

Ejus responsio.

cepto consilio ab Regis benignitate fallendos. Quid- 1579.
quid erratum ab illis, deserto Principe, condonari haud illibenter à Majestate ejus, quæ malit Wallonibus olim fidis ignoscere, quam rebellioni recens immistis irasci. Interim fidei ab Rege pignus acciperent dexteram, quam ipse porrigeret; quamque in scribenda firmandaq; ex communi voto reconciliatione, adhibiturum se brevi speraret. Egressos inde oratores, comitante Principis familia, deduxit in vicinum tentorium Rossignolius: ubi regiis epulis, quas, *Merenda.* extenuato ad superbiam vocabulo, pomeridianam Legati Wallonum gustationem appellabant, excepti sunt; assiden- epulis excipiuntur; tibus una cum illis, præter Regios Legatos, Comitibus Mansfeldio, Barlamontio, ac Fauchembergio. Post hosce primos congressus officiosæ hilaritati datos, Legati Visetum reversi, adjecere animum stabiliendæ reconciliationi. Cujus inter conditiones, quoniam ambiguas Alexander ajebat aliquas, alias liberalius admissas à conciliatoribus querebatur: atque illam in primis non ferebat, quæ militiam externam à provin- Disceptatores super conditionibus reconciliationis; ciis omnibus amandabat; idcirco super iis expendendis explicandisque, præter Atrebatensem Episcopum, Sellium, & Walhuonium, veteres legatos, imposuit Comites Mansfeldium, ac Barlamontium, quorum authoritas, momenti fideique plus adderet eorum dictis. His modo Visetum ad Wallones, modo Wallonibus in castra commeantibus, Majus omnino mensis, ac Iunii se pars magna circumegit. Disceptandi Disceptandi locus; campus mensæ plerumque erant & convivia, ad quæ illi modo à Sellio, interdum à Barlamontio, sæpius à Mansfeldio evocabantur: retento hic quoque priscis à Belgis more deligendi ad consultationes ea maxime tempora, in quibus convivæ non magis epulas secum, quam sermones læti apertique communicant: & multa invicem remittunt, loci lætitiam ne contristent. Et sane apparebat, ea consuetudine, & comitate Regiorum, quotidie magis cohærere animos, & consentire. Idque præcipue visum novissimo in epulo, quod Gaspar Roblæus Billii Dominus, sub Convivium Billii,

 castrensi

1579. castrensi tecto illis instruxit, longe aliis magnificentius & numero, & delectu convivarum. Non enim modo plerosque bellici & regii consilii proceres, & primarias aliquot matronarum discumbentes habuit; sed paulo ante convivii finem, ipse improvisus affuit Alexander: ac blande questus, quod, inscio se, manus consererentur à suis; primo in ea pugna loco, uti Ducem decebat, assumpto, mirum quantum, instaurato repente convivio, exhilararit omnium animos, ac Wallonum in primis facile reputantium, sibi hoc dari à Principe, qui gravissimæ obsidionis curas posthaberet hospitum honori, ac voluptati. præsertim quum pro convivii appendice, saltatione instituta, aspexere Alexandrum choreas agentibus immistum, eo quidem decore ac venustate, sive gentis more pensile corpus modulate vibraret, sive gradarius pompamque sui traducens, attemperata ad numeros specie, & (quæ ordinario ejus incessui inerat) majestate grandesceret. ut profecto admirati supra omnes Wallonum Legati, emptique obvia illa comitate Principis, auditi sint, quum dicerent: Agrestes se plus nimio visum iri, nisi adeo benigni amabilisque ingenii viro manus darent. Patuitque serio dictum: quum sequuto postridie congressu, molliores illos remissioresque solito compererint conciliatores Regii. Sed nihil æque apud illos valuit, ac prosperi per eos dies in Trajectensi obsidione successus aggredientium Hispanorum: spesque in castris firma, Trajectum propediem casurum. Id videlicet Wallonum animos hærentes subinde nutantesque, ad eam, quæ secuta est conditionum moderationem, constanter inflexit. Etenim observatum est, Wallones intentis in obsidionis eventum oculis, consultare solitos: haud dubie nihil ad extremum remissuros ex iis, quæ in Atrebatibus ante decreverant, si ab Hispanis infeliciter, ut initio cœptum erat, pugnaretur apud Trajectum, omissaque spe obsidio solveretur. at ubi animadvertere, brevi urbem expugnan-

cui Alexander ipse affuit:

ejusque comitate capiuntur Wallonum legati,

proniores inde ad reconciliationem:

Plus tamen momenti habebant apud eos res hispanorum prosperæ ad Trajectum: *Mastrich.*

Quo illi respiciebant:

pugnandam, & ipsi expugnati sunt. Nimirum 1579.
PROPRIO ex usu quæque præhabentur: nec fœdera societatesve res alia stringit, aut laxat magis, quam utilitas. utque ad novæ felicitatis opinionem continuo, quasi cæli judicium sequentes, obvolvimur, ac certatim in partem currimus; ita FACILE deserimus quos à fortuna deserendos subtimemus. Id nempe jam præsenserat Alexander, qui post Austriaci obitum, sicut ab armis reconciliationem Wallonum aggressus, ostentato per Brabantiam victore exercitu, illos ad consilia coëundæ societatis attraxit: sic in præsentia omnem sibi curam putaverat adhibendam in Trajecti expugnatione, cujus à ruina dubitandum non esset, quin velut à magni ædificii casu, multorum adhærentium spes animique frangerentur. Et vero Wallones Alexandri sive comitate deliniti, sive fortuna deterriti, pleraque reconciliationis capita ad ejus votum attemperaverant: non tamen adducti ut de Hispanorum missione quidquam immutarent: quum dicerent, id sibi jam datum à Rege, ipsoque ab Alexandro, ostensis utriusque litteris, quibus provincias perpetuo liberas ab externis futuras promittebatur. Quod licet Alexander de Wallonum provinciis interpretaretur, quibus Regi reconciliatis ea prærogativa debebatur: non neganda ceteris, si exemplum aliquando sequerentur; interim (ut ille disserebat quæ ratio persuaderet, exarmandum esse Regem Hispanorum missione, dum rebelles Regi provinciæ novis militum delectibus armarentur? Immo nec ipsis privatim Wallonibus expedire, adversum communes jam hostes auxilio nudari veteranarum legionum, communem denique causam propugnantium. Nihil tamen agebatur, affirmantibus, adversum hæc satis jam cautum esse, novo exercitu ex Wallonum provinciis conscribendo: quem, si se, hostesque nossent, haud dubitarent, bello non solum arcendo, sed etiam inferendo parem fore. ceterum nec posse aut à se, aut à Rege servari

[Margin: & consilia de moderandis conditionibus attemperabant.]
[Margin: Vnam tamen hispanorum missionem constanter volunt.]
[Margin: contra disserit Alexander: *Alexander.*]
[Margin: Sed illi non moventur]
[Margin: ob causas tum publicas,]

1579. Gandavensem pacificationem, in quam tamen utrinque consensum esset, nisi ex omni Belgio, uti in ea sancitum, emitterentur externi. Sed altius suberat dissentiendi causa. Plerique Nobilium, in primisque Hannoniæ, Artesiæque Præfecti, & Montinius, & Hesius, & Egmontius, conscii quid adversus Regem moliti essent, adeoque rati, non fidendum ei, quem læsissent; Hispanos non jam belli socios considerabant, sed uti Regis ultores pertimescebant. Rebus igitur in hunc modum aliquandiu agitatis, Alexandro rem trahente, dum certi aliquid præscriberetur ab Hispania; visum est Regi, concordiam, quam eo loci adductam magnopere probaret, non intermitti ob externæ militiæ è provinciis omnibus missionem: addebatque, starent modo Religio in Deum, obedientia erga Principem, cetera ejus se prudentiæ relinquere. Tunc Alexander evocatis Wallonum legatis, ac præsente regio bellicoque senatu, Regis nomine in eas jurat, in quas consenserant leges: spondentibus simul legatis, earum moderationem in proximo provinciarum suarum conventu comprobandam. id quod postea factum, quum reconciliationis capita, uti in loco proferam, prodiere. Dum interim Alexandri jussu multis è locis, læto grandium tormentorum sonitu, spargeretur reconciliationis fama: quo Antverpienses, quibus persuaserat Orangius infectum negotium, ac ludificatos Hispanos; ex ea Catholici exercitus gratulatione initam jam partium concordiam interpretarentur. Et sane haud facile dictu est, quantum ea reconciliatio, perculsis Ordinum provinciis, catholicos erexerit. Nec quidquam magis per id tempus, aut sermonibus hominum, (quippe intentis jam diu in expectationem Belgis, finitimisque populis) aut editis libellis, immo & datis alicubi fabulis, celebratum est. Certe Parisiis in nobili Dramate captatum hinc quoque risum, Alexandro retulere. Namque bos in scenam præpinguis immissa est, multis

[Margin notes: tum privatas. — Alexander expectat sententiam Regis: — qui missionem hispanorum admittit. — Et reconciliatio Wallonum stabilitur: *Septembri mense.* — non sine lætitiæ signis in Catholicis castris: *sic Alexander scribit ad Terranovæ Ducem ultima Iunii.* — & cum magna Ordinum consternatione. — Fabula super hac re Parisiis data.]

multis circum desudantibus. Ducebat eam Philippus Rex tenui laxoque filo, quod subinde fractum illico nectebat Parmensis Princeps. Dorso insessam, arreptamque cornibus continebant Ordinum Proceres, opemque ad eam sistendam undique implorabant. Dux Alenconius in auxilium evocatus, cauda impetu apprehensa, belluam retrahebat ab Rege, intentiore tamen cura, quam auxiliares solent. Interea inclinati ad ubera hinc Casimirus Dux, inde Princeps Orangius, grandi uterque subjecto vase illam certatim emulgebant. Spectantibus, præter provinciales Belgas, compluribus Gallis, Germanis, Anglis: horumque Regina modo his, modo illis annuente. Quum ecce ad objectum nescio quid à Parmensi, excitata repente bos, caudam ex Alenconii manu vi retrahit, insessores excutit ad terram, calce uno abjicit Casimirum, altero repellit Orangium, atque huic sæpe redeunti cornua obvertit, mulctram lactis plenam proruit, spem omnibus præcidit, ad Regem saltu se proripit. Sic restituta Hispano Regi Wallonum natio celebrabatur in Gallia. Sed extra jocum & scenam, partes suas agebat alibi Angliæ Regina: egeratque Orangius, nec quiescebant hæretici. Et Angla quidem, quæ paulo ante, inclinante per Belgium Hispanorum fortuna, opem suam Regis hostibus subtraxerat: nunc eadem resurgente non satis habuit, edicto vetare, ne quid munitionis, aut rei cibariæ asportaretur in Wallonum, Hispanorumve provincias: neve Anglorum aliquis ad eas militatum iret; sed Mottæo, uti primo reconciliationis authori implacabiliter infensa, Gravelingam, illius præfecturæ arcem ac regiam astu aggredi constituit, aggressione Valsingano, secretioris scrinii Magistro imperata. Et is in hunc modum facinus ordinavit. Agebat Londini Paschasius quidam Belga, Religionis Catholicæ desertor, ea gratia Valsingano conciliatus: eratque ei soror Gravelingæ, nupta homini eadem hæresi imbuto, ideo-

1579.

Offenditur ea reconciliatione Reg. Angliæ;

præsertim contra Mottæum.

Londra. cujus præfecturam Gravelingam dolo aggreditur in hunc modum.

1579. ideoque pronius in consilium attrahendo. cum hoc Londinum accito Paschasius, ac Valsinganus ita convenerant, ut è Flissingano portu naves aliquot majores minoresque Gravelingam solvant, admotisque ad oppidum minoribus, exscensionem attentent. haud dubie conclamaturos ad arma milites Gravelingæ, inter quos esse oportebit aliquos rei conscios, eoque pecunia ante comparatos: nempe ex Anglis loci præsidiariis, nationis ac sectæ vinculo non ægre consociandos. Porro in ea oppidanorum trepidatione, ac militum accursu exscensionem inhibentium, nihil facilius futurum, quam ut Mottæus, homo promptus ac præceps, dum eo progressus pugnam ciet, destinato inobservabilique sclopi ictu à consciis impune sternatur. Tunc vero ab iisdem, præeunte Paschasii affine, acclamatis Ordinum partibus, successuros è navibus Orangianos milites, atque intra oppidum à conspiratis exceptos, propugnaculis, ac munitione potituros. Rei ita compositæ dictus dies ab eo duodecimus, atque data à Paschasio non modica auri summa affini suo, ad corrumpendam militum fidem, ipso pecunia & spe majore corrupto. Hæc quamquam arcano agitata, rescierat omnia Legatus Hispani Regis Bernardinus Mendoza: observatoque, è præsidiariis Gravelingæ, Anglos identidem aliquos Londinum clanculum adventare, cum Valsingano sermonem habere, mox Gravelingam ad præsidium redire; proditionis haud jam dubius, festinato nuncio Alexandrum monet, hic Mottæum: à quo exauthorata, emissaque Anglorum centuria, ac nonnullis præterea dubiæ fidei militibus; detecta proditione, hic quoque bos jam jam mactanda, elusis victimariis, effugit. Atque in hunc tandem modum, tres uno tempore provincias, & quidem militares, & Galliæ objectas, atque adeo Belgii veluti claustra, subjecit Hispaniæ Regi Alexander, nulla hominum aut locorum strage, sed expugnatis dexteritate animis, hoc est victoriæ genere innoxio pati-

Dolus frustra fuit. & tres Belgii provinciæ Regi reconciliantur. *Artesia, Hannonia, & Gallica Flandria pars.*

pariter,& mansuro.Nempe ut VICTI raro victores amant, ita REGEM quasi elegerint, diligunt, qui regi ab eo voluere. Sed nos ultra excurrimus, dum reconciliationem Wallonum simul exponere visum est. Nunc enarrationem eo, unde deduximus, referemus.

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECVNDÆ LIBER SECVNDVS.

ALEXANDER, post revocatum, ab Antververpiæ usque suburbiis, victorem exercitum, VIII Idus Martias in Trajecti conspectum venit. Percelebris eo die mercatus Trajecti erat: sparsaque inibi fama, advenisse hispanum hostem, ac loca foris omnia milite jam teneri; non ea modo agrestium multitudo in urbe substitit, sed territi per vicinos pagos coloni gregatim cum uxoribus, liberisque, pars Leodium, plures Trajectum aufugere. Quin & re audita, Franciscus Lanua, in Ordinum exercitu summus castrorum Præfectus, illuc Gallorum trahens manipulum properaverat: ut, quam defendendam in se susceperat urbem, Gubernator intraret. sed frustra fuit: quod Alexander de adventu ejus præmonitus, nec ignarus quantum ab hominis ingenio experientiaque, præsidium accessurum esset urbi, jusserat Marchionem Montium, cum equitatu vias omnes circa Herentaliam, quo jam Lanua ab Antverpia venerat, obsidere. Trajectum extremæ Brabantiæ urbs, vulgo Mastricht, à Mosa fluvio, qui illam

[Margin notes: 1579. TRAIECTI obsidio. 8 Mart. Liegi. Lanua intrare urbem festinat: frustra. I. Baptista à monte. Vrbis nomen.]

1579. illam interfluit geminatque, atque ibi arcuato
Situs. decies ponte trajicitur, nomen accepit. Situm,
ob eam transmittendi opportunitatem, veteribus
Tac. l. 4. hist. memoratum legimus: habitumque inter exercituum munimenta. Crevit dein loco celebritas à
Amplitudo ejus à sancto Servatio: Divi Servatii Trajectensium Patroni sanctimonia, miraculis ac prodigiis contestata. Ad cujus
venerationem institutæ statim sub ejus obitum
Anno Dom. 383. longissimæ multarum nationum peregrinationes auxere hospitiis urbem: insita, Belgarum
an. 300. maxime populis opinione, affinem illum Christi, ejusque supparem temporibus extitisse, atque inde tertiam explevisse hominum ætatem.
Sigib. in cron. & Pet. de Nat. in vita, & Iac. Bonfer. in Ruth. sive ita fuerit, neque enim desunt, affirmare
hoc ausi: seu potius ex longissima Episcopatus
sui præfectura, nam ultra septuaginta annos illam extendit; prodigialiter annosum, ac trisecliscnem plane crediderint. Vt hinc suspicari
forte quis possit, Ludovicum Vndecimum
Galliæ Regem ideo sibi ornandum delegisse
Servatii templum, ut ab eo inter Divos maxime longævo, longam ipse vitam, cujus erat
producendæ cupientissimus, impetraret. Ex his,
Incrementa. ac potissimum ex opportuno mercatorum nundinarumque commercio, aucta frequenti populo urbs, & mœnibus, fossa, turribus, adversus hostium vires perquam egregie communita. Sed multo eam operosius, ubi primum
de Alexandri consilio addubitari cœptum est,
Vicarius. muniendam properavit Orangius, misso illuc
ante mensem Sebastiano Tapino Lotaringo, viro militiæ impigro, atque in primis audente:
Rupellæ Allensi & alibi. quippe qui sæpe inter obsessarum tempestates
urbium deprehensus, CREBRA inter pericula, metum exuerat periclitandi. Defenderat hic
olim cum Lanua Rupellam: ideoque ab eo
Ducum pari parem Trajecto fortunam provisurus Orangius, Lanuæ Gubernatori secuturo,
Sebastianum præmiserat, substitueratque. Sed
irrito illius in urbem ingressu, jussus hic est vicarius adesse Suartzemburgio Heerlensi, qui
Gubernator. tunc pro Lanua designato urbem regebat,
rerum

rerum militarium incallidus, eoque veterani militis opera necessario usurus. Incolebant ea tempestate Trajectum quatuor & triginta hominum millia. supervenerant præsidiarii mille ac ducenti, Galli ferme, Anglique, & Scoti, sub duce Lanua militare soliti, ad quos è civibus adjuncti circiter sex millia, totidem confluxerant ex agris: retenti omnes à Trajectensibus quam libenter, quod civitati ab annona in menses complures haud laboraturæ, multum opis allaturi essent inter propugnatores fossoresque. Et horum præsertim, atque uxorum, aliarumque feminarum opera Tapinus à principio statim usus, mœnia turresque resarciit, atque humo congestitia firmavit: repurgavit fossam, depressitque: moles ante portam continuata fossa præstruxit; imas ad propugnaculorum latera cryptas occuluit: sub fossæ labro mœnibus adverso furnulos, rudimenta cuniculorum, excavavit, inclusis bellici pulveris vasculis, quæ subterranea dein via prorepens ignis accenderet, ac fossæ marginem superne disrumperet: in ipsa planitie, ora seu portulas aperuit contexitque, unde inopinatis eruptionibus armati cives, in medios hostes prosilirent: intra urbem nova excitavit receptacula, transversa sepimenta, semilunaria valla, atque alia munitionum genera, quibus homo futuri prudens, adversus invadentium vim artesque in utraque, quæ cis Mosam, quæque trans Mosam est, urbe præcavebat. Hisce curis intentos reperit Trajectenses Alexander: atque audito, manipulos aliquot hostium, incendia pagatim spargere, quo regiis copiis hospitia præriperent, ac solitudinem facerent; misso statim Lopesio Figueora cum sua legione, ac turma Raitrum, incendiarios inhibuit, repulitque. Tum distributo per vicos pagosque Trajectum circumstantes, exercitu, quem sævienti adhuc hiemi expositum nequaquam volebat; partem Christophoro Mondragonio attribuit, jusso Mosam trajicere, atque wiccam (sic Trajectum, Coloniam versus appellant)

[Marginal notes: 1579. | Numerus habitantium, & militum. | Giorgio Basta nel Maestro di Campo, cap. 4. | Vicarius urbem egregie munit. | Terrarapient. | Rivellini. | Casematte. | Contrascarpa. | Sortite cieche. | Ritirate | Traverse | Mezzelune. | Alexander post submotos ab agris incendiarios, exercitum circa urbem distribuit.]

1579. lant) circumſedere: partem, eamque majorem tenuit ipſe in Trajectenſi agro intra Brabantiam, delecto ſibi Peterſemio, Merodiorum caſtro, non longius ab urbe ſeſquimilliari: exhilarata inibi exercitus parte ex loci præda. Nam quum illius arcis præſidiarii obſiſtere primum auſi, non niſi audita ſuſpendii comminatione ceſſiſſent: ac fama eſſet, rem ibi cibariam in annos plures aſſervari; Alexander, quod loci Dominus Regis partes deſeruiſſet, hiſpanis cohortibus ad ſui corporis cuſtodiam illuc ingreſſuris, pagum arcemque permiſit: tanta vini, cerviſiæ, & præſentis uſus alimentorum copia, præter equos, veſtem, ac domeſticam ſupellectilem, reperta, ut fidem exceſſerit, ex pago ſane modico prædam ſuffeciſſe, quæ capta à paucis, in aliquot hominum millia partim dono, partim emptione ſpargeretur. lætis inde quoque militibus, quaſi ex inſperata illa copia, (ut IN SPEM pronæ ſunt hominum mentes) futuræ mox Trajectenſis depopulationis omen acciperent.

Ipſe Peterſemii ſubſiſtit: *Petreſchen.* pagumque in prædam militibus tradit.

Iam vero, ut diſtractus ultra citraque Moſam exercitus mutuo ſibi auxilio foret, Alexander ratibus in latera commiſſis ac nexis, aſſeribuſque ſuperjectis, ac perpetuo textu ſolidatis, pontes ſtravit duos, alterum ſupra Trajectum, infra alterum; extra ictum tamen utrunque, ſed utrunque tantæ firmitudinis, ut ſuper eis non pedites modo equiteſque, ſed plauſtra etiam, & curulia tormenta deportari tuto poſſent. Quum interim fabris operiſque armati adeſſent milites adverſus Trajectenſes eruptionibus aliquot interturbare opus fruſtra conatos: relicto ob eamdem cauſam, ne interciderentur pontes, aut incenderentur, ad eorum capita in utraque ripa, præſidio. ſic & copiis ſuis hinc atque inde commeantibus viam aperuit, & externis ad Trajectum auxiliis per Moſam quidem clauſit. Idque ipſum, quod aquis fecerat, ut terra perficeret, qua parte Trajectum Brabantiæ obverſum eſt, caſtella quatuor deſignavit;

CIRCUMobſidere urbem incipit Alexander. Moſæ ripis ſupra infraque urbem ponte junctis: ad commercium ſuorum; & ad arcendum hoſtibus auxiliũ per Moſam. eundem acceſſum hoſtibus arcet per agros, Caſtellis quatuor.

gnavit : primum versus Hunnorum montem, qua in urbem tendit rivus Iecora : alterum in tumulo adversus Tungrensem portam : tertium contra S. Servatii propugnaculum : ultimum in desinente urbe ad cœnobium equitum Teutonicorum. Et quamvis fossores, quos è Lucemburgensi agro venturos in se receperat Comes Mansfeldius, nondum advenissent : neque rustici, qui ad opus compelli possent, in Trajectensi territorio, nisi quampaucissimi reperirentur, ob eorum, uti dicebam, Leodium Trajectumque fugam ; tamen haud ultra cunctatus est Alexander, quod videret, ni propius admoveretur exercitus, frustra aditum in urbem intercludi. Quare animatis militum aliis stipendii amplioris spe, aliis exemplo ; primus, sumpto ipse ligone moliri humum, & comportare humeris fasces : simul sequi Principem aulici, sequi primores quique præsertim hispani duces, sequi omnis certatim exercitus (quis enim non posset, aut nollet cum Alexandro fossorem agere ?) tanta ex æmulatione nationum alacritate, dum glebam alii convehunt, alii cespitem aggregant, stipites alii ac sudes figunt firmantque : ut intra biduum castella quatuor, plurium centuriarum capacia, fossa ac vallo præmunita, quadrato ambitu, lateribus in propugnaculi formam projectis, suggestis tormentariis, loricis vimineis, contra vim sive ab obsessis, sive ab auxiliaribus ingruentem instructa, iis quibus designaverant locis, imposita sint. curatoribus operum I. Baptista Plato, & Propertio Baroccio, militaris architecturæ laude præstantibus. Atque in hasce munitiones translata exercitus parte, qui vicatim pagatimque in contuberniis agitabat : simul castellis duobus, in altera Mosæ ad Coloniam ripa, erectis à Mondragonio, inque ea stationibus militum inductis, atque adeo obsessa utrinque urbe ; visum est novis ad eam aggeribus propius accedere, atque inde consilium oppugnandi capere. Namque Alexander, ne à Procerum con-

1579.

Fossorum inopiam ipse supplet :

& sequuntur exemplum milites.

batterie.

gabbionate.

In castella stationarios inducit :

quartiere.

Idem præstante circum Wiecam Mondragonio, *corpi di guardia.*

1579. Alexander urbem invadere festinat, conventu, qui pro Belgii pacificatione Coloniam indictus erat, adigeretur ad armorum inducias, quas illi suasuri dicebantur, & ipse tunc quidem conducibiles Regi non putabat; omissa obsidionali mora, festinata per aggressum expugnatione, antevertere jam statuerat.

Propioribus accessibus: Approcci. Itaque primo contra Bruxellensem portam iter aperiri cœptum est obliquum tectumque: jusso Lopesio Figueroa, qui cum parte hispanæ legionis non procul ab eo loco castellum insederat, fossoribus adesse, si illuc erumperent Trajectenses. quos noctu disturbare astu conituntur hostes: Qui sæpius urbe inter tenebras egressi, & quidem bis terve una eademque nocte, prælia magis infesta quam noxia inferebant, luce ac palam quiescentes, quasi diffiderent: & consilium erat æstimari impares, nec palam ausuros. id quod securitatem simul, ac perniciem Figueroæ non levem attulit. Namque paulo post, & medio plane die, quo tempore INSIDIÆ quo magis in aperto fiunt, eo minus & die disturbant, creduntur posse fieri, præsertim ab hostibus timeri in luce jam desitis; erumpentes è porta S. Crucis pedites sexcenti, simul è Buscoducensi equites sexaginta, Sebastiano ipso ductore, Boldue. Tapino duce: tanta pernicitate impetuque intulere se in Figueroæ stationem, positis paulum armis interquiescentem, ut disjecto corruptoque aggere ad centum quinquaginta passus, cæsis Hispanorum octo & quadraginta, sauciis supra quinquaginta, quum ipsi ne unum quidem amisissent, urbem repetierint: Trincea. cum aggerum & Hispanorum clade; aucta ex successu hinc confidentia, illinc cautione. Nam & Figueroæ legio refectum protinus aggerem, ad urbis usque fossam, magno hostium contemptu, produxit: & Trajectenses modo palam in operas, & præsidia: modo cimbis per Mosam in stationarios pontium clam invecti, non sine clade semper aliqua recessere: tunc minime noxii, quum nocere posse crediti sunt.

CONSVLTATVR in castris regiis, quæ pars murorum invadenda. Interea in militari senatu consultabat Alexander, quæ pars oppugnanda urbis videretur. Itumque in sententiam Francisci Montesdochæ: qui,

qui, ut Trajectum Gubernator administrave- 1579.
rat, ita quæ locorum valida, quæve infirma, explorata ante alios habebat. Author hic erat, ut propugnaculum ante ædem Teutonicorum equitum, ad Buscoducensem portam, machinis peteretur, quippe non satis firmum, nec procul ab amne, per quem auxilia transmitterentur ab altera ripa; Alexandro, qui jam cum Serbellonio, & Vidone Comite Sangeorgio talium peritis, urbem æstimaverat, haud dissentiente: nihil tamen aggressuro ante adventum Comitis Barlamontii, tormentorum Magistri, cujus apprime sententiam audire, ac sequi par erat. Is autem ubi Namurco advenit, tormentis, lignorumque fascibus, ac reliquis ad oppugnationem necessariis Mosa deportatis, illico negavit, captum ante consilium sibi quidem posse probari. *Tractum illum à Buscoducensi porta ad Mosam usq. depressiorem esse: ideoq. si, ut assolet, intenderent se se pluviæ, tardum ac operosum fore, per loca aquis stagnantibus impedita, convehere murales machinas. Accedere, quod latus illud nimium sub urbis alte dominantis aspectu sit, atque adeo sub ictu. Satius itaque sibi videri, si oppugnatio ad Tungrensem portam transferretur. Esse ibi propugnaculum peracute projectum, post illud extare veterem turrim, inde murum in cubiti formam abscedere: sperare autem, ex deciso propugnaculi rostro, casuque vel parvo turris, & versura cubiti, tantum ruderum ac ruinarum edi posse, quantum complanata fossa, gradus militi fiat ad invadendum.* Alexander, quamquam id haud satis probabat, concessit tamen in Barlamontii sententiam, motus & veterani Ducis experientia, & quod ad ipsum, uti rei tormentariæ præfectum, spectaret designatæ oppugnationis executio: MVLTVM autem in bello referat, ut consilii actor sit, qui author fuerit. Accedebat opportunitas viarum, quæ ad eam partem latæ profundæque, aggerum propemodum loco, subeuntem militem occultare possent. Ergo per hasce vias promoto Tungrensem ad portam accessu, atque inde ad dexteram, Leo-

Buscoducensem portam censet Montesdocha. *Hoostiepoort.*

Improbat id Barlamontius:

& Tungrensem portam præfert.

Decernitur oppugnatio ad Tungrensem portam. *Aprocci.*

1579. Leodium versus circumducto, proxima insumpta nox est in munienda tormentorum sede, objectu corbium seu cistarum. Hæ partim ipso in aggere, ex viridibus, ac sequacis lentitiæ ramis virgultisque, circa palos humi fixos in orbem intortis, decempedali ferme altitudine contexebantur, humentique maxime terra constipabantur: partim jam ante contextæ in aggerem advolvebantur, ibique ad tormenta ex occulto in hostem libranda statuebantur. Mox, dispositis hujusmodi loricis, jussæ sunt è pagis, ubi earum pars degebat, prodire legiones. quibus, una cum stationariis ad aggerum tormentorumque tutelam à Mansfeldio castrorum Præfecto per agmina distributis: Alexandro à Petersemio castro huc ante digresso, tormenta è navigiis educta sunt, atque in præmunitas eorum sedes comportata. Et ne opus obsessi distraherent: simul ne partem, quæ impetenda parabatur, nova munitione firmarent; colubrinis quatuor ex edito colle urbem ferientibus, pridie jam provisum. Non ideo tamen absterritis defensoribus, ne illuc, quo dirigi oppugnationem prospectabant, operosius accurrerent: operarum præfecto Manzano, (Moncadam alii qui perperam vocant) hispano Centurione, hispanarum partium desertore: tanto propterea infensiore hoste, quanto QVISQVIS à suis transfugit, novis semper argumentis peracti semel sceleris opus habet, quo se constanter improbum persuadeat. Ad hæc admonito Gonzaga equitum Magistro, qui vias Trajectum ferentes insederat, ut turmas aliquot expeditas haberet adversus hostem, qui auxilio adfuturus obsessis ferebatur; nulla jam interjecta mora, urbs quati cœpit, tormentis muralibus quadraginta sex: quorum alia in propugnaculum portæ, alia in cubiti flexum, alia in turrim, alia in murorum partem inter cubitum portamque, dirigebantur. Non cessantibus interim & levis armaturæ equitibus, fasces ramalium virgultorumque à flumine comportare: & plaustris saccos

Gabbionate. Illuc contextæ corbes ad libratorum munimenta comportantur:

tormenta illic statuuntur.

& alia alibi locantur ad absterrendos hostes:

Haræus in Ann. belg. & Thuan. l. 58. & alii non Hispani. qui non absterrentur Manzano curante.

Viis ad Trajectum clausis,

Vrbs quati incipit: *25 Martii.*

saccos lana, ac stramento refertos advehere ad 1579. oppugnationis locum, ut pedites illis in fossam urbis subinde projectis, una cum mœnium ruinis fossam exæquarent, excæcarentque. Verum cum levi clade murorum. quamvis eo, ac sequenti die, concussa continenter urbs fuerit, explosis sexies millies tormentis: ac pars non exigua lateritii muri corruisset; tamen quum & edita mœnium hæc strages tanta non esset, quanta subituris viam sterneret: & per aditum pluribus in locis apertum, appareret intus terrea munitio, fossa ac vallo circundata; Terrapiene. ægre tormentis interim attentanda; convenere omnes in eam sententiam, esse illam urbis partem longe aliis firmiorem, munitioremque: atque adeo ad Buscoducensem portam, Ideo dirigitur oppugnatio ad Boscoducensem portam. uti primo decreverant, dirigendam oppugnationem: non tamen ab incœpta desistendum, quod & famæ interesset, & effectum jam aliquid in ea foret, sperareturque melius, duobus simul in locis fatigata, distractaque urbe. Nec consilii pœnituit. Nam dum novam oppugnationem Mansfeldius, cui commissa erat, adornat, Tungrensi non omissa. avertitque illuc hostium partem; Alexander primæ insistens, quoniam partem aggeris jam fossam intrantis, obsessi accensis eruptisque subinde furnulis subruebant; Trincea Fornelli. jussit mutata inde fossione irruptionem alio ostentari, atque hostem illa in parte, accessu aggeris, actoque cuniculo, distineri. Cuniculo hispanorum occurrunt miro cuniculo Trajectenses: Sed neque ibi fossio, cuniculusque processit. quippe hostes eodem sub terram loco, transverso tramite occurrentes, ubi animadvertere se Hispanis patuisse, quasi detecti cederent, non procul ab ore cuniculi, ligneo obturamento interposito, abiere. mox effusa è doliis ferventi aqua, aliaque urente materia, opplevere cuniculum ab ejus ore ad interjectum usque lignum: quod Hispani dum læti pergentes, ceu victoriæ obicem spiculis perfringunt, repentino ardentique fluvio inundati, multi manus, ac pedes ambusti, eoque sustinendis armis invalidi, & hispanos astu fugant. omnes ab rei novitate magis quam ab re fugati, cuniculum deseruere. Alexander

1579. xander haud paſſurus ea ratione ſuos impune ludificatos, ſelegit ex Gaſparis Ortizii, & Alphonſi Peræ centuriis Hiſpanos decem, fiſtulis armatos, traditque ſingulis eorum paribus ſcutum ligneum craſſitudine palmari, minutis feneſtellis perterebratum, addito pedamento, cui ſcutum inſiſteret, militemque de genu ſclopeto utentem late contegeret. Ita munitos jubet ſilentio cunicu'um repetere, proſpectiſque hoſtibus ſimul ad arma conclamare, ſimul per ſcutorum ora pilas explodere. adjunctis ad ſingula illorum paria militibus quatuor haſtatis, qui ea Trajectenſes impreſſione turbatos ſauciosque conficerent. Et res voto reſpondit. Namque dum hoſtes cuniculum victores obtinent, in eumque comportatos virides ramos accenſuri, eodem inferunt prægrandes folles, è muſico templi organo abſtractos, ut Hiſpanos, ſi forte redirent, fumo abigerent; ipſi pro fumo igneis repente globis à regreſſis jam Hiſpanis appetiti, ſtratique, fruſtra aliquibus in ſolidos clypeos haſtâ inſurgentibus, locum aſtu defenſum, aſtu amiſſum, cedere Hiſpanis ad extremum coacti ſunt. Quamquam is tum cuniculus apertis ab hoſte ſuper terram non uno in loco ſpiramentis, uſui nulli fuit. Sed ante hæc, major alibi foſſio, & cautius multo cœpta jam erat à I. Baptiſta Plato, ſubterraneorum operum perquam callido. Is procul à conſpectu duxerat cuniculi caput, nocte, uti fit, occultandæ foſſioni delecta. Ac principio certus intervalli ab eo loco ad Tungrenſis portæ molem, in quam ea pernicies deſtinabatur; (quod facile potuit, ſcalæ altimetræ beneficio) direxit illuc iter, non opera tantummodo magnetis: quippe lapides, qui intra terram per ea loca ſæpius offenduntur, ferri aliquid admiſtum habent, atque adeo magnetem alio, quam quo verſus erat, avertunt; ſed uſus regula ad libellam ac perpendiculum extra foveam contra deſtinatum locum directa, eademque directione in ſcrobis fundo pariter adnotata. atque ejus, ceu fili, du-

Hiſpani novo Alexandri invento cuniculum repetunt, Piſtole.

Vide quid ſimile in T. Liv. l. 38. ac ſpreto novo rurſus hoſtium ſtrategemate,

hoſtes cuniculo pellunt.

Cuniculus alius ad ſubruendum propugnaculum directus.

Ejus ſtructura.

ductum, per cæcum illud specus, perpetuo te- 1579.
nentes cunicularii dum porro pergunt, terram,
quam præfodiunt, ad foveæ ostium assidue re-
gerentes, structuramque, sicubi opus fuerit, fu-
stentantes, accessere ad marginem fossæ, qua
præmunita moles erat. tunc depressa scrobe in-
fra fossæ fundum, subter eum commeantes, li-
bellæ ac magnetis, tamquam pyxidis chartæ-
que nauticæ beneficio, in portu denique, ac sub
designato, quod excutiendum erat, propugna-
culo constitere. Ibi excavatam altius cameram
(furnum vocant) fulcrisque ligneis subnixam,
prælongis capsis sulphureo confertis pulvere op-
pleverunt, aliquanto etiam pulveris consperso
solo. ac post applicitum loco funem ex gosip-
pio, nitro maceratum, ac pulvere oblitum; ca-
vernæ os quam arctissime obturarunt, præclu-
so omni spiramento. inde ductam humi pulve- *feminella.*
ris lineam canali coopertam alicubi perforato,
ne fumus ignem excæcaret, ad caput usque cu-
niculi, unde incendi mox debuit, extende-
runt. Ergo Alexander, quando in expedito rem
esse nunciabatur, accersitis contra Tungrensis Incendi-
portæ molem centuriis aliquot Hispanorum, ju- tur.
bet ad cuniculi fomitem admoveri ignem: qui
perpetua illa semita se se raptim evolvens, ac
furno inferens, ingenti tonitru eluctatus, ro-
strum molis violenter abrupit, evibravitque; Abrumpit
non ita magna hominum strage, quod pauci in propugna-
ea anguli projectura constiterant. Tunc vero culi par-
tem:
Antonius Trancosus, promptus animi Centu- per eam
rio, ejusque Hispani milites ferme octoginta, ruinam Hi-
spani con-
per ascensum, quem ruina utcunque dabat, in- nituntur.
ter fumum fragoremque inobservati emicant 3 *Aprilis.*
in molem: capturi illo impetu haud dubie por- *Rivellino.*
tæ munimentum, ni eos & transversus agger
in media mole, præter opinionem repertus,
fossa & præpilatis fudibus vallatus: & sta- cum defen-
tio ibi hostilis, accurrensque illico Chuentus soribus
Centurio retardassent. Cum quibus ex aggeris confligunt.
tuto jaculantibus, & novis ex urbe subsidiis
accedentibus conserta inique pugna, quoniam
plu-

1579. plures ex Hispanis cadebant; non ultra conniti, locum tantummodo auxiliaris manipuli accessu non deserere, ab Alexandro jussi sunt. æquata in eo quidem clade, quod letaliter saucius uterque Centurio, Chuentus eodem die, sequenti Trancosus occubuere. in eo tamen non paulo superior Hispanorum res fuit, qui & fossa urbis, & parte molis, quam intraverant, potiti sunt. Quo magis extimulati hostes, ex aversa molis portula, telis atque ignibus armati, in fossam, ubi aggerem Hispani excitabant, furiose erumpentes, dubio paulisper eventu concurrerunt, dum cæso Petro Mendoza Centurione, gliscebat illis audacia ex successu, hi vero ex ira amissi Ducis ferocius ultum ibant: donec Sancio Beltramo Centurione, quamvis acceptis toto corpore vulneribus, redintegrante strenue pugnam, Hispani multis hostium peremptis, non paucis etiam captis, reliquos ab recuperata demum fossa repulerunt. Quamquam & ipsi non sine præda recessere aliqua, capto præter alios Alexandro Cavalca, nobili Farnesiano aulico: quos omnes, in Mosam saxo alligato graves immersere.

æquata dirimit pugna.

Trajecten. Hispani.

demum fossa potiuntur. Trajecten.

Et jam Mansfeldius, quatiendo ad Buscoducensem portam propugnaculo Mosæ proximo, viginti duo tormenta disposuerat. convenerat que cum Mondragonio (nam in sequentem diem pronunciata erat urbis aggressio) ut tormenta, quæ sex ad eum majora transmiserat Alexander; in idem propugnaculum ex altera fluvii ripa dirigeret: expectato, dum fossa, in quam auctus imbribus inundaverat Mosa, exsiccaretur. Quod ubi, excavata altius pluribus in locis humo, veluti totidem emissariis, non minore profecto militum festinatione, quam machinatorum ingenio peractum est; tum vero designatis è locis, tormentis simul omnibus urbs impeti cœpta est: circumstante ordinatim universo exercitu, promotis tantummodo legionibus in eam partem, quæ pro murorum casu, singulis erat distribute præscripta ad invadendi-

OPPUGNATIO generalis ordinatur.

8 Aprilis.

dendum. Fuit autem distributio in hunc modum. In oppugnatione nova, (hæc erat ad lævam, ante Buscoducensem portam, non procul ab amne) stabant aggressuræ urbem legio Lopesii Figueroæ, quæ Insubrica vetus dicebatur: Legio Francisci Valdesii: signa decem Comitis Annibalis Altempsii ex Germanis Burgundisque: signa quinque VVallonum quingentorum. octo autem reliqua Comitis Altempsii restiterant structo agmine suum apud castellum, armorumque sedem. In oppugnatione veteri ad dexteram, Leodium versus, ante Tungrensem portam instituta, signum invadendi expectabant legio Ferdinandi Toletani: quæ quoniam navali olim prælio interfuerat, legio sacri fœderis appellabatur. signa sex Georgii Fronsbergii: Germani, Comitis Barlamontii: pars Germanorum Caroli Fuggeri: VVallones omnes Comitis Reusii, quique ei attributi sunt Germani Comitis Barlamontii. pars autem altera Germanorum Fuggeri ad castelli præsidium relicta est.

1579. Distributio militum qui invasuri erant Buscoducensem portam.

Et eorum qui portam Tungrensem.

ad Echinadas.

Nec minor interea defensoribus cura, observare Hispanorum consilia, & præcavere: divisisque inter oppidanos, paganosque laboribus, partim cum præsidiariis insidere mœnia, partim operibus iusudare, munitionum diruta reficere, novos receptus addere, se magis tutos ubique velle, quam securos uspiam pati. Nec mulierum impar aut sedulitas inter operas, aut ferocia inter milites. Quodque egisse, aliquot ante hæc annis, Senenses mulieres Etruscis in bellis memoriæ consignatum est; dum earum tria circiter millia, sub tribus primariis matronis, explicatis vexillis; armatæ ligonibus corbibusque, laborem sepofuere sibi muniendæ urbis; id mulieres Trajectenses, exemplis audacioribus, præstitisse certum habeo. Nam præter earum longe plurium turbam munitoribus intermistam, tres ex eis cohortes sub signis convenere; ac partim demandatam sibi agendorum cuniculorum provinciam strenue sub-

Trajectensium conatus in defendenda urbe,

& mulierum in primis.

1553. Natalis Com. l. 6. histor. Thuan. l. 12.

ex lit. Alex. ad Reg. 15. Iunii.

1579. subeuntes, ductu suo, ex earum institutione, quas Magistras cunicularias appellabant, subterranea hæc opera militariter factitarunt: partim propugnatoribus adscriptæ, nullumque armorum genus veritæ, muros adversus oppugnantem hostem manu defenderunt. Ipse vero Sebastianus, nulla quidem omissa urbis parte, ubique adesse; Buscoducensi tamen porta, ubi plurimum periculi prævideret, in se privatim recepta, hic instare fossoribus, munitores urgere, stationes disponere: præsidiarios in primis, notos pridem milites animare, suam illis virtutem, Orangii Principis expectationem, qui eam urbem illorum fidei manibusque crediderit, revocare in memoriam: *Respicerent oppidanorum constantiam sacramento firmatam.* A V T *non defuturos se patriæ, aut sibi patriam non superfuturam. Numerarent tot agrestium operarumque millia, quamcunque ab hostibus ruinam suis manibus elusura. Mulieres ipsas considerarent, armis animisque virilibus pugnæ paratas: magisque metuentes vivere si vincerentur, quam mori victrices. Quod vallum munimentumque, tali animorum consensu validius opponi hostium temeritati posse? Subirent isti pagorum expugnatores: non reperturos hic Petersemium vicum. Trajecti fossas quantum aqua modo exhauserint, suo tantum sanguine repleturos.* Sic intra extraque urbem, rebus ad aggressionem, defensionemque paratis, quum jam in utraque oppugnatione fossa partim disjectu murorum, partim injectu fascium saccorumque compleretur: quumque eodem tempore sub Tungrensi turre, apud quam obsessi construxerant obtusioris anguli planiforme propugnaculum, accensus ac diruptus opportune cuniculus subtraxisset propugnaculi partem, aggressurisque aditum stravisset; Alexander, quos ad invadendum primores designaverat, peralacriter compellans, *Irent*, ajebat, *ac redderent Principi suo civitatem. aperirent sibi Germaniæ claustra, unde nova subinde sociorum auxilia devocarent in Belgium. Reputarent animo, ea expugnatione non unam urbem.*

Sebastiani vigilantia.

Adhortatio ejus ad præsidiarios.

Parato jam aditu aggressuris ad utramque portam.

planaforma.

Alloquitur Alex. aggressores.

urbem, sed Wallonum adhuc nutantium provincias, Artesiam, Hannoniam, Gallicanam Flandriam, simul expugnari. Immo sibi persuaderent, ab illa aggressione pendere universum Coloniæ de belgica pacificatione conventum. prospectare illinc sollicite, velut è specula, ad pugnantium repugnantiumque manus, Legatos Regios, Hollandosque: ac talem disceptationi suæ fortunam promittere, qualem vis ac virtus fecerit hic concertantium. Consultari Coloniæ, decerni apud Trajectum: subscripturo haud dubie iis conditionibus hoste, quas pridem æquitas postulaverit, victoria nunc expresserit. Denique meminissent, ire se in urbem non aliis defensoribus præsidentem, quam reliquiis eorum, quos Burgerhouti munitos ipsi nuper sub Antverpiæ mœnibus expugnassent. in quos, eo quidem, quo victores solent, animo invadentes, tanto nunc æquius Deum sperarent vincentibus juxta cadentibusque propitium, quanto illum transmissa modo ab ejus Vicario pœnarum omnium pro noxis commeritarum condonatione, universus rite exercitus placavisset. Sub ea dicta, dato ad invadendum signo, in utraque simul oppugnatione procursum est. Et ad portam quidem Buscoducensem exiliere ante alios primi, Petrus Comes Nofrius, & Marcus Antonius Simonetta, par juvenum non conspicuum magis æmulatione aulica in Alexandri Farnesii contubernio, quam bellica in militum honorariorum manipulo, quem eques Fabius Farnesius ducebat ex Italis plerunque constantem, addideratque illum ad Figueroæ legionem Mansfeldius castrorum Præfectus. Verum hi, quamvis generoso mortis contemptu, in mœnia urbis ascenderint, arcana munitionum observaverint; tamen magis admirationi hostibus, quam partibus adjumento fuere. Namque alter prima pilarum, instar densæ grandinis, emissione, toto corpore perfossus: alter, dum regium vexillum attollit, ferreo globo exceptus, ac sublime cum vexillo evibratus, momento obiere. Quibus, aliisque, qui hosce pone secuti sunt, furente undique procella glandium lapidumque

[Margin notes: 1579. — *Conventus indictus erat in Mensem Martium.* — *Greg. XIII.* — Primi aggressores ad Buscoducensem portam: — *Venturieri.* — *Eq. Hierosol.* — fortes magis quam felices. — Subeunt alii.]

1579. que proſtratis; hæſere paulum ad primas tormentorum iras recta & oblique ferientium, Valdeſiani, Lopeſianique legionarii: mox reſumpto, Centurionum adhortationibus, impetu ſubiere ſuperſtantem foſſæ ruinam, ordinibus tamen, minus quam debuit, explicatis. Hic vero conſertis non uno pugnæ genere manibus, ſimul ſclopis, ſimul haſtis gladiiſque, ſimul ignium, & ſaxorum jactu certabatur. Quin nova quoque tela ad hanc primum obſidionem attulere agreſtes, plane agreſtia, atque è campis areiſque, prælongas inquam perticas, binis terniſque bicubitalibus fuſtibus è ſummo pendentibus; quibus illi flagellis ad proterendas ſpicas, & excutienda ex eis grana uſurpari antea ſolitis, tunc aut directis in hoſtium pectora ſubeuntes arcebant, ac reſupinabant: aut alte ſublatis, impetuque demiſſis, ruſtice ſane, & tanquam in tritura, capita humeroſque tundebant. Quum interim major adhuc pernicies, & quidem mulierum manu jactaretur. circuli erant doliares pice bitumineque, ac ſulphureo pulvere permadidi: quibus incenſis, atque in confertos hoſtes, eoque non ad irritum projectis, dum milites non ſinguli modo, ſed ſæpe bini ternive incluſi explicare ſe ſe inde, & ſequacem comburentemque materiam excutere ab armis laborarent, expoſiti propugnantium telis impune ſternebantur. Sed nihil æque Regios fatigabat, atque eminens è Buſcoducenſi porta turricula: quam ex parte dirutam ſmerillis falconibuſque, ac minoribus hujuſmodi tormentis Sebaſtianus propere communierat: ex eaque pilis continenter emiſſis, aggredientium latera fodiebat. Nec tamen fortium ardor animorum, cadentibus circa ſociis, reprimebatur; ſed gradu conſtantes, ipſaque ſuorum ſtrue cadaverum pro vallo & lorica utentes, in hoſtem collineabant, vulnera morteſque & ipſi late ſpargebant, ſtragemque ſtrage ulciſcebantur. Quos inter Fabius Farneſius, dum qua vis hoſtium major ingruebat irrumpens, in media

Conſeritur inter invadentes & defendentes pugna: novis ruſticorum armis contra invadentes,

& novis mulierum telis iidem aggreſſores fatigantur,

& male ubique accipiuntur.

nec ideo animis cadunt: Regii.

præſertim Fabius & ſocii:

media glandium tempestate intrepidus vadit, juxtaque illum Conradus Marchio Malaspina, Petrus Zuniga Ioannis Austriaci olim ephebus, atque Augustinus Schiaffinatus, eodem animi impetu, facta per cædes via, victores ultra tendunt, excusso in eos pilarum lapidumque nimbo, Malaspina quidem illico, duo reliqui paulo post expirarunt. Fabius majoris tubi glande ictus in capite, nec ideo omissa pugna, quin hostem minaci cruentoque vultu petens, demum sinistro talo, smerilli pila fracto, prolapsus est. Quo accurrentes hinc Carolus Caravantes, & Franciscus Aguillarius Alvaradus, hispani Centuriones, cum Ioanne Quingnionio, signifero Valdesiano: inde Carolus Bencius & Antonius Mentovatus, aulici Farnesiani: simulque Flaminius Delphinus, Ludovicus Vicecomes, Vincentius Macchiavellus, & Franciscus Arrighettus, honorarii bellatores, dum instaurato inibi prælio hostem modo submovent, modo superante multitudine submoventur; omnes (præter Alvaradum, Vicecomitem, ac Delphinum graviter saucios) partim igne, partim ferro, non tamen inulti conciderunt. Quos inter superstites, nullus quam Delphinus, morti aut captivitati propior fuit; sed hostium globo telisque cinctus, jam jamque captus, vi sibi via patefacta, intendentium manus fortiter elusit: ad magna videlicet in Hungaria ac Transilvania servatus; in quæ loca Pontificium exercitum ter ab Italia profectum ipse generalis Vicarius, post Camilli Capisucchi mortem eodem munere perfuncti, strenue administravit. Et jam tot fortissimorum jactura militum, languescere palam cœperant aggredientium animi: nequidquam Alexandro, qui in conspectu suorum ex hac parte oppugnantium stabat, alios aliosque submittente, qui conglobatos admonerent, ut expansa acie, ac dilatatis ordinibus, subeundi aditum invicem ne præcluderent, sed hostium telis, ut innoxia transvolarent, aperirent.

1579.

qui tamen aut cæduntur, aut sauciantur:

Venturieri.

Omnes denique impliciti languescunt:

Alexandro frustra eos explicare conante;

1579. Nec major interea subeuntium ordo, atque adeo nec minor multo eorundem clades erat in altera ad Tungrensem portam oppugnatione. In qua Germani, VVallonesque, ad dexteram dispositi (ubi cuniculo excussam planiformis propugnaculi partem memoravimus) facilem rati per eam ruinam in muros ascensum, atque æmulatione accensi, non expectata, cum qua impressionem facerent, sinistra Toletani legione, propere confidenterque cucurrerunt. Sed locum Manzanus Centurio, qui illic curabat, opportune reparaverat, objectis densatisque in fronte majoribus sclopetariis, donec à tergo admoveret propius tormenta aliquot referta clavis catenisque, in quæ promptissimis Wallonum, ac Germanorum incurrentibus, ac plerisque momento discerptis, reliqui nutantes jam pedem relaturi videbantur: fecissentque, atque Hispanam legionem subire jam paratam interturbassent, ni plane in tempore nuncius præcipiti equo illuc advolasset, contenta voce, *Victoriam, Sanctum Iacobum: captam jam Buscoducensem portam, urbem jam penetratam ab Insubrica legione*, proclamans. Immiserat illum Mansfeldius, eo astu vires animosque aggressoribus additurus. Vtque figmento fidem faceret, alterum mox, tertiumque eadem ingeminantes adjecit. Quin eodem quoque tempore ad Buscoducenses oppugnatores equitem impulit, qui festa exultantique acclamatione nunciavit, *Wallones Reusianos in Tungrensem portam intulisse jam signa*. Et credita quidem principio res haud parum utrobique valuit. Namque alii virtutem sociorum proprium dedecus interpretati: (ut ferme ÆGRIVS miles sustinet, se suis posthaberi, quam ab hoste vinci) alii in prædam magis, quam in decus intenti: omnes, auctis certatim viribus, omissam alicubi pugnam restituebant. Germani certe, atque VVallones, qui in Tungrensi oppugnatione modo fluctuaverant, novo impetu perciti, interque eos hispana cohors, ductore Petro Lopesio Vrquizo, (nam

Oppugnant Regii Tungrensem portam, *Piattaforma.*

infeliciter à Manzano accepti,

Moschettieri.

Toletani leg. fluctuant:

sed astu Mansfeldii retinentur his,

& ad Buscoducensem portam.

Ergo restituunt omissam pugnam.

(nam Germanis permiſti tunc erant Hiſpani) 1579.
aperta ſibi, quocunque arma obvertiſſent, via, magnam utique trepidationem hoſtibus intulere. & tantum non vincunt: Procedebatque in Buſcoducenſi quoque porta Mansfeldii fraus: atque ad alienæ opinionem victoriæ vincebatur. Sed brevi detectum fed poſtremo repelluntur, utrobique militare commentum & defenſoribus animum reddidit, auxitque, velut in hoſtes poſt conſumptas incaſſum vires dolo graſſantes: & oppugnatoribus in perniciem denique tanto majorem vertit, quanto ardentius inconſultiuſque provecti, atque hoſtium munimentis admoti, ut erant conglobati confertique, ictibus nuſquam fallentibus feriebantur. Comite Sangeorgio hic inter primos interempto, juvene ſane præfervido, gloriæque perquam avido; qui paucis ante diebus ab Italia huc appulſus, multam à principibus viris commendationem, magnam annorum complurium induſtriam mathematicis impenſam ad hoc bellum attulerat. nempe nimis largum pro via tam brevi conficienda viaticum. Acceſſit & illud incommodi, quod cæptus ante cuniculus, erupturus, uti deſtinaverant, turrim inter, & Tungrenſem portam, occurrentibus depreſſiore in tranſverſum via oppidanis; ante tempus locumque, in quem dirigebatur, effractus eſt: nulla hoſtium, at non levi Regiorum noxa, Didaco Ortizio hiſpano Centurione, qui cuniculum inſpecturus intraverat, amiſſo. Quo de homine ferunt, excuſſa cum terra ſublime elatum, ut erat pondere armorum gravis, nec altius multo in aëra expulſus, ad locum unde ejectus fuerat, aliquanto citius, quam terrea moles, rediiſſe; victurum ut creditur, (nam vixere nonnulli) niſi mox relabentis terræ cumulus illum contexiſſet, ac ſuffocaſſet. certe corpus ejus quum poſt annos circiter quadraginta quinque, ſuffoſſa altius humo, ad novam Tungrenſis portæ munitionem extruendam, inter rudera inventum eſt, galea & lorica indutum, pendente è collo aurea torque, cum ligone & pala ad pedes, cetera integrum

cum Sangeorgii, & multorum cæde,

aucta à cuniculo ante tempus effracto.

Sclopetariorum peditum Centurio.

Mirum de hoc cuniculo.

Claudio Lanoio Moſtrix Domino, Gubernatore Trajecti.

1579. grum & agnoſcendum; potius manu, circumjecta molliter terra compoſitum, quam ruina oppreſſum fractumque videbatur. Ergo recrudeſcente prælio, fœda, ſi unquam alias, commorientium facies erat: dum muralium vi globorum alii poplitibus, humeris alii brachiiſve, alii capite minuebantur: iiſque interdum membris uni abſciſſis, impetuque delatis fauciabantur alii, & ſuorum ipſi manibus cædebantur. alii pulſis è tormento catenis diſcerpti ſectique, dimidiato corpore pugnabant, ſibi ſuperſtites, ac peremptæ partis ultores. complures igneis miſſilibus impliciti dum peſtem excuſſuri ſecum pugnant, deſtinata eminus glande icti, aut ruſticano cominus fuſte fracti ſternebantur. Iamque ſuper ruinas murorum aggerebantur corporum ruinæ: foſſæque, pluſquam minatus fuerat Lotaringus, communi aggredientium, ac repugnantium ſanguine complebantur. At Alexander ubi referri è pugna gentilem ſuum Fabium jam ſeminecem, & ſanguine perpluentem vidit: audivitque ſimul à nuncio, quem Figueroa feſtinanter immiſerat ex vicina Buſcoducenſi oppugnatione, cædem ſuorum ibi percrebreſcere, implexis perturbatiſque militibus, atque adeo ad accipienda magis vulnera, quam ad inferenda diſpoſitis: cecidiſſe Comitem Sangeorgium, poſt diu ſuſtentatam egregie pugnam: cecidiſſe Didacum Hurtadum Mendozam, Petrum Pacecum, Alfonſum Caſtilium, fortiſſimos Centuriones: caſuros haud dubie reliquos, ni ſigno dato mature retrahantur: ita Figueroam, ita Valdeſium cenſere, ſatis expertos, virtutem fruſtra inſumi, & ſuorum conſtantiam, hoſtium lucrum eſſe; enimvero dolore iraque furens, *Redi actutum*, inquit, *ac Tribunis meo edic nomine, ut litem ab aggreſſione ne revocent. ego mox adero: &, aut Imperator mutato aggrediendi ordine fortunam pugnæ mutabo: aut miles commilitonibus meis, meo ſanguine melius quam imperio motis, in urbem præibo.* ſimul juſſo armigero ſequi cum haſta, prærapidus

Strages regiorum.

Sebaſt. Tapinus.

Duces conſulunt Alexandrum de receſſu,

qui negat,

Alex.

& oppugnantibus ſe miſcere ſtatuit.

dus ipse jam ibat. quum Billius, Tassiusque, qui Alexandro adstabant, accurrentesque exinde alii, attinuere hominem, testati, *facere illum contra causam Regis, cujus laborantem exercitum deberet consilio sustentare, non autem superaddito periculo suo perditum ire. Meminisset partium, quas ageret: nec tam rationem virtutis suæ, quam securitatis omnium haberet.* Quorum vocibus non satis acquiescentem, superveniens Serbellonius, pro ea, quam obtinebat apud illum, patris authoritate, compulit, ut receptui signum daret. Neque ea tum re contentum Serbellonium, quoniam sæpius Alexander hujusmodi se se periculis objectaret, Regi hoc ipsum Principis ingenium significasse, vidi ego in Regis ad Alexandrum epistola, cujus in calce hæc regiæ manus appendix erat. *Omittere non possum, quin te etiam atque etiam commonefaciam, ut in posterum tu tibi sis aliquanto carior: neu vitam ipse tuam, ut istinc mihi perscribitur, in ardua quæque ac periculosa conjicias: quando sat multa jam additi nobis animi, ac fortis impavidique militis documenta protulisti. sed eam tui curam habeas, quam par est habere eum, qui istius exercitus dux & caput sit. qui sane non sine maximo deficeret omnium damno, ac meo in primis tanto doloris sensu, quantus in te meus est amor.* At retrahi milites ab aggressione non ita ordinate potuere, quin multi, ut in recessu solet, hostium telis paterent, præsertim qui saucios è pugna socios extrahebant. Quorum profecto laceri ac perterebrati artus, intercisa plagis ora, pendentia exta, trunca & divisa semihominum corpora, commiserationi spectantibus abunde erant. Certe Alexander, cujus in ægrotos milites præcipua semper caritas fuit, non omisit, quamvis animo ipse super omnes æger, obviam illis procedere, vulnera inspicere, ad spem vitæ attollere, ac tabernaculo, quod perample tendi jusserat, exceptos omni medicamentorum ope, ac medicorum ministerio sublevare. Sed major illum angebat Fabii sollicitudo: quem, superante jam curationem malo,

1579.
Gaspar Robleus & Petr. Tassius. sed denuntiatione regia detinetur à suis:

4 *Iun.* Et ab ipso Rege postea commonetur in hunc modum.

Revocantur ab oppugnatione milites: plerique saucii.

Alex. in eos caritas:

& dolor ex Fabii morte,

1579. malo, Christianis armis suprema in luctatione communitum, postridie mors oppressit, elatum magno exercitus luctu, ac dolore in primis haud modico Alexandri, non solum ob sanguinis nexum; siquidem Fabii pater Bertoldus, Farnesii oppidi, aliorumque in Vulsiniensibus locorum Dynasta, Alexandri sobrinus erat; sed etiam ob præcellentes animi corporisque dotes, quarum causa ad intima quæque semper adhibitum, postremo designaverat ad Henricum Lusitaniæ Regem: cujus citatoriis litteris per Dominicum Laytonem Christi equitem, Lusitani Regis in Gallia procuratorem allatis, Alexander legitime evocabatur instituendæ actioni ad Lusitaniæ Regnum, pro Ranucio filio Maria Lusitana genito; ad quam, uti Duartis Lusitani Principis filiam, Regnum pertinere videbatur. Itaque eo maxime tempore viri jactura perculsum se, scribit ad Ferrantem Parmæ Antistitem Fabii fratrem, Vlyssipone ob eamdem causam tunc agentem: communicato cum illo dolore simul, & doloris allevamento, ex commemoratione virtutum ejus, quæ cum corpore non efferuntur.

ob sanguinis nexum, & virtutes. *Henr. Card.* *15 April.*

Atque hic exitus fuit aggressionis, ut magna obsessorum virtute rejectæ, ita non sine culpa Regiorum aliqua peractæ. Etenim ad Buscoducensem portam, (ubi jactura major) non ubique exæquata ante aggressionem fossa: & turris, quæ ad aggredientium latus erat, non exarmata, uti debuit, prius quam vicinum propugnaculum invaderetur, sane castrorum Præfectum, ac rei tormentariæ Magistrum, ad quos eæ spectabant curæ, arguebant. Inde factum, ut Figueroæ legio ad dexteram invasura, qua parte ruina non satis ascensum dabat, dum terra fascibusque complanare fossam aggreditur; à Burgundis, qui pone sequebantur impulsa, in lævam flexerit, seque Valdesianis æquiore fossa scandentibus immiscuerit: eodemque conversi quoque Burgundi, impliciti cohærentesque, simul à fronte, simul à latere, unde turris assidue fulminabat, nusquam irritis emissionibus pete-

Quid peccatum sit in hac oppugnatione à Regiis. *Mansfeldius, ac Barlumontius.*

peterentur. Quam suorum cladem ad Regis Legatos, Proregesque, ac Regios ubique locorum administros præscribens, uti consueverat, Alexander, affirmat, In suprema hujus diei aggressione ex Hispanis quidem non gregariis, sed bellico aliquo munere præcipuis, centum quinquaginta cæsos, saucios fere ducentos: ex aliis vero nationibus, habita eorum ratione, qui aut Centuriones, aut signiferi, aut instructores, aut decani, aut honorarii milites essent, paulo supra centum desideratos, ac ducentos viginti vitæ dubios relatos in castra. hostium vero opinari se aliquanto pauciorem numerum, sed cladem non minorem, ubi obsessos clausosque consideret, QUOS vincit quisquis imminuit, non suffecturos iisdem laboribus periculisque inter paucos crebrius redeuntibus. præsertim quum & quosdam eorum primarios cecidisse compertum haberet. Regi autem enarrans sigillatim omnia, jussis Tribunis edere nomina præcipuorum Hispanorum, quos ea in obsidione cæsos sauciosque in legionibus quisque suis enumerasset, censum illorum, litteris insertum mittit ad Regem in Hispaniam, aitque, *A primo Trajecti obsessi die, ad nonum Aprilis, inito per legiones numero, desiderari Hispanos quadringentos, plerosque extra ordinem & præcipuos: manere in castrensi valetudinario saucios ferme totidem: asportatos Leodium ob eandem causam centum ac triginta: in contuberniis curari suis impensis circiter ducentos.* Tum prima primariorum nomina, adjecto ut dicebam, indice connumerat, nullo ex aliis nationibus, in hisce quidem litteris nominato, præter Scipionem Campium à bellicis machinamentis, qui Leodii æger occubuit. Sic Regem edocebat Alexander, ut non sine suorum, qui fortiter interierant, perhonorifica commemoratione, ita nec sine aliqua interim querela adversus nonnullos exercitus duces, quorum tamen nominatim appellavit neminem. appellavit autem prolixa ad Octavium patrem epistola: quantumque ab unoquoque

1579.

14 *April.* Eorum numerus cæsorum, sauciorumque in hoc aggressionis die

Sergenti, Caporali, Venturieri. & Trajectensium.

Peculiaris suorum index à principio obsidionis, missus ad Regem ab Alexandro: *Quartieri.*

Ingegniere maggiore non sine commendatione fortium, & querela adversus aliquos,

15 *April.*

1579. peccatum esset, illis ut apparet iratus, explicate disseruit. sed dissimulavit importunam eo tempore indignationem: quum & ipsi culpam à se alius in alium minacibus verbis transferentes, conciliandi potius pacandique viderentur: & exercitum universum accepta clade exanimatum, animo nempe Ducis sustentari oporteret.

sed dissimulata.

Alexan. doctior periculo suo factus,

Igitur Alexander, qui res duas ex hac obsidione didicisse affirmabat, Vt crebrius uteretur in posterum fossore, quam milite, & nihil non inspecto antea æstimatoque oculis ipse suis loco adparatuque, aggrederetur; coacto sæpius bellico senatu, admissisque præter ordinem veteranis aliquot Centurionibus, quibus ille multum dabat; decernit omnium fere suffragiis, Trajecto nequaquam absistendum (namque hoc non nemo suadebat) sed urbem mutato obsidendi genere, suffossionibus atque operibus, quam aggressionibus commissionibusque securius, ac certius expugnandam. inde privatim accitis Serbellonio, ac Barlamontio: huic operas augendi, illi urbem circumvallandi negotium imponit. Et operæ quidem partim immissis equitibus in vicinos pagos vi adductæ sunt: partim à Leodio advenere: præsertim cunicularii, quos eruendis per Leodiensem agrum carbonibus assuetos, eoque ad subterranea opera unice factos, Alexander ex amica urbe non pauciores tribus millibus impetravit. Qua occasione, inter fossores Leodienses, admiscuisse se Trajectensem cunicularium, eo consilio, ut observatis obsidentium cuniculis, ad Trajectenses referret; admonuit Alexandrum Maximilianus Vauxii Dominus, qui ad Coloniensem conventum, Ducis Terranovæ comes advenerat: addiditque, certiorem se factum, hostes liberando Trajecto, Venlonæ propediem conventuros; consilium esse, adoriri castra, quum relucentem è tribus castrorum partibus ignem prospexerint. ad ignem vero per contubernia spargendum obtulisse operam suam Hispanos tres ex

& bellici senatus consulto,

circumvallare urbem statuit:

operis Leodio accitis.

Dolus inter operas repertus,

Qui postea fuit primus Bucquoi Comes.

& consilium Fœderatorum detectum.

Alphonsi

Alphonsi Castilii centuria. Quæ tamen aut ex vano delata, aut Farnesii vigilantia oppressa sunt. At consimilem dolum, aliquot post hæc annis, Poloni adversus castra sua compositum, longe aliter eluserunt. Nam quum Othomannus Imperator antequam armis decerneret, quasi belli dubius, nobiles aliquot Valacos, salutatum misisset polonici exercitus Ductorem; eis injunxerat, ut dum officia illa protraherent, ac de concordia sermonem insererent, occasionem nacti, injecto sparsim igne, castra inflammarent. ad flammæ signum cum parte exercitus affuturum se, hostibusque per ea turbamenta facile oppressis, principium simul ac finem bello impositurum. Sed fraude patefacta, deque salutatoribus supplicio clam sumpto; noctu ad inescandos hostes, multis in locis circum castra excitatur ignis, cujus ad aspectum, quasi succedente jam dolo, advolantes gregatim incompositeque Othomannicos excepere Poloni in eorum adventum intenti, editaque ingenti strage, ignem multo hostium sanguine restinxere. Atque à salutatione in hunc modum reddita cœptum est illud campestre bellum, quod licet trecentis Turcarum millibus, centumque millibus Tartarorum, præsens ipse gereret Othomannus Imperator; fractus tamen fatali Polonorum virtute, quam Wladislaus, martialis ingenii Princeps, præsentia operaque acuebat, pacem ad extremum petere coactus est. Porro, quæ de Fœderatorum consiliis nunciabantur, intenderunt, uti dicebam, Alexandro curam, & ad maturandam Trajecti obsidionem impulerunt. Eam, circumvectus ipse urbem cum Serbellonio, ac loca situsque contemplatus, in castella undecim cis Mosam, trans vero in quinque distribuit: deducto ab hisce in utraque ripa castellis aggere, qui unum alteri perpetua sepe committeret. quo factum, ut urbe continuatis veluti mœnibus usquequaque conclusa, non modo spem ipse nullam Trajectensibus relinqueret externæ opis accipien-

[Margin notes: 1579. — 1625. — Similis Turcarum fraus in Polonorum castris, — patefacta, — & in perniciem authorum versa. — Nunc Polon. Rex. — Circumvallatio Trajectensis, — Alex.]

1579. dæ; sed, si obviam ire adventanti in auxilium hosti decerneret, exercitum prope universum educere secum posset, relictis in obsidione tribus, aut summum quatuor militum millibus, ea munitione securis adversus Trajectensium eruptiones. Hujus autem circumvallatæ urbis delineationem, quo quidem opere nullum antea visum in Belgio ex castrensi disciplina perfectius affirmabant omnes, misit expetenti Regi Serbellonius. Et sane in tempore absolutum est opus. Namque hostium copiæ liberando Trajecto, uti Vauxius admonuerat, adventabant. Collegerat illas denique Orangius, post exactam magno labore, singulas per urbes pagosque, pecuniam: confeceratque cum iis, quos è præsidiis veteranos abstraxerat, tria equitum millia, ac peditum signa ferme centum: præfectis Ioanne Nassavio fratre, & Philippo Comite Holachio sororis viro. Sed prægressus cum paucis equitibus Holachius speculatum Parmensis castra, enimvero aggerum nexum admiratus, & Farnesianam urbem; collegæ refert, aditum ad socios patere nullum, Trajectum Trajecto obsessum teneri: neque irruptionem in hujusmodi castra, cum eo quidem, quos traherent militum numero, tentandam. Id quum & Orangio probaretur, revocato in præsens exercitu, vertit ille se alio, ac fratrem festinare Coloniam jubet, agereque cum Ordinum delegatis, Cessationem armorum toties expetitam, toties dilatam ita nunc urgeant, nihil ut illa non impetrata, confecturos se palam contestentur: sperans ea se ratione, urbem, quam liberare illatis armis nequiverat, depositis liberaturum. At rei gnarus Alexander, paratusque non minus consilia ordinare quam acies, illico admonitis regio, qui Coloniæ agebat, Legato, atque Hispano apud Cæsarem Oratore, certisque capitibus significatis, ob quæ deponi tunc quidem arma minime in rem foret, Orangii consilium hic quoque frustrari conatus est.

[Margin notes: ad Regem missa. — Fœderatorum copiæ, — Philipp. Hogellous. — desperato exitu liberandæ obsidionis, — revocantur ab Orangio: — qui cessationem armorum petit à conventu Coloniensi. — Terranova Dux Io. Borgia.]

Verum

Verum quid Coloniense colloquium fuerit, quidve in eo ad Belgii pacificationem actitatum; ego in præsentia (nam prudens huc distuli) ex arcanis Philippi Regis mandatis introspectis planum faciam, translata paulisper narratione ab armorum strepitu apud Trajectum, ad pacatiorem quidem, sed non acrem minus pugnacemque senatorio in campo congressum conflictumque sententiarum. non omisso interim Alexandro, castrorum munitionibus simul insudante, simul inter Colonienses Proceres litteris consiliisque satagente. Et vero haud scio, an ullum aliquando negotium speciem præ se tulerit felicioris eventus, quam Belgica hæc pacificatio. Namque Ordines ex una parte à Catholicæ Religionis observantia, in qua haud dubie vertendus erat cardo rei, adeo se non alienos ostenderant, ut non solum superiore anno, compositis ad Rodulphum Cæsarem litteris, affirmaverint, promiserintque: *Quod nunquam fuerint, nec sint, nec futuri sint in alia sententia, quam ut in Belgio Catholica Sancta Romana Ecclesia Religio colatur, & sua Regi constet authoritas*; sed idem postea promissum Regi, Cæsarique confirmaverint. Et causa in præsens erat, cur à proposito, vel si maxime vellent, minime resilirent. Quippe cernentes, exercitu, quem impense paraverant, imminuto, regium & numero & fama, novo sub imperatore, augescere; non ab re (ut se dabant principia) verebantur, ne Parmensis Princeps alia quotidie loca aut armis subjiceret, aut agendi dexteritate sibi adjungeret, ut mirum non esset, si ad conditiones pacis perquam sollicite addixerint animum, habituri præsertim Rodulphum Cæsarem pacificatorem, æquum illum quidem mediumque, sed Matthiæ Ordinibus innexi fratrem. Ex altera parte reputabat apud se Philippus Rex, provincias exutæ obedientiæ restituere armorum vi, anceps aut tardum fore. Quippe urbes illic esse opulentas, ac validas: populos & suopte ingenio, & longo belli usu militares: nec

1579. DE CONVENTV Coloniæ instituto ad pacificationem Belgii:

quę processura feliciter visa est, tum ex parte Ordinum,

8 Januar. 1578.

Ric. Din. lib. 5.

tum ex parte Regis.

1579. desituros finitimos Principes per eam occasionem perflare illud exæstuans discordiis mare: in quo Hispanorum potentia prospere velificantium si minus haurienda, certe laceranda, atque à cursu retinenda colluctaretur. Itaque ad mitiora conversus, quas vivo adhuc Ioanne Austriaco inierat concordiæ vias, eas nunc, Alexandro Farnesio successore, resumendas putavit, eodem Rodulpho Cæsare controversiæ arbitro: nec alio pro se Coloniam delegato, quam quem prius nominaverat, Carolo ab Aragonia Castriveterani Principe, ac Terranovæ Duce, prudentiæ integritatisque singularis. quas ille potissimum virtutes in administrando novem annis Siciliæ Regno, Philippo Regi apprime probaverat. Huic, super cetera mandata commentario, uti assolet, comprehensa, arcanum addidit libellum, in quo mente ipse sua uni illi penitus denudata, jubet eum prima mandata ex hujus præscripto interpretari. Ejus libelli, cujus exemplum à Terranova ad Alexandrum unice transmitti Rex voluit; ego, quoniam clam ceteris fuit, & inde pendent sane complura, ad quæ ægre penetraretur, summam hic aperiam. Nam quemadmodum integræ sententiæ intellectum non assequeris, si vox una litterave desit, quas ex reliquis non facile suppleas: ita intimum negotii sensum agitati inter viros, qui locum tempusque captantes toti non prodeunt, vix elicies, nisi ex opertarum patefactione rerum subinde juveris. Principio, quod in generali legationis commentario Ducem Rex edocet, hic quoque admonet, Admissum à se Rodulphum Cæsarem, ex provinciarum voto ac suo, controversiæ arbitrum, atque sequestrem: ita tamen, ut nihil de integritate tum Religionis Catholicæ Romanæ, tum obedientiæ sibi debitæ detrahatur: nec quidquam de decreto removendi Archiducem Matthiam ex administratione Belgica immutetur. In hæc tria nihil juris Cæsari relictum, sicut ejus Oratori verbo scriptoque declaraverit,

Rodulphus Cæsar controversiæ arbiter. Carolus Terranova Legatus Regis.

Hujus duplex instructio generalis, & arcana,

Arcanæ summa: in qua

Terranova Dux.

de authoritate Cæsaris,

verit, & Dux ipse scriptum inspexerit, secum- 1579.
que exemplar abstulerit. Tribus hisce extra disceptationem firmis ratisque: quod spectat ad pacificationem Gandavensem, cujus confirmatio postulatur à partibus, licet in priore commentario ipse mandet, ne in quatuor ex illius capitibus Dux assentiatur; nimirum in fœdus inter provincias initum, in generalem earum conventum, in edictorum moderationem, & in aliqua ad Orangium pertinentia; in hoc tamen arcano ait, si in fœdere non rescindendo provinciæ immutabiliter insistant, haud gravate annuendum, quum hujusmodi multorum fœdera per se ipsa casura demum sint, ubi obedientia uni restituatur. convocationem vero provinciarum, quam Ioannes Austriacus Gubernator admiserat, non videri quidem in præsentia, uti tunc fuerat, necessariam: quum in Coloniensi conventu à Cæsare, atque à Legatis componi nunc possint omnia, quæ ad generales provinciarum cætus referri solent. si tamen aliter concordia iniri nequeat, hoc quoque dissimulandum. Iam quod in priore commentario, idem in altero præcipit Duci, ut præcaveat, ne sermo de edictis adversus hæreticos mitigandis inferatur, illatusque curet ut præcidatur: addit tamen in hoc secretiore, si ea disceptatio evitari non possit, timeaturque ne mitigatione, quam postulent, pernegata, cetera dissolvantur; permittendam, cum ea tamen cautela, qua cum illo privatim verba fecerit. præsertim quum ejusmodi edicta leges denique civiles sint, parentium bono attemperandæ: majus autem bonum sperari reconciliatis per eam moderationem provinciis, quam si abjectis Principe & edictis ejus, Religio prorsus omnis pessum eat. At quod ad Orangium spectat, nulla ratione permittendum, diutius in Belgio illum degere: neque provinciis contra nitentibus cedendum: nec ullum veluti pretium pro discessu ultro quidem offerendum; sed si ea gratia postularentur ali-

de fœdere inter provincias inito.

de convocatione provinciarum,

de edictis in hæreticos;

de Orangio è provinciis emittendo.

1579. aliqua, concedi hæc posse. primum oppida, arces, bonaque omnia, quæ Orangii fuerant, restituenda, sed ejus filio, ne qua patri occasio turbandi præsentia sua Belgium relinquatur. ad hæc, filium pristina libertate donandum, inque possessionem paternorum bonorum protinus inducendum: iis bonis exceptis, quæ sunt in Burgundiæ Comitatu, quorum loco tantundem alibi rependendum: quamquam hæc ipsa bona si ad emolliendum abitum repetantur, haud neganda. præterea præfecturas, ac munia omnia in filium transferenda, quæ in Hollandia Zelandiaque, regio diplomate, administraverit pater: nam Belgici maris præfecturam, quæque alia in illum fœderatæ provinciæ contulerunt, nolle rata haberi. denique si hæc omnia abituro homini adhuc non sufficiant, postuleturque insuper aliqua pecuniæ summa, neque hanc, neque quamcunque persimilem conditionem repudiandam: atque adeo vel centena nummum aureorum millia, quibus pax Belgio ematur, adhibitis quibus par est cautionibus, Orangio liberaliter offerenda: atque hac una (uti ajebat) crisi, qua noxius incentorque malorum humor expellatur, Belgium aliquando persanandum. Post hæc de cessatione armorum differens, quam Cæsaris nomine Orator ejus postulaverat; ait, si eam Cæsarei Pacificatores, Duxque ipse, & Belgii Gubernator concordiæ conducibilem arbitrentur, haud abnuendam. Postremo Ducem secretis hisce mandatis instructum admonet, ne ea cuiquam, ne Cæsari quidem aperiat: immo neque primi etiam commentarii capita cum eo communicare opus esse. exquirentique Cæsari, ut moris est, quænam ab Rege mandata legatus habeat, ne forte ea celando hominem offendat, illorum loco proferat exemplar ejus scripti, quod Oratori Cæsareo in Hispania datum est: ac dicat, quum præter illa tria scripto excepta, & pauca quædam ad eorum complementum pertinentia verbo sibi

Detinebatur in Hispania

de cessatione armorum. Alex.

Instructio generalis quatenus aperienda Cæsari.

ſibi ab Rege ſignificata, cetera in unius arbitrio Cæſaris ſapientiaque repoſita ſint; id ſcilicet mandatorum omnium inſtar eſſe.

1579. Terranovæ in Belgium tendenti præit litteris ſuis Alexander: 4 Ian.

Arcanis in hunc modum ab Rege monitis imbutus Terranova, abiens aula per Italiam Baſileam venit, Coloniam inde petiturus: reperitque ibi Alexandri litteras, quibus gratulatur homini adventum, à quo ſperari tum demum poſſet, ob ſingularem ejus prudentiam, pacificatio provinciarum, ſi eæ eſſent provinciæ, quæ pacari vellent. ſed ſibi perſuaſum (ut ſententiam illi ſuam ſemel aperiat, ac ſimul de ſtatu rerum in Belgio eum præmoneat) novum illum Belgarum conatum cum Rege de concordia tranſigendi, Orangii dolum eſſe: ut calente Colonienſes inter Proceres de communi pacificatione negotio, videri poſſint honeſte duo petere. alterum, ut ab inchoata (quæ illos angit) peculiari Wallonum reconciliatione deſiſtatur, tanquam ſupervacanea, immo contraria univerſali, ad quam hæc privata revocanda ſit: ſecuri ſi eo revocetur, illam non habituram alium denique finem, quam quem univerſali præſcribunt, nempe nullum. alterum ut, converſis illuc interea curis, deponantur per inducias utrinque arma, quo de pace ſecurius, ac benevolentius Coloniæ tranſigatur: tracturi videlicet tandiu Colonienſis colloquii moram, quandiu aucto, qui in præſentia propemodum nullus eſt, eorum exercitu, & colloquium per occaſionem interrumpant, & arma in Hiſpanos interim ludificatos expediant. ſibi quidem de Wallonum reconciliatione nihil remittere certum eſſe, ſatis jam explorato Regis animo. at de induciis, ad quas decernendas quotidie ſollicitaretur à provinciis, rogare illum, edoceret, quodnam Regis hac ſuper re mandatum afferret. nam ſibi non videri provinciis annuendum: ita ſe Ottoni Comiti Schwartzenbergio reſpondiſſe, quemadmodum ex ipſis poſtulati ac reſponſi exemplaribus, quæ una mittuntur, plane cognoſcet. Res autem erat hujuſmodi.

in quibus illum docet de ſtatu rerum: de Orangii dolo in petenda pacificatione. & de colloquio Alexandri, & Internuncii Cæſaris.

Venerat

1579. Venerat ſub finem ſuperioris anni ad Alexandrum Viſeti apud Moſam agentem Comes Otto: ac nomine Cæſaris, fœderatarumque provinciarum, apud quas Internuncius pro Cæſare reſidebat, ceſſationem armorum multis exaggeratiſque rationibus efflagitavit. eas rationes ut ſcripto conſignatas Comes traderet petiit Alexander. traditiſque, atque in ſecretiore ſenatu perlectis, ex ejuſdem conſulto reſpondit, Non debere provincias petere aliquid ad pacificationem, quæ legatos Pacificatori ſiſtendos legitime nondum delegiſſent, uti admonitæ aliquoties fuerant, Rexque ipſe exemplo præiviſſet, Terranovæ Duce jam delecto. id ubi provinciæ quoque fecerint, omnia in proclivi futura. Hoc reſponſo pluribus expoſito, ac litteris comprehenſo peracriter offenſus Otto, haud abſtinuit, quin minacibus verbis conteſtaretur, dari cauſam Cæſari arbitrium deponendi, & Belgarum populis ad deſperationem actis, alium ſibi aliunde Dominum comparandi. ſe quidem malle vel crure fracto Viſetum non veniſſe, quam cum ea tam ingrata reſponſione reverti. Sed Alexander molliore uſus oratione, poſtquam nonnihil Comitem lenivit, reſponſi æquitatem probare homini conatus eſt, amice cum eo de re tota altius aliquanto diſſerens: addiditque ad extremum, adfuturum propediem Terranovæ Ducem ab Rege delegatum, ab eo certius aliquid expectandum. quamquam ſua quidem ſententia, nunquam aut ab ipſo Comite, aut à quoquam mortalium, inter Regem ac ſuos concordiam ineundam, quandiu provinciæ circumagi ſe ab Orangio, ac ludificari patiantur. Nempe è re illius eſſe, non extingui in Belgio ignem, cui alendo faſces ac pabula ex ejus ſilva comparari neceſſe ſit. Neque hoc ipſum cum emiſſariis ſuis arcanorum conſociis Orangium aliquando diſſimulaſſe. inter quos Dorpium nuper Ziriczææ Præfectum, paucis ante diebus captum retuliſſe, ſibi affirmaſſe Orangium de pacificatione colloquentem,

Petiit is Internuncius inducias ab Alex. 1578.

qui eas negavit.

offenſum iratumque

placare nititur.

tem,

rem, Suis rationibus tutum non esse, iniri ullo modo cum Rege concordiam. Quod si ille de induciis, ne nihil agere videatur, aliquid in præsentia movet, sibi Comes persuadeat, non postulari ab eo armorum requiem, uti gradum ad pacem, sed ut vires regii exercitus ea cessatione consumat. Rogare itaque illum, ut responso æquiorem in partem accepto, pro sua prudentia, munerisque sui ratione, provincias hortetur, ad controversiam confectis legitime tabulis, arbitrio Cæsaris submittendam: simulque ad suos Coloniam delegandos, Cæsarem adurgeat, certus, ducto hinc rite principio, cetera, quantum in Rege quidem, ac in regiis ministris erit, ordine secutura. Per hæc aliquanto placatiorem, uti videbatur, Ottonem Comitem ad suos remissum significat Alexander Terranovæ Duci: additque hac super re sententiam ejus expectari. Et ille non modo responsum Alexandri probavit, sed etiam transmisso ad eum secreto legationis suæ commentario, quemadmodum Rex mandaverat, adjunxit præter alia, potuisse hoc quoque ab eo responderi, Inducias illud tantummodo tempus comprehensuras esse, quo tempore Coloniensem conventum agitaverint legati: quos quum nondum provinciæ nominaverint, profecto illas præpostera festinatione consultum velle conventui, ad quem conventuros adhuc non habeant. At Rodulphus Cæsar, apud quem de responso Parmensis Principis questæ admodum erant provinciæ, communicatis cum Oratore hispano querimoniis, simulque ex itinere Coloniensi Pragam evocato Terranovæ Duce, cujus in mandata retulisse Parmensem audierat induciarum spem; pluribus cum utroque disseruit de aliqua armorum vacatione, quam uti pacificationis initium provinciæ jure postularent: & ipse in rem duceret non exasperari novis offensionibus eorum animos, qui ad pacem disponendi essent. Sed Terranova, ut erat non imparatus, id pertinere quidem ad se respondit,

1579.

& quasi placat.

De his præmonitus Terranova laudat sententiam Alexandri;

19 Feb.

& accersitus à Cæsare requisitusque de induciis,

Io. Borgia.

eas dissuadet.

1579. spondit, sed ex æquo cum Parmensi armorum in Belgio Duce, & cum reliquis legatis, quibus nondum electis, non posse non differri certum de armorum cessatione judicium. ad quæ subjecit orator Borgia (id quod ut Cæsari significaret, præmonitus fuerat ab Alexandro) vel si à provinciis delecti missique Coloniam disceptatores sui fuissent; adhuc tamen videri, non potuisse Farnesium inducias pacisci; quum in eas convenisse ante debuerint quatuor, quæ Belgium distrahunt factiones, Orangii, Casimiri, Alenconii, ac Malecontentorum: quarum una dissentiente, atque adeo impune arma tractante, qui possit ex regio exercitu vacatio armorum peti? Quamobrem quum tam multa responsi æquitatem à Parmensi Principe allati abunde testentur, non debere Ottonem Comitem, omissa cura sollicitandi provincias, ut suos allegent, conatum omnem in extorquendis præpostera anticipatione induciis adhibere. Sic enim illum non obscure ostendere, quam se obnoxium Orangii consiliis, atque adeo partium quam non se medium gerat: contra quam eum deceat, qui personam sustineat æquissimæ Majestatis ejus. quam ad extremum uterque supplices orarent Catholici Regis nomine, ut donec in Cæsareas ejus manus causæ arbitrium utrinque depositum non fuerit, induciarum disceptationi silentium imponi velit. Verum per eos dies intercessit aliquid, quod Cæsaris animum non parum offendit. Nuncius enim ab Ottone Comite cum litteris Pragam advenit querelarum plenis adversus Parmensem Principem: quod Ottoni tempus locumque ad colloquium petenti negaverit: & tabellario, qui litterarum fasciculos ad Archiducem Matthiam, & ad provincias ab aula Cæsaris afferebat, litteris exuto à Tribuno Mondragonio; non modo injuriam non punierit, sed jussu id factum suo responderit. hæc autem, ajebat iratus Cæsar evocato ad se Borgia, pacificationis turbamenta esse à Parmensi Principe, cujus vel

Id quoque facit Orator hispanus:

non sine querela contra Ottonem.

Borgia & Terranova.

Iratum Cæsarem Parmensi Principi 8 Mar. ob negatum colloquium Cæsareo legato, & ob tabellarium litteris spoliatum, Alex.

opera

opera vel incuria dum intuta essent Cæsareis administris itinera, nullos cum sui discrimine aliena curaturos. confecitque ad extremum, intellecturum se, quo animo regii administri essent erga traditum sibi concordiæ arbitrium, si quas sæpe commendaverit inducias, ultra non distulerint. Quæ omnia una cum responsione à se Cæsari data, perscribens ad Alexandrum Orator Borgia, addit, *Quoniam ille placari aliter haud posset, ac Terranova ipse manus jam antea dedisset, pollicitus Cæsari quod avebat; certam à se quoque spem induciarum ejus Majestati factam. propterea orare obsecrareque, sponsionem ratam habeat, cessationemque armorum aliquam pacisci cum provinciis ne recuset.* Ad hoc autem pronius aliquanto perurgendum movit, opinor, Borgiam rumor Imperatoriam per aulam diditus ab eodem nuncio, qui in via audisse se narrabat, conflixisse cum Parmensi Principe Ordinum exercitum, Principemque desideratis circiter decem suorum millibus, campum victricibus Ordinum copiis concessisse. Figmenta nimis quam crebro usurpari solita à multis, quo temporariam saltem fidem extorquentes, præsentia ex voto componant, nihil interim solliciti de superventura mox rei contrariæ fama, cui nempe fructum ea anticipatione præripuerint. homines publico exitiosi: fideique, qua humana constant commercia, falsarii, & corruptores. Sed Alexander, qui victorem iis diebus exerçitum ab Antverpiæ mœnibus reductum Trajecto jam circumdederat, satis intelligebat, querelas per Ottonem in aurem Cæsaris ingestas illuc demum spectasse, ut ad inducias eo impelleret tempore, quo maxime timebantur Regis arma; ideoque præter privatas literas, queis Terranovæ Borgiæque respondit, de utriusque facilitate questus; Gomicurtium, virum solertem, immotæque in Regem fidei, accurato instructum commentario allegavit ad Cæsarem: quem una eademque opera & de Wallonum reconciliatione,

1579.

Placare student Terranova & Borgia: Cæsar.

Et spem induciarum Cæsari faciunt:

præsertim sparso rumore Parmensem infeliciter pugnasse.

Sed falso & commentitio rumore.

Alexander allegat in Germaniam Gomicurtium:

20 Martii.

qui cum Cæsare de his agat.

1579. ciliatione, in quo per eos dies provinciæ insimulaverant Alexandrum apud Cæsarem, & de recente Ottonis querimonia edoceret. Et de Wallonibus quidem facile Gomicurtius Alexandri operam Cæsari probavit. Quod ad alterum vero, in quo plus laboris fuit, præfatus aliqua de Parmensis Principis erga Majestatem ejus observantia, rationem afferre eorum, quæ nuper acciderant, orsus est: Petiisse Ottonem Comitem per certum hominem ab Alexandro, ut audiretur, eo nempe die, quo exercitum, strato super Mosam ponte, in hostium oculis transmittebat in Brabantiam: ideoque responsum à Farnesio, sustineret aliquantulum, trajecto dum amne, locum, quo congredi possent, attribueret. Reverso ad idem repetendum nuncio, idem quoque tanto magis responsum esse, quanto, fracto tunc navium ponte, intentiorem curam, & Præsentiam Ducis res subita requirebat. Ipso autem die, quo traductus exercitus Brabantiæ ripam attigit, Alexandrum, misso statim cum litteris milite, Ottonem invitasse, ut Wertæ, aut quo ei videretur loco, convenirent. ipsum tamen, responso nullo ad ea reddito, nusquam apparuisse. Quod ad tabellarium attinet: illum per Limburgensem agrum, Trajectum versus tendentem nulla fide publica, captum quidem exutumque litteris fuisse à Centurione Mondragonii, qui per provinciam sibi attributam prætereuntes viatores observari è Farnesij præscripto imperaverat; sed illico deductum à Centurione ad Mondragonium cum fasciculo literarum, ab hoc transmissum fuisse ad Farnesium. qui, viso ad Ottonem Comitem litteras pertinere, subito hominem, ac litteras ad eum amandaverit, testatus non solum ægre sibi esse, quod in Cæsaris tabellario id acciderit, sed etiam, si Otto, uti debuerat, de adventu ejus præmonuisset, profecto non omissurum fuisse se, quin addito militum comitatu, securum viæ ubique præstaret. Quæ quum ita essent, (subdidit

De Wallonibus persuadet,

Narrat de negato colloquio;

Subjicit de tabellario.

(subdidit Gomicurtius) uti re ita esse firmissime assæveraret; pro sua singulari sapientia reputaret apud se Cæsar, quam parum æque, parumque liberaliter Parmensem Principem insimulaverint: simul quam alienum se Comes gerat à regiis partibus, quarum ministris creare undecunque invidiam non desisteret. Ex quo etiam non debere Majestatem ejus admirari, si Parmensis differre adhuc cogatur armorum cessationem: quam nempe videat ab Ottone peti nullo publico commodo, sed solum fœderatarum necessitate provinciarum, quæ milite ac pecunia destitutæ, eas nunc inducias à Parmensi tam ingentium ac victricium copiarum Duce postulent, quas ipsæ olim provinciæ exercitu validæ Ioanni Austriaco pernegaverint. Præterea nec si velit, posse Farnesium (quippe facultate sibi à Rege circumscripta) sine aliorum suffragio legatorum, (qui tamen nondum coaluerint) inducias cum provinciis constituere. Denique & illud considerationi Majestatis ejus relinqui, admittendum ne sit, peti à Fœderatis armorum ferias, præsumpto Provinciarum generalium nomine. Nam, præterquam quod illi non sine Regis injuria id nomen induunt, quodnam robur habituram eorum pactionem, qui inter se distracti discrepantesque, quum in eam pariter non consenserint, ea se jure non teneri, (si ita in rem fuerit) affirmare possint? Ad quæ Cæsar; quum satis sibi factum de Ottonis querelis ostendisset, solum in induciis non nihil adhuc hærens, considerandum esse dixit, quomodo sine illis, Legatorum aliorumque pro pacificatione ultro citroque commeantium securitate caveatur. Tum Gomicurtius, Nullum in ea quidem re mandatum habere se à Parmensi Principe præfatus, sibi tamen, addidit, in mentem venire consilium, quod in Cercampi olim conventu, pro pace inter Philippum, Henricumque Reges componenda, captum esset. quum enim induciæ ante congressum pari studio peterentur à Gallis,

1579.

Differit de induciis, quas concedi non debere confirmat tres ob causas.

Cæsar ceteris annuens solum insistit in induciis.

profuturis securitati nunciorum, cui remedium suggerit Gomicurtius: 1558.

1579. à Gallis, absque armorum cessatione non conventuris; ita temperatam rem esse, ut quibus itineribus Cercampum Artesiæ cœnobium in Paulino Comitatu contenderetur, in iis, circumque ea ad semileucæ spatium, servarentur induciæ: ceterum, præter certas hasce vias tam ex Belgio, quam ex Gallia Cercampum tuto ferentes, in aliis interim locis, ut libet, arma impune exercerentur. uti exercita tunc fuisse, ipse eo tempore cum Megano Comite Peronam aggressus testari posset. Quibus à Cæsare non improbatis, ad Procancellarium mentis suæ conscium, dimissus est. A quo, quum sæpius convenissent, ad extremnm libellum accepit Parmensi deferendum, non alia ferme, quam quæ Cæsar ipse responderat, complectentem. Hoc tamen unum in eo quum legisset, *Nulla liberi commeatus tessera opus fuisse tabellario, qui Insignia praferret Imperii: incederetque per eas provincias, in queis jus suum Casari sit*; scriptum illico restituit, negans posse ab se id accipi, quod adversaretur authoritati Regis sui, Dominum non agnoscentis in ea præsertim Limburgensi provincia, in qua tabellarius detentus est. idque constare ex dominiis, quæ ab Imperio beneficiaria Rex haberet: atque in primis ex Burgundico circulo, postremum à Carolo Quinto ad alios novem Germaniæ orbes adjecto; in quo diserte, iteratisque verbis, ab Imperii jurisdictione, Belgarum provinciæ excipiuntur. Neque post multo Gomicurtius cum responso ac litteris, qnæ à Cæsare prius acceperat, ad Alexandrum rediit, legatione ex sententia perfunctus: nempe is erat legatus, qui non à Principis solum commentario, sed à suo etiam instructus ingenio, promptum baberet, quomodo subitanea rerum, quæ certo mandatorum numero circumscribi nequeunt, sagaciter expediret.

nec illud respuit Cæsar.

Ejus tamen Procancellarius aliquid de tabellario movet. *Salvocondotto.*

feudi 1548.

quod dissolvit præsenti ingenio Gomicurtius.

29 *Apr.*

Etiam Coloniam, destinatum conventui locum, delecti Proceres adventabant. Primusque ingressus est Herbipolensis Episcopus, cum Ottone

COLONIAM de pacificatione acturi veniunt Herbipolen. Episc. 4. *Apr.*

Ottone Henrico Comite in Schwartzemberg. secutus Carolus Aragonius Terranovæ Dux: postridie Ioannes Baptista Castaneus, Archiepiscopus Rossanus, Pontificis Nuncius, cum Iacobo Trevirensi Archiepiscopo, Imperiique Septemviro: ac biduo post Gebhardus Truchsesius Archiepiscopus Coloniensis, & ipse Septemvir Imperii. Pro Willelmo Iuliæ Cliviæque Duce, cujus excusata absentia, venere eodem die, cum Coloniensi, Vernerus Geimmenicus Archisatrapes Iuliacensis, Ioannes Levermannus, & Hermannus Richius, jurisconsulti. Per eosdem dies accessere tanquam Terranovæ comites consiliariique, à Parmensi Principe submissi, Maximilianus Longavallius Vauxii Dominus, regio ærario præfectus, & Ioannes Funcquius, hic litterarum, ille armorum, uterque legum morumque belgicorum sciens, arcanique consilii senator: & Vrbanus Scarembergius, Parmensi à Germaniæ secretis. Denique post alios, publica prius fide, quod ad iter spectet, accepta, affuere à fœderatis provinciis Philippus Croyus Areschoti Dux, Ioannes Lindanus Sanctæ Gertrudis, Fridericus de Divæ Marollæ Abbates, Bucho Ayta Sancti Bavonis Præpositus, Gaspar Schetzius Grobbendonchæ Dominus, Franciscus Doignes Dominus Beaumontii, Adolphus Meecherchius intimi consilii senator, Bernardus Merodius Rumenæ Dominus, Adolphus Goorius Dominus Caldembrochii, & Adrianus Milanus, & Aggæus Albana jurisconsulti. Ex his autem, quos nominavi, omnibus, actores tantummodo erant, hinc Terranovæ Dux, Regis Catholici Legatus, inde Dux Areschoti, cum reliqua ejus cohorte missus ab Archiduce Matthia, fœderatisque provinciis. Inter hos pronunciandi arbitrium penes Rodulphum Imperatorem residebat, cujus personam absentis sustinebant partim Septemviri Augustales, atque Herbipolensis Antistites, cum Ottone Comite: partim à Iuliacensi Duce substituti. Rossanus extra ordinem aderat à Ro-

Marginal notes: 1579. Otto Comes, Terranovæ Dux. 5 April. Castaneus Archiep. Trevirensis & Coloniensis Electores. Tres pro Iuliacensi Duce. Totidem à Parmensi Principe. *Caput financiarum.* & undecim pro provinciis fœderatis. Ex his actores partium erant Terranova pro Rege, Dux Areschotus cū sociis pro provinciis: Arbiter omnium Rodulph. Cæsar. *Electores.* cujus personam referebant Electores & reliqui.

1579. à Romano Pontifice Gregorio Tertiodecimo Nuncius, belgicæ pacificationis hortator inspectorque. Etenim Gregorius in omnes Christianæ Reipublicæ partes intentus, ne quid detrimenti in eo conventu ex indulgentia, aut ex fraude partium, vetus Religio caperet, illuc, pro sui muneris ratione, virum destinavit, cujus perspectæ sæpius in legationibus prudentiæ tribuebat ille permultum: probavitque postea Pontificis judicium Purpuratorum consensus, qui successorem eum Gregorio, post Xystum Quintum adlegerunt. Sed præter hos, qui Coloniæ disceptatores convenerant, longe plures erant, qui alibi quum degerent, hic tamen aderant, consiliis, pollicitationibus, minis, publicam pacis causam privatum negotium facturi. Nempe uno hinc nexu, voto non tamen uno, pendebant & Alexandri Parmensis arma, & Archiducis Matthiæ status, & Ducis Alenconii spes, & Orangii fortuna, & Wallonum reconciliatio, & tranquillitas provinciarum; atque ideo versis huc undique curis, varie in Coloniensem eventum omnes intendebant, plerique turbamenta frustrandæ pacificationi adornabant. Quo majori sollicitudine Conciliatores, nihil horum videlicet ignari, præcaute, suspenseque rem aggrediendam, & circumspectanda sibi omnia censuere: sed Divinam inprimis opem solenni placamento advocandam Septemvir addidit Coloniensis. sive hæc publici boni cura fuit, sive simulatio hominis, illa Religionis specie abutentis ad initia constabilienda controversæ tandiu Sedis suæ. Ergo ante congressum, ad capiendum à Deo rite principium, visum est, instituta supplicatione circumduci quæsitissimo per urbem apparatu augustissimum Christi Domini corpus: comitantibus utroque Augustali Septemviro, medioque inter eos Apostolico Nuncio: tribus inde Principibus, Herbipolensi, Terranova, atque Areschoto: horumque duorum filiis Carolo Principe Chimacio, & Petro Aragonio, cum totidem

Extra ordinem erat Pontificis Nuncius.

ad Reg. Hisp. ad Venet. &c.

Hic fuit Urban. VII.

Quam multi ex hoc conventu penderent.

Hinc versi animi ad implorandam Dei opem,

celeberrima supplicatione.

Isseld. de bel. bel. bon.

magni nominis Abbatibus, Proceribusque permultis, ac senatu civitatis universo: tanta supplicantium pompa, ac mortalium frequentia, quanta celebriorem aliquando visam Coloniæ vulgo negabant. Sic implorata S. Spiritus ope, Nonis Maji, qui dies auspicandæ rei dictus erat, à Cæsareis Conciliatoribus cœptum est agi. In ædem illi certam quotidie conveniebant: illuc modo Regis, modo Ordinum Legatos, qui domos prope conduxerant, plerumque separatim, interdum & conjunctim evocabant. uti primo factum est, habita ab Apostolico Nuncio in omnium consessu Procerum, oratione ad optatæ dudum concordiæ rationem ineundam, restituendumque Regi Catholico, legitimo Principi obsequium, ac pristinam Belgarum provinciis tranquillitatem. Inde Conciliatores, accitis seorsim Legatis, ostensa, quam ipsi habebant à Cæsare, componendæ pacis facultate, fiduciarias Legatorum litteras ac mandata, uti assolet, inspicienda postularunt. ac probatis, quæ à Terranova oblata sunt, hæsere non parum in Provinciarum litteris: quod Legatorum mandatum non ultra sex hebdomadas protenderetur: quod quum datum subscriptumque esset nomine provinciarum omnium, nullius tamen ex septemdecim provinciis appareret in eo nomen: quod ambiguum videretur, & conditionibus implicatum: denique quod Leone & Columna, signo ad eam diem inusitato. obsignatum esset. Quibus de vitiis advocatos ad se Areschoti Ducem, ejusque collegas admonuere; eos hortati, uti plenius sibi à provinciis consultum vellent. se tamen æquiorem in partem ea interim accipere: nec propterea vel tantisper in suscepto negotio moram tracturos. Ad quæ illi scripto respondentes (nam ita usurpatum, ut Cæsarei quidem Conciliatores voce, Legati autem tam inter se, quam cum Cæsareis scripto agerent) effecturos se cum provinciis, ut nulla ex suo mandato controversia moraretur negotium pacis; addidere, illud posse moram impe-

1579.

5 Maji.

locus modusque conveniendi.

Post Nuncii adhortationem,

conciliatores ostendunt facultatem à Cæsare.

postulant legatorum facultatem inspiciendam.

probant quæ ostenditur à Terranova, non quæ à legatis provinciarum, quatuor ob causas.

sed illi satisfacturos se promittunt.

1579. impedimentumque afferre, quod ex Orangii litteris acceperant externo die, Parmensem Principem non desinere cum Wallonum provinciis de reconciliatione pacisci, conventum cum illis agere, Legatos inde accipere, Coloniam alio transferre. ex quo evinci, aut non solum Terranovæ Ducem ineundæ concordiæ mandatum ab Rege habere, idque silentio premi ab eo non debuisse: aut Parmensem immerito arrogare eam sibi potestatem, quæ & supremum Cæsaris arbitrium imminutum eat, & Conciliatorum Legatorumque operam eludat, & provincias distrahat confundatque. Expensa à Cæsareis hæc querela, tradita est Regis legato. A quo responsum: E mandati sui tenore jam constitisse, quæ vis ejus esset. quid vero cum Artesiis atque Hannoniis paciscatur alibi Parmensis, à se cohiberi non posse, nec debere: immo neque à provinciarum Legatis jure id exigi; nisi forte ipsi, ut Hannoniorum Artesiorumque nomine in Coloniensi conventu agant, allegati sunt. Quod si hujusmodi mandatum proferre non possunt, sinant Belgii Præfectum regiis subditis ad Domini sui gratiam properantibus benigne occurrere: & cui fas est, pro ea quam habet à Rege gladii potestate, rebelles ad Principis obedientiam armis adigere; permittant, eidem licere, provincias belli pertæsas, pacisque percupidas, conciliata animorum concordia, ad obsequium Regis adjungere. Neque de Imperatoris arbitrio sollicitos eos esse oportere; nihil anthoritati suæ privatas hujusmodi pactiones officere, Cæsaream Majestatem abunde aperuisse Parmensis nuncio: & Cæsareis suis Conciliatoribus, ut ipse inaudierat, significasse. Quod Cæsarei confirmantes, prolixe testati, ab illa Parmensis opera, quam utilem publicæ rei existimarent, nulla se ratione offensos; oravere Areschoti Ducem, ut quando satis velitatum esset, tota nunc acie decernerent: & rei, ad quam convenissent, instantes, excogitarent, atque ad se afferrent rationes & capita, quæ conficiendæ

Simul de Parmensi queruntur privatum conventum agitante.

Respondet scripto Terranova

Commentio de quo supra. & probant responsum Conciliatores.

Tum vero hortantur Ord. Legatos, ut afferant capita pacificationi consentanea.

dæ pacificationi percommoda arbitrarentur. ut ea seorsim ante discussa, utrique dein parti, quod bene verteret, aliquando proponerent. Sed neque hoc sine altercatione cœptum est, affirmantibus Ordinum Legatis, haud sibi inchoandum esse, sed quid Rex à subditis velit, expectandum. contra, Regis Legato respondente, meminisse eos debere, provincias pro concordia cum Rege componenda Cæsari supplicasse: hujus postulatu Regem motum fuisse, ut in eam curam intente incumberet, causæ arbitrio Cæsareæ Majestati tradito, Legatoque suo ab Hispania misso ad ea, quæ peterentur à provinciis, agnoscenda, pacemque, si postularentur æqua, firmandam. Itaque expectaturum se, quæ illi petant, audire. nullos enim melius, quam ipsos ea nosse, de quibus conquerantur, quæque exposcant à Rege, ut cum eo in gratiam tuto redeant. Quibus illi quamquam ægre assentientes (namque Cæsareis id æquius visum) concordiæ capita proposuere octodecim, adeo superbe composita, ut & Cæsareis non media, sed extrema visa sint: & Terranova jam tunc conjecerit, nihil ex eo congressu sperandum. Nam ut summatim aliqua referam, *Inituros se se pacem cum Rege Catholico, Principe ac Domino suo naturali spondebant, modo quidquid actum ab Archiduce Matthia, quem penes administratio Belgii mansura sit, ratum habeatur. modo quacunque urbes, arces, ac loca à Ioanne Austriaco, aut a Parmensi Principe capta fuerint, in manus ordinum restituantur. modo reformata religio ubicunque locorum exerceri cœpta jam fuerit, sine cujusquam noxa exerceatur: modo decies centena coronatorum millia supplenda pecunia in bellis a fœderatis provinciis insumpta, ab Rege Ordinibus persolvantur.* Nempe hæc condita fuerant Antverpiæ eo tempore, quo illic de infausta Trajectensi aggressione nunciatum est: depressis adeo, uti credebant, jacentibusque Hispanorum animis, ut posse illis imponi quæcunque onera conditionum sibi persuaderent. Et quamquam inte-

1579.

Sed illi negant à se incipiendum.

Id ipsum de se negat Terranova.

Proponunt tandem Ord Legati octodecim capita.

Quorum aliqua hæc sunt.

immodica illa, & confidentiora.

1579. intepuere non parum, audito Alexandrum nihil inde motum, Trajecto acrius instare; evenit tamen tunc aliquid in Farnesianis castris, (ex quorum successibus suam ipsi sententiam in Coloniensi colloquio moderabantur) unde confidentiam resumpsere. Namque stipendiis non procedentibus, (trimestris enim pecunia in mensem Martium promissa, exeunte jam Majo adhuc expectabatur ab Hispania) miles æris indigens per vicinos agros pagosque rapto victitare cogebatur. Et Alexander quidem, quoniam festinatis sæpe nunciis litterisque nihil exprimebat ab Rege in Lusitanicam expeditionem intento, misso aulico suo Piorasco ad parentes Octavium, & Margaritam, & ad patruum Alexandrum Cardinalem, propiorem ab iis opem, uti ante acceperat, expectabat. Interim gliscente inopia, & honestiore ex necessitate licentia, opera in castris segnius promovebantur, deserebantur alicubi stationes, imperia Centurionum ad præsidia revocantium vagum palantemque militem, palam contemnebantur. donec audacioribus, suspendio paucorum, coërcitis, visa est in præsens restitui castrensis disciplina. Sed non diu duraturam apparebat: superante metum FAME, quæ nec imperantes audit, nec supplicium se ipsa majus novit. Iamque Germanorum cohortes, communicatis consiliis, consueta castrorum munia passim omittebant: non obscuris vocibus minisque, nec ab hoste defensuros se castra, nisi stipendia numerarentur. Et jam Alexander veritus, ne serpens in horas malum, equitesque forte comprehensurum, sero nempe remedio anteverteret; præsentem pecuniam unde unde posset expediturus, Coloniam ad Terranovæ Ducem misso Gastone Spinula, summam aliquam pecuniæ mutuam rogaverat: denique & argenti supellectilisque suæ partem Leodii oppigneratum dederat. Nec minore videlicet opus fuerat celeritate: nunciatur enim Alexandro, Raitres, conspirante cum peditibus equitatu, postridie ad eum venturos stipendia postula-

ob auditas in Farnesianis castris turbas:

exortas propter dilata stipendia,

Parmenses Duces.

& egestatem exercitus:

ſtulatum, certos à tabernaculo ejus, niſi ſoluta pecunia, non abire. quum acceptis enimvero in tempore decem aureorum millibus à Colonia, ac multo pluribus auctus aliunde, ea in pedites, quibus miſerebatur magis quam iraſcebatur, illico diviſit: Raitres vero diem adhuc unum, quaſi minarum contemptor, expectare voluit. In has ergo turbas converſi è Colonienſi conventu Ordinum Legati, pacificationis capita, quemadmodum dicebam, confidentius expoſuerant. Niſi forte ipſi conditiones, uti fit, immodice intenderant, ut eſſet, quod in iis poſtea laxandis, dari Conciliatorum gratiæ videretur. Quamquam erant qui crederent, ab Orangio, cujus conſilio Ordines agitabantur, ideo quæſita hæc fuiſſe conditionum extrema, quo Regii procul dubio offenſi, ſpem omnem protinus abjicerent. Sed à Cæſareis admoniti, ut æquiora proponerent, & Legatus regius ut eorum capitum loco ſua proferret; illi quidem multa ex iis interpretantes; pauca detrahentes, quaſi nova cuderent, vetera demum repoſuere: Terranova autem, re cum Vauxio Funcquioque collata, pacis ſummam viginti ſeptem diſtinctam articulis comprehendit. In quibus Regis nomine pollicebatur inter alia, (ut quantum ab Rege concederetur, oſtendam) *Belgium omne externa militia liberandum: ad regimina civitatum, ad ſenatorum munia, ad arcium praefecturas non admittendos niſi Belgas. Buranum Comitem, Orangii filium libertati ac patriæ reſtituendum, eique praefecturas Hollandiæ, Zelandiæ, atque Vltrajecti conſignandas: Religionem Catholicam Romanam ubique locorum, excluſa omni alia, rite ſervandam; indulgendum tamen iis, qui ab ea diſſentirent, quadriennii tempus alio cum fortunis ſuis commigrandi: denique regii ſanguinis Principem, qui provinciis moderetur, propediem ab Rege nominandum, ac ſtatuendum.* Hæc atque alia concordiæ capita dum oſtenſa Ordinum Legatis, & quæ Legati correxerant, dum tradita Regiis utrimque expenduntur: adventu

1579. ſed à Parmenſi celeriter compoſitas.

Aliæ cauſæ confidentiæ legatorum Ordinum.

eorum articulos non probant Pacificatores.

Terranova proponit ſuos;

Eorum ſumma.

Vtrecht.

1579. Ioannis Nassavii Coloniam immissi ab Orangio, post Farnesiana ad Trajectum castra nullo exitu pertentata, iterum de induciis sermo recaluit, novis præsertim ab Imperatore litteris id ipsum suadentibus. Nec cessabant Ordinum Legati Parmensem Principem incusare, armorum pertinacia, pacis commercia interturbantem: ac provinciarum postulata, Coloniensium Procerum arbitria, Cæsaris imperia contemnentem.

id supra dictum est.

De Induciis iterum agunt Ord. Legati, Parmensem accusantes.

Contra disserit Terranova, pro Parmensi, & contra postulatum induciarum;

Sed Terranova ab Alexandro jam præmonitus apud Septemviros contra differebat. *Parmensem quidem Principem regiis armis non aliena invadere, sed quæ Regis essent, repetere. Dividi hæc posse munia, ut armis subigantur rebelles, & pactionibus volentes reconcilientur. Sed cessationem armorum non praoptari à provinciis ad pacificationem facilius ineundam: sed miri tractationem pacificationis ad cessationem armorum callidius obtinendam. Id vero tanto nunc certius apparere, quanto pradura illorū de pace conditiones, quas tamen ipsi nimium videlicet emolliisse se jactitant, longius eos abesse à consilio firmandæ aliquando concordiæ persuaderent. Quæ porro concordia dum aut nulla speretur, aut incertissima sit; qua ratione posse pro re adeo dubia certum ad detrimentum Regē cogi? summa per eos dies impensa à Farnesio Trajectum ultra citraque Mosam, jactis pontibus, frequentibus castellis, perpetuis aggerum molibus, continuatis in modum oppidi castrensibus tectis, insessum clausumq; adeo teneri; ut, desperata omni externa ope, nemo jam dubitet, quin brevi casurum sit Parmensis in manus. Nam quantum virium sit in fœderatis provinciis ad obsidionem solvendam, exploratum modo esse, copiis earum ad ejusmodi castrorum aspectum perterritis, nec pugnam, immo nec accessum ausis. Igitur à tanta urbe jam pene capta, remisso victoriæ impetu, atque abjectis armis, supremam manum abstinere, quid esse aliud, nisi spatium modumque obsessis ad pervicaciam suam communiendam, & Fœderatis ad vires, imploratis externorum, uti solent, auxiliis, reparandas elargiri? ac simul regio in castris exercitu elanguente, forsitan (quod in longa obsidione otiosis accidit) tumultuante, Regem inter-*

interea ad nova opum impendia, pro retentanda ex intermissa urbe victoria, instaurato iterum bello, damnare? Iam vero illud appellandum ne provinciarum simplicitatem, an confidentiam? Esse illas in praesentia sine exercitu, sine pecunia: adeo, ut in conatu liberandi paulo ante Trajecti, coacto provinciatim aere, nonnisi post menses omnino duos, collectitios aliquot milites in eam expeditionem agre compulerint. quum eodem tempore Regis copias & virtute Ducum, & numero militum formidandas, modo ad Antverpiae usque moenia, modo late per Geldriam Brabantiamque, Parmensis extendat. In hoc ergo tam dispari partium statu, qua fronte petere provincias, ut arma utrinque deponantur, quum ipsae exercitum non habeant, quem exarment? Et quod genus induciarum esse, uni partium imponere conditionem, cui pars altera subesse non possit? credo istos, si nudi forent, de indumentorum jactura cum bene vestitis collusuros esse. Quod si remotis vocabulorum ambagibus fateri volunt, induciarum nomine, nihil se demum quaerere aliud, nisi praesentem armorum tempestatem declinare: cur a se tantopere discordent, ut cujus clementiam exoptant, superbis illum postulationum articulis offendant? Itaque Legatos ex animo admonitos, atque etiam oratos velle; ut quo ipsi studio connituntur, induciarum nomine Regis exercitum exarmare, eumdem conatum adhibeant, quo provinciis, pro sua sapientia, persuadeant, ut aut aequiora ab Rege postulent, aut qua ipse Regis nomine proposuisset, accipiant. In id enim si provinciae propensionem suam sincere ac serio commonstraverint, persancte polliceri se, in seque recipere; qua nunc jugulo obsessae civitatis imminent, & qua mox in alias atque in alias pari successu destinantur arma, intermisso victoriarum cursu, illico deponenda. Gavisuro nimirum Rege, quod indignationem suam omnes intellexerint, pauci senserint. Ergo dimissa iterum induciarum spe, ad pactionis capita examinanda reditum est. quorum pleraque à Terranova proposita quum Ordinum Legati tanquam expectationi minime consentanea rejecissent, affirmantes, si illa mitterentur ad provincias, verendum esse,

1579.

Mastrich.

Reditur ad articulos Pacis.

1579. ne viso eorum excessu, ad consilium desperatissimum adigerentur: ac proinde orassent, ut ea moderari, sicuti ipsi jam fecerant, ne gravaretur; Terranova, quamvis ab Rege, quem super Religionis capite consuluerat, nondum litteras accepisset, re tamen cum Castaneo, Apostolico Nuncio communicata, dempsit ac mutavit aliqua, votisque provinciarum propiora confecit. Sed neque Antverpiam missa placuere Procuratoribus provinciarum. Itaque Cæsarei, quod viderent, concordiæ bis utrimque pactionibus tentatæ, bis utrinque rejectæ finem nullum, animis in diversa trahentibus, unquam fore; suscepere ipsi in se se onus ex remisso utrinque refractoque partium rigore, temperatum aliquid mediumque componendi. Sed ante audire ex Terranova visum est, quo demum ipse pro mandati sui facultate progredi posset. Quatuor è multis erant, in quibus potissimum dissentiebatur. Archiducis Matthiæ confirmatio, urbium aliorumque locorum in manus Ordinum restitutio, verborum aliquorum correctio, & Religionis Catholicæ observatio. Et de Religione quidem jam litteras Toleto acceperat Terranova: in quibus revocans ei Rex in memoriam, quæ tum de obedientia sibi debita, tum de avitæ Religionis cultu, nullius arbitrio submittendis, in secretiore commentario jam exceperat; negabat assentiendum Herbipolensi Episcopo suadenti, ut Religionis arbitrium uni Cæsari committeretur. satius futurum, si summo Pontifici, cujus hæ partes sunt, ejusmodi disceptatio reservaretur. sin minus, placere sibi, ut Cæsari, sed non sine Pontificis definitione tribueretur. Quod autem fæderatæ provinciæ viderentur Religionem admissuræ, modo ea, quam vocant *Religionsfrid*, Gandavi, & Antverpiæ, præter alia, in quibus exercebatur jam loca, reciperetur; in duabus hisce civitatibus permitti vetabat. posse tamen, spectata temporum iniquitate, hæreticos earum urbium in-

colas

quos à Terranova propositos rejiciunt Legati Ordinum:

mutat eos Terranova:

non tamen placent.

Quatuor, in quibus præcipue dissentiebatur.

12 *Iun.* De Religione servanda Philippi Regis sententia.

pax & libertas Religionis.

colas tolerari ad certum definitumque tempus, 1579.
nulli pœnarum, quæ in eos à legibus decernuntur, interim subjectos. Ex hac litterarum summa, quum Terranova, quid de Religionē posset, Cæsareis Conciliatoribus, Apostolicoque Nuncio significasset: simulque quid in aliis controversis capitibus præscriptum sibi esset, aperuisset; illi collata opera (nam quæ primum confecerant thémata pacificationis, ostensa Ordinum Legatis, admissa non sunt) demum iisdem Ordinibus clementiora petentibus ita censuerunt. *Matthiam Belgii Præfectum non quidem confirmandum, acta tamen ejus rata in posterum habenda. Vrbes, atque alia loca tradenda Gubernatoris in manus, sed ab eo non nisi Belgis consignanda: qui præter antiqua sacramenta Regi tanquam naturali Domino præstari solita, fidem suam pro hujus pactionis observantia, Regi, atque Ordinibus, obligabunt.* In quibus postremis verbis provinciæ magnopere insistebant. sicut & illud de Belgii Præfecto, qui regii sanguinis esse deberet, in hæc verba concipi volebant: *uti Rex haud posset, nisi gratum Ordinibus, Gubernatorem Belgio imponere.* quæ illi modico flexu ita commutarunt: *eligendum à Rege Principem, de quo subditi justam causam, qua sibi satisfaciant, habituri sint. Denique Religionem Catholicam* censuere *per Belgicas provincias unice servandam, uti Ordines ipsi in generali, qua appellata est, Vnione, solemnibus se se verbis astrinxissent: litterisq; ad Imperatorem, ac Regem non ante modo, sed post etiam præsentes turbas sæpenumero scriptis, serio admissuros se, & curaturos pollicitī essent. relictis interim Hollandia, Zelandiaq; atq; Bommelia conventioni Gandavensis pacificationis. tamen pro temporū necessitate indulgendum subditis, qui hisce provinciis à Religione Catholica recessere: permittendumque à Rege, ut liceat eis in hisce provinciis impune degere, cessantibus eousq; placitorum pœnis, donec aliter super eorum moderatione decretum fuerit à conventu Ordinum, qui jussu Regis, aut Gubernatoris Belgii, legitime cogantur.* Atque ad horum normam, Cæsarei duobus & viginti capitibus

Pacificatores.

Articuli à Pacificatoribus ipsis pro partibus compositi.

Conciliatores.

Probant illos Legati Ord.

1579. pitibus universam pacificationem iterum accurate compositam Legatis Regis, atque Ordinum tradidere. Et hi quidem non eam probavere modo, sed addidit etiam suo & collegarum nomine Areschotus, sperare se eamdem probatum iri provinciis: quarum sententia quoniam expectanda esset (tempus enim traditæ sibi facultatis effluxerat) delegaturos se cum hisce concordiæ legibus, suorum aliquem Antverpiam ad generales Ordines, atque alios ad eas privatim provincias, quarum Legati Coloniæ adessent. Qua occasione velut oblique subdidit Areschotus; considerarent interim Cæsarei, quum hæ ipsæ provinciæ, quæ itu redituque nunciorum consulendæ sint, in singulos dies irruptionem Hispanorum expectent, quam tarde, aut etiam frustra successura sint omnia, nisi eis aliquot dierum requies, atque ab armis cessatio concedatur. Qua de re à Cæsareis admonitus Terranova, & si vanum sane provinciarum metum respondit, quum sæpe Ordines aut Antverpiæ, aut Vltrajecti, aut aliis in locis tuto convenerint, adstrepentibus circa Hispanorum armis; tamen mittens ad Alexandrum pactionis exemplar sibi redditum à Cæsareis induciarum mentionem non omisit: non tam quod speraret, ut ipse scribit, secuturam inde generalem provinciarum pacificationem, quam ut gratificaretur Ordinum Legatis, in regis causam jam propensioribus eorum multis. Hi autem si, quemadmodum polliciti sint, ad Ordines scribant, probasse se quæ mittant pactionis capita, uti decora atque probanda partibus; profecto alterutrum sperari posse, aut repugnantem Orangium (nam procul dubio repugnaturum) à multis deserendum, comperta viri pervicacia adversus publicam pacem à provinciarum legatis eo loci perductam: aut certe admittentibus ea capita civitatibus nonnullis, eoque discordibus, Ordinum vires imminutum iri. Atque hanc fuisse causam, cur ipse in iis concordiæ conditionibus aliquan-

sex hebdomadarum.

& pro eorum transmissione ad provincias poscunt inducias aliquot dierum.

Quas non spernit Terranova:

Vtrecht.

& mittens ad Alexandrum, 13 *Iul.*

exponit cur putet admittendas.

aliquanto liberalius, non fine tamen Apostolici Nuncii consilio, quantum ad Religionem spectat, indulserit. Quid tamen Alexander tam de pacis legibus, quam de aliquali armorum vacatione sentiat, se perlibenter auditurum. Alexander re ad Senatum relata, & si nonnulla è missis capitibus non perinde concilii Proceribus probata respondit, quasi Regis, Ordinumque authoritas æquaretur, in sacramento præsertim à Præfectis locorum in Regis, atque in Ordinum nomina concipiendo; hisce tamen ejus prudentiæ remissis, suspectam sibi ait repentinam Legatorum facilitatem. NON SOLERE illos capi, nisi spe aliquid ante momorderint. Aut falsum animi se, aut Legatos ad eam simulationem ab Orangio inductos, ut hac demum post alias atque alias via, belli moram eliciant: eo scilicet tempore, quo tumultuante præter modum Frisia, ac Neomago, aliisque Geldriæ arcibus male munitis, magnopere timeant, si in ea loca inferantur victricia Catholici exercitus arma, ne Regiis se se dedant. Hæc quanquam suspicari se, tamen ne sua causa, quæ ea cunque sit Legatorum propensio, corrumpatur; sibi videri, promittendas aliquorum dierum ferias, sed non ante tribuendas, quam ipsi conficiendæ rei potestatem, quam non habere se fatentur, ab Ordinibus accipiant. interim fortasse detectum iri, si quid fraudis mutationi eorum subest, atque inde consilium certo capessendum. Vt autem tuto inter se provinciæ communicent absque regiorum militum metu, præstiturum se Legatorum nunciis (ne quam causam obtendant) tesseras publicæ securitatis; jussis propterea Tribunis ea in re perquam serio invigilare. Concluditque Alexander, hæc non ita à se dicta, quin sine ulla mora, quidquid Religionis ac Regis interesse ipse, aut Cæsarei Pacificatores interpretabuntur, exequi paratissimus sit. monens interim, ut Coloniam adventantem Philippum Marnixium (à monte S. Alde-

1579.

Alexander nonnullos è missis articulis non admodum probat:

23 Iul.

Et Legatorum mutationem suspectam habet, ob hanc causam.

& quomodo promittendæ sint aliquot dierum induciæ exponit,

Salvocondotto. & publicam securitatem pro transmittendis articulis pollicetur.

1579. S. Aldegundis Aldegundium vulgo dictum) sedulo observaret: ab eoque, uti ab homine impie callido sibi præcaveret. Nec suspicio Alexandrum sua plane fefellit. Etenim ubi à Terranova Alexandri sententiam secuto moram trahi in paciscendis induciis audivere Ordinum Legati, velut alii homines, non tam sua sponte, (siquidem eorum nonnulli Regis causam taciti probabant) quam, ut arbitror, incitatione Aldegundii, palam denunciant, eam Regiorum tergiversationem non laturas diutius provincias: verendumque, ne, quidquid ad eam diem compositum sit, momento dissuatur. Neque multis post diebus, litteris ab Archiduce Matthia, atque ab Ordinibus, jubentur Legati, Septemviros eorumque collegas adire, ac rogare, ut quoniam missa pactionis capita certo prævidetur, si provinciatim exponantur, minime placitura; ne graventur, hujusmodi conditiones proponere, *quæ subditis plenam securitatem, majoremque libertatem, quam quæ adhuc concessa est, animis & conscientiis eorum afferant.* Tum vero Cæsarei postulatione suboffensi, negant, alia se fila conquisituros, ad eam telam redordiendam, quam tanto hactenus labore contexuerint: præsertim quum hoc ipsum nullo operæ pretio jam præstiterint mutatis iterum à se capitibus ad eorum preces. Et auxerant Septemvirum, ac Terranovæ in primis indignationem, Ordinum litteræ, Cæsareis per Legatos suos significantes, Se, nisi pax conditionibus aliis conciliaretur, in deliberatione versari, an exuta, quam ad eum diem tenuere, obedientia, Hispanum Regem Belgii principatu depositum pronunciarent: Regisque Galliarum fratri, Domino ac Defensori suo sacramentum dicerent, tanto tunc quidem promptius, quanto Angliæ Reginæ matrimonio mox jungendum, potentiorem ex eo Principem clarioremque suscepturi essent. In quam sententiam, Alenconii litteras Antverpiam ad Ordines datas, Legati exhibuere; quibus ipse matrimonii sui, & pacto-

Non erat hic ex nobili familia Audomarensi Comitum à S. Aldegunde.

Queruntur Legati ob dilationem induciarum,

24 August. & Ordinum jussu postulant à Pacificatoribus hanc additionem.

Indignantur Pacificatores ob hujusmodi postulatum:

& ob litteras Ordinum minantium,

se relicto Rege, Alenconio adhæsuros:

pactorum conventorumque, quæ cum illis inierat, Ordines admonebat. Nempe abruptura colloquium erat hæc denuntiatio, commotiore ad eam Terranova, inque Ordines apud Septemviros invecto, quod tanta fiducia rebellionem, & Gallorum Anglorumque potentiam, Principi Dominoque suo minarentur: quasi Hispaniarum Regi aliæ præter Coloniensem conventum deessent viæ, cum subditis aspernantibus transigendi. Sed satius habuere Cæsarei, continuato interim opere, responsa opperiri provinciarum ac civitatum, ad quas sigillatim suo ipsi nomine transmiserant pactionis capita, festinatis in omnem partem nunciis: tum vero de finiendo, producendove conventu, consilium ex provinciarum litteris capturi. Iamque toto fere Belgio & viæ tabellariis, & provinciæ ac civitates consultationibus cætibusque fervebant. expendebantur singula conditionum verba: apices ipsi, ut inter homines falli metuentes, suspectabantur. inde sententiarum diffidia, & consiliorum mora. Donec Cæsarei, expectatis aliquandiu responsis, ad easdem provincias non sine querela rescribunt, colloquio præfigentes terminum hebdomadarum trium: quem tamen, ad Legatorum utriusque partis preces, alterum tantum producere gravati non sunt. Verum quum Ordines, datis denique Antverpia litteris, & quidem aliquanto acerbioribus, nihil expediti afferrent: solum prorogationem temporis, & gratiores concordiæ leges à Cæsareis postularent: quumque civitatum aliæ ad Delegatos Antverpiæ agentes se referrent, aliæ oblatas conditiones præcise abnuerent, aliæ etiam execrarentur; soli Buscoducenses, ac Valencenates, illi absolute, quæ missa essent, pactionis capita, uti æqua suscepere: hi libentius in consimiles concordiæ leges cum VVallonibus juraturos se, polliciti sunt. Quamobrem Cæsarei postremis hisce collaudatis, Ordinibus autem pernegato novorum capitum temperamento;

[Margin notes:]
1579.
Excandescente, & abrupturo colloquium Terranova.
sed sedatur à Pacificatoribus expectantibus responsa provinciarum.
5. August.
Provinciæ consultant super articulis ad se missis.
29 August.
10 Septemb.
Earum aliquæ prorogationem ad consultandum postulant:
Aliæ articulos plane rejiciunt:
12 Septemb.
Soli Buscoducenses & Valencenates admittunt.
19 Septemb.

1579. to; tantum produxere terminum ad Octobrem integrum: eoque jam expleto, infra dignitatem suam, Cæsarisque Majestatem rati, nullo cum fructu, ac magno cum impendio diutius Coloniæ detineri, præsertim gliscente intra urbem pestilentiæ metu; advocatis ad se Regio, Ordinumque Legatis, discessus sui rationem verbo, mox & scripto reddidere. ac triduo adhuc superaddito, dissolutum postremo conventum pronunciarunt. Sic Coloniense colloquium tanto Procerum apparatu, tanta spe populorum, votisque susceptum agitatumque, septimo postquam cœptum est mense, profectu propemodum nullo, finem habuit. culpa infectæ rei à partibus mutuo rejecta: ab Ordinibus in primis, ut fere CONTENTIVS invidiam à se removent, qui segnius evitarunt: secutisque sparsim utrinque libellis, consueto nempe malo otiosorum plerunque hominum se se importune in partem publicarum curarum intrudentium. At Septemviri collegæque, una cum Cliviensibus Delegatis, partim in relatione Cæsari facta, atque evulgata: partim in caussis discessionis suæ in ipso conventu prolatis, mox etiam editis, culpam frustrati eventus penes Ordines agnoscunt: Quod cujus rei definitionem sex intra hebdomadas illi coarctabant, sufficiens legitimumque mandatum ad eam definiendam Legatis suis ad ultimum usque diem nunquam plene dederint. quod ex vitiis, quibus illorum subesse mandatum ejus explicuerant, nullum, præter addita novo mandato singularum nomina provinciarum, emendaverint. quod magnam septimestris temporis partem in induciis exposcendis, aut in VVallonum reconciliatione interturbanda præfervide, atque indesinenter institerint: de publica vero provinciarum concordia, ad quam paciscendam Legatos miserant, remisse ambigueque, ac plane repugnanter agitaverint. postremo quod pactionis capita à Cæsareis Conciliatoribus proposita, iterumque

Pacificatores certum ultimumque conventui terminum præfigunt.

Aliquid tamen superaddunt.

13 Novemb. Denique conventum dissolvunt: re post septem mensium laborem infecta, & culpa ab Ordinibus in regios & à regiis in Ordines rejecta.

18 Novemb.

13 Novemb. Sed in Ordines rejiciunt illam Pacificatores, & afferunt caussas.

ad Ordinum preces ita partibus attemperata, ut vel eorum Legatis probabilia tunc visa, mox ab iisdem Antverpiam missa Ordinibus commendata sint; ipsi tamen modo alia atque alia postulando, modo amplius ad consultandum tempus exposcendo, semper eluserint. Quibus effectum, ut Regem Principemque suum subditorum obsequio, Cæsaream Majestatem reconciliati Belgii gloria, Cæsareos Delegatos molestiarum atque impendiorum pretio, & , quod caput est, populos optatæ tandiu pacis fructu ad extremum frustrati sint. In hunc modum Cæsarei Pacificatores super Coloniensi congressu sententiam pronunciarunt: ac simul Alexandri Parmensis Principis judicium, quod is à principio aperuerat Terranovæ Duci, de callido Ordinum consilio, specie pacificationis alia molientium, apprime comprobarunt. Nec Cæsarei modo, sed etiam primores ex ipsis Ordinum Legatis Philippus Areschoti Dux, Ioannes Sanctæ Gertrudis, & Federicus Marollæ Abbates, Gaspar Grobbendonchii Dominus, & Bucho Sancti Bavonis Antistes, sejuncti ab aliis collegis Antverpiam regressis, Coloniæ subsistentes, Regique suo reconciliati: capitibusque, quæ Cæsarei proposuerant, uti æquis, ac neutri partium aspernandis sua manu subscriptis, Ordinum causam non obscure damnarunt. Immo, quod mirum magis, Otto ipse Comes Schwartzembergius, longe ab illo Ordinum propugnatore mutatus, Regi se Catholico addixit: filiumque suum, ut in Hispanicam aulam admitteretur, obtulit Alexandro, ac Terranovæ. Sed præter horum reconciliationem, Buscoducensium, ac Valencenatum ad regias partes accessus, Coloniensis colloquii fructus non exiguus demum fuit. Quod vero consimilis nonnullarum præterea civitatum propensio exaudiretur, jussus est à Rege supersedere aliquandiu Coloniæ Terranova, in eamque curam, dum interim revocaretur, incumbere, id quod ab illo strenue præstitum, magna utique appro-

1579.

Et Alexandri in hoc prædictionem comprobant.

Immo præcipui ex Ordinum Legatis contra Ordines sentiunt:

Terranova ad Alex. 18 Novemb.

ipse etiam Comes Otto;

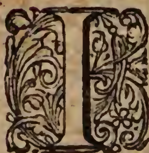
1579. cum magna Terranovæ laude, à Rege, *Febr. menſ.* 1580. *Gregor. xiij.* 1583. & à Pontifice non ſine remuneratione commendati. *Maſtrich.*

probatione non Regis modo, qui è Germania paucis elapſis menſibus illum revocans, ſtatim Catalauniæ Regno, inde Mediolanenſi provinciæ præfecit: ſed etiam Gregorii Pontificis, qui tertio poſt anno, Terranovæ filium ad Purpuratos adſcribens, habitam à ſe inter alia rationem Patris de Religione in Colonienſi conventu probe meriti, præfatus eſt. Ita Gregorius extendebat ultra aulam urbemque, trans montes ac maria Pontificias curas, ac beneficas manus. Sed hæc quamquam poſtea evenere, non tamen ſuper hujus colloquii fine lectorem alio transferre ſatius duxi. Iam me Trajecto imminens revoçat Alexander.

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECVNDÆ LIBER TERTIVS.

1579. DE TRAIECTENSI obſidione, *Rivellino.* Præcipua obſeſſorum ſpes in propugnaculo, *Parapetto.* pluribus receptibus munito. *Ritirata.*

INter alia, quibus urbem communierant Trajectenſes ante portam, unde Bruxellas itur, molem præſtruxerant perquam validam, portæ Parmam appellabant. Erat illa in modum propugnaculi mucronata, aggere, & lorica, ex qua defenſores jacularentur: & foſſa, quanta ſeſquihaſtæ militaris altitudinem exæquaret, præmunita. Hanc intra molem, moles latebat alia, in quam defenſores, ſi forte loco cedendum eſſet, ligneo ſe ponte reciperent, pugnamque ex eo receptu redintegrarent. nam hæc quoque interior munitio conſimili vallo, atque altitudine foſſæ tegebatur. Quin & hoc quoque ſi poterentur hoſtes, novus à tergo receptus præſto erat,

rat, triangulari fossa, & loricæ munimento vallatus. Hinc ad Bruxellensem portam angustus aditus ponte patebat, super fossa urbis extructo. Aditum turriculæ tres, & quarta grandior portam complexæ defendebant. Et, ne quid deesset, singulos triplicis hujus propugnaculi aggeres, sudium objectu firmaverant: cæcasque inibi cryptas sclopetariis armatas abdiderant: furnulos per labra fossarum occultaverant: & majorem vicinamque hostibus fossam crebris foraminibus aperuerant, erupturi palam è summo ejus margine, aut subterraneo meatu improviso in campum emersuri. nam in campi parte fossæ proxima ignorabiles aliquot egressus absconderant. Hæc porro munitio quoniam & regiis castris propius admotis infesta erat: & ea si defensoribus adimeretur, in expedito fore videbatur urbis expugnatio; illuc animum operamque advertit Alexander. Et molem illi ex adverso oppositurus, principio arbores è proximis silvis cædi, magnamque inde fascium comportari copiam jubet: adhibitis in eam rem, præter alios, mulieribus Germanorum, quarum ingens in exercitu numerus. tum ex ea materia contextæ prægrandes oblongæque cistæ, noctuque contra hostile propugnaculum statui, impactis humi palis, ingestaque gleba stipari cœptæ sunt. aliisque super alias impositis, atque incurrentium nexu virgultorum, instar sepis, solide firmatis; brevi tantus inde mons extitit, ut non solum Bruxellensis portæ Parmam excederet, sed ipsis mœnibus urbis, quasque dicebam, portæ turribus superstaret. Quamvis ubi primum res apparebat, non sane quiesceret hostis: sed in operas modo palam ex urbe, modo è media planitie inopinatus emergeret. Quadrangulari forma moles erat, nisi quod in fronte projectior paulo intumescebat, ex eoque propugnaculum planiforme dictum est. singulorum laterum latitudo centum, & quindecim pedibus, altitudo centum ac triginta quinque tendebatur. frontem &

vicina

Margin notes: 1579. — *Casematte.* — *Fornelli.* — *Sortite cieche.* — Contra hoc molem planiformem construit Alex. materia ejus: — forma: — *Piattaforma.*

1579. vicina utrimque latera lorica cingebat texta ex cratibus, atque humenti terra, cespitibusque conferta. quartum fronti oppositum latus subeuntibus patebat: per eumque aditum sublata sunt in molis suggestum obsidionalia ex ære tormenta tria, atque inducta sclopetariorum statio ex omni exercitu lecta. Et vero expugnationem portæ, atque inde urbis, huic maxime castello deberi certum est. Etenim, dum hinc assiduis minimeque irritis tormentorum sclopetorumque ictibus & quatiebatur Parma, & ab ejus defensione arcebantur hostes; immissæ in fossam, pluribus è locis operæ, subruere propugnaculi frontem cœpere: cujus parte demum subruta, defensores, ne reliqua ejus latera, unde ipsi pellebantur, Regiis usui forent contra interiorem Parmæ munitionem; eodem tempore, actis furnulis, ac festinatis operibus, ea ipsimet demoliri, quæ modo defendebant, & regii defendere, ne hostes sua corrumperent, nitebantur. Sed corrupta pleraque laterum parte, atque adeo valli & loricæ opportunitate Hispanis adempta, in eum, qui à tergo erat, Parmæ receptum confugerunt hostes: ac simul eundem in locum, quem isti coacti deserebant, inferentes se se Hispani, è ruinis disjectorum laterum elato utcunque aggere, in fossam, aperto aliquot in locis à fossoribus aditu, irruperunt. ac nonnulla quidem suorum jactura, in quos è muralibus cryptis collineabatur, tamen fossa ad extremum potiti, suffossionibus aggressi sunt Parmæ receptum: atque adjumento in primis planiformis propugnaculi in præsidiarios assidue fulminantis, pulsis ex hoc quoque loco defensoribus, in eum quamvis magna ex parte dirutum Hispani successere. ibi communiti adversus ultimum Parmæ perfugium, fossionum pugnam ex eventu alacres adornant. nec tamen præsidiarii, licet inter eas munitionis angustias contracti, idcirco animos ferociamque contrahebant. Sed novo subinde aucti oppidanorum auxilio, quod ex urbis

Marginal notes: præsidiarii. — Diruunt externum propugnaculum Farnesiani: & ipsi quoque defensores: — Potiuntur illo Farnesiani, — Gasematte. & invadunt internum propugnaculum. & expugnant. — Invadunt & tertium.

urbis porta ponte conjuncta submittebatur, defensionem confidentius agitabant. Donec Alexandri jussu, quatuor muralibus tormentis ex uno pontis latere, totidem ex altero, non procul à fossæ margine collocatis, intercidi transitus ex urbe in receptum portæ, (gulam vocant) & carpi decutique pinnæ turrium, quæ portæ aderant, cœpta sunt. Tunc defensores, relicto hoc demum receptu, ac ponte propere transmisso, sed utroque quantum potuere corrupto, ad propugnandos muniendosque urbis muros accurrere. Si triplex illud, tantumque, ac toties renascens, velut hydra, propugnaculum, multis utrinque suffossionibus, cuniculis, furnulis, in frusta concisum dispersumque, humi denique jacuit, evanuitque: magno Hispanorum fructu, qui parma hostem exarmaverant; majore, si molem stantem, & tanquam inimicum potius vivum, quam emortuum nullumque, cepissent. Tunc vero Alexander admotis ad urbis fossam militibus, dispositisque in fossæ margine, à Bruxellensi porta ad dexteram Sancti Servatii turrim, passus scilicet trecentos: atque ab eadem porta ad lævam, passus ferme centum quinquaginta, aperiri complura in iis locis ora in fossæ fundum, atque inde muros attentari, subruique jussit. Quod eo facilius factu erat, quoniam ejus portæ turres portamque ipsam Hispani jam obtinebant, munierantque: atque adeo ab eo latere lædi eorum operæ, bellatoresque non poterant. Igitur in fossam irrumpentes, post acrem in ea pugnam multo defensoribus iniquiorem, quod è portæ turribus, in quas importata erant campestria tormenta duo, hostes tuto feriebantur; accessere cum operis ad muros, imamque eorum declivitatem tribus simul cuniculis aggressi sunt. Quibus postmodum incensis effractisque, ac multo magis fossorum opera murum terreum subtrahentium, tanta non procul à Servatiana turri secuta est mœnium strages, ut in eam insilientes Farnesiani communire late locum,

1579.

expellunt inde quoque præsidiarios:

& triplici demum propugnaculo potiuntur,

Muros oppugnant:

Ad fossam accedunt.

Pugnatur in ea.

Scarpa.

subeunt muros:

1579. locum, ibique copias explicare abunde possent. primo vexillum regium è muris attollente Camillo Mannellio Picente, magni animi signifero: quem propterea Alexander tunc quidem torque aurea, postea vero, quod promptam viri operam ubique probaret, ducentorum Wallonum centurionatu donavit. Interea è defensoribus miles haud gregarius desperata, opinor, Trajecti defensione, sive præmii spe, noctu transmisso urbis muro, profugit ad Alexandrum: & quo rès loco Trajecti foret, quæ consilia oppidanorum, quæ militum, enucleate ac vere patefecit, affirmans, Post expugnatam dirutamque Bruxellensis portæ Parmam, ac post excisas ejus munitionis fauces, captasque portæ turres, aliam jam esse urbis faciem. cecidisse in eo conflictu ex præsidiariis oppidanisque non pauciores mille, præter saucios. inter eos Sebastianum, accepta intra lacertum pila, dubium vitæ habitum, sed extracto plumbo convaluisse. præsidiarios Gallos, Anglosque, & Scotos, qui supra mille ac ducentos Trajectum intraverant, ad quadringentos omnino redactos: horumque permultos ex vulneribus pugnæ invalidos: reliquos in defendenda urbe remissiores, amissis sociorum fortissimis, ac præsertim primariis Centurionibus septem, supremo cunicularioum præfecto, ac paris inter cunicularias auctoritatis, earum magistra. Itaque illos, Gubernatore adito, de reddenda urbe serio agitasse. sed oppidanos, quorum multa armatorum millia, per quam ferociter restitisse, à primariis hæreticorum, qui in urbe dominantur, obfirmatos populumque omnem, cives, rusticos, mulieres, pueros ipsos, sumptis adversus præsidiarios armis, jurasse, Si ea de re verba iterum facerent, extemplo se in illos, uti in proditores, manus illaturos. animatosque milites à Sebastiano certissima spe auxilii ab Orangio festinandi, cum civibus convenisse, firmata invicem fide, urbem se ad extremum usque spiritum defensu-

Picente omnium primo vexillum muris imponente: ex Rocca contrada.

Transfuga aperit Alexandro statum civitatis,

& multorum necem,

& præsidiariorum consilium dedendæ urbis,

sed mutatum versumque in ea reparanda,

fenfuros. Inde reficiendis mœnium ruinis, parandiſque novis intra mœnia receptibus, certatim operam adjeciſſe. Spem vero multo maximam collocaſſe in interna contra Bruxellenſem portam munitione: quam pridem incœptam nunc ſumma feſtinatione, inſudantibus die noctuque multis hominum millibus, illatis octo curulibus tormentis, abſolviſſe: adjecto poſt tergum aggere, primi ſtabilimento, aut effugio ſecundario. Hæc narrantem militem audiens Alexander, agnovit, internam munitionem eam eſſe, quam è muri ruinis Hiſpani jam detexerant in ſemilunæ ſpeciem ampliſſime protenſam, magnis hinc atque hinc lateribus firmam, ac foſſæ triginta cubitorum, ut poſtea compertum eſt, altitudine præſeptam. Igitur ad eam expugnandam imponere foſſæ urbis pontem; ac tormenta ſuſtollere in murum ſtatuit. Id vero quum arduum tardumque opus pleriſque videretur: nam foſſa non minus quadraginta cubitis alta, totidemque fere lata jungenda erat ponte muralium tormentorum patiente, in oculis hoſtium è ſemiluna aſſidue jaculantium; Alexander pauca verbis, plura manibus hortatus, ligonem cum foſſoribus tractare, trabes ſtruendo ponti fiſtucis adigere, tractorias machinas ad ſubvehenda tormenta verſare: denique ipſe militibus, ipſe fabris immiſtus curſitare huc atque illuc, tanta ſui fiducia, & cupidine feſtinandi, ut nec miles, qui lateri ejus hærebat, hoſtili trajectus plumbo; nec faber una machinam tractans, ferrea pila diſcerptus, ab opere illum ante dimoverint, quam ſecuta Ducis exemplum contentione militum, pons injectus foſſæ, grandia tormenta decem in murum protracta, atque in ſemilunæ propugnaculum obverſa fuerint. Sed dum ea ſecuritas impune Alexandro Principi erat, ſua Ægidium Comitem Barlamontium cautio tutata non eſt, quin eodem tempore ictu glandis exanimatus occumberet. Adeo non ex vano obſervatum, curæ eſſe Deo Principum vitam; quaſi NON MAGIS

1579.

ac potiſſimum in interna ſemiluna.

Hanc Alexander expugnare parat,

Et præit ipſe operi,

magno cum diſcrimine,

& nimia ſui fiducia.

Barlamontii mors;

1579. MAGIS cordi in homine, quam Imperatori in exercitu, noviſſimum mori datum ſit. Subſtiterant in muro ſemilunæ continuo aliqui præſidiarii: atque inde hiſpanorum militum, fabrûmque interturbare operam adnitebantur. ad eos avertendos Barlamontius, directis in foſſæ margine binis campeſtribus tormentis, dum liberatores viſit urgetque, quamvis aggere tegeretur, emiſſa ex eo, quem dicebam, muro ſclopetarii pila, per ſiniſtrum humerum trajectus in dexterum latus, ſubito concidit, expiravitque, majori exercitus regii jactura, quam luctu: quippe nondum extincta penitus invidia, ob honores in patrem ejus ab Rege congeſtos, &, poſt obitum patris, in ipſum pari facilitate collatos. Quamquam muneribus uterque ſuis haberi par debuerat, ſi INVIDIA ad felicitatem unice intenta ad merita non cæcutiret. Quinque ſupremis Belgii Pręfectis operam ſuam peræque probaverat Barlamontius: præliis prope omnibus legionum ductor interfuerat, regias partes à patre ſibi traditas patre bellicoſior perpetuo propugnaverat: vir impenſe cautus proviſorque, ſed conſilii plus nimio tenax, & propoſiti irrevocabilis: cetera ſplendidus, atque Alexandri in primis cultor, & admirator. Vt merito Alexander mortem ejus, uti amiciſſimi capitis, indoluerit: fratreſque Florum Flojonem, & Claudium Altapennium ſolaturus, in hunc Carolomontii adminiſtrationem, in illum Namurcenſis provinciæ Præfecturam, Germanorumque Tribunatum, quæ Barlamontii fuerant, donec aliud ſtatueretur ab Rege, ultro contulerit. Ergo diſpoſitis, quæ deſtinata erant ad invadendam ſemilunam, Alexander, adorato (uti ante pugnam conſueverat) Dei Numine: adſcitoque in tutelam ejus diei, Præcurſore Domini, cujus naſcentis memoriam lux illa referebat; dari ſignum jubet: ſimulque tormentis quati, ſimul foſſore ſubrui cœptum eſt ſiniſtrum ſemilunæ cornu, Servatianæ turri obverſum. cujus exæquata jam

Margin notes: Elogium ejus. — *Margarita, Albanus, Requiſenius, I. Auſtriacus. Al. Parmenſis.* — Alexander, poſt propitiatum Numen, invadi jubet ſemilunam: — *14 Iun.*

jam parte, atque inde strato per ruinas accessu, dum hi prærapidi signa inferunt, illi connixi repellunt; conserta cominus pugna, atque adeo mortis aut inferendæ, aut subeundæ necessitate coacti, collato pede singuli privatum sibi inimicum destinantes, hastas in pectora, gladios in ora dirigunt: mox cæci iræ, & vindictæ cupidine abalienatis à periculo sensibus, in ferientes irrumpunt, avidius hostem sauciantes, quam semet tegentes: tum impliciti omnes coacervatique accessu aliorum hinc atque hinc opem afferentium, mutuis sese vulneribus confodiunt, obstinatis usque adeo utrinque animis, vestigiumque semel captum nonnisi morte deserentibus, ut ad duas circiter horas, ancipiti eventu, certamen extractum sit. Sed postquam in altera semilunæ parte tormentis concussa, subjectisque fulturis aliquandiu suspensa, & in urbem denique revoluta, scandentes Hispani apparuere; trepidari à defensoribus cœptum est. præsertim eodem tempore, Sebastiano muralis ictu lapidis exanimato, atque è pugna palam retracto. tantoque acrius incumbentibus regiis, illi relato paulatim pede, toto demum propugnaculo cedentes, in proximum se se aggerem, ultimam naufragii tabulam, ejecere. Neque tunc quidem, quum intra urbis paulatim cadentis mœnia hostem haberent, cadebant animis Trajectenses. Immo quum Alexander, qui urbem Regi servare, quam irato militi permittere malebat, caduceatorem misisset, qui Trajectensibus parte urbis jam exutis, reliquæ partis deditionem suaderet, admoneretque illos fortunæ suæ: ut, quando sat multa pugnacis animi documenta, dum urbs defendi potuit, edidissent; postremum actum necessiati concederent: neque contumaciæ insisterent, quam frangere in manu victoris esset; Trajectenses, opera præsertim concionalium hæreticorum, usque adeo contemptim, furioseque hominem rejecerunt, ut nondum eo digresso, ad aggerem

1579.

Conseritur anceps & cruenta pugna.

cedunt denique semilunam defensores,

nec tamen animis cadunt:

immo nuncium Alexandri missum ad ditionem suadendam,

superbe rejiciunt;

1570. & aggerem, supremum perfugium ardentius instaurant.

rem post semilunam relictum procurrentes, novas in eo munitiones certatim extruere aggressi sint: auctisque etiam per reliqua urbis mœnia stationibus, ibi cibum, ibi somnum, mulieribus alimenta perferentibus, immoti caperent. Verum, ut morientium vires supremo in actu intenduntur, mox concidunt: sic ardor ille animorum incitatius tunc quidem efferbuit, ac vires exprompsit; brevi tamen elanguit, resseditque. Quum enim ex Alexandri absentia, qui post præliarem Divi Ioannis diem, violenta correptus febri decumbebat, multum inter regii exercitus Duces remissum esset; securiores id effecit, indiligentioresque in servandis excubiis, & conserendis præliis Trajectenses: Sebastiano præsertim absente, qui ab eodem quoque Divi Ioannis die, ex vulnere quotidie ingravescente, wicchæ curabatur. At postquam Alexander, qui è tentorio quotidianas belli curas non omittebat, accito ad se Mansfeldio castrorum Præfecto, cum aliquot Tribunis, questus est, tantum laxamenti hostibus dari, exercitumque tot tantarumque molium expugnatorem, circum aggerem unum dies complures hærere: atque à potiunda urbe, quam jam intrassent, objectu modico tumultuarii sepimenti tandiu arceri; mandavit, eam moram, qua miles satis jam peccasset, consulto verterent in hostium perniciem: in eosque tacitis velut induciis segniores, subita nec expectata illis impressione consurgerent. Cum hisce mandatis convenere primarii quique Duces apud Mansfeldium, collatisque capitibus decrevere, postero die, qui Principi Apostolorum sacer erat, quanta vi possent, munimentum aggredi. Animatisque inde militibus non tam ad certamen ineundum, quam ad fructum tot ad eum diem certaminum capessendum; jussi sunt excubitores vallum noctu ingredi, atque hostium curas, & colloquia (nam hæc quoque è stationibus exaudiebantur) observare. Forte ex iis speculatoribus, Hispanus rima grandiore observata,

Regii, ob Alexandri absentiam morbo correpti, languidius agunt.

Indesegniores quoque fiunt Trajectenses.

Quæritur Alexander è lecto cum Tribunis super hac remissione suorum.

Interim Hispanus miles per aggeris rimam ingressus. *Alonsus Garsia.*

in aggere, quem paucis ante diebus apertum 1579. non satis reparaverant defensores; tantum hinc, atque hinc terræ subtraxit, quantum ampliato foramine, audacter se in sepimentum penetravit. Tum circumferens oculos, inalbescente jam cælo, quum nullas inibi vigilias, circitorem nullum videret, sed stationarios procul ab eo loco sparsim humi stratos, ac sommo prægaves; illico regressus Tribunos admonet, atque hi Alexandrum: qui eos hortatus, occasioni ne deessent, sed auspicatissimo in die, aperiente urbem Petro, vindicemque gladium porrigente Paulo, sequerentur longe quam se meliores è cælo Duces; confestim remisit, paucis pro tempore monitis instructos. Tum vero Regii nihil morati, ordinibus silentio motis, summa vi in aggerem vadunt, ac partim suffossum intrant, partim scalis transcendunt: accurrentibusque hinc atque inde defensoribus, pugna committitur, qualis esse solet inter aggredientes, animoque firmatos, atque inter inopinantes, ac perculsos. Pauci Gallorum sustinere impetum irruentium: plures, tanquam desperata urbe, pontem, & wiccam circumspectare: omnes cunctari magis, quam resistere. Sed ad famam penetratæ urbis, advolantibus certatim aliis aliisque è vicinis castris, abrupta omnis cunctatio est, ac secuta strages tanto militum furore, ac cædis aviditate, quanta raro alias in hujusmodi excidiis urbium legi solet. Quippe Hispani super alia obsidionis mala, memores acceptæ à Trajectensibus cladis, in qua nemo non propinquum amisisset aliquem, aut amicum, contubernalemve; privatum dolorem impotenter ultum ibant: &, ut plures quasi victimas commilitonibus suis mactarent, in omnes laxato iræ furorique freno promiscue sæviebant: in mulieres autem tanto inclementius, quanto & ipsi turpius ducebant à debiliori se læsos: & illæ viros licentius professæ, debitam sexui clementiam sibi præripuerant. quin etiam ausæ per urbem, intempestiva nempe

observat negligentiam vigiliarum & præsidiariorum, *Sentinelle*, *Ronde*. & rem ad Alexandrum defert: qui suos animat.

& ipsi in aggerem vadunt, pugnant:

urbem intrant.

iram in Trajectenses explent:

in mulieres inclementius. at illæ etiam in morte ferociunt.

1579. ferocia, ad defensionem cadentis patriæ viros incendere: aut è fenestris, ac tectis nunc ingentia saxorum pondera tegulasque, nunc ebullientes aquas, & fervefactas arenas in subjectos devolvere; authores fuerant, ut ab artificum rusticorumque globo restitueretur aliquot in locis prælium, præsertim in area Servatiana, ubi Bolfius Germanorum Centurio ictus interiit. Ex quo aucta milites rabie, consumptaque omni misericordia, scrutati per domos mulieres juxta ac viros, è fenestris tectisque præcipites agebant: aut nacti per vias quoscunque vel puberes, & imbelles, obtruncabant: aut, ulti mortis genus commilitionibus à Trajectensibus illatum, in amnem Mosam, super alium, alios intorquebant. Nec satis militum ferociæ moderabantur ii, queis ab Alexandro commendata urbs fuerat, Mansfeldius, & Gonzaga, jam pridem inter se discordes: quod ille, vetus sub Carolo Quinto ordinum ductor, honorem sibi à Gonzagæ inventa deposceret: hic favore Hispanorum tumidus, ad eam formam à Belgis obsequium expectaret. Et sane fœda, nec verbis æquanda urbis calamitas erat, quum omnia armorum sonitu, clamoribusque terrentium aut paventium, misto ejulatu muliebri, ac puerili comploratione resonarent: passim per vias ac fora sanguinis rivi, & variæ morientium formæ, & amputata adhuc spirantium hominum membra viserentur. Nusquam tamen, quam in ponte, quo Wicca Trajecto jungitur, crebrior aut miserabilior cædes fuit. Etenim quum Sebastiani consilio, qui vel capto Trajecto defendi suburbium posse crediderat, asportatæ in illud essent pleræque Trajectensium opes, eoque honestiores quique, & præsidiariorum multi confugissent; reliquam multitudinem, desperata defensione, illuc fuga rapiebat. atque, ut ex omnibus urbis partibus viri mulieresque cum parvis liberis eodem confluebant, pontis angustiis haud accipientibus eam acervatim irruentium turbam, multi mortales & in adi-

Vnde major victorum rabies & promiscua in omnes cædes:

Crudea & alii capti & submersi.

quam Duces inter se discordes non reprimunt, Mansfeld. Gonzaga.

Misera Trajecti facies.

præsertim in ponte: Wicca.

quem, ut in Wiccam Trajectenses confugiant, confuse complent.

ibique obruti.

aditu collisi, & in conatu progressuque, dum alius alium trudit, à valentioribus obtriti expirabant. crevitque strages effracto ponte. Veriti enim Wicchenses, ne hostes oppidanis immisti suburbium irrumperent; pensiles trabes inter extrema marmorei pontis, & Wiccam projectas, illico interciderunt: ignarique, qui conferti citatique procedebant, ut erant impetu delati, in amnem devolvebantur. neque qui pone instabant, animadversum periculum effugiebant, impulsi ab iis, qui & ipsi, uti fluctus fluctu premitur, urgebantur. Mortuorum eo die numerus, quos aut flumen hausit, aut ferro in ingressu victor absumpsit, non facile definiri primum potuit: deinde tamen non fuisse quatuor millibus pauciores, (quippe multis, præter eos, qui initio apparebant, repertis domi jugulatis) Comes Masius à secretis Principi, rerumque quæ in dies agebantur, observator apprime fidus, & prudens æstimator affirmat. cujus etiam viri testimonio non dubie coarguuntur, qui scripsere, Gubernatorem urbis Svvarzemburgium Heerlensem, coqui habitu elusisse Hispanorum manus. quod licet ejus vitæ non satis militariter actæ convenire videatur, tamen exploratum sibi ait, in Servatiano foro, quo redintegrata non leviter pugna, ipse hastatus cum multis accurrerat, strenue dimicantem interemptum fuisse: nec agnitum in eo tumultu, cumuloque cæsorum, in flumen projectum, Gubernatoris uxor retulit Alexandro, nec ementitam vir ejus nusquam exinde repertus ostendit. At non par animus fuit Manzano Centurioni: quem, uti nationis hispanæ dedecoramentum (quinque enim annos pro Orangio non instrenue arma gestaverat adversus Regem) ipsa statim in urbem irruptione pervestigarunt avidissime Hispani, inustam nomini suo maculam per se deleturi. tandem inter tectum & lacunar, non sane ex prioris vitæ ferocia latentem, ab Alfonso de Solis populari suo repertum, extractumque aliorum accursu in publicas vias, infe-

1579.

aut in amnem prolapsi passim pereunt.

mortuorum numerus.

In relatione ad amicos 11 Iul.

Meteran. l. 9. & Isselt. in hist.

Mors Gubernatoris.

Comes Masius.

& Manzani desertoris.

Ant. Herr. l. 9. Hist.

ex Occanla marquefuit

1579. infestas inter hastarum cuspides jussum decurrere confoderunt. Plane ut ex hujus, ac Heerlensis exitu intelligas, & DESERTOREM raro fortiter finire: & IN NOBILI pectore generosos spiritus torpere magis, quam non esse; injecta vero necessitate expergisci. Interea wicchenses, quum se hinc Hispanis è capto jam Trajecto imminentibus, inde urgenti assidue Mondragonio impares viderent: ac sperarent oblata deditione clementiora, quam quæ Trajectenses paterentur; agitare inter se de suburbio dedendo cœpere, discordibus tamen conditionibus, quod Sebastianus ante omnia suo ac militum decori, oppidani propriæ incolumitati præcautum vellent. hisque pervincentibus (namque ille affixus lecto minus audiebatur) dum ea super re, cum Mansfeldio & Gonzaga disceptatur; repente in Transmosanis Mondragonii castris rumor spargitur à Burgundis ortus, Hispanos wiccam ingressos omnia depopulari. sive suspicio ea fuit ex restituto ad colloquium ponte: sive fictus à milite dolus, quo colloquium interturbarent, atque in suburbii præda Cismosanis commilitibus anteverterent. Certe arrepta res est. ac dum oppidani consultant, usi opportunitate milites, (seu decipiebantur, seu decipi volebant) non expectato Mondragonii imperio, sibi quisque dux, & sua cuique cupiditas, in muros plerisque defensorum ad audiendas deditionis leges conversis, insiliunt: portam ad Sanctum Ruirinum obtruncatis excubiis revellunt, socios accipiunt: sparsique per interiora suburbii, terrorem, ac cædem inferunt. Id autem ubi Cismosani milites videre, furore acti, quod Trajectensium opes, Trajecti expugnatoribus præriperentur ab otiatis trans Mosam Mondragonianis, dirempto colloquio, transmissoque ponte wiccam frequentes irrumpunt, novo terrore miseros complent. Hic vero, quamquam prædæ magis, quam sanguinis cupido erat, & Tribuni ab Alexandro increpiti promiscuam illam stragem inhibuerant; tamen Gal-

Wiccheuses populationem veriti, de suburbio suo dedendo agunt.

sed interea Wiccam irrumpunt Transmosani milites Mondragonii.

Oppidani.

Transfossum locum.

Idem faciunt & Cismosani.

& dives suburbium simul omnes deprædantur.

Gallorum aliquot, Anglorumque manipuli pugnam ausi, irrritavere Victorum animos. illisque, & præsidiariis ferme omnibus interemptis, spargebatur in omnes late cædes : nisi Ducum interventu factum esset, ut mulieribus puerisque, ac reliquis se se dedentibus parceretur. At longe alia Sebastiani sors fuit. captus enim, atque ad Alexandrum, ut is mandaverat, deductus perhumaniter exceptus dicitur, admiratione militaris industriæ : impensaque perdiligenti curatione, Limburgensem in arcem est amotus. ubi paulo post recrudescente vulnere, sive, ut aliqui scribunt, sclopo appetitus, interiit, magna sane portio Trajectensis internecionis. Iam vero secuta cædem populatio dies plures tenuit, par scilicet urbi, vel solis panni opificibus paulum infra decem millia frequenti : commercioque rerum, quæ in Germaniam exportantur, aut importantur inde, quæstuosissimæ. quæ omnia victoriæ additamenta fuere. Constat, militarem prædam ex domestica suppellectili, venalitiisque mercibus, atque ex redemptis pretio oppidanis, palam quidem partam, (nam multa, nox & tumultus involvit) longe decies centena auri millia excessisse. Sane Leodii, Aquisgrani, Cliviæque, persolutum pro captivorum redemptione, præsenti pecunia supra ducenta auri millia certum habeo. Gliscebatque in dies militum avaritia per officinas atque apothecas, si quid reliqui foret, corradentium, mortemque nisi abditas opes miseri exponerent, comminantium : adeo, ut reperti, qui desperatione vitæ, quasi monstraturi conditæ pecuniæ locum, protinus è torquentium manibus elapsi, de ponte se se projicerent, invitantes, ut se sequerentur, expleturi inexplebilem pecuniæ sitim. duravitque populatio, donec Alexander edicto proposito vetuit ; *Ne quis in exercitu regio, cujus illecunque nationis, potestatisve sit, audeat ab eo in posteros die, Trajecti suburbiive domos diripere, habitatores capere, captos ad redemptionem cogere, injuria damnove*

[Margin notes: 1579. — Sebastiani exitus. *Cosmus Massius in relat. 11. Iul.* — Tridua Trajecti depopulatio, *drapiers vocant.* — quanta : — *supra millionem* — *Idem ibidem.* — quamque avare exercita : — *Eques Rinald. qui interfuit.* — coercet illam tribus edictis Alexander.]

1579. *damnove afficere. immo relictis, quas ad eam diem injussi insederint domibus, suum quisq; ad contubernium in castris se recipiant, nihil earum rerum, quæ domi fuerint, asportantes: nisi facta ad eam rē à supremo Belgii Præfecto, aut à designato Gubernatore Trajectensi potestate: capitis pœna ex edicti violatoribus illico sumenda.* Preterea vetuit; *Ne quis domos, bona, personas semel redempta, nova iterum redemptioni subjiciat; neve à captivis, præter impositum primo tributum, quidquam sive alimentorum, sive rerumquarumcumque aliarum rursum exigat. secus facientes & tributi jactura, & persevera animadversione plectendos.* Deniq; mandavit: *Quicunque mulierem, puerumve apud se detineat, confestim in domum remittat suā: aut dicendam ad causam accedat, quo eam, eumve jure non remittat neutrum qui fecerit, ut neglectæ disciplinæ reum, pœnas exemplo daturum.* Sic denique Trajectum quarto obsidii mense captum expugnatumque est, octo circiter millibus suorum toto eo quadrimestri tempore desideratis. censu tanto quidem miserabiliore, quanto illum & mulieres non pauciores mille & septingentis confecere. Porro magistri præconesque hæreticorum, quos ad suspendium quæri potissimum jusserat Alexander, plerique desperata fuga, furiose se in amnem, ipsimet sui carnifices, projecere. Non tamen hæc victoria incruenta Regiis parta est, amissis bis mille ac quingentis militibus: septem ac triginta Centurionibus, supremo rei tormentariæ Magistro, & honorariorum militum ductore. Quin & ipse Imperator, quam prope fuit, ut præter omnium opinionem, victoriæ suæ immoreretur? Nam perlevis initio credita est febris: sinebatque illum intra tabernaculum, curis interesse belli, ac mandata epistolasque subscripto nomine transmittere: uti postremo fecerat in nunciis victoriæ destinandis, ad Regem quidem in Hispaniam, Tribuno Mondragonio; ad Gregorium vero Pontificem, ad Octavium, & Margaritam parentes, atque ad alios per Italiam Regulos, ac regios Administros, Centurione Hercule Magno. Dein tamen

Franciscus Montesdoca.

In obsidione Trajectensi numerus mortuorum ex Trajectensibus:

Inter hos centuriones fuere Hispani viginti duo. & ex Regiis: Nec Alexander longe abfuit à morte. *Ægid. Barlamontius. Fab. Farnesius.*

Primum levi febre corripitur. destinatque ex lecto nuncios victoriæ ad Regem, ad Pontificem, & ad alios.

tamen increvit immodice malum, promptis in cute signis vitiati sanguinis ex attracto, mota humo, pestilenti spiritu, continuatisque sub dio, atque humenti in solo noctibus inter operas, quarum laborem non magis exactor intendebat, quam particeps allevabat. Itaque à spe vitæ desertus, & jam supremis intentus, evocato ad se regio senatui administrationem belli pacisque, quamdiu ipse decumberet: & super hoc, si aliud sibi humanitus accideret, quandiu placitum Regi, confectis legitime tabulis attribuit. Exinde aversatus humanas curas, expiata iterum à noxis per confessionem anima, (nam quo primum die lecto teneri cœpit, ante alia in id incubuit) ac Cæli Pane ad subita morbi confirmatus; nihil jam propius erat, quam ut ultimæ mortalium necessitati concederet. Acciditque post hæc aliquid memoratu sane dignum. Nam quum pestifero jactatus æstu deliraret, inter varia, quæ militariter insaniens effundebat, erectus paulum è strato, Gasparem Roblæum ac I. Baptistam Tassium ex adverso intuens, *Quid vos*, inquit, *hic moramini? An non videtis Wallones Germanosque, versis in se se armis prælium conserturos? Abite hinc præcipites, mutuæque nostrorum cædi antevertite.* Illi, ut Principi obsecundare viderentur, abiere. vixque Trajectum intraverant, quum ad arma pulsari tympana, magno in forum accursu, audiunt: properantesque, vident Germanos, atque Wallones (nec erant quatuor hominum millibus pauciores) directa utrinque acie, ob incœptam in Wicchensi suburbio litem inter paucos, mox accessu plurium, tanquam ad nationis decus injuria pertineret, exasperatis animis, de summa rei, infestis armis, decernere jam paratos. Tum Billius, Tassiusque medios se se inferunt, minisque & authoritate intercedentes, recipientesque in se controversiam dirimendam, aliorum præsertim interventu, discordes denique legiones complacavere. admirati enimvero, veneratique præsens propitiumque regiis militibus

1579. mox ingravescit,

& desperata valetudine, administrationem cedit regio senatui;

seque ad mortem pie comparat.

Mira delirantis Alexandri divinatio. Billii Dom.

Germanorum atque Wallonum acies certaturas

dirimunt, componuntque Billius, & Tassius.

1579. Dei Numen, qui furentis ac vaticinantis ore præmonere voluisset, unde miserabili tot fortium virorum stragi mature caveretur. Sed de Alexandro, intendente se in horas morbo, tristes interea nuncii ferebantur. Iamque illum obiisse per exercitum rumor evulgaverat: apparuitque eo quidem tempore, quo RES in exitu æstimantur: & QVVM abeunt ex oculis, tunc videntur, quæ militum in eum caritas, quive sensus. eæ enim voces exaudiebantur tabernaculum ejus obsidentium, atque Imperatorias virtutes certatim, nec sine lacrymis prædicantium, plane ut frui jam tum posset Alexander fama sui, & posthuma de se hominum judicia prælibare. Sensitque adhuc gratius suorum studium æstimationemque, quum præter omnium spem, suppuratione perrupta, periculo defunctus, ac firmatis utcumque viribus, Trajectum intravit. Id enim non privatim, quemadmodum ille designaverat, sed triumphali prope pompa, uti milites evicere, peractum est. Namque ab Alexandri tabernaculo, quo densatis ordinibus cuncti (non pauciores viginti bellatorum millibus) convenerant, Trajectum versus, in turmas, centuriasque distributi, gradario agmine processere, sagulis, torquibus, galeisque plumantibus, pro cujusque copia perornati. Tum interiores aulici, assectæque, & nobiles e contubernio Principis sequebantur. Ipsum autem impositum sellæ purpura auroque constratæ, quaterni Centuriones hispani (namque hæc natio id obsequium præ aliis impetravit) humeris sustulere, sub aurea umbella à primariis quoque militum elata. Ante, circumque sellam, inter explicata vexilla ipsum complectentia, Tribuni, ordinumque ductores & suo, & armigerorum cultu insignes: propiusque castrorum Præfectus, & Magister equitum comitabantur: prætoriana cohorte concludente agmen. Sic transmisso ponte, quem super fossam urbis ipsi paulo ante fabricaverant, Trajectum per apertos ejus muros, juxta

Militum sensus in Alexandri evulgato rumore mortis:

sed ipse convalescit.

& triumphans in urbem invehitur. 21 Iulii. Triumphi pompa:

Mansfeldius & Gonzaga.

Bruxellensem portam, subiere: passim agnoscentes disjectas à se aut extructas moles: viamque, quam sibi suo hostiumque recenti adhuc sanguine fecerant, repetentes. Invectus in urbem hac militari gratulatione Farnesius, exceptusque à Francisco Montesdoca, quem Trajecto Gubernatorem, Senatus regius imposuerat: atque à Clero in templum recta deductus, solenni ritu Imperatorem Deum, pro recuperato, ejus ope, Trajecto veneratus est. ac secundum Deum, Apostolis ejus Petro & Paulo gratias, quasi stipendium persolvit commilitonibus Divis. 1579.

& gratiæ Deo Divisque actæ.

Trajecti ad casum, fama longe lateque ruinam deportante, concuti Belgium propemodum omne visum est. Pleræque Ordinum provinciæ, Brabantia in primis, Transiselania, Frisia, Flandria, tanquam ad eas victore cum exercitu properaret Alexander, urbes quæque suas novis præsidiis firmare, annonam advehere, defensionem parare: contra Catholici hæreticis permisti animos sumere, pro Religione, ac Rege arma expedire, jugum haud ultra pati. Nec Alexander aut sibi, aut famæ deesse, non ignarus, ALIA victoria ad tuendam victoriam opus esse. Tumultuabatur Civitas Buscoducensis, præpoterantque, inducta Religionis libertate Calviniani: sed audita Trajectensium clade, Catholici sumptis armis, ac vicina ab Alexandro missa militum ope præfidentes, ejectis urbe calvinianis, reconciliationis authore Terranovæ Duce, dedidére se Regi. Mechlinienses, acceptis primum ab Alexandro legatis, in easdem cum wallonibus conditiones, amplexi sunt Regis partes: mox immissis ab eodem militibus, eorum ductor Fabius Gatta (cujus à Carolo filio, dum hæc typis mandarem, Orbatellum, etruscum Hispani Regis oppidum, adversus trimestrem Gallorum obsidionem, aggressionesque defensum, qui hæc litteris tradent, non sine palmaris viri præconio memorabunt;) jubetur willebroucum

Expugnatio Trajecti Belgium terret. *Over-Yssel.*

Buscoducenses ab Alexandro, & à Terranova adjuti se Regi dedunt. *Bolduc Religions frid.*

Mechlinienses ad Regem transeunt, & alios in auxilium milites accipiunt; *Neapolitanus.*

1579. petere, ejusque propugnaculum ad caput Bruxellensis alvei situm occupare. Fabius opinione celerius VVillebroucum aggressus, cæso Ordinum præsidio, propugnaculum in potestatem redegit. Verum audito, novis copiis Mechliniam aggressuros Ordinum Duces, festinatis ab Alexandro turmis aliquot, cohortibusque, ductu Licquii; obviam hostibus ire visum est. interim missa ad explorandum Zappatæ turma, quam Contrera vicarius ducebat; inter Mechliniam & willebroucum, castra posuere Licquiani. Sed ante expectatum apparentes Ordinum copiæ (erant pedites quatuor millia, equites octingenti) in Contreræ turmam, nondum illucescente die incurrere. Contrera, relato protinus pede, non ante ad suos se recepit, quam hostes fugientibus immisti in castra simul penetrarunt: territique improvisa aggressione milites, vixque nacti tempus coeundi, post leve certamen, alii ad defendendum vicinum willebroucum, alii alio fugam arripuere, victoribus per relicta contubernia ad prædam versis. Eodem tempore Garsias Olivera, turmæ vicarius Antonii Oliveræ patrui sui, willebroucum versus, sclopetariis equitibus comitatus properabat; quum ex fugientibus audito quod acciderat, indignum ratus, ejusmodi notam regio inustam militi, inultam pati, instare apud eorum primarios cœpit, precarique, paulum subsisterent: considerarent, posse ab illis, si consilia viresque secum jungerent, haud dubie recuperari amissum decus. hosti ad prædas intento, aut spoliis implicito, non spatium, non animum resistendi futurum. quippe EXPERIENTIA compertum, nihil esse vilius adversus invadentes, prædatore milite. resumerent itaque generosos ad eam diem spiritus, occasionemque repræsentandæ hispanæ virtutis ne omitterent. se quidem, quamvis præter ferreum collare, cetera inermis esset, (& diloricata veste nudum pectus ostendit) primum in hostes iturum. sperare autem, quam sibi mentem indi-

cum propugnaculi expugnatione.

Roderic. Zappata.

sed postea ab Ordinum copiis invaduntur,

& fugantur,

& castris exuuntur. sed Oliveræ adhortatione,

indiderit Deus, & vires eidem menti pares Deum additurum. Nec pluribus agendum fuit apud eos, qui jam fugam ipsi suam taciti damnabant, ac Ducem aliquem reparandæ quoquomodo famæ cupiebant. Ducenti equites sclopetarii, plerique hispani, & lancearii quinquaginta, regendos se Oliveræ, quocumque is duceret, adjunxere. Ille nihil moratus, hostes enim in conspectum venerant, assumptis prima in acie sclopetariis, jussisque pone sequi lancearis, magno tubarum sonitu, quo suorum numerum mentiretur, in præcedentem equitatum pilarum procellam repentinus effundit. Inde addensato gradu, lancearii perrumpunt agmen, eoque bifariam scisso, partem alteram majoremque hispani equites post repetitam pilarum emissionem, gladiis cominus aggrediuntur, ac terga vertere compellunt. Sed fugam inhibuit Licquius, qui VVillebrouchi jam securus, plerosque suorum in pugnam opportune retraxerat. Itaque circumventi, post acrem, quam necessitas intendebat, pugnam, complures eorum interempti, capti permulti, paucis perfugium patuit, omnes præda, armis, signis exuti. Nec pars altera tutior fuit, aliquandiu per invia saltusque errabunda, postremo à rusticorum manipulis cæsa spoliataque. Oliveram complexi deinde commilites, Restitutorem publici decoris consalutarunt. Et Alexander, tradita illi sclopetariorum equitum turma, in patentibus ejus rei litteris testatum voluit, Id à se dari Garsiæ Oliveræ, quod res ab hostibus raptæ, illius consilio ac fortitudine recuperatæ fuerint, victis fugatisque paulo ante victoribus. Hæc autem ad confirmandos regiis in partibus, uti jam cœperant, Mechlinienses magnopere valuere. Nec Brugenses interim quiescebant: abrogatoque factionis hereticæ Magistratu, calviniani Euangelii buccinatoribus urbe pulsis, dein reversis, atque adeo secta in partes civitate, rem armis decreturi videbantur. sed jussus ab Alexandro Mottæus raptim illuc trahere

1579.

in prælium redeunt,

& vincunt.

& præda hostem spoliant,

magno in Oliveram plausu, & præmio ab Alexandro.

Brugenses ad Regis partes accedere conantur,

1579. wallonum cohortem, dum paulum cunctatur, octo Scotorum signis, quæ à Calvinianis accita præcucurrerant, posterior fuit. At Martinus Schenchius, nobilis Gelder, militia quam constantia clarior, ex Blyenbecano castro, tractum omnem inter Venlonam ac Genapum, ad Regis partes, suis Farnesianisque militibus, attrahebat. sed ausus ultra vires Zutphaniam invadere, captus, mox liber, & multa felicius ausurus, emissus est.

sed frustra. Accedunt alii opera Schenchii.

Sed nusquam, post expugnatum Trajectum, acriores turbæ, quam in Frisia, incensis oppidis, deletis pagis, eversis arcibus, dein repositis, Nobilibus plebeisque in novas factiones coeuntibus, Regem aliis, aliis Ordines asserentibus. Præerat provinciæ, Ordinum nomine, Georgius Lalinius, Villæ Dominus, Rennebergii Comes: verebaturque, si eo adverteret arma Farnesius, ne Frisia, ac Transiselania (nam utramque Rennebergius moderabatur) Regis haud dubie partibus accederent. Verentem nutantemque aggreditur Terranovæ Dux, re cum Alexandro communicata, atque assumpto reconciliationis ministro Coudenhovii Domino, Rennebergii amicorum longe intimo. Hic per Baylium & Greyterium, illum Rennebergio à secretis, hunc provinciæ à consiliis, prætentata Comitis mente, hominem invadit: atque exorsus à miseratione periculorum ejus, quibus in horas obnoxius inter homines æque infimos, ac infidos, precariam traheret non minus vitam, quam præfecturam; addit, *Constare sibi, missos ad Parmensem Principem à Groningensibus evocatores Hispanorum in Frisiam. Qui si advenerint, & advolaturos esse, haud dubitandum, (Parmensi ad hujusmodi occasiones minime cunctante) non videre se, qua ratione copiis victricibus, & accitis resisti possit à provincialibus partim inter se discordibus, partim cum Hispano conspiratis. Quin igitur ipse anteverteret? pactusque cum Parmensi, Wallonica nobilitatis exemplo, provinciam Principi suo, antequam cogeretur, ultro restitueret? An indecorum ei futu-*

FRISIA nutat:

& ejus Gubernator.

Prætentat illum attrahere ad Regis partes Coudenhovius,

hac oratione:

rum, quod Comiti Lalinio Hannoniæ ac Valencenæ Præfecto, quod Lalinio Montinii Domino cognatus ejus, quod Vicecomiti Gandavensi perhonorificum, & conducibile fuisset, Regi reconciliatis, bono provinciarum ac suo: auctisque, super Regis gratiam, novis honorum appellationibus, insignibusque? Eadem ei speranda à Parmensi Principe, cujus Rennebergius, ipse admirari virtutem, & amare ingenium consueverit. Se quidem, pro eo, quem haberet apud illum, atque apud Terranovæ Ducem aditu, non omissurum, quin omnia, conditionibus gratiosis atque magnificis, peragantur. 1579. Philipp. Emmanuel Marchio Rubasius.

Post hæc Coudenhovius, permisso sibi negotio, conditiones cum Terranova componit, sed ante ad Alexandrum transmissas, in hanc sententiam. *Permittendas Comiti Rennebergio, asserendasque diplomate Regio, Frisiæ, ac Transiselaniæ præfecturas. Eundem annuo reditu donandum viginti millium florenorum, qui è regio harum provinciarum patrimonio petantur. Villæ Dominio insignia, ac jura Marchionatus ab Rege tribuenda. Instandum efficaciter apud Regem, ut Comitem prima equitum aurei Velleris creatione, in eum ordinem adscribat. A Parmensi Principe tradendas ei peditum legiones duas, quas ipse, uti earum Tribunus, per provincias suæ ditionis, præsidiorum loco, dispertiat. Viginti aureorum millia eidem adnumeranda statim atque pactis conventisque firmatis, sacramentum Regi dixerint ipse, locorumque Drossardi* (sic Satrapas seu Præfectos Frisii vocant) *qui Harlingæ, Stavriæ, Leovardiæque arces, Regis nomine tueantur. Drossardis autem, præter diplomata à Rege mittenda, quibus sua cuique maneat Satrapia, ipsique in Gritmannos*, ut Frisii loquuntur, *assummantur: florenos mille ac ducentos, annuo censu, tribuendos. Nec prætereundos Greyterium & Baylium, sed sexcentorum singulos florenorum reditu remunerandos. Immo quum tam hi, quam Drossardi jacturam fortunarum à partibus facile passuri sint, tunc eis tantundem in Frisia rependendum, fruituris ea compensatione, quamdiu loca, in queis bona illorum sunt, non recuperentur. At vero Coudenhovii Domino, qui hujus reconciliationis author ac sequester in primis fuit, hac offerenda: primum Regis epistolam,* Conditiones Rennebergio propositæ à Terranova. Pactum. Præterea magni.

appro-

1579. *approbantis commendantisque operam ejus hoc in negotio adhibitam Catholicæ Majestati : dein censum annuum duorum millium florenorum, si in hanc reconciliationem intendendo, ejus bona ac dominia à conjuratis provinciis publicentur, etiamsi reconciliatio ex sententia non succedat: non solvendum autem hunc censum, si forte suis ille bonis non spolietur : nec processurum, ubi in eorum possessionem aliquando reducatur. denique octo adjungenda aureorum millia, quæ Coudenhovio, eodem tempore, quo Rennebergio, in Coloniensibus nundinis adnumerentur.*

Sensus Alexandri super his conditionibus. Alexander, etsi hasce conditiones animadvertit aliquanto liberalius compositas eo tempore, quo cogi poterat, qui rogabatur : contra tamen apud se reputans, TUNC offerri absque necessitatis suspicione concordiam, quum à superiore offertur ; ad colligendam Regi apud populos clementiæ famam, re statim probata, conditiones ad Terranovam remisit. Quibus à Cornelia Lalinia Rennebergii sorore ad fratrem (cujus reconciliationem magnopere optabat) allatis, gavisus ea liberalitate Rennebergius, dissimulato aliquantisper consilio, tum audito adventare Orangium, rem, uti erat, suspicatum, regias partes palam professus, se Regi ac provincias addixit. Et vero præter hoc additamentum, motis jam ubique provinciis, sperari potuisset, uti speravere permulti, Belgium propemodum omne ad Regis partes aut sponte accessurum, aut armis attrahendum, ni pecunia, minime profecto in tempore, ab Hispania defuisset. Sed Lusitanica expeditio animum occupabat, & pecuniam Regis, facile patientis differri recuperationem Belgii, dum interea in potestatem redigeretur Lusitania, ex qua pecunia non unius tantummodo Belgii, sed plurium victrix regnorum, in longum hauriretur. Etenim ex pactionibus in Wallonum reconciliatione pridem initis, externi milites emitti Belgio debebant, eorumque loco novus conflari Belgarum exercitus. dumque hic æris inopia scribi non posset: & veteres, qui missionem insta-

Accipit illas Rennebergius :

& Frisiam ac Transisulaniam Regi addicit. Inde spes Belgii universi ad Regem attrahendi :

nisi pecunia defuisset in Lusitanicam expeditionem versa.

Difficultas conflandi novi exercitus, abeuntibus Hispanis :

instare sibi inaudierant, nisi solutis stipendiis ad opera ægre interim adhiberentur; Alexandro à pecunia vacuo, qui præter Hispanum obsequii retinentem, ceteros turbidos, ac prope contumaces habebat, multa videlicet omittenda erant, quæ essent sub manu. Hinc missis in Hispaniam Alphonso à Sotomajori, & Octavio Comite Lando, Regem docuerat, quanta in præsens opportunitate rei bene gerendæ fraudarentur Catholicorum partes: quantoque exinde periculo subessent amittendi, quæ parta ad eam diem, abeuntibus Hispanis, nec suppeditata ad novum exercitum pecunia. Quin & eandem quoque operam Hispanos in Belgio retinendi, novo apud Wallones conatu non omisit, instantibus comitiis. 1579.

18 Augusti. Ideo missis ad Regem nunciis pecuniam rogat.

Etenim Montibus, in quam Hannoniæ urbem indictus erat earum provinciarum conventus, Proceres Legatique jam aderant, ut incœptam Atrebati reconciliationem, temperatis aliquot, Alexandri postulatu, conditionibus, aliquando conficerent. Et pro Artesia quidem Legati venerant ejus Gubernator Robertus Melunius Marchio Richeburgius, & Ioannes Saracinus, S. Vedasti Abbas, & Franciscus Doignius Beaureparii & Beaumontii Dominus, cum aliis nonnullis. Hannoniæ autem nomine agebant Philippus Comes Lalinius provinciæ Gubernator, & Iacobus Froyus Abbas S. Petri Hasnaniensis, & Iacobus de Croyx Saumontii Dominus, & Franciscus Gualthierius syndicus Montensis, aliique ex eadem provincia. Denique pro Insulis, Duaco, & Orchiano, quæ sunt Flandriæ Gallicanæ, aderant earum Præfectus Maximilianus Vilanus Rassinghemii Dominus, & Hadrianus Ogniacensis Villervallius, & Florentius Vander Haer, & Eustachius Iumellius, & cum iis alii. Cum hisce provinciarum Legatis acturos immiserat Alexander Regis nomine, Petrum Erneſtum Comitem Mansfeldium, Ioannem Noyellum, & Adrianum Gomicurtium, illum Rossignolii, hunc cognominis loci Do-

CONVENTVS provinciarum Wallonum.

Arras.

Legati pro Artesia.

Marchio Rubasius.

Pro Hannonia.

Pro Insulis aliisque.

Lille.

Legatos quoque suos mittit Alexander.

1579. Dominos: una cum totidem Iuriſconſultis, Ioanne Vendevillio, quem poſtea Epiſcopum Tornacenſes habuere, Antonio Hauſtio, ac Georgio Veſtemdorpio, quorum hic concilii provincialis in Friſia, priores duo privati concilii ſenatores erant. His impenſe mandaverat, in id ſedulo inſiſterent, ut contenti Wallones, provincias ſuas externorum militum onere acceſſuque exemptas habere, ne vellent è reliquo Belgio emitti eos, quos ad arcendum ex ipſis Wallonum provinciis hoſtem, ſocios aliquando deſideraturi eſſent. Sed fruſtra erant Alexandri vota, ejuſque Legatorum opera: obfirmatis omnium animis, in externa militia ab omni Belgio removenda, quum tamen in pleriſque aliis haud gravate Alexandri petitiones admitterent. Acceſſitque eodem tempore reſponſum Regis ab Hiſpania, jubentis non modo à provinciis omnibus abire Hiſpanos, ſed ceteris in rebus nihil eorum immutari, quæ Atrebati cum Wallonibus compoſita jam eſſent. Hoc autem poſterius clam Wallonibus habens Alexander, ne per hujuſmodi Regis indulgentiam irrita fierent, quæ magno ipſe labore Regi jam acquiſierat; ex altero Regis diplomate, generatim acta Atrebati confirmante, reconciliationem cum provinciis Wallonibus tandem conficit: ac duodetriginta capitibus comprehenſam, ineunte Octobri menſe, Trajecti primum mox aliis in locis, ingenti populorum lætitia evulgat. Leges, in quas conventum eſt, hæ fuere inter alias præcipuæ. *Vt reconciliatarum provinciarum Præfecti, Magiſtratus, copiarum Duces, milites, cives, incolæ omnes munere quopiam fungentes, fidem ſuam ſacramento obligent, Religionem Catholicam Romanam, & obedientiam regiæ Majeſtati ſeſe perpetuo ſervaturos. Vt milites hiſpani, externique alii provinciis haud grati, ſex intra hebdomadas ab evulgata reconciliatione, Belgio excedant, nunquam in poſterum redituri, niſi aut belli cum externis occaſione, aut alia reconciliatis provinciis æſtimanda neceſſitate. Vt hoc ipſo diſceſſionis tempore, ad Religionem tuendam,*

[Margin notes: cum mandatis pro retinendis Hiſpanis. — ſed non impetrat. — Immo jubetur à Rege nihil ultra tentare. — 12 Septembr. — Itaque reconciliationem Wallonum conficit, capita 28. — in has leges.]

are

ære tam Regis, quam harum provinciarum, confletur 1579.
exercitus defensioni oppugnationique par: isque ex militibus indigenis, aliisve, qui Regi, ac provinciis accepti habeantur. Ut Rex non alium universo Belgio Gubernatorem, nisi sui sanguinis Principem in posterum præficiat. interim sex spatio mensium, Parmensis Princeps reconciliatas provincias, uti reliquum Belgium, administret: quo semestri elapso, nisi Gubernator a Rege nominetur aut ipse Parmensis, aut alius Princeps regii sanguinis; provinciarum regimen penes reconciliatorum Ordinum concilium fiet, conciliumque arbitrio Regis, modo ex indigenis, eligatur. Hisce aliisque conditionibus utrinque firmatis, decreta ab Wallonibus honorifica legatione, Montes evocatur Alexander capessendo regimini provinciarum. Ille tamen, dilata paulum profectione, dum instantia componeret; opperiebatur responsum Regis, à quo reditum in Italiam cùm abeuntibus è Belgio Hispanis enixe postulaverat: jusso Comite Lando, post Regem, edocere Ioannem Idiaquesium belgicarum rerum consultationibus præfectum, Id Regiæ Majestatis interesse, ne in ea militum abalienatione & querimoniis, atque adeo in eo periclitantium statu rerum, ad certam ruinam accederet Gubernatoris contemptus. Exercitus egestatem ab se diu sustentatam, dum licentiam authoritate coercuerit: jam semestri Duci non eandem authoritatem fore. Itaque quum paucis post mensibus abeundum sit, satius futurum, si & provinciis novi Gubernatoris anticipatione, qui non arma adversus eos, quos recturus sit, exercuerit, consulatur: & sibi integra authoritate exire Belgio haud negetur. At Rex, cui super Alexandro alia mens erat, geminatis eum litteris, quanta ejus præsentiæ necessitas, quantum in illo spei collocarit, admonuit. addiditque Regis nomine Idiaquesius, *Missionem externorum, novumque in eorum loco delectum Wallonum, Regi adeo cordi esse, ut in utroque conficiendo pro certo haberet Alexander, se gratius ejus Majestati facturum, quam si duas pariter urbes ex-*

Evocant Wallones in suas provincias Alexandrum. *Mons ae Ha-nau.*

Oct. Com. Landus.

qui à Rege petit reditum in Italiam.

Sed Rex negat, jubetque ut externis dimissis, novum exercitum scribat: 13 *Octobris.*

13 *Octobris.*

1579. *expugnaret.* Nempe Rex per eam militum mutationem, simul provinciarum animos devinciebat sibi, simul Alexandrum ipsum victoriis & veteranorum studiis quotidie majorem in potestate habebat magis. Sed Alexandro quam fixum erat Regi parere, tam arduum aggredi ad parendum fuit. Etenim raro absque militum querelis, atque aliorum terrore ac damno, dissolvitur vetus atque ingens exercitus: uti nec magna ædificii moles sine cadentis fragore, vicinarumque ædium noxa destruitur. Præterea novum repente conflare exercitum, & tanquam uno pedis pulsu equestres, ac pedestres tyronum copias de terra extundere: ac subita adversum veteres hostes disciplina firmare, Magni olim gloriatio Ducis est habita. Hæc autem ipsa duo difficultatibus semper implicita, tam multæ hoc tempore res adversæ circumstabant, ut militarem Alexandri prudentiam non minus in eo veterani exercitus corpore dissuendo, novoque conformando; quam in arcibus sive hostilibus diruendis, sive adversus hostem fundandis, Rex merito agnoverit, commendaveritque. Ex militibus abituris, veteres Germanorum legiones, Burgundorumque, à reconciliatis provinciis, uti gratæ, in partem novi exercitus admittebantur. sed Burgundi admitti renuebant: Germani operam suam seu Regi, seu provinciis contumacius pernegabant, tantum in patriam redituri stipendia poscebant. Itaque deficientibus Germanis ac Burgundis, ex Wallonum provinciis conflari exercitum oportebat. at hi, præterquam quod, nisi solutis stipendiis, militiam palam detrectabant, pauciores erant, quam ut ex eis componeretur exercitus, qui unus in Belgio & VVallonum provincias defensaret, & Orangio multis in locis arma inferenti occurreret, & Mechliniæ, Buscoduco, Groningæ, aliisque urbibus, ac provinciis in Regis partes jam transgressis, aut transgredi meditantibus, opemque ab Alexandro quotidie poscentibus subveniret. Sed in altero plus adhuc operæ Alexandro erat.

Alexandri difficultas,

Pompejus Mag. apud Plutar. in vita.

in conficiendo novo exercitu:

& in veteri dissolvendo.

erat. Constabat eo tempore, quo dissolvendus erat, Farnesianus exercitus legionibus omnino quindecim: Germanicis quinque, totidem Wallonicis, Burgundicis duabus, tribus Hispanicis, (præter Italicas aliquot extra ordinem cohortes) non eodem numero militum pariter refertis: quippe Hispanicæ, Germanicæque longe ante alias ibant. Equitatum conficiebant turmæ seu vexillationes quadraginta duæ, ex Raitris potissimum, Burgundis, atque Epirotis. Erat hic exercitus ut prius hosti, ita nunc Duci suo formidandus: quantoque & numero militum, & veteranarum legionum robore præstabat, tanto, si exuto obsequio hostilia moliretur, augebat Alexandro curas, timebatque ipse vires suas. Nec temere: namque nationes certatim omnes, quum instare sibi belgicæ militiæ finem viderent, confici secum rationes, & quæ ad eum diem stipendia utcunque differri passæ erant, partim compensatione prædarum, partim honores & rem acturæ, continuatione militiæ; ea nunc numerari semel omnia armatæ poscebant. Et Alexander, cui jampridem ne ad unam quidem legiunculam dimittendam pecuniæ satis aderat, metu futuri, aliquot ante mensibus per Tribunum Mondragonium, postremo per Comitem Landum, ac Sotomajorem, de rerum statu Regem anxie commonuerat. Quumque plus interim spei, quam pecuniæ mitteretur ab Hispania, advocato regio senatu, quid consilii capessendum inter extrema illa, disquirit. Placuitque Serbellonii sententia: qui, (post aliquorum magis querimonias, quam consilia) & si causam tardioris ab Hispania subsidii negavit in Principem referendam, tanquam ei Belgium minus cordi foret: nec de ejus potentia demisse adeo sentiendum, quasi regium ærarium expeditione una Lusitanica exhauriatur; adjecit tamen, *In eo falli Principis parsimoniam, quod persuasum habeat, liberalius opem Gubernatores petere, ut habeant unde è pleno semper hauriant: quũ contra Rex sentiat, solitus dicere,* ADÆQVANDVM *esse*

1579. Quantus regius exercitus esset:

Duci quamque formidandus, *Albanesi.*

si, quum se dimittendum audit, stipendia petat

à Duce pecunia vacuo.

Ipse consulit super hac difficultate senatum.

Serbellonii sententia.

1579. *esse necessitati subsidium, ne si abundet, effundatur. Itaque ad ostendendum, quam infra necessitates auxilia sint ab Hispania, optimum factu, si per regios hujus exercitus Quaestores, certus equitum peditumque numerus, ac stipendiorum summa cuique centuria in singulos menses pendi solita, quantumque debiti, subducta cum legionum Tribunis ratione, adhuc superfit, ineatur: atque eorum indice per certum hominem in Hispaniam misso, Rex oretur, ut quando tam longe res distent a copia, intelligat non alia peti subsidia, quam quae necessitatibus, & quidem extremis adaequentur.* Addidit Alexander, non hunc modo publicum, sed privatum etiam domus suae statum, atque impensas, velle Majestati ejus, cui sua omnia patere cupiat, accurate perscribi: uti factum est festinata domi militiaeque censione. Et primus quidem militaris index, nam plures missi sunt, summatim referebat, Hispanorum peditatui ex tripartitis Toletani, Valdesii, & Figueroę legionibus composito centuriasque unam & quinquaginta complexo, pendi pro stipendio menstruo aureos unum & triginta millia, octingentos quadraginta septem. Equitatui leviter & sclopis armato ex variis nationibus, in unam & viginti turmas secto, aureos quatuordecim millia, trecentos & nonaginta. Wallonum peditum signis octo sub Altapennio, quatuor sub Reusio, & sex Germanorum recens scriptorum sub Fronsbergio, aureos tredecim millia, quadringentos ac novem. equitatui germanico ferreolorum, in quo vexilla tria Sanblemontii, quinque Saxonis Ducis, duo Billii, unum Bilzii, ac Brendelii decem, aureos sexaginta tria millia, septingentos quinquaginta duos: subducta in fine omnium summa, aureorum centum viginti trium millium, & trecentorum nonaginta octo. Tantum erat unius mensis stipendium, & non totius exercitus: omissis videlicet in hoc censu peditibus Burgundis, Italisque omnibus, Wallonum parte, ac Germanorum plerisque: quorum vel uni Altempliae legioni stipendium supra triginta aureo-

Census militiae. / ...uam pro ...omo sua.

reorum millia singulis mensibus solvebatur. At 1579. index Farnesiæ domus particulatim censæ ostendebat, in aula Alexandri Principis constante hominibus ex familia quidem, ducentis quadraginta novem, cum equis duodecim supra ducentos: ex aliis autem Nobilibus quinquaginta, qui honoraria Regis stipe detinebantur in Belgio, sed Alexandri mensa impensaque excipiebantur, impendi singulis mensibus nummos ex aurea moneta quinquies mille, nongentos sexaginta. Ad hos autem sumptus sustentandos habere Parmensem Principem menstruos reditus partim à se, & ab Octavio, & ab Austriaca parentibus aureos bis mille ac trecentos quindecim: partim à Rege bis quoque mille quadringentos triginta septem: nempe acceptis expensas non æquantibus. Sed nihil expeditius necessitatem pecuniæ arguebat, atque relata alio in indice æris summa ad eum diem veteranis debita: quæ absque Wallonibus, Italisque, pro Hispanis decies centena millia, pro Germanis vero ac Burgundis millia tricies centena longe superabat. Quibus tum publicis, tum privatis minutissimæ diligentiæ taxationibus, traditis, (quo plus authoritatis inesset) Petro Aragonio, qui Carolum patrem Terranovæ Ducem postea secuturum præcedebat in Hispaniam, Regem oravit Alexander, ut quando eo loco res essent, monstrare dignaretur, unde sibi tantum æris hauriendum, ut externas legiones, solutis stipendiis, emittat: unde ut pactam Frisiis pecuniam dissolvat: unde ut novos militum delectus habeat, qui tot arces, abeuntibus externis, intrent, provincias armati defendant, hosti non impares occurrant. constare in eo Germanos, ac palam edicere, non moturos se Belgio pedem, nisi stipendiis in Belgio numeratis. eadem Hispanorum, sed modestiora postulata esse. urgere interim provincias, appetente præfixo jam tempore, ut externi atque ante alios Hispani Belgio cedant. at iis cedentibus verendum esse, ne Germani jam pridem seditionem mini-

Mirum de alio indice:

millio unus.

milliones tres.

Mittit hos indices ad Regem: eumque subsidium orat:

& pericula dilationis ob oculos ponit.

1579. tantes, metu Hispanorum liberi, adjunctis sibi wallonibus, populabundi per agros excurrant, urbesque sibi, stipendiorum loco, despondeant. Id vero si accidat, eodemque tempore Orangius, occasionum minime negligens, reconciliatos invadat; dubitandum non esse, quin populi, ne suo ære conflare, atque alere exercitum cogantur (quod ut evitarent Regi se se potentiæ commiserint) spe dejecti regiæ defensionis, aut in gratiam cum reliquis conjuratis provinciis redeant, aut in alicujus vicini Principis manus tutelamque confugiant. Porro hisce malis omnibus non alia via occurri posse nisi festinatione pecuniæ, cujus in præsens inopia sibi adeo dolori esse, occasiones præclarissimas corrumpi, ut non dubitaret large sanguinem dare, si sanguinem vertere in aurum posset, quo Belgium Principi suo ea opportunitate redimeret. Verum jam anteverterat Rex, missis sexcentis aureorum millibus, factaque spe secuturæ accessionis. quibus ut nonnihil respiravit Alexander, ita nova illum excepit cura, excitatis nationum Tribunis ad stipendiorum famam, metuque non suffecturæ pecuniæ festinantibus. Et quamquam ut aliis præhaberet Hispanos, admonebant Alexandrum eorum fides, militiæ diuturnitas, laborum constantia, & in hispani Regis exercitu prærogativa nationis; illos tamen postremos ab se dimittere c[illegible]ltius habebat, usurus eorum objectu, si quid forte hostile molirentur alii. & occasio præsto fuit. Etenim diffito rumore inter aliquot Germanorum centurias per oppida pagosque Trajectensis agri distributas, militaria æra partim Hispanis, partim novo delectui ex reconcilitatis provinciis destinari; fremere primum variis in locis miles, mox coïre, & furorem consociare. Erant Trajecti signa veterum Germanorum tria, præsidio urbis apud Alexandrum: horum opportunitate Germani, qui circa Trajectum agebant, consilium ineunt urbem invadere, captaque, ad Parmensem Principem allegare Centurionum aliquem (nam Tribunis

Rex mittit pecuniæ partem.

Alexandri difficultas in ea distribuenda.

Seditio Germanorum ob eam causam,

& eorum consilia.

bunis non satis fidebant, qui missionem, & stipendium flagitet: abnuentem, aut tergiversantem tandiu obsessum habere, donec diuturnæ militiæ merces aliquando solvatur. Nihil horum latebat Alexandrum; prævidensque tanto eis rem pronius successuram, quanto & aperta alicubi urbis mœnia aditum præberent, & eorum ipse vires animosque non ignoraret; illico jubet, sex Hispanorum centurias intrare urbem, & aliquot Italorum, Burgundorumque signa obequitare mœnibus: simul fabros reficiendis murorum hiatibus jam inductos festinare opus. tum vero advocatos ad se Polvillerium atque Altempsium Tribunos, qui Trajecti forte aderant, dissimulato metu, ac magis eorum, quam sui anxius in hunc plane modum, ut ad regem scripsit, alloquitur. *Scilicet milites vestri perquam honesta missione finem militiæ, reditumque in patriam moliuntur. & ego in Hispaniam scribens, læta enimvero Principi, honorifica de vobis adjungam, flagitando ab Rege pecuniam, qua ille urbem suam, qua sororis suæ filiū redimat a Polvillerianis Altempsianisq; militibus. Sed neque isti, quantumvis feroces ac scelesti, aut potiunda urbis, aut mei compotes erunt. Quin ego, aderit enim mihi violati sacramenti ultor Deus: aderit fortuna Regis, si unquam alias, hoc maxime tempore, additamento regnorum felix: aderunt tot fidæ legiones hac in primis tutela gratiam Regis emeritura: adero ipse mihi cujusquam pervicacia flecti nescius; si quid eorum, quæ improbe decreta sunt, attentaverint, illos non modo vi atque armis coercebo, sed ne asse quidem ex hac summa, cujus adipiscendi jure ipsi se ob novissimum scelus exuerint, persoluto, è Belgio ejiciam, tam pecuniæ quam fidei inanes. Nam, quæ isthæc intemperies? dum stipendiis per Quæstores ordinandis insisto, sollicitus ne ex ea quantulacunque nummorum copia, centuriam aliquam sua portione defraudem; nullo consilio præcipites ruere pecorum more, vanisq; captos rumoribus, velle per scelus extorquere. quæ accipere innocenter queant? Hæc ne ego speraverim à Germanis? quorum nationi tantum tribuerim, ut vel Casi-*

1579.

Quibus postquam antevertit Alexander,

cum eorum Tribunis conqueritur in hunc modum. 21 Dec.

Alex. ipse.

Lusitaniæ & Indiarum.

1579. *miri hostis milites meis armis & ultione, ut scitis, expositos, liberos tamen ac securos emiserim, testatus id a me honori Germanorum dari. Quid quotidiana meos erga milites sollicitudo, pro quorum necessitatibus toties Regis curas, odiose propemodum oneraverim? quorum inopiam, cessante ab Hispania subsidio, toties are meo, meoq; demenso, immo & are interdum vestro sublevaverim? testes enim vos habeo, qui mihi super egestate meorum militum sollicite omnia circumspicienti, prasentem opem offerentes, curas meas introspexistis atque allevastis. Quod si hujus rei gratia, perhumanas ab Rege litteras, benevoli in vos animi ejus, memoriaque (ut ipse loquitur) non abolenda pignus accepistis; quid in prasentia sperare vos a liberalitate Principis aquum est, si istorum conatibus antevertentes, consilio operaque vestra efficiatis, ut exempta ex eorum animis, quasi pratereantur, opinione, modestia admonitis, & obsequio redditis, felix, quem tenemus, victoria cursus per hujusmodi turbamenta non retardetur? Sic enim vos & dignitati vestra, magis extra facti conscientiam futura, quam extra culpa opinionem: & militibus vestris, si insanire pergant, nil nisi egestatem & dedecus in patriam relaturis, opportune pracavebitis.* Ad ea, qui evocati, quique supervenerant Tribuni, quum ejusmodi suorum facinora sibi nequaquam probari respondissent, eoque se ab eis non minus præsentia, quam consiliis separassent; spondere, nullam se se operam omissuros, quo tumultuantium conatus sisterent, componerentque: præsertim quum pro certo haberent, paucorum ea esse tentamenta, atque inanes minas. Nec illi, quod promiserant, omisere. Plus tamen apud turbidos valuit præsidium festinanter illatum urbi, & præsens intrepidusque animus Alexandri. Itaque tumultuandi locum magis quam animum mutantes, transferunt alio furorem, per agros prædabundi, pagis tamen non ultra rem cibariam graves, neque pecunia supra necessitatem extorta. Plus periculi à locorum præsidiariis fuit: gliscentibus in dies, aurésque Alexandri everberantibus

[Margin: componitur tumultus, Tribunorum opera, & metu ab Alexandro.]

[Margin: Januar. mense. 1580.]

bus

bus civitatum & Gubernatorum querelis, A 1579.
præsidiariis ob alimentorum inopiam, domos civium spoliari, præsidiis relictis per agros excurri, arces, urbes, omnia hostibus exponi. Et vera dicebantur. Iamque Licquius Lovanium deserere meditabatur, ne, se Gubernatore, urbs hosti dederetur: Mechlinienses, raris neque fidis præsidiariis, nihil propius, quam casum urbis pertimescebant: eundem metum pleraque Frisiorum oppida denuntiabant. Lucemburgenses, compleri divexarique provinciam confluentibus eo Germanis, lamentabantur: reconciliati, in quos ante alios ferebantur Orangii minæ, assiduis Alexandrum precibus fatigabant, Veniret aliquando, præfecturam capesseret, exercitum exauthoratis externis, ex indigenis conflaret. Sane ad tam multa, uno simul tempore componenda, non sexcenta aureorum millia, quæ missa fuerant, sed neque decies sexcenta millia satis erant. Ergo Alexander diviso partes in omnes animo, ingruentibus tot undique acervatim malis ordine prospecturus, primo Namurcum ad Hispanos, tum Limburgum, ubi seditionis germanicæ caput, inde Montes Hannoniæ adire statuit: non tamen ante, quam Trajecti statum ordinaret, creato Magistratu, ac pro Hispano Montesdoca, Adriano Gomicurtio Gubernatore urbi dato. Arcem, quam fundari cupiebat Rex, quoniam neque temporis, neque facultatis præsentis existimabat Alexander, Regi scribit, se propugnaculum multo validius quam quod Majestas ejus mandaverat, Trajecto impositurum, Collegium Patribus Societatis Iesu fundando: cujusmodi arce, sub Austriaca parente, Trajectenses in fide erga Deum Regemque egregie retentos, adversus utriusque hostes, non ignoraret. Annuente Rege, simulque Leodiensi Episcopo in eamdem cum Alexandro sententiam conspirante, missis Leodio Patribus, attributo ex Servatianis sacerdotiis proventu, (nam & multi ejus loci reditus, & pauci

Queruntur aliæ civitates à suis præsidiariis divexatæ:

Quarum remedium difficile Alexandro, non sufficiente pecunia ab Rege missa,

Conatur tamen ille,

& primum res Trajecti componit.

Collegio Patrib. Soc. Iesu ibi fundato arcis loco,

1580. ex sacro ordine supererant in civitate ab hæreticis administrata, iis Sacerdotiis pares) Alexander Trajectense collegium stabilivit: Gregorio Pontifice translationem censuum, & Alexandri consilium comprobante.

Greg. XIII. 2 Mar.

EMISSIO Hispanorum aliorumque.

Rebus Trajecti compositis, novo ab Hispania argento auctus, statim Namurcum petiit Alexander, educturus Hispanorum præsidium ex ea primum arce, qua illi maxime, si quid forte tumultuarentur, niti poterant. Et quidem in ipso urbis aditu, suspectandi occasio non defuit. Namque Namurcum intranti quum occurrisset equitum hastatorum turma, Ninovam Flandriæ oppidum contendentium, inter eos militari more lanceas supremo Duci submittentes, unus appensam cuspidi hastæ crumenam, cum hasta submisit. Alexander equitis audacia peroffensus, sed offensione paulisper compressa, dum inter confertos latentem, (quippe exitus incertum,) extraheret, agnosceretque; subridens, *Lepidum enimvero,* inquit, *festivi capitis commentum.* Ille plausum Ducis interpretatus, impulso ante alios equo, securus apparuit. Tunc Alexander hominem torve intuens, illico ferrum stringit, ac plaga ori luculenter inflicta, *Disce*, inquit, *hastam mihi reverentius inflectere, nec per hujusmodi derìdicula ad seditionem quietis militibus signum attollere.* Simul duci equitem imperat, ac suspendi; ipse interim tot inter lanceas in se unum inclinatas, & ab honore Ducis ad commilitonis defensionem facile transituras, majestate sua tutus, & timoris contemptu timendus. At ille, quod suspendii minister non statim repertus, dilato supplicio noctu aufugit, Alexandro, uti est creditum, permittente. Nam, quod militem cætera strenuum æstimaret, paulo post revocatum non modo in gratiam recepit, sed etiam centuriæ peditum imposuit. contentus, læsam militaris imperii majestatem lictore metu vindicasse. Primi ad stipendia extra ordinem vocati (nam in ea re cura Parmensi non levis adhibita) Hispani fuere arcium præsidiarii, Namurci

Equitis facinus,

Astu ab Alexandro detecti,

& castigati:

Stipendiis donantur, ex præsidiis removentur primi Hispani:

murci in primis, Trajecti, ac Philippopolis. 1580.
nempe ut facilius ea prærogativa deliniti, ar- *Philippe-*
ces desererent: in quas intrare VVallones Reu- *ville.*
sii Comitis, uti fideliores inter suos, jussi sunt.
Abeuntibus autem non ægre persuasum, ut qua-
ternis præsentis pecuniæ stipendiis contenti, re-
liqua Mediolani, fide regia expectarent. Tum tum Bur-
Burgundi domum emissi, pecunia quidem le- gundi:
viter asperſi, sed Tribunorum opera non inviti. *Cerausius & Marchio Va-*
At vero Raitrum plerique, & Altempsii, & *rambonius Tribuni.*
Polvillerii legionibus, quæ diutius Germanis postea Ger-
aliis militaverant, sena in præsens stipendia mani.
enumerata, bina in proximis Francofurdianis
nundinis, reliqua tres intra annos, certis cautio-
nibus, promissa. Eadem conditione cum vete-
ranis Fronsbergiæ legionis, aliter cum ejus-
dem tyronibus actum est. sola Fuggeri legio, ac *Carolus.*
pleraque, quæ Barlamontii fuerant, signa, cum
tyronibus Fronsbergii, nullis Tribunorum fle-
cti precibus potuere, ut partem tunc quidem
acciperent: postea acceperunt. Ceteri haud fa- Aliorum
cile dictu est, qua reverentiæ amorisque signi- omnium
ficatione suo ab Imperatore divellerentur, ad amor erga Alexan-
genua ejus accidentes, dexteram exosculan- drum in
tes, ad pedes vexilla submittentes, alii pro- discessu.
cul venerantes, oscula jacientes, Alexandro vi-
ctorias, Alexandro felicitatem comprecantes.
Exploratum habeo, plerosque Germanorum
Chiliarchos, equitumque ductores, Alexandri *Colonnel.*
Principis vultum coloribus expressum retulisse
domum: aliquos numismate cælatum aureo,
suspensum è collo perpetuo gestasse. Nec Ale- & in illos
xander ullum liberalitatis officium, ut inter benevolen-
eas angustias, omisit erga primores exerci- tia Alexan-
tus: alios torquibus annulisve, thorace alios dri.
galeave, aut etiam gladio ac pugione donatos.
Hispanos præsertim atque Italos, quibus uni-
versim Regi commendatis, aliquos selegit mi-
litaris virtutis fideique præcipuos, quorum
haberi ab Rege ante alios rationem enixe labo-
ravit. Quin gregariis quoque militibus impetra- qui Regi
vit ab eodem annuos aureorum census, à Nea- eos com-
mendat,

 politano

1580. politano Prorege solvendos iis, quos ipse præ reliquis meritos nominavit; misso in Hispaniam Francisco Guillama aulico à secretis, qui & eorum perferret ad Regem nomina, & Belgarum qui apud se erant, Procerum causam eidem commendaret. Horum enim nonnullos quamvis Alexander, ut scribit ad Regem, inexplebiles sciret, ex eorumq; numero, qui INIVRIAM putent, finem accipiendi; tamen, quum eorum se manibus, post abitum Hispanorum, relinquendum videret, referre permagni putabat, recenti eos beneficio obstrictos habere. uti factum est: plerisque eorum, ex Alexandri designatione, aut præsente subsidio, aut perpetuo reditu, aut honestiore Dominii titulo ab Rege sublevatis. Atque in hunc modum acceptos milites, inque varia dein loca disparatos, Germanos quidem Trajectum versus, inde Coloniam, atque in Germaniam profecturos suis sub Tribunis: Hispanos autem atque Italorum partem per Lotharingiam ituros in Italiam, ductore Octavio Gonzaga, è provinciis Martio exeunte dimisit. Sed Hispani paululum in Burgundia subsistentes, dum Parmensis cum Sabaudiæ Duce transigeret de exercitu per ejus provincias iter facturo, in manipulos quingenis constantes militibus distracto; Mediolanum, ineunte Iunio, devenere. Vbi senis stipendiis acceptis, quæ (uti Gonzaga scribit ad Alexandrum) in arma, vestesque, & versicolores cristas insumpsere omnia, è Finali portu solventes, præter sex peditum signa, quæ mansere in Insubria sub Gamboa; in Hispaniam intendere cursum, inde in Lusitaniam, nondum absoluto bello, transferendi. sed in via, mutato Regis consilio, repetere Italiam jussi sunt, distributis legionibus, Federata per Insubriam, Valdesia per Siciliam, Insubrica veteri per Neapolitanum regnum.

Dum emittuntur externi, Cortracum vetus Flandriæ oppidum à Malecontentis recuperatum est, Montinii ductu astuque. At Ninova oppi-

Marginalia: & multa eis impetrat. — 31 Martii. præcipue Belgis, ob hanc causam. — Abeunt externi alii in patriam. — Hispani Mediolanum, exeunt, Sabaudiæ Ducis. — 12 Apr. — 8 Aug. — inde in Lusitaniam destinantur. — sed denique per Italiam distribuuntur. — Cortracum recuperant Malecontenti: — 1 Mar.

oppidum Alosto proximum, nec post multo Mechlinia, amissæ sunt. Illam Franciscus Lanua, supremus militum in Flandria tunc Præfectus expugnavit: capto in ea Comite Egmontio loci Domino, cum fratre, atque uxore. hanc Ioannes Norritius Anglorum Tribunus, aliquorum dolo, ac præsidii parte in proditionem assumpta, inopinatus intravit: nec, nisi redintegrata aliquoties pugna, amissis suorum circiter ducentis, tandem obtinuit, continuata mensem integrum direptione, tam profunda Victorum avaritia, ut post abrasa, expilataque templa pariter, ac domos: post cives non semel vitam libertatemque redimere coactos; in mortuorum quoque monumenta sævitum sit, humo revulsis ablatisque inde sepulcralibus lapidibus, atque in Angliam avectis, ac palam, hæresi ipsa erubescente, divenditis. Quibus profecto spoliis, & sibi Norritius non leve dedecus, vel apud gentis suæ scriptores: & in Anglos omnes odium Belgarum, eam populationem, novo nomine, Anglicanas furias hodieque execrantium, comparavit. At Alexander, qui Mechliniensium infortunio eo magis indoluit, quo majore illorum confidentia id acciderat, non receptis intra urbem, quos ipse immiserat, Epirotis equitibus Georgii Bastæ; properavit Montes ingredi: ibique in principe templo Gubernator provinciarum, prisco solennique ritu salutatus, confestim ordinando civili militarique statui animum adjecit: ac suppleto principali concilio, in Octavii Gonzagæ, Serbellonii, ac Tassii locum, qui senatorium munus obierant jussu Regis in senatum inducti, non tamen ejusdem diplomate inter consiliarios adlecti; Marchionem Rubasium, Comitem Lalinium, & Rassinghemium nominavit. Vt vero sanctæ Gertrudis, ac Marollæ Abbates in regium hunc senatum admitterentur, quamvis utrique, ob egregie præstitam in Coloniensi conventu operam, Terranovæ Dux id spopondisset, & Rex inter consiliarios destinasset, & Alexander institisset;

1580.

Fœderati 10 *Martii.* capiunt Ninovam, 9 *Apr.* & Mechliniam,

Furiali depopulatione,

inde Anglicanæ furiæ. *Cambdenus Annal. Angl. par. 2.*

Alexander provinciarum Walloonum regimen capit. 19 *Apr.* concil. statue.

senatum supplet eorum loco qui discessere:

Duos tamen admitti repugnant Walloues.

1580. ſtitiſſet; adduci non potuere provinciarum Delegati: opponentes ſimulato in præſens unius diei obſequio, præterita eorum facinora regiis partibus perpetuo noxia: TVTVM autem non eſſe, ingenia odiis innutrita, novo conciliata beneficio, velut delinitam lactis hauſtu viperam, in ſinum admittere. Acrius de novo militum delectu diſceptatum: decretumque, ut exercitus triginta peditum millium, quinque equitum conflaretur, ſtipendio menſtruo ab Rege quidem ducentorum quinquaginta millium aureorum, reliquo autem à provinciis perſolvendo. Equitatui, nam hujus præcipui duces abierant, Gubernatorem impoſuit Marchionem Rubaſium, promptum animi ducem præfervidumque. Equitum levis armaturæ Legatum addidit Marchionem à Monte, notæ jam pridem fidei, bellicæque virtutis: & Commiſſarium generalem dixit Georgium Baſtam, origine Epirotam, in pago tamen Tarentini agri natum, militari ſcientia clarum: quem è Farneſiana ſchola ſupremum Cæſarei exercitus Ducem vidimus in Pannonia ex Othomannicis copiis perpetuo victorem. Vtrumque autem horum, quos nominavi, & Epirotas omnes, & Italorum multos tanquam è Gubernatoris domo, provinciæ, quamquam externos, non abnuebant.

De novo exercitu conflando agit Alexander. *Vicecomes Gandavens.* magiſtrum equitum creat: *Tenente.* & vicarium ejus & Commiſſarium generalem. *Rocca,pague;* *qui poſtea Huſta Comes.*

Et Rubaſius quidem Alexandri judicium cito commendavit. Etenim poſt captam Ninovam, Engelmunſterum, caſtrum fluvio Mandræ vicinum, obſidione cinxerat Lanua. commiſſaque Marquettio Vicario quatiendæ arcis cura, ipſe Inſulas, oblata ſubito ſpe intercipiendæ urbis, cum parte copiarum clam divertit. Sed audito, Rubaſium liberando Engelmunſtero cum quindecim turmis Epirotarum Italorumque, & ſelectis aliquot VVallonum cohortibus adventare; mutato conſilio, relictis ad celeritatem nonnullis ſuorum centuriis, in caſtra extemplo redit: ac Marquettio mandat, ut arreptis quinquaginta majoribus ſclo-

PVGNA apud Engelmunſterum. Lanua obſidet Engelmunſterum. *Lilla.* cui liberando advolat Rubaſius.

peta-

petariis, Isinghemium contendat: ac pontem, quo Mandra ibi trajicitur, interscindat. Eodem tempore Bica equitum ductor, qui cum duabus sclopetariorum turmis præmissus fuerat à Rubasio ad occupandum pontem, Isinghemium festinaverat: jussisque suis equo descendere, commissa confestim pugna, ponte Marquettium expulit. ac superveniens interim Rubasius, relictis custodia pontis aliquot Wallonibus, aggredi statuit hostium castra prius, quam Odettus Telinius Lanuæ filius quam ocyssime Wacchanam missus à patre, advocaret inde relictas cohortes. In iis castris Lanua delegerat equitatui suo armorum aream aliquanto quidem angustiorem, sed situ percommodam, ac ferme inaccessam, nisi aditu uno, eoque à quingentis majoribus sclopetariis, proximas molas insidentibus, præmunito. Per hunc aditum in castra Bicam irrumpere, una cum Georgii Charisææ, ac Nicolai Bastæ, lancearii turmis, additis aliquot peditum cohortibus, Rubasius jubet, ipse cum reliquis copiis in tempore affuturus. Erant equites Lanuæ circiter octingenti, veterani ferme omnes, per turmas aliis alias successuras ita dispositi, ut in aditum, quem satis tutum dicebam, latus obverterent. eo consilio, ut dum commilitones apud molas pugnarent, ipsi, si opus foret, ex alia castrorum parte prodeuntes, Rubasianos à lateribus aggrederentur. Sed Bica, superatis multo, quam hostes crediderant, celerius iis, qui ad molas stabant, eodem impetu illatus in castra, directa in primam, quæ Scotorum erat, turmam pilarum emissione, eam paululum turbat: turbatam Charisææ Bastæque lancearii protinus invadunt, motamque in turmas pone astantes reflectunt inclinantque: inde equitatus omnis instar connexi consertique corporis, ab unius impulsu partis, nutare ubique, distrahique cœpit: frustra nitentibus inter eas angustias restituere ordines, inque locum gradumque reponere Lanua, ac præcipuis quibusque Gallorum. Quum subito

1580.
Moschettieri. ejus milites pro occupando ponte confligunt cum Lanuianis: & pontem obtinent.

Castra Lanuæ:

ejus militum numerus & ordo.

Castra invadunt Rubasiani:

frustra defendente Lanua,

1580. ſubito arma inferente Rubaſio, recenti cum equite pediteque, ductoribus Camillo à Monte, ac Nicolao Cæſio: aucto cum cæde metu, pars in fugam conjicitur, pauci hoſtium impetum conſtanter excipiunt, Lanua expectatione filii pugnam ſuſtinens, à pleriſque deſertus, ad extremum capitur. Dux, ſi quiſquam alius, belli ſciens, ſed fortunam expertus plerunque improſperam, partibuſque ab eo ſumptis merito iratam. Captus eſt ſemel in Tornacenſi prælio, iterum ad Monconturnum, rurſum captis Hannoniæ Montibus inter deditos obſes retentus, quartum hic, & quidem ſuis in caſtris: raro ſine privato infortunio pugnam ciens, quippe aut corpore ſaucius, aut brachio toto ſectus, aut demum capite glande ictus extinctuſque.

qui & ipſe capitur. 12 Maii. Virtus bellica, & fortuna ejus. 1569. 1569. 1572. 1591.

Deſiderati ex hoſtibus dicuntur in hac apud Engelmunſterum pugna, paululum ſupra ſexcentos, capti cum Lanua Marquettius, ac nobilium multi: capta ſeptendecim ſigna peditum, equitum vexilla quatuor, ac tormenta muralia tria, cum omni bellico in caſtris apparatu. Sed ſpoliis omnibus carior Alexandro fuit ipſe Lanua à Rubaſio velut in triumpho Montes adductus ad Alexandrum. Qui poſtquam illum perhonorifice aliquandiu habuit, incertus animi de hujuſmodi captivo quid ageret, Regem conſuluit in hæc verba. *Quum primum Lanua venit in manus meas, homo & ſacramenti violator, (quo ſacramento, è Montenſi urbe ab* Duce *Albano capta non prius emiſſus eſt, quam ſe cum reliquis obſtrinxit, Nunquam ſe militaturum adverſus Hiſpanum Regem:) & hæreſis, hæreticarumque partium ubique locorum ductor: & in primis rebellium Belgarum incentor, ac propugnator; reputans ipſe mecum, huic uni non minus ab ingenii ſagacitate, quam ab aſſidua civilium diſcordiarum tractatione, artes ineſſe omnes, quibus conſilio manuque bellum alere adverſus Deum, Majeſtatemque veſtram, diuturnum queat; decreveram, ſumpto de eo ſupplicio, uti meritus eſt, externis hominibus documentum dare, ne ſpargendis per alienas provincias turbarum facibus,*

Numerus occiſorum captorumque & ſpoliorum ex Lanuianis.

Mons de Enan.

25 *Ian.* Alexander incertus quid agat de Lanua, conſulit Regem in hæc verba:

venalem

venalem operam cuiquam praestent. idque peragere 1580.
praemature avebam, antequam Majestati vestrae integrum foret, in ea re quidquam certi praecipere : quo intelligerent omnes, sumptum in Belgio, non acceptum ab Hispania consilium. Sic enim sentio, FIDELIS *ministri partes esse, si qua ex animadversionibus ac repulsis timentur odia, ea in se transferre, objectuque sui, Principem tegere ab invidia: illi beneficentiae materiam, illi gratias seponere. Verum quum plane prospicerem, quid hac animadversio effectura esset in Egmontio Comite, in Norcamio Sella Domino paucis ante diebus in fraudem inducto captoque, inq; aliis regiarum partium constantissimis viris, apud Orangium jamdiu detentis: in quos si quid gravius statueretur, non leves profecto turbae à Nobilitate cũ iis sanguine conjuncta timendae essent; satius duxi, non aliud super eo consilium capere, quam quod Majestas mihi vestra suggerere non gravabitur. Interim Namurcum brevi profecturus, illuc hominem mecum traham, traducendum inde Limburgensem in arcem, & Gaspari Roblao Billis Domino committendum : cujus fidei, si quid arcani de eo Majestas vestra mãdaverit credere unice possumus.* Ad ea Rex animo haerens, eoq; nihil certi in hac causa respondens, (quod Regi solitum, quum dubiam laudis aut culpae aleam ministro cedere satius ducebat) solum Alexandro mandat, ut Marchioni Rubasio victoriam suo nomine gratuletur : spondeatque, memorem se virtutis ejus industriaeque futurum, uti mox fuit. Sic Regis nihil de Lanua expedientis haesitatio, in quintum usque annum, hominis captivitatem remorata est; donec eum cum Egmontio Comite commutari demum placuit.

à Lanua. à Villerso.

Rege nihil respondente de Lanua,

inter captivos asservari Alexander illum jubet.

Interea Namurcum advenerat ab Italia Margarita Parmensis, Caroli V filia, Alexandri mater, ab Rege destinata provinciarum Gubernatrix. Etenim Rex, ut initis in VVallonum reconciliatione capitibus satisfaceret, non diu super sorore dubitaverat, Belgarum populis per quam grata, & ab ipsis saepius ad illud regimen repetita. Haeserat quidem à principio, an inter eas bellorum tempestates, ac multorum nau-

MARGARITAM Alex. matrem mittit Rex in Belgium Gubernatricem: *sub initium Augusti.*

1580. naufragia, rei bellicæ clavum feminæ quamquam gubernationis nequaquam ignaræ, tuto committeret. Sed hærentem Cardinalis Granvellanus in consultationem adhibitus, cum I. Idiaquesio rerum belgicarum in Hispaniæ consilio moderatore, in suscepta prius sententia firmaverat: modo juberetur Alexander Gubernatrici adesse, & armorum imperium retinere. Sic enim & feminæ addi virtutem viri, & quidem Alexandri virtutem: & unum ex utroque Gubernatorem belgicis necessitatibus parem apte componi. neque enim verendum, ne unus futuri non essent, talis parens, natusque: quorum illa unicum hunc unice diligeret, hic illam supra omne filii obsequium adoraret. Rex probato consilio, quid decrevisset, Alexandrum admonuit: jussitque provinciis exponere, Motum se ad sororem suam, quamvis ætate gravem, eo insuper onere gravandam, unico Belgarum bono, quibus acceptam fore illam non dubitaret, cujus diuturnam in eo regimine prudentiam comitatemque ad eorum mores accommodatam, experti jam essent, ejusque reditum conjunctis populorum votis sæpius expetiissent. Et vero non falso expetitam, insolita provinciarum gratulatio, Nobiliumque ad eam certatim invisendam venerandamque frequentia palam fecit. Nisi quod publicam Namurci lætitiam interturbarunt veteranæ aliquot Germanorum cohortes, quæ urbis præsidio destinatæ, sumptis armis, atque occupato mercatorum foro, stipendia, ut in novo regimine, licentius ac minacius efflagitabant. Id quod animum perculit Alexandri, ad matrem salutandam Namurcum ex Hannonia contendentis: eo magis, quod in itinere nunciatum est, haud procul esse centuriam Lovanio egressam, properantemque, ut se seditiosis Namurcensibus immisceat. Erant Alexandro turmæ Epirotarum duæ: cum his transversa per itinera incitatis equis, centuriæ Lovaniensium improvisus occurrit. sumptoque protinus de subcenturione sup-

eique Ducem armorum destinat Alexandrum:

& consilium suum provinciis exponit:

quæ summa illam gratulatione suscipiunt.

sed lætitiam turbat seditio Germanorum Namurci orta: Namurcum.

Ad quam disturbandam occurrit ex Hannonia Alex.

Et in via alios seditiosos plectit.

supplicio, nam Centurionem fuga procul abstulerat, milites paucis increpitos, velut unius pœna placatus, Lovanium remittit. Sed accitum ad se Licquium Lovanio præfectum, traditaque ei stipendiorum parte in præsidiarios dividenda; jubet, habita quæstione haud impunitos omittere reorum duces. Ipse interim, ut erat equitibus comitatus, Namurcum intrat: rectaque in forum tendens, conglobatis illic cohortibus inter preces ac minas stipendia confuse poscentibus imperato silentio, exprobrataque perquam acriter importuna inverecundaque licentia, qua inter ea populorum gaudia, ac venerantium officia, Caroli V. filiam, Philippi Regis sororem hostiliter obsedissent; jubet venire eorum aliquem, ac per modestiam postulata militum exponere. Discordes quem mitterent, turbidos atque impacatos relinquit minitabundus, ac certus omissis aliquando mollibus remediis, præsente animadversione contumaciam ulcisci. audierat enim prope jam esse, quos periculo matris anxius advocaverat è Carolomontio sclopetarios equites, ac peditum Wallonum signa. Quum ecce mutati repente Germani, sive meliorum suasu, sive aliquid de accitis auxiliis suboluerat, conferti, reverentesque, Alexandrum circumstant, necessitati factum imputant, nudantesque corpora cicatrices ostentant, ætatem hispanis in castris actam, duriorem in dies militiam, nec stipendiis allevatam objiciunt: orant, ne secuturis mox annis militiæ invalidis, inopem adeo finem miserumque, ipse militum pater imponat. Motus ad ea Alexander, secumque reputans (ut ad regem scripsit) quam male apud omnes auditura esset belgica Regis militia, si externus miles, post annorum complurium labores, emerito ære vacuus è regiis castris exigeretur; stipendiis partim enumeratis in præsentia, partim in Germania enumerandis, è Belgio dimisit. Valuitque exemplum, ut quæ Lucemburgensem provinciam vexabant Fuggeri, & Barlamontii legiones, tanto

1580.

Tum Namurcum ingressus tumultuantes objurgat.

Sciarlemont. illi necessitates suas Alexandro repræsentant:

eumque movent: 6 *Augusti.*

& stipendiorum parte accepta Belgio abeunt.

 quoti-

1580. quotidie pervicacius, quanto post Fuggeri obitum, exuto omni obsequio licentius prædabantur; missis ad Alexandrum legatis clementiam ejus, opemque diuturnæ militiæ debitam imploraverint. Sic acceptis, sed ea, quam prius abnuerant, conditione stipendiis, pars domum abiit: pars, non sufficiente quamvis grandi pecunia, (siquidem quæ Germanis debebantur, vetera erant ab Ducis Albani, ac Requesenii, Austriacique temporibus) Limburgensem agrum infensa retinuit. aucta ex eo Margaritæ cura: quæ quoniam Belgium ingressa, se se vidisset per Limburgensem provinciam, velut per hostile solum, præsidio deductam, ac Namurci statim obsessam; longe profecto, quam sibi persuaserat, turbis agitatum gravioribus Belgium nacta, damnare apud filium cœpit facilitatem suam. Sed Alexander, ut malum non inficiabatur, ita prudentiam ejus extollebat, cui, modo Rex ab Lusitanica expeditione liber, Belgium liberalius aliquando respiciat, procliviora in posterum omnia augurabatur. Sic ille tunc quidem apud matrem. ceterum Cardinali Granvellano scribens, quem consilii authorem ex ejus litteris deprehenderat; *Negat ea partitione regiminis, Belgio consultum, aut sibi: cui arma tractanti apud homines ægre parentes, & libertatis immodicos, addi non distrahi authoritatem oportuerat. Matri omnia se debere: nec opinari se, quemquam esse mortalium pronioris erga parentem obsequii venerationisque. idque non propter naturæ solum jura, sed etiam ob singularem sapientiam dotesque maximi Cæsarum filiæ, Regumq; maximi sororis, cui vel hastati peditis in munere deservire, laudi nimirum sibi decorique ducturum. Verum diviso cum ea imperio Belgium moderari, Regis causæ conducibile non esse. Itaque quum sextus jam instet mensis, ex quo ipse præfecturam inierit apud Wallones, ideoque ex eorum conditionibus novus in provincias Gubernator inducendus sit; obnixe orare, cum Rege transigeret, ut sibi Belgii cura mox libero regias manus deosculatum adire permittatur.* Accessit

9 Maji.

Alex. ad Regem. 11 Aug.

At Margaritam hisce turbis motam pœnitere incipit admissi regiminis.

Alexander illam animat;

1 Septembr. non tamen probare se hanc imperii divisionem scribit ob has causas:

à die 29 April.

sit ad Alexandri sententiam Margaritæ voluntas, quæ novis quotidie turbis offensa, semestri quamvis elapso, regimen adire non sustinebat: precata filium, onus ne deponeret, dum responsa Regis opperiretur; cui pridem compositis litteris ostenderat, regimen provinciarum quacunque ratione divisum, præsenti rerum statui opportunum non esse. ac falli, qui ob matris filiique conjunctionem indivisum putent: satis dividendum, (si cetera desint) contentionibus ministrorum. urbana quippe negotia eo maxime tempore ita armis innexa implicitaque, ut dubitari non possit, quin in eorum separatione, certamen inter bellicos politicosque consiliarios ad se se illa trahentes, assidue futurum sit, ingenti negotiorum mora, atque pernicie. Ita quoque visum Alexandro filio, quem administrationem interim continuare compulerant & ipsa, & Procuratores provinciarum, testati, si quid Belgio adversi contingeret, Alexandro Principi tribuendum. Verum quum à Cardinali Granvellano, atque à Petro Aldobrandino Margaritæ aulico, (quem ipsa quatuor ante mensibus ad Regem ablegaverat nuncium adventus sui in Belgium, eique nuper hanc regiminis causam cum Rege transigendam imposuerat) aliquoties responderetur, Regem in sententia perstare: Rexque ipse, festinatis ad Margaritam, atque ad Alexandrum litteris, huic mandaret, ut matri persuaderet Belgii præfecturam capessere: illi, ut filium induceret ad operam ei in armorum administratione præstandam; Margarita quidem expugnata est. ostensisque Alexandro litteris tum à Rege postremum datis, queis jubebatur, cum filio administrationem inire: tum à Granvellano non obscure significante offensionem Regis, si obluctarentur; denunciat Alexandro, se onus exinde subituram, sed cum ipso partitam. proinde orat, ne Regi acrius obnitens, judicium Principis, dissentiendo, damnare videatur. immobili ad ea Alexandro, quod diceret,

1580. Ita quoque sentit Margarita. in eamque sententiam Regi scribit.

1581. sed Rex non movetur, 1 Febr. 1581. & ad Margaritam atque ad Alex. scribit.

Illa dat manus:

1581. Non Alexander, 6 Mart. qui Regi sententiam suam exponit. At Granvellano planiss. aperit causas dissentiendi: additque apud eum querelas: & conficit, divisionem illam imperii nec deberi meritis suis, quæ large & ex vero commemorat: Limburgum.

diceret, ejusmodi regimen nec publice utile, nec privatim decorum, atque adeo nec Regi denique probandum. Ad quem ipse in hanc sententiam multa quum perscripsisset, quibus ex ea bipartitæ administrationis forma certam provinciarum perniciem conficiebat, non dissimulans honoris inde jacturam sui; Cardinali Granvellano mentem prorsus omnem denudandam putavit. Namque post cursim expositas dissensionum occasiones, se inter, ac matrem, haud dubie secuturas, partim ipsa negotiorum necessitate, ubi eorum ratio uni non redditur: partim æmulatione inter arcium urbiumque Præfectos solito majore, quasi eorum jura, quorum personam referant, defensuros: partim aulicorum culpa nonnullorum, quos matri percaros, sibi parum benevolos non ignoraret; queritur, operam suam adeo male collocatam in Belgio visam fuisse Regi, ut, quo maxime tempore dignum aliquid liberalitate Principis expectaret, de gradu positus (quod in militia inusitatum) dimidiata administratione plecteretur. *Et quid enim ad eam diem ab se factum, quod accessionem gratiæ apud Regem, omnium gnarum memoremque, non meruerit? Initio præfecturæ repertas a se provincias regiarum partium ex universo Belgio omnino tres, quarum tamen unam ipse, Austriaco Gubernatore, subjecisset. in præsentia, & quidem intra biennium, septem sive octo numerari, præter urbes in Brabantia aut obsidione domitas, aut officiis & cura ad obsequium traductas. Hæc autem peracta cum exercitu, ut ab Austriaco acceperat, primum modico, atque intra munitiones obsesso: mox aucto quidem, sed stipendiis imminutum, remotis Hispanis externisque, relictum se in Wallonum manibus semestrem Gubernatorem, atque adeo expositum eorum contumaciæ, tanquam abiturum. gliscentibus interea hostium copiis, irrumpentibus passim in Belgium Gallorum auxiliis, auditis undique defectionibus: inter suspectos, suspectantesque, inter Præfectorum arcium, Tribunorumque diras, stipendiis non procedentibus, denunciationes: inter*

legio-

legionum seditiones ac minas, quas ipse non raro aut 1581.
suo aere placaverit, aut periculo suo perterruerit. Et tamen adversus haec omnia stetisse se semper impavidum invictumque; &, post emissos Hispanos, cum tyrone exercitu, quem armorum rudem componere agmen, ad ordines se recipere, hastam inflectere (quod Tribuni dedignentur) ipse docuerit: pecunia ab Hispania suppeditata semper parce, interdum nulla, raro opportune; non modo sustentatas à se partes, regiiq; nominis existimationem; sed etiam additas provincias, amplificatam catholici exercitus gloriam, auctum sibi apud hostes usque adeo nomen, ut profecto, aestimatis, quibus haec patrata sint viribus, pro milite famam Ducis pugnasse, & causam Deumque vicisse dicendum sit. An post haec, aequo posse animo ferri, horum nullam, tanquam ingrata Principi fuerint, rationem haberi? Et ferri tamen posse, si uni res sibi denique obesset. Sed quum haec imperii diminutio authoritatem imperantis infringat, ministeria confundat, obedientiam pessundet, atque adeo in perniciem provinciarum vertat; decrevisse se, nudam armorum praefecturam non admittere, ratum Regi aequissimo rerum aestimatori non improbandum consilium ejus, qui malit se gratia, quam Principem ditione sua periclitari. Quamobrem obsecrari à se Granvellanum, quem patris semper loco veneratus sit, ut haec Regi subjiciens, authoritatem quoq; suam in loco adjungat. non quo ejus opera praefecturam Belgii integram sibi continuatam velit, id enim aversari se, ac deprecari: sed ubi per Regis clemenuiam liceat, aut in Hispaniam ad ejus conspectum ire, aut in Belgio privatum militem matri adesse: certe ne intra provincias sistatur cum eo dimidiati regiminis dehonestamento, ex quo detrimentum Regi, dedecus sibi procreetur. Haec à Granvellano Cardinali perlecta Regi, quamquam is nullo offensionis indicio audiit, velut eodem animo ingenioque scripta, quo gesta: & ea ad fugam concepti dedecoris, non ad praedicationem gloriarum referebat; tamen parum illis motum esse nunciabatur Alexandro à Granvellano, & Margaritae ab Aldobrandino. Igitur evulgato inter Wallo-

nec praesenti Belgarum statui.

Itaque aut discessum petit,

aut privatum militis munus.

Rex perstat in sententi[a]

1581.

Vulgatur Al. discessus è Belgio, cum magnis procerum querelis:

Wallones Alexandri discessu, tumultuari cœptum à belli Proceribus, palam edicentibus, si ita desererentur provinciæ, renunciata Regi militia, sibi quemque consulturum. Vnus inter eos lætari Mansfeldius credebatur, non quidem offensus Alexandro, quem potius amabat ante alios, colebatque; sed expertus olim singularem Margaritæ benevolentiam, sperabat armorum onus in se unice à Gubernatrice inclinandum. quo intentius Rubasius aliique Mansfeldianæ spei non ignari, abscessum Alexandri Principis improbabant. Itaque Margarita, super alias causas, hanc etiam militum denunciationem Regi perscribens oravit Majestatem ejus, ne quid in Belgio immutatum vellet. & Alexander, misso jam in Lusitaniam Adriano Gomicurtio Trajecti Gubernatore, fortunato semper commissorum interprete, discessum suum apud Regem urgere non destitit, ejus clementiam precatus, sibi persuaderi pateretur, hominem tot nominibus Majestati ejus innexum mancipatumque, quique semper occasiones ei parendi vita ipsa cariores mercari vel sanguine consueverit; causam utique habere permagnam, cur in præsentia jussa ejus morando, interpretari potius commoda Principis, quam exequi verba coactus sit.

quas Regi Margarita significat. 16 Martii. ad eum permovendum. ubi tunc erat Rex. sed Alex. discessum suum urgeri mandat apud Regem, hisce rationibus.

Rex denique à consilio desistit:

Rex tot è Belgio litteris, nunciis, deprecatoribusque tandiu fatigatus ac fessus, ne aut persistendo cogendoque, Alexandrum offenderet ægre parentem, eoque nec diu pariturum: aut illum revocando, tali se Belgiumque despoliaret Duce, cui quem compararet, non facile habebat; à suscepto consilio desistendum satius duxit. Vt tamen & sorori frustra in Belgium inductæ consuleret, & destinationi suæ: quasi ERRORIS confessio sit, mutanda fecisse, alio nomine Margaritam in Belgio detinere statuit. Scriptisque ad eam litteris, ac laudato ejus tum prompto obsequendi animo, tum opera ad permovendum filium adhibita: postquam exemptam illam onere, quod imposuerat, idque integrum Alexandro restitutum exposuit, addit;

Margaritam tamen jubet in Belgio subsistere sub alio nomine. 29 Decembr. 1581.

Non

Non idcirco visum sibi, è Belgio illam, uti ipsa postulaverat, liberare: non solum ne sermonum materia præbeatur multis, subitum ejus abscessum in matris filiique contentiones, ac diffidia relaturis: sed etiam ut, quum rebelles ira vi armisque domandi sint, ut simul locus aliquis pœnitentiæ ac regressui commonstretur: quumque illud nemo melius Alexandro impleat; sit ipsa veluti ara fugitantes alliciens, retinensque. sic enim expertum se, RARO *impunitatem frustra proponi: & plerumque spe veniæ scelera disparari. Belgarum in eam studium & observantiam summa esse; & parem ei prudentiam. ex quibus futurum, ut cetera contumaces sequestrem illam ac mediam non refugiant: & ipsa patrocinium offerendo, reduces componat, & obedientiæ ac paci restituat. Capesseret igitur libenti animo provinciam: delectaque arbitratu suo urbe ad hoc clementiæ tribunal accommodata, sibi persuaderet, nullam ex omnibus rem esse, in qua fratri obsecundare gratius unquam possit.* Eadem Alexandro Rex scribens, causisque sustentati ad eam diem consilii sui redditis; quid de sorore in Belgio retinenda statuerit, quantumque repositum in eo putet, admonuit. Ac post commendatam ei rem belgicam, sua Rex manu addit, *In provinciarum administratione nihil esse, quod ab eo partes omnes explente desideret, præter id, quod alias admonitum voluit, ut in posterum vitæ suæ parcior, imperatoriis artibus, quibus potest polletque, contentus sit.* Et quoniam ex præfectura Margaritæ tradita, abrogatum jam erat imperium Alexandro, Rex novum ei diploma transmisit: quod ut factum est rogatu provinciarum, Alexandrum Gubernatorem deposcentium, (hæc enim afferebatur in diplomate causa) ita hoc ei supra omnes retro Belgarum Præfectos honorificum gratulatur ab Hispania Funcquius rerum belgicarum curator apud Regem. At Margarita parendi quidem anxia, sed Namurci quum diu morata, vix operæ suæ locum, cunctis arma respicientibus, videret; reditu impetrato, ac relicta, quam supra triennium habuit, non exercuit præfectura; septem-

1581. quod ipse Margaritæ exponit in hunc modum.

Idemque Alexandro significat,

cum hoc monito.

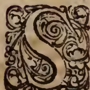
Ac simul novo illum diplomate Gubernatorem honorifice confirmat: 29 Decemb. 1481.

& Margarita impetrat ab Rege reditum in Italiam.

ſeptembri menſe anni ſeſquimilleſimi octogeſimi tertii in Italiam profecta eſt. Atque in hunc modum deſignatio illa Regis, tres ipſos annos conati inter matrem natumque diſtribuere imperium, (ſeu cauſam referas ad non dividuum Belgii regimen, ſeu potius ad hominis animum in regimine non dividuum,) fruſtra ad extremum fuit.

DE BELLO
BELGICO
DECADIS SECVNDÆ
LIBER QVARTVS.

1581. DEFECTIONES aliquot civitatum & Nobilium,

SED me neceſſitas rem ſimul omnem non interrupte comprehendendi, ad tempora poſtea memoranda tranſduxit. Vnde, retracta narratione, redeo ad intermiſſas cum tumultuantibus curas Alexandri. qui vix diem ſeptimum hæſerat apud matrem, quum de Aloſti periculo, deque aliquorum Nobilium tentamentis

Mons de Ernao,

ſollicite admonitus, Montes confeſtim repetiit, propius inde cum regio Senatu conſulturus. Et gliſcebant in dies hinc atque inde ſuſpiciones, trepidis offenſiſque, ut memoravi civitatibus, ex militum querelis arces deſe-

ex pecuniæ inopia, *Luſitan.* & Regis morbo,

rentium, deditioneſque minitantium: Rege interim novis Imperiis intento, ac vetera ſecurius poſthabente. Acceſſit & Regis morbus, qui ut ingraveſcere ab aula nunciabatur, ita pernicialis ac ſupremus vulgo eſt creditus. Immo (facili perſuaſione multorum, occultari Principum fines nominibus ingraveſcentis morbi)

famaque mortis ejus.

mors Regis toto ſtatim Belgio evulgata: feſti-

nante

nante per hæc turbida Orangio, ritu aranei nubilo texentis. Et vero vix ulla in provinciis Regi parentibus urbs, pagusve, aut castrum erat, quo ille turbarum fila non deduxerat. Iamque ejus astu Diestemium, Sichemiumque in manus Ordinum devenerant, sinistra Wallonum præsidiariorum fama: jussisque ab Alexandro arcis utriusque Gubernatoribus attineri. Quin & Trajecti præsidiarios palam denunciantes, portas se se sollicitanti Orangio reclusuros, nisi pecunia actutum solveretur, Alexander transmissa ad Gomicurtium Gubernatorem duorum millium aureorum summa, quam forte per eos dies ab Octavio parente, cetera vacuus, acceperat; utcumque sedavit. Sed multo altius perculere animum ejus subitæ primariorum aliquot defectiones. Namque Auxii Dominus, Comitis Bossuvii frater, præter omnium expectationem, conatus Alostum præfecturæ suæ urbem Orangio tradere, repulsus à Magistratu, ac loci præsidiariis, in castrum suum Licherchium se recepit, ejecto inde Regis præsidio, Ordinumque admisso: ipse interim exutus & patria turma belgicorum equitum, & Alosti regimine, & præfectura silvarum, immo & uxore ipsa mariti transfugium execrata, atque Alostum cum filiis clam digressa. Majus adhuc aliquid molitus est Gulielmus Hornanus Hesii Dominus, cum Chrecquio, Inchioque. Summa consiliorum erat: ut Hesius suam, & quæ captivi Egmontii fuerat, sibique tunc parebat, legiones in seditionem excitaret: atque à Regis partibus abstractas venienti è Gallia Alenconio adjungeret, eumque Armenteriæ primus exciperet. Chrecquius Ariam, vicinaque loca in Alenconii nomen adigeret. Et eundem Inchius arcis Cameracensis Præfectus in urbem, uti jam erat pactus, admitteret. Addunt aliqui, Hesium de Alexandri nece cogitasse: quem orare decreverat, ut se, sequenti die, explicaturum legiones Cameracum versus destinatas aspectu suo dignaretur, alacritate mili-

1581.
Plin. lib. 9. cap. 24.
Orangio occasiones non omittente.
Mastrich.
Alex. ad Reg. ii Aug.
Trajecti præsidiarii accepto ære sedantur.
Relinquunt Regis partes.
Auxii Dom. *Maximil. Hennin. Bos. Com.*
Baliage de Boschi.
& Hornanus, & Chrecquius, & Inchius, conjurati tradere Alenconio legiones, & arces,
Eques Rinal. Alexandri aulicus in comment.
& moliri necem Alexandri. in hunc modum.

1581. militum haud dubie gavisurus. Convenisse autem illum cum aliquot legionariis in scelus coëmptis, ut inter salutandum festa scloporum explosione Ducem, ipsi aliis immisti ignorabilesque, Alexandrum pilis impeterent, sternerentque. Consilium cum aliquot Gallis initum primus omnium Alexandro aperuit Wallonum ductor Montinius, admonitus à Centurione suo Gallo, cui in partem ascito Hesius destinata communicaverat, ac litteras transmittendas ad Orangium, Alenconiumque tradiderat. Alexander, licet Montinius, mox & Rubasius affirmarent, posse Hesium in potestatem haberi, idque in se reciperent; tamen laudata eorum fide, actisque Regis nomine gratiis; addidit, cautius & procul ab invidia sibi quidem videri, si, quæ eacunque esset proditio, novis adhuc indiciis exploraretur. id enim haud dubie gratius Regi futurum: ne per speciem novæ culpæ ulcisci veterem videretur. se certe ad hujusmodi animadversionum ministeria ægre adduci. Interim ipse, quamvis ob vetus Wallonum in Gallos odium, illorum industriæ non parum in ea causa tribueret, attamen nihil cunctatus, Armenteriam, aliaque suspecta in oppida fidos sibi homines, strenuosque festinavit; qui ad omnia intenti, si quid uspiam moveretur, prompta vicinis è locis præsidia evocarent. Quum Rubasius occasionem nactus invisendæ matris in castrum non procul Condæo nuper advectæ, illuc Hesium adduxit. nobiles apud matrem mulieres libenter salutaturum, atque ibi captum (namque alibi quidquam in eum attentare militibus suis septum, arduum habebatur) jussit illico traduci Quercetum proximum oppidulum, sed munitum, ibique asservari, dum Parmensis admoneretur. qui successu lætus, præsertim quod liberum se, Regemque ab invidia videret; delectos ex reconciliatis Regi provinciis singulos causæ cognitores Quercetum immittit. à quibus expressa primos inter congressus rei confessione, eaque in earundem

pro-

Montinius & Rubasius detegunt insidias Alex. Emanuel Lalins qui oblatam eum capiendi operam non admittit:

Hesius tamen astu capitur à Rubasio.

Quesoy. & à judicibus reus pronunciatur.

provinciarum conciliis expensa, reus Majestatis est habitus. Nec post multo accessere ab Rege litteræ supplicium imperantes. Sed cunctabatur Alexander, commiseratione in sororem ejus: quæ nupta Egmontio, eodem tempore virum apud hostes captivum, & fratrem capitis damnatum lamentabatur cum Margarita Alexandri matre Namurci agente: quam & Hesius compositis è Quercetensi custodia litteris precatus est, Avocaret ad se cognitionem: aut saltem, pro sua apud Regem fratrem gratia, laxius aliquod festinatæ damnationi spatium impetraret. Sed elapsis, qui inter conjuratores custodiebantur, Hesii OEconomo, Chrecquioque, Alexandri jussu Hesius, quinto postquam intra Quercetanam arcem attinebatur mense, securi percussus est: nulla Belgarum in eum commiseratione, quorum multos ex primoribus in senatu olim capi, & in custodiam trahi ipse tunc Bruxellensis urbis Gubernator imperaverat, superbo juvenis ingenio, & commutabili, quique semper alibi, quam quo loco erat, esse mallet. Ejus bona, quæ fisco debebantur, deprecatore apud Regem Alexandro, sorori attributa sunt: Crecquii vero, & Espinoii Principis, si absentes damnarentur, uti agitabatur; illa Comiti Reusio tanquam ex eadem Croyorum familia, hæc Marchioni Rubasio Principis fratri ab Rege destinata. Aucto interim tam Regi, quam Alexandro gloriæ censu, quos ab alienis facultatibus intactos, facile constaret in perduellium suppliciis jus & æquum sectari, non judiciorum retibus, vindicisque justitiæ telis venationem exercere.

1581.

Alex. differt aliquandiu supplicium,

24 Septemb.

8 Novembr. tandem gladio plecti jubet.

1576. Vide l. 8. Decad. 1.

Hominis ingenium

& bona non fisco sed consanguineis attributa sunt:

Nec minus sollicitum jampridem res Frisiæ Alexandrum habebant, obsesso Groningæ Rennebergio, desertumque se, postquam regias partes sequebatur, conquerente: præsertim audito, Philippum Comitem Holachium novis instructum copiis ad castra ante Groningam advolare, aggrediendæ urbi ab affini Orangio destinatum. Discruciabatur ad hæc animo Alexander, pecuniæ inopia tristibus undique nunciis oc-

HARDEMBERGENSIS pugna. Georg. latin.

Ad aggrediendam Groningam jam obsessam tendit Holachius:

1581. contra quem suos mittit Alexander, occurri non posse. Tamen venalem se ante passurus, quam tradi in manus Orangii Rennebergium; ære undecumque conquisito, cohortibus aliquot in Champensi territorio contractis, adjunctisque ad tria hastatorum signa Thomæ Epirotæ, prænobilis equitum ductoris admonuit Jacobum Coudenhovium, Rennebergii amicissimum, ut germano frisioque cum milite, quem accepta à Terranova Duce pecunia conflaverat, præsto esset; præficitque his simul omnibus (erant autem tria millia peditum, equites ferme sexcenti) Martinum Schenchium, strenuum scientemque militiæ Ducem: & contendenti in castra Holachio mature antevertere, intercludereque aditum jubet. Sed Holachius, omissis castris, occurrere Schenchio, & pugnæ necessitatem inferre decreverat. Et jam uterque ad Hardembergam, extremæ Transiselaniæ pagum, prope Vidrum amnem venerat, militibus festinato cursu, & intentissimo solis ardore fatiscentibus, aliquibus etiam, præsertim ex Holachianis, æstu sitique, nam rivi passim aruerant, extinctis. Erat Holachius equitum numero, & campestribus tormentis septem, quæ apud Regios nulla, non paulo superior: ductorum tamen virtute longe post erat. Et Schenchius specimen sui statim dedit. Nam dum uterque aciem instruit, ita suam ipse circumegit, ut solem sibi à tergo relictum, hostibus in oculos objecerit. Tum pugnam aggressurus, quod ejus equites, depositis paulisper galeis, elatisque in cælum manibus, Dei opem militariter implorarent; irrisione hostium exceptus est: quasi jam, ut Holachius animans suos ajebat, manus darent, nudaque capita victori submitterent. tantoque id magis, quanto ad primam tormentorum emissionem, loco mota Epirotarum ala, excussoque ex equo Coudenhovio, inclamare victoriam cœpere Holachiani: frustra interim Schenchio firmare trepidos adnitente, suamque illis virtutem, ac Rennebergii intra urbem obsessi salutem in eorum manibus sitam

Schenchio duce,

Vidrus seu Vechia.

circa finem Junii. copiæ utriusque exercitus: Schenchii astus:

& militum pietas,

irrisa ab Holachianis.

Pugna procul à castris.

sitam repræsentante. Et vero ab ejus eventu pugnæ, deditio pendebat urbis tertium jam obsidionis mensem ægre sustinentis. Atque inde attentandæ fraudi quæsitus est locus. Nam dum eos, qui Groningam obsidebant, quique obsidebantur, suspensos æque haberet Hardembergensis pugna, & utrique in horas nuncios instantis eventus expectarent; ecce in Fœderatorum castris festi collucere ignes, circumsonare plaudentium murmura tormentorum, tubarumque cantus: omnia in lætitiam composita, velut acceptæ argumenta victoriæ Groningensibus ostentare: quin & misso tubicine, sollicitati ad deditionem obsessi, gratiosisque ad celeritatem conditionibus adurgeri. Et procedebat, mœsta cessuraque civitate, jam dolus; quum repente festinatus à Coudenhovio nuncius ad Rennebergium, ordine uti gesta erant in prælio cuncta, in hunc modum commemorat: Pugnæ initium arrisisse Holachianis, ob perniciem Epirotis illatam à prima tormentorum impressione: aucto dein metu à Coudenhovii casu duabus pariter lanceis impetiti. sed turmis in gradum repositis ab ductore Epirotarum Thoma, cui cum hastata Germanorum cohorte accesserat Rinelfeldius, & mutato equo redierat cum Frisiis suis Coudenhovius, redintegratam esse utrinque pugnam. At urgente provectas hostium centurias Schenchio, trepidationemque, mox & cladem in peditatum inferente; non diu eventu dubio certatum esse, fugam arripientibus Holachianis, eoque pluribus interim cæsis. &, quantum colligi tunc quidem potuit, desideratos ex victis non pauciores mille ac quingentis: exceptoque Holachio, plerosque ductorum aut cæsos, aut captos. ex victoribus non majorem quam duorum & quinquaginta jacturam hactenus repertam. ceterum tormentis hostium impedimentisque omnibus in potestatem redactis, eodem impetu Covordiam victores movisse, atque oppido atque arce haud dubie potitos jam esse. Enimvero

1581.

Calliditas obsidentium, ut Groningenses ad deditionem impellant,

sed detegitur à nuncio, qui narrat obsessis

pugnam,

Albanensis,

& regiorum victoriam,

& numerum utrioque cæsorum.

1581. Unde verioris lætitiæ signis Groningenses illudunt hostibus, qui obsidionem solvunt. Schenchius urbem intrat.

ro tam opportuno, insperatoque nuncio revixere Groningenses, statimque excitantes per mœnia passim ignes, pari tormentorum tubarúmque responso, adhuc læta agitantem irrisere hostem: eumque, ut raptis propere signis castra desereret, audito præsertim adventare Schenchium, perpulere. Et Schenchius cum victricibus copiis triumphantis in modum urbem intravit: nonnullis eundem illum esse mensem memorantibus, quo ante hoc tempus annis quatuor & quadraginta, Georgius Schenchius Groningam ingressus, Caroli V nomine in deditionem accepit. At Rennebergius & animis à victoria, & militibus ab Alexandro auctus, Groninga confestim egressus multa cum Orangianis prælia plerumque feliciter commisit. solum in Stenovicensi obsidione non perinde ei cecidit alea, hostili præsidio in oppidum immisso per amnem Blocsilam repente glaciatum. Qua in obsidione initam à Norritianis fuisse viam transmittendi litteras ad obsessos, per tabellarios ab interceptoribus securos, refert in sui temporis historia Bulingerus. Nam plumbeo globo duarum ferme librarum ex una parte perterebrato, intra eam latebram litteras includebant, ac foramen alio plumbo ferruminabant. in altera parte, aperto angustiore foramine funiculum, qui diu ignem aleret, appendebant. Tum globus tormento in urbem excussus, atque indicio coruscantis funiculi tanquam nuncius ex amicis castris agnitus exceptusque, litteras resignabat. Hanc porro viam per hujusmodi tabellarias pilas arcana perferendi, usurpatam ampliatamque nuper vidimus in obsidione Taurinensi: diu continuato inter Sabaudum Principem, & Insubriæ Gubernatorem, per igneos hosce cursores, commercio litterarum. Quæ libenter ipse memoraverim, quod æquius sit, transmitti ad memoriam posteritatis illorum inventum, qui hæc mortis instrumenta transtulere sapienter ad alendas firmandasque obsessæ civitatis spes: quam qui eadem ad inferendam

Rennebergius cum hoste sæpe confligit, non ex voto in Stenovicensi obsidione:

Norritius Trilan. Anglor. lib. 6. in qua transmissæ sunt litteræ ad obsessos

miro sane modo,

1640. *Princ. Thom. & Leganes.*

mœnibus ac domibus ſtragem, dire ingenioſi, protulere. At Rennebergius, præter Stenovicum fruſtra tunc quidem attentatum, ceterum Delfzila valido ad Amiſiam caſtro potitus, claſſe ad loci auxilium nequidquam ab Hollandis immiſſa: Covordia recuperata, Oldenſalia capta: victo rurſus ad Burtangas paludes Holachio, relatis in ea pugna uno equitum, octo peditum ſignis, cum tormentis ſarciniſque omnibus; multum profecto regias partes per Friſiam, Tranſiſelaniamque firmavit. Hæc quamquam læta proſperaque, non tamen ab Wallonibus ſine querela in vulgus audiebantur: quaſi Alexander, milite in Friſiam ſubinde miſſo, poſthaberet eorum provincias, in dies magis ac magis expoſitas incurſionibus, ac prædis hoſtium, Cameraco, ac Tornaco impune prodeuntium: immo, quod pudendum eſſet, preſſa vexataque adeo Valencena, hinc à Bouchemio, inde à Condæo, arcibus utique non Antverpianis; ut jam cives egredi urbe, niſi armati non auderent.

1581.

Ems fluv.

ceterum ſemper victor.

Et ſane Bouchemii proditus captuſque à Villerſio anno ſuperiore Norcarmius Sellæ Dominus, ſtimulabat Alexandrum ad urbis, Præfectique ultionem. Itaque lætus, uſuruſque earum opportunitate querelarum, ad eam expeditionem ſuſcipiendam; adjumento pecuniæ aliquo à Valencenatibus oblatæ, Mansfeldium illuc protinus immittit, cum Montinio, & copiarum parte, juſſo cum tormentis aliquot ſequi Mottæum, & Rubaiſium, qui non procul equites habebat, propius accedere. Validum habebatur & urbis ſitu ad lævam Scaldis ripam, & arcis munitione Bouchemium. Accedebat Cameraci, fœderatæ urbis vicinitas, & Villerſii Gubernatoris præſentia. Sed Regiorum ardor invadentium tantus fuit, ut ſimul mœnia quaſſari, ſimul aperiri cœpta ſint. Hinc, deſperata defenſione, Villerſius feſtinavit urbem arcemque dedere, impetrato ut ipſe duceſque cum gladio, familia cum ſupellectili, milites ſi-

IN BOUCHEMIUM expeditio.

Iuſſus Villerſius.

Norcar. Barodiſelles.

Cur eam ſuſcipit Alexander:

Bouchemii firmitas.

oppugnatur,

deditur.

1581. non armati, saltem incolumes Cameracum emitterentur. At vastatio illa, non deditio urbis fuit. Etenim præsidiarii antequam abirent, jussu Villersii, effoderant aliquot in locis, ignaris consilii oppidanis, fundamenta arcis ac celebrium ædificiorum, bellicoque pulvere oppleverant, applicitis illuc prælongis sub terram incendiariis funibus, qui admotum ad eorum capita à discedentibus ignem ita attemperate, se se consumendo, devolverent ac sustinerent, ut horæ spatio, (aberat autem à Bouchemio Cameracum itinere circiter horario) pulverem contingerent inflammarentque, cum hominum, urbisque pernicie. utque strages intrantium certior esset, ante ea maxime loca, ubi locatæ erant insidiæ, arma, vestesque, prædandi irritamenta passim quasi per incuriam, aut festinationem reliquerant. Quibus ita dispositis, haud multum viæ confecerant Villersiani, quum tonitru admonente, respiciunt collucere flammis urbem, tecta sublime ferri, saxorumque ac trabium collisu late fragorem edi. Fruebantur illi fraudibus suis: sed procul visa equitum turma, quam comperto hostium scelere ad eos insequendos contento impulerat cursu Rubasius; rati id quod erat, præcipiti se se gradu Cameracum projecere: majore apud se concepto gaudio, quam illato Regiis damno. siquidem & arx incolumis stetit, extincto intra cuniculum fomite: & ex Regis, quippe lentius inductis, omnino neminem ignis absumpsit. centum circiter domus incendio conflagrarunt, inque oppidanos flamma, & ruina sæviere. urbs tamen prostrata licet atque deposita, viva nimirum arce, animari non desiit, rursumque in corpus ac vires excrevit. Ferunt insequentibus Rubasii equitibus denunciasse Villersium, fidem sibi, hostili illo insequendi conatu, violatam: atque adeo se promissis pactisque non ultra teneri. multum irridentibus Rubasianis, mentionem fidei pactorumque factum ab eo, qui æque se perfidum in dedenda urbe, ac vilem

dolose.

Doli artificium.

flagrat urbs

damno regiorum nullo,

oppidanorum magno,

Thuan. lib. 71.

& magna Gubernatoris perfidia:

lem in propugnanda præstitisset. tamque jus fasque illum servasse, urbem ea ratione dispositam pro vita ac libertate paciscendo, quam qui mancipium veneno ante imbutum, pro pecunia emptori tradat. At vero Alexander, audita Bouchemii deditione, non omisit Mansfeldium litteris increpare, quod conditionibus longe mollioribus cum homine transegisset, cujus perfidia merebatur, ut qua in urbe Sellium dolo malo cepisset, inde ipse non impunis emitteretur. Sed Mansfeldius plerunque culpæ in gliscentem in exercitu discordiam transferebat. 1581. *ita Alex. ad Reg. 8 Septemb.*

Quæ fuit causa, cur Alexander, quem magis hoc militare incendium, quam Bouchemii perurebat; continuo Valencena eo contenderit: compertis inter Proceres discordiis longe quam inaudierat latius proseminatis. Namque inter Comitem Mansfeldium, Marchionemque Rubasium, hunc equitum Magistrum, illum castrorum Præfectum, adeo suspiciones, atque æmulatio percrebuerant, ut jam in studia, inde in factiones paulàtim scinderetur exercitus, præpollente Rubasio ob Montinii, Mottæique, & aliorum VVallonum amicitias, ac necessitudines. Itaque Alexander quasi ad reparandum oppidum, & in commune consulendum, non ad eorum audiendas querimonias advenisset; advocato belli concilio, quærit inter alia, quando exercitum illic expeditum haberent & victorem, quo dirigenda arma viderentur? ratus haud dubie illos in diversa tracturos: ideoque posse se, expeditionem quam quisque anteferret, ei committendo, alium alio disparare: melius deinde, non ita calentibus animis, reconciliandos. Nec falsus consilii fuit. Nam quum Rubasius Cameracum monstraret invadendum, antequam Gallorum armis firmaretur: contra Mansfeldius, supra vires in præsentia id affirmaret, quando vix quadraginta hominum millibus urbs claudi posset: at Nivellensem expeditio- DISSIDIVM in castris, inter Mansfeldium & Rubasium: quos Alex. disparat, Bouchemium. concilio belli habito: in quo Rubasius sentit, invadendum esse Cameracum: Mansfeldius Nivellam:

 ditio-

1581. ditionem & effectu promptam, & Namurcensibus, Hannoniisque juxta gratam. Alexander etsi cum Mansfeldio sentiebat, tamen utriusque sententiam complexus, sibi videri dixit, Gallis Cameraco auxiliaturis, uti Rubasius censuerat, antevertendum: ideoque iret ipse, & cum Egmontia legione, turmis quatuor levis armaturæ, una equitum sclopetariorum, & cataphractorum duabus, Marcquoium pagum in limite Artesiæ contra Veromanduos insideret, muniretque. Ex quo & opem è Gallia, importationesque in urbem inhibendo, & ex altera parte Bouchemii præsidiariis idem satagentibus, clauderetur ex longinquo Cameracum: prætenderentur certe primæ retis lineæ, quæ postea majore accessu virium, ipsa circum mœnia expanderentur. Nec ideo Nivellæ aggressionem omittendam: quod ea in potestatem redacta, non illa modo commoda Namurcensium sequerentur à Mansfeldio indicata, (quæ eo quoque nomine magnificienda essent, quod Namurci degeret Regis soror) sed sumi etiam de Nivellæ Gubernatore ultio posset ac deberet, ob captam ibi prænobilem domicellarum virginum Antistitam, atque in triumpho Bruxellas abductam. Est enim in ea urbe perquam celebre canonicarum collegium, flos plane delibatus; belgicæ nobilitatis, addictum Divæ Gertrudi sodalitium, inque subsidium levamentumque principum familiarum institutum. Harum Præsidem, quam Nivellæ Dominam appellant, quod ad eam jus spectet urbis, agrique Nivellensis; sub anni hujus initium, Dionysius Templæus, Nivella, & Glimesio loci Gubernatore potitus, inter captivos adnumeraverat, & Bruxellas cum aliis una transmiserat. Igitur Alexander hujus recuperationem urbis, attributa reliqua ferme exercitus parte, committit Comiti Mansfeldio, commendatque in primis, ne sibi elabi è manibus Templæum patiatur, quo videlicet capto, bene de Antistita sperari possit. Ad extremum Mottæo Gravelingam

Alex. sententiam Rubasii probat. & Cameraci expeditionem ei committit.

& NIVELLENSEM expeditionem probat, ob has causas

Marg. Austriaca.

Collegium canonicarum virginum Nivellæ.

Hujus Antistitæ liberationem, & Nivellensem expeditionem committit Mansfeldio:

1581.

gam ad præfecturam suam remisso: & Montinio cum paucis aliquot cohortibus equitibusque secum Valencenam ducto; non modo illos & quidem volentes dissociavit in præsens, & postea utcunque composuit: sed etiam expeditionibus ipsis in eum modum distributis apprime consuluit. Namque aucta per æmulationem industria, Mansfeldius quidem tertio post aggressionem die ad deditionem Nivellenses adegit, præsidiarios vitam libertatemque pactos emisit, paucos suspendio affecit, Templæum tandiu retinuit, dum pro Glimesio, & Nivellæ Domina commutatus est. Rubasius autem, præmisso Vicario Marchione à Monte, qui Marquoium pagum, adjuncto sibi machinatore Plato communiret; absoluto opere cum equitatu peditatuque munitionem ingressus, atque inde Cameraco imminens, modo infestis agrum excursionibus depopulando, modo cum auxiliaribus è Gallia copiis congrediendo, ingentem in urbe metum, sæpe & tumultum concitavit.

qui urbem ad deditionem cogit: *5 Octob.* & Gubernatorem pro Glimesio & Antistita permutat. *I. Bapt.* Rubasius operibus & excursionibus Cameracum terret.

Nec Emmanuelem Montinium Alexander otiosum habuit, Condæo recuperando propere immissum. Expugnaverant illud Tornacenses: quodque inde sibi gradum facere ad proximam urbem Valencenam moliebatur Princeps Espinoius Tornaci Gubernator, locum præsidio octingentorum peditum ex Gallis, Anglis, Scotisque composito, & quatuor equitum vexillis communierat, plura in dies ad Valencenatem expeditionem introducturus. Quo celerius Alexander, fabricato ponte ad transmittendum Scaldim, in cujus dextera ripa situm est Condæum, Montinium cum peditibus mille, & equitibus trecentis illuc festinare jussit: muralibus tormentis, secundo Scaldi, pone secuturis. Sed Condæi milites eo apparatu territi, auditoque adesse Alexandrum (audierant autem à præcursore equite, quem inter exploratores à Montinio missum astu ceperant Condæani) clam cum præda Tornacum abeuntes,

CONDÆI oppidi recuperatio. *6 Decemb. 1586.* loci præsidium, contendit illuc Alex. cum Montinio: *Dominicus Rapetius.* Præsidiarii Condæo abeunt cum præda.

1581. tes, Montinio nondum flumen transgresso antevertunt. At Camillus à Monte I. Baptistæ frater cum ducentis equitibus, qui pontem primi transmiserant, insistens fugientibus, eorum peditatum, ut erat præda gravis, in aditu silvæ assecutus est: injectaque pugnæ necessitate, cum parva suorum jactura, non pauciores quadringentis hostium interfecit: ablataque præda, reliquos per nemorum incerta non est ausus insequi, præsertim equites, qui jam prægressi, præter quatuordecim captos, evasere omnes. Secuta statim est, ubi suorum audivere cædem ac fugam, Condæi deditio: magno utique, ac supra rem gaudio Valencenatum, qui Alexandri celeritatem extollentes, ejus nominis fama perculsos eo numero præsidiarios, paucarum horarum spatio captum oppidum arcemque, cæsos ac fugatos hostes, se assidua excursione metuque liberos gratulabantur.

Assequitur eos Camillus.

qui pugnat vincitque, & præda eos spoliat.

magno Valencenatum gaudio celeritatem Al. xandri extollentium.

DE DEPONENDO Phil. Rege à Belgii principatu

Iam mihi dicendum est facinus, cujus commemoratione, quasi abhorrente animo, hactenus supersedi. Anni superioris initio Princeps Orangius præsentium successu perculsus, & futurorum anxius, apud Ordines Antverpiæ de statu rerum pluribus differuerat, confeceratque, *Quoniam regiis partibus potentia ac fama in dies accresceret, ipsi tot urbium quotidie deficientium tributis imminuti, viribus imminuerentur ad novas clades avertendas; aut in gratiam cum Rege redeundum, dominatumque Hispanorum tolerandum: aut, si conditiones, quas illi imponunt, uti in Coloniensi congressu observatum est, liberis hominibus ferendæ non sunt; incidendum aliquando vinculum cum hujusmodi Domino, qui & obedientiam à populis exigat ut à suis, & eosdem bello prosequatur ut alienos. ejurataque Hispani Regis dominatione, Principem adoptandum, cujus præsentia provincia animentur, & potentia defendantur. Nec, qui aliis præhabendus sit, diu deliberandum, quum jam publico nomine cum Alenconio Galli Regis fratre conventum sit, si ad mutandum Principem Ordines*

agitat Orangius in ordinum conventu;

& Alenconium in Principem proponit,

FRANCISCVS HERCVLES VALESIVS, *Dux Andeg. Alençon. et Brabant. etc. Defensor Belgarum.*

dines adigerentur, se ceteris illum praelaturos. idque in Coloniensium consessu Procerum, prolatis Ordinum litteris confirmatum. Quamquam, vel si nulla fides publica, & promissio intercederet, multa sane invitare ad eum aliis praehabendum. Invitare vicinas Galliae vires, Regisque haud dubie ad partes attrahendi, si non amore fratris, certe odio Hispanorum, & regni cura, cujus interfit, alibi Alenconium abstineri. Invitare auxilia ab Anglia Regina, quae sive uxor Alenconii, res agi suas in Belgio existimabit: sive offensa Hispano Regi, motas nuper in Hibernia, Hispano incentore turbas, turbis in Belgio redditis, ultum ibit. Invitare spem, Wallonum provincias recuperandi: quando ipsimet Alenconium sua sibi sponte jam ante delegerint vindicem libertatis, tanto infensiorem hostem, si nunc spreverint, formidaturi. Denique invitare ingenium juvenis, ut vividum atque imperio natum, ita minime imperiosum aut pervicax, sed bonis consiliis pronum, aptumque regere & rectorem pati. Nempe hoc postremum ad votum erat Orangii, vanis apud alios titulis solide dominaturi. quum interim omitteret, habere se Arausiensem Principatum in Gallia, ex Gallia uxorem, ac veteres inde necessitudines, quae hominem utilitati suae unice invigilantem ad accersendum è Gallia Principem efficacius impellebant. Ergo, dum res tanta per foederatas sigillatim provincias, erectis expectatione omnium animis, agitatur, Rex non ultra laturus unius contumaciam clientis, tot à Caesare patre, tot ab se beneficiis, uti memorabat, obstricti; illum denique edicto à Parmensi Principe, Martio mense, Trajecti proposito, atque inde per Belgium publicato, uti perduellem hostemque publicum proscribit: occisoribusque, aut eorum heredibus, vigintiquinque millium aureorum praemium decernit. Nec omisit proscriptioni respondere Orangius. distulit tamen in decimum mensem. interim, dum differebat, satius habuit urgere provincias, Regique, belgica illum possessione dejiciendo, respondere. Sed consultationes lentius promo-

1581. quatuor ob causas. 4 Iul. 1579. Prima, Secunda, Tertia, Quarta, Quinta. Omittit propriam. Rex Orangium proscribit: 15 Mart. 1580. & Alexand. proponit proscriptionis edictum. cui Orangius prius facto, postea literis respondit: 4 Febr. 1581.

1581. vebantur, rei magnitudine, & diſſidio conſultantium. Etenim aliqui ad præpoſitæ deliberationis titulum inhorruerant: timebantque publicum Europæ convicium proſciſſuræ deſertam à Belgis illam, quam ſingulis natura ipſa nationibus inſeruit in Principem ſuum fidem: ſimul irriſuræ præpoſteram judicii formam, deponi à ſubditis regno ſuo Regem, non appellatum, non conventum apud aliquos cauſæ arbitros; ſed populum actorem, populum judicem eſſe. neque obtendi ab eis poſſe, ubi ſuperiorem non agnoſcas, ad quem provoces, jus arbitriumque ſuperiores penes populi concilium eſſe; quum (quidquid obtendant) legitimum certe habere nequeant ejuſmodi concilium, in quo tam multæ Belgii provinciæ deſiderentur. Mercatores aliud angebat: Hiſpanos ex Luſitanica victoria indiarum dominos navigationem Hollandis Zelandiſque interdicturos: at quanto cum impendio commercii fortunarumque? Non pauci Matthiæ Archiducis miſerebantur. reputanteſque injuriam toti familiæ factam, quæſito extra domum Auſtriacam Principe, indignationem Cæſaris metuebant. Plerique implacabilem propius offenſi ea ignominia Catholici Regis iram formidabant, ſecuturaque inde calamitatum extrema, Belgarum populis præcinebant. Auxit metum ingens per eos dies inſolituſque terræmotus, quo belgium univerſum, Lutetiam uſque, tanto graviore pernicie concuſſum eſt, quanto minus dabatur aut in aperta prorumpere, dehiſcentibus paſſim campis: aut ſtabilitatem in undis quærere, aſſurgente ac minante horrendum in modum mari. Quæ ſane velut prænuncia malorum terra marique impendentium, complures interpretabantur. At non ideo aut prodigii metu, aut bonorum conſilio, relationi Orangianæ intercedebatur; Orangio nuſquam ceſſante, aſſiduiſque litteris ac nunciis provincias urgente, moraſque earum increpante, quod dum ſine fine conſulerent, Princeps Parmenſis Friſiam expugna-

Interim conſultatur à provinciis de Rege deponendo. ſed timide, ob publicam infamiam: Namur. Limbur. Lucemburg, Arteſia, Hannonia, Flandriæ pars, Brabantiæ pars, Friſiæ pars, &c. ob mercatorum diſpendia: ob commiſerationem erga Matthiam: ob metum ab Rege. Auget formidinem ingens terræmotus. 7 April. 1580. non tamen deſiſtentibus Orangio,

pugnaret. Itaque magna jam anni parte consulta- **1581.**
tionibus circumacta, pervincentibus hæreticis, *& hæreticis.*
quorum videlicet ante omnes intererat, excuti
Regem è Belgio, in quo stare non posset hæresis, *Quorum impulsu*
& Hispanus, tandem in Ordinum conventu Ant- *conficitur*
verpiæ, concessere in sententiam Orangii: de- *depositio*
finitumque, *Philippum Regem, quod jurata Bel-* *Regis,*
gis privilegia non servaverit, principatu Belgii ex-
cidisse: ob eamque causam, Belgarum populos, (ipso *& electio Alenconii;*
Philippo in Belgii inauguratione id permittente) à
fide obedientiaque jam liberos novum sibi Princi-
pem, Franciscum Valesium Alenconii Ducem Galli
Regis fratrem volentes libentesque deligere. Ad *ad quem*
quem accersendum, altero post mense, Phi- *mittitur nuncius de-*
lippus Marnixius vulgo Aldegundius appella- *lati Princi-*
tus, & cum eo Nobiles aliquot in Galliam alle- *patus.*
gantur. qui principatu certis conditionibus obla- *2 August. 1580.*
to, magna spe secuturi mox Alenconii cum ex-
ercitu, in Belgium revertuntur. Aldegundium
autem transegisse (clam ceteris legatis) cum *1 Mart. 1581.*
Alenconio, ab eoque litteras expressisse, qui- *simul ma-*
bus ipse pollicebatur, se Hollandiam, Zelan- *gnum quid*
diamque, Orangio ejusque liberis beneficia- *conficitur*
rias traditurum, legi ego in arcanis ad Alexan- *pro Orangio.*
drum notis. At vero Archidux Matthias, cujus *in feudum*
in oculis hæc agebantur, novum Principem *Matthias*
haud expectaturus, abdicata in eodem Ordi- *abdicat se*
num conventu, personata quatuor annorum ad- *Magistratu,*
ministratione, non omisisse dicitur delegatos *admonitis in hæc verba Ordini-*
Ordinum admonere, *Nimium quam audacter illos* *bus.*
ab Austriaca Domini sui domo recessisse, non satis
reputantes, in quos casus vitam, fortunasque conji-
cerent. Sibi quidem jam pridem pertaso aliquorum *29 Decemb.*
impotentiam, grave esse illum rerum statum vide- *1580.*
re, & indecorum ferre. Hæsit tamen aliquod *Leodiensis*
post hæc menses in Belgio, quo tempore quum *Episcopus*
de Antistite Leodiensi ageretur, mortuo Ge- *moritur,*
rardo Gronsbechio, qui paulo ante Cardinalis
creatus, sexdecim annos eam Ecclesiam, Prin- *ejus locum in Mat-*
cipatumque, pari pietatis ac prudentiæ laude *thiam trans-*
gubernaverat; Orangius, Ordinesque Ar- *ferri labo-*
chiduci Matthiæ, quasi offensum emollituri, *rat Orangius,*

1581. apud Leodiensem conventum suffragari conati sunt. Sed à Parmensi Principe, illuc misso Vandemburgio consiliario, tribusque Catholici Regis nomine propositis, Ernesto Bavariæ Ducis filio Frisingensi tunc Episcopo, & Antonio Granvellano Cardinali, & Barlamontio Archiepiscopo Cameracensi; Bavarus prælatus est. Nec post multo Matthias & nullam ab Ordinibus gratiam consecutus, & longum Hispani Regis odium promeritus, abiit in Germaniam, relicta Alenconio persona, in eodem Belgii theatro nec diutius, nec felicius sustinenda.

contra, pro Bavaro evincit Alexander. Lud. Barlament. 18 Iun. 1581. Matthias Belgio abit.

Iamque quod in Antverpiæ conventu decretum fuerat, foris ad populum exponi, & imperari placuit. Atque Hagæ Comitis, quod est princeps Hollandiæ oppidum, publicato edicto, quo multas ob causas in eo congestas, fœderatarum provinciarum nomine declarabatur, Philippum Hispaniæ Regem Dominiis ac præfecturis provinciarum excidisse; continuo Regis imagines ubique locorum sublatæ sunt, dejecta insignia, erasa nomina, fracti signatorii annuli: cautumque, ne quid Philippi Regis nomine in posterum obsignaretur. mandatum præfectis monetalibus, ne aurum, argentum, æs, cum regiis insignibus, aut nominibus ferirent: exacta è locorum Gubernatoribus, Magistratibus, ac militiæ Ducibus ejuratio Hispani Regis, & novum sacramentum in verba Ordinum fœderati Belgii, dum Princeps Alenconius adveniret, imperatum: permissum tamen interim Hollandis, Zelandisque, ut in Orangii, ac provinciarum suarum nomina jurarent. mandatum denique omnibus, qui forensia, quique urbana munia ab Rege impetrassent, diplomatis allatis rescissisque, alia ab Ordinibus eorundem munerum diplomata postularent. plerisque ad eam scenæ catastrophem exhorrescentibus: nec paucis sacramentum palam detrectantibus, eoque ad regias partes & Farnesii castra discedentibus. Observatum, multos inter jurandum horrore

Publicatur edictum depositionis Regis: 27 Iul. 1581. ejus imagines & insignia dejiciuntur. exigitur à magistratibus, aliisque novum sacramentum. nova diplomata, rescissis regiis conduntur. quæ aliqui palam improbant. alii ad partes regias abeunt.

re correptos hæsisse, & quasi faterentur à se deficere, dum deficerent à Principe, sua se conscientia prædamnasse. Inter quos, Raldam nobilem Frisiæ consiliarium, Levardiæ in ipsa ejuratione destitutum repente viribus concidisse, ac statim expirasse, memorant scriptores Belgæ. agitante interim convivia cum Ordinum delegatis Orangio, spesque suas imperio propiores super Hispanorum ruinis attollente: simul hæreticis funeste cum eo gestientibus, eodemque tempore è provinciis regem, eodem è templis Deum exturbare festinantibus. Namque per eos dies Antverpiæ, Bruxellis, multisque in urbibus, sacræ imagines aut dejectæ laceratæque, aut ob artis præstantiam, è cultu in templis, ad ornamenta domorum translatæ: sacerdotibus sacrosanctæ Hostiæ immolatione interdictum, mox sacerdotes ipsi urbibus ejecti. inde vetus Catholicæ Religionis cultus, majorum sacra, prisci Ecclesiæ ritus passim abrogata, alia demum Belgio facies, ipsi non agnoscenda Belgio, dein certe deploranda inducta est. Adeo in ambitiosi hominis manu, quod olim dicebam, nullum repertum est aliquando perniciosius hæresi telum, cujus ancipiti semper ictu, sacer æque, ac civilis status una transfigitur, atque ad terram cadit.

1581. aliqui inter jurandum exanimantur. Mirum. Franc. Haraeus Meteran; & alii fere omnes.

Ab ejurato rege transitur ad ejurationem sanctorum, eorum imagines eraduntur.

Status civilis & sacer immutatur.

Sed Orangius ex eo tempore non uno mulctatus infortunio, ad extremum vita privatus est. Et Bredam quidem ditionis suæ urbem, deliciasque Nassaviæ domus, dum ipse Regem Belgio spoliabat, amisit. Etenim Decurio præsidiariæ in ea urbe cohortis, sive sua sponte, sive suadente Carolo Gaurio Fresini Domino, qui captivus Bredana in arce ab Ordinibus attinebatur, statuit urbem Regi tradere. emissoque milite rusticum ementito, rem cum Alexandro communicat. Alexander hominem remittit ad Claudium Altapennium Barlamontii fratrem, jussum occasionem, si effectu promptam judicet, haud negligere. Erat non procul

BREDÆ expugnatio.

Caporale.

ejus præfidiarius Alexandrum & mox Altapennium adit.

1581. Bofduc. Altapennius rem suspicit, Buscoduco sua cum legione Altapennius, obviam iturus Gardæ Gallorum Tribuno, qui Hochstrata, & Tornahouto recuperatis, aliisque circa locis in potestatem redactis, Buscoduco minabatur. Sed Altapennius, dum ad avertendum ab ea urbe periculum properare credebatur, Buscoduci securus à via illico deflectens, praemisso Bardo cum turma. Bredam versus iter intendit: præmissa equitum turma, ductore Pompejo Bardo Florentino, qui noctu festinantes, nondum albescente die, in qui arcem Bredæ, conspectu arcis adfuere. Arx Bredæ, quod Bercha amne vallatur, haud perinde, ac reliqua urbis mœnia, à præsidiariis servabatur. ideoque admotis hac parte scalis, posse Bredam intercipi decurio monstraverat. Nimirum FACILIVS plerumque expugnatur, quod sua munitione nunquam creditur oppugnandum. Ergo scalis admotis primus ascendit: *Alabarda.* descendunt ex equis Altapenniani: & primus uno cum comite Pompejus, transmisso fluvio, atque ad arcem scalis injectis, edocente locum milite Decurionis interprete, scandunt, ipse bipenni hasta, comes sclopo armati. progressusque Pompejus, non inde procul stationarios *Guardia. Sentinella.* conspicatur (erant omnino decem) somno pressos, & excubitorem tantummodo vigilem. re sociis scalas admoventibus tacite indicata, accipit ex eis subeuntes primum quatuor, mox septem, donec viginti quatuor se conglobaeamque ipse & Altapennius interempto excubitore, *Ronda.* vere. tum Pompejum propius factum excubitor ratus circitorem esse, more militari, *Quis illac vadit*? interrogat. Pompejus non alio, quam bipennis hastæ in latera adactæ responso, in stationarios fertur: qui ad morientis gemitum experrecti, se se ad vicinos eadem in arce præsidiarios adjungentes, confertique, ac& reliquis stationariis, capiunt. currente Stachembrochio Præfecto, vim parabant. Sed (ut PRO semivicto habetur, quisquis semisomnis invaditur) subita aggressione perculsi, tenebris non satis numerum hostium aperientibus, partim pugnando cæsi, partim positis armis dedidere se. Iamque ipse Altapennius arcem ascenderat: eaque, oppressis præ-

præsidiariis, potitus, suos ad prælium instructos, promoto jam die, educit ex arce in forum, magno oppidanorum numero, sumptis armis insessum. cum quibus continuato duabus circiter horis certamine, refracta Altapennii jussu porta urbis, ex eaque irrumpente equitatu, ac fuga elapso arcis Præfecto, Bredani numero magis quam virtute impares, ad extremum cessere: paulum supra centum quinquaginta suorum interemptis, atque urbe prædæ militum relicta. Vna in re clades bene Bredanis vertit, quod invitatus illuc ab Alexandro Ruremundæ Antistes, Ioannes Lindanus, cum aliquot Societatis Iesu Patribus, Religionis cultum, hæresi dominante jam desitum, egregie instauravit: reddita non magis urbe Regi, quam civium animis Deo.

1581. Tum pro urbe certatur in foro. Bredani superantur. 28 Iun. Vrbs in prædam victoribus cedit.

Interea ut cum exercitu adventaret, sollicitabatur Alenconius à fœderatis provinciis, maxime à Cameracensibus, quos Rubasianus miles à Marquoio pago, aliisque circa munitionibus Cameraco imminens, intercluso commeatu, extremas in angustias, intestinumque dissidium adegerat. Quo impensius Balduinus Gaurius Inchii Dominus, qui urbem obtinebat Ordinum nomine, ad opem Cameracensibus festinandam nuncios subinde alios atque alios Alenconio submittebat: haud ignarus, quanta sibi malorum moles ab Regiis impenderet, capta urbe. Nec ultra distulit Alenconius, misso Gulielmo Fervacio veteri Duce, cum quatuor Gallorum millibus, qui secuturo dein exercitui præirent. Fervacius, transmisso amne Soma, qui limes est Galliæ, Castelletum insedit, arcem Veromanduorum in aditu Hanoniæ. Inde in occasionem intentus Ioannem Monlucium Balanii Dominum militiæ impigrum, cum peditibus mille Cameracum immittit. quem urbi jam proximum insecuti, jussu Rubasii, hinc Nicolaus Cæsius, & Matthæus Corvinus; inde Ascanius Passerus cum suis turmis, non modo non retardarunt, sed Ba-

DE ADVENTV Alenconii ex Gallia. Evocatur à Cameracensibus male habitis à Rubasio: *Ferv. primus Campi Mareschal.* & ille præmittit partem suorum: *Mons de Balanson.* qui Cameracum tenduut: *Corvinus Ithphernas Passerus Senogallien.*

lanio

1581. lanio faciem vertente, quippe eruptione Cameracensium animato, conserta pro mœnibus urbis pugna, non sine Regiorum clade, ac Passero inter alios capto, rejecti sunt. Quo successu, Gallis non minore confidentia elatis, quam Regiis pudore suffusis, pervicit Schamveus Balanii æmulus, idem ut pertentaret. acceptisque aliquot à Fervacio peditum equitumque signis, Cameracum iter intendit. Sed nocte retardatus, in pagum templo tanquam arce communitum se se includit. Mane dum abitum adornat, Rubasius multo quam ante attentior, (nempe MAGISTER est hodiernus, hesternus error) raptis summa celeritate septem equitum turmis, jam pagum circumdederat. Nec prælium abnuentes Galli, primum intra pagum multis amissis repulsi: mox qui supererant circiter quingenti, in templum se se recepere. sed admoto igne ad deditionem coactos, Rubasius nullis conditionibus auditis, omnes trucidari jussit, præter Schamveum ejusque fratrem, ac decem eorum primarios, quos apud se retinuit, donec magno Alenconius pretio redemit. Neque fortunatius iter per eosdem dies tenuit Inchii aulicus à secretis: quo ductore octoginta equites cum sacculis sale refertis (namque eo civitas condimento extreme laborabat) dum intento cursu non procul à Navi pago, Cameracum petunt, à Nicolao Basta, qui propter ea loca cum ducentis Epirotis equitibus excubabat, illico circumventi, duodecim exceptis, qui dimissis equis pedites ingressi sunt urbem, ex reliquis pars in pugna interfecti, plures ad Rubasium abducti sunt.

& commisso prælio intrant.

Rursus alii idem tentant,

sed infeliciter.

Idem fatum aliorum fuit.

Albanenses.

Hæc porro animadvertens Gallorum Dux, amissa liberandæ urbis spe, Castelleto Bræiam movit. auditoque adventare cum exercitu Parmensem, inde quoque in Galliam præpropere turbateque copias rapuit, atque Ambianum usque, nulla admissa requiete contendit. Quæ res adventum Alenconii maturavit. Et jam apud Castelletum lustrato exercitu, ex

Reliqui in Galliam, desperato ingressu redeunt.

Fervacius Amiens.

VenitAlenconius,

ex duodecim peditum, quinque equitum millibus constante, quorum permultos in Farensi expeditione adhibuerat Rex, eaque absoluta, ac pace inter ipsum protestantesque in collatione Flexiana composita; opportune secum traduxit in Belgium Alenconius. Habitoque belli concilio cum Fervacio, Belagardio, Lavallo, Turenæ Vicecomite, Gilberto Ventadurii Ducis filio, aliisque Proceribus, statuit, postridie copias ad Vaucellense cœnobium, quod spatio trium horarum Cameraco aberat, promovere. Quo tempore Alexandro arma Valencenæ expedienti, ut obviam Alenconio fieret; occurrit Pomponius Bellevræus intimi concilii senator, ab Henrico Rege, Regisque matre missus cum litteris, quibus persuasum Alexandro volebant, nullam sibi in Ducis Alenconii consiliis partem esse. Quem Alexander brevi responso (quippe evocando militi perintentus) honorifice ab se dimittebat. quum is alia sibi esse mandata significans, quæ cum illo conferret, cessationem armorum proposuit: quam idcirco Rex & mater offerrent, quod vererentur, ne procedente bello, pax, quam ipsi inter utrumque Regnum æternam vellent, brevi læderetur. quo enim animo passuros se, fratrem filiumque, unicam regni spem, ac Valesiæ domus reliquum interire? Et quamquam difficile esse abstrahere ab armis Alenconium, fide liberandis Cameracensibus obligata: tamen si Cameracum, atque arx ejus in pristinum statum restitueretur, posse Alenconium honeste arma deponere, cujus videlicet opera Cameracenses liberi in posterum victuri essent. Alexander, sicut ex his unum excedere facultatem suam respondit, ita alterum gratum Catholico Regi non dubitabat. agereque propterea Majestati ejus, matrique gratias ob studium perpetuandæ pacis, oblata armorum cessatione monstratum. Quamquam satius futurum fuisse, si sumpta non fuissent arma: non solum hispani Regis causa, quem

1581.
15 Aug.
quanto cum exercitu?
& cum nobilitate.
cui Alexander occursurus legatum gallum audit:
qui Regem & matrem excusat:
& cessationem armorum proponit.
Respondet ad ea Alexander.

1581. quem profecto non meruisse, ut qui laboranti Galliarum Regi non defuerat, nunc Belgis rebellibus auxilia provenirent ab Regis domo: sed etiam ipsius Alenconii, non habituri Orangium fideliorem erga externum Principem, quam se adversus Regem dominumque suum præstitisset. respiceret ad Archiducem Matthiam, habitum ab Orangio stipitis loco magnifice sustinentis titulum belgici Gubernatoris, & paria ipse cogitaret. Quumque Bellevræus alia rursum adderet, ac multa polliceretur, Alexander, qui jam suspectaverat, uti ad Regem scribit, sermonem de industria ab illo trahi, ut dum ipse colloquio implicitus regiis copiis non interesset, Alenconio ad urbem properanti aditus pateret; conscenso equo, excusata festinatione, quod ubi facto opus sit, verbis teri tempus haud possit, legatum non sine Nobilium comitatu remisit. Ac statim ordinato exercitu, quem dilapsis multis, duo equitum millia, quinque peditum conficiebant, ante Cameracum apparuit, duobus circiter milliaribus procul à Gallorum copiis: qui jam Castelleto progressi, Vaucellense cœnobium circumsederant. Hic Alexander, dum in bellico senatu disserit, an cum hoste confligendum, id quod plerique abnuebant, uti numero longe post vires hostium; litteris ab Duce Guisio admonetur, præter copias, quas Alenconius ducebat ex Fara, motas esse ordinarias regni turmas, ut terga Alenconiani exercitus procul adequitantes, in pugnam se se, ubi opus esset, inferrent. Quumque adderet ad ea Tassius Philippi legatus apud Henricum, in eo exercitu florem esse gallicæ nobilitatis, atque equitum robur; Alexander omissa interim & consultatione, & spe intercludendi Gallis aditum, de revocandis impune copiis, ac protegendis circa urbibus cogitare cœpit. Itaque exercitum tribus circiter horis quum in hostium conspectu, interjecto Scaldi amne continuisset, instructa acie quasi mox pugnaturus,

& brevi legatum dimittit, 15 *Aug.*

intentus comparandis copiis,

cum quibus Alenconio prope Cameracum occurrit.

Consultat cum suis de pugna. 14 *Aug.*

plerique abnuunt. & nuncii varii dissuadent. *I. Bapt. de Tassis.*

Itaque ostenso non intentato prælio suos revocat.

turus, silentio præmissis Bouchemium versus impedimentis, ac parte campestrium tormentorum; tum ipse ad tympanorum pulsum tubarumque cantum traducit exercitum, atque incedentibus eodem tempore ad alteram fluminis ripam Alenconianis, Bouchemium movet. Ne vero novis Gallorum copiis, quas secuturas audierat, premeretur, Rubasio mandaverat, adventantibus occurreret, ac moram festinantibus opponeret. A Rubasio præmissus Bica sclopetariæ turmæ ductor, aditum apud Palvetium pagum Senseto amni adjacentem, qua transiturus erat hostis, celeriter insedit. jussisque turmalibus suis ad pedes desilire: ac erecto ante amnem trium pedum altitudinis aggere, labore incredibili, quippe ex silicibus composito, quos pugionibus eruebant à proxima via hujusmodi lapidibus instrata; tandiu Gallos illic transmittentes attinuit, donec Alenconio non se prius adjungerent, quam Farnesiani extra necessitatem pugnandi forent. At Alenconius, qui primo incertus de Alexandri consilio fuerat, post ubi illum abire animadvertit, expeditionis securus, duos ex belli ducibus Cameracum immittit, qui postridie (namque nox aderat) ingressurum se urbem, pulso jam hoste, denuncient. Fuere hi Turenæ Vicecomes, & Ventadurius: qui assumptis secum equitibus circiter octoginta, plerisque Nobilibus id honoris certatim sibi deposcentibus: quum per tenebras à via deerrassent, in turmas incidere Ioannis Comitis Bossuvii, qui turrim duobus passuum millibus Cameraco distantem insederat, necdum eum inde removerat Alexander. tunc expeditis utrinque armis, fortiterque collatis, Turenius ac Ventadurius cum aliquot Nobilibus capti sunt. Sed Ventadurius, decepta seu corrupta custodia profugit: Turenium à militibus, qui eum ceperant, pactus decem florenum millia emit Marchio Rubasius, improbante negotiationem Alexandro, qui propterea tradi sibi

Margin notes: 1581.

Melzius l. 1. de milit. injecta simul mora gallicis auxiliis.

Alenconius ingressurus Cameracum præmittit Turenium & Ventadurium:

qui à regiis vincuntur. Ventadurius elabitur: Capitur Turenius.

Alex. ad I. Intiquefium 17 Novembris.

1581. sibi captivum, ac Regis arbitrio asservari voluit. traditumque excepit primo quidem perquam humaniter: sed quum is aversaretur inofficiose omnia; interrogantique comiter Alexandro, quid ageret Dux Alenconius, contemptim ac superbe respondisset, Nescire id se: neque, si sciret, elocuturum; Alexander offensionem modico risu transmittens, *Tu vero, mi juvenis*, inquit, *magnos istos spiritus hesterna nocte, quum miles te meus cepit, adhibere debueras.* statimque amoveri illum inter captivos imperavit; non nisi post annum emissurus. At vero Alenconius audito captos aut fugatos cum Turenio ac Ventadurio, quos præmiserat, comites, ipse sui nuncius Cameracum XV Kalendas Septembris, obviam progressis Inchio, ac reliqua nobilitate, triumphantis in morem inter faustas hominum voces, patriæ liberatori acclamantium, ingressus est. Biduoque post, solenni pompa, in civitatis leges, ac privilegia juratus, Reipub. regimen summa omnium gratulatione capessiit. At ubi conspectum est, revelli tota urbe Imperii signa, & Gallica imponi: quin & removeri Wallones ab arce, inducto gallico octingentorum militum præsidio; deferbuit enimvero refrixitque multorum gaudium, Inchii ante alios, quum se arcis præfectura dejectum vidit, impositumque Alenconii jussu Balanium: multis haud vane observantibus, eum, qui primus accersendi in Belgium Alenconii author incentorque fuerat: qui Licquium Cameraci Gubernatorem olim præfectura callide spoliaverat: qui nuper adactis in gallicum nomen Cameracensibus, Barlamontium urbis Archiepiscopum jurare abnuentem Cameraco expulerat; inde ruinæ suæ fabrum ejectum esse, unde extollendum se, spei falsus sibi persuaserat. Vsque adeo verum est, CALLIDITATEM ad extremum se ipsam perditum ire, & magnam veneni sui partem bibere. Neque hic stetere, ut ferme SOLITARIA non incedunt infortu-

capiturque ab Alexandro.

18 *Aug.*

Alenconius triumphans Cameracum ingreditur:

& urbis Dominus inauguratur.

Inchius præfectura arcis dejicitur; *Mons de Balanson*,

merito:

1576. *Ludovic. Barmont.* 1580.

fortunia. Namque post paulo, dum Camerace- 1581.
sio asserendo armatus contendit, pila à grega- postea & vita spoliatur.
rio milite in pectus explosa, ardente thoracis
gossipio, extinctus est: multa per Artesiam Cambresi.
Hannoniamque lætitia, quas ille provincias
validis continenter excursionibus obnoxias habuerat, ac divexaverat. At Alenconius, ut Cameracum pluribus veluti munimentis circumvallaret, ducto ad Artesiæ limitem exercitu, primo Arlusium, & Esclusam in potestatem redegit: tum Cameracesium castrum non instrenue à principio defensum, ad deditionem compulit: omnem denique tractum illum pagis arcibusque consitum, armis celeriter aggressus, juris sui fecit: magna inde spe apud fœderatas provincias excitata. Iamque Orangii litteris invitabatur, *Omitteret Belgii extrema, motisque castris in interiora Flandriæ, conjungeret triumphalem exercitum cum Gardæ & Stuarti legionibus, quæ illum inter Insulas & Quercetum opperiebantur. non ausurum profecto pugnam Alexandrum: &, si auderet, qui par tribus exercitibus futurus sit, qui uni cesserit?* Gnarus omnium, quæ destinebantur Alexander, imperaverat jam Altapennio, infestis cum armis Flandriam irrumpere, & hostium consilia morari. sed non magnopere laborandum Altapennio fuit, turbato imminutoque adeo Alenconii exercitu, ut non jam ille novas expeditiones, sed regressum & Galliam cogitaret. Namque gallica Nobilitas & sua natura in patriam redux, & absoluto ex sententia Cameracensi bello, in quod fidem suam obstrinxerat, passim dilabebatur: & reliquus exercitus, stipendiis non procedentibus, imperia detrectabat. Itaque parte suorum Cameraco relicta, ipse cum mille & quingentis equitibus, quinque peditum millibus, tot enim supererant, Castelletum rediit, consilium inde pro re nata capturus. Interim Alexander, etsi alto apud animum dolore Cameracum respiciebat, ereptum sibi militum inopia magis quam ignavia, id tamen commo-

Alenconius imperium firmat multorum expugnatione locorum.

Invitatur ab Orang. ad prosequendam victoriam.

Lilla Quisnoy.

sed nobilitas dilabebatur.

& ipse refracto capta in urbe præsidia, Galliam cogitare cœpit.

Ex hac hostili victoria quid boni speraret Alexander.

1581. commodi ex eo sperabat, quod intellecturæ aliquando essent provinciæ (& jam aliquorum voces erumpebant) solas Wallonum vires ne defensioni quidem pares esse, si hostes externis Gallorum auxiliis firmentur. id, quod principium fore prævidebat, hispanæ militiæ revocandæ. Iuvitque amissio Sangislenii: quod oppidum Tornacenses per Hainum fluvium, qui locum interluit, & Hannoniæ fecisse nomen fertur, noctu ingressi cum cæde prædaque obtinuerant. Id enim oppidum etsi modicum, & Benedictini celebritate cœnobii magis, quam oppidanorum frequentia nobile: quia tamen in media situm Hannonia, Montibus in primis infestum erat, mirum profecto, quo sensu eam super alias jacturam Montenses, Valencenates, aliique circa populi tulisse visi sint, adeo ut adversus Comitem Lalinium Hannoniæ Præfectum, palam Montibus exclamatum sit, *Perditum ire omnia, ni Comes abire è provincia, aut potius è vita juberetur. quin mitteret arbitratu Rex suo Hispanos, aliosque quos mallet in Belgium; Hannonios certe accepturos.* Has porro voces, quæ Duaci, quæque Audomari pariter auditæ referebantur ad Alexandrum, ipse quam avide, tam dissimulanter accipiebat, maturitatem opperiens, & non ignarus popularia hæc esse vota, non autem Nobilium: ex quibus Areschoti Dux multis audientibus dixisset, Alexandrum declinato prælio, permisisse Alenconio Cameracum, ut externæ militiæ necessitatem Wallonibus ostentaret. quod à Magistratu Montensi relatum contempsit Alexander, cognito hominis ingenio parum fidei, ut scripsit ad Regem, conciliaturo dictis ejus: præsertim bellicis consiliariis facile testaturis, quam unanimi ipsi consensu certamen abnuerint. Statimque secuta est Sangislenii recuperatio: Tornacensibus, qui non pauciores peditibus trecentis, cum Espinoii Principis turma oppidum intraverant, ad primam tormentorum impressionem territis, seque urbemque Alexandri arbitrio dedentibus:

qui nec inter adversa numerabat amissionem Sangislenii.

Alenconiani.

Ob id querelæ Wallonum in Præfectum provinciæ: *Mons de Enau.*

& multorum desiderium, ut revocarentur hispani. *S. Omer.*

Dictum Areschoti.

12. Septembris.

Recuperatio Sangislenii. *13. Septembris.*

tibus: quos ille armis, equis, ac omni præda exutos, vita ægre donatos, quippe sacrarum imaginum violatores, Tornacum remisit: decreta jam tum apud se superbæ infestæque urbis obsidione. 1581.

Super ea tamen obsidione ad belli senatum retulit. In quo Procerum multi partim hiemis ingressum, partim suorum numerum tantæ urbi circumvallandæ perquam imparem, partim vicinas Ordinum copias, & Gallorum auxilia memorantes, expeditionem gravate subire videbantur. Sed stabat Alexandro sententia, audaci aliquo inopinatoque facinore maculam, si qua erat, concessi Alenconio Cameraci quamprimum eluere. maxime quod ad eam obsidionem, multarum circa civitatum opem expectaret. Insularum certe legati, questi apud illum, à Tornacensibus impune vexari Insulensem agrum, ultro ad subigendos hostes obtulerant & tormentarium pulverem, & fossorum manipulum, & quinquaginta florenum millia. qua statim ille pecunia, cum ea, quam ab Hispania nuper acceperat, Germanis persoluta, qui in Lucemburgensi provincia adhuc impacati supererant, partem ejus militiæ apud se ad hanc expeditionem destinavit: sic aucturus suorum numerum, quo non minus obsessores circumvallandæ urbi, quam obsessi defendendæ ejus amplitudini pares essent, Gallorum vero auxilia non iterum tunc quidem cogenda, pro certo habebat. Plus sibi negotii futurum verebatur tum à militibus suis, quos sine externæ militiæ societate nec excitare desides, nec coërcere contumaces facile posset: tum à primariis belli ducibus, ex quibus equitum Magister Rubasius, & Malecontentorum dux Montinius, ille Espinoii Principis, hic ejus uxoris fratres, timendum erat, ne caritate suorum emolliti, remissius aliquanto Espinoii præfecturam obsiderent. Quamquam Alexander utriusque fidei, & morum dissimilitudini inter Montinium & sororem

CONSILIVM bellicum de Tornaco obsidendo. *Tornacum.* Multi non probant. contra sentit Alexander, *Lilla.* & cum eo plures civitates; quæ opem offerunt. Plus timebat Alexander à militibus, & à ducibus suis. *Tornacum.*

1581. rem haud parum tribuebat. quin & sperabat, illos ad hanc ipsam suspicionem avertendam, uti sæpe fit, acrius inde curaturos. certe non defuturos Mansfeldium aliosque, qui ob veteres simultates tanto impensius Rubasii fratrem oppugnatum irent. Nondum Alexander è senatu, decreta jam obsidione, discesserat, quum ecce superveniens Galliæ Regis tubicen, orat liberum per ea loca commeatum pro Monmorini Domino, supremo regii stabuli Præfecto, qui missus ab Rege ad Alexandrum, Peronæ substiterat. Qua data commeandi fide (quamvis negaret Alexander tali viro legatoque necessariam) ille admissus est, cum hac denique legationis summa: Regem, Reginasque, uxorem ac matrem, excusatos velle se apud Parmensem Principem, quod ultra quam optassent, Alenconius processisset. petere ab illo, ut idem litteris suis Catholico Regi persuadeat; efficiatque, ut profectionem Bellevræi in Hispaniam ad idem officium peragendum, Rex boni consulat. Ad ea Alexander quid responsi retulerit, Regi accurate perscribens, ad extremum addit; *Sibi certum videri, Monmorinum non excusatum venisse, sed exploratum, an ingressu Alenconii in Belgium, recepto Cameraco, violatam inter Reges pacem hic sentiretur, & an idem sensus in Hispaniam transmissus hinc esset. Ad eam quoque rem expiscandam venturum in Hispaniam Bellevraum, virum Regi suo perquam gratum, atque ad ardua quaque allegari solitum. quippe solertem, morumque ac temporum in primis callidum: ad simulanda vero negotia mire compositum, nec minus aliena arcana, dexteritate inobservabili penetrantem, quam sua opportune condentem. Quæ indicare ad viri notitiam, existimasse se, muneris sui esse*, concludit Alexander. Neque post multo allegatum ex Gallia Abbatem Guadagnium ad eadem Regis nomine confirmanda, quum Alexander utrumque honorifice quidem, sed responsis, ea, qua ipse petebatur, arte temperatis demisisset; compositis rebus, exer-

Legatio Regis Galliæ ad Alex.

Legati postulatum.

Alexandri suspicio de ea legatione.

9 Octobris.

Bellevræi ingenium Regi descriptum ab Alexandro.

nova Legatio.

idemque de ea judicium.

exercitum ad mœnia uſque promotum, Tornacenſibus oſtendit. 1581.

Tornacum urbs Flandriæ in aditu Hanno- niæ, ſi qua inter Belgas alia, perantiqua, quam Nerviorum ſedem apud Cæſarem agnoſcunt aliqui, amplitudine, elegantia, atque opulentia celebris eſt: nec minus opere ſituque valida contra hoſtium incurſus, quos ſæpe à Gallis, interdum ab Anglis, non ſemel à Belgis ſuſtinuit. Perlabitur illam, dividitque Scaldis fluvius: concludunt mœnia, octo & ſexaginta turribus opere antiquo firmata: circumvallat ingens, atque è Scaldi magnam partem reſtagnans foſſa, in quam propugnacula undecim excurrunt à mœnibus paulum abjuncta, ac ponte pervia: tuetur ac terret arx in extrema urbe ad Scaldis ripam ab octavo Henrico Angliæ Rege, quum Tornacum Gallis eripuit, ædificata. Porro Tornacenſes, quam olim in Nerviis armorum ferociam ſupra ceteros Gallos expertus eſt Cæſar, eam ne nunc quidem, quamvis mercatura impliciti, ut reliqui Belgarum populi, penitus exuerunt: quippe civilibus externiſque perpetuo bellis exerciti, atque ab hæreſi licentius efferati. Et refertum erat hoc tempore Tornacum hæreticorum familiis: quarum pleræque ex reconciliatis Regi wallonum provinciis ejectæ, in hanc urbem tanquam in ſentinam magna ſectarum colluvione defluxerant: accipiente illas avide Petro Meloduno Eſpinoii Principe, qui ut Tornacum ac Tornaceſium, Domino quam Gubernatori propior adminiſtrabat, ita ad magnitudinem urbis, aſylum in ea aperire, potentiæ ducebat. Aberat tunc ipſe ab urbe cum militum ſuorum parte adjuncta Ordinum copiis ad Gravelingam: reliqueratque vicarium Franciſcum Diovionum Eſtreelliæ Dominum, & Principem uxorem Philippam Chriſtinam Laliniam, ferocis animi feminam. Quum Alexander maturata ob id expeditione, ſub initium octobris, poſitis ad urbem caſtris, tormentiſque ac reliquo obſidionali apparatu,

DE TORNACI obſidione. *lib. 2 bel. Gal.* *Vrbis celebritas,* *& munimenta:* *Rivellini.* *1511.* *Civium ferocia,* *lib. 2.* *& hæreticorum advenarum frequentia:* *Rubaſi frater.* *loci Gubernator.* *Vrbem obſidet Alexander.*

1581. Valencena, Montibus, ac Duaco per amnes importatis, obsidione Tornacum repente cinxit.: Orangio, ubi rescivit, admirato consilium Alexandri, qui se lento tunc negotio, nec processuro implicuisset: exercitumque ingruente jam hieme, validam apud urbem frigori egestatique damnasset: consolatusque Espinoium Principem, qui ad eum accurrerat, securam affirmavit urbem à milite, quem traheret Alexander: addiditque subridens, Tornacum haud esse cibum ad wallonum dentes. Facta tamen prudentiora dictis erant. Eodem enim tempore subsidia solvendæ obsidioni Orangius, & Espinoius anxie festinabant. Sed jam Alexander, æstimata prius urbe, propugnaculum apud Divi Martini portam designaverat ad invadendum: quoniam & altior eo loco urbs, ideoque fossa quo minus Scaldim accipiebat, eo faciliorem militi accessum præberet: & edita ea munitione si potiretur, in urbem dominari tuto posset. Sed à quatiendis mœnium turribus, quæ Martinianum, propugnaculum utrinque defensabant, incipiendum fuit; ac facile demolitus earum quinque, propugnaculum, versis illuc tormentis, aggressus est. quo alicubi aperto, subeuntes Farnesiani circiter octoginta tam feliciter inde hostem ejecere, quam improvide mox ipsi ejecti sunt; quippe improtecti, expositique tormentis, quæ è ponte propugnaculum cum mœnibus urbis conjungente, explodebant hostes, eo pontis aditu plures ab urbe recentesque succedentes. Nec ideo à Regiis desitum est: sed quidquid PECCATVM, pro disciplina fuit. Noctu enim ducto aggere ad propugnaculi fossam, jussit Alexander meantes illac tuto fossores ad propugnaculi rostrum binos furnulos moliri: simul milites præsto esse cum fascibus cratibusque, quarum se se objectu, conscenso propugnaculo, tuerentur: tum quatuor majoribus tormentis pons quati cœptus. cujus partem quum jam rescindi viderent hostes, veriti ne intercluso aditu redituque, deserti

Mons.

Orangio non satis laudante consilium:

& obsessores irridente.

Sed Alexander propugnaculum quatit.

Subeunt illud Farnesiani: *Gulam vocant.* expelluntur.

Accuratius redeunt:

& quatefacto ponte,

ferti ipsi opprimerentur; in urbem se se, relicto Regiis propugnaculo, recepere. quod illi subeuntes, fasciumque & corbium lorica munientes, mox & quinque tormentis muralibus firmantes, munimentum ad urbis oppugnationem exinde maximum habuere. At exercitus lætitiam novus repente casus interturbavit. Consueverat Alexander, quum in aggere, aut inter operas non versabatur, divertere ad casam veteris furni, stantibus utcunque parietinis, & ligneo tegumento refectam, viginti circiter passus procul à loco tormentorum, quorum ictus ex rimis in ea apertis introspiciebat. Hic dum agit sub vesperam, hostes sive per exploratores admoniti, sive ex frequentia multorum ad imperia accipienda illuc ventitantium, interpretati quod res erat, tormento in eam partem collibrato, ac parietinis, transvolante ferrea pila, perterebratis, excussisque; cæmento, saxis, lignis, Alexandrum, quique cum eo aderant, opprimunt, conteguntque. Id autem ubi in castris auditum, accurrentibus eo militum primoribus gregariisque, viso ante casam Hispano Farnesianæ familiæ procuratore exanimato, mox & extincto; crevit enimvero sollicitudo, &, tanquam erepto Duce, consternatio. tantoque timidius congeriem saxorum lignorumque dimoventes, militem eruunt animam exalantem, juxtaque alium abrupta parte corporis ingemiscentem. Nimirum jam comploratur Alexander: quum ille è ruderibus semiconspicuus, capite quidem humeroque saucius, & sanguinem pluens, doloris tamen aut dissimulator, aut victor; Dei se ope vivum & hostium malo victurum inclamans, redire quemque ad stationes jubet: veritus, opinor, ne quid per eam occasionem obsessi tentarent. Nec post multo, adhibitis brevi curatione fomentis, militum se se conspectui, operæque, non minori exercitus gaudio, quam admiratione, restituit. At princeps Espinoius, Tornaci sui anxius Aldenardam profectus, ut ex ea urbe, septem-

1581. propugnaculum concedunt, & muniunt. Magnum Alexandri periculum. ejus casa hostili globo trajicitur. ipse, aliique ruina conteguntur, occumbunt aliqui. saucius ipse è ruderibus exiltit: & brevi sanatur. Gubernator Espinoius auxilium Tornaco mittit.

1581. ptem horarum itinere procul Tornaco, subsidia provideret, tres equitum turmas immisit, tentabundus qua castrorum parte viam sibi in urbem aperire posset. Forte Alexander, qui quotidie procursores in omnia circa loca distribuere consueverat, eo die plures solito, ex selectis equitibus lancearios octoginta, & sclopetarios ferme totidem, Aldenardam versus exploratum miserat. occursantesque, brevi acrique prælio victores Farnesiani, cæsis hostium sexaginta, captis quadraginta sex, equos, signa, atque arma in castra ad Alexandrum attulere. qui ea statim spolia ac vexilla ex Martiniana munitione suspendi jussit, ut prædam Tornacenses agnoscerent, ac nova inde auxilia desperarent. Non tamen despondit animum Espinoius, misso qui è Gravelinga, & maritima Flandria revocaret copias suas, Tornacensium auxilio destinatas.

Sed pars capitur, reliqui fugiunt.

Interim auxit in castris gaudium Pedrossa Centurio, cum litteris à Verdugo ad Alexandrum de victoria ex Norritio relata. Etenim post mortem Georgii Lalinii, Comitis Rennebergii, Frisiæ Gubernatoris, quæ Groningæ contigerat XI Kalendas Augusti; quum præsensisset Alexander, petituros eam præfecturam pro Comite Arembergio Lalinios ejus affines: quamvis patris merita, qui illam administraverat, proque Rege dimicans adversus Ludovicum Orangii fratrem fortiter occubuerat, omnia mererentur; quia tamen ætas filii, generosa quidem illa, atque experrecta, sed immatura tanto regimini videbatur: præterquam quod is sero Regis partibus accesserat, diu medius incertusque; idcirco ne repulsâ ipsum, & Lalinios simul offenderet, Groningam præmiserat Franciscum Verdugum, hispanum hominem, Talaveræ natum, inter Belgas tamen innutritum, ductaque in matrimonium notha Mansfeldii filia, belgico sanguini jam innexum, certe Belgis gratum. Hunc autem, uti veteranum militem, consilioque ac manu promptum,

VICTORIÆ nuncius ex Norritianis.

22 Jul.

Rennebergii mortui præfecturam mandat Alexander Jo. Lignyus C. Aremberg. non Arembergio,

sed Verdugo:

ab anno 1556.

ptum, qualem provincia longe posita, hostiumque viribus perpetuo appetita requirebat; ceteris ante habuit Alexander, armorumque Ducem per Frisiam ita constituit, ut provinciæ regimen esset penes Groningæ Magistratum, Præsidem, & Regios quatuor consiliarios, dum aliter ab Rege, ad quem omnia retulit, statueretur. Et Verdugus quidem auspicato iniit præfecturam. Namque post aliquot minora prælia adversus Ordinum copias, partim ab ipso, partim à Martino Schenchio prospere gesta, quum à Levardiæ conventu missus iterum esset Ioannes Norritius cum Gulielmo Nassavio, ad reprimendos Verdugi conatus; in Groningensi agro inter Nienzilam munitionem, seu cataractam novam, & Northornam pagum, instructa acie certatum est. Quod, uti alia præfecturæ suæ memoranda, edito Verdugus ipse commentario complexus est. Duxerat secum Norritius è selectis militibus tria peditum millia: inter quos undecim Anglorum, Scotorumque cohortes, & turma Anglorum una, præfecto Morgano, ceteris anteibant. equitibus, paulo supra quingentos, Echius imperabat: Nassavius turmas aliquot extra ordinem habebat. At Verdugus, qui tunc quidem non confligere nisi coactus apud se statuerat; quippe equitatu minor, & nullis majoribus tormentis validus, quæ multa apud hostem; locum castris ceperat, fossis voraginibusque præseptum, quo accessum hosti præcluderet: acie in hunc modum instructa. In medio, quantum loci angustiæ patiebantur, legiones duas extendit, Rennebergiam, & Billiam, Monceano Tassioque ductoribus, quibus suorum partem Wallonum addidit: partem ad latera, ubi laxior, & equitabilis campus, cum Raitris ac lanceariis, sub Volfango Prengero distribuit. Et primum in utroque cornu commissa est pugna, quiescentibus in medio legionibus, quod hiatus labesque terræ transcendere illi non auderent, hi nollent. Verum ubi ab equitibus

1581.

11 Aug. à quo provincia strenue defenditur contra Norritianos.

Pugnæ locus.

Norritii copiæ.

Verdugi castra.

& aciei distributio.

Pugnatur:

1581. Nassavii fundi fugarique Northornam versus Raitrum alas videre Norritiani, victoriam secuturi, majore animo quam consilio conglobati fossas irrumpunt: atque inde ægrius, quam putaverant, eluctatos fessosque, retentus ac recens Verdugi miles aggreditur. Eodem tempore quum à præsidio, quod apud Northornam Verdugus sepofuerat, rejecti victores Nassaviani hinc à Northornianis, inde à Raitris, qui equos circumegerant, medii premerentur: simul equitatus Echii loco motus à lancearíis, fugam respectaret; tanta repente cæde Norritiani pedites equitésque repulsi sunt, ut non ante dissipari cædique desierint, quam eorum reliquias munitio Nienzila, in quam se se certatim projecere, contexerit. amissis tormentis omnibus, & signis militaribus plerisque: cæsis ordinum Præfectis quatuordecim, nec paucioribus primariorum captis, sauciisque perquam multis, interque eos Nassavio, atque Norritio recisa manu. quum tamen ex Regiis, qui ante pugnam in terram prostrati opem de cælo, irridente Norritio, postulaverant, nemo alicujus in exercitu nominis, aut muneris desideratus sit. Adeo DIVINA se dextera libens adjungit supplicum pietati, ubi superborum impietas vindicanda est.

prospere primum à Norritianis. Norritiani Verdugiani. postea funduntur. Summa cladis, & victoriæ, Franc. Verdugus l. 1 commentar. prope incruentæ.

Hoc igitur lætus nuncio Alexander, communicatis victoriæ litteris in bellico senatu, ibique sumpto urbis aggrediendæ consilio, jubet, à Mansfeldii fossoribus ad mœnia, tribus in locis, cuniculos agi, fossores protegente Martiniano propugnaculo, cujus tormenta trecentos circiter passus in muros dominantia, raros inibi propugnatores patiebantur. Sed, quod in aperto non poterant, sub terram ignoti inobservatique tuebantur urbem Tornacenses, actis non uno in loco, Gubernatoris Estreellii consilio præsentiaque, cuniculis. Inter quos operosiorem vastioremque direxerant in eam partem, in qua Mansfeldianos moliri humum animadverterant, eorum operam transverso meatu

Hujus victoriæ nuncio læti Farnesiani. Tornaci mœnia cuniculis aggrediuntur. & Tornacenses simili suffossione occurrunt Farnesianis,

DON FRANCISCVS DE VERDVGO, *Præfectus Frisiæ, et Groeninge.*

meatu corrupturi. Iamque suffossionibus eo utrinque processerant, ut quo minus cunicularii militibus comitati sibi invicem occurrerent, terra non magnæ utique molis intercederet. tunc Mansfeldiani auditis ex adverso suffodientium ictibus, subito cæcoque metu milites operæque ad cuniculi caput aufugiunt, repertumque inibi militum globum suo timore ac fuga involvunt. Forte accurrerat eodem tempore Alexander ad wallonum contubernium, in quod Tornacensium turma clam egressa, repente invaserat, cæsisque nonnullis stationariis, in vicina quoque Germanorum castra terrorem extenderant. Vixque hostem, immissis illico Epirotis aliquot equitibus, compulerat in urbem Alexander, aliquibus Tornacensium captis; quum nunciato, fossores suos militesque, relicto opere, fœde fugatos; advolat illuc, comitante eum Maximiliano Vauxii Domino. Dumque trepidationem suorum sistit, effusa è mœnibus subita saxorum procella, corripitur ipse, Vauxiusque: &, quamvis galea armisque tecti, tamen Alexander brachio ictus, ea corporis parte prætumida invalidaque diu doluit: Vauxius autem majore vi molaris eliso capite, semianimis inde avectus, ac reliquo obsidionis tempore curationi frustra adhibito, in urbem jam captam illatus, paucis post diebus pie decessit. mœrore quam maximo Alexandri, qui virum diligebat, atque observabat, eique Comitis appellationem ex Bucquoio, gentilitio in Artesia dominatu nuper impetraverat à Rege. Ad quem de Bucquoii fine scribens, negat amisso tali viro facile repertu-rum se, qui & in regio senatu, & in ærario, cui præerat, concilio, pari fide prudentiaque sustineat Regis causam. Additque, ob hujus merita, tradita à se decenni filio ordinariam, quæ patris fuerat, wallonum turmam; & Artesiæ Gavenam, sive magni Luparii munus. Quin & Regem orat, ut equestrem censum gradumque, quo pater ex militari Divi Iaco-

1581. qui relicto opere fugiunt. *Quemier.* eodem tempore contubernium Wallonum invaditur, *Albanenses.* invadentes Alexander reprimit; tum ad sistendam fossorum militumque fugam advolat, sed interim saxorum procella è mœnibus sauciatur; & comes ejus Vauxius paulo post ex ictu moritur, magno Alexandri mœrore, *7 Decembris.* ob viri merita, *caput finantiarum.* quæ Regi repræsentat. *Grand Louvier.* ut extendat in filium.

1581. bi ordine fruebatur, in filium, eodem patris animo, & indole adhuc majore adolescentem, translatum velit. Atque hic ille est Carolus Longuevallius Bucquoii Comes, qui è militari sub Alexandro disciplina, accitus aliquot, antequam hæc scriberemus, annis à Cæsare, multis per Germaniam partis victoriis, militiæ supremus inclaruit. Ergo Alexander, represso fossorum terrore, rejectisque in urbem Tornacensibus, nihil ipse tardatus ex vulnere, quasi doloris sensum in aliud tempus differret; ad aggressionem, quam destinaverat, animum advertit. & contra urbis fossam, ducentos ferme passus procul à mœnibus disponit octodecim muralia tormenta, quibus turres quatuor, interjectusque paries quaterentur. Quassatis autem triduo turribus, ac murorum parte, ascensuque ex ruinis adæquato, indicit in sequentem diem, cuniculis tunc incendendis, oppugnationem. præfecto fossoribus, & aggressuris ea cuniculorum parte, Mansfeldio: oppugnatione verò ad turres Montinio injuncta. Iamque mane daturus erat Alexander aggressioni signum, quum præter expectationem affuit missus ab Altapennio Petrus Bardius, expugnationis Eindoviæ nuncius. Ceperat hoc Campiniæ oppidum duobus ante mensibus Holachii miles, atque inde Helmontio, ac Buscoduco infestus erat. Ideoque Alexander, jussis è Frisia properare illuc sub Schenchio Tribuno aliquot Raitrum turmis, atque Italis lancearìis; mandaverat Altapennio, oppugnationem oppidi quamprimum aggredi. Et ipse auctus hisce militibus auxiliaribus, (erant paululum supra octingentos) postquam Holachianos ejecit ab Helmontio, cujus arcem capto jam oppido pertentabant, Eindoviam aggreditur: ac post aliquam, tormentorum vi, factam murorum stragem, oppidum invadit: ac, ne uno quidem suorum cæso, læsove, præter Gastonem Spinulam, amisso oculo, & Georgium Rinaldinum, trajectis pila renibus sauciatos,

quem Germania multis clarum victoriis Ducem vidit. Ferdinand. II.

Redit ad oppugnationem Alexander,

ac disponit aggressionem.

& nuncio Eindoviæ ab Altapennio expugnatæ recreatur. 9 Aug.

Bolduc.

Altapen.

Rinald. Vincent. centurio.

ciatos, Eindovia potitus est: præsidiariis, qui 1581.
se dedidere, supellectili omnique armorum genere spoliatis, atque abire permissis. Grata enimvero talis opportunitas Alexandro fuit, qua desides wallonum animos excitaret. Conversusque per eam occasionem ad Mansfeldium, aliosque è cuniculorum parte subituros, *Ergone*, inquit, *in Frisia, Campiniaque miles noster fortiter agendo, prospera quæque patraverit: nos hic indecores, ingloriique ante mœnia sedeamus? Plura Verdugus, aut Altapennius cum paucis militum cohortibus, quam Alexander cum primariis belli Ducibus, cum ipso regii exercitus robore perfecisse glorientur? Geminatos hosce victoriæ nuncios in hoc rerum articulo perlatos, equidem non tam incitamentum ipse interpretor, quam convicium. Quid enim? urbem obsidemus, quam refertam hominibus, tam militibus inanem, turba fugitivorum impeditam, quos non caritas patriæ, non penatum cura tenet: ne Ducis quidem sui, qui timidos, & mutare solum consuetos regat, præsentia sustentatam. Nisi forte unius impotentis fœminæ consiliis, in officio contineri populum moribus, patria, religione, discordem arbitramini. Hoc autem desertorum asylum, hac vicinarum ejectamenta civitatum, hanc Flandricam Genevam tandiu stare, deque proculcata Religione trophæa hic conspici, nos armati atque inulti patiemur? En urbs turrium casu aperta, ac disjectu lapidum complanata subeuntes invitat. Rari hic externi milites, Hispani hic nulli. Tota receptæ urbis gloria Wallonum nomini patet. Ostendite, contra quam vos contempsit Orangius, scire Wallones Tornacum expugnare. Postremo, ne Hispani merito desiderentur, vestris in manibus est.* Hæc ubi dixisset, incendi cuniculos extemplo jussit. Eorum vi moto atque excusso terreno solo, evibratisque superstantibus circiter quinquaginta propugnatoribus, quorum quinque relabentes ex alto, ante Mansfeldii pedes turbo dimisit: æquatoque inde, atque emollito in interiora urbis, ascensu; invadendi signum ex utraque parte aggressuris dedit. Neque sibi ante defuerat

eaque occasione animat Wallones ad invadendum,

hac oratione.

Strages à cuniculis ante aggressionem.

1581. urbis Gubernator Estreellius. Nam & vicinas turres, aucto sclopetariorum numero, communierat: & tumulum contra Martinianum propugnaculum tumultuario aggestum opere, mœnibus imposuerat: & in mœnia, inter pinnas, crebros lapidum acervos, corbesque, & dolia saxis farta in subeuntes devolvenda comportaverat. Post urbis vero murum, si forte is cuniculo, aut alia vi subrueretur, interius munimentum cespite & gleba firmandum sibi sumpserat Philippa Espinoii uxor. Quam toto illo obsidionis tempore, munia Ducis induisse: cives, milites, operas, animasse: ac bellatoribus immistam brachio vulnus accepisse; ego ex Comite Egmontia, cujus tunc parens Obignyus urbem obsidebat, exploratum habeo. Et quamquam adversus hæc provisum ab Alexandro, tormentis partim ex aggere ante fossam, partim ex Martiniano propugnaculo fulminantibus in eos, qui è turrium statione, atque è tumulo propugnabant; tamen uni, in ea aggressione, caveri satis haud potuit Wallonum sive inertiæ, sive contumaciæ, quam madefacta imbri tellus, lapsante vestigio, fovebat. Etenim quum per turrium ruinas, hinc Boursius, inde Obignyus Wallonum Tribuni suos impulissent: videretque Montinius, eos relanguescentibus à prima aggressione animis, restitare, nec ulla aut sua, aut Tribunorum adhortatione, atque exemplo incalescere; festinato ad Alexandrum nuncio, opem efflagitat. qui prospecta suorum trepidatione, recentes illico milites, plerosque honorarios, atque ex aula, sub Marchione Rangono, & Pistoletto Gattesco submisit: inter quos se se Marchio Varambonius, ac Pompejus Bardus, Alexandro non animadvertente, immiscuere. Et hi quidem ceteros antegressi, nec ulla aut pilarum, aut saxorum procella retardati, adeo ut si plures sui similes nacti essent, haud dubie capi eo Tornacum die potuisset; magis hosti metum, quam suis animum attulere. quippe parum inde permoti

[Margin notes:]
contra quam munierant urbem Gubernator, *Cavalier.*

& uxor Espinoii Principis, militaris femina.

Invaditur urbs, male ab Wallonibus:

frustra eos impellentibus Tribunis:

& honorariis militibus exemplo præeuntibus. *Pistolet. Pilorien. Varam. Burgund.*

moti Wallones, Germanique, ubi Tribunum Bourſium, qui pugnam inter primos ciebat, extinctum videre, deſertis, qui progreſſi ſtrenue pugnabant, cauſati inſtabile ſolum, & interiorem aggerem tormentis ante non dirutum; ad caſtra & contubernia retulere ipſi pedem, & referre demum alios coëgerunt. Quorum aliquos, ipſumque Montinium traducturus erat Alexander ad alteram oppugnationis partem, in qua, curante Mansfeldio, Marcoſanius Samblamontii frater, cum ſex Germanorum ſignis, Billiuſque cum ſuis, & Bucquoii wallonibus, latiore aſcenſu ob majorem à cuniculis ſtragem, dimicabant; ſed ingruente jam nocte, & præcipiti nimbo, ab utraque oppugnationis parte ceſſatum eſt. Cecidere ex Tornacenſibus in utraque aggreſſione paulum ſupra ducentos, ex regiis haud quidem multi, ſed multorum inſtar Philippus de Stavele Glaionii Dominus, Tribunus Bourſius, Comes Pioppus, Pompejus Bardus, Hieronymus à Marra Margaritæ Ducis Parmenſis aulicus, & Ajax Cæſius Alexandri ephebus. præter ſaucios ferme ſexaginta, interque eos Varambonium, Montinium, Billium, & utrumque machinarum Præfectum, Barocium, ac Platum.

1581. ſed illi non permoventur præſertim mortuo Tribuno. immo ab aggreſſione recedunt trahuntque alios.

Mortui in ea oppugnatione ex Tornacenſibus: ex regiis mortui, *Hier. Neapol.* ſaucii.

Interea feſtinatis nunciis evocabat Eſpinoius Princeps è maritima Flandriæ ora auxiliares copias: quarum ope intentos invadendæ urbi Farneſianos aggrederetur. Sed nova illos, quæ repente affulſit ſpes capiendæ Gravelingæ, remorata eſt. Gravelingæ præerat Valentinus Pardiæus Mottæ Dominus, non minus Anglæ Reginæ, quam fœderatis provinciis jam pridem inviſus. Hujus præſidiarii ſexdecim, paucis ante menſibus propter littus agitantes, à Britannicæ navis claſſiariis illac appulſis per inſidias capti, Londinum abducti fuerant. Ibi perdiu detentos, Belgæ aliquot exules, inita, ut inter populares, amicitia, aggreſſi ſunt avertere à Mottæi militia, à quo non redimerentur, haud ignari, FACILE captivos tranſire

GRAVELINGÆ periculum à proditione.

Capti aliquot ejus loci præſidiarii abducuntur in Angliam. *Londra.*

Præſidiarii.

I 6 animo

1581. animo in eas partes, unde nequeant expedire corpus. Denique eo ventum est, ut ingentis pecuniæ spem facerent, ostenso Orangii chirographo & signo, si in Flandriam reverli, Gravelingam Orangianis traderent. Illi cautione accepta, nec post multo à Mottæo redempti, reversique rem omnem ei denarrant. à quo laudati animatique, jubentur in ea cum hoste communicatione persistere, parique dolo dolum plectere. ipse interim arcem majore præsidio firmat. Et jam Varouxius Orangianorum dux, intempesta nocte cum sexcentis peditibus, & equitibus trecentis, contra Gravelingam stetit: eodemque tempore Britannica navis auxilio his futura, tormento ter exploso; & præsidiarii igne ex arce ter elato, omnia, uti conventum erat, utrinque in promptu esse indicarunt. Tunc pedites quadraginta ad arcis fossam progressi, prolato militari nomine, à conscíis admitti in arcem postulant. sed jussi plures adesse, triginta secum adductis, muros subire certatim incipiunt. idemque alii subinde, atque alii dum parant, inalbescente jam die, veriti ne forte erumpentibus ab arce Mottæanis, ipsi impares forent, (namque decrescente mari, navis ægre transmittere in terram auxiliares poterat) recedendi consilium propere capiunt. quum illico Mottæus cum aliquot cohortibus, ac turma selectorum militum, dum intra arcem, qui ascenderant, jugulabautur omnes, ipse hostes recedentes assecutus aggressusque, partem eorum cædit, partem capit, paucos victori fuga subripuit. Inter quos Præstonius, vetus equitum ductor, cum Scotis equitibus ferme centum, dum ad Espinoium Principem quam celerrime contendit, assequitur festinantem, ac sistit prope Rubasium pagum concitus repente nuncius à Farnesianis castris, incertum à quo missus: ac post breve alloquium, persuadet, ut cum eo equitatu Tornaci aditum pertentet: illa nocte in castris datam excubiis esse militarem tesseram, *Divam Barbaram:* on

Ibi accepta pecunia redeunt Gravelingam tradituri eam Orangianis. Mottæo. sed Mottæo Gub. rem detegunt.

& alliciunt Orangianos in arcem.

quam ingressi aliqui

cæduntur,

cæduntur & alii, aut capiuntur. pauci evadunt. Ex his Præstonius invitatur ad ferendum auxilium Tornaco:

& docetur tesseram illius noctis.

ea pronunciata, ac se viæ duce, aleam feliciſſime caſuram. 1581.

Præſtonius præſidenti vir ingenio, quique malebat ſucceſſum ſibi deeſſe, quam videri animum defuiſſe, nihil moratus, animatiſque turmalibus ſuis, Tornacum quanta maxima poteſt celeritate contendit. ac duobus lancceariis procul à caſtrorum ſepto excubantibus nocturni ſigni prolatione deceptis, pervenit ad caſtra ſub mediam noctem, quo tempore equeſtrium ſtationum vices permutabantur.

qua prolata fallit excubias.

Agebat extra circumvallatæ urbis ambitum regius equitatus: nec intrabant equites caſtra, niſi cum vigilias inibant. Igitur Scoti, quaſi è proximis equitum contuberniis ad ſtationes adeſſent, prolato Divæ Barbaræ ſymbolo, excubias hic quoque intrepide tranſmittunt.

& eadem fallacia per media caſtra.

quin, ut noti magis, ac Farneſiani haberentur, apud ipſum Farneſii tabernaculum haſtatorum manipulo cuſtoditum, perque anguſtias pontis ægre binos equites admittentis, tanta ſecuritate prætereunt, ut confidentia ſuſpicioni locum præcludente, non ante intellecti ſint hoſtes, quam in urbem jam confertim inferentes ſe ſe, fruſtra Farneſius ipſe conſcenſo protinus equo, ac turmam lancceariorum trahens, duobus tantummodo captus, inſequutus ſit.

Tornacum intrat: fruſtra Alexandro ipſo inſequente,

Ex hiſce captivis edoctum ſe eſſe de nuncio ad Præſtonium miſſo ſcripſit poſt urbis expuguationem ad Regem, queſtus, *Proditorem in caſtris fuiſſe, & ſcire ab ſe adhuc non poſſe. Marchionem Rubaſium eſſe quidem Eſpinoii fratrem, & Lalinium eſſe fratrem Eſpinoii conjugis; ideoque vulgo credi, ægre illos ferre Tornaci caſum; tamen neutrum tanta reum perfidia accuſari à ſe, qui utrumque dignitatis ſuæ perquam tenacem expertus ſit.*

7 Decembris.

qui proditionem agnoſcit, proditoris ignarus.

Emmanuel Monsin. Dom. poſtea March. Renthia us.

Ex hoc eventu motum Alexandrum mandaſſe, ne nomen excubiis in poſterum traderetur: ſatis illis muneri ſuo facturis, ſi neminem in caſtra progredi, niſi agnitum à decurione paterentur. idque conſilium tanquam Ducis, qui rem bellicam præceptis exemplisque perfecerit, à caſtrenſi diſciplina exceptum eſſe, nobilis de equeſtri

Hinc nomen tradi excubiis ceſſatum eſt.

Caporale,

1581. militia scriptor affirmat. Scotorum qualicumque auxilio in urbem illato haud facile dictu est, quanta Gandavi, & Antverpiæ, perque Flandriam omnem edita sint publice gratulationis argumenta, festo tormentorum plausu, æris campani sono, atque ignium hilariis: Orangii in primis opera, qui Gandavi tunc agens, excitatam in se multitudinis seditionem, velut indormiret Tornacensium malis, tracturis (uti ajebant) Gandavi ruinam, reprimere haud valuerat, quamvis duobus, ejus imperio tractis in carcerem, statimque à furente populo extractis. Idcirco ubi Scotos Tornacum ingressos audiit, litteris, ac nunciis partes in omnes immissis, Trecentos equites in urbem intrasse: Alenconianos florenti cum exercitu Dunquerca, Tornacum versus jam movisse: Parmensem, desperata urbis expugnatione, amissis præcipuis ducibus abitum imperasse: atque alia in hanc sententiam falsa veris immista comminiscitur, præsentia metuens, futuri securus. Et tamen dum hisce ubique lætitiis, ceu libero jam Tornaco effuse gestiebatur; eodem tempore de urbe Alexandro Principi dedenda transigebant Tornacenses. Etenim inaudierant ab auxiliaribus Scotis, qui urbem ingressi erant, male pugnatum ad Gravelingam, Ducem Alenconium Anglæ nuptiis inhiantem in Britanniam solvisse, nec inde opem in præsens expectandam. Et Præstonius contemplatus internas munitiones, militum infrequentiam, raros ex veteranis, plus minarum ubique quam virium; palam edixerat, nisi Martinianum propugnaculum reciperetur, urbem adversus Alexandri vim defendi diu non posse. Accessit & alius timor. namque Farnesius ab inducto Scotorum subsidio parum motus, magis ab hieme in dies sæviente perculsus, festinatis operis, queis in præsentia plus aliquanto quam militi tribuebat: actis non uno in loco furnulis cuniculisque, adeo interiora urbis intrabat, ut Tornacenses, qua parte sibi cave-

Lud. Melzius l. 3. c. 6.
Magna ob auxilium Tornaco illatum lætitia,
sparsa Orangii opera,
qui mira de Tornaco à suis militibus liberato fingit,
sed illatum auxilium frustra fuit:
immo Præstonius ipse deditionem suadet Tornacensibus:
qui urgente illos Alexandro,

caverent ignari, ubique trepidarent. Et jam res in hunc modum ipse disposuerat, ut post secundam noctis vigiliam, ante fossam apparerent milites: ac prima luce, postquam cuniculos incendissent, si ruina viam sterneret, Deo duce, divique Andreæ Burgundiæ tutelaris auspiciis, cujus pervigilium aderat, urbem hæresum altricem aggrederentur, Deique Divorumque injurias ultum irent. Quum ecce una ante mediam noctem hora, nuncius ab Estreellio Gubernatore urbis, cum litteris ad Rassinghemium veterem amicum: quibus denunciat, cives ac milites de dedenda urbe, æquis modo conditionibus, convenisse. Rassinghemius illico ad Alexandrum: hic quamquam veritus, ne obsessi ad declinandam, quam forte præsensissent, sequentis diei tempestatem, consulto moram traherent; tamen quod hominum stragi, atque urbis excidio magnopere cautum vellet, concesso ad consultandum toto illo pervigilio, oppugnari interim urbem vetuit. Et res confecta protinus foret, nisi Espinoii uxor conditiones, modo hanc modo illam excipiens, deditionem protrahendo, interturbaret. Hæc enim, præter præfecturæ opulentissimæ jacturam, ut erat Mariæ Momorantiæ sororis Comitis Hornani, ab Duce Albano interfecti filia, hæreditariam ab regiis partibus abalienationem animo fovebat adeo, ut dedita post urbe, Lalinio fratri, qui eam Alexandri nomine invisebat, nihil aliud averso ac præferoci vultu responderit, quam, Si rem eo venturam providisset, profecto se immisso in quatuor urbis partes igne, Tornacum omne fuisse incendio deleturam, se ipsa incendio superjecta. Non tamen dies abiit, quum in hasce potissimum conditiones conventum est. Vt Espinoii Principis uxori integrum esset, aut in urbe subsistere, aut cum familia ac supellectili, quo volet, abire: ut præsidiariis egredi cum armis liceret: ut ducenta florenum millia ad regii exercitus impendia civitas persolveret:

1581.

de deditione aguat.

repugnante Espinoia Principe,

femina præferoci.

sed deditur in hasce conditiones.

ut

1581. ut in urbem, inque arcem præsidia immittendi penes supremi Belgii Præfectum potestas foret: ut hæreticis, interdicto omni sectarum usu, urbs permitteretur; migraturis autem, parte tamen mulctæ persoluta, liberum esset ad bona distrahenda tribus Tornaci mensibus commorari. Rebus ita compositis, vix dum processerant ex urbe Estreellius militesque, & Principis Espinoii uxor, una cum ingenti concionalium hæreticorum caterva, partim Aldenardam, plerique Gandavum digressi; quum festinavere ad Farnesium Tornacensis clerus, primarii quique mercatores, ac Nobiles complures, anxie ac dolenter expostulantes, Aurum omne, argentumque civitatis, ab iis, qui urbe abibant, asportari. obsidionis tempore pretiosa quæque ad divinum cultum, atque ad privatorum usum splendoremque spectantia, præter multas multique pretii merces, à templis atque ab aliorum domibus translata in arcem fuisse: ea nunc omnia, inter res supellectilemque Principis Espinoiæ, per Scaldim cimbis avehi, summo Tornacensium damno atque dedecore. Alexander flagitium detestatus, milite confestim emisso ad Carandoletum, qui duabus cum turmis Espinoiam comitabatur, jubet illum extemplo cimbas Tornacum omnes remittere. Remissis, atque à Magistratu, Farnesii jussu, discussis, ad suos res quæque dominos adeo cum fide rediere, ut ne uncia quidem argenti cuiquam deperierit. mota ex eo civitate, ut partem imperatæ pecuniæ statim exsolverit: nec differente Alexandro, quin protinus eam summam inter milites prælarge distribuerit. Ceterum dicere non est, quanta triumphalem ejus in urbem ingressum gratulatione milites juxta ac cives certatim prosequuti sint, hi virtutum admiratione capti, cuncti beneficiis. Feruntque hoc primum tempore non tam militari impetu, quam ex regii, bellicique senatus consulto, nova appellatione, ab universo acclamatum exercitu, *Serenissimo Principi vitam & victo-*

Dolus abeuntium,

clam cimbis asportantium pretiosa quæque Tornacensium.

Revocantur eorum cimbæ.

& sua cuique redduntur.

civitate imperatam pecuniam statim solvente,

& illam distribuente Alex.

victoriam : fortissimo Imperatori vitam & victoriam, idque à Tornacensi populo, exemplum excipiente, sæpius ingeminatum. Quin & ab ipso Magistratu urbis, inter sacramenta Alexandro dicta, non aliis eum dignationum titulis, quam Serenissimæ Celsitudinis nomine compellatum. renovato veterum more, quo fortibus in bello Ducibus, ex senatus decreto, & acclamantium favore militum, Imperatorium nomen imponebatur. Certe decorum fuerit Farnesiæ domui, non solum in natalitiorum siderum incidisse lucem, sed ex bellorum quoque nubilo serenam sibi claritudinem, victrice fortitudine, aperuisse. 1581. qui nova appellatione salutatur. *Alexander.*

Ingressus urbem Alexander, post actas in principe templo Deo, Divoque Andreæ grates: post creatum ex Catholicis, fidisque civibus Magistratum, resque sacras rite atque ordine procuratas; allegato in Hispaniam Petro Francisco Com. Nicellio, supremo stabuli sui Præfecto, gratulatus est Regi, *Traditam Majestati ejus à Deo Tornacensem victoriam, ingressu urbem regiis militibus eodem die, quo ante annos sexaginta, parens ejus Carolus Imperator armis Tornacum ceperit. sibi quidem labores, quos in duorum obsidione mensium permultos & prægraves non minus in suorum cura, quam adversus hostem cum vitæ discrimine perpessus sit; perleves in præsentia videri, ac pene nullos, quibus videlicet parta sit Regi suo urbs, quæ Flandris in Wallonum provincias fores claudat, Wallonibus in Flandriam patefaciat. præsertim quod hæc (non ut alia Wallonum urbes externorum militum immunes) regio firmari præsidio, atque in fide contineri tuto possit.* Et vero firmavit Alexander, immissis in urbem cohortibus Wallonum duabus, ac totidem Germanorum: atque horum tertia arcis præsidio attributa. sibi, qui sedem in ea urbe designabat, Burgundorum turmam, ac Germanorum centuriam delegit: imposito his Pistoletto Gattesco, & urbis Gubernatore Licquii Domino renunciato. ægre id ferentibus Procerum nonnullis, quasi Nuncium victoriæ allegat Alexander ad Regem cum hac gratulatione; & urbi præsidium imponit; *qui paulo post Namurci obiit.* ægre id ferentibus procerum nonnullis:

Alexan-

1581. Alexander adversus conventa, in wallonum provincias præsidiarios inferret. quos ille in senatu perstringens, negavit sibi non licere, suo arbitratu præsidium urbibus imponere, quæ inter reconciliatas Regi non fuerint. affirmavitque, idem se in aliis locis præstiturum, quæ Dei ope, armis in posterum subegisset. nemine contra differere quidquam auso. Observavere aliqui, quibus hæc admirari mos est, festam Divi Andreæ lucem, fuisse Tornacensibus fatalem. Nam quo die urbem victor intravit Parmensis Princeps, uti ad Philippum Regem ille scripsit; eodem olim Carolus Imperator, eodem ante Carolum annis sexaginta octo, Maximilianus Cæsar Philippi Regis proavus: eodem duobus ante Maximilianum annis, Henricus Angliæ Rex Tornacum expugnarunt. Sed ea maxime res admiratione multos tenuit, quam tabellarius Mediolano ad Alexandrum missus, exercitu præsente narravit accidisse sibi, apud Genevam. Namque dum ibi, ajebat, mutandis equis paulum in taberna subsisterem, cauponem audivi cum Genevensi cive ita colloquentem: *Heu quale vobis, religionique vestræ infortunium hic creat dies! Hodie,* (& erat Divi Andreæ pervigilium) *in Parmensis Principis manus Tornacum venit.* Ad eam hominis vocem, qui tot locorum intervallo distracta ceu præsens inspiceret, risi enimvero ebrii cauponis deliramenta; tantoque deinde magis, quanto per Burgundiam porro pergens, nihil uspiam de Tornaco accipiebam: donec in Lotharingia obvium habui tabellarium in Italiam è Belgio festinantem, ac læta se perferre prædicentem. cui quum subderem quasi per jocum, ac tentabundus, haud ignotum mihi, quid læti afferret, nempe Tornacum ante quatuor dies captum esse: admiratus ille unde hoc scivissem, quum primus ipse è castris evolasset, videt majori me admiratione defixum, qui cauponem tam longinqua, tam definite spectasse recolebam: uterque autem, ubi rem contulimus, non dubi-

quos redarguit Alexander.

Mira de die quo captum est Tornacum:

& de prædictione cauponis.

simile quid apud T. Liv. l. 45.

dubitavimus præventam operam nostram ab aeriis cursoribus, quorum alis non paulo major, quam equorum pedibus, pernicitas insit. 1581. *Damones.*

Interea Dux Alenconius alterum jam mensem in Anglia inter hastiludia, nocturnasque pompas, ambitis diu nuptiis secure præludebat. Nam licet Elisabetha Angliæ Regina ludificare plures solita, eodem tempore Suecïæ Regem, & Archiducem Carolum, & Leicestrium Comitem, matrimonii sui spe pasceret; cum Duce tamen Alenconio, eo processerat, ut jam pedem retrahere non illi perinde liberum foret. Etenim ut rem altius accersam, Catharina Galliæ Regina, quæ quatuor filios, quatuor Reges futuros à Genethliaco acceperat, credebatque, quod jam tertium Poloniæ Regem videret; Alenconio natu minimo Elisabethæ nuptias avide petierat. Et quamquam retulit tunc ab illa ambiguum responsum, causata disparem ætatem, ac Religionem; Catharina tamen non ideo destitit: nempe ut si minus Angli Regis titulum filio pareret, quod in primis avebat, saltem per hujusmodi affinitatem dum agitarentur officia, à Protestantium in Gallia patrocinio Reginam abstraheret. Quum ecce tibi Elisabetha, præter opinionem, in Alenconium pronam se perardenter ostendit: idque Galliæ, Regi matrique significari quamprimum voluit: quo videlicet illos à nuptiis removeret, quas inter Hispani Regis filiam, atque Alenconium, clam agitari cœptas inaudierat. Sic mutua simulatione captæ captantesque Reginæ colludebant. quum TVRPE tamen sit, non animadvertere, eadem te arte petendum, qua provocaveris. Iamque amatoriis utrinque litteris nunciisque, interprete in primis Bertrando Salignaco, regio in Anglia legato, res usque adeo incaluit, ut Alenconius ipse, præmisso aulico Semihero nuptiarum incentore, Angliam ignotus adire cogitaverit. Vnde sparsa rei fama, Oratores hispani tum Romæ cum Pontifice, tum Parisiis cum Rege,

De NVPTIIS Alenconii cum Angla:

in quas Regina mater, credula primum incumbit.

Camden. annal. Anglicorum lib. 2.

discrimen annorum 22 erat inter eos. dein specie nuptiarum aliud tentat ab Angla:

& hæc pars simulatione aliud quærit ab illa.

Crescit opinio nuptiarum.

1581. Rege, & Nuncius ipſe Pontificis cum Alenconio, quo nuptias diſtraherent, accurate peregerint. Sed is nihil propterea retardatus in Angliam properavit. excepitque regie quidem illum Regina, ſed minime capta hominis præſentia, ſolitis artibus eluſo perſuaſit, in Galliam rediret, dum res à conſiliariis ſuis, uti ajebat, expenderetur, conficerenturque matrimonii tabulæ. Verum poſtquam illa accepit, Alenconium regio cum exercitu iter ſibi in Belgium aperuiſſe, Cameracum fugatis obſeſſoribus intraſſe, Brabantiæ Ducem, provinciarum decreto, deſignatum eſſe; nimirum verita, ne vetus Gallorum potentia per Belgium reſurgeret, curſum victoriæ in præſens interturbatura, elicere ad ſe juvenem è Belgio, quaſi jam confectis tabulis ſollicite ſtatuit. miſſiſque primariis in Galliam viris ad Regem Reginamque matrem: atque è Gallia honeſtiſſima legatione accepta, legationis Principe Franciſco Borbonio Arfernæ Delfino; non poſt multo Alenconium, relicto Belgio & militiæ cura, è Caſtelleto in Angliam attraxit: tanta in eum conjugalis amoris, uti modo dicebam, ſignificatione, annulo ſibi aliquando in magna Procerum corona detracto, & in Alenconii digitum inſerto, ut omnes contractas jam nuptias ea ſponſione interpretarentur. Certe Philippus Marnixius Aldegundius, qui Alenconium comitatus fuerat, properatis in Belgium litteris, Orangium atque Antverpiæ Magiſtratum peracti tandem aliquando matrimonii non dubitanter admonuit. Ex quo & publica lætitiæ ſigna per Brabantiam edita ſunt: & è Gallia ab Rege ac matre, per ſpeciem gratulationis, facti explorator allegatus eſt. Hic vero Eliſabetha, quæ plus aliquanto, quam voluerat, ſimulando proceſſerat, animo anxia, quaſi jam deprehenſa, reputare ſecum ſerio cœpit, ex una parte, niſi Alenconio nuberet, offenſionem Regis Galli tandiu ludificati: qui ſi ab

& Alenconius in Angliam cogitat.

ſed non placet ejus forma. Remittitur in Galliam,

Aſtute revocatur.

ſigna nuptiarum certo credita, à monte S. Aldegundii.

& magno gaudio excepta per Belgium Eliſabetha hæret, ulterius quam voluerat, progreſſa.

ab Hispania uxorem fratri in Anglia neglecto 1581.
peteret, imparem se adversus utriusque Regis potentiam verebatur. ex altera parte admisso in Angliam Catholico Principe, prævidebat Catholicam religionem excitandam, firmandamque: nec posse inhiberi Gallorum in insulam ventitantium frequentiam, tam Angliæ infidam, quam Scotis Gallo innexis optatam: denique Alenconii armis in Belgium motis, se maritali bello damnose involvendam considerabat. quæ postrema ab Oratore hispano, ac præsertim à Comite Leicestrio nuptiarum spe nondum excusso, in majus per Reginæ familiares illi suggesta, firmavere animum ejus, per se à nuptiis alienum, ex eaque necessitate, in quam se conjecerat, hisce stimulis acrius incitatam expedivere. Ipsa autem, cui plures fallendi artes, non alias intentiore cura festinare nuptiarum solennia: objurgare, Alenconio coram, sapientiam cunctationemque suorum, conjugales tabulas quotidie commutantium: postremo aliis omnibus super ea re amplius disceptare veritis, definitionis summam senatui tradere. Interim spectaculis, venationibus, conviviis, ad fastidium usque oblectatus distractusque juvenis, dum senatu sine fine rem trahente, videt se in mediis nuptiis celebrare omnia præter nuptias, animo quam fronte commotior; quippe ad famam pertinere intelligebat, si Reginæ gratiam potentiamque, integro nuptiarum negotio, referret in Belgium; abeundi veniam ab ea impetrat, ad Belgarum imperium, quorum novis illuc querimoniis evocaretur, in præsentia capessendum, mox cum illo dominii additamento tanta dignior Regina rediturus. Et sane auctus ab ea ingenti pecunia, quæ dotis videlicet loco Alenconio fuit, & Anglorum primoribus Antverpiam usque regie comitatus, opinionem de constante Reginæ benevolentia apud Belgarum animos plane firmavit.

Sed expedit se consuetis artibus.

Et Alenconius expectando fessus

abeundi veniam petit.

DE INAVGVRATIONE Alenconii. 20 die 1582.

Februario mense Flissingam appulsus Alenconius, obviis Orangio, Espinoio, atque Ordinum

1581. Ipse Antverpiam apparatu maximo ingreditur.

19 Febr.

Ibi Brabantiæ Ducis accipit insignia & nomen, ingenti plausu.

num legatis, Antverpiam quæsitissima pompa triumphalium arcuum, pegmatum, carminumque, plurium paratu mensium exornatam, cum splendido Anglorum, Gallorumque, & Belgarum Procerum comitatu invectus est. Ac post sacramenta ex conditionibus Burdegalæ pridem conceptis utrinque dicta, ipse chlamyde, ac pileo, Ducum insignibus, indutus, inter tubarum, tympanorum, & tormentorum plausus è Scaldi amne, atque in urbe resultantium: inter festas infinitæ multitudinis acclamationes, sparsis in populum auri argentique missilibus, Brabantiæ Dux ab Orangio primum, post ab Ordinum legatis, urbis Senatu, ac reliquis militiæ pacisque Magistratibus, est salutatus. Inauguratum excepere in sequentes dies è singulis provinciarum urbibus magnificæ legationes, novo Principi adventum, novum sibi patrocinium gratulantes. Donec Antverpiæ lætitiam mense ferme integro repetitam dies clausit Alenconio natalis. quo die, qui fuit quintus decimus ante Kal. Aprilis, apparaverat ille cænam plane natalitiam, post militares decursiones cum primaria nobilitate celebrandam. Sed intercessit repente aliquid, quod gaudiorum extrema funestavit.

Cænam apparat natalis sui die. 18 *Mar.* quam funestus casus perturbat: De Orangii SAUCIATIONE *Biscaino.* Cantaber adolescens ab Anastro mercatore *Anaster.* inducitur ad Orangii cædem.

Advenerat Antverpiam haud multo ante Cantaber adolescens, Ioannellus Iaurengius: adhæseratque Gaspari Anastro populari suo, prædiviti olim mercatori. qui sicut cædem Orangii, postquam proscriptum audiit, animo volvebat, (sive illum impelleret concepta publici boni spes, namque pius, hæreticisque apprime infensus habebatur: sive privatum ex proscriptione commodum; & qualiscunque fortunarum, quarum jacturam fecerat, reparatio) ita, ubi adolescentis indolem introspexit impavidam, atque ardua quæque promittentem; communicato consilio, facile illi patrandum facinus persuasit, ac remisit. Igitur Iaurengio opportunitatem circumspicienti, placuit destinata exsequi inter hilaria, quæ para-

isque eligit diem natalis Alenconii ad facinus.

parabantur, natalis Alenconii. quod speraret, occupatis in promiscua gratulatione animis, promptiores aditus, & laxius effugium. nisi forte à celebritate diei gloriam facto quæsivit. Quamquam saniora ille spectasse, ex eo visus est, quod non ante aggredi facinus sustinuit, quam expiatam noxis animam apud Dominicanum sacerdotem, cælesti Pane firmaverit. Biduo post, aulam Orangii ferrea fistula, ac pugione armatus adiit: immistusque famularum stipatorumque turbæ, opperitur convivii finem, quod Orangius cum Holachio, & Egmontio, & Bonivetto Gallo, aliisque Proceribus celebrabat. Tum surgenti à prandio, atque in conclave secedenti propior factus Laurengius, supplicem libellum offert. legenti sclopetum sub lævam aurem admovet: explosaque pila trajicit per palatum utramque maxillam, excusso uno alterove dente. sed tubo ex nimio pulvere perfracto, atque inde pollice amisso, dum non ita expedite pugionem stringit; accurrentes medium corripiunt, ac stipatorum unus bipenni hasta transverberat: mox alii multis vulneribus, quorum primum à Mauritio filio illatum ferunt, momento conficiunt. Ad inopinatæ rei famam ingens urbem terror invasit: cædisque author quia ignotus, varie designabatur. Plerique Alenconium suspectabant, tanquam securius dominaturum, amoto moderatore, & imperii velut consorte. Sed cura hæreticos acrior angebat, Bartholomæanam iterum stragem pertimescentes. illam cœptam fuisse à Colinii cæde: huic ab interempto Orangio initium fieri. utque illic Henricum Regis fratrem, ita hic Alenconium fratrem Henrici delectos facinori ministros. Itaque credito in hunc modum authore, hæretici mercatoresque, illi capitum suorum, hi fortunarum metu armantur: Galli intra domos, demptis armis, concluduntur: facto agmine recta ad hospitium Alenconii, telis facibusque, contenditur. Degebat is ad Divi Michaëlis

1581.

Cur?

Anton: Timermanus Pistola.

Orangium à prandio surgentem sclopo aggreditur.

Egmon. captivus tunc attinebatur.

ferit.

Alabarda.

ipse ab Orangii filio famulisque confoditur.

erat tunc 17 annorum. vixe l. 4 Decadu 2.

Alenconius creditur author facinoris præsertim ab hæreticis.

Periclitatur ipse ejusque domus.

1582. chaëlis cœnobium, intentus natalitiis ad populum ſpectaculis adornandis, ignarus quam ei emortualem pompam populus appararet. Et vero exhibuiſſet, niſi Orangius de Alenconii periculo admonitus (quippe compertum jam erat ex epiſtolis & codicillis apud percuſſorem inventis, Hiſpanum illum eſſe, & ex Anaſtri familia immiſſum) confeſtim ſcripto teſtatus eſſet, neque enim propter obligatum vulnus loqui multa poterat, Alenconium, Galloſque omni vacare culpa. Sunt hic qui referant, addidiſſe Orangium ad Alenconium litteras, queis orabat, ut ſponſionem per Aldegundium tranſmiſſam, qua ejus Celſitudo ſe obſtrinxerat, Hollandiam Zelandiamque fiduciario jure ſe ceſſurum Orangio, liberiſque ejus; in præſentia ratam haberet, ac donationem utriuſqe provinciæ legitimis conficere tabulis ne gravaretur. ſic enim ſe, ſi quid ſibi humanitus contingeret, liberis ſuis, per ejus liberalitatem, abunde conſulturum. has vero litteras Aldegundio traditas fuiſſe ab Orangio, addita uxore Charlotta Borbonia Monpenſerii filia, quo plus dignationis haberet poſtulatio apud Gallum Ducem. illum autem etſi invitum, eo tamen rerum articulo deprehenſum, uti rogabatur, effeciſſe. At Orangii teſtificatione de Alenconii innocentia per eundem Aldegundium ad primores civitatis ultro citroque prolata, compoſito populi tumultu, & Alenconius à ſuſpicione facinoris eadem vulgi mobilitate, qua damnaverant, abſolutus eſt: & vis omnis in Gaſparis Anaſtri domum verſa. Quo non reperto, (ancipiti enim eventui procul ille ſe ante ſubduxerat) rapti arcarius Anaſtri, & Dominicanus ſacerdos, (intactis reliquis ex eodem Dominicanorum ordine) damnatique, & quatuor in partes ſecti, una cum Iaurengii cadavere, è turribus, portiſque urbis, quadriennio, donec ab Hiſpanis capta eſt Antverpia, pependere. Interea Princeps Orangius, præter omnium opinionem, paucos intra dies, magna

Liberat illum Orangius;

sed repetit ſponſionem donationis Holl. & Zel.

uxor Orang.

& impetrat.

Authores comperti plectuntur.

Caſiere.

Orangius convaleſcit:

magna ſane medentium induſtria & ipſe convaluit, & Alenconii quoque ſecuritati, (in quem nondum ſuſpicionum turbæ ubique conſederant) plane conſuluit. Sed uterque ex eodem infortunio varie affectus eſt. Orangium perſuaſio exinde tenuit, violenta ſe morte caſurum, non minus quam qui cœperint apoplectico humore ſemel percuti, ſatis intelligunt, non deſiturum inteſtinum hoſtem, donec repetito ſæpius ictu, aliquando perimat. At Alenconius ex iis, quæ feciſſe falſo eſt inſimulatus, creditus eſt ſerio didiciſſe quid faceret. nempe quam paulo poſt attentata Antverpia ſtabilitatem precario imperio quæſivit, eam, ab hoc rumore vulgi admoneri ſe ſenſit, ut quæreret. 1582.

ſed timet in poſterum quod evenit.

Gotcia.

& Alenconius diſcit audere quod effecit. vide infra

At vero in præſens fama properantium è Gallia copiarum ad gallum Principem Belgio receptum, quantum fœderatis Ordinibus animos extulit, tantum regiis wallonum provinciis curas intendit, reputantibus, primos ſe gallici furoris incurſus, qui ab ea gente validiſſimi, excepturas. præſertim quod auxiliaris ab Anglia miles Alenconianis addendus expectabatur. Nec ſollicitudinem Farneſius imminutum ibat, audito crebreſcere per eam occaſionem, Hiſpanorum deſiderium apud populos. quin & captum iiſdem diebus in Cliviæ provincia Martinum Schenchium, rejectum Altapennium, amiſſam winocibergam, cæſam Italorum cohortem, atque hujuſmodi aliquot adverſa non omittebant in colloquiis inſerere viri graves fidique partibus, qui externorum reditum provinciis neceſſarium ſentiebant ipſi, & eodem ſenſu ut imbuerent alios, rogati ſparſique fuerant ab Alexandro. Et popularis quidem, ac ſacer ordo id ultro avebat, poſcebatque: Nobilitas ſolum, quæ tribus è claſſibus una eſt, pleraque diſſentiebat; partim ne in redeuntes Hiſpanos militiæ decora transferrentur: partim ne rex pridem læſus, promptis in Belgio Hiſpanis uteretur ad ultionem. Id vero

De REDITV externorum militum.

Timent Wallones ob Alençon. creatum Principem. inde ad externorum auxilium ſuſpirare incipiunt.

populus, & eccleſiaſtici.

non tamen nobiles.

1582. ante alios Comes Lalinius Hannoniæ ac Valencenæ Præfectus pertimescebat: quippe eorum memor, quæ cum Margarita Valesia Navarræi uxore super evocando in Belgium Alenconio primus egerat, & vero primus Alenconium evocaverat: hærebatque quasi in medio deprehensus, quod æque periculum sibi metueret à Gallis, quos reconciliatus hispano Regi nuper offendisset; atque ab Hispanis, quibus in Belgio armatis victoribusque exponi se conscius formidaret: Erat in ejus familia Hispanus, hero uxorique perquam gratus. Hic haud ignarus invisum se Parmensi Principi esse, eademque sibi, quæ Comiti Lalinio, & quidem invidiosius imputari; ut insigni aliquo merito offensionem Farnesii placaret, agere de reditu externorum apud Comitis uxorem, à qua Comes, homo uxorius regebatur, impense institit. Mox ipsum Comitem aggressus, tantum apud utrumque valuit, ut Lalinius adito Alexandro aperuerit, Considerantem se quotidie magis magisque rerum præsentium statum, in eam denique sententiam devenisse, absque sociali externorum ope adversus hostem novis auxiliis increscentem, impares esse Wallonum vires. Itaque gratum sibi, gratum (pro quo pollicebatur Montinio fratri, si & Hispani circiter quinque millia, & Itali fere totidem, advocarentur in Belgium: modo ab adeundis Wallonum provinciis, uti ante conventum inter eos erat, abstinerent. Alexander, etsi nihil eo sibi gratius accidere unquam potuit, tamen opportuna moderatione, Comitis fratrisque pollicitationem nec respuit, nec admisit, Regis arbitrium obtendens; ad eum literas se compositurum: neque ambigere, quin ab optimo Principe, Belgiique amantissimo, suorum necessitatibus consulendum sit. Nec post multo, ut hominem in sententia forsan haud duraturum stabiliret, Valencena pertransiens, Margaritam Lignyam Comitis uxorem sub Natalitias ferias invisit, ratus sermonem ab ea de Hispanis

maxime Lalinius Hann. præf. vide lib. 1.

sed hic à famulo mutatus

agit de illorum reditu cum Alexandro.

qui specie dubitantis rem arripit:

& ut consilium hominis stabiliat,

nis facile injiciendum. Et vero illa huc statim, 1582.
nec sine suspiriis prorupit, confessa absque externorum militum auxilio nihil posse confieri: sed metuere, ne hoc ipsum auxilium viro suo perniciem aliquando crearet. unam in Parmensi Principe spem Nobilitatis sitam esse: ceterum timeri posse, ne rursum in Belgio Comitum Egmontii, Hornanique exempla spectarentur. Quam ille, multa de Regis clementia differendo, quum ad meliora sublevasset; postremo in se recepit, quam præteritorum oblivionem reconciliatæ Nobilitati ipse jam pridem Regis nomine spopondisset, eam se vel cum capitis sui periculo asserturum. Ex quo animata muliere, ac firmato inde viro, brevi sequutus est per Hannoniam, Artesiamque mirus ordinum fere omnium consensus: multis Nobilium Alexandrum ultro adeuntibus, aliisque alios prævertere festinantibus, ne viderentur nolente animo velle, si postremi voluissent. Tunc Alexander aggrediendum sibi Marchionem Rubasium, qui cum paucis unus supererat, existimavit. Accitumque hisce plane verbis, ut ad Cardinalem Granvellanum scripsit, affatus est. *Ego te*, inquit, *in præsentia, Rubasi, non uti Belgis Præfectus, Regis subditum: neque uti Imperator, equitum Magistrum, sed tanquam amicus amicum alloquor. fecissemque antea, nisi immaturum, certe ingratum vulgo animadvertissem reditum externorum. Iam vero mutatis multorum animis, ac plerisque Nobilium in revocationem Hispanorum ultro conspirantibus; profecto ferre non potui, ut te, quem in Regis gratia principem locum inter Belgas obtinere semper studui, nunc posthabitum omnibus viderem. Quam necessaria nobis hac tempestate sint externorum auxilia, ingens hostium apparatus ex Gallia, Angliaque satis ostendit: & vestra Wallonum provincia Gallis objecta in primis intelligunt, &, ut undique auxiliaris miles advocetur, efflagitant. ut jam ipse dissentire unus ab omnibus, sine omnium offensione, non possis. Quamquam non dubito, quin idem & tu sentias; sed, ne cum aliis idem postules, dua tibi*

Uxorem ejus confirmat:

maxime provinciarum accessit in eandem sententiam.

Demum & Rubasium pertentat hac familiari oratione. 19 Apr.

1582. *res (fatendum est enim) moram ac metum injiciunt; quæ tamen ambæ, ut aperte simpliciterque tecum loquar, incitare te potissimum debent. Nam neq; tibi reditus Hispanorum de militari tuo munere quidquam adimet, aut decerpet: dumque hic ego armorum Dux adero, tu post me equestrem militiam temperabis, tanto sane gloriosius, quanto ex accessu externorum, pluribus simul nationibus, & quidem uni earum dominanti imperaturus es. Neque illorum arma ad cujusquam, nisi ad hostium perniciem destinantur. tibi certe, quidquid ob præteritorum conscientiam reformides, non modo fraudi nunquam erunt, (quippe pro tui securitate vel filium ipse meum tradere obsidem non vererer) sed etiam magnum tibi gratiæ honorisque additamentum allatura sunt. Tantum me audi, & fidele consilium sequere. De mutata Wallonum voluntate admoniturus sum Regem, nuncio in Hispaniam propere immisso. tu compositis ad Regem litteris, externæ militiæ restitutionem ora. ego meis litteris tuas inseram: resciet que Rex abs te ante alios consensum Wallonum; (quorum postulata nominatim non aperiam Regi, nisi post convocationem provinciarum) atque in hunc modum & ille abs te gaudium, & tu ab illo facti gratiam prælibabis.* Nondum finierat Alexander, quum Rubasius, pudore simul atque impetu actus, ad ejus genu demissus, dextramque exosculatus, brevi responso, quasi rebus adimeret quidquid in verba consummeret, facturum se, quod tam benevole admonebatur: tarditatemque consilii, contentione industriæ compensaturum spospondit. sponsionem res æquavit: permota usque adeo ejus alloquiis & exemplo, quæ supererat, Nobilitate, ut coacti provinciatim Ordines summa animorum incitatione decreverint, *Rogandum enixe Regem, auxiliares belli socios in Belgium mitteret: ipse sapientia sua nationes, ipse numerum definiret.* simul permisere Alexandro, ut aliquem, qui provinciarum mandata perferret, eligeret. Is delecto protinus & emisso in Hispaniam Ioanne Saraceno Sancti Vedasti Abbate, gratulatus est reditum Hispanorum, nationi perhonorificum,

expugnatur Rubasius;

& cum eo Ordines Wallonici.

qui negotium revocandi externos permittunt Alexandro à Maii.

cum, regiiſque in Belgio partibus, de quibus nunc demum bene ſperari poſſit, perquam neceſſarium. Interim ipſe, ne novo ille galli Principis apparatu deterreri videretur; ultro occurrendum, utendumque conſenſu, atque alacritate ſuorum exiſtimavit. 1582.

Ipſe interim alacritate Wallonum utitur ad novam expeditionem.

Spargens itaque per exercitum, meditari ſe expugnationem Meninæ, Malecontentorum olim ſedis, eoque gratam wallonibus expeditionem; jubet Magiſtrum equitum illuc cum parte exercitus præire, ſecuturum ſe cum tormentis, ac reliquo obſidionali apparatu. Hæc, multis coram, imperata: clam tamen homini mandat, è Meninenſi via, Aldenardam, quanta maxima poteſt celeritate deflectat, repentinumque urbi terrorem, atque obſidionem importet. Et deſtinata ex voto provenere. Nam Meninenſes ab exploratoribus admoniti ſollicitique, opem ab amicis circa oppidis poſcebant. Iamque militum centuriæ tres Aldenarda egreſſæ Meninam feſtinabant; quum obvius tranſverſis itineribus Rubaſius, parte eorum cæſis, pluribus Meninam fugatis, Aldenardam repente movens, urbem ſui ſecuram, ac præſidii parte diminutam, obſidione circumdat. Iacet inter Gandavum atque Tornacum Aldenarda, interfluente Scaldi amne bipartita: & ponte, non nomine, aut adminiſtrationis jure, conjuncta. nam quæ pars montibus obverſa eſt Pamela, Dynaſtæ ſuo ſeparatim paret. Porro Aldenardam ut tranſiens amnis mercimoniis ditat, ita retentus communit, prompto inde artificio obruendi ſubita navigabilique inundatione camporum adjacentium partem, partem crebris paludibus ſtagniſque corrumpendi. Auxerat eam recenti opere Lanua, vetus armorum dux, ac militum per Flandriam Præfectus. & inſtauratis firmatiſque mœnibus, ac receptibus: atque ſeptem ante mœnium foſſam molibus præſtructis, quibus urbs extra urbem defenderetur, prope inexpugnabilem effeciſſe illam gloriabatur, impoſita ei *Rupella minoris* appellatione, Explora-

ALDENARDÆ obſidio.

à militari dolo incepta.

Aldenardæ ſitus,

Auctæ magnopere à Lanua.

rivellini.

la petite Rochelle.

1582. qui deterrere conatur Alexandrum ab ejus obsidione.

11 Maii sed ipse neque ex his,

neque ex metu suorum movetur,

Præcidit à Gravera auxilium urbi:

eamque castellis & operibus circumcingit.

De statu urbis cognoscit ex captivis.

ploratumque habeo, ubi is audivit, obsessam à Rubasio Aldenardam; ex Limburgensi arce, in qua detinebatur, scripsisse ad Alexandrum, *Videret, ne collectam ad eum diem fortissimi sapientissimique Imperatoris famam infringeret ad urbem, sustinendæ plurium annorum obsidioni parem:* sive id benevolentiæ aliquid fuit in Alexandrum, cujus virtutem admirabatur: sive potius Rupellæ suæ metus. Et vero profectus in castra cum reliquis copiis Alexander, exercitum reperit non satis animorum præferentem, quippe subita exceptum alluvione, quam è Scaldi ante urbis ingressum retento revolutoque Fridericus Borchius Aldenardæ Gubernator superfuderat suburbanis campis. Quo nihil motus Alexander, sed aggeribus altius aliquanto sublatis, jubet armatas aliquot cimbas, vigilum ritu, circumire castra. tum militibus suis expugnatarum jam urbium admonitis, erectisque; primum curas suas intendit, quo spem omnem auxilii à Gandavo, ubi Alenconius cum exercitu expectabatur, Aldenardæ præcideret. capta propterea Gavera, olim Lamoralii Egmontii principatu, ut ex ea arce, trium horarum spatio Gandavo abjuncta, auxiliaturis facile Gandavensibus obsisteret. Ob eam causam, non procul à castris, Gandavum versus, Scaldi pontem imposuit, & gemina statione munivit. Simul castellis aliquot partim contra Alostum, quæ urbs dolo civium per speciem securitatis auxilia respuentium, Duci Alenconio nuper accesserat: partim in reliquo castrorum ambitu per intervalla, sed altius à solo dispositis, perpetua urbem militari sepe conclusit, & militibus suis ab aquarum inundatione cõnsuluit. Post hæc, explorato civitatis statu, certior fit, esse in ea præsidiarios haud quidem multos, at veteranos & fidos: cives armis, annona, & odio Religionis abunde instructos: accessisse colonorum agrestiumque turbam, ob mercatum eo die, quo clausa est urbs, (uti Trajecti plane contigerat) celebrari cœptum. cujusmodi

dí tempus opportunum ipse rebatur obsidendis urbibus, multitudine annonam citius consumptura. Inde ex bellici senatus consulto, Pamelam versus, oppugnationem è colle decernit, feliciore principio, quam processu. Nam colubrinis ex edito loco in urbem dominantibus, ingens quidem domorum strages edebatur, sed conanti dein militi promovere ad fossam aggerem, aquæ alte stagnantes obstabant: & promoto etiam opere, fossa rapido amne & pluviis aucta deportabat alio, quæ immittebantur, explementa: ac doliaribus vimineisque nequidquam pontibus injectis, omnem ad muros aditum arcebat. Quare mutato consilio, translata est (non tamen priore penitus omissa) in contrariam partem oppugnatio. Sed quoniam animadvertere, semilunare ante portam Gandavensem propugnaculum, quod destinabatur ad invadendum, adiri haud posse, nisi transmisso rivo, qui ex continuis imbribus prætumidus illac fluebat; ideoque non nisi ponte, qui tenebatur hostili statione, transiri poterat; Alexander aggerem ad hunc amnem ducere hoc astu cœpit. Noctu partem ejus moliebatur, ac mane ramalibus integebat, fascesque ex eis aliquot ad amnis ripam deportabat: ac stationariis facile interpretantibus, ea virgulta fascesque ad explendum amnis alveum transmittendumque, comparari: eoque nec labori, quem insanum irridebant, obviam euntibus: tanto citius ad amnis oram aggere perventum est. Tum vero detecto opere, ac directis inde in stationarios campestribus tormentis, Farnesiani fugato hoste transiere pontem: admotisque adversus propugnaculum majoribus machinis, post tertium oppugnationis diem, magna molis parte, ac vicina turri labefactatis dirutisque, propugnaculo potiti sunt: exciso prius à loci præsidiariis ponte, per quem ab ea munitione ad urbis mœnia iter erat.

In hujus aggressione molis haud omiserim aliquorum facinus, audax quidem illud, & in ore

1582.

Oppugnatur urbs ex una parte

haud feliciter.

Mutatur oppugnatio, & contra semilunam dirigitur. *Rivellino.*

sed hic quoque rivus accessum arcet:

Astu tamen acceditur:

& semiluna capitur.

Facinus quatuor Italorum.

1582. ore militum ostenta hæc audaciæ demirantium, diu versatum. E lacunis alte propugnaculum ante stagnantibus, terreus extabat limes, qui usque ad fossæ marginem pertinebat: inde in latus propugnaculi trames excurrebat alius, aquis occultatus, sed notus Aldenardensibus ad

Limes. subitas eruptiones. His super aggeribus quo brevior erat via ad suffodiendam molem, eo erat inevitabilius exposita missilibus defensorum.

Horum arma, Obtulere tamen se Alexandro Principi, ex ejus prætoriana cohorte, Itali quatuor: armatique pectus lorica à scloporum pilis innoxia, præterea clypeo, ligone, ac pala, & super hæc armati adversus pericula, contemptu periculorum, limitem, quem dicebam ab aquis paulum eminentem, singuli ob viæ angustias ingrediuntur. jussis interea ab Alexandro majoribus sclo-

& successus, petariis in propugnatores indefinenter explodere. Primus, is fuit Octavius à Voghera (placet enim fortium nomina à fortibus ausis non sejungere) parum viæ confecerat, quum plumbea è mœnibus procella correptus, fractis primum cruribus, mox pila subter loricam latus hauriente, procubuit, interiitque. Neque casu commilitonis absterritus I. Paulus Ferrarius, Cremona vulgo dictus, nec quidquam moratus, nisi quantum afferri sibi voluit fasces aliquot virgultorum, quibus latus hosti obversum, & clypeo caput obtegens, ad fossæ labrum intrepide pervenit: repertoque fossæ limite ex indiciis antea commonstrato, ad propugnaculi latus, crebras inter glandium emissiones, illæsus accessit. ibi ligone terram subtrahere festinans, tantum sibi munimenti circumdedit, quantum & terræ & fascium objectu jam crura genuaque, & mediam corporis partem absconderet, subduceretque hostium injuriis. Nec fossione intermissa, socio iter ingresso annuens, is erat I.Paulus Caporalis, ut propere succederet, animabat. qui eorumdem & ipse armorum genere, nec disparis animi firmitudine munitus, ad commilitonem, pilis supra circumque sibilantibus,

tibus, impavide ac fortunate perrexit. Secutusque mox quartus, nulla re magis armatus, quam se ipso: ac sociis feliciter additus, omnes operi pariter accincti, tantam ex ruinis complevere subjectæ fossæ partem, ut accedentibus jam fossoribus aliis, atque aliis: simulque muralibus tormentis propugnaculum quatientibus, primum expugnatæ molis decus merito tulerint. Quos Alexander, exercitu coram, non contentus præcipuis extulisse laudibus, singulos centenis insuper aureis donatos; ex gregariis militibus, Cremonam quidem ad Centurionis Wallonum, reliquos autem duos, alterum ad instructoris, alterum ad signiferi gradus evexit. Neque Vogheram illaudatum, indonatumve præteriit: nam corpus ejus militari pompa efferri, proque anima mortuale sacrum præsens ipse cum aulæ, bellique Proceribus, celebrari voluit. Remuneratus fortasse liberalius immodica suorum ausa videri cuiquam potuit, nisi projectas istas & devotas morti animas ad manum esse in exercitu ad insolita quædam tentamenta sæpius expedire cognovisset.

1582. & remuneratio, sergente.

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECVNDÆ

LIBER QVINTVS.

INTEREA ferox in castris seditio cœpta est, occasione à stipendiis sumpta. Etenim ex pecunia, quam ab Rege acceperat Alexander, visum est ad alacritatem exercitus inter obsidionis labores excitandam, singula stipendia viritim dare. Et jam peditibus, equitibusque per

Seditio in regiis castris, orta à Germanis ob stipendia.

1582. per centurias ac turmas accedentibus, nunciatur Alexandro, veterum Germanorum legionem, successione facta, post castrorum septa infesto agmine constitisse, certam stipendium non accipere, nisi duplum, uti debebatur. Alexander, ut erat equo insidens, illuc una cum Rubasio equitum Magistro confestim advolat. videt nihil pacata ad Imperatoris præsentiam legione, inter minas strepitusque, & concussiones armorum, duos milites raptum è signiferi manu vexillum ad terram affligere: & hastatos in fronte agminis, obversis in accedentem cuspidibus, vim parare. Enimvero ira incensus, incitato equo, primas hastas gladio submovens, atque agmen aperiens, terroremque & plagas ingerens, ad signiferum penetrat: vicinumque inibi militem è collari arreptum tractumque extra agmen asportat, ac suspendi illico jubet. sed comperto innoxio, ideoque ad suos remisso, Rubasio mandat, equitatum protinus explicet, ac seditiosæ legioni circumducat. Tum advocato ad se legionis Tribuno, *Abi*, inquit, *& antequam in pervicaces promiscua cæde utar, è singulis centuriis binos milites, quos culpa propiores comperies, in præsentia ad me mitte.* viginti missi sunt: omnesque eodem loco in furcas agi, legio ne hiscere quidem ausa spectavit. Quin ad censum statim rediens, evocari eos jubet ad militare æs cum aliis accipiendum. veneruntque attoniti turbidique: non plus tamen æris, quam quod oblatum antea fuerat, acceperunt. Admirantibus Rubasio, Mansfeldioque, atque aliis belli Proceribus, qui Alexandrum mediis Germanorum hastis immistum viderant inhorruerantque, tantum animi tot contra armatorum vires uni fuisse. certe hispanæ legionis instructor, facti ferociam cum magnis olim Imperatoribus committendo, affirmare in suis commentariis non dubitavit, Nullum ex omni retro antiquitate facile dari, qui militarem seditionem audaciore unquam aggressione compresserit. Vt merito observatum sit, diutur-

Vexillum legionis ad terram projiciunt,

& vim parant.

nam tres sauciavit

Audax Alexandri factum,

ejus verba ad Tribunum legionis:

& poena seditiosorum.

Alexander.

& compressa seditio: magna cum admiratione primariorum belli ducum.

Alph. Vasquez sergent. maj.

Vnius ex his dictum.

diuturnam post hæc in regio exercitu serenitatem, vix ulla seditionis infectam nube, ab insolitæ hujus fulguratione virtutis provenisse. Adeo NECESSE EST ut mediocritatem humanæ virtuti præscriptam excedat, quisquis homine major habendus sit. 1582.

& secutus hinc effectus.

Compositis in hunc modum rebus, captaque, uti dicebam mole portæ Gandavensi præstructa, inde ad mœnia produci cœptus est agger. Iamque pluribus viis intrabatur fossa, quum repente Aldenardensium manipulus urbe egressus in fossores incurrit, interfectisque eorum nonnullis, omnibus fugatis, per centuriam Germanorum apud fossores agentium, terrorem ac cœdem spargit. Aderat imminens operi Alexander, arreptaque hasta è fugientis militis manu, ante fossæ marginem constitit, caputque viæ quam insederat, tandiu strenue intrepideque defendit, dum ad arma in exercitu conclamatum, ac milite undique procurrente, Aldenardenses intra urbem, non paucis amissis, rejecti sunt. Eodemque militum, qui accurrerant, impetu usus Alexander, compleri cespite, virgultisque fossam, aditumque subruendis mœnibus sterni jubet: mox fossores, ac milites sub cratibus in modum vinearum ac pluteorum ante comparatis, immittit in muros. Sed obsessi, jactis crebro malleolis, fascibusque pice ac bitumine illitis, ac fervida arena conspersis ardentibusque; lignea accedentium tegumenta inflammabant, & corrumpebant: nec tabulas tantum ea pestis, sed & militum corpora penetrabat, laceratisque artubus plerosque ab opere absterrebat. donec cratibus recenti boum corio glebaque tectis, securius inde mœnibus successere. Quibus alicubi jam suffossis, visum est majoribus tormentis oppugnationem urbis, mox & aggressionem ascensumque, si mœnium ruina pateretur, adornare. Sed intervenit hic aliquid, quod sicuti horrore præsentes, ita qui hæc legent, haud dubie admiratione suspendet. Intendebat Alexander, una cum Valentino

Eruptio Aldenardensium, Rivellino.

reprimitur ab Alexandro. Fossores ad subruendos muros sub tegumentis accedunt.

repelluntur.

redeunt melius tecti & muros alicubi suffodiunt.

Atrox Alexandri periculum.

 tino

1582. tino Mottæ Domino, locandis muralibus tormentis: &, ne longius à vallo operibusque discederet, imperat eodem loco sterni convivalem mensam. Illico super aliquot tympanis explicantur lintea, inferuntur epulæ: accumbit ipse, juxtaque Rubasius, Arembergius, Montinius, & Mottæus: convivium, & senatus. Parum à principio aberant; quum emissus ingenti fragore ferreus globus, mensamque supervolitans, caput Wallonum Centurioni (hic eo advenerat, ab Alexandro impetraturus inter primos in urbis aggressione locum) impetu frangit: excussoque osse ex ejus capite, oculum eruit Manuini Domino, qui forte illic aderat: præterea Præfecto custodiæ Germanorum cum aliis adstanti mediam abripit faciem: fratri Quæsitoris judicialium causarum cerebrum comminuit: inde epulas cruore fœde commaculat, & convivas sanie cerebroque aspersos surgere ferali à mensa compellit. solus Alexander nec sedem, nec vultum mutavit: tantummodo cæsorum casu, præsertim Centurionis (erat hic Licquii filius, spei magnæ adolescens) paulo commotior, jubet auferri illinc, humarique cadavera, alia induci in mensam lintea, alias dapes. precantique anxie Mansfeldio, qui accurrerat, ut sibi Alexander, ut suis cautum vellet, placide respondit, Consulerent sibi, ut vellent, alii, sibi certe fixum esse, non pati, ut rebelles aliquando glorientur, Alexandrum ab eis loco motum. perseveravitque eadem, qua cœperat, sui securitate convivari, magis extra ictum timoris, quam tormenti. At conceptam in Aldenardenses iram effusurus, decretæ oppugnationi urbis institit. tanto quidem incitatius, quanto majore Alenconium vi reversurum solvendæ obsidioni fama vulgaverat. Tentaverat id Alenconius à principio, Farnesiana castra contemplatus verius, quam aggressus; inde verterat alio vires, adoriendo nunc Cortracum, nunc Bredam, nunc Bapalmam: si forte ab obsidione illum extraheret, quem expellere non potuerat. Sed frustra omnia expertus,

Convivæ.

Globus hostilis adstantes.

convivio discerpit:

Auditore del campo.

dapes fœdat.

Immotus Alexander sterni iterum mensam jubet, *trium quos nominavi.*

& securus convivatur.

Inde ad oppugnationem ardentius redit.

præsertim reversuro ad opem ferendam Alenconio:

tus, adjecisse rursus animum ad eam expeditionem, certe significasse obsessis, Gandavo motu- 1582.
rum se propere cum exercitu, ac perruptis Hispanorum castris, Aldenardam intraturum palam ferebatur. Id quod obsessis non tantum spei ad obsistendum, quantum Alexandro celeritatis attulit ad oppugnandum. Nam quatefacta jam, inter turrim ac portæ molem, magna murorum parte, exæquataque ruinis fossa, subiere milites: ac post acrem ancipitemque ad noctem usque pugnam, cadentibus utrinque compluribus, denique cedentibus loco præsidiariis, Farnesiani super hostili muro vallavere se se. Mane complures ex adverso trabes, sudesque prægrandes ac præacutas comportatas vident: quibus in hunc modum utebantur obsessi. singuli milites sudes singulas humi pangebant, pactas transversis clathris firmabant. eodemque tempore post hanc sudium sepem fossores terram molientes, aggerem attollebant, postremumque militi receptum parabant. Sed jussis ab Alexandro militibus fossoribusque, sub coriaceis tegumentis, palorum ima suffodere, brevi eversis transmissisque cancellis, ad aggerem receptumque in extrema muri parte ventum est. Tum vero de conditionibus dedendæ urbis agi cœptum: Aldenardæ primum, mox in castris: utrobique dissentiente milite. quod & cives populationi fortunarum suarum præcaverent, quarum extra metum erant præsidiarii: & regii milites Aldenardæ prædis inhiarent, quam tamen urbem Margaritæ matris patriam à cædibus, incendiis, aliisque flagitiis tueri, pietatis ac famæ ducebat Alexander. Itaque triginta tantummodo millibus florenum civitati imperatis, ac statim in exercitum distributis: ceterum conditionibus, in quas Tornacum est deditum, Aldenardæ impositis, post secundum obsidionis mensem, in oculis Alenconii Ducis, qui sesquihoræ itinere inde cum exercitu tendebat, urbe Flandriæ munitissima celeritate summa, provisuque operum dies, noctes-

qui prius frustra id conatus, retentaturus dicebatur.

Sed Farnesiani partem muri jam subeunt: Rivellino, eoque potiuntur.

Vltra tamen progredi prohibentur à sudium sepe ingeniose fabricata.

qua eversa se dedunt Aldenardenses,

hac mulcta imposita. 5 Iulii. atque in milites distributa.

laus Alexandri ab hac urbe capta:

1582. noctesque irrequieto, potius est. Sane Lanua audito Rupellæ suæ casu, scriptis ad Orangium litteris ex Limburgensi arce, monuisse hominem dicitur, *Ut, quando Princeps Parmensis in potestatem redegerat Aldenardam, quascunque ad arces in posterum ille admoveret exercitum, juberet ipse, non expectata impressione, portas illico pandi: neque enim munitionem ullam virtuti fortunaque Alexandri inexpugnabilem fore, post expugnatam tam celeriter Aldenardam.* Postero die urbem ingressus Alexander, atque inter divini solennia sacrificii, quo per annos quatuor Aldenarda caruerat, actis Victori Deo gratiis, mox præfecto urbi Manuyno Aubermonte, additis præter ejus milites, Germanorum uno, ac duobus Wallonum signis, reparandæ urbi Religionique, dies aliquot insumpsit. donec audito, Hispanos, Italosque Lucemburgum attigisse, lætus ea armatorum accessione, obviam illis profectus est.

Lanuæ litteris conf... [Lanuæ litteris confirmata.]

Etenim de reditu externorum transegerat jam cum Rege Vedastinus Abbas; sed ante illum acceptis Alexandri litteris Rex statim rescripserat, Definiret ipse Alexander quantum ab Hispania militum, quantum ab Italia mittendum. addideratque, Petrum Mediceum magni Etruriæ Ducis fratrem obtulisse ad eam rem operam suam, ac significasse, libenter Italos in Belgium ducturum se, jampridem cupidum sub Parmensi Principe militandi. hisce de rebus nihil ab se adhuc statutum, neque statuendum ante responsum ejus. Et Alexander significato militum numero, indicatisque ductoribus, de Mediceo perhonorificum id quidem sibi respondit: tamen sapientiæ Majestatis ejus reputandum relinquere, an expediret, per hanc qualemcumque patrocinii occasionem, aliter cum Italorum natione agi, quam agatur cum Hispanis: quibus simul omnibus nemo unus, præter universi exercitus Ducem, salutari consilio præficitur, ne videlicet miles turbis ac factionibus obnoxius, habeat sub quo licentius peccet: præsertim quum hoc idem munus non-nullis

De EXTERNIS militibus in Belgium redeuntibus: 10 Maji. Dubitat Rex an Mediceo tradat ducendos Italos.

Dissuadet Alexander, causa.

nullis Belgarum Proceribus non ſemel petentibus denegatum ſit. Rex ſecutus Alexandri ſententiam, millia Hiſpanoram quinque, quatuor Italorum, in legiones quatuor diſtributa, miſit in Belgium: præfecitque legionibus hiſpanis Petrum Pacium, qui eas duceret, & Chriſtophorum Mondragonium in Belgio degentem: Italis Marium Carduinum Neapolitanum earum ductorem, & Camillum à Monte in Belgio commorantem. Atque hæ duæ, (additis iis Italorum centuriis, quæ jampridem in hiſce provinciis militabant) primæ fuerunt ex Italis conſcriptæ in belgico exercitu legiones. tanto majore Tribunorum laude, quanto tunc ſeveriore ſuffragio lectiſſimus quiſque ad id muneris præhabebatur. At vero equitatum, quem Rex legionibus adjunxit, Antonio Oliveræ, ante Hiſpanorum è Belgio diſceſſum, equitum Commiſſario commendatum voluit. Ergo Alexander, præmiſſis Camillo, & Mondragonio, qui legionibus ſuis occurrerent, ipſe aſſumpto Rubaſio, aliquantum progreſſus, Hiſpanos, (namque Itali poſt venere) magna amoris ſignificatione ſuſcepit. Quod vero turbatum videret in ea gratulatione Rubaſium, quaſi in manus ac poteſtatem Hiſpanorum callide adductum, Alexander multa de viri virtute, ac fide, apud Hiſpanorum ductores prolocutus, juſſit eos in Rubaſii complexum ire, illumque generalem in catholico exercitu Magiſtrum equitum conſalutare. Quod ubi militariter factum, ipſe ante Alexandrum provolutus, tanto ei obſequentius grates egit, quanto equitatus præfectura, quam dubitanter ad eum diem obtinuerat, tunc denique firmatum ſe vidit. Pari benevolentia exceptæ dein Italorum legiones: quas ſecuti ſunt ex primaria Italiæ nobilitate complures, qui audito patere jam externis aditum in Belgium, quotidie adventabant. Namque inter primos adfuere Appius de Comitibus Ducis frater, & Comes Carolus Sanvitalis: mox Petrus Caetanus Ducis filius, Ludovicus Marchio Rangonus, Comi-

1582.

Nnmerus hiſpanorum Italorumque: Petr. de Paz. eorum præfecti.

Fit obviam hiſpanis Alexander,

& metu liberat Rubaſium.

occurrit & Italis.

eorum primarii. qui poſt Dux ſermonitta.

1582. Comites Cæsar Pepulus, ac Vinciguerra Sancolombanus: nec post multo Alexander Comes Sfortia, Rodulphus Baleonus, I. Vincentius Vitellius Chiappini filius, & Comes Achilles Trissinus, aliique nonnulli, quos & bellicæ cupido laudis, & Alexandri nomen honorarios milites attrahebat. Et in tempore hæc erant, crebrescente in dies fama auxiliarium è Gallia copiarum. Idque Parisiis hispanus Orator Tassius adnotato militum, qui parabantur, numero confirmabat. Addebatque, *Compertum sibi, ad hujus, & qui cum Alenconio erat exercitus, stipendia in singulos menses, quinquaginta aureorum millia clam promisisse fratri Henricum Regem, coactum videlicet à Medicea matre, qua etiam stipendium Helvetiis solvendum in se receperat. Armannum vero Bironium ab aliquot diebus simulare se offensum Regi, ut discessionem, quam è Gallia meditatur in Belgium, non jussu Regis, sed odio aulæ obtendat.* Et aliquanto post admonetur à Mottæo Gravelingæ Præfecto, visam per ea maria Gallorum classem: atque ex nonnullis, qui Gravelingam appulsi, capti fuerant, intellectum, esse in ea Gallos sclopetarios circiter septem millia, & hastatos Helvetios tribus millibus non pauciores, præter Gallos equites duo millia, & quatuor labara ex ordinariis regiis turmis: ductoribus omnium, Delphino Arvernorum Principe, atque Bironio, illo ad famam, hoc ad regimen assumptis. quin & profectionem Henrici Regis hoc tempore Lugdunum non alio referebant aliqui, quam ut invidiæ se ille subtraheret ob auxilia, quæ Reginam matrem Alenconio filio liberius per absentiam Regis submissuram intelligebat. Itaque Alexander militum, quos acceperat, plerisque in præsidia distributis paucis secum ductis, post minora aliquot oppida cursim recepta, aditum hosti præclusurus, movit Aldenarda Cortracum versus. Ac primis castris Harlebecum Lisæ pagum tenuit, alteris non procul Menina stetit, tertiis Verovicum, inde Vormeseliam venit, tum Poperingam dies aliquot

Venturieri. Opportunus hic externorum accessus fuit: *I. Bapt.* ob famam tum militum ex Gallia pro Alenconio, adjuvantibus Rege dissimulanter: & Medicea matre aperte: tum classis Gallorum.

Eorum numerus. *Comes ic Monpenserius Dux.* & Duces:

Card. Granvel. ad Alexandrum 12 Sept.

Alexander occurrere hostibus venturis parat.

Lisa fluv. Vervic.

aliquot insedit exercitum in hostico alens. Hic nunciatur ei, quadringentos Anglos, in queis nobiles multi, & Catholici complures, dissidio cum Gallis orto, petere, ut in Farnesium exercitum admittantur. & Alexander admisit, usurus illis (ut scribit ad Regem) tamquam domesticis avibus ad alios evocandos, atque ad hostem suis interea militibus exuendum; forsan & ad arcem aliquam occulta illorum opera pertentandam. Nec spei falsus fuit. Namque ad illum Poperinga discedentem clam venit nobilis Scotus cognomento Simplius, centuriæ pro fœderatis provinciis præfectus: aperitque, jampridem sibi decretum, patrare aliquid, quod hominem Regi addictum deceat. eo consilio Centurionis officium in Lirinensi civitate ab se emptum. posse proinde se, aditum in eam urbem, reclusa porta, quo tempore, quave occasione condictum fuerit, aperire. pro successu nulla mercede se pacisci, facto contentum. Alexander multis interrogationibus explorato consilio juvenis, adjungit illi Matthiam Corvinum Tiphernatem, veteranum solertemque Centurionem, sexque alios Italos spectatæ fidei milites: mandatque Corvino, educat è præsidiis Namurci, Philippopolis, Lovaniique, quæ ad rem opus fuerint, copias. Simplius Liram statim reversus, petitaque à Gubernatore potestate exeundi ad insidias Regiis, quos illac ituros accepisset, instruendas; sub mediam noctem cum viginti suorum urbe egreditur. Ac mane nondum albescente die; cum plaustris aliquot & captivis, qui videlicet se ex composito dederant, Liram redit, portam sibi suisque præda onustis aperiri quamprimum postulat, ne forte hosti superventuro expositi relinquantur. Dubitante Gubernatore, pervicit Simplii frater, qui Liræ & ipse præsidiarius agebat. reclusaque prima ante vallum porta admissus Simplius cum suis, extemplo Consulem, qui attulerat claves, obtruncat: portulisque reliquis apertis, Corvinus cum turmis equitum quatuor,

ac

1582.
Adducunt se ei centuriæ aliquot Anglorum, desertis Gallis.
7 Septembr.

De tradenda Lira Alexandro propositum Scoti.

Città di castelle Philippe vide.
Scotus astum componit.

& regios Liram inducit;

1582. ac totidem peditum cohortibus protinus accurrit: cæsisque, aut fugatis in aditu custodibus, jubet duo equitum signa obequitare urbis mœnia, cohortem unam insidere portam, ipse Simpliusque cum reliquis copiis in urbem irrumpit, & Gubernatore, ac primariis quibusque diffugientibus, paucis præsidiariorum pugnam ausis, ac facile oppressis, omnibus repentina aggressione perculsis, Lira potiuntur: urbe haud quidem magna, sed egregie munita, quæque ut Alexander scripsit ad Regem, si admoto milite expugnanda vi fuisset, profecto & multo sanguine, & impendio non minore decies centenis florenum millibus constitisset. præter ingens commodum, quod ex ea ad Antverpiam, Mechliniam, Bruxellas, aliasque circa urbes, infestis excursionibus fatigandas, trahi possit. Quo æquius habuit Alexander, Scoti facinus ab se magni fieri, &, uti factum est, abunde compensari.

non contemnendo eorum emolumento.

7 Septembr.

PVGNA apud Bergam ad S. Winoci.

Interim ipse audito, aliqua Gallorum signa, quæ præcesserant, Dunquerchæ jam excepta, & inde reliquis Alenconianis copiis adjuncta, munivisse se winocibergæ; rapit illuc exercitum, instructoque, hostem ad pugnam evocat. Is nihil primum motus, ubi traduci copias ante oculos quasi per contemptum videt, immissis repente aliquot sclopetariorum hastatorumque centuriis ex Gallis Anglisque, cum duabus turmis Raitrum, terga abeuntium invadit. quibus in hostem versis, eoque incalescente pugna ex multorum utrinque accessu, universa decernendum acie credebatur: sed multis suorum cæsis, castra repetere Alenconiani coacti sunt, ducto tamen captivo, quod Alexander indoluit, Balansonio Marchionis Varambonii fratre, Burgundorum equitum Præfecto: Salvago autem Matalonio Cæsiæ turmæ ductore, dum hastatos Anglos pugnam redintegrantes intrepidus excipit, oculo hasta transfixo, hærenteque intus fragmine, post biduum vi doloris extincto. Verum quum neque hi ex munitionibus

Alenconiani muniunt se Bergæ.

extrahuntur ad pugnam.

pugnant: & fugantur, non tamen sine insigno captivo,

& viro forti cæso.

nibus winocibergæ extrahi possent: neque promptum foret intercludere aliis accessum in Flandriam è mari, cujus portus in potestatem ipsi haberent; una spes reliqua erat, in eorum consilia ubique intendere, atque inde occasionem congrediendi captare. Et occasio se se dederat, motis ad recuperandam Gaveram Alenconianis. In quos illico dum fertur Alexander, audit eos mutato consilio, instructa militariter acie Gandavum petere. tantoque ipse concitatius præmittit cum quadraginta equitibus partim lancеariis, partim sclopetariis Cabreram hispanæ turmæ Subpræfectum, qui hostem insequatur, locumque & consilia ejus exploret, atque ad se referat. interim jubet milites curare corpora, & ante tertiam vigiliam instructos itineri, armorum in area præsto esse. Et Cabrera, inspecto hostium exercitu, captisque eorum tribus, jam retulerat, non procul inde exercitum constitisse, plaustris vehiculisque, aggerum loco, septum: ac mane Gandavum, motis castris, abiturum. Tunc Alexander, relictis Aldenardæ impedimentis, post mediam noctem præire jubet equites sclopetarios, pone sequentibus lancеariis; quibus pedestres aliquot cohortes hastatorum, totidemque sclopetariorum furcillis tubos librantium immiscuit, sed ad celeritatem equis sarcinariis imposuit: ductoribus Georgio Basta equitatus universi Commissario, Antonio Olivera, & Marchione à Monte, Rubasii vicariis. Rubasio autem mandat, ut extremum hostis abeuntis agmen subinde carpendo, moretur, dum reliqua peditum accedat acies, cujus partem Mondragonio, partem Petro Pacio attribuit. ipse turmas aliquot sclopis leviter armatas sibi seponit, ad subita usurus. At Rubasius, & Montius cum equitatu progressi, vident incensis castrensibus tuguriis Gandavum versus incedere agmen, non ausi hostem acrius lacessere, vicinitate urbis confidentiorem. Et quamquam superveniens Alexander, increpita eorum mora, ire eos compulit in ex-

1582.

PVGNA ad Gandavum cum Alenconianis.

Tenente.

eorum consilia explorat Alexander:

Ante mediam noctem.

suos armat;

moschettieri.

& in hostem abeuntem immittit.

Baracche.

cujus extrema invadere non audent;

1582. extremam hostis aciem, paulum ab exercitu abjunctam; hæc tamen acies impetum valide sustinuit, dum interim reliquæ suorum copiæ sub Gandavi mœnibus constitere. Ibi dispositis ad pugnam ordinibus, atque objectis in fronte plaustris carrisque communiti; Hispanum, si forte auderet, opperiebantur. Nec ideo destitit Alexander: sed quum jam pedestris acies adventasset, statuit sub ipsis Gandavensium oculis auxiliisque adoriri castra, sperans conserta pugna, suis cum hoste implicitis haud multum à mœnium tormentis noceri posse. Itaque bipartito peditatu, selectis hinc hastatis centum quinquaginta, Hispanis Burgundisque, & quingentis earumdem nationum sclopetariis: illinc sclopetariis totidem, Hispanis atque Wallonibus, atque hastatis trecentis plerisque Germanis; jubet Mondragonium ad dexteram, Pacium ad lævam moletrinas ac domos, quas ante castra insederant Alenconiani, simul aggredi, atque inde in curruum septa impressionem facere. Et fecere illi audacter, ac strenue: raroque alias Hispani ferocius invasere hostem, ostensuri, opinor, Belgis, quantum virium partibus accrevisset, Hispanorum accessu. Namque non domibus modo, ac moletrinis expulere stationarios, sed etiam in vehicula & carros invecti, duas fere horas, nunc pulsi, nunc pellentes, tanto periculorum contemptu pugnarunt, ut eodem tempore & plaustris defensos invaderent, & plaustra aliqua, obtinente nequidquam hoste, diriperent. Donec experti inexpugnabile vallum esse: & cadentibus suorum multis, qui ultra progressi destinato ictu petebantur è mœnibus, Alenconio Orangioque inde pugnam incendentibus; ad signum ab Alexandro datum recepere se se, relata nonnulla è curribus præda, & equis eorum aliquot abductis. majore utique ostentatione virtutis, quam hostium clade. Quamquam hanc ipsam non fuisse minorem octingentis hostibus peremptis legi in Alexandri litteris ad Regem. quum tamen

[Marginal notes: invadunt Alex. jussu: Dispositio copiarum Alenconii, & Alexandri. — Pugnatur. — felicius ab Alex. — Numerus utrinque interfectorum: 30 Augusti.]

tamen aliqui, & quidem ex iis qui interfuere, ad duo fere millia extendant, nisi forte secutis diebus, post Alexandri litteras statim missas, hic demum numerus compertus est. Ex Farnesianis autem desideratos non supra ducentos, propemodum omnes affirmant. Immo potuisse eo die omnem Alenconii exercitum deleri, si regius equitatus paulo à Gandavo remotius lacessendo tenuisset hostem, Billium, ac Mondragonium, ac Procerum plerosque, ex insolito Hispanorum ardore conjectasse, scribit Alexander. Interea dum Orangii opera, ad avertendum acceptæ cladis sensum, festinato Alenconius apparatu, Gandavi sparsis in populum missilibus, Comes Flandriæ salutatur; Alexander ad cohibendas excursiones cum Meninensium in Insulensem agrum, tum Cameracesiorum per Hannoniam; castellum ad Lisam fluvium in conspectu Meninæ apud Helvinum attollit, ac præsidio munit: Cameracesii castrum, Clusamque repentino accessu territa in deditionem accipit. ad hæc Ninovam Egmontii Comitis arcem, & Gaesbecum, illam nuper à Lanua, hanc modo ab Alenconio captas recuperat: aliasque alibi munitiones aut conditionibus, aut vi capit. quum tamen tanta hoc tempore fame premeretur Catholicus exercitus, ut in Ninovæ obsidione, ex qua *Ninovensis fames* proverbio locum fecit, equis passim vescerentur. Narrabatque Consalvus Gironus Pacianæ legionis instructor, quum ad mandata, uti solebat, accipienda adiisset Alexandrum, relicto ante ejus tentorium equo, reversum nihil præter lora & ephippium reperisse: ex equo autem in frusta à militibus discerpto, beneficii loco, pro nocturna cœna, partem impetrasse. non cessantibus per eosdem dies, quamquam similia paterentur, Alenconiis atque Ordinum copiis. Nam præter alia loca, Bronchorstium & Espellium in Geldria expugnarunt: parumque ab intercipiendo Lovanio abfuere. Res ita se habuit.

[Margin notes:] 1582. *Eq. Rinaldus, & Alphons. Vasqu. in comment.* — *30 Augusti.* Alenconius inauguratur Flandriæ Comes: — *Cambres.* Alexander capit Cameracesium, & Clusam, & Ninovam, & Gaesbecum. — fames Ninovensis. *Sergente Maggiore.* — Alenconius expugnat Bronchorstium & Espellium, & alia nonnulla.

Col-

1582. LOVANII periculum ab Alenconianis. 29 Octobr. eorum exercitus: muros scalis ascendunt.

Collectus clam Ordinum exercitus partim è Bruxellensibus, Vilvordianis, ac Mechliniensibus præsidiis: partim ex Gallis, Anglisque Alenconianis, (fuere circiter octo peditum millia, cum aliquot equitum signis) intempesta nocte, Lovanium contendunt: ac sub auroram scalis admotis, tribus è locis urbem invadunt. Erant in urbe veteranæ Italorum centuriæ duæ, Wallonum una, atque una Germanorum, cum Burgundica Balansonii turma, Fabio Matalonio urbanæ militiæ Præfecto. Hic ea nocte vigiles inspecturus mœnia circuibat, quum ecce circumsessam militibus urbem, hærentesque muris scalas videt. protinus ad arma conclamat, oculis, ore, consilio vere caput. accurritur: rejectisque uno aggressoribus loco, alio plures apparent: jamque alicubi superantibus Gallis, vexilla Alenconii Ducis infixa mœnibus aspiciebantur. Enimvero armatis tota urbe civibus, inque muros undique procurrentibus, incalescere pugna: Fabius modo auxilia distribuere, modo ad portas stationarios immittere: ubique suos provisu, manu, voce animare, donec, advectis in mœnia tormentis, cessere Alenconiani: gradumque tanquam jussi paulatim referentes, fugam militaris obsequii specie occultabant. sed egressi urbe cives præsidiariis immisti insecutique, fugæ confessionem expressere. Compertum est, ex aggressoribus præter complures casu aut ferro saucios, interiisse circiter ducentos: ex iisque desideratos primarios Centuriones duos, & quatuor vulneratos. paulo antequam hæc in Brabantia gererentur, magnis copiis apud Lochemum, Zutphaniæ provinciæ oppidum, certatum erat. Obsederat illud Franciscus Verdugus Frisiæ moderator, præmisso Iacobo Bronchorstio, Anholti, & Bredefortii Dynasta, germanicæ legionis Tribuno: evocatusque ex arce Crychembergensi Rogerius Veronicus loci Gubernator, suas wallonum centurias nuper addiderat. atque horum opera, Lochemum aggeribus, castellis, re-

pugnant in mœnibus.

impares recedunt:

& fugantur,

Alex. ad Reg. 3 Nov. non sine cæde.

LOCHEMVM à Verdugo obsessum.

Tudertinus.

GVILIELMVS LVDOVICVS,
Comes Nassoviæ, Catsenell. etc. Præ:fectus Frisiæ etc.

receptibusque, Verdugus perquam valide circumsepserat. sed recente subsidiorum ope, ductoribus Com. Holachio, & Gulielmo Nassavio, captis aliquot ex iis munitionibus, commeatus in urbem illatus est. Et quamquam novo Anholtii, & Veronici conatu, sub adventum Com. Mansfeldii, atque Altapennii, ea rursum castella recepta sunt; longe tamen majoribus legionum auxiliis, quæ Alenius, & Norritius Gallorum Anglorumque Tribuni ab Duce Alenconio attulere, obsisti diutius haud potuit: præsertim desiderato, magna utique jactura, Anholtio, dum castellum collustrat, pila trajecto, ejusque legionis Subtribuno lethaliter saucio, postea extincto. Itaque amissa in præsens Lochemi expugnandi spe, Verdugus Grollam, Altapennius, ac Mansfeldius in Brabantiam, Veronicus in Subtribuni locum delectus, Bredefortium ad Anholtii uxorem, in regiis partibus continendam concessere. Verum aliquanto post capto à Verdugi copiis Stenovico, Transiselaniæ oppido, Lochemianæ jacturæ satisfactum est. Quod oppidum tot pridem viribus ac sanguine frustra tentatum, mirum profecto, quam levi paucorum conatu repente ceciderit: dum plus nocet sua cuique incuria, quam aliena violentia.

[Margin: 1582. | ac post varia tentamenta, | amissa potiundi spe, ab eodem relictum. | *in fine Septembris.* | *Overissel.* | *Stenovicum.*]

Admonitus Verdugus, Stenovicum, hostium securum, posse certa ejus parte scalis applicitis conscendi; ad explorandam fossæ, in quam amnis influit, altitudinem, rusticæ puellæ astu usus est: quæ projectum in fossam pileum, quasi à vento excussum extractura, dum aquam intrat, atque hac atque illac errabunda alveum metitur; animadvertit, quam alicubi non genibus altiorem. Secutusque relationem puellæ Tribunus Tassius à Verdugo cum parte copiarum eo missus, sub primam perobscuræ noctis horam ad muros accessit, locum agnovit, scalas apposuit. Forte ea nocte, magno apparatu cænam instituerant victores Stenovicani, nam biduo ante, Hasseletum vicinum oppidum Ca-

[Margin: STENOVICI expugnatio. | *Blocsila amnis.* | Altitudo aquæ circa urbem lepido astu exploratur: | *Verdugus in Comment. l. 3.* | *I. Bapt. Tassis.* | Securitas Stenovicanorum post captum Hasseletum.]

1582. Catholicùmque, eoque invisum ceperant, ac diripuerant. multisque in sacras Cælitum imagines impie debacchati, aliquot eorum simulacra, cum reliqua præda Stenovicum asportaverant. ac post agitatum per varias contumelias diem adversus ea Divorum signa, appetente jam nocte, alia editis in locis è furca suspendunt, aliqua armis induta jubent homines insani excubias in mœnibus agere, dum ipsi ad reliquum Hasseletanæ victoriæ assumendum opipare cænatum irent. Sed impii perduelles in perniciem nempe suam Cælites armarunt. Ea ipsa cænæ hora, eaque plane mœnium parte, in qua Divorum signa ad stationem disposuerant, Tassiani milites, quasi porrecta à Cælitibus jam mœnia obtinentibus manu, muros scandunt, obsistente nullo: atque ab inspecto sacrilegorum scelere ferociores oppidum invadunt, ultionem ac stragem partes in omnes ferunt, militibusque supra trecentos interfectis, oppidanis post prædam populationemque pecunia mulctatis, ne uno quidem suorum amisso, nec alia quam triginta aureorum impensa, queis rusticam puellam donavere, prævalida Transiselaniæ arce, pro qua toties dimicatum fuerat, potiuntur.

& eorum impietas in simulacra Sanctorum:

Quorum non dubia ope muros scandunt Tassiani:

multisque hostium interfectis,

ipsi ne uno quidem amisso, oppido potiuntur.

De INVASIONE Antverpiæ à Gallis attentata.

17 Novembris.

Alenconius lætus ob liberatum Lochemum, & ob novas Gallorum copias.

juxta novum Gregorianum Kalendarium,

At vero Dux Alenconius, qui ob liberatum, Gallorum in primis ope, Lochemum, gaudio gestierat, auctus expectatis dudum è Gallia copiis, (nequidquam aditum illis intercludere conato Parmensi Principe) Antverpiæ insolita pompæ significatione testari lætitiam voluit: occasione accepta ex natalitio Domini die, nova dierum anticipatione celebrando. Etenim Pontifex Gregorius Tertius decimus, correcta erratione anni, novum ad sacros præcipue fastos ordinandos Kalendarium Christianis populis proposuerat. Id sibi & imitatione Henrici fratris Galliæ Regis, & sua in Romanum Pontificem veneratione suscipiendum putavit Alenconius. eodemque authore à plerisque fœderatis Belgii urbibus ea suscepta est anni correctio,

rectio, præterquam ab una alterave provincia hæreticorum, quibus toto cælo, atque anno errare toto, grave non est. Iamque instabat quintus decimus Decembris dies, qui, quod expunctis diebus decem, pro vigesimo quinto numeraretur, Domini adscribendus Natali erat. Ergo in summo hominum concursu ad Divi Michaelis templum Alenconio attributum, ipse gallica nobilitate comitatus egit ibi pro rebus feliciter gestis nascenti Deo grates: secutisque diebus, ordinum legatis epulo aliquoties exceptis & gratulationem extendit, & simul occasionem magnum quid aggrediendi nactus est. Nam qui recens è Gallia venerant belli Proceres, animadverso Alenconii Ducis imperio longe, quam sibi persuaserant, restrictiore; Regii juvenis servile regimen, & aliorum, qui apud illum agerent, vilem patientiam indignabantur. Idque quum apud Ioannem Bodinum, Duci apprime gratum, ejusque secretioris scrinii custodem quererentur, is haud cunctatus exponit Duci suorum querimonias: *Admirari omnes, in precario illo imperio, tolera ntiam ejus, qui regendis populis natus, & quem aliquando Regem adoratura sit Gallia, nunc se intra mœnia Brabantiæ Ducis, & Flandriæ Comitis nomina, sine imperandi potentia, sine subditorum obsequio, sine armorum arbitrio, contrahi passus sit. Ærarium, vectigalia, pœnas, præmia, apud Ordines esse. Quid ei relictum, non concesso arcano Senatu, uti aliis retro Principibus: non admissis intra arces militibus, non decretis pro aula proventibus? Aspiceret ad Archiducem Matthiam in Germaniam indigne remissum: Philippum ipsum Regem principatu belgico superbe dejectum consideraret. immo sui meminisset, secumque reputaret ipse, quam prope fuerit in proximo Antverpiensi tumultu, ut ei non imperium modo, sed etiam vita, una cum omni Gallorum gente, à furente populo eriperetur, nisi perniciem avertisset Orangius? futurus proinde hujus beneficii non minus superbus ostentator, quam gravis exactor. Quapropter excogitaret aliquando rationem, qua ita regimen constabiliret:*

1582.

celebrat r atalem Domini diem.

Gallis displicet restrictum & precarium imperium Alenconii,

eumque ad Brabantiæ principatum vi firmandum animat suorum nomine Bodinus in hunc modum.

In Orangii sauciatione.

1582. *ut quod tunc authore Orangio Antverpienses non perfecere, in posterum in aliena non sit manu, ne non possint. Sibi quidem in præsentia promptam firmandæ potentiæ occasionem videri: si legatos provinciarum, quos una coactos tanto ipse nunc honore, epularumque magnificentia excipiebat, rogatos vellet, ne gravarentur ad provincias referre, ut, quando à Galliæ Rege tantum auri hominumque insumeretur, insumendumque dein esset ad Belgarum patrocinium, neglecto periculo evocandi in Galliam Hispanorum arma; Ordines publico decreto definirent, Belgium, decedente absque liberis Alenconio, regno adnexum Gallico manere. Sic illos & Regi pro bello, quo se gravissimo implicet, proque sumptibus, queis regnum oneret, relaturos merito gratiam: & Belgio Galliæ inserto stabilius adversus hostem consulturos. Id si legati probent, & Ordines decernant; Regem longe intentiore cura belgicas provincias respecturum, ut Galliæ suæ partem: & Regis fratri novis è Gallia subsidiis aucto aliam profecto securitatem, aliam à Belgis dignationem accessuram. Si renuant, ac deprehendantur, velle gallicum aurum & militem, non imperium nostrum; vim intrepide parandam, neque permittendum, ut Brabantiæ Duce à Belgis eluso, Hispania bono, Gallia exhauriatur. Bathoreum Poloniæ Regem similia à Nobilitate passum, armatis aliquando munitum, post evocatos increpitosque senatores, in hæc verba concionem dimisisse, Quando se in Regnum ultro advocassent, sibique non ut in ludo personam Regis imposuissent, velle sibi extra scenam ac fabulam à Polonis obsequium serio præstari. Quanto id usurpari tutius in præsentia ab eo posse, tot è Gallia copiis, Ducibusque subnixo? Quorum armis asserendum aliquando in libertatem esse Belgii Principatum, ne illum populi & se dedisse imputent, & retineant. Denique raro sine vi ac sanguine dominia parari: nec alia Regum principia fuisse. sed quos initio Dominos pati coacta sunt provinciæ, eos deinde Augustos, ac Patres patriæ certatim veneratas esse.* Plura hæc erant, quam ut his opus haberet Alenconius, ad præceps quodque consilium pronus. Nec deerant, quæ illum per eos dies irritaverant. Nam quum Philip-

Movetur per hæc ad facinus Alenconius.

Philippum Plessii Dominum, qui Navarræi legatus advenerat Antverpiam, secretis congressionibus cum Orangio, nec provinciarum Procuratoribus multa quotidie agitantem observasset: ac certi aliquid exprimere ex illo nequivisset; offensus, quod inscio inconsultoque se, pleraque & magna confierent; non modo ex eo Gallorum pari, quos in senatum adlegere ei facultas erat, nullum delegit, ne deligeret Plessium, uti rogabat Orangius: sed etiam simulato negotio, per notæ fidei hominem ad Margaritam sororem transmittendo, Plessium Antverpia submovit. Ergo tergiversantibus provinciarum legatis ad ea, quæ de Belgio Galliæ adnectendo ex Bodini consilio proponebantur, ipse tanto facilius ad vim animum appulit, quanto eadem sibi à pluribus belli ducibus, (aliqui tamen ac meliores improbabant) non dubio eventu suggeri audiebat: quorum arbitrio rem in hunc denique modum compositam, atque peractam [illegible]ti fidus homo Antverpia scripsit ad Alexandrum, atque hic ad Regem, ego summatim hic expediam. Tribunis, qui Dunquerchæ, quique Brugis, quique Teneramundæ, quique aliis Flandriæ in urbibus, cum gallicis cohortibus agitabant, mandatum est, ut uno omnes die, is fuit XVI Kal. Februarii, ea loca excitatis pro ingenio tumultibus, armis occuparent: debitamque Alenconio, tanquam Flandriæ Comiti, provinciam jure belli captam, gallico nomini assererent. Alenconius Antverpiam sibi delegit subigendam: capta occasione ex Eindovia Brabantiæ oppido, ad quod expugnandum per eos dies immiserat Bonivettum, cum parte gallici exercitus: quæ tunc expeditio quoniam feliciter processerat, majores ad se copias festinare jusserat, veluti moturus eas in hostem, ad victoriam prosequendam. Postquam illæ advenere, & apud Burgerhoutum Antverpiæ pagum posuere castra; ipse per speciem lustrandi ac recensendi exercitus, Nobilibus suis comitatus,

1582. *Mons de Plessis.* Præsertim offensus adventu Plessii.

Conjux Navar. Reg.

Invadendas Flandriæ urbes aliis committit: 16 Ian. 1583.

sibi seponit Antverpiam.

1582. aliisque gallis helvetiisque militibus, qui Antverpiæ tunc erant circiter quadringentis ex suis ædibus ad portam urbis Chipdorpiam tendit. ibi repertis, qui è Burgerhouto aderant, equitibus fere trecentis, super ponte, ac fossæ margine Ducem opperientibus; egressus prima interiore porta, in aditu secundæ, ad suos conversus, urbem manu monstrans, ac donans; *Eja filii*, inquit, *vestra est Antverpia.* statimque cœpta custodum cædes à Prætorianis, ipse incitato equo contendit in castra. Galli in mœnia portæ vicinæ conscendunt, captam urbem inclamant. Quorum ad vocem tesseramque, qui è castris, urgente Alenconio, properabant, sexcenti primum equites, mox tria peditum millia, explicatis signis in urbem irruunt. pars Cæsaream ad portam, pars ad rubram, occupatis propugnaculis, tormenta in urbem convertunt: equites, peditesque per vias ac fora sparguntur, *Missam, ac Ducem*, confusis clamoribus ingeminantes. attonita ignaraque civitas, quo voces, quo arma spectarent. cur eos, quos modo quietos & amicos in iisdem sedibus habuerant, nunc hostes, & cruentos aspicerent? Erantque, qui tumultum interpretarentur à rixa hæreticos inter, & catholicos Ducis aulicos exortum. Verum ubi, tumultu increbrescente, sterni cives, intrari expilarique domos, mercatorum Basilicam (Bursam vocant) hostiliter invadi animadvertunt; intellecta jam proditione, æris campani signo ad arma cives evocantur: catenæ in aditu viarum illico tenduntur: plebs, nobilitas, viri, feminæ, religione institutisque quantumvis inter se diversi, consociatis omnes animis, pro fortunis, pro patria, pro suis capessunt arma, miscent iras, junctisque dexteris mutuam sibi, ad mortem usque, fidem vovent. Ac momento tota passim urbe conglobati civium atque externorum manipuli, Gallis se se objicere: artifices operæque ex officinis prosilientes; arreptis, quæ aut in manibus erant, aut sors offerebat, instrumentis,

Cujus invadendæ signum dat.

Invaditur urbs.

Pugnatur.

tis, in hostem ferri: mulieres ex ædium fenestris, ac tectis saxa tegulasque devolvere: alii 1583.
ex abdito domorum sclopos in subjectos dirigere, tanta aliquorum ferocia, ut non deessent, qui deficientibus plumbeis pilis, nummos è crumena promptos, dentibusque utcunque mansos, atque in tubos raptim injectos exploderent, hostemque auro inhiantem, auro conficerent: donec Galli, capto eorum duce Fervacio, nec novis auxiliis succedentibus, paulatim sanguescere, ac reditum respectare: mox effuse Chipdorpiam repetere, plus ibi stragis, quam effugii reperturi. Namque Helvetii ab Alenconio jussi per Cronerburgensem portam inferre in urbem signa, ea clausa, longo circuitu ad Chipdorpiam sero tendentes, dum illic jam fugientium multitudinem offendunt, obversisque hastarum spiculis eos sistere, & ipsi urbem intrare conituntur, supervenientibus à tergo aliis aliisque, mutuo hominum equorumque occursu impulsi implicitique, tam multi angusto in aditu proculcati ac protriti cumulabantur, ut duorum altitudinem hominum exæquaret cadaverum strues. Et aggerebatur strues, dum super ea nobiles complures, relictis equis transcendere pertentantes, ab insequentibus civibus, non irritis glandium emissionibus trajecti, ad cæsorum acervos addebantur. Interim Alenconius incertus animi, quo res loco intus foret, varié fluctuabat. quodque è longinquo prospiceret, multos è mœnibus præcipites ferri, neminem urbe egredi, cujus portam sui tenerent; modo sanctum id sibi, modo secus interpretabatur. At ubi observavit, eos, qui à se mittebantur, tormentis ex urbe peti: atque Helvetiorum legionem Gallis permistam in castra perturbate contendere: tunc enimvero ex infelici successu temeritatem consilii sui primum sensit, ac damnavit. Crevitque immensum dolor, audita strage Nobilium tanta, ut non pauciores ducentis quinquaginta interempti ex eo ordine nominarentur, præter captos ex eadem nobilitate complures.

Repelluntur Galli.

Urbis porta.

magna cum strage.

Nobilium.

1583. res. Quippe occurrebat animo dedecus odiumque, quo per Galliam apud præcipuas quasque familias laboraturus esset. Accedebat reliqua Gallorum cædes, quam initio ad mille quingentorum octoginta trium omnino pervenisse affirmarunt aliqui: cladem, opinor, eo extendentes, ut anno, qui tunc agebatur, millesimo quingentesimo octogesimo tertio, cæsorum numerum adæquarent. Ego ex litteris, quas laudavi, compertum habeo, biduo, quod humandis corporibus insumptum est, ex urbis quidem fossis, in quas aut acti sunt, aut egere se Alenconiani, circiter quadringenta hominum cadavera extracta esse: per urbem vero, intraque domos, ac potissimum in porta, apud quam Gallorum tumulus hodieque monstratur, ac busta gallica non nemo appellat, paulo supra nongentos occubuisse: ex civibus autem fere centum interfectos. præter saucios, quos utrinque permultos continuata in dies funera ostendebant. Quorum ad numerum adjungentes aliqui eos, qui fugiente Alenconio cum exercitu, ac tranante Diliam amnem magnis tunc imbribus, ac recentis aquis à Mechlinienfibus immodice inflatum, submersi sunt; duo Gallorum millia desiderata esse in Antverpiensi clade non absurde confecerunt. Fuere multi, qui aggressionem hanc componentes cum ea, qua paucis ante annis, Hispani eandem urbem invasere, magnopere admirarentur, unde illa feliciter Hispanis, hæc Gallis secus acciderit? quum, uti ajebant, contra esse debuisset: quando hi civitatem inopinantem atque imperatam, civesque per suas quemque domos prandii hora (nam hæc delecta) desidiose agentes aggressi sunt: Hispani autem jam hostes habiti eamdem attentavere multis armatorum millibus instructam, multis ubique stationibus firmatam, hostesque non exspectantem modo, sed etiam excitatis valide munitionibus irritantem. Et tamen Galli penetrata jam pleraque urbe, obsistente nullo; unius horæ spatio, acce-

pta

& aliorum:

Miræus in Chronico Belgico. nec sine aliqua civium.

Mille submersos scribit Reidanus l. 3.

Numerus mortuorum Alencon.

1576. *Vide l. 8 Decad. 1.*

Comparatur hæc invasio gallica cum hispanica,

Galli.

pta cladē ejecti sunt: Hispani post acrem a principio pugnam, superatis munitionibus, cæsis urbis præsidiariis civibusque, captis militiæ ducibus, edita ingenti strage, Antverpia sunt potiti. Nimirum non virtus Gallis deerat ad victoriam, sed illa ipsa victoriæ securitas, (sic enim conficiebant) ille contemptus hostium, Gallos perdidit. quantoque minorem repugnandi locum in civitate improviso oppressa sibi promittebant, tanto ipsi minore armorum provisu, omissioreque animo adversus vim, quam nullam putarent, totos se ad prædas, tanquam subacta in urbe, transtulere. Ferunt, aliquot Gallos, paucis ante diebus, visos fuisse per Antverpiensium officinas scrutari curiose loculamenta arculasque gemmarum, in speciem ut ementes, re autem observantes, destinantesque gressum in urbis aggressione postea dirigendum. Et verò direxere: contemptisque Alenconii vocibus, queis suos admonuerat, ut primas potiundæ urbi curas intenderent, cetera victoriam secutura; plerique eorum, territæ civitatis jam securi, solumque solliciti; ne circumstantes urbem reliquas galli exercitus copias jam jam ingressuras, in partitione prædarum socias haberent; dum certatim huc illucque festinant, vagi sparsique, atque adeo extenuatis ad pugnam viribus, facile oppressi sunt. At Hispanos armatam à se civitatem peti reputantes, quæ de hostium viribus opinio sollicitos habuit, eadem victores primum urbis, mox & fortunarum fecit. Vsque adeo NIHIL in hostibus vel semivictis tuto despicitur. Quamquam & pugnæ causam, quæ addere, aut adimere in milite vires solet, hic quoque inter invadentes amicam urbem, & inter hostilem ulciscentes, discrimen habuisse credibile est. Atque hunc Alenconii conatus finem habuit: dignum profecto eorum sapientia consultorum, qui se regnorum magistros magnifice jactantes, dum æquo rectoque posthabito, omnia parandæ dominationi honesta putant,

1583.

nimia securitas Gallos perdidit.

& pugnæ causa.

& Deus politicis hisce consiliis non favent. I. Bodinus & alii.

1583. tant, deserti à Deo, quem deserunt, non raro consiliis ipsi suis, fallente successu, capiuntur.

Hæc porro dum Antverpiæ gerebantur, dumque eodem tempore Flandriæ urbes conspiratorum armis attentabantur, eventu vario: nempe Ostenda, Brugis, ac Neoporto prævalentibus adversus Gallum: contra à Gallo subjectis Teneramunda, Dunquerca, atque Dixmuda; Princeps Parmensis magnis in dies conflictatus angustiis, ob interclusam è Gallia rem cibariam, certum in Hispaniam hominem allegaverat, qui Regi ob oculos poneret catholici exercitus statum, auctas Hispanorum copias, non aucto stipendio: inde multorum transfugia, & disciplinæ contemptum, tanto in præsens periculosiora, quanto adversus recentem è Gallia exercitum milite opus foret alacriore promptioreque, quam qui tunc esset, æris inanis, & pugnæ dubius. Quum audita Antverpiensi Gallorum aggressione, simul & clade, & Alenconii Ducis abscessu, agnovit, adoravitque propitiam præsentemque Dei bonitatem, quod (ut ad Regem scribit) in eo rerum articulo, quo magna regiis partibus pernicies immineret, si paulum crevissent Gallorum vires, (crevissent autem, si potito Antverpia & Flandriæ portubus Alenconio, Henricoque Rege victoriam fratris palam secuto, huc vis omnis è Gallia incubuisset) tum maxime rebus in contrarium versis, fugatis Gallis, excluso Antverpia novo Brabantiæ Duce; satis profecto curarum, quas Belgæ Gallique inter se hostilem in modum prosequerentur, utrisque injectum esset. Ex hoc autem Gallorum infortunio quid ipse commodi capere posset, illico versare animo cœpit. Atque evocato primum secretiore senatu, dein bellico, postremo simul utroque, Tria, quæ sibi in rem præsentem fore viderentur, ad fructum aliquem ex ea oblata feliciter occasione percipiendum, in medium proposuit. Primum vi armisque urgere fœderatas provincias: alterum de pace cum eis generatim componenda

Invasiones aliarum Flandriæ urbium.

Statui Hispanorum tunc laboranti

opportuna clade audita, agnoscit Alex. Dei clementiam: 25 Ian.

& utroque consilio coacto,

nenda colloquium inire: tertium cum Duce 1583.
Alenconio privatim agere, eumque ad arces gallico præsidio retentas catholico Regi tradendas inducere. Addiditque, primum ægre attentari posse invalido ab exercitu & imminuto: & verendum, si se rebelles invadi sentiant, ne metu Hispanorum cum Gallis in gratiam redeant. In altero plus aliquanto spei apparere, fessis à bello provinciis, pacemque magis optantibus quàm poscentibus. De tertio capi consilium haud posse, donec qui Alenconii status in præsentia sit, amplius exploretur. Ergo pronis in secundum consultoribus, delecti sunt viri aliquot expertæ fidei, qui dissimulata Catholici persona, apud Antverpiensem populum recente in Gallos odio furentem; eoque Hispanis placabiliorem, de pace cum Wallonum provinciis, cum Belgis suis, suoque cum Principe, verba sererent. Præterea admoniti Gubernatores urbium fœderatis provinciis finitimarum, ut idipsum cum eis pro sua prudentia pertentarent. Ad hæc Marchio Rubasius, Montinius, & Rassinghemius missi ad Hallense oppidum: ut inde litteris, colloquiisque cum provinciarum delegatis, aliisque sibi notis affinibusque de concordia sermonem instituerent, Alenconii proditionem objicerent, vetus Gallorum cum belgica natione dissidium memorarent: habitos sibi honores, collata sibi super Hispanos ipsos bellica munia referrent, aliaque in hanc sententiam, sed suo, non Regis, aut Alexandri nomine subjicerent, quæ componendo jamdiu scisso funeste Belgio apta viderentur. In his autem perurgendis quamvis nullam omitteret operam Alexander, obsecuturus animo Regis, à quo sciret hanc pacandi Belgii viam præoptari; tamen ad eum scribens, providere se ait, consilium haud processurum, partim nimia Orangii nunquam assensuri authoritate, tanto in præsens majore apud Antverpienses, quanto ipsi se ab eo adjutos adversus Alenconium falsi opinentur: partim egestate pecuniæ,

sollicitare ad reconciliationem provincias statuit, in hunc modum,

frustra.

25 Ian.

1583. qua sine frigent talium administri ac transactores: atque adeo ægre penetratur in hostium consilia, QUÆ NISI hac aurea clave non reserantur. Hinc ille se ad Alenconium attentandum accurate convertit. quod è propositis tertium quoniam clam ceteris aggredi apud se statuerat, quasi negligens in senatu transmiserat. Et vero magnum opus aggrediebatur, Alenconio suasurus, ut urbes à Gallis captas Cameracum, Dunquercam, utramque Bergam, Dixmudam, Teneramundam, Harentaliam, Diestemium, atque Eindoviam, sponte remitteret, atque Hispanis Gallus traderet. Sed multa Alexandrum animabant. Primum Alencônii desperatio non redituri in gratiam cum iis, qui hostiliter læsi proditique, nunquam profecto ejus se fidei credituri essent. Dein novissima ejusdem ira odiumque in Antverpienses, quod sibi repetenti vestes, lecticam, atque è captivis valetudinis suæ moderatorem, quo tunc æger opus haberet, inhumane denegassent: adeoque videri poterat ulturus suo quamquam dispendio illorum inclementiam, dentemque sibi, modo in hostes excuteret, evulsurus. Sed super hæc, spem intendit nuncius ad Alexandrum hæc ipsa animo molientem missus sane in tempore à Mario Birago legionis gallicæ Tribuno in exercitu Alenconii. Hic, scriptis ad Alexandrum litteris, suam ei offerebat operam, si qua in re illam usui Philippo Regi fore inter eas turbas existimaret. mitteretque propterea ad eum, si videretur, certum hominem, cum quo res conferri coram posset. Alexander, quoniam Marii gratiam apud Alenconium & constantiam ejus noverat non deserturi in eo infortunio Ducem, (quamvis ab eo jam aliqui, velut à sede fulmine tacta, profugissent) suspicari cœpit, id à Mario non utique susceptum nisi Alenconii jussu: præsertim quod nuncius variis dissimulatisque interrogationibus circumactus, haud negavit. Et eodem tempore certior factus, armatam à Flandris fuisse Gandavensem cataractam, & corru-

Cum Alenconio transfigere studet. ad S. Vinot. & ad Somam.

hisce causis animatus.

præsertim offerente se Alencônii Tribuno,

Sas de Gant.

corruptos fluminum obices, ad iter Alenconio 1583.
in Galliam intercludendum; facile sibi persua- *Dicchi.*
sit, non alio spectare galli Ducis consilium,
quam ut aliquibus cum Alexandro conditionibus viam sibi per Hannoniam, Flandria exclusus, aperiret. Ergo nihil cunctatus Hernandum Acostam, Centurionem apprime navum fidumque deligit abundeque instructum, quid ei petendum admittendumve, Teneramundam ad Marium cum ejus nuncio, clam omnibus, submittit. Marius excepto humaniter Acostæ aperit, *Ex Antverpiensi calamitate id boni captum esse, quod Dux Alenconius (quantum in ejus animum penetraverit) cum Hispano reconciliari non ægre possit. in eam rem à se, pro suo in catholicum Regem studio, Ducem sedulo animatum: ab eoque datas sibi demum partes rei componendæ. Componi autem posse, sua quidem sententia, si Dux omissis armis adversus Catholicum, rediret in Galliam: eaque gratia Parmensis Princeps arces aliquot Galliæ finitimas Duci traderet, quales sunt Bapalma, Bucquenium, Quercetum, atque Landresium.* At vero Acosta, nimis caro vendere illum Domini sui fugam subridens, satius fore & conficientius respondit, si, quas Galli arces obtineant in Flandria Brabantiaque, Regi restituerent. Neque id videri audacius postulatum, si consideret Alenconius, arces præsertim in interiore Brabantia sitas, nequaquam retineri à Gallis posse adversus aut Ordinum, aut Parmensis arma. Quibus in hanc sententiam ultro citroque agitatis, ac detectis utrinque ex primo congressu animis, ductus est Acosta osculatum Alenconii manus: à quo, post breve alloquium; ad Marium remissus, inde ad Alexandrum reversus est. Qui, ne quid prætermitteret, Franciscum Lanuam, & Turenæ Vicecomitem captivos aggressus jam fuerat per viros utrique eorum familiares, qui facta libertatis spe, illos hortarentur, quo compositis ad Alenconium litteris persuaderent homini, ut omissa rebellium causa, quam nullo adhuc beneficii pretio adjuvisset, mallet arces

& conditiones proponente;

Alenconius.

Quisnoy.

quæ rejiciuntur ab Alexandri nuncio.

Alex. Per alios tentat eamdem concordiam Alex.

1583. Philippo Regi tradere, eoque merito Regem frustra offenſum ſibi in poſterum devincire, quam Belgis recenti Gallorum laniena geſtientibus recuperandas aliquando relinquere. Interea inſtante Mario, Alexander loco Acoſtæ morbo impliciti Flaminium Garnerium cum certioribus mandatis legat. congreſſiſque aliquoties, ac Mario ad extremum offerente, Ducis Alenconii nomine, Teneramundam, atque Vilvordiam: Flaminio autem pro Principe Parmenſi ſtipendia ad eum diem debita præſidiariis locorum, quæ Galli poſſideant, pollicente; nihil propius videbatur eſſe, quam ut fœdus utrinque firmaretur. Quum hæſit repente negotium: hac ipſa concordia, quæ parabatur, Orangio detecta, aſtu videlicet Alenconii: qui ut ſollicitos haberet Antverpienſes: eoſque adigeret ad captivos reddendos, qui ex gallica nobilitate non pauci Antverpiæ detinebantur, reconciliationis rumorem emanare voluerat. Et ſane Orangius, atque Antverpiæ Magiſtratus veriti, ne Alenconius ira ac deſperatione præceps, cum Hiſpano conveniret; diſſimulato in tempus odio, præſertim quod ab Rege Galliæ, atque ab Angliæ Regina in id incumbentibus fatigabantur; litteris nunciiſque quaſi reſarciendæ gratiæ viam inituri, agitare cum Alenconio cœpere, verba interim juveni dantes, dum eum ab Hiſpanis abſtraherent. Et ipſe verba verbis reddens, tanto operoſius cum Parmenſi, nunciis utrinque acceptis remiſſiſque, negotium trahebat, quanto melioribus interim conditionibus tranſacturum ſe ſperaret hinc cum Ordinibus Hiſpanorum anxiis, inde cum Parmenſi de novæ cum Antverpienſibus concordiæ agitatione ſollicito. Sed gnarus Alexander quales demum conditiones, quamque ſuperbas ad reconciliationem exacturi eſſent Ordines ab Alenconio; minime inter illos conventurum, uti plane non convenit, pro certo habebat. Quamquam nec ipſe, extincto Mario Birago, quidquam cum Alenconio ad extremum

Novæ conditiones proponuntur & utrinque acceptantur,

Sed callide ab Alenconio,

quem reconciliare Ordinibus aſtu curat Orangius. Alex.

mum confecit. Quin sparso rumore, (sive ab Alenconio, sive potius ab Orangio, qui quod fieri pertimescebat, occurrendum putavit ultro, ne fieret) Alenconium cum hispani Regis filia conjungendum, idque cum Parmensi clam agi; Antverpienses, ac Brabantiæ Ordines, ex Orangii consilio remissis ad Alenconium aliquot captivis, atque annona, qua is misere laborabat, liberaliter suppeditata, Vilvordiam ab eo accepere. Non tamen inter illos ultra convenit, nisi quod ejus Dunquercam per Flandriam iter antea negatum, nunc Antverpiensium opera & Flandrorum armis assertum est. Itaque Alexander, quando nec cum Alenconio pacisci, nec cum provinciis concordiam inire aliquam successerat, Orangio permiscente omnia, quippe quem turbarum fluctus sustollebant, in tranquillo facile submergendum; ad arma, quod reliquum erat, animum retulit, sperans vi expressurum se ab Alenconio, quod amicis conditionibus non confecerat. 1583.

& Alexander amissa concordiæ spe, vim parat:

Intraverat jam ille Dunquercam, tutius inde de concordia cum Ordinibus transacturus: id enim, Bellevræo conditionum ministro, agitabatur. Atque huc respexit Alexander, si forte Ducem ea in urbe concluderet, expugnaretque. In hoc autem ut omni cura liber intenderet, loca prius aliqua in Campinia recuperare statuit; præsertim quod deportato in hanc Brabantiæ partem bello, securum ab hispanis armis Alenconium, improvidumque rediturus erat. Nec menses abiere tres, quum Eindoviam, Dalemium, Sichemium, & Vesterloum, arces haud contemnendas: hanc postremam Rubasio, primam Carolo Mansfeldio, duas reliquas Mansfeldio patre ducibus in potestatem redegit. Restabant alia longe validiora in eodem tractu, quem Bironius Gallicæ militiæ moderator, ac paulo ante victor wodæ, & Vierseviæ, percurrebat. Erant illi aliquot Gallorum signa: accessuque

PVGNA. ad Steembergam. Alencon.

sed ante capiuntur arces aliquæ,

hinc à Farnesianis,

inde ab Ordinum ducibus. Biron.

 eorum,

1583. eorum, qui ex arcibus modo amissis exierant, ad duodecim armatorum millia creverat exercitus. Hi quamquam sub veterano Duce, milites non tyrones, nec instrenui, tamen, ut retulerat Alexandro Serclasius Centurio, qui per eos dies à Bironio captus aufugerat, animis non satis cohærebant, simultate insanabili inter Gallos, & Belgas, ex recenti Antverpiana cæde. Ergo & cum his bello in Campinia decertare, & Dunquerchæ Alenconium aggredi perquam cupidus Alexander, curas exercitumque ita partitur. Montinio, ac Mondragonio, ac Mottæo mandat, Dunquercam cum parte copiarum, laxa à mari terraque obsidione circumdent. Marchionem vero Rubasium adversus Bironium cum plerisque levis armaturæ equitibus, Rosendaliam præmittit, sequiturque mox ipse cum reliquo equitatu, & peditum hispanorum parte, quos ad celeritatem singuli equites post se in equos assumpserant: jusso Petro Pacio sua cum legione properare: Billio, atque Olivera Rubasii vicario, concludentibus cum suis turmis exercitum, quinque bellatorum millibus constantem. Sed Bironius audito abesse Parmensem, Rosendalia movens, Steembergam cum Gallis Germanisque festinavit, relictis Belgis, qui à Gallis abjuncti cum Scotis pone sequerentur. Steemberga, insigni olim portu potentiaque, claras inter maritimæ Brabantiæ urbes fuerat: nunc aggeribus contra vim maris supra infraque urbem excurrentibus haud invalida habetur. Etenim præter tumulos collesque perpetuos albicantis sabuli, quos assiduo ejectamento congerit mare, sibique furenti ceu compedes parat; accolarum industria, tenaci è solo aggeres attollit, Dunas vocant, quos ulnis minimum decem altos, latos in imo quidem circiter viginti, in summo autem tertia ferme parte angustiores, lignorum fascibus lapidibusque introrsus firmant, foris adversus arietantium ictus undarum, texta è paleis straminibusque lorica communiunt. Sic Belgæ ab assidua cum oceano pu-

Alexander partem exercitus Dunquercam,

partem immittit adversus Bironium,

qui Steembergam se recipit.

Steembergæ munitio,

no pugna, ad hostium aggressiones eludendas erudiuntur. Hisce super aggeribus ad Steembergam, partem castrorum extenderant Belgæ, Scotique: partem subjecto in campo apud radices lacu præruptas collocaverant: atque ante lacum domos aliquot occultatis sclopetariis insederant. Hæc autem castrorum pars inferior, ne adiri aggerum colles à terra possent, obstabat: (è mari enim per se se inaccessibiles videbantur) & aggeres ipsi in summa planicie quum vix equitibus senis pariter euntibus paterent, haud magnas hostium vires simul invadentium admittebant. &, si invaderentur, pellerenturque inde Bironiani, proximum receptum Steemberga monstrabat. Alexander à Serclasio, à Garsia Toletano, quos exploratum miserat, de consilio hostium posituque castrorum admonitus, festinatione incredibili exercitum Rosendalia Steembergam rapit. tum jubet Sancium Levam, & Carolum Menesium, qui cum suis in equos assumptis primi advenerant, domorum ante lacum stationarios, quos odore ex incendiariis sclopetorum funiculis deprehenderant, ad certamen extrahere, dum reliquus exercitus adventaret. extractis, ac post leve prælium inde fugatis, ipse in hostem trans lacum apud radices aggeris, Pacianos ac Mansfeldianos legionarios movet. jusso prius equitum Magistro, cum lancearijs Augustini Mexiæ, & cum Caroli Lunæ sclopetariis eodem incumbere. Atque hi quidem impetu illati, aperta sibi per obstantium cædes via, in collis summum evasere. Eodemque tempore eques in aggere pedes in campo strenue pugnabant. Quos inter insignis aperta casside Alexander, modo his integros submittens, modo illos voce ac manu moderans, bellum regebat. Iamque inclinabat utrobique Scotorum acies: & Belgarum complures mare ac naves respectabant, passimque in eam se partem, recedente mari vacuam, demittebant: sed hic quoque obviis, qui præmissi fuerant, Farnesianis trucidabantur.

1583. Quarum in summo & in imo castra locant Bironiani.

17 Iun. Vtrobique pugna committitur:

Alexand.

victoribus primum Farnesianis.

Belgæ ex Bironiano exercitu,

1583. bantur. Verum dum equites aggeris jam victores (quibus se immiscuerat prædarum spe, calonum, lixarumque turba) diripiendis hostium spoliis immorantur; Bironius Steembergæ erumpens cum delecta Gallorum lanceariorum turma, pugnæ securos aggreditur. atque orta à calonibus fuga trahebat jam equitum aliquos, subita validaque impressione perculsos. Gliscebatque latius pavor, sparso in omnes rumore, universam Gallorum aciem pone sequi. Quum Alexander, inscenso aggere, fœdam suorum fugam intuens, *Quos fugerent?* interrogat, *paucos ne Gallos, qui non spe victoriæ, victis ubique sociis, sed honestioris cura mortis se in vincentium manus immiserint?* simul, namque trepidatio, obtestando objurgandoque parum sistebatur, gladio ferociter elato in obvium quemque defertur: simul Cæsio mandat, (ducebat hic ante Principem præsidii causa lanceariorum turmam) obversis cuspidibus fugientes; hostium loco habeat. eodemque tempore, Appio partem suæ sclopetariorum turmæ illuc impellente, primosque fugientium increpante: mox eodem inferentibus se se Billio & Olivera, restituta est tanto validius pugna, quanto eluendæ coram Alexandro maculæ acrior sollicitudo stimulabat. Itaque non repulsos hic modo Gallos, sed in utroque latere à terra marique fusos à Pacii in primis legione Belgas & Scotos, ad Steembergæ usque mœnia tandiu fugando ac cædendo insequuti sunt, quandiu & nox ingruens, & arx è propinquo fulminans permiserunt. Pugnatum est horas ferme tres: veneruntque in Victorum manus pedestria signa octo & viginti, equestria duo: cecidere è Scotis potissimum ac Belgis, qua ferro, qua mari, si Vasquio legionis instructori accredimus, tria hostium millia: si Centurioni Tuccio, quatuor, quorum uterque pugnæ interfuit. Princeps tamen Alexander ad Regem scribens, mille ac quingentos affirmat. nempe hic eos præteriit, qui Steembergæ aditu exclusi, quum se partim in aliquot casas &

aqua-

[Margin notes: mox eosdem prædabundos victi fugant: | Fugam increpat Alexander, | *Nicol. C. Cæs.* & sistis, *Appio de Comitibus.* pugnamque restituit. | Vincuntur Bironiani. | Numerus cæsorum: *Alphonsus Vasquez sergent. I. Franciscus Tuccius. Alexand.*]

aquarias molas, partim in præaltas segetes noctu abdidissent, postero die reperti omnes, & fuere sane complures, jugulati sunt. Ex Gallis ac Germanis, qui sero, nec omnes, pugnam iniere, cæsi omnino pauci, nonnulli capti, plerosque cum Bironio naves ab ipso paratæ ad incerta belli, alio avexere. Ex victoribus autem nonnisi octo desideratos, interque eos Menesium, carum militi Centurionem, ac paulum supra viginti saucios, Alexander, quique adfuere alii, æque consentiunt. Bironii fugam, Hochstratæ, aliorumque per Campiniam oppidorum deditio secuta est.

1583.

incolumi cum multis Bironio.

Cæsi ex victoribus.

Liber inde Alexander Dunquercam arma festinabat; quum Franciscus Pontius Mirabellus ab Henrico Rege, instigatu Reginæ matris, ad Ordines pro reconciliando Belgis Alenconio allegatus, Alexandrum adiit, questus Regis nomine, Quod non habita ratione beneficiorum, quæ in Farnesios olim contulissent Galliæ Reges, obsidere oppidum destinasset, ubi Regis fratrem commorari non ignoraret: respondente ad ea Alexandro, *Majores quidem suos haud immemores fuisse regiæ liberalitatis: certe Horatium patruum sibi gloriæ duxisse pro regiis Francorum partibus mortem fortiter obire. At se Hispani Regis ministrum emittere nequaquam posse, ne Principis sui causam ubique non urgeat. Quamquam, ut rem ei aperiret, idcirco se obsidere Dunquercha Alenconium Ducem designasse, quod speraret, Regem liberando fratri magnis cum copiis advolaturum, facturumque proinde copiam sæpius optatæ cum regio Gallorum exercitu dimicationis.* Verum Alenconius audito suorum ad Steembergam successu: atque explorato Alexandri consilio, anxius variusque antevertere obsidioni, ac secedere in Galliam statuit, quasi cum Rege deliberaturus super conditionibus, quæ à Belgis ad reconciliationem offerebantur. Itaque exeunte Iunio, relicto Dunquerchæ Camosio Gubernatore, & quingentis præsidiariis, ipse cum reliquis copiis, conscensa classe Caletum abiit

LEGATIO Regis Gall. ad Alex.

legati querelæ:

quibus Alex. respondet.

in Hesdini defensione.

Abit relicta Dunquerca in Galliam Alenc.

pau-

1583. paucis ante horis, quam à triumviris, quos antea nominavi, ab Alexandro designatis, Dunquerchæ obsidio circumdaretur.

DUNQUERCHÆ obsidio. clauditur urbs à mari. *Motta, Montinius, ac Mondragonius.* à terra munitionibus exuitur.

Et vero eadem propemodum nocte obsessum oppidum, ac desperatum est. Namque divisis inter Duces, ex Alexandri partitione, muneribus, simul Mottæus portum à mari clausit: simul à Marchione Renthiaco (sic enim Montinius ex dotali Artesiæ castro pagoque postea est appellatus) ad amnium cataractas (Exclusas vocant) occupandas festinatum est: magno utique exutis præsidio Dunquerchensibus, quo per hujusmodi emissaria submersis quaquaversum campis, intercludere aditum obsessoribus potuissent. simul, (& jactura quidem non minore) Mondragonius, & Marchio Varambonius castellum invasere, quod impositum amni, winociberga Dunquercam fluenti, stationem habebat cataractæ inter alias præcipuæ tutelarem. Alexander, probata omnium opera, tantum sub Dunas portui proximas tormenta aliquot transtulit, quæ statim arcendis à portu hostium navigiis, usui fuere: tum misso Renthiaco, recuperatoque ad winocibergam ponte; quem cæso Anglorum præsidio Bergenses obtinuerant, Dunquercam aggreditur. ac viginti muralibus tormentis ex utraque fluvii parte quatere propugnaculum fluvio adjacens, & turrim propugnaculi munimentum, & interjecti muri loricam, continente decem horarum spatio perseveravit. decussaque propugnaculi projectura, ac lacera caducaque jam turri, oppugnationem adornabat, non tam spe Dunquerchæ potiundæ, quam inducendi militis in propugnaculum, ex quo imminens oppido, reliquas munitiones obnoxias haberet. Quum Camosius, quod nec oppidanis fideret, nec externam opem, tentato nequidquam portu, speraret; ad Alexandrum mittit, ac post breve colloquium, Dunquercam tradit: ipse militesque gladiis tantummodo accincti, sine signis ac supellectili emittuntur: oppidanos victoris arbitrio relictos benigne habuit

Angli pro Rege militantes. Quatitur ejus propugnaculum:

Vrbs deditur: *16 Iul.*

habuit Alexander: missoque in Hispaniam victoriæ nuncio, gratulatus est Regi reductum in ejus potestatem sex intra dies, amissis non pluribus duodecim suorum, ac totidem ferme sauciis, portum, oppidumque mercatu ac piscatu locuples, clauso ex ea parte Gallis aditu in Belgium, ac Dunquercanis Hispano jam reconciliatis ad navigationes aperto, fructu in dies magis magisque sentiendo. 1583. *magno partium fructu.*

Neque hic diu moratus, imposito Dunquerchæ Gubernatore Francisco Aguillario Alvarado, strenuo veterique Centurione, cum duobus Hispanorum, ac totidem Wallonum signis; exercitum Neoportum movit, unum è quatuor Flandriæ portubus, quinque Dunquerca leucis abjunctum. sed oppidiani quamvis & situ maris validi, & amnibus circa confluentibus vallati, tamen post dies septem de dedendo oppido transegere. Nempe valuit apud eos Consulis Dunquercani cohortatio, qui missus ab Alexandro cum litteris, Regiorum facilitatem, uti expertus, plurimum commendavit. Accessitque celeritas Alexandri, qui oppidanos, audita expugnatione Dunquerchæ, quum jam aperire aggeres maris, obices, aggrederentur, festinata sclopetariorum equitum turma oppressit: allatisque Dunquercha tormentis, atque ostentato aggressionis apparatu, plane deterruit. Dedito Neoporto, præsidiarii inermes amandati sunt: oppidanis venia impertita: de hæresum tantummodo magistris, qui capi potuere, captum illico supplicium. oppidumque reparatis templis, nam totum à Religione defecerat, ac relictis ad præsidium duabus Wallonum, una Germanorum centuriis, Deo, ac Principi restitutum est. Ad hæc Alexander, ne quam hosti requiem daret, sed consultandi spatium celeritate præriperet, bellum huc illucque circumferens, copias ducesque alios alio distribuit: ac præter Ostendam casu adjutam à classe quinquaginta navigiorum ab Ordinibus auxilio Dunquerchæ destinata; ceterum winociber-

absque Caroli V tempore. *Neoportum copias admovet Alexander:* *& capit:* *23 Iul.*

1583. cibergam, Vurnam, Dixmudam; arces haud invalidas: mox & Meninam recenti opere perquam munitam, ante Kalendas Augusti in potestatem redegit. Accessit post paulo Steemberga ipsa ab Altapennio capta, magna cum viri laude. Nam quum ad scalas muris admovendas, intrare noctu fossam milites reformidarent, aqua longe quam exploratores retulerant, altiore; ipse intrepidus animi, primus per aquam collo tenus scalas inferens, tractisque secum, tacito illo convicio, militum audacioribus, dein aliis aliisque, oppido potitus est, sui, suorumque, & hostium victor. Iisdem diebus quatuor Hollandiæ cohortes, quæ Herentalia abibant Antverpiam, improviso aggressi Lyræ præsidiarii, cæsis eorum circiter ducentis, interque eos tribus Centurionibus, totidemque signiferis, Lyram cum tribus hostium signis, & captivis quadraginta, victores rediere. Quo tempore quadringentis equitibus, ductore Odetto Tilinio Lanuæ filio; Cameracum ad Alenconium contendentibus obviam factus Touresii Dominus cum Burgundis aliquot turmis, assumptisque ex Hallensi oppido præsidiariis, post breve prælium, omnes præter Tilinium, paucosque comites fuga elapsos, aut interfecit, aut captivos abduxit. Sed longe adhuc felicius auxit per eos dies Tribunus Tassius Regis partes, capta Zutphania: cujus urbis præsidiarii duo, multis ante mensibus, à Verdugi militibus capti, postquam, uti sæpius oraverant, non redimebantur à Zutphaniæ Præfecto, haud reputante, LÆSAM sæpius suorum patientiam nocentius furere, quam hostium odia; offensi iratique, Verdugo monstravere, qua ratione per molam pateret accessus ad propugnaculum ante portam urbis extructum. quo usus indicio Tassius, duobus tantummodo suorum amissis, urbem opulentam, atque unius ex septemdecim provinciis caput, majori præda, quam cæde hostium intravit, obtinuitque.

Furna. mox arces alias in potestatem redigit.

Steembergam expugnat Altapennius:

Alia prospera à ducibus Alex.

I. Baptista Tassius Verdugo legatus. Præsertim à Tassio capta Zutphania.

Vnum inter hæc ubique prospera exedebat

Alexandri mentem, quod rei nummariæ, qua supra modum premebatur inopia, videret præsentissimas; & impendio quolibet mercandas occasiones eripi sibi, & nobilium victoriarum palmas pæne inter manus infringi. Itaque misso in Hispaniam Ioanne Richardoto Arteliæ senatus Præside, cujus prudentiæ multum merito dabat, gratulatus Regi novissimas victorias: quas ipse, quoniam sine hominum & munitionum jactura, sine temporis dispendio, ac sine militari ære partæ essent, mera divinæ clementiæ miracula appellabat; orat enixe, *Considerare ne gravaretur, quanta rei bene gerendæ opportunitas se se aperiret. Ducem Alenconium milite juxta atque authoritate diminutum, modo hanc, modo illam sedem frustra mutare. Orangium sive Ordinibus invisum ob recens matrimonium cum Galla contractum, sive Zelandis Hollandisque suis ab regiis armis proxime timentem, in Zelandiam concessisse. Rebellium vires, suspectis sejunctisque Gallis, extenuatas, & animos continuata clade perculsos: Sibi modicas quidem adesse copias, atque ad sex bellatorum millia redactas. quippe multis ad præsidia captarum arcium distributis: & VICTORIAM, quo plura victis eripit, eo magis spargere atque extenuare victores: sed si ab Hispania mitterentur auxilia, queis exercitum abunde suppleret augeretque; sperare se, Deo duce, intra annum universa Brabantia potiturum. Immo si vis semel omnis, (quanta ab Regum potentissimo exeri potest ad profligandos hostes,) & non parce, uti nunc fit, partiteque adhiberetur; profecto nec majus impendium ærarii futurum, semel insumptis, quæ in annos plures insumerentur: & hostes, qui divisis nostrorum conatibus pares sunt, conjunctis in unum viribus minores imparesque non dubie cessuros. Nimirum qui minutim decidunt imbres, absorberi facile à terra: at ingenti aquarum simul ruentium vi sterni campos, trahi silvas, obstantia quæque perrumpi ac rapi. Sic hostibus eventurum, si tota in eos belli mole incumbatur. Alioquin vereri se, ne, dum pugnatur, & quasi parcitur, bellum infinite alatur, & cura Principis in longum enerentur.*

1583. Alexander acceptas victorias

Regi gratulatus

promittit ob has causas,

cum Aloysia Gasparis Colinii filia.

se Brabantiam & Belgium omne Regi acquisiturum,

modo pecunia non adeo parce suppeditetur.

Ille

1583.

Flandriam victoris Alexander excurrit: Ipras castello extructo infestat.

Ille interim extruendo contra Ipras castello animum applicuit. Quum enim tantum non esset militum, quo urbem obsidione complecti posset; satis in præsens habuit, validæ munitionis objectu subvectiones, opemque, Iprensibus à Gandavo, atque à Brugis, fœderatis urbibus intercludere. Vtque operis formam ipse præscripsit, ita manum cum primoribus exercitus primus admovit. Brevique arcem excitavit, in quam inductis sexcentis peditibus, plerisque Wallonibus, equitibus ducentis, octo majoribus tormentis, re cibaria sex minimum mensibus suffectura, præfectoque arci Antonio Greneto Werpii Domino, viro forti fidoque; haud facile dictu est, quantum & Iprensibus metum, & Gandavensibus, Brugensibusque de præcipua Flandriæ urbe sollicitis curas intenderit. Auxit vero terrorem, capto munitoque ad Liviam amnem Echeloo, medio Brugas inter, & Gandavum pago. unde in Wasiense territorium intentus, cataractam alvei Gandavensis, fugato equitum præsidio, occupavit. Tum Wasiam ingresso, sparsaque per eum agrum, qui velut insula è canali Gandavensi & Scaldi fluvio efficitur, Farnesiani nominis fama; Wasiæ Gubernator, relictis Ordinum partibus, Rupelmundam vetus oppidum, arcemque tradidit, Antonio Olivera, cum præsidiariis accepto. Mox dedidere ultro se Axellani, &, quod pluris fuit, Vlstani ipsi, ac reliqui circa pagi arcesque, præter Midelburgum, quod Slusæ vicinitate præfidens, defensionem parabat: ad primos tamen tormentorum ictus in potestatem venit. magno utique non modo regiæ dominationis incremento, sed commodo in primis militum, quos Alexander in Wasiæ tractum, frugum pascuorumque feracissimum inductos, sæviente jam anno tenuit in hibernis. Atque, ut VICTORIAS ægrius incipias, quam continues; per eosdem dies Alostum, urbs Flandrici dominii princeps in manus Alexandri venit, Anglis præsidiariis, quoniam stipendia

30 Octobr. Echeloum capit, *His fas.* & saxum Gandavense,

& Wasiam,

4 Novemb. & Rupelmund, & Axellam & Vlstum, & Midelburgum,

Alostum tertia pars Fland. vulgo Dominium. & Alostum,

pendia ab Ordinibus non solvebantur, urbem dedentibus Orpheo Galliano Liechercha Gubernatori: qui assumptis, Alexandri jussu, decem peditum signis, & quatuor equitum turmis, Alostum, nihil contra ausis civibus, improvisus obtinuit. Ipse inter hæc insumpto anni reliquo invisendis ordinandisque provinciis, ac procurandæ potissimum Religioni, captis in oppidis usque adeo desertæ, ut Dixmudæ par tantum Catholicorum, Neoporti ne umbram quidem Orthodoxæ Religionis invenerit; Tornacum reversus Richardotum ab Hispania lætus excepit Regis litteras perferentem, quibus sua ille manu, post actas Alexandro gratias ob felices victoriarum nuncios, ad postulata de milite, deque pecunia, respondet in hunc modum. *Peditatum omnem hispanum, absoluto jam Tertiis in insulis bello, mitti ab se in Belgium, tres in legiones distributum. primam Lopesii Figueroa, alteramque Francisci Bobadilla (quoniam uterque Tribunus subsistere in Hispania necesse haberet) fuisse Ioanni Gamboa Centurioni, ac Ioannis Texeda legionis Instructori commendatas. tertiam suo sub Tribune Augustino Igniquesio venire: omnibus autem ductorem Petrum Tassium impositum, quem Inspectorem universi exercitus nominasset.* Ipse autem Tassius ad Alexandrum scribens, constare ait hasce legiones militibus quinque millibus & quadringentis, uno & quadraginta signis comprehensas. quorum viginti Lopesiæ legioni, tredecim Bobadilliæ, Igniquesiæ octodecim attributa esse. & quamvis ex hac summa, qua Gadis ante conscensas naves lustrati sunt milites, non parum, uti assolet, inde decreverint; in Insubria tamen a Terranova provinciæ Gubernatore abunde supplendos affirmat. At quod ad militare æs attinet, Rex in iisdem litteris hoc adjungit. *Iussisse se ex auro classe Indica recens advecto, in arce Mediolanensi decies centena nummum aureorum millia deponi: ex eaque summa tercentena millia separari, ac Parmensi statim mitti, ejus ad arbitrium insumenda. reliqua septies centena millia ita divisim extrahi,*

1583.
10. Nov.
Alex.
1 Ianuarii 1584.
litteris ab Rege & militibus,
Veedor general.
30 Decemb. 1583.
Cadiz.
& pecunia accepta. Milites.

1584. *extrahi, ut singulis mensibus centum quinquaginta millia ad catholici in Belgio exercitus stipendia suppeditentur.* Postremo Rex addidit, *Colonienses, Bavarumque eorum Antistitem, repetitis litteris, opem adversus Gebhardum Truchsesium implorasse. Curaret proinde ipse, ne tam justo patrocinio res Catholica, neve spe Bavarus sua fraudarentur.* Id quod Alexander, ejusdem quoque jussu Regis, ante præstiterat. Admonitusque à Coloniensibus, se non tam militibus, quam militum ductoribus egere, Marcum Magdalenum Romanum, ac Rogerium Veronicum Tudertinum, illum hastatorum peditum Italorum, hunc wallonum peditum sclopetariorum, spectatos bello Centuriones immiserat. Postea vero ob iteratas Coloniensium ac Septemviri litteras, addiderat Blasium Capisuccum, quem paulo ante sclopetariorum equitum, mox & lanceariorum turmæ præfecerat, commendatum à fama præclari facinoris, quo in Pictavienſi obsidione, quum Hugonoti ad invadendam urbem, flumini pontem injecissent, ipse aquis immersus, crebra inter hostium missilia, grandi cultro pontem intercidit, atque aditum subeuntibus interrupit. Dignus, cujus facti memoriam Romanus Pontifex sanctioribus litteris inseruerit. Hunc, uti dicebam, & Nicolaum Bastam, veterem Epirotarum equitum ductorem Coloniam mittens Alexander, Coloniensibus rescripserat, Delectos à se fuisse strenuos adeo, gnarosque militiæ viros, ut horum consilia, si occasio se daret, tuto ipse sequi paratus esset. Nunc autem novo jussu, copias alias atque alias, quantum propiores Belgii curæ patiebantur, expedivit, magno uti dein patuit Religionis bono, & regiarum partium fama. Quæ porro legiones eo destinatæ fuerint, quibusque sub Ducibus, ac rem prope universam, ego non aliena operi excursione (nam Coloniense hoc bellum ipse demum Alexander absolvit) in conspectum dabo.

Gebhardus Truchsesius, Othonis Cardinalis Augustani fratre genitus, vix Archiepiscopatum

Margin notes:

Jubetur Coloniensibus & Bavaro opem ferre.

Quibus jam per hosce duces opem tulerat.

qui postea Montorii Marchio.

Pius V in Bulla 10 Maji 1567.

sed nunc majora pro iis parat.

COLONIENSE bellum.

1584.

patum Colonienſem, & Imperii ſeptemviratum adiit, quum Agnetis Mansfeldiæ amore miſere captus, (erat hæc una ex virginibus, quas in Girreſemio gynæceo Canonicas appellant) de poteſtate mentis abiiſſe viſus eſt. Amoris initium hoc commemorant aliqui. Transtulerat ſe ſe Coloniam è Bonna Truchſeſius, componendæ paci inter Catholicum Regem, atque Ordinum provincias à Cæſare deſignatus, ut in loco narravi: atque in magna mortalium frequentia ad ſupplicationem Coloniæ indictam confluentium, Agnes advenerat. Forte per eos dies Scotinus, notum malas per artes nomen, Coloniæ agebat. is in Truchſeſii familiaritatem adſcitus, dum hominem ad inania facilem ſpectris ac præſtigiis oblectat, quodam die ab epulis ac vino incaleſcenti, remotis arbitris, pollicetur, ſe in ſpeculo, quod illic erat, imaginem formoſiſſimæ puellæ Coloniam tunc profectæ repræſentaturum. ſtatimque Agnetis facies, ſed quam ipſa, venuſtior, Truchſeſii oculos everberavit. Scilicet exarſit ille ad eum aſpectum: iiſdemque flammis ſibi, ac Germaniæ feralibus ex incendiario ſpeculo conceptis, nimis quam multos involvit. Exinde Agnetem Præſul inviſere, apud ſe invitare, Colonia in Turingiam abeuntem, Bruellæ in oppido Coloniæ proximo excipere, ac longe familiarius, quam Epiſcopum, ac puellam deceat, ſolus ſolam adhibere. donec evulgato flagitio, fratribuſque, nobilibus viris, maculam familiæ illatam ſanguine deleturis, Truchſeſius promittit, ſe repudiata Colonienſi Eccleſia, ac remiſſo Imperii Septemviratu, Agnetem ſibi conjugem aſſumpturum. Viſa hæreſum magiſtris opportuna occaſio novi Euangelii per Epiſcopi nuptias propagandi. certatimque Truchſeſium adorti, facile ſuaſere homini ducturo libenter uxorem, & Colonienſis Eccleſiæ præfecturam ægre depoſituro, ſacras ut infulas maritali vinculo colligaret. ſimul ab hæreticis Germaniæ Principibus animatus ad novam ſponſam Eccle-

Initium ejus ab inſano Gebhardi Archiepiſcopi amore. *Michael ab Iſelt. lib. 1. de bel. Colon. & alii.*

Occaſionem amoris præſtigiis ſuis Scotinus offert.

lib. 2.

Inde in Agnetem Præſul incenſus,

ducere illam uxorem ſtatuit renunciato Archiepiſcopatu.

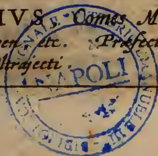
Sed animatus ab hæreticis,

1584. retento Archiepiscopatu, & ejurata Religione Catholica, Bonnæ. celebrat nuptias cum Agnete. Queruntur cum Archiep super hac re Colonienses. Canonici. Queritur Cæsar, Greg. XIII. & Rom. Pontifex reducere illum conatur. Sed prævaluere hæretici Principes, Electi. arma & pecuniam offerentes.

siæ sponsæ superinducendam; nihil ultra deliberandum putavit, quin tot Procerum consiliis, ac votis potissimum suis obsequeretur. Ac statim firmato in Episcopatum, & conjugium animo, atque (ut SCELVS sceleri viam emollit) ejurata palam Catholica Religione, per quam sacrilegum sibi esse non liceret; infulatus Coloniæ Antistes, jampridem inter initiamenta sacrorum, Deo votus dedicatusque, magno luxu pompaque nuptias, Calviniano parario, cum Agnete Mansfeldia celebravit, nuptamque in sacram Archiepiscopatus aulam maritus Præsul induxit. Atque hisce demum gradibus, prima illa intemperies ludicras præstigiatoris artes inspectandi, præcipitem egit Coloniensem Antistitem, ignarum non alio dæmonem pretio ludos homini facere, & oblectamenti poculum vere Circæum propinare, nisi ut in obscænos pecudum mores cupiditatesque degenerem, inserto in os freno subactum veluti jumentum circumducat. At vero Senatus, populusque Coloniensis, atque in primis Archiepiscopalis collegii Sodales, *Fideles* (uti in signatorio annulo præ se ferunt) *Ecclesiæ Romanæ filii*, sæpius cum Archiepiscopo de suspicione mutandæ ab eo Religionis (mutatam nondum audierant,) questi jam erant. idem Rodulphus Cæsar, rem in Imperio novam minime passurus: idem summus Pontifex, properato nuncio I. Francisco Bonhomio, Episcopo Vercellensi, ex interioribus alumnis Divi Caroli Boromæi, accurate præstiterant. Sed præposuere apud illum, præter impotentem amorem, suasorum omnium potentissimum, Palatinus Septemvir, Comes Nivenarius, Dux Bipontinus, Casimirus, aliique confessionis Augustanæ Proceres: quorum multi per legatos, plerique coram, ne de suscepto consilio quidquam mutaret, arma ei, ac pecuniam abunde promisere. Et armis videlicet opus fuit. Namque ubi ille audiit, sententia à Gregorio Pontifice per Episcopum Vercellensem, Coloniam transmissa pronuncia-

ADOLPHVS Comes Meursiæ, Nienaer, Alpen, etc. Præfectus Gelriæ et Vltrajecti.

nunciataque, se à fidelium communione sejunctum, atque Archiepiscopali sede motum, adeoque Imperii Septemviratu exutum: ac indictis inde comitiis à sacri Collegii sodalibus, Coloniensem Archiepiscopum, magna populorum gratulatione, creatum Ernestum Bavarum Frisingensem, ac Leodiensem Episcopum; illico expedivit, quæ jam arma comparaverat. Expedivere cum eo Ioannes Palatinus Bipontinus Dux, & Adolphus Solmensis Comes, & Ioannes Casimirus, & Carolus Truchsesius Gebhardi frater, auxiliis non è Germania modo, ac per Ioannem Nassavium Orangii fratrem è Belgio, sed etiam è Gallia, atque ex Alenconii reliquiis, ductore Carolo Mansfeldio, Agnetis fratre, qui in Alenconii castris militaverat, evocatis. Nec segnius ex altera parte Colonienses, ac novus Antistes, delecto militiæ Duce Salentino Comite Isemburgio, cum Friderico è Saxoniæ Ducibus, bellum adornabant. Atque ubi primum aucti sunt tribus peditum millibus, & quingentis equitibus, plerisque veteranis, quos sub Carolo Lignyo Arembergii Comite, immiserat è Belgio Parmensis Princeps; obviam conatibus hostium ivere. commissisque sæpenumero præliis, ac prætentatis utrinque arcibus, successu diu vario productum est bellum. Postremo à Gulielmo Bavariæ Duce, Ernesti Præsulis fratre, conscripto exercitu, atque à Ferdinando ejusdem fratre juniore Coloniam deducto: simul à Parmensi novis primariorum militum auxiliis, Tribuno Ioanne Manriquio, ad Arembergium festinatis, Truchsesiani paulatim cessere, ac plerisque oppidis, arcibusque in Coloniensi præfectura spoliati, intra Bonnam, vetus ad Rhenum oppidum, præliis olim Romanarum legionum nobile, compulsi sunt. Accessit & Casimiri, qui ceteris acrior partes propugnabat, repentina discessio. is enim seu Cæsaris edicto perterritus, seu potius militiam non minus nunc in Germania, quam pridem in Gallia, atque in Belgio infeliciter expertus,

1584.

Ipse interim exauthoratur:

& creatur pro illo Ernestus:

Casim. Electoris frater.

contra quem arma parat Gebhardus & alii cum eo:

& pro Ernesto alii.

Variè pugnatur.

Sed novis auxiliis auctus Ernestus arces complures expugnat.

Tac. lib. 4. hist.

 pertus,

1584. pertus, audita Ludovici Septemviri fratris morte, nactus occasionem, in patriam contendit. neque id absque infortunio, insequente illum Arembergio, multosque ex dissolutis palantibusque ejus sociis jugulante.

Postremo Bonnam obsidet:

Restabat adhuc Bonna, belli, & Truchsesii fortunarum caput. Hanc partim à Bavaris, partim ab auxiliaribus Farnesianis obsessam Carolus Truchsesius

defendente eam Gebhardi fratre.

Gebhardi frater, spe majore quam viribus, defendebat. Verum de spe quoque multum remisit, postquam cæsa esse, quæ à Gebhardo Bonnam è Westphalia mittebantur auxilia, perlatum est. Auxitque sollicitudinem fortuita quidem res, sed METV anxiis omnia in

Qui territus sinistro omine,

portenta vertuntur. Nam ferreus globus è castris directus in Caroli ædes in Rheni ripa constructas, quum intimum conclave perterebrasset, ejus tantummodo gladium lecto appensum, baculumque imperatorium in frusta comminuit. Quod quia eodem propemodum tempore contigit, quo ex Gebhardi insignibus Bonnensi curiæ præfixis, tres gentilitii leones ad terram, impellente nullo, decidere; crevit Carolo cura, quippe memori, quid ante aliquot

Canonicus.

annos Gebhardo tunc Coloniensis Collegii sodali evenisset Antverpiæ: ubi, dum arcum inspiceret Annæ Austriacæ positum, ac Cæsaris Septemvirumque tesseris exornatum; delapsa inde Archiepiscopi Coloniensis insignia in ejus pileum, ille secum quam lætissime detulit, quasi omen secuturæ dignationis acciperet. Quæ Carolus animo repetens haud dubie conficiebat, non minus vere in præsentia monstrari finem fortunæ fratris, quam olim principium non falso præsignatum esset.

& suorum tumultu,

Sed certius multo, ac tristius ei portentum fuit tumultus Bonnensium præsidiariorum. ad quos quum Manriquii opera penetrasset edictum Cæsaris, quo Duces juxta ac milites, qui à Gebhardi signis non dis-

ab iis vinctus traditur Ernesto.

cederent, hostes Imperii pronunciabantur; non ultra Gebhardo fidi, in fratrem resurgunt: ipsum, ac Centuriones ex primariis duos, vinculis

culis adſtringunt: petitoque ad dedendam urbem colloquio, miſſiſque decem è ſuis ad Septemvirum, ipſi è mœnibus conſpicui, ratum ſe habituros quidquid allegati milites decreviſſent, elata omnes dextera manu ſignificant. Finis colloquii fuit, Quatuor auri millia præſidiariis ſolverentur: præſidiarii Carolum, & utrumque Centurionem vinctos traderent: egredienteſque urbe vexilla Truchſeſiana diſcerperent, teſtantes, nolle ſe in poſterum ſub ſignis edicta Cæſaris, Imperiique, ſpernentibus militare. Ac ſecuto die Septemvir Erneſtus triumphanti ſimilis, ductis ſecum captivis Carolo Truchſeſio, ac Centurionibus, Bonnam ingreſſus eſt. At vero Gebhardus, magis belli cauſa quam Dux, reparato utcunque per Cliviam exercitu, à Verdugii copiis obviam factis, atque ab inſequentibus Bavaris, noviſſima clade affectus, Veſaliam ad amicum Holachium primum confugit: mox amiſſa in præſens retinendæ ditionis ſpe, Delphos ad Orangium in Hollandiam ſe recepit, ſacro Colonienſis Eccleſiæ principatu ejectus, è Septemvirum numero expunctus, oppidis, arcibus, exercitu ſpoliatus, à Religione Catholica, à Chriſti fidelium conſortio exul, unam ſecum Agnetem trahens, veluti damnatus ad funeſtam malorum ſuorum originem ante oculos ſemper habendam, ſemper averſandam.

1584.

Bonnam ingredienti. 1584. 19 Ian.

& Gebhardus ipſe alibi victus,

Spoliatus rebus omnibus in Hollandiam ſe recipit.

Læta hæc victoria Alexandro fuit: non ſolum aucta inde ſuorum militum exiſtimatione, quorum virtuti ſucceſſum in primis deberi vulgo conſtabat, & Erneſtus ipſe gratiis Alexandro luculenter actis conteſtatus eſt: ſed etiam quod ſe liberum à metu videret, ne victores hæretici, occupato Rheno, promiſſam Belgarum provinciis opem, Caſimiro Duce, uti inter eos convenerat, importarent: ideoque dejectis ab ea expectatione hoſtibus, ſperaret ipſe, quæ in Flandros moliebatur, multo ſe facilius executurum. Conſilium enim erat, principes Flandriæ civitates, Gandavum, Brugas, Ipras,

Gaudium ex victoria Colonienſi.

& fructus.

1584 quoniam aggredi, atque obsidione concludere non poterat, quippe ambitu, situque, & defensorum numero prævalidas; certe captis circa pagis arcibusque, erectis contra munitionibus, obsessis itineribus, infestis fluminibus, tandiu urgere infestareque, dum aut intutas ac fessas ad deditionem flecteret, aut suppeditata ab Rege pecunia militeque instructior ipse, potentiorque subigeret. Et opportune cohortes aliquot advenerant ab Italia, quibus ad legiones Italicas adjunctis, novos ex occasione præfectos imposuit. Et pro Camillo à Monte, ac Mario Carduino, veteribus Tribunis, illo ad aliquot urbium præfecturas traducto, hoc è vivis per eos dies sublato, Tribunos nominavit, dum Regi probarentur, (uti postea missis ab Hispania patentibus litteris probati sunt) Gastonem Spinulam milicaris animi virum, & Camillum Capisuccum, notum jam sibi, quum is secutus patruelem suum Cincium Capisuccum, Pontificiæ classis Tribunum, in navali prælio strenue militavit: unde duobus post annis in Tunetana expeditione, quadringentis in puppi Nobilibus ab Ioanne Austriaco præfectus est. Advenere eodem quoque tempore ab Hispania è flore Italicæ nobilitatis Hippolytus Marchio Bentivolus, Cæsar Davalus Vastii Marchio, Alexander Aquaviva Aragonius, I. Hieronymus Doria Principis frater, & Lucas Maximus Lelii filius: quos ex aula Hispanica in Belgium proficiscentes, Rex primos quidem Lusitanico in bello spectatos, quartum suos inter ephebos aliquandiu enutritum, singulis seorsim litteris, Alexandro Belgica erudiendos militia in manus tradidit: quintum, præter Regis litteras cum laude juvenis exaratas, Octavius Parmæ Dux composita ad Alexandrum filium epistola, eo quoque nomine commendatum voluit, quod is ob aviam Columnam, consanguinitate Farnesios attingeret. Horum autem honorariorum militum, & quas dicebam cohortium auctus accessu Alexander, consilium Flan-

Tres simul urbes Flandriæ primarias aggreditur Alexander,

auctus ab Italia militibus,

sequenti anno.

& novis Tribunis impositis.

Ex patentibus Austriaci litteris. 1573.

16 Febr.

Flandriæ multis è locis attentandæ maturavit. 1584.
Iamque Ipræ menses aliquot extreme laborabant, irrito semel atque iterum Brugensium conatu opem sociis ferre molientium. Quumque iidem postremo carros omnino centum alimentis, ac munitionibus onerassent, additis ad præsidium ducentis quinquaginta equitibus, & peditibus quingentis, delectis è singulis nationibus, Ipras cum hoc apparatu obfirmatis animis irrupturi; haud fefellere intentum per exploratores Werpium, castelli apud Ipras excitati Præfectum; qui educta inde militum suorum parte, parte è vicinæ Dixmudæ præsidio accita, cum lancealiorum turma Caroli à Luna, insidias Brugensibus parat: venientesque repente aggressus, post acrem, sed imparem improviso circumventis pugnam, hostem fundit, cæsis circiter quingentis, captis vehiculis omnibus, præda partim victoribus distributa, partim in castellum inducta, & quod pluris habitum est, Brugensi civitate militum robore exuta. Nec quies Gandavi erat, annonæ penuriam, ut magno in populo, facile sentientis. quippe jam captis tum Echeloo ad amnem Liviam, atque adeo dirempto cum Brugensibus commercio: tum alvei Gandavensis ostio ad Zelandicum mare, per quem & in urbem advehi, & exportari ex urbe commeatus, ac merces consueverant. Inde multorum voces exaudiebantur, pacem cum Parmensi Principe flagitantium: fovebatque horum partes occultis sermonibus Campinius Granvellani Cardinalis frater, qui etiam tum Gandavi laxa custodia attinebatur. Sed in primis cœpta promovit, qui populum arbitratu suo moderabatur, Ioannes Enbyssus Gandavi consul. Hic enim suspicatus, ab Orangio invideri sibi tantum authoritatis apud Gandavenses adepto, ideoque insidias capiti suo ubique tendi; clam ceteris, Manuyno Aldenardæ Gubernatori aperuerat, se cupidum civitatis ad Regis obsequium revocandæ. Alexander rei admonitus, quo negotium

Ipras fame premit. Brugenses commeatus ad eos missus à Brugensibus intercipitur ab Alex. duce, cum Brugensium militum clade.

Gandavum ad famem redigit: non sine civium quetelis: quas adjuvat urbis Consul pacem suadens. sed suadet magis Alexander spem annonæ undique præcidens:

1584. tium magis urgeret, urgendam magis premendamque civitatem duxit, expertus in hujuſmodi colloquiis, nullo efficacius argumento, quam injecta neceſſitate perſuaderi. Itaque ut Gandavo interclusis jam ſubvectionibus à mari, ſpem annonæ ab Antverpia præcideret, collectis equitibus quingentis, & peditibus circiter mille, Antonii Oliveræ ductu, VVetræum pagum in ripa Scaldis occupat: ac Plati, bellici machinatoris opera ſtrato ibi ponte, & caſtello ad alteram ripam impoſito munitoque, atque adeo obſeſſa navigatione, amicas Embyſio litteras, & Gandavenſibus famem mittit. Nec multo poſt, Embyſio transigente, cum Manuyno, ac Centurione Segura, quem Manuyno Alexander addiderat; allegantur civitatis nomine Tornacum ad Alexandrum, Carolus Viſenhovius, & Antonius Heymanus, poſtulantes ut colloquio locum nominaret, atque interim ceſſationem armorum aliquam permitteret, ac liberam navigationem. Ille Tornaco, aut Aldenarda ad colloquium propoſitis, & armorum ceſſatione haud negata, & navigatione ad extrahendas merces, non autem ad importandam annonam, aut munitiones belli, conceſſa; legatos cetera humaniſſime habitos Gandavum remiſit. Gandavenſes, prælato ad colloquium Tornaco, ubi erat Alexandri aula, dum de legatis eligendis inſtruendiſque deliberant, prompto opportune commento certiores fiunt, Oſtendæ appulſam eſſe claſſem, Gandavenſium auxilio deſtinatam. Et viſæ quidem fuerant prope Oſtendam aliquot naves, nam FALSIS ex vero fides peti ſolet: auxiliaturas autem Gandavenſibus callide compoſuerant Orangiani, ad colloquium cum Parmenſi Principe Gandavi dirimendum: ſimul ad conſilium ſuſceptæ expeditionis occultandum. Eas enim naves recuperando Neoporto directas eſſe à fœderatis provinciis, patuit in hunc modum.

Anus erat, delira vulgo habita, ultro citroque Neoportum Oſtenda commeare ſolita, & utro-

Hinc legatos ad eum mittunt Gandavenſes.

Hier. Ruiz Segura.

Alexan.

Mox hæren: ac mutant ſpe novi auxilii:

quod tamen auxilium deſtinabatur recuperando Neoporto,

utrobique ludus puerorum. Hanc quodam die Neoportum ingredientem sistit in porta, præter morem, stationis decurio: & (sive terrefactam vidit, sive potius hanc Deus nescienti mentem indidit) trahit quasi fraudis compertam ad Alvaradum loci Præfectum. Is quamquam nullo doli indicio, excuti illam inspicique extemplo jubet. atque intortos inter crines repertæ aliquot epistolarum schedulæ aperuere hostium consilia. Ita enim inter Ostendæ ac Neoporti oppidanos convenerat: ut illi ante hujus portum, appetente nocte, cum aliquot onerariis apparerent: quibus visis Neoportenses ad collapsam jampridem muri partem accurrerent: ibique stationarios, qui non plures viginti esse consueverant, jugularent. simul viciniæ molitor signum rei, quæ in oppido ageretur, conspiratis intra onerarias latentibus expediret: qui intrepide hiatum muri subeuntes, adjuti protinus ab oppidanis, mox ab accedentibus aliis navigiis, Neoportum occuparent. Hisce detectis, actisque in furcas vetula, molitore, atque aliis nonnullis, institutaque in reliquos veri quæstione, proditio nulla fuit: & Gandavenses magis amisere spem præsentis auxilii, quam retulere animum ad concordiam. Nam prævaluerant jam Orangiani: Embysiumque velut Hispanarum partium manifestum consulatu exutum, domi attinebant. donec Richardoti Præsidis ab Alexandro submissi persuasione, Embysius libertati, & legatio intermissæ consultationi reddita sunt. Nec Alexander quidquam mutaverat. Sed quæ cessare voluerat adversus Gandavenses arma, ea in Brugensem agrum verterat, magna inde præda quotidie reportata. unde captus inter alios Dennetерius, nobilis Chimacii Principis aulicus, redeundi ad obsequium Regis, initium Brugensibus fuit.

1584. addita proditione, anu ministra, *Caporalo*.

cum litteris inter capillos.

Proditio deteg tur.

Turbantur rursus Gandavenses:

demum placati de colloquio, deliberaut.

Brugas aggreditur Alexand. primum armis;

Regebat Brugensem urbem Carolus Croyus Chimaci Princeps, Ducis Areschoti filius, qui superiore anno Regis partes, multa patris indigna-

1584. dignatione deserverat. Chimaco, ejusque arci præerant Denneterius, qui ut se ab regiis armis tueretur, advocare in arcem statuerat præsidium Alenconii, scripto ad ejus Centurionem, veterem amicum, consilio modoque. Et quoniam eodem tempore ad multos, interque illos ad Areschoti ducem, litteras exarabat, epistolam Centurioni scriptam per indiligentiam Areschoto inscripsit. Areschotus cognito errore, simul & arcis periculo, illuc cum militum manipulo accurrit: reperitque, Denneterium, qui detectum se senserat, Brugas ad Principem aufugisse. Sed Brugas prementibus, uti dicebam, Farnesianis armis, Denneterius in manus venit Alexandri. qui gnarus, quantum is apud Chimaci Principem gratia præstaret, hominem clementer acceptum paulatim induxit, ut hero suo reconciliationem cum Rege persuaderet. Et ipse Alexandri benignitate captus, oblatas sibi partes libens accepit, non dubio uti sperabat eventu, ob recentes offensiones, quas sciret Chimacium inter, atque Orangium intercedere: quod hic Brugensi præfectura illum movere clam attentasset, palam autem Slusam invasisset, Gubernatore, quem ei loco Chimacius imposuerat, contra Chimacium verso. Itaque Denneterius opportunitate usus, spem ab hero magnam reconciliationis statim retulit: & ab Alexandro cessationem armorum, quam Brugenses exoptabant, dum res agitaretur, impetravit. Nec post multo delecti, qui Magistratus populique Brugensium nomine Alexandrum adirent, Gandavi se cum ejus civitatis legatis consociavere: ac trium eodem tempore populorum legati, Gandavensium, Brugensium, ac Franconatum (sunt hi postremi ex territorio Brugensi, sed inde exempti, & quartum Flandriæ membrum componentes) Tornacum ingressi sunt. poscebantque, ut cum eorum reconciliatione, Brabantiæ aliarumque provinciarum causa conjungeretur, laxiora sibi in ea plurium societate pollicentes.

Id

Marginalia: postea per Chimaci Principis aulicum, — Chimacium Brugarum Gubernatorem ad regias partes attrahit. *Orang. Chim.* — cujus opera legati ad Brugenses mittuntur ab Alex. — una cum Gandavensium, & Franconatum legatis.

Id quod Alexander præcise negavit, haud ignarus, lenta nimium esse, quæ in commune agitentur: & GLISCERE in arbitrantium cætu confidentiam, quasi privatim sibi non timeant, dum multitudine teguntur: dumque elementorum instar, in rerum, quas componunt, mistura non apparent: OBSEQVENTES singuli, contumaces universi. Saltem ut Ipræ, tanquam tertium Flandriæ membrum, reconciliationis negotio insererentur, instabant apud Alexandrum legati. Quum in ipsa disceptatione supervenit ab Werpio nuncius deditionis Iprarum, conditionumque, in quas urbs Parmensi Principi reddebatur. Quæ conditiones ab ipso paulum mutatæ, remissæque ad Werpium, hæ fuere. *Vt Iprenses Parmensi Principi, supremo Belgarum pro Hispano Rege Gubernatori urbem dedant, in Werpii, obsidionis Præfecti manus, militibus quales Rex volet inducendis, Magistratibusque Regis arbitrio creandis. Iidem stipendia sex mensium persolvant castelli Werpiani præsidiariis: reliquarum vero circa Ipras munitionum militibus stipendia unius mensis. Iidem Parmensi Principi tradent Marquetium loci Gubernatorem, Centuriones duos, & primarios cives quatuor, quorum in libertatem, inque vitam, Parmensi jus erit:* quamquam Gubernatori promissum ab Werpio clam fuerat, illum trium millium aureorum pretio in libertatem asserendum. *Milites* (supererant illi paulo supra septingentos) *relictis telis, armisque omnibus, ac vexillis, gladio tantummodo accincti emittantur, jurati se nunquam adversus Hispaniæ Regem induturos arma.* Sic Ipræ, post septimum mensem Werpio cum Italis præsidiariis ingresso, venere in potestatem Regis. Perculit enimvero legatos ea primariæ urbis improvisa deditio, mitioresque tractandis inde conditionibus effecit. Tres huic disceptationi viros imposuit Alexander, Marchionem Renthiacum, Præsidem Richardotum, & Vasseurum à secretis: qui cum legatis agentes ne forte in Religionis negotio aberrarent, jussit eos collo-

1584.

Ipræ se interim Alexandro dedunt, *Alexand.* in has conditiones.

12 *April.* Cum aliis legatis de deditione agitur: *Hi fuere Episcopi Tornacen. Ruremundan. & Brug. Abb. S. Vedasti & S. Martini Eleut. Pont-*

1584. *cooficiuntur capita: Brugæ excipiunt illa, in has leges*

colloquium moderari ex Theologorum responsis, quos doctrina & fide præstantes ad hanc rem coëgit. Ab his composita demum deditionis capita, alia Gandavum, Brugas alia legati retulere, succeſſu longe diverso. Nam Brugis, adnitente Areschoto Duce, qui ad Chimacium filium conficiendæ rei gratia se contulerat, magno civium aſſensu excepta sunt. In iis Religioni Catholicæ in primis cautum: Hæreseos exercitium plane vetitum: hæretici ad certum tempus tolerati, dum modeste, ac sine cujusquam offensione degerent, offensionis interpretatione penes Regem, regiumve Belgii Præfectum relicta. Condonatum quidquid in communi provinciarum rebellione adversus Principem à Brugensibus, atque à Franconatibus, (nam una erat horum causa) ad eum diem peccatum eſſet, ac præscriptum eis novum obedientiæ fidelitatisque sacramentum Regi dicendum, accipiente illud Areschoto Duce, Alexandri nomine: à quo is urbi Gubernator datus est pro Chimacio, curationis causa Cominium, ditionis suæ oppidum, procul à turbis profecto. Præsidium Brugis nullum, sed Dammæ, oppido Brugis proximo, unde Brugæ custodirentur, impositum. Curatum, ut octo præsidiariis Scotorum centuriis, quæ Brugis egreſſuræ accipi Farnesiana in castra peroptaverant, stipendia à Brugensibus solverentur; uti solutis, libenter Alexander admisit, quo illum militiæ nervum hosti adimeret, adderet sibi. Postremo inductus Brugensis Episcopus, qui urbem expiaret, majorum sacra restitueret, reduces orthodoxæ Ecclesiæ reconciliaret.

Rel. Coll. Tornac. Soc. Iesu. Io. Fernandez. Soc. Iesu Confess. Parmen. & alij. 25 Maji.

Tum Alexandrum ad se invitant. Qui postquam Ipras invisit,

Episcopum secutus est aliquanto post Alexander: qui, quod multis precibus, legationibusque simul ab Iprensibus, simul à Brugensibus evocaretur, postquam magna populi gratulatione Ipras invisit, civilemque statum ordinavit; præmiſſo Brugas agmine nongentorum peditum Wallonum, Werpio ductore, ipse tribus equitum signis comitatus ingreſſus est urbem,

bem, apparatissimo gestientem ornatu arcuum, simulacrorum, artis ingeniique operum: ac frequentia infinitæ multitudinis ad videndum Alexandrum excitæ, festisque passim vocibus Hispano Regi, ac Parmensi Principi acclamantis. Triduum Brugis commoratus, scriptisque inde ad Regem litteris, gratulatus est ei accessionem amplissimæ pulcherrimæque urbis, quam perspecto populi ingenio, ad pacem obsequiumque erga principem propenso, fidelissimam Majestati ejus, vel sine ullo præsidio, futuram pollicetur. At vero Gandavi longe aliter excepti sunt, qui Tornaco redierant, legati: hæreticis, quorum referta civitas, in foro, in triviis, è suggestibus, pacificationis capita cavillantibus, infidamque omnem cum Hispano concordiam arguentibus. Contra satagentibus Catholicis: ac modo illis, duce Rihovio Teneramundæ Præfecto: modo his opera Campinii, Seguræ, atque Embysii, prævalentibus, seque vicissim carcere, exilioque mulctantibus; mare profecto Gandavum erat factionum æstu fervens, ac reciproco se se nisu frangens, haustuque sorbens. Donec inducto in urbem ab Antverpia, ac Bruxellis armatorum auxilio, præpotuere adeo hæretici, ut pulsis urbe plerisque Catholicorum, Campinio in carcerem tradito, Segura elapso, Embysio tertium Consule capitis damnato, Gandavenses novo cum Brabantinis fœdere conjuncti, agitatas de pace conditiones Alexandro superbe renunciaverint: quas tamen conditiones longe duriores fame dein domiti, ut in loco dicam, ab Alexandro petere coacti sunt.

1584. Brugas magno apparatu gestientes ingreditur; & Regi successum gratulatur. 5 Jul. At Gandavenses super deditionis capitibus diu certant: Feder. Perenot. Campin. deniquè rejiciunt.

Hæc porro tam multa Belgis fœderatis adversa compulere illos, ut intermissum de revocando Alenconio negotium resumentes, destinatis in Galliam legatis, novas amplioresque multo conditiones offerrent: adeo, ut Alenconio absque liberis obeunte, adjuncturos se Galliæ regno Belgii provincias ultro spoponderint. At sero hæc agitabantur. Namque ipse morbo

DE MORTE Alenconii. Ad eum revocandum mittunt foederatę provinciæ. Sero.

1584. bo ex mœrore contracto, quod super infaustam, hærentemque animo memoriam Antverpiensis cladis, nuper inaudisset, (nam aliquamdiu eum celaverant) compositum Antverpiæ decretum, ut dies quo Galli urbe pulsi fuerant, sacer quotannis, ac festus Antverpiensibus haberetur; ignominiæ impar, quadragesimo morbi die, in Theodorici castro, anno ætatis suæ trigesimo, non sine pietatis sensu extinctus erat. Medicata potione sublatum prodidere scriptorum aliqui, uti ferme solent in obitu Principum: quasi vero communi privatorum fine decedere, ob æqualitatis metum illis indecorum sit. Ego super hoc affirmare nihil habeo. potius crediderim, tum magnam veneni partem Alenconio propinatam à suis, quum ei indignum in Antverpiam facinus persuasere: & multo maximam à Parmensi Principe, quum illum Dunquerchæ pæne captum Belgio ejecit. Ex eo enim tempore, æger animo, mox etiam corpore, nullum mœroris allevamentum admisisse visus est: sedulo apud se reputans, ubi illa Liberatoris Belgarum adversus injurias Hispanorum, ubi Brabantiæ Ducis, ubi Flandriæ Comitis quæsita nomina? quam dispar exitus è Belgio, atque illuc ingressus? quorsum evocatæ è Gallia tot armatorum copiæ, tot è Regis ærario transmissæ in Belgium opes, tantum sanguinis fusum, tantum Nobilitatis amissum? Et vero omnem fere Alenconii vitam ex hujusmodi lætis initiis, atque ex infelicibus extremis fuisse contextam, facile agnoscet, quisquis illum recordabitur aut in Gallia Hugonotorum Ducem adversus regias partes magnifice delectum, ac statim captum, & longa custodia coërcitum: aut Angliam gloriose ingressum, velut Reginæ sponsum, insulæque Regem, ac paulatim spe nuptiarum evanescente delusum: aut in Belgio inauguratum summa populorum lætitia Principem; & tamen ex tot urbium, arciumque, ac provinciarum dominatu, nihil postremo consecutum, præter Bel-

Morbi causa peculiaris. *Haræus in Bel.*

Thiery. 10 Iun.

Mortem veneno tribuunt aliqui:

Reidan. l. 3. & Thuan. l. 79. & alii.

sed in aliud veneni genus referenda mors videtur.

Aliqua super ejus vita:

Belgarum execrationem, præproperam è Belgio fugam, trucem animo pœnitentiam, atque inde mortem. Nimirum huc illum traxit fraternæ potentiæ vetus æmulatio, invidiaque: dum non se cogitat summo Regni fastigio proxime admotum, & propediem (nam frater expes liberum jam erat) in ipso fastigio adorandum: sed se dum posthabitum uni à fortuito videlicet nascendi ordine omnino non sustinet: atque adeo fortunam suam à deteriore parte dum spectat; animo inquies, fratri ac regno gravis, turbulentis tantum hominibus in belli titulum assumptus, pro imperio, cujus partem aliquam quoquo locorum quæsivit, fatum sibi inconsulta aviditate festinavit: ac simul intestinas Galliæ discordias, & bella plusquam civilia post se reliquit. Nam, Valesiorum stirpe exarescente, quum successionem regni ad Borbonios devolvendam, gestientes jam tunc hæretici Henrico Navarræo Regi, factionis Principi gratularentur; Catholici, quorum partes ducebant Guisii Borboniis infensi, inito fœdere evocataque Hispani Regis ope, (ne ex Hugonotis assumeretur, qui aliquando regnaret in Gallia) conspirarunt: scisso inde, si unquam, regno, secutisque bellis, quorum ego partem, quantum operis mei erunt, quum locus admonuerit, enarrabo. In Belgio sub hoc tempus Principi Alexandro, magnis sane curis allevato, ex obitu Alenconii, nunciatur Guilielmi Bergensis Comitis ad regias partes accessus. Vnus hic supererat è quatuor illis Proceribus, qui Margarita Parmensi, Philippi Regis sorore, Belgium moderante, primas turbas cæptavere. Regebatque tunc pro Ordinibus Geldriam, quum ab iisdem ex suspicione captus, quasi discessum à partibus meditaretur: dein ab Orangio, cujus sorori matrimonio junctus erat, libertati restitutus; paulo post Ordinibus palam renunciavit: relictaque Geldriæ præfectura, in quam Adolphus Nivenariæ ac Meursæ Comes inductus est, se, filiosque ad Regis obsequium traduxit.

1584. Henr. III. & post ejus mortem bella in Gallia. Reductio Gul. Bergensis; 1566. ad regias partes, suis cum filiis.

Sed

1584. DE ORANGII cæde. Alencon. mortuus. 10 Iun. ejus interfector, Petr.Ern. Sed momento longe majori partibus Hispanorum fuit cædes Orangii, Iulio mense, eodem quo Alenconius extinctus est die, patrata Delphis in Hollandia à Baldassarre Girardo ex Villa famensi, oppido Burgundiæ Comitatus. Fuerat hic aliquando Mansfeldii Comitis aulicus: conceperatque jam tunc animo facinus, quum proscriptum Orangium audivit. Quin & operam in id suam Parmensi obtulerat: spretusque ut impar, haud desiit tamen. Quumque eodem tempore homines quatuor è Gallia, Lotharingia, Anglia, Scotia, gratis Orangio nationibus (namque Hispani, Italique ab eo non admittebantur) idem facinus Delphis invicem ignoti molirentur; unus ceteris Burgundus anteverit. hac occasione Secutus is fuerat Ducem Alenconium redeuntem in Galliam, occasionem inde capturus aliquam ad Orangium penetrandi. Atque extincto Alenconio, obtulit se delaturum ad Orangium litteras aliquorum Alenconii familiarium de obitu ejus. facinus executus est: Allatisque, dum velut in Galliam reversurus, Orangii responsa præstolatur; assurgentem ab epulis, exeuntemque in aulam, fistula in cor explosa trajicit, conficitque. Evolantem inde, jamque egressum urbe, stipatores insecuti retrahunt. Pistola. Capitur: Et quæstionibus subjectum, ut quo authore ad facinus inductus fuisset, aperiret, quum divino tantum instinctu id à se patratum constanter affirmaret, diu tortum, & dire tortus necatur. postremo sectum in partes quatuor, per totidem urbis loca distraxere. admiratis, qui spectaculo adfuere, juvenis (erat enim annorum sex & viginti) tot inter cruciatus ad leniendum populi dolorem truci inanique solatio congestos, animo imperterrito. animum ubique imperterritum, tormentisque omnibus majorem. At funus Orangii in sequentem mensem publice indictum, ea, qua nunquam antea, magnificentia celebratum est. Orangii funebris pompa: Duxere pompam nobilissimi quique è fœderatis provinciis. Visebantur post legionem militari luctu armatam, equi nigro holoserico in- octo equi. strati; totidemque inter singulos equos insignia domi-

dominiorum ejus, in labaris explicata. prælata & imperatorium ejus vexillum, & equestre, ac pedestre signum. traducti clypei, familiarum segmenta, queis Orangii stemma componitur, præferentes. singula dein militaria ejus arma, & paludamentum, & grandior equus Nassavianis symbolis phaleratus, & nudus gladius, & aurea corona. Lectum ejus Nobilium humeris elatum cognati agnatique comitabantur. in quibus spectaculo erat Mauritius filius, laxa toga longoque syrmate atratus, medius inter Gebhardum Truchsesium, olim Septemvirum Coloniensem, & Philippum Comitem Holachium: Ordinum Magistratibus nigrum agmen postremo claudentibus. Atque hunc finem ex genethliacorum non semper ementientium responsis, sortitus est Gulielmus Princeps Orangius, post annum vitæ quinquagesimum primum, ac sextumdecimum bellorum civilium, quorum classicum ipse Belgarum populis cecinerat primus: ostentato libertatis signo, assumpto hæreticorum patrocinio, ausus contra potentissimum Regem à principio suis auspiciis exercitum palam ducere; post, occultis conjurationibus, publicis fœderibus, imploratis undecunque locorum gentiumque subsidiis, attractis ad partes magnis sane Principibus, ac Belgio impositis, sed sibi submissis; scissas astu provincias, contra quatuor regios Belgii Præfectos, hispana potentia subnixos, pertinaci bello in armis tenuit: eo quidem successu, ut ante Alexandri Parmæ Principis adventum, ex provinciis septemdecim, ad duas contraxerit Hispanorum in Belgio principatum. Donec resurgentem sub Alexandro regiarum partium fortunam pertimescens, atque in fœderatarum periculo provinciarum cavens nimirum sibi, vanis sedulo terroribus, ac magnificis voce scriptoque promissis, Belgarum credulitatem adeo circumegit, ut eos publico edicto ejurare Principis sui obedientiam, patrimonio exuere Hispanum Regem, Gallum sibi

1584.

quatuor clypei.

De eo elogium. *Vid. l. 2. Decadis primæ.* Orangina incentor belli:

Artes illud tamdiu continuandi:

Alban. Requesen. I. Austr. Al. Parmen.

Successus artibus pares.

Namurcum & Luxemburgensem Limburgum Alex. cepit.

Calliditas ejus,

1584. Dux Alenconi. sibi Dominum adoptare ad extremum coëgerit: in spem scilicet adductos, ob eam causam facile commissis inter se acri bello Regibus, concussisque limitaneis Belgii Galliæque provinciis: atque ideo respirante interiore Belgio, fœderatos populos vires haud dubie resumpturos. interim sibi è Batavico littore prospectanti conflictantium clades, spatium futurum, imperii sui apud Hollandos, ac Zelandos (quo demum referebat omnia) abunde firmandi. Verum hunc novæ titulum dominationis dum passuras ægre provincias suspicatur, ideoque in Belgium revocari Alenconium summopere studet, ut à quo Zelandiam, Hollandiamque beneficiarias clam acceperat, eo præsente tutius se earum Comitem provinciarum aperiret ac gereret, intercessit illata mors. repertisque apud illum monetis in solenni, ut ajebant, inaugurationis lætitia publicandis, cum adjectis circum litteris, *Nova moneta Comit. Hollandiæ, ac Zelandiæ*; intellectum est viri consilium, procuratione publicæ libertatis privatam sibi dominationem fabricantis. Sed miseratio ex infelicitate mortis ejus tunc multa contexit. &, ERROREM suum amantes juvabat non agnoscere errantium ducem. Nec postea mutavere, qui videbant, & gloriabantur, ab unius hominis conatu cœptisque illi utcunque infelicibus, sibi certe quæstuosis, assurgere in dies Hollandicum nomen, imperiumque: confringi ad hoc littus, hostium tumorem: atque indicum denique aurum huc appelli. Quum inter hæc alii deplorandam enimvero Belgarum lætitiam miserarentur, recordati pristinum Belgii statum, urbium opulentiam, provinciarum tranquillitatem, populorum erga Deum, ac Principem fidem: nunc aliam intuentes inductam provinciis faciem, profligatum è templis veterem sacrorum cultum: sectum distractumque Belgium, sectas cognationes, ac familias: armatos in mutuam perniciem populos: urbes nunc uni, nunc

Marginal notes: & privata ambitio, — authori infœlix, — Hollandis quæstuosa, — Orang. — Belgio deploranda:

MAVRITIVS NASSAVIVS,

Orangii Princeps, Comes Nassoviæ etc.
Fœderatar. Provinciar. Gubernator.

nunc alteri Domino in prædam actas: nusquam à proditionibus requiem, ubique hostilium armorum aut aspectum, aut metum. Quæ ab uno potissimum Orangio tanquam à capite repetentes, non commiseratione flectebantur ex ea morte, in quam ille à Principe suo proscriptus, divinæ humanæque reus Majestatis incidisset: Belgas potius miserebantur, qui privatæ unius ambitioni, odioque in hispanum nomen famulati, malis inde inexplicabilibus involuti, ac bellis perpetuis damnati, si nunc quidem non satis pœnarum ab ejurato Principe sentirent, aliquando certe ab Dei numine, Religionis injurias ulturo, sempiterna supplicia, fidei desertores expectarent. 1584.

Versis post hæc Ordinum curis ad firmandam Reipublicæ navim, excusso Gubernatore fluctuantem, legati provinciarum Antverpiæ convenientes, communi consilio Comitem Mauritium, Orangii secundo natu filium (nam Philippus Gulielmus primogenitus atinebatur adhuc in Hispania) Hollandiæ, Zelandiæque, & Vltrajecto, & mari belgico, quæ patris fuerant, imponendum decrevere. De legato, qui adolescenti novendecim annos nato moderaretur, postquam diu disceptatum inter Philippum Comitem Holachium, & Adolphum Nivenariæ & Meursæ Comitem, Holachius prælatus est: Nivenario præfecturam Geldriæ pro Comite Bergensi tradidere: resque Frisiorum, quas Ioannes Orangii frater administraverat, Gulielmo Ioannis filio commendarunt. Tum de advocandis externis auxiliis consultari cœptum: propositæque legationes ad Galliæ Regem, atque ad Angliæ Reginam, ut Principem, atque opem afflictis rebus impetrarent. Sed Bruxellis evocatus Antverpiam Liesveltius Brabantiæ Cancellarius, ut legationem in Galliam obiret, non modo se oneri exemit, sed ausus reconciliationem cum hispaniæ Rege suadere; enumeravit, quæ ad eam diem tolerassent, quæque toleranda prævideret bellorum adversa; à qui-

CONSVLTATIO fœderatarum provinciarum.

In qua Co. Mauritius patri substituitur:

Vtrecht.

natus est an. 1565.

Vide lib. 4. Dec. 1.

& legatus additur Holachius.

Aliæ aliis provinciæ tribuuntur:

De advocando externo auxilio disceptatur.

Cancellarius reconciliationem potius suadet

1584. hac concione. à quibus parum differrent ipsæ victoriæ, quas interdum ex hoste retulissent; *Quid enim iis actum* ajebat, *nisi ut plures & validiores semper exercitus ab Hispania, Italiaque ad hauriendum Belgarum sanguinem advolarent? Nam quam vana auxiliorum spe præfecturam imperiumque Belgii externis Principibus tradiderimus, satis expertos nos esse. Evocato è Germania Matthia, nunquid attractum esse ad fratris patrocinium, uti spes erat, Rodulphum Cæsarem? an potius ejus discessu adversum nos irritatum? Casimirum, illum belli turbinem, quid aliud tanto fragore, quam turbas in Belgium, ac dissidia intulisse? Nec assumpto in Principem Alenconio, Regem fratrem propterea motum, nisi ut missis è Gallia copiis, quem Ducem acceperamus, hostem experiremur. & tamen inde offensum esse provinciis Regem, indignatam Angliam, aut indignatæ similem, omnes à tutela nostri deterritos ex hujusmodi successuum infelicitate. Quamobrem, quando Principem quæri placet, quanto honestius fore, suo cum Principe in gratiam redire, eo maxime tempore, quo præterita excusari videantur, si ubi primum per Orangii mortem licuit, festinatum sit. Non damnari à se illa, quæ Orangium sectati fecissent, quandiu prodesse Reipublicæ armati sperassent. Sed separari à se tempora: & ubi obtinendo contra ventorum vim, vela frangantur, sapientis profecto gubernatoris esse, mutata velificatione, naufragio antevertere. Veteres* Tac. l. 5 hist. *Belgas Cl. Civilem Batavorum Principem secutos adversus Vespasianum Cæsarem, & varia diu fortuna usos, ad extremum animadverso, non posse ab una natione dominantem ubique potentiam depelli, salutari Procerum populique consilio, clementiam Cæsaris occupasse. Sperare autem se non* Non persuadet. *modo fœderatis provinciis non imputandum hoc, quo à Rege secesserint, interregnum; sed reditum nostrum, hoc ipso nomine, quasi iterum Austriaca domus Belgium tradatur, gratius ac benignius accipiendum.* Dubitant Consultores, in Galliam, an in Angliam confugiant. Verum his frustra, & sine cujusquam assensu auditis, potius dubitatum à nonnullis, Regi ne Galliæ prius, an Angliæ Reginæ Belgii deferrent imperium; quod etsi propiora à Gal-

Gallo sperarent, tamen religionis similitudo consociatura Belgis Anglam validius crederetur. Sed reputantes, non obfuisse Belgarum patrocinio catholicam Alenconii Religionem: & Henrico Regi sine fratre, sine liberis, haud dubie Navarræum Calvinianum Principem successurum esse; in suscepto consilio perstitere: delectosque è singulis provinciis plures (quindecim omnes fuere) & pro Liesveltio Elbertum Leoninum Geldriæ Cancellarium, virum solertem, nec infacundum, in Galliam propere legarunt. Sed jam prævenerat Alexander: eorumque, quæ parabantur, admonuerat Bernardinum Mendozam, hispani Regis in Gallia oratorem. Et is, data admissione, Regi exponit, *Exploratum sibi, venturos è Belgio rebellium provinciarum legatos, opem adversus Principem suum imploraturos à Majestate ejus, in ejusque manus certis conditionibus Belgium dedituros. Id quanta cum injuria Catholici Regis attentetur à contumacibus populis; immo quam indecore irreverenterque se gerant, qui sperare hoc audeant ab æquissimo Francorum Rege, ipsum pro sua sapientia intelligere, & non dubie offendi. Scilicet homines obsequii ignaros, conditiones, quarum potestatē nullam habeant, confidenter offerre: ipsumque Philippi Regis patrimonium, ceu venale imperium ac translatitium modo huic, modo illi subjicere, ac veluti ad hastam præconis elocare: tanto nunc desperatius, quanto continuatis cladibus afflicti, propius timent occasum suum; ideoque, uti morituri solent, anxie circumspiciunt, cui cadentes incumbant, quosq́; ruina sua populos involvant. Itaq́; orare se, Catholici Regis nomine, qui prompto semper animo vires suas adversus Galliæ Regum rebelles obtulit, & in posterum nova auctus regnorum potentia validius oblaturus est, ne ad aspectum suum homines flagitiose supplices admittat: neve mercem adeo contagiosam exponi in Gallia patiatur.* SPECTARE *ad exemplum, si subditi, exuta Dei, ac Principis sui obedientia, honorifice ab aliis Principibus excipiantur, ac propemodum invitentur. Certe Galliam rebellionibus implicitam non egere hoc invitamento.* Ad ea Henricus,

1584.

Galliam præferunt:

& eo destinant oratores:

qui ne admittantur, agit cum Rege hispanus legatus. Henr. regi.

Lusitania, & Indiarum regna.

1584. Responsio Henrici Regis.

ricus, dissimulata ira in Philippum Regem, cujus opera novum inaudierat urgeri Guisiorum fœdus, placide respondit, *In Gallia patere omnibus Regis aram: & insolitum, modestia sua supplices non audire. At rebelles sibi quidem in regno suo hostium loco habitos, & in alienis imperiis invisos. Quamobrem in audienda Belgarum legatione ita se sua clementia memorem fore, ut nihil detraheret Hispania Regis amicitia, quam mutuis uterque auxiliis coluisset, bonumque fratrem alter alterum expertus esset.*

Admittuntur Oratores Belg. Quorum unus ita Regem alloquitur.

Nec multo post admissis legatis, Leoninus in Procerum corona, regem in hanc, ut accepi, sententiam, allocutus est. *Quos hic vides apud te supplices, Potentissime Rex, a fœderatis Belgarum provinciis legati, oratum venimus, ut cum patrocinio nostri adversus instantem hostem, Belgii principatum eadem potestate, qua Carolus V Imperator, accipias tibi, tuisque in Regnum Galliæ successoribus. Multa nos ad te movent. Fama tui, supra Reges alios externis audita, nobis te minor spectata: Hispanorum sævitia, a qua læsis Gallicum antidotum natura providit: cognatione Galliæ, Belgiique, non vicinitas modo, aut amicitia; nam & nos gallica origine gloriamur, & prisci olim Gallorum, Belgarumque populi, unum corpus fuere: denique opportunitas auxilii a Gallia transmittendi non ad Neapolitanum regnum recuperandum, aut transmarinas ad expeditiones repetendas. ad quæ loca traducere militem per longinquas hostilesque vias, anceps, ac tardum: traductum procul alere, armatis circa nationibus, operosum: &, ubi viceris, conservare tam longe positam perquam rarum. In Gallia tua est Belgium: tantum porrige dexteram, Belgium sublevabis. At conducibile non fuerit, irritare in præsentia Philippi Regis potentiam ex Lusitanica victoria, tanta orbis terrarum parte, prævalidam. Verum* NON SEMPER *intenditur potentia, dum extenditur. & nos videmus navigia, quæ mole sua modum excedunt, regi non posse. Sed creverint Hispano vires: propterea & tibi pluris hæc facienda est, quæ in tempore venit, accessio provinciarum, quibus imperio tuo circumdatis, impenetrabilis profecto Gallia qui-*

buscunque

buscunque Regum viribus futura sit. Quot sunt apud nos urbes viris militaribus refertæ, quot arces ingenio ac natura inexpugnabiles, quam multa ex mercaturis opulentia, quanta ex portubus, amnibus, marium finibus opportunitas, quam late fusus ex bellicis navibus, nauticisque hominibus in omnes terror; hæc omnia defendendo gallico regno adversus communem tui nostrique hispanum hostem perpetuo excubabunt. Quamobrem, quod bene tibi, Galliaque, & Belgio vertat, age, Rex magne, junge populos non indecores gallico nomini futuros, nosque volens ac libens sub imperium tuum accipe. sic & Belgium, ne Hispanorum ad servitium redeat, prohibebis: & Galliam perpetuo finitimoque hoste liberabis: & regnum valida provinciarum adjectione adversus novam æmuli potentiam ipse gallici amplificator Imperii constabilies. Henricus, gratiis pro ea legatione abunde actis, doluisse se eorum vicem respondit, & meliora finitimis optasse. ceterum pro certo haberent, Belgium sibi cordi futurum. Interea dum legati nunc Mediceam Regis matrem, nunc Navarræum conveniunt, festinantque: & hispanus Orator nihil omittit, successum rei frustraturus; qui apud Henricum gratia aut consilio poterant, varie differebant. Namque alii nec Regi decorum affirmabant, alienis populis adversus legitimum Principem patrocinari: nec opportunum regno, Philippi Regis in subditos suos iram, armorumque tempestatem, ab Hispania in Belgium exonerandam, eo maxime tempore in Galliam evocare. Contra alii, jura memorabant Galliæ Regum in belgicas provincias, quibus integrare Galliam, quantæ & Henrico gloriæ futurum ad posteros, & Regno securitati ab Hispano, è proximis provinciis ad portas usque Lutetiæ procurrente? Addebantque præterea Guisiorum æmuli, Fas sibi putare hispanum Regem, civiles in Gallia discordias consilio & stipendiis alere, & non licere Galliæ Regi in sinum tutelamque suam confugientes excipere finitimos populos? Favebat his Navarræus occultiore consilio, quippe optabat

1584.

De hoc nihil certi respondet Rex:

In ejus aula & consiliis variatur.

Alii non suscipiendum Belgarum patrocinium sentiunt:

Dissentiunt alii:

Cum quibus Navarræ Rex,

1584. bat implicari Henricum belgicis auxiliis, ut deductis foras Gallorum armis, sibi Galliæ heredi liberior inde campus relinqueretur. Mediceam multa agitabant. Nam & dolor ob tentatam frustra Lusitaniæ successionem, infensum ejus animum contra Hispanum impellebat: & metus, ne desertis Belgis, Cameracum amitteretur; (cujus dominium ex Alenconii testamento ipsa sibi seposuerat, ad Belgarum patrocinium, potentiæ retinendæ avidam stimulabat, tamen ab irritando in præsens Philippo Rege majus aliquid retardare illam credebatur. Quod enim ex tot maribus liberis videret, prolem ad regnum nullam superesse: neque ex Margarita filia liberos suscepisse Navarræum, immo ab ea divertisse; femina imperio assueta, idque quo modo in sobolem suam transmitteret, anxie circumspiciens, in spem venit, si Hispanorum armis, Hugonotorum factio in Gallia frangeretur, atque adeo Guisii, ac Lotharingi prævalerent, posse regni successionem in Claudiæ alterius filiæ suæ, Lotharingo Duci nuptæ, liberos pervenire: proniore in eos haud dubie Philippo Rege, quam in Navarræum, veterem hostem, atque ob hæresim ægrius ad Galliæ regimen aspirantem. Sic illa spei suæ consilia attemperabat. Nec minus fluctuabat animo Rex, quod ex una parte metueret, ne Belgarum populi à Gallia rejecti, Angliæ Reginæ se dederent, augerentque accessione Belgii Anglorum potentiam, Gallis semper invisam: ex altera intelligeret, si se novo Belgarum principatu accingeret, novo quoque adversus Hispanum bello accingendum. At divisa in partes duas omni omnino Gallia, cujus partis adjutus opera bellum capesseret? Catholicorum ne? quorum multi hispano Regi essent obnoxii. an Hugonotorum? cum magno nimirum dedecore Christianissimi nominis: nec sine metu, ne illi suspectantes, simulatione se in gratiam, atque in militiæ societatem assumi, ad renovandam videlicet Bartholomæanam cædem; bellum aut contumaces

& Regina Henrici mater.

Sed hæc postea mutat:

Rex diu fluctuat.

Hugonot.

maces abnuerent, aut in acie imperia Ducum 1584.
suspiciose interpretantes, destinata præliorum impedirent. Tandem, ut ad otium pacemque super omnia ferebatur, statuit novas in Galliam belli flammas ex vicinorum incendio non attrahere. Nam de civilibus regni discordiis bene sperabat, ratus ad ejurandam hæresim Navarræum Regem, spe gallici regni, adducendum: atque adeo subtrahenda Guisiis, Hispanoque alimenta bellorum. Itaque Legatis postremo respondet, *Gliscere in Gallia quotidie turbas: in eas sedulo intendentem prohiberi se, ne regni vires alio distraheret. iis brevi, uti sperabat expeditum, curas inde suas in finitimos, amicosque populos porrecturum.* Sic Legati successu nullo, post menses omnino tres in Belgium reversi, qua ratione expostitium principatum suum obtulerint Angliæ Reginæ, ego, postquam memorabilem urbis obsidionem, maximumque operum Alexandri accurate narravero, dicere non omittam.

Rex.

Tandem auxilium Belgis oratoribus negat;

Antverpiæ.

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECVNDÆ LIBER SEXTVS.

Iceat nunc mihi, Liviano exemplo, in parte operis mei præfari, quod in principio profiteri consuevere permulti annalium scriptores, obsidionem longe omnium memorabilem: quæ ulli aliquando urbium admotæ sint, in præsentia me dicturum. Nam neque operosioribus unquam molibus frenati amnes, neque armata inventis audacioribus ingenia, neque à mili-

ANTVERPIÆ obsidio

quam magna

1584. à militibus, qui plura per obsidia peritiam iramque collegerint, pugnatum est. Iacta hic rapidis in fluminibus castella, aperti inter undas cuniculi, amnes aggeribus superfusi, rursumque aggeres amnibus superpositi: & quasi modicus videretur unius Antverpiæ obsidendæ labor, extensæ ab Duce in alias quoque partes curæ, eodemque tempore urbes quinque prævalidæ potentissimæque, simul omnes obsessæ, simul circum acto vix anno, omnes in potestatem redactæ sunt. Hæ tantæ res quibus perfectæ sint copiis viribusque, ego jam exponere non indiligenter aggredior. E catholico exercitu partem præsidia urbium arciumque distrahebant: pars in Frisia Verdugo provinciæ Præfecto, Tassioque legato adversus Gulielmum Nassavium, & Martinum Schenchium militabat. Legiones Germanorum duas per Coloniensem tractum Comes Arembergius, ac Manriquus in armis habebant. Zutphaniam cum aliquot equitum turmis, Appius de Comitibus, & Blasius Capisuccus, percurrebant. Marchio Renthiacus cum sua Wallonum legione, Artesiam Hannoniamque, contra Gallorum motus defensabat. Cum Alexandro in Brabantia Flandriaque, legiones quatuor, & aliquæ extra ordinem cohortes, agebant. Legionesque præterea tres nuper accesserant ab Hispania, quas Philippum Regem, post maritimam Tertiis in insulis pugnam, misisse in Belgium, supra memoravimus. Atque hisce cum copiis Alexander, quæ decem peditum millia, equites mille ac septingentos conficiebant, (nam legiones quas nominavi septem, quod semiplenæ essent, in quinque contraxerat) obsidionem Antverpiæ, consulto prius bellico senatu, aggressus est.

Antverpia, Gandavum, Teneramunda, Bruxella, Mechlinia.

Quibus cum copiis cœpta

Manrq. Hispanus sed in German. natus.

Ep. Alex. ad Reg. 15 Iul.

Scaldi fluvio assidet Antverpia, intra ambitum quinque fere passuum millium, centum circiter millibus hominum, præter nauticum populum, habitata: formam intenti arcus, cujus nervus sit ipsa fluminis ripa, haud falso refert,

Vrbis habitatores:

forma,

quando non alia per Belgium urbs adversus hostem instructior, intentiorque. Qua parte in Brabantiam curvatur, præalta illam mœnia, propugnaculis decem inde prominentibus, seque mutua ope respectantibus, ac ingenti circum fossa aquis affluente, contuentur. Qua in Flandriam extenditur, pro vallo Scaldim habet, classium, non solum navium capacem, quas supra duo interdum millia in portu ac fluvio numeravit: commercium inde contrahens cum magna terrarum parte, quarum non modo merces ubique nascentes, sed auxiliares etiam copias bellator simul, & mercator amnis importat. Hæc autem ipsa quantum securitatis Antverpiensibus, tantum sollicitudins Farnesianis consultoribus afferebant. Consultationi aderant, præter Mansfeldium, ac reliquos ex regio senatu nunquam præteriri solitos, Mondragonius, Billius, Olivera, ac Pacius Hispani: ex Belgis, Mottæus, Goignius, ac Licquius, nam reliqui Belgæ aberant: ex aliis, Camillus à Monte, Georgius Basta, & Camillus Capisuccus. Horum plerique propositæ rei magnitudine suspensi, audacius aliquanto consilium, quam ut exitum prospere sortiretur, existimabant. Nam qui de Antverpia obsidenda cogitet, ei, dicebant, magnopere considerandum, an virium abunde sit, quibus illam eodem tempore à terra per Brabantiam, eodem à flumine Flandriæ limite concludat. frustra enim à terra obsidendam, cui commeatus ac subsidium per amnem si minus supra à Gandavo, infra certe à mari perpetuo pateat. At latum adeo amnem nisi à duobus in utraque ripa exercitibus claudi non posse: ideoque tripartito exercitu opus esse, qui per Brabantiam, Scaldisque per ripas, auxiliis aditum intercludat. Id vero à modicis adeo copiis, quales ipsi haberent, minime sperandum. Neque navium tantum esse, ut hostium classi à mari flumen ingressuræ obsistatur. Addebat ad hæc Billius, Plus adhuc sibi negotii facessere querimonias

1584. munitio.

Consultatur de ea obsidenda.

negant fere omnes:

1584. militum, qui ſtipendiis ab Hiſpania non procedentibus fraudati, fame enecti, & complures ſeminudi, male profecto ad hoc non unius videlicet menſis obſidium admoveantur. Nec illud omiſere Pacius, & Montius, ſerio perpendendum, an expediret ad obſidendam Antverpiam accedere, relictis à tergo Teneramunda, Gandavo, atque aliis arcibus, unde promptis excurſionibus, ſubvectiones in caſtra, & ipſa caſtrenſium opera infeſtare hoſtis queat. Denique præter Mondragonium, & Capiſuccum, fortunæ Alexandri omnia tribuentes, reliqui tam multa ſimul invadere tam exiguo militum numero, intutum, atq; intempeſtivum ducebant. Itaque ab Antverpiæ obſidione ad obſidendum Alexandrum converſi, conjunctis hominem precibus circumſtant: objectoque periculo exiſtimationis ejus, & ſuæ, velut ad deditionem adigere conſtantem propoſiti animum conniтuntur. Ille, collaudato eorum ſtudio, præfatuſque, eadem ſibi in mentem veniſſe, quæ ipſi difficultatum præcipua complexi eſſent; tamen opinari ſe ſubdidit, ubi pauca differentem audierint, meliora de rei ſucceſſu arbitraturos. Tum in hunc fere modum exorſus eſt.

præter duos, & ab obſidionis propoſito removere Alex. nituntur.

Conſilium Antverpiæ invadendæ non ſe in animum admiſiſſe prius, quam Deo id cordi eſſe, per homines Deo caros, conjeciſſet: & Regis ſuper ea re mentem exploraſſet. Nec humana & vicina deeſſe, quæ expeditionem in præſentia perſuadeant. Certum ſibi, nunquam hoſtes æque trepidaſſe, tot nempe tantiſque, paucos intra menſes, ab regio exercitu cladibus afflictos, Orangii conſiliis deſtitutos, gallici auxilii ſpe dejectos, ac multis per Antverpiæ tractum oppidis arcibuſque, ſpoliatos. Atqui ubi pulſata intremunt, proclinanturque mœnia, tunc ruinæ certius inſtandum. Inde ſibi accreviſſe animum in ipſa belli arce, territos jam hoſtes invadere, terroremque per reliqua Brabantiæ munimenta circumducere: non dubia ſpe, illos aut Antverpiæ metu neglecturos alia, aut in alia diſtractos Antverpiæ non ſuffecturos. Modicas quidem ſibi ad tam multa copias eſſe: ſed belli peritas, & victoriæ aſſuetas, &, quod caput eſt, magnis à

Ipſe tamen urbem cenſet obſidendam.

Ducibus

Ducibus administratas. Quem enim esse ex iis, quos 1584.
in eo cætu præsentes intueretur, cujus in manus regendum exercitum secure ipse non traderet? PERITIA *Ducum, & virtute militum congeminari exercitus. &* IN IPSA *multitudine paucos demum esse illos, qui bella conficiant. uti ex hasta quantumvis oblonga, palmum tamen ferreæ cuspidis plagam facere. Equidem* NON SEMPER *ingentes belli copias expetendas: non magis, quam ingentia corpora, magnis plerunque morbis obnoxia, carius ali solita, motuque tardiora, & accipiendo vulneri latius porrecta. Verum non ita sibi expugnandæ Antverpiæ initam fuisse rationem, ut magno milites numero simul impendi necesse sit. quum & à terra turma omnino pauca, quæ Antverpiensem agrum inter Liram, Hochstratamque, & Bredam, regiarum partium oppida percurrant, impedire commerciū facile queant: & à flumine Oceanum versus (unde tota vis hosti) propositum sibi, expugnatis in utraque ripa castellis, aut novis excitatis, inde tormentis arcere navium accessum, si non omnem, talem certe, ex quo & mercatores detrimenta commerciorum sentiant, & plena populo civitas arctiore annona fatigetur. Ad hæc porro præstanda imparem non videri earum, quas in præsentia haberent, copiarum numerum. Neque eis obedientiam in opere defuturam. Expertum se, militibus suis esse in prælio plus animorum, quam in castris fuerit querelarum. immo ne eisdem alacritas desit, missam sibi fuisse nuper ab Rege pecuniæ summam, quam veteres inter milites partiatur. nam quæ recens accesserint ab Hispania legiones, stipendiis donatas jam esse. Quamquam haud verendum, ne non libens obsidionem Antverpiæ miles subeat, ex qua tantum prædarum sibi polliceri possit. Esse adhuc in exercitu complures, qui opulentiam ejus emporii ante annos octo satis experti; stimulante memoria, consimilis populationis famem cum sociis haud dubie communicaturi sint. Postremo, quod ad tutelam exercitus attineat, provisum à se securum ab Wasiensi territorio in castra commeatum. Neque Gandavum, aut Teneramundam ita post relicta, ut magnopere timere regius exercitus debeat ab iis, quibus à*

1584. *nostro milite per excitata inibi castella disposito, satis curarum assidue inferatur. Quamobrem quum ad eam expeditionem multa in præsens invitare, nulla satis inde retrahere videantur; permitterent ei in hac quidem causa deliberationem, atque obsidium urbis, ex qua universæ accessionem Brabantiæ secuturam prævideret, magno omnes ac fidenti capesserent animo: sperarentque patronam Antverpiæ Dei Matrem, quam urbe sua impie dejectam ab hæresi, nunc ipsi, contempto omni periculo, in pristinam possessionem restitutum irent; tam piis suorum conatibus non defuturam.* Alexandri authoritate magis, quam oratione, decreta obsidione Antverpiensi, illico ad eam necessaria imperata sunt. Quæ quoniam multa, multisque in locis fuere: nam simul Antverpia, simul Gandavum, Teneramunda, Bruxellæ, atque Mechlinia armis attentata sunt; horum situs locorum in conspectum dare operæ pretium duxi.

Decernitur obsidio.

Validam à Scaldi fluvio Antverpiam, validiorem præstant munitiones ac propugnacula complura ad Scaldis ripas, præsertim Oceanum versus, imposita: ac in primis duo, novem fere milliaribus ab Antverpia. Quorum alterum, Lilloum à vicino pago dictum, Mondragonius, Albani Ducis jussu, ad Brabantiæ oram excitaverat: alterum Liefensucum appellatum, fœderatæ provinciæ Antverpia potitæ, contra Lilloum in adversa ripa fabricarunt, mox & Lilloum obtinuerunt. Ejusdem commercio fluminis Antverpia Gandavo jungitur, triginta circiter milliaribus abjuncto: firmatque Teneramunda commercium, media inter Antverpiam & Gandavum, ad eumdem Scaldim sita. Propius, ac spatio milliarium tantummodo duodecim interjecto, Mechlinia respicit Antverpiam: perque Diliam amnem, in Scaldim sub Rupelæ nomine influentem, mutuam inde opem accipit, redditque. Plus aliquanto ab Antverpia recedunt Bruxellenses: sed aperta sibi fossa, sive alveo navigationi accommodato, in Rupelam inferuntur, atque inde in Scaldim illa-

Antverpia quam tuta esset à Scaldi fluvio, ob castella per ripas ejus imposita: *Liefkens-hoeck.*

& ob commercia per eumdem amnem, cum Gandavo, cum Teneramunda, cum Mechlinia, *24 mill.* cum Bruxellis.

illapsi, Antverpiam intrant. Hæc simul omnia complexus animo Alexander, statuit non quidem castris ad singulas urbes compositis, id enim neque cum centum quinquaginta hominum millibus effecisset, sed, uti jam ad Gandavum cœperat, objectis procul munitionibus & castellis, clausisque amnibus, per quos civitatum alimenta navigant; inferre paulatim, sine obsidionali strepitu, obsidionis damna. Igitur misso Wetteram machinatore Plato, cum militum manipulo, jubet Antonium Oliveram, qui eo loco pontem Scaldi paulo ante impositum contra Gandavum obtinebat, novam munitionem versus Teneramundam addere, spemque omnem commercii, Gandavum inter, & Antverpiam, ac Teneramundam, præcidere. Ad Willebroucum pagum, inter Mechliniam atque Antverpiam, Igniquesiæ legionis partem expedit, quæ erectum ibi Scaldis in ripa propugnaculum obsideat, ac Bruxellensis alvei navigationem, cujus tutela Willebroucum erat, intercludat. Tum ipse in Antverpiam conversus, ejus obsidionem inter primores belli Duces in hunc modum partitur. Georgio Bastæ equitum Commissario, viro forti solertique mandat, cum aliquot Epirotarum, Italorumque turmis Antverpiensem agrum in Brabantia tueatur: efficiatque, evocata, ubi opus sit, è vicinis arcibus ope, ne quid auxilii in urbem à Brabantia inferatur. Scaldis ripas, Flandricam quidem, in qua parte tunc erat exercitus, Marchioni Rubasio equitum Magistro, Brabantinam autem Petro Ernesto Comiti Mansfeldio craſtrorum Præfecto committit. Huic Christophorum Mondragonium, partemque exercitus, hoc est, quater mille ac quingentos pedites, atque octo equitum turmas: illi Gasparem Billium, Petrumque Pacium, cum ter mille peditibus & quatuor equitum signis attribuit: imperatque ut, tam ii, qui cis Scaldim remaneant, quam qui Scaldim transituri sint, impetu in hostium munitiones ac propugnacula hinc

1584.

Impedire incipit Alexander hæc commercia,

à Gandavo,

à Teneramunda, à Mechlinia

& à Bruxellis.

Postea obsidionem aggreditur à terra, & ab aquis.

Albanenses. Terram tradit Georgio Bastæ.

Scaldis ripam Flandricam Rubasio, Brabantinam Mansfeldio,

Tribuni.

1584. hinc atque inde fluvio impoſita quam celerrime facto, Scaldis ripas Oceanum verſus expugnent, atque inde ſe ſe hoſtibus, è Zelandia, Hollandiaque Antverpiam navigaturis, opponant. juſſo propterea Mondragonio, cum ſua unius & viginti ſignorum legione, præire, eamque tranſmiſſo ad Rupelmundam, & Borchtum Scaldi, in alteram Brabantiæ ripam pontonibus deportare, Mansfeldio cum reliquis attributis ſibi copiis ſecuturo. Et deportavit ille ſuos ſane quam proſpere, prætoria Antverpiæ navi, quæ ad inhibendam trajectionem accurrerat, tormentis, non ſine clade, abſterrita: graviter inde irata adverſus præſidiariorum ſegnitiem civitate: mox tamen ira in ſollicitudinem verſa, ubi ſparſas per utramque ripam regias copias, & caſtra nimis quam celeriter poſita conſpexere. Namque Tornaco cum aula jam egreſſus, Beveræ, quæ Flandriæ eſt pagus, ſeptem circiter milliaribus procul Antverpia, conſederat, ſeque munierat Alexander. Ejus non longe à caſtris, Calloo in pago, ejectis inde præſidiariis, Rubaſius tetenderat apud Scaldim, cum bellici apparatus armamentario. Inter utrumque, ſed Alexandro propior, tormentorum Magiſter Carolus Comes Mansfeldius Erneſti filius, Melſenium vicum elegerat, militarium machinarum ſedem. Ex Brabantiæ autem parte apud Stabruchum pagum, quatuor circiter milliaribus à Lilloo diſtantem, Comes Mansfeldius caſtrorum Præfectus, tranſmiſſo poſt Mondragonium Scaldi, caſtra poſuerat: eaque, quod ibi ſedem quoque ſibi deſtinaſſet Alexander, accurate circumvallaverat. Procul hinc, in Berendrechto pago, ſtativa tunc habebat Mondragonius: cum quo poſtea conjunxere prope Santflictum caſtra uterque Camillus, Montius, & Capiſuccus. At vero ubi obſidione Antverpiam à Regiis undique attentari palam fuit, etſi principio conatum irriſere Antverpiani, ſuorum gnari, hoſtiumque virium; tamen Alexandri fortunam veriti, defenſionem ſtrenue adornavere.

cui tranſmiſſuro ad ſuam ripam præit Mondragonius, *Mondragon.*

& accurrentem hoſtilem navem fugat. *Antverp.*

Alex. caſtra ponit in Flandriæ pago.

circa Alexandrum Rubaſius,

inter utrumque Carolus Mansfeldius.

In Brabantiæ parte Mansfeldius pater,

& Mondragonius,

& cum Moutio Capiſuccus.

navere. Moderabatur urbi Consul Aldegundius, Orangii amicorum olim primus, ac post Orangium authoritate apud Ordines nulli secundus. Hujus maxime consilio prima muniendis in utraque ripa castellis impensa est cura. Erant, inter alia, hæc præcipua, Lilloum in Brabantiæ ora, & in adversa ripa Liefensucum, quæque Delam propugnacula circumstabant. Defendendi Lilloi munus in se recepit Odettus Tilinius Lanuæ filius, cum recente Gallorum cohorte. Ioannes Pettinius vetus Tribunus, novo aggere Liefensucum vallare jussus est. Reliquis munitionibus similiter provisum: scissus ad Saftingam atque alibi agger, apertaque Scaldi via, qua Wasianus late campus ad Antverpiam usque allueretur. Simul missi, qui apud Bergas ad Somam, delectus militum haberent: qui à proximis Zelandis Hollandisque opem efflagitarent: & qui maris Zelandici Præfectum Gulielmum Blosium Treslongum sollicite accerserent.

1584. *Defensionem parant Antverpiani: Phil. Marnixius à Monte S. Aldeg. præsertim in utraque Scaldis ripa. Dela Insula.*

Sed jam, uti jussi fuerant, Mondragonius adversus Lilloum, Rubasius in Delam, diversa non magis parte, quam fortuna ferebantur: dum alter senili cautione cunctabundus occasionem corrupit: alter juvenili festinatione præfervidus consilium hosti, defensionemque præripuit. Delam insulam, quam agger seu diccus efficit contra alluviones circunductus, in eamque desinit Wasianus tractus, castella quatuor defensabant. Illuc, præmissa Pacia legione, Rubasius adeo præter opinionem celeriter advenit, ut Antonianum quidem illico se Rubasianis dediderit: Terventum autem fugientes stationarii, non expectato hoste, deseruerint. At non ita ad Liefensucum gesta res est. Locum obtinebant præsidiarii circiter octingenti: rejectoque ferociter Rubasiano tubicine deditionem exposcente, ad tertium usque diem non instrenue defensionem extenderunt; donec aperto jam alicubi, tormentorum vi, propugnaculo, superveniens ex Bevera Prin-

Et in utramque ripam invadunt Alexandri duces Mondrag. Rubas. Delam insulam, Anton. & Tervent. castella, & ejus arces,

1584. ceps Alexander, amicisque conditionibus nequidquam oblatis, Rubasio mandat, non ultra moretur aggressionem. A quo immissi Hernandus ab Isla, & Gasparinus Lucensis, primarum cohortium ductores, jussique nemini parcere; etsi primo aggressu repulsi sunt, altero tamen, castellum expugnarunt, trucidatis hostium circiter quadringentis, submersis ferme ducentis, signis septem relatis, Pettinio Gubernatore, ipsius Rubasii manu confosso. Eadem nocte ad Noortum, ultimum Insulæ propugnaculum apud Scaldim, properatum est. Sed jam Ferumius loci Præfectus, tormentis in naves impositis, interfecto pecore, atque incensa munitione, Antverpiam enavigaverat. Inde in Saftinghæ munitionem, quæ una supererat, translata sunt arma, repertaque præsidiariis vacua, in scissura aggeris obstruenda adversus aquas è sinistro Scaldis cornu irrumpentes, laboratum est. Atque in hunc modum propugnaculis in Flandriæ ripa, omnique Waasiana ad Scaldim regione, Rubasii celeritas Antverpiam spoliavit. Quum interim è Brabantiæ ora Mondragonius in Lilloum progressus, haud ignarus quam validam situ ac munitione arcem invaderet, nempe quam ipse posuerat; dum hostium vires, quia noverat, pluris facit, tempus admittendi præsidii Lilloo dedit. Nimirum IUVIT interdum ignorare pericula, quæ non superaret, si quis nosset. Duo hominum millia sub Tribuno Scotorum Balfurio, intra arcem recepta sunt: quorum in partem, Tilinio ductore egressam, movit legionem suam Mondragonius, commissaque acri pugna, æquata tunc quidem clade, discessum est. Sed mox subducta, quæ intra arcem erat, cataracta, emissoque in Hispanos Scaldi flumine marinis aquis tunc aucto, ex eadem arce simul tormentorum fulmina, simul aquarum tempestatem non ultra sustinentes Mondragoniani, desideratis Aloysio Toletano, & Petro Padillia, strenuis Centurionibus, gradum paulum

expugnat Rubasius:

& tota Flandrica ripa potitur,

Lilloum aggreditur Mondragonius,

novo auctus præsidio:

cum quo arce egresso pugnam committit,

improspere:

lum referre, inque tutiorem locum submovere 1584.
castra coacti sunt: magna in primis Hispanorum magna tamen constantia Hispanorum:
constantia, curulia tormenta brachiis in hostium
oculis asportantium, ac pectore tenus inter aquas enitentium. Nec ideo territi: &, quando
à fronte per alluvionem non licebat, à dextero
latere subeuntes Scaldis aggerem, (quem super aggerem constructa Lilloi arx erat) aggressionem obstinate retentant: captaque munitiuncula, in arcem ferebantur. Sed intercisus alicubi agger accessum arcebat. Itaque languescente quos revocat Alex.
spe arcis expugnandæ, Alexandri jussu Stabrucum repetiere, inde præsidiariorum è Lilloo excursiones cohibituri.

Inter hæc, metu Lilloi amittendi; Herentalia Fœderatis amissa est. Etenim quum evocassent inde Scotorum præsidium Antverpienses de Lilloo solliciti, Herentalia oppidanorum Herentalia, Cæsio agente,
fidei relicta; Cæsius, qui ea loca, diviso cum
Georgio Basta equitatu percurrebat, occasionem non omisit. Atque, ut amicitiam pridem Co. Nicol. Cæs.
contraxerat cum aliquot oppidi primariis, dum
apud eos captivus egerat; facile iis persuasit,
ut non expectato victore exercitu, oppidum
Parmensi traderent. Vixque factum, quum regiis partibus accedit.
admisso jam Cæsio, præsidiarios ab Antverpiensibus, (qui consilium stulte initum sero
mutaverant) illico redire jussos, oppidani occlusis foribus, obversisque tormentis, procul
habuere. ob eam gratiam ab Alexandro loci
præfectura Cæsio demandata. Verum Alexander, amissa in præsens occasione Lilloi potiundi; non ultra insistendum, terendumque tempus in ejus obsidione arcis existimavit, qua etiam expugnata, una cum capto jam in opposita ripa Liefensuco, ægre navium transitus intercluderetur, ob fluminis latitudinem, hostibusque, qua sunt audacia, inter noctis tenebras, expectatoque rapidi fluxu maris, facile utriusque castelli conatus elusuris. Itaque, quum
non nisi injecto ponte claudi flumen posset,
perinde esse intelligebat, sive eo loco inter Lil-

Alex. ad claudendum penitus aditum per Scaldim, de ponte cogitat,

1584. loum, & Liefensucum: sive fabricatis alibi castellis, pontem injiceret. Igitur æstimato alveo, visum est Alexandro, accedentibus in eam sententiam, nautarum veteranis, & Barocio, & Plato Centurionibus, amnem claudere non procul à Lilloo Antverpiam versus, inter Calloum Flandriæ, & Ordamum Brabantiæ pagos. caussæ, cur is potissimum locus sit delectus, ut ad Regem scribit, hæc fuere. Quod ibi Scaldis angustior aliquanto fluat: porrigatque se à ripa cumulus terræ in morem syrtis (bancum vocant) unde alveus coarctatur. præterea quod eo loco, flectente se paulum in dexteram Scaldi, alio propemodum vento in ea flexura naves opus habeant, ideoque nec recta impetuque invehi tam facile possint. denique quod tentatum inibi fundum, arenosum ac solidum, accipiendo sustinendoque operi peridoneum existimaverint. Porro fabricanda utrinque castella, quæ pontis capita forent, Rubasio Flandricum, Brabantinum Mondragonio committit. illudque à Maria Dei matre, cui expeditionem à principio dedicaverat: hoc à Divo Philippo, ob Regis gratiam, nominavit. simul aliis in locis alia, partim ad castrorum tutelam, partim contra hostium munitiones, castella designat: præsertim quæ adversus Antverpiam à Divis Petro, ac Barbara; quæque tria contra Lilloum, à Sancta Trinitate nomen accepere.

locum eligit inter Calloum, & Ordamum,

tres ob causas.

castella ad pontis extrema in utraque ripa construi jubet,

& alia alibi.

TENERAMUNDÆ obsidio.

In hæc opera dum in utraque ripa certatim incumbitur, crediturque curas hic omnes Alexander insumere; ipse clam assumpta Pacia legione, cum Italorum manipulo, ad Teneramundæ obsidionem propere fertur. Ad ostium Teneræ amnis in Scaldim influentis, unde ei nomen, sita est Teneramunda: eo maxime situ, opereque, validas inter urbes Flandriæ habebatur. Atque ut media Gandavum inter, atque Antverpiam, utrique opportuna, considebat; ita in ejus expugnationem jampridem intenderat animum Alexander, interjecturus illum

situs ejus.

finitimis hostibus opportunus.

lum veluti obicem, ad navigationem inter eas 1584.
urbes penitus claudendam: seque simul allevaturus onere distrahendorum militum, quos circum Teneramundam, atque Gandavum perpetuo excubantes habere in campis cogebatur. Præmiserat illuc cum ea, quæ Augustini Igniquesii fuerat legione, Ioannem Gamboam: jussum Teneræ cataractam, quam hostes cum mola prope urbem communierant, & ex qua obruere adjacentia urbi loca facile poterant, in potestatem redigere. Quod ille vix dum egerat, loci stationariis circiter quinquaginta interemptis, reliquis fugatis; quum Carolus Comes Mansfeldius è Bruxellensi parte, cum equitum quinque turmis, & aliquot Wallonum cohortibus: ex altera parte ad Westermusterum Alexander cum Pacia legione apparuere. Statimque dispositis infra supraque urbem ad Scaldis ripas stationibus, & circumsessa urbe; in propugnaculum, quod ante Bruxellensem portam ab urbe prominebat, tormenta collocata sunt. Præerat Teneramundæ pro absente Rihovio loci Præfecto, Mortagnius cum præsidiariis octingentis, præter armatos oppidanos. & cum alia omnia, tum maxime Bruxellense propugnaculum, translata illuc pleraque veteranorum parte, contra quamcunque vim hostium firmaverat. Et vero inde in regios utcunque munitos assidue, nec emissionum irriti fulminabant. Primus ab jaculatoribus terror, mors fuit Petri Pacii Hispanorum Tribuni: qui, dum apud vimineam corbem tormento in hostes litando assistit, pila majoris sclopi ictus in capite, momento occubuit. secuta eodem die Petri Tassii Inspectoris exercitus nece, pila quoque in fronte icti, ac statim extincti. tanto Hispanorum mœrore primum, amisso præsertim Pacio, viro forti pioque, quem, quod militum necessitati parentis loco invigilaret, Petrum de Pan vulgo nominabant: dein vero tanta in hostem ira, atque ulciscendi aviditate, ut nondum à tormentis edita, quæ satis

Præmittuntur illuc copiæ.

cataracta primum capitur,

tum urbs cingitur.

Bruxellensis, quia Bruxellas respiciebat.

eam Gubernator accurate muniverat, præsertim propugnaculum ante urbem.

Ex quo jaculantes Pacium necant,

Pet. de Paz. Gallætus. Gabbione.

& Tassium.

Veedor Generale.

Inde irritantur Hispani,

1584. foret, propugnaculi strage, ascensum certatim omnes conclamarent. Adeo NONNUNQUAM plus virium addit ira, quam demit plaga. Accessit & aliud irritamentum. Attulerant præsidiarii in propugnaculum, ludicra cum pompa, ingens unius è Cœlitibus simulacrum: elatumque è pinnis, postquam contumeliis ac verberibus irriserant, projecere. Profecto exarsere ad eam speciem omnium animi. nec jam Centuriones continebant militum furorem, signum in hostem minaciter exposcentium. Quorum usurus ferocia princeps Alexander ubi decisam vidit propugnaculi frontem, & dorsi partem; ternos è singulis Hispanorum centuriis milites selegit, (fuere illi non amplius quinquaginta) jussitque duorum ductu Centurionum ex Paciana legione, dorsum aggredi: totidem ex eadem legione, sub duobus quoque Centurionibus pone sequi: Italis ac Germanis, propugnaculi frontem, latus scalis subeundum Wallonibus attribuit. aggressionem tamen distulit in sequentem diem, qui assumptæ in cælum magnæ Dei Genitricis pervigilium erat, quod ea luce, (uti Centurionibus edixit) adjutrice Cælitum Regina, ulturum se Cælitum injurias pro certo haberet. Nec sua illum pietas fefellit. conscensum est ex omni parte, incredibili Hispanorum in primis audacia contemptuque mortis. ac post horas ferme duas, quibus acriter utrinque dimicatum, tandem propugnaculo potiti sunt Regii, desideratis ex his omnino quindecim, ex defensoribus circiter octoginta: reliquos in fugam aversos urbs accepit. In quam licet è superiore jam loco dominarentur Hispani, tamen & firmitas mœnium, & interiores munitiones, & præsertim fossa, quæ aquis præalta arcebat accessum ad muros, expugnationem moratura videbantur. Præterea levis subito res, sed in majus aucta, civitatem erexit. Mittebantur ex Gaverensi pago ad Farnesii castra carri aliquot commeatu onusti: quum egressi Gandavo, cujus

maxime visa cælitum contumelia.

Disponit eos ad aggressionem Alexander.

ope B. Virg. confisus.

propugnaculum expugnatur.

Interea commeatus missus in Farnesiana castra,

jus opem imploraverat Teneramunda, circiter ducenti, & quinquaginta milites, fugatis prope Alostum, qui plaustra comitabantur prædam læti avexere: brevi tamen Gandavi, ac Teneramundæ lætitia. Namque admonitus Olivera, eductis illico ex Weterensi munitione turmis aliquot, obviam factus haud procul Gandavo, victores præter expectationem invasit, iisque aut cæsis aut captis, adeo ut ne unum quidem fuga texerit, carros in castra ad Alexandrum remisit. Sed aliud magis Teneramundanos afflixit. Vbi enim averti distrahique cœptus est amnis, (quod minime rebantur,) atque adeo exsiccari fossa, præcipuum loci munimentum; inaudita celeritate perculsi, quum intra quinque dies festinatis impetu operibus vidissent sterni pontes, claudi amnes, figi castra, constringi urbem, expugnari propugnaculum, exui mœnia aquarum vallo, nullam sibi die ac noctu requiem seponi; victorem non ultra irritaturi, misso tubicine, petitoque colloquio, tradidere urbem. Cives sexaginta florenum millibus mulctati: milites (supererant circiter quingenti) absque armis & equis emissi: Civitas præsidium quodcunque Parmensi videretur, accipere jussa est. Et accepit Hispanorum ex Pacia legione centurias tres, atque Italorum duas, Præfectum vero urbis ex eadem legione Ioannem Rivium, veterem Centurionem, cujus in ea expeditione facinus apprime probaverat Alexander. Nam quum fabricatos noctu aliquot carros promptissimis Centurionum attribuisset, qui eos lignorum fascibus refertos in propugnaculi fossam immitterent, eorumque objectu subeuntes contegerent; primus omnium, hostibus haud ignaris consilii, atque adeo ad jaculandum à propugnaculo intentis, carrum impulit Rivius, excepitque plumbeæ grandinis tempestatem primus, mox etiam solus. quippe duobus ejus comitibus pila prostratis, post & ipse humero trajectus, institit tamen operi, integer animi, ac vultu minax, nec ante

[Margin notes:]
1584.
intercipitur à Gandavensibus,
Sed recuperatus cum eorum clade in castra remittitur.
Teneramundani civitatem Alex. dedunt: 17 August.
qui Gubernatorem imponit Ioann. Rivium. Io. de Rivas.
Rivellino.
ob eximium ejus facinus,

1584. ante desiit, quam plaustrum quo volebat, admovit. quin facturus hostibus convicium, vicinum etiam carrum à sauciis militibus desertum, ad frontem usque propugnaculi, toto connixus corpore adegit Tum vero Alexandri jussu in castra relatus, postea præfecturam urbis, præmium spectatæ virtutis accepit. Alexander autem, quamvis à principio diuturnam pronunciasset eam expeditionem Mondragonius, nec prius finem habituram, quam nive tellus, ut ajebat, albesceret; undecimo tamen postquam Beverensi è pago discesserat die, consilio, imperio, manu, & quæ jam pro Alexandro pugnabat, fama, potitus urbe per se valida, & Gandavi casum brevi tractura; ad Antverpiæ obsidionem, curarum suarum summam se recepit.

& re opinione celerius gesta,

Antverpiam redit.

Conceperat ipse cum Plato, atque Baroccio (quos seorsim ac aliis post bellicum senatum adhibuerat) formam operis in claudendo flumine servandam. Mandaveratque, arbores, quanta maxima posset proceritate, è Wasiensi tractu, præsertim apud Vorhoteosium castellum, atque aliunde cædi: ac ramalium fasces innumeros, ceteramque materiam in Calloî templum comportari. Quibus magnam partem advectis, dum mali aliquot navium quæsiti longinquius expectantur; ipse interea partim Marianam, ac Philippæam communire arces: partim nova per utramque Scaldis ripam excitare castella, seduloque præcavere, ne operæ fabrique molitionem pontis aggressuri, hostium adnavigantium impressionibus impeterentur. Hæc porro, quæ parabantur, allata per exploratores Antverpiam ad Consulem Aldegundium, mirum, quo is risu exceperit, multisque præsentibus, uti vana damnaverit: sive falsus ipse ita sentiret, sive ad alios fallendos ita dici oporteret. *Nimirum plus nimio fidere sibi*, ajebat *fortuna ebrium sua Parmensem Alexandrum, qui ponte injecto frenari libertatem Scaldis sibi persuadeat. Non magis passurum Scaldim com-*

Materiam ad pontem extruendum parat.

arbores navium. forti di S. Mar. e di S. Philip. & Scaldis ripas communit.

Aldegundio irridente.

compedes machinarum, quam liberos Belgas jugum 1584.
Hispanorum. Patere, si ille nesciat, eo loco flumen pedibus bis mille, ac quadringentis altum, quum suas vehit aquas, amplius sexaginta. nam quum Oceani æstum accipit, ad pedes præterea duodecim inflari. Et quas Hispano ad manum esse tanta proceritatis, firmitatisque trabes, quæ hujusmodi alvei altitudinem exsuperent, atque extent ab aquis? Neque hoc à navibus, quæ forte pontem suppleant, expectandum esse: quum & illa obsessoribus nulla sint in præsentia: & aliunde accersitæ ad eos deferri nequeant, nisi ante Antverpiæ mœnia portumque transvehantur. sed nusquam imperitius peccasse Parmensem, quam dilato ad opus faciendum tempore in hiemem jam jam declinante. quo sane tempore, contracto in glaciem flumine, mox ingentes in partes, ac velut natantes insulas fracto, næ illum loci ignarum esse, si duraturum putet ligneum subitariumque pontem adversus glaciatos montes, prærapido maris æstu delatos impactosque: qui in urbem alte fundatam si incurrerent, totam haud dubie aperirent, ac labefactarent. Et quidem spectante, nec quidquam movente Antverpia, eventura. quid si eodem tempore hinc navibus ab urbe, inde ab Hollandia, Zelandiaque, instructa classe, moles invadatur, quo Alexandrum objectu, hiemem, mare, classem, conjuratos hostes, ab instabili in aquis palatione repulsurum? Sic ille dum periculi aut dissimulatione, aut contemptu, suos animabat; Alexander cœpto jam opere Scaldim premebat.

Operis molitionem, quoniam admirationem apud multos magis ex fama, quam ex notitia reportavit, ego Iulii Cæsaris exemplo, qui Rhenanum pontem non indiligentius descripsit, quam extruxit; accurate in præsentia partiteque comprehendam. præsertim inspecta à me lignea ejusdem pontis, castellorumque, ac præstructarum molium prægrandi forma à Gandavensi opifice affabre composita, quam ipse Princeps Alexander, una cum tabula, operarum artificia coloribus referente, Romam misit, magna tunc admiratione omnium obser-

PONTIS descriptio.
l. 4. bel. Gall.
Model. Ludovic. Cambien.

1584. *Fonte di S. Maria.* Principium ejus à Flandrica ripa ex trabibus ita dispositis.

obſervatam. Res erat hujuſmodi. Apud Marianam arcem terna primum tigna à ripa æqualiter diſtantia, inter ſe vero quinque pedum intervallo, mira expeditaque machinatione in flumen defixa ſunt. Poſt hæc, tigna totidem abjuncta à primis, undecim pedibus, & inter ſe quinque, ſuccedebant. Ab his diſtabant tredecim pedibus terna alia: atque ab his alia terna, undecim pedum ſpatio recedebant.atque in hunc modum alia atque alia veluti juga, alterno undecim, ac tredecim pedum intervallo diſcreta, continuo ductu in fluminis latitudinem protendebantur eouſque, dum alvei altitudine, aquarumque incitatione arbores quantumvis proceras non admittente, terminavere hanc palationis ſeu ſepti partem trabes duodecim, altæ pedibus ſeptuaginta, in flumen quadrata fere forma immiſſæ,caſtelli materia futuræ. Atque hæc omnium, quæ dixi, tignorum capita, trabibus in longitudinem ſuperjectis, inter ſe juncta, & aſſeribus tranſverſariis cancellatim intecta, ſtratum pontis & ſolum fuere. Iam extrorſum in medio intervallo, quod erat inter ſingula tignorum juga, ſingulæ trabes quinque pedibus à jugis diſtantes in aquas impactæ ſunt: quæ binis trabibus tanquam brachiis, bina ex adverſo tigna comprehendebant, cuneumque conformantes, molem, contranitentibus trabibus colligabant. idque in ſingulis jugis ex utraque palationis parte ſervatum eſt. Adhuc exterius, ex utraque etiam parte, alia trabium ſeries, ea, quæ terno ordine juncta ſunt, tigna reſpicientium, ab iiſque viginti pedum ſpatio diſtantium, procurrebat. Ab imo harum trabium circa aquæ ſuperficiem grandes ſublicæ attollebantur, quæ ſubter cuneos tranſmiſſæ, inque medium decuſſatim concurrentes, ceu confibulæ, interna tigna connectebant, atque adeo machinationem omnem mire firmabant. Rebus ita diſpoſitis, ſuper medio tignorum ſtrato contabulata eſt pontis via, elatis ad latera pro vallo ſolitis aſſibus fidiſque contra ictum majoris ſclopi,

Pontis via ſuper trabibus contabulata, & munita. *Moſchetto.*

pi, pedes quinque altis, ac bipedali loricula 1584.
ſuperaddita. Simili contabulatione caſtellum, *Parapetto*
deſtinatum armorum ſedes, in extrema pala- *Piazza d'ar-*
tione communitum eſt. Sed pontis via duode- *me.*
cim pedes lata, homines octo pariter incedentes admittebat: quum ſtationem hominum ferme quinquaginta caſtellum caperet, quadraginta pedes latum, longum quinquaginta duos.
Porro quo tempore pars hæc pontis ex Flan- Idem facta.
driæ ora ducebatur, eodem ex altera ripa, ex Braban-
apud Philippæam arcem pars altera pontis, & tina ripa.
ad pontis extrema caſtellum, ſedes pariter ar- *Forte di S.*
morum, eadem plane machinatione fabrefacta *Philip.*
ſunt. niſi quod ab hac Brabantiæ parte, quo- Longitudo
niam altitudo alvei patiebatur, longius multo palationis
producta palatio eſt, fuitque longitudo ejus Brabanti-
nongentorum pedum: quum altera ad oppoſi- næ,
tam oram ducentos omnino pedes non excede- & Flandri-
ret. Atque utraque hæc lignorum ſepta, STEC- cæ.
CATAM milites appellavere. Reſtabat pars media majorque fluminis, adhuc aperta: patebatque ejuſmodi ſpatium inter utrumque ligneum caſtellum, pedibus amplius mille du-
centis & quinquaginta. Quo loco quum im- Latitudo
menſæ altitudinis, ac rapiditatis eſſet amnis, fluminis in-
eoque nullas ibi quacunque fiſtucatione infigi ter utram-
trabes, ſublicaſque ſuſtineret; decreverat Ale- que pala-
xander, interjectis navibus locum occupare: tionem;
miſſis qui Dunquerca, ſi qua eſſent navigia, ad ſe quæ claudi
deveherent. Sed & illic rara tunc erant, & de- trabibus præ
vehi per Scaldim haud poterant, niſi in Ganda- altitudine
vi, Antverpiæque conſpectu. Spes tamen illum fluminis non
certa alebat, Gandavum, uti à fidis illinc homi- poterat:
nibus admonebatur, brevi in poteſtatem venturum: atque adeo abunde ſe educturum inde
naves, nautaſque, & bellicum apparatum. ideoque per
Interim ſatis habebat, contracto flumine, ſpes relictam
quoque Antverpiæ contraxiſſe, facta ad tranſ- eam viam
mittendum via non modo anguſtiore, ſed etiam ſemper ali-
munitis utrinque caſtellis, propemodum inac- quæ Ant-
ceſſa. Verum quo magis annona laborare ob- verpiam
ſeſſos, impedita navigatione, fama vulgabat; eo commea-
bant auxi-
liares na-
ves.

merca-

1584. mercatores compendii ſpe plures illecti, inferre in urbem cibaria contendebant. vixque ullus abibat dies, quo nautarum aliqui, expectata maris opportunitate, incitatique rapido aquarum æſtu, Antverpiam felici temeritate non penetrarent, licet undique tormentorum ictibus è geminis præſertim caſtellis intercepti peterentur, mergerenturque complures.

GANDAVI deditio.

Gandavenſes fame domiti.

Sed Gandavi deditio ſpes Antverpienſium perculit, Alexandri conſilium fortunàvit. Etenim ſpes, non ſolum cibus, deficiebat à mari terraque Gandavenſes: premebanturque quotidie magis magiſque hinc ab Olivera, inde à Varambonio, qui inſeſſo per eos dies Hevergemio pago, prope Liviam amnem, conjunctis Burgundis ſuis, Angliſque cum Oliveriano equitatu, tractum omnem, ſupra infraque urbem, infeſtus obtinebat; ex quo flecti jam feroces animi occœperant: miſſoque tubicine Beveram ad Alexandrum, pro fide publica venturis eorum legatis, impetrataque; obtulere Alexandro urbem in eas conditiones, quibus deditionem ſuam compoſuerant Brugenſes, quæque oblatæ tunc quoque fuerant Gandavenſibus. Sed iis illico pernegatis, quod nova ſymptomata cogerent præſcriptas mutare medicamentorum leges: quin & increpiti quod non modo oblatas antea pactiones ſuperbe neglexiſſent, ſed etiam novis adverſus Religionem reſque ſacras injuriis, novis in regiarum partium homines animadverſionibus, Regis ultionem provocaſſent; admoniti ſunt, ut ante actorum memores non aliam conditionem, quam clementiam Regis expoſcerent, aut expectarent. Quumque illi & culpam in paucos referrent: & validam nempe urbem, laturamque in plures adhuc menſes obſidium jactarent: & litteras Galliæ Regis oſtenderent à Prunæo legato ſubmiſſas, cum certa regii auxilii ſpe: ac demum adderent, veteri ſe, ſi domum re infecta redirent, ne ſeditioſi cives, atque Hiſpanis infenſi, deſperatiſſimo conſilio, urbem

Salvo condotto.

15 Septemb. deditionem offerunt, & certas conditiones orant Alexandrum.

qui eos non exaudit:

ſed increpitos remittit.

Illi fruſtra ſe excuſant.

urbem omnem subjecto igne succenderent, atque exuvias victoribus relinquerent: ab Alexandro nihil iis moto ad Præsidem Richardotum missi sunt: ex quo auditis non sane placitis conditionibus, quas imponi Gandavensibus agitaretur: præsertim quum is inter colloquendum addidisset, visam à se arcanam ab Hispania epistolam Parmensi Principi suadentem, ne Gandavenses alio reduces modo reciperet, quam quo avus ejus Carolus V iisdem supplicibus, fune è collo pendente, ac seminudis veniam impertivisset; legati ea commemoratione suboffensi, Gandavum reversi sunt. Ac postridie venere inde, civitatis quidem nomine, viri nobiles duo, Petrus de Vos, & Petrus Cortevilla: à militia autem Centuriones tres: utque faciliora omnia apud Alexandrum expedirent, veteri Britannorum exemplo, qui pacem à Cæsare petituri, legatis associavere Comium Regulum Atrebatensem, Cæsaris amicum, quem in vincula paulo ante conjecerant; & isti Federicum Perenottum Campinii Dominum, eductum è carcere secum assumpsere. eoque, & Richardoto sequestribus, in hunc denique modum conditiones emollitæ sunt. *Veniam præteritorum omnium, Regis nomine, Gandavensibus in gratiam receptis elargitur Belgii Gubernator Parmensis Princeps, pristinis privilegiis restitutis. Animadversione, qua in universos exerceri debuit, ad cives tantummodo senos redacta, nunc hisce quoque senis civibus, quos sibi arbitratu suo tradi plectendos quocumque liberet supplicii genere poposcerat, vitam indulget, jure sibi in reliqua reservato. civitatem ducentis millibus florenum mulctat. Cæsareæ arcis, ac Sacrarum ædium restitutionem eidem imperat. Sacrum ordinem urbe ejectum revocari mandat, reducique in bonorum, queis inter postremas hasce turbas exutus fuerat, possessionem. Hæreticis ad sua componenda, migrandumque, biennii moram Gandavi concedit. Præsidiariis militibus* (erant illi paulum supra bis mille) *eum armis cuique suis abitum permittit. alios eorum loco ex quacumque natione impositurus.* Imposuit autem:

1584.

Card. Granvel. 28 Junii.

1540.

& abeunt.

Redeunt

& hoc artificio usi,

Cæs. l. 4. bel. gal.

urbem arbitrio Alex. dedunt, hisce conditionibus acceptis:.

Alex. statum Gandavi civilem,.

1584. autem, rebus ita constitutis, tria peditum millia, equitumque turmas quinque, Olivera duce: & Campinium paulo ante carcere occlusum, bisque capite periclitatum, urbi præfecit. simul evocato Mechliniensi Archiepiscopo, qui Gandavi sacra procuraret, Sacerdotes, Religiosasque familias in urbem reduceret, atque Orthodoxæ fidei desertores Religioni, ac Deo reconciliaret; statum, (ut tunc quidem distractus alio potuit) civilem, ac sacrum ordinavit. Sic urbs in manus venit, qua nulla in Belgio major, mœnibus, fossa, propugnaculis adversus quascunque magnorum exercituum aggressiones præmunita: intusque non minus valida fluminum, & canalium flexionibus sepimentisque, à quibus in insulas quam plures secta, si foris superetur, habet unde se, intra insularum receptus, abscissis pontibus, novissime tueatur; hæc, inquam, tanta opulentaque urbs ab Alexandri terrore nominis magis, quam à paucis circa stationibus obsessa, minima Regis impensa, jactura militum nulla, accipere victoris arbitrio leges coacta est: tam magno quæstu bellici apparatus, relatis inde tormentis muralibus campestribusque quam plurimis, militaribus machinis, plaustris, fossoribus, fabrisque, præter naves, ac navalem turbam; ut merito Alexander, misso victoriæ nuncio in Hispaniam, cumulaturus (ut scribit ipse) ludorum solennia, quos tunc acceperat in Catharinæ Regis filiæ nuptiis celebrandos; post rei gestæ narrationem, postremo addiderit. *Nunquam inter Belgii prospera, expertum se esse opportuniore loco, Dei benignitatem, quam in Gandavensi victoria, per se magna, & Gandavensi majorem brevi parituram.*

Campin. Granvell. Card. fraser.

& sacrum ordinat:

& victoriæ ex urbe maxima munitissimaque

nuncium Regi mittit. *Duci Sabaudo nuptæ.*

Et vero statim constitit victoriæ fructus. Eductæ sunt Gandavo duæ, ac viginti naves, quingentis militibus armatæ, cum aliquot onerariis, ut secundo Scaldi, Calloum deferrentur. Sed quoniam Calloum inter, & Gandavum, Antverpia intercedebat, cujus ante munitiones navi-

Gandavo naves educuntur ad finiendum pontem.

navigandum erat, hæc inita est ratio vitandæ hostilis urbis. Inundaverant Antverpiani per Saftingæ aliorumque aggerum scissuras, ut antea dicebam, maximam agrorum partem ad Borchtum usque pagum, paulum supra Antverpiam: ac præter Delam insulam, & Calloum, & aggeres aliquot ab alluvione extantes, ceteram Flandriæ oram aquis late contexerant. Hac opportunitate usus Alexander, ubi naves Gandavo egressæ, Teneramundam, mox & Rupelmundam, captas jam urbes, tuto transvectæ sunt, auctæ insuper aliquot navigiis atque biremibus; jussit eas relicta ad dexteram Antverpia, Borchtum divertere, apertoque ibi Scaldico aggere, in campos aquis mersos erumpere. Quod ille, post breve prælium cum navibus Antverpia illuc festinatis, interempto Ioanne Cocco earum Præfecto, tutæque propugnaculo prope Borchtum ad hanc rem excitato, feliciſſime præstitere. Inde Calloum versus velificantes, ac Blöchersem aggerem, apud S. Francisci munitiunculam, perrumpentes; demum apud S. Sebastiani propugnaculum, scisso Scaldis aggere, rursus in flumen illapsæ pervenere ad Alexandrum, tanto majori exercitus gratulatione, quanto auditum erat, vix prætergressis Borchti scissuram regiis navibus, novam Antverpia classem Cocco auxiliaturam advolasse, ductore Tilinio. Hic, paucis ante diebus, dum operas Farnesiano ponti hinc atque hinc intentas assidue incursant hostes, distrahuntque; noctu Lilloo egressus Antverpiam evaserat, tribus Hispanorum ratibus secum tractis: Verum quum regios rejectis Antverpianis navigiis, tranasse jam Scaldis aggerem ad Borchtum vidit, ne aditus ille, ostiumque venturis inposterum Gandavo navibus pateret, cum ea, qua venerat classe, perfossi aggeris ripam insedit, ibique castellum, quod Tilinianum appellatum est, excitavit, ac munivit. Dein Antverpiam reversus, habita cum Aldegundio, reliquisque belli primoribus consultatione, quum

1584. & per inundatos ab hostibus campos, *Galeotis*, vitata Antverpia, *Dicit*, commissoque feliciter prælio, ad Alexandrum adveniunt. Sed Tilinius Lilloo Antverpiam navigans, *Losna fil.* non sine præda, excitato castello viam navibus Gandavo in posterum venturis intercludit.

1584. quum advocandum è Zutphania Comitem Holachium, urgendum cum sua Anglorum legione Morganum, implorandum gallicum rursus auxilium censuissent; ipse onus Hollandos adeundi, sollicitandique eorum classem, ultro suscepit. Atque expectata maris reciprocatione, armata biremi, ac præmissa oneraria, nocte intempesta, ligneos inter pontes elabitur: mox tamen incidens in biremem, navemque Billii; qui Alexandri jussu inter palationem, ac Liefensucum excubabat, commisso prælio vincitur, capiturque, ac Tornacensem in arcem post abducitur; non minore Antverpiæ jactura, orbatæ strenuo audentisque partium Duce, quam mœrore Lanuæ patris ea captivitate bis capti. Sed non hac compensatum est clade damnum, quod allatum à Tilinio fuerat, infesso Borchto, exclusis inde regiis, atque adeo intercluso navigiis aditu è Gandavensi urbe. Id, quod angebat Alexandrum navium egentem, quarum objectu absoluta pontis molitione, Scaldim aliquando clauderet, viamque hostibus, contempto periculo quotidie illac transmittentibus, semperque commeatus aliquid Antverpiam comportantibus inhiberet. Præsertim quod, quo magis in hiemem ibat, eo duriora omnia, inprimisque fluminis glaciem, qua nullam certiorem pestem minabantur accolæ, formidabat. Aliis præterea navibus opus habebat, ad pontis tutelam armatis contra hostium conatus, à mari aut ab Antverpia, aut utrimque simul invadentium. Ergo sæpe jam frustra consultis aquarum locorumque peritis, ipse, seu necessitate ingenium exprimente, seu potius, uti scribit ad Regem, Deo hanc illi mentem insinuante, postquam omnes circa flumen tractus æstimasset, statuit, Drusi, & Corbulonis exemplo, qui per ea loca, ille à Rheno in Flevum lacum, hic Mosam inter & Rhenum, non procul à Batavico littore, fossam duxere; à Stechena Wasiæ pago alveum moliri navium capacem, & Calloum usque deri-

Postea ad sollicitandos Hollandos renavigans, Gaspar Robles Bil. Dom. capitur, magna partium jactura.

Lanua captus ante fuerat. Vide supra l. 3.

Alex. interclusa à Gandavo via, aliam excogitat aliunde:

14 Novembris.

Snider-spe.

derivare. Et quamquam magna fossorum parte alibi distenta, tamen haud dubius militaris obsequii, (quippe obtinuerat Alexander, ut quod antea vis, & imperium, jam æmulatio & mos haberetur) ipse consilii sui faber, inter milites fossoresque indiscreto labore manum operi admovet: ac paulum supra Stechenam, quo brachium pertingit Mœræ Gandavensis fluvii, aperit fossa caput. in eam infuso Mœra, canalem dirigit ad locum, quo inundatio aliquatenus extendebatur, quinque passuum millibus è Stechena distantem. Inde per campos aquis haud ita altis inundatos, apud S. Gislisium pagum iter flectens, inter Verbocchum vicum, & Beverensem arcem, ad Calloum, & castra perducit alveum, ac scisso demum Scaldis aggere in flumen exonerat: extructo ibi Perla propugnaculo, ad præsidium novi ostii, portusque, quem eodem loco suis navigiis designavit. Atque in hunc modum pro ea, quam hostes per Scaldim intercluserant via, ipse nova, breviorique aperta, in quam naves Gandavo per Mœram se immitterent, ac deferrentur in castra, materiam perficiendo operi, & commeatum alendo exercitui, abunde providit. magna & hostium admiratione ex opere tanto, tanta celeritate perfecto: & militum lætitia, Parmensi Principi, cujus honori novum alveum Parmam appellavere, diu effusèque gratulantium. Fuit longitudo Farnesianæ fossæ, qua per siccam, qua per aspersam aquis humum serpentis, milliarium circiter quatuordecim: primæque per eum actuariæ naves Gandavo septemdecim advenere. postea vero, sicuti maxima quæque flumina Flandriam propemodum omnem complectentia, Gandavi excipiuntur, ita ex universis fere Flandriæ locis deferri cœptæ sunt generum omnium merces in castra; non exiguo sane quæstu pagorum, oppidorumque, venalia huc multa tuto convehentium, distrahentiumque: & militum in primis commodo, quibus toto obsidionis tempore unus hic al-

1584.

Fossam molitur,

immissoque in eam flumine,

Dicco.

usque in castra deducit.

ejus longitudo,

& commoda.

1584. veus rem cibariam, sublata occasione deserendi signa stationesque, praesenti copia suppeditavit.

Naves per eam deferuntur ad pontis absolutionem adhibendae:

Sed praecipuus tunc quidem Parmae fructus, naves fuere ad pontis absolutionem adhibendae. Ne tamen per aliquot dies adhiberentur, gelu deterruit. Diffracto enim, qui magnam partem conglaciaverat, Scaldi fluvio, aggerebantur glaciei immanes cumuli: qui si forte delati cum aestuante, rapidoque mari, in pontem

& glaciati fluminis impetu

incurrissent, haud dubie obstantia haec in medio amne navigia, ubi major rapiditas, dissipassent, atque obruissent. Sane ingentia aliquot fragmina glaciati amnis in structuram pontis impetu acta, atque intra crassitudinem lignorum fere semipalmo immissa, argumento fuere, qualis ea firmitudo molis esset, quae adversus acuta adeo tela furenti ab Oceano contorta, immobi-

1585. cessante adhibentur.

lis, atque inconcussa perstaret. Vbi autem mitescere hiems coepit, & minor à gelu timor; ad molitionem operis reditum est.

Eae fuerunt naves triginta duae,

Patebat, uti supra significatum, pedibus paulo minus mille, ac trecentis, pars media fluminis inter castella. Ad eam claudendam duae, ac triginta naves aequatae in latera, interjectae sunt, singulae sexaginta sex pedes longae, duo-

in hunc modum compositae.

decim latae. Nec lateribus cohaerebant, sed pedes viginti duos inter se distabant: quaterna tamen serie rudentum, & catenarum proras puppesque, ac media latera vincientium, conjungebantur. Praeterea unaquaeque navis à prora, atque à puppi firmabatur anchoris ita jactis, ut attollente se flumine, laxatis nautarum ministerio anchorariis funibus, inoffensa navium series attolleretur. At spatio inter singulas naves trabibus commisso, ac transversis asseribus

Super his constrata est via,

constrato, transmittebatur in navium foros: unde continuus inter castella pons, mille, ac trecentorum pedum efficiebatur, vallatus & ipse fir-

seccatus.

mis asserum loricis, uti servatum fuerat in utroque palationis ponte, cui medius hic adnectebatur. Additi & defensores, singulis quidem navibus milites triginta, cratibus

plureis-

pluteiſque præſepti, ac nautæ quatuor, cum duobus majoribus tormentis: caſtellis autem ſtationarii longe plures: ſingulis vero caſtellorum angulis totidem tormenta, quorum duo in palationis, duo in navium tutelam excubabant. fueruntque tormenta majora pontem univerſum propugnantia, ſeptem omnino, ac nonaginta. Neque hoc perfectum eſt opus, antequam ſimul aliud perficeretur, quod hujus munimentum, firmamentumque futurum eſſet. Et quemadmodum ante urbium portas objici ſolent hoſtibus aliqua paulum abjuncta à mœnibus propugnacula, quorum oppoſitu retardentur illi, ac retundantur, ut non niſi feſſi, imminutique invadant urbem; ſic nova hæc moles (uti inventor ejus Baroccius diſſerebat) ponti præſtaret, in quam neceſſario incurrerent, induerentque ſe ſe hoſtium naves, antequam integræ, validæque pontem aggrederentur. Et hujus quidem machinæ ſtructura hæc erat. Prætendebantur ante navium pontem; ſed procul ab illo ad teli jactum, rates triginta tres, ternæ lateribus aliquantum diſtantibus compoſitæ, ſtratiſque deſuper ingentibus tignis; maliſque navium, connexæ: tum ternæ aliæ inter ſe quidem eodem modo conjunctæ, ſed à primis ternis modico interjecto ſpatio ſeparatæ: ſic rurſus aliæ, ad undecimum uſque ternarium, pari intervallo ſuccedebant. Porro ex ſingulis hiſce ternariis, dentato extabant ordine quaternæ denæ trabes, prælongæ, tereteſque, & ferro acuminatæ: quæ velut haſtata, in fronte agminis cohors, prætentis in hoſtem inclinatiſque cuſpidibus accedentes territabant. Rates doliis inanibus oppletæ, ne à profluente, aut ab æſtu abriperentur, demiſſis utrinque ancoris ſiſtebantur, laxis tamen rudentibus, ut intumeſcente amne pariter elatæ fluitarent, eoque flottas appellavere. Harum porro machinarum; quæ geminæ fuere, alteræ Antverpiam verſus, Oceanum verſus alteræ,

1585. defenſoribus & nautis & tormentis munita.

Tormentorum numerus in navibus, & in utraque palatione, & in caſtellis palationum terminis.

Rivellini. ponti geminum munimentum præponitur.

Propertius Baroc. hoc artificio.

1585. teræ, ſingulæ pedes mille ducentos quinquaginta duos longæ, tantum in fluminis latitudinem extendebantur, quantum & totum navium pontem, & aliquam caſtellorum partem, objectu, moraque ſua contegerent. Poſtremo. Alexander, armata quadraginta navium, biremiumque claſſe, quarum vicenis circa ripam Flandriæ, totidem ad oram Brabantiæ, tutelam pontis attribuit; opus poſt ſeptimum obſidionis menſem abſolvit: ac ponte bis mille, & quadringentorum pedum Scaldi impoſito ea firmitate, ut in Brabantiam è Flandria communicatis, quæ utrobique erant, caſtris, peditum equitumque copiæ, cum plauſtris tormentiſque curulibus ultro citroque ex uſu commearent; flumen hoſtibus intercluſit, ſpemque commercii omnem à mari Antverpienſibus ademit. Diem, quo pons, & munimenta pontis abſoluta ſunt (fuit autem feſta lux Apoſtoli Matthiæ, quam Alexander fauſtam ſibi, uti ſcripſit ad Regem, auguratus eſt, ob memoriam Caroli V avi ſui, fortunata quæque eo die ſortiti) cunctus exercitus militari pompa celebravit. pars magna militum novo ponte diſpoſiti, quaſi miſſo ſub jugum, calcatoque Scaldi jam victores: pars ex arcibus propugnaculiſque in utraque ripa conſtructis, alii ex navibus, plures è ſtationibus & caſtris, omnes læta tormentorum exploſione, lætis vocibus, Parmenſi vitam, Parmenſi victorias acclamavere. Dum ipſe, qui rei molitionem præcipuo Dei nutu cœptam, atque inter aſſidua hoſtium, elementorumque certamina eo deductam intelligebat; actis ei ſubmiſſo animo gratiis, ſtabilitatem operi à præpotenti ejus dextera precabatur.

& abſoluto bis mille & quadringentorum pedum ponte,

via Antverpiam à mari penitus intercluditur,

24 Feb.

28 Feb.

Carol. V eo die natus, coronatus, & victor apud Ticinum.

magna militum lætitia, diem perfecti operis celebrantium.

& Alex. Deo grates ob eam cauſam peragentis.

At vero ubi compertum eſt Antverpiæ, clauſum jam ponte Scaldim, ac multi procul proſpexere molem, haud facile dictu eſt, quæ inde admiratio conſternatioque populum invaſerit. Fuere, qui non humano illud artificio inventum, ſed dæmonum afflatu monſtratam Par-

Antverpienſium admiratio abſoluto ponte;

menſi

mensi formam operis, conductisque ex Orco fabris, ferramentisque perfectam, sibi persuaderent. Certe Consul Aldegundius, quamvis dissimulato tunc quidem metu, disparem animo frontem explicaret; in libello tamen, quem capta post Antverpia emisit, *Supra humanam fidem fuisse* asseverat, *ejus natura amnem mortalium manibus claudi posse*. Et sane in veterum annalibus haud facile quis reperiat structuram pontis admirabiliorem. Scio Cæsaris pontem paulum ultra Belgii fines, super Rheno fabricatum, sctiptorum commentationibus clarum esse. Attamen Cæsar longe angustiore loco, tenuique per æstatem Rheno pontem statuit. Alexander alveum duplo fere latiorem, & Oceano proximum, mistumque Oceano, atque adeo ejus agitatum elementi furiis compressit. Præterea prompta illi materia fuit ex amicis circa provinciis, naves ac ligna offerentibus: Alexandro pauca ad manus, pleraque procul asportata, semel ab Anglis, iterum ab Hollandis intercepta, semper hostibus obnoxia. Adde quod Cæsar brevem ad usum, nempe ad transducendum semel exercitum, machinam struxit: atque adeo non ea operi firmitas paranda fuit, quæ necessaria erat Alexandro, obsidionem in plures menses facile producturo. Denique ille non metu hostium, qui, ubi pons institui cœptus est, fugam arripuere, ideoque operis securus opus condidit: Alexander in conspectu inimicæ potentissimæque urbis, inter illam medius & possessum hostibus mare, modo hinc, modo illinc, sæpe utrinque infestis navium incursionibus impetitus, molem inter undas æstu Oceani irrequietas constituebat. Vt profecto, si Cæsaris nomen Rhenano ponti demeres, Antverpiano adderes, nostram ætatem suorum, credo, Cæsarum non pœniteret. Auxit obsessæ civitati sollicitudinem explorator ab Aldegundio submissus in castra, relaturus pontis formam, hostiumque consilia. Qui agnitus, captusque, sed contra quam metuebat,

[Margin notes: 1585. — & Aldegundi de eo judicium — lib. 4 & 6 belli Gallic. — Comparatio hujus cum Cæsaris ponte — Cæsari. — Cæsar. — Antverpia. — Explorator Antverpiensis capitur.]

1585. à Parmensi exceptus (Scipionem videlicet imitato, qui pari securitate sui, & contemptu hostis, speculatores Annibalis admisit,) jussus est circumire castra, comtemplari structuram pontis, numerare naves, tormenta, propugnacula: tum, omisso metu, ad se reverti. Reverso, *Vade*, inquit, *liber ad eos, qui te speculatum misere: & postquam, quæ oculis ipse tuis usurpasti, omnia percensueris, adde, Firmum fixumque esse Alexandro Farnesio, ab obsidione non ante discedere, quam aut sub illo* (& pontem monstravit) *tumulum sibi condat, aut per illum in urbem sibi viam sternat.*

Livius l. 10. 3 dec.

& Antverpiam remittitur ab Alex. hisce cum verbis.

BUSCODUCI aggressio, *Bolduc.*

Sed multo, quam exploratoris relatio, civitatem exterruerat magis, Buscoduci infeliciter attentati nuncius. Etenim ex rebus Midelburgi agitatis in fœderatorum Ordinum conventu, ita partiti fuerant subsidium: ut, dum Tresłongus Zelandiæ oræ Præfectus classem Lilloum adduceret, Holachius Buscoducum invaderet. cui defendendo si Parmensis accurreret, (ita enim differebant) haud dubie, tractis è Scaldico ponte castellisque præsidiariis, faciliorem classi accessum, impressionemque in pontem fore, sin autem posthabito Buscoduco, belli caput non omittendum putaret, profecto non duraturam per se se urbem, præsertim pollicitis aliquot in ea civibus operam suam: capto autem Buscoduco, commeatum Antverpiam à terra inferri posse, nulla maris cura. Et jam Holachii jussu quinquaginta pedites, ductore Claragio, ante urbis portam, quæ Antverpiam ducit, occultati, quum primum cives eam mane reclusere, demisso versatili ponte; improviso apparent, fugatisque, qui venerant, civibus, portam occupant. Inde non procul in successum intenti equites trecenti, septingentique pedites, Holachio ipso duce, urbem intrant: divisique, in forum alii tendunt, munitione tormentisque potiuntur alii, plures quasi jam victoriæ securi, prædatum urbem sane opulentam certatim huc illucque funduntur. Quin & Decurio tribus cum militibus ad portæ

Io. Blosius. Mons de Tresłong. decreta in consilio Fœderatorum.

Bolduc.

Julian Clarag.

Intrant urbem Holachius & ejus copiæ,

quæ ad prædas funduntur.

Caporale.

portæ tutelam ab Holachio relictus, captam jam urbem ratus, ne fructu victoriæ unus ipse careret, statione flagitiose deserta, sociis se se prædabundis adjungit. Forte per eos dies Buscoduci aderat à morbo recens Altapennius, auditoque invadentium clamore, arma induit, tractisque secum quadraginta equitibus lancearijs ex Italica turma Elmontii urbis Præfecti, in forum prodit, cives consternatos latitantesque præsentia sua extrahit, animatque, ac primo hostium manipulo infestus occurrit. Sequitur exemplum Altapennii Præfectus Elmontius: cum utroque se se civium alii adglomerant: alii ductu suo, & mutua adhortatione in hostes vadunt: sumptisque jam ubique armis, tota passim urbe, per vias ac fora, diversis utrinque animis, pari obstinatione confligitur. hinc enim patriæ caritas, conjugum, liberorum, ac fortunarum cura, adversum aggressores prædatoresque incendebat: inde potiundæ urbis decus, ingentiumque prædarum, quæ jam in manibus erant, cupido stimulabat. Verum, sive quod SVA quisque acrius defendit, quam rapto invadit aliena: sive gliscente civium armatorum numero, ut FERME quam pauci ardua aggrediuntur, tam dein multi aggressos imitantur; Holachianos non jam diripiendæ urbis, sed tegendi sui perurgere sollicitudo cœpit. Sustentabat tamen illos spes auxiliarium copiarum, digresso paulo ante Holachio ad eas è vicino urbi pago, ubi latebant, accersendas. Has autem, quæ mille equites, bis mille pedites erant, in urbem properantes, jam jamque portæ succedentes, senex unus incustoditam ab Holachianis portam intuens, è proxima turricula clam prorepens, incisis retinaculis, demissaque portæ cataracta, aditu exclusit, eluditque. Quo factum est, ut qui jam numero animoque impares pugnabant Holachiani, nullo ad fugam exitu invento, omnes aut intra urbem conclusi, trucidati sint: aut è mœnibus in fossam sponte demissos, paucis exceptis, obruerint aquæ. Quo tempore fe-

1585.

prædabundis adjungit se portæ custos.

Occurrit hostibus Altapennius, mox & alii.

Pugnatur.

Holachius ad novas copias adducendas egressus.

cum iis redit:

Sed porta occlusa non admittitur.

Inde Holachianorum cædes.

1585. runt, civium multos adhuc ignaros liberatæ urbis, è diversa mœnium parte, præpropera fuga, inanique eorum metu, quibus ipsi metui erant, se se præcipites egisse, victoresque juxta, ac victos, aquis haustos esse. nisi forte istos non ignoratione victoriæ, sed proditionis conscientia ad fugam fatumq; compulsos credibile sit. Reperti inter eos, qui desiderati sunt, Ferdinandus Truchsesius, exauthorati Septemviri frater, & nothus Orangii filius, præter Holachii legatum, & Germanos aliquot peditum hastatorum duces. Sic urbem jam captam, unus Decurio stationis desertor amisit, præsenti Altapennius animo servavit. Vt merito illum è mœnibus fugientem pœna consecuta sit, Holachii jussu capite damnatum: Altapennium Elmontiumque, commendante utrumque Alexandro, Regis litteræ gratiarum indices, non sine donativo ad Altapennium misso, decoraverint.

& pœna custodis. *Meter. lib. 2.* & præmium Altapennii.

BRVXELLENSES obsessi fame laborant.

Hujus infortunii nuncius eodem plane tempore Antverpiam intravit, quo equites aliqui, mox & pedites, reliquiæ cladis à Georgio Basta, equitatus universi Commissario illatæ, se se effusa in urbem fuga recipiebant. Etenim capta pridem à Regiis Vilvordia, Bruxellis proxima, relictoque ad loci præsidium Ambrosio Landriano; fame laborabant miserum in modum Bruxellenses. Iis opem ut ferrent aliquam Mechlinienses, Antverpianique, ita convenerant, ut illi commeatum, hi militem commeatus tutelam adderent. Suboluerat id Parmensi Principi, ejusque jussu ex Tornautho Georgius Basta, atque ex Lyra Odoardus Lanceavecchia, Lyrani præsidii Præfectus, conjunctis copiis, & circum Vilvordiam structis insidiis excubabant. Quum per obscurum cœptæ jam noctis, plaustris circiter ducentis præire conspiciunt novem equitum signa, & cohortes peditum ferme tredecim, paucis à tergo comitantibus plaustra, ob vicinitatem Mechliniæ tutiora. Ergo Regii magno repentinoque tubarum, ac tympanorum strepitu numerum ementiti, in pri-

Mittunt illis commeatum multo comitatum milite Mechlinienses & Antverpienses.

Sed incidentes in regiorum insidias;

primum equitum agmen inferuntur. tum mi- 1585.
fcentibus fe fe peditibus equitibufque, dum acriter utrinque confligitur, fpatium nacti plauftrarii fubduxere vehicula, pleraque Mechliniam, à qua non multum proceſſerant, reduxere. Ex quo Regii in hoftes ferocius incumbentes, cæfis eorum minimum ducentis, plurimis capris, equis maxime Raitrum fupra quadringentos abductis, reliquis fufis fugatifque, fatis habuere, Antverpienfium conatum non levi eorum malo elufiffe, & Bruxellenfium famem, alimentorum defperatione, fruftraffe. Et vero non ultra tolerabatur fames in civitate perquam lauta fplendidaque, & habitatoribus frequente: quamvis identidem emiffis ad eam exonerandam viris feminifque compluribus. quorum tamen plerofque regii equites aut fcloporum ictibus in urbem rejiciebant, aut pergentes fufpendio necabant: feminas autem, fectis fupra genu veftibus, eam ignominiam referre domum, & cum fuis fame commori jubebant. Et commoriebantur in dies, ciborum inopia, fane perplures: adeo, ut matrem numerofa liberorum prole cinctam, à quibus affiduo ejulatu materna vifcera cruciabantur, venenum iis propinaffe, mox & ipfam haufiffe, ut longæ mortis tædio anteverterent, memoriæ proditum fit. Acceffit, famis additamentum, difcordia: civium aliis de dedenda urbe confultantibus, aliis ferociam fpemque gallici auxilii retinentibus: illis armato milite aulam, his pari armorum apparatu forum, ædefque prætorias occupantibus. Donec defparata Gallorum ope, interclufo undique in urbem aditu, amiffa Vilvordia, ac Willebrouco Bruxellenfis navigationis capite, præfidioque ab Igniquefia legione jam capto; Templæus urbis Gubernator, militefque, ac Magiftratus, feorfim legatos in caftra ad Alexandrum mittunt, qui civitatem ejus clementiæ tradant: tantum orantes, ut conditiones accipiant, quæ urbem Belgarum Principum fedem non

cæduntur & fugantur. cum Victorum præda.

Crefcit Bruxellis dira fames:

miſerabili exemplo.

crefcit cum fame difcordia.

Igitur de deditione mittunt ad Alexandrum:

1585. *Margarita Austriaca Alex. mater. à quo increpiti,* dedeceant: certe in concussam Bruxellensium fidem erga Parmensem matrem mereri aliquid apud filium. Alexander paucis perstricta ea ipsa fide, quam in matrem, & in Regem matris dominum mutassent, Regemque è sua sede, furiali edicto, ejecissent: attamen de Principis clementia bene sperare jussos ad Richardottum Præsidem remisit: cujus potissimum opera hisce inter alias conditionibus conventum est. accipiunt has conditiones. *Cives ab Rege in gratiam recepti: pecuniæ onere nullo imposito, tantum jussi templa reficere: pretiosam Regis supellectilem, regiique sacelli ornamenta Bruxellis direpta restituere, aut eorum pretium solvere. ablata vero ex Granvellani Cardinalis, Ernesti Com. Mansfeldii, aliorumque opulentiorum ædibus, an reddenda essent, judicum sententiæ relictum. Postremo hæreticis, ad sua componenda, biennio in urbe subsistere permissum. At externis militibus*, qui mille, & quingenti pedites, equites quadringenti fuere, *ut liberi cum armis impedimentisque, egrederentur concessum est, sine signis tamen, & cum extinctis funiculis, ac tympanis tubisque silentibus: sacramento prius dicto, Non se induturos arma adversus Hispanum Regem, milites quidem quadrimestri spatio, semestri autem militum ductores.* Quibus abeuntibus, inductus est in urbem ab Alexandro Gubernator Antonius Goignii Dominus, vetus ab usque Caroli V. temporibus ordinum ductor, cum aliquot Wallonum, Hispanorumque cohortibus. tum Richardotus eo allegatus cum Garnerio à secretis, qui novorum Magistratuum comitiis præesset, statumque civilem ordinaret. ac demum Archiepiscopo Mechliniensi, cujus ditionis Bruxellæ tunc erant, impense commendata est sacrorum cura. Postremo civili fatoque statui ab eodem consultum est,

NEOMAGI deditio *Nimega.* Nec mensis abierat, quum Neomagum, urbs Geldriæ primaria, in Regis potestatem venit. ADEO quæ conserta sunt, si distrahi cœpere, ac plura labi, labant omnia. Ad ceteros Neomagi præsidiarios (hi erant quadringenti pedites, equites ducenti) alios additurus erat Co- *Adolphus Meurs. Com.* mes Meursius provinciæ Præfectus, quo suspectis

ctis Catholicorum in urbe partibus terrori es- 1585.
set. Verum non modo novum præsidium, hæ- *ex occasione dissidii inter cives.*
reticis, Catholicisque juxta ingratum, admis-
sum non est; sed etiam de veteri ejiciendo clam
inter Catholicos consultatum. Quum admoni- *Catholicorum partes clam adjuvat Altapennius:*
tus Alexander, ad quem hostium consilia de-
ferebantur omnia, extemplo mandat Altapen-
nio, quem in Geldria adversus tentamenta Co-
mitis opposuerat, ut in eam curam sedulo in- *Com. Meurs.*
tendat. Is, inito Catholicis cum civibus con-
silio, fidos ac strenuos subinde viros in urbem *& ab iis prævalentibus armatus admittitur:*
occulte submittendo Catholicorum factionem
sensim auget. à quibus, ubi satis virium col-
lectum est, patefacta urbis porta, ipse cum
præcipuo equitum robore ingressus, se Catho- *& urbe potitur:*
licis arma expedientibus adjungit. Inde ter-
riti improvisa aggressione præsidiarii, ultro de-
didere se, ac statim emissi. Tum Neomagen-
ses, allegatis ad Parmensem civium præcipuis:
impetratisque, quas optabant, conditionibus,
ad Regis obsequium rediere. Actæ propterea, *magno Antverpiæ tumultu; Brux.*
Alexandri jussu, divinæ benignitati gratiæ,
tanta per exercitum gratulatione, quanto Ant-
verpiæ tumultu auditum est, modo amissam
principem urbem, & Brabantinorum Princi-
pum Regiam: nunc deditam aliam, Caroli *Neomagum.*
Magni olim sedem, ac late per Geldriam, Va-
halis opportunitate fluminis, dominantem. Vt
profecto excitatam populi seditionem, male *qui sedatur, prosperis auditis.*
Aldegundius quantacunque esset eloquentia,
compressisset, nisi eodem tempore Regio-
rum in Ostendæ aggressione successus irritus,
& cruentus: ac simul Liefensuchi, aliarum-
que munitionum recuperatio, depressos non
parum Antverpiensium animos sublevassent.
Et Ostendam quidem Valentinus Mottæ Do- *OSTENDÆ aggressio*
minus, eodem plane principio, processuque,
& exitu, aggressus est, quo Buscoducum Ho- *Bolduc.*
lachius per eosdem fere dies, uti memoravi-
mus, attentaverat. Namque Mottæus, acceptis
ex Italica legione Camilli Capisucchi aliquot
cohortibus, & è vicinis locis præsidiariorum

1585. *Baron de Beury.* Intrat illam Motraeus, *palificata.* parte, cum Wallonum legione, quam Ludovicus Momorantius Beurii Dominus ducebat pro parente suo Berseae Dynasta; primum Ostendae vigiles ad septum maris improvisus oppressit: tum vetus oppidum ingressus (bifariam Ostenda dividitur) caesis qui armati accurrerant, locum quatuor ferme horas victor obtinuit. Sed illo digresso ad tormenta, queis aditum sibi in novum oppidum aperiret, adducenda, plerosque interea milites huc illucque sed milites ad praedas versi, distraxit aviditas praedae. consuetum nempe malum, quod infaustis successibus semper in militia damnabitur, semper avaritia praevalente retinebitur. Centuriones cunctantes, Accessit, quod ex Centurionibus, quibus certa singulis hora imperata erat ad aggrediendam urbem, aliqui ultra praescriptum victoriam impediunt: cunctati sunt. quo facilius vagos sparsimque praedabundos oppidani, ac praesidiarii conjunctis viribus invasere. quam dum urget Momorantius, Et quamquam Momorantius, contractis utcumque conglobatisque suorum multis, nihil omisit, quo pugnam animose restitueret; affluentes tamen hostes, ipsum prima in acie fortiter obsistentem, multis confodere vulneribus, & projecto in undas corpore, ademere quidem qualecunque pugnans occumbit. *Sex liberi.* solatium liberis ejus: at paternae virtutis memoriam, quae aquis tumulari haud potuit, non ademere. Caesi utrimque permulti, ex Re- Reliquorum clades, giis longe plures: in quibus Centuriones quatuor, & amissa ex Italica legione signa duo. *Imperialis Cinuzius l. 3 de discipl. milit.* quae tamen, quod à signiferis diu strenueque defensa, non nisi eorum cum morte in hostium & fuga: venere potestatem, alia viduis centuriis explicare signa, ex instituto militari permissum est. Reliqui ex aggressoribus, post meliorum nedamnatis propterea Centurionibus. cem, fugam certamini praetulere. Tribus propterea Centurionibus ab Alexandro capite damnatis; sed ob unius ex his virtutem in bello saepe spectatam, post aliquot dierum custodiam, absolutis. Sed longe major Hispano- Zelandiae classis, rum castra metus invaserat à Zelandiae classe, quam in Midelburgi conventu clam designatam

1585.

tam nos supra retulimus, & rumor evulgaverat. Attamen Alexander in Tresllongi, ejus classis Præfecti, cunctatione multum adhuc spei retinebat. Hunc enim quum Ordinibus Zelandiæ non nihil offensum, ob nescio quas cum Adulpho Meetcherchio contentiones, inaudisset, ut erat in ejusmodi occasiones intentus, jampridem aggressus hominem fuerat, amicis litteris, nunciisque, queis illum ad Principis sui partes revocabat, magna offerens, & spem aurei velleris ostendens. Et vero Tresllongus sive suspensus animi, sive non satis instructus ad invadendum, segnius videbatur bellicas naves adornare, ad commeatum Antverpiam inferendum, ac pontis opus interturbandum: sinistro multorum rumore, liberaque Ordinum querela adversus hujusmodi non simplicem moram. Quod ille tanto intolerantius audiebat, quanto meritis tumidus, ob captam à se olim cum Lumeio Brilam, (caput originemque depressæ tunc primum Hispanorum potentiæ,) plura sibi deberi à Belgarum Ordinibus sentiebat. Itaque eadem Lumeii ferocia minitabundus, quum à probris in Zelandos non abstineret; simili quoque Lumeii exitu, ex Senatus Zelandiæ consulto, maris præfectura motus, mox & in vincula conjectus tamdiu hæsit, dum Anglæ Reginæ opera emissus, in Hollandiam se recepit. ubi suprema ejus provinciæ curia, cui ægre fuerat, se inscia judicium in Zelandia peractum esse, proposita iterum quæstione, hominem absolvit, sive nullius perfidiæ compertum, sed divitem, & infensum, eoque damnatum: sive metu, ne accensus contumelia, relictis partibus, ad hostes concederet: ideoque honore insuper auctum apud se Hollandi retinuere. Sed ante hunc exitum, Treslongo adhuc cunctante, Zelandi collectis, quot undique potuere, navigiis, impositoque iis Iustino Nassavio, notho Principis Orangii filio, Scaldim ex mari invehuntur: ac Liefensucum aggressi, adjutique à Lilloi

Maris Zelandici Admiral. Præfectus ejus in ea educenda cunctatur, *Alexand.* invitatus ab Alex. multis promissionibus.

Isselt. in Hist.

Queruntur de mora Ordines. quos ille contemnit, *Guliel. Com. Lumeius à Marcha.* 1572. *Vide in l. 7. Dec. 1.* & ut ingratis interminatur.

Sed à Zelandis præfectura maris. *Reidan. l. 4.* Absolvitur ab Hollandis, honoraturque.

Zelandiæ classis per Scaldim invecta Liefensucum aggreditur.

1585. Lilloi oppositi Castelli navibus, tanta tormentorum vi munitionem quatiunt, ut jam cadente multis in locis propugnaculo, exscensione facta, post acrem magis quam constantem Regiorum defensionem, caesis aut fugatis Wallonibus praesidiariis, non modo Liefensucho potiti sint, sed & Antonianum vicinum propugnaculum, Praefecto pugnam non auso, & totam fere Delam insulam recuperaverint: magnam Alexandri principis indignatione, à quo submissum auxilium impulsasque illuc, quae non procul excubabant naves, ille praepropera suorum fuga, praevertisset. eoque implacabilius animadversum est in castelli utriusque Praefectos, illum exilio, hunc capite mulctatos. Haec porro victoria sicuti liberam praestabat navigationem auxiliarium Foederatorum à mari ad pontem usque, inter sua in utraque ripa propugnacula, procurrentium; ita eorum consilia maturavit, quibus inter illos conventum erat, ut, quo tempore Antverpienses destinato pridem artificio pontem invaderent, subruerentque; eodem auxiliares Zelandi, Hollandique, admota classe, per aperta pontis transveherent commeatum. Et ne his, quae parabantur Antverpiae, impedimento forent objecti ante pontem, stratique super ratibus mali, quos flottas, uti diximus, appellabant; adhibita est nautarum opera, qui per tenebras citis lintribus illuc invecti, aut occulto sub aquas meatu inobservati, grandibus cultris falcibusque incidebant anchorarios funes, malosque in pontem, cursu fluminis obvertebant. Sed catenis, funium loco, subjectis à Baroccio: accensisque, ejusdem inventu, per ripas ignibus, sufficiente integris noctibus materia, repressi sunt

expugnat: / & castella alia multa capit.

Praef. Anton. puniti ab Alex. eorum praefectis. *Praef. Lief.* *Praef. Anton.*

Consilium Foederatorum de invadendo ponte.

prius de removendis flottis ante pontem.

jamque removebant.

Sed repressi.

At vero Antverpienses perfecto jam navium opere, quod ipsi dudum ad certam Scaldici pontis perniciem moliebantur, sociorum classem trans pontem agentium admonuere, *Egressuras urbe, quas paraverant naves, quarto Aprilis die,*

NAVES Antverpienses septemdecim:

die, appetente. nocte proinde prompta instructaque 1585.
alimentis classe sedulo intenderent, perque pontis haud dubiam stragem, hostium securi transmitterent. Earum ego navium machinamentum, effectumque, quoniam ab omni sæculorum memoria nunquam portentosius aliquid auditum; ex Alexandri ad Regem litteris, brevique super hac re commentario Centurionis Tuccii, non incuriose memorabo. Federicus Iambellus, mirus bellicorum operum faber, ab Italia profectus in Hispaniam, diu pertentasse dicebatur aditum ad Regem, ut ei operam suam in Belgio perutilem polliceretur Sed admissione infinite dilata, postremo etiam spretus, ut non erat ab aula subactus ad patientiam, abscessit inde ferox, interminatusque, effecturum profecto se, ut spreti hominis nomen aliquando cum lacrymis Hispanus audiret. perrexitque Antverpiam, nactus abunde per eam, quam dicere incœpi, occasionem, expromendi hostilis animi opportunitatem. Naves ille quatuor, planis carinis, ac lateribus præaltis, sed utrisque ultra solitum crassis firmisque fabricatus, cuniculos in aquis fodere, in hunc modum commentus est. Principio in navis alveo murum ex calce, ac lateribus, ceu solum, ac fundamentum posuit, uno altum pede; quinque latum: eumque quantum navis in longum porrigebatur extendit: dein parietibus qua qua versus pro fundamenti modo superstructis, atque opertis, cuniculum formavit, latum æque atque altum pedibus omnino tribus, indiditque prælarge bellicum pulverem, quæsitissima perfectum opera, sibique unice nota. Operimentum ex lapidibus plerisque sepulcralibus, atque ex frumentariis molis, saxisque immanibus fuit. Hoc super operimento tectum extulit, concameravitque ex grandibus quoque lapidibus molaribusque in culmen, acutumque in angulum proclinatis, ut strages non recta tantum, sed etiam sparsim, & in utramque partem late funda-

Io. Franc. Tuccius eq. S. Stephani. Inventor.

Structura earum quatuor.

cuniculi in eis fabricati.

1585. fundaretur : congestis constipatisque intra tecti cameram globis ferreis marmoreisque, catenis, uncis, clavis, cultris, & quidquid nocentius, homo dire ingeniosus adinvenit. Postremo quantum patebat inter latera navis, & parietes tectumque cuniculi, coagmentatis in quadrum lapidibus, & commissis ferro trabibus, explevit, atque arctavit. Hæc autem omnia postquam solidis assibus, ac lateritio tabulato contexit, occultavitque; in ejus medio compositam lignorum struem igne succendit, (ut immissæ ad comburendum pontem eo apparatu naves viderentur) subjecta lignis picea sulphureaque materia non ante desitura, quam recepto igniario fomite cuniculus ardet. Bifariam enim incendendi cuniculi rationem iniit machinator. Nam in navium aliquibus incendiarium funem sulphureo pulvere oblitum, qui clam per carinæ partem explicatus intra cuniculum porrigebatur, tanta longitudine definivit, quanta comburi posset eo temporis spatio, quo perventuras ad pontem naves, explorata dimensione, compertum jam habuit. In aliis, eo genere horologiorum usus est, quæ nocturni excubitoris loco lucernam accendentis, admirabili, lepidoque artificio adhiberi solent. Nam ita molem attemperavit, ut tamdiu lenta rotarum conversione cunctaretur, dum ad pontem navis accederet : tunc festinato rapidoque rotæ, ac silicis occursu, scintillas aliquot excuteret, quæ exceptæ inter ramenta nitri, pulveremque inibi disseminatum corriperet, emicante illico flamma, sulphuream lineam : atque hæc, ut erat in os usque cuniculi porrecta, serpentem celeri pabulo ignem illuc inferret, cuniculumque succenderet. Compositis in hunc modum navibus quatuor, minores tredecim Iambellus adjunxit, nullo intus machinamento noxias, sed multo igne per foros, ac tabulata conflagrantes. Nec latuerat Regios ille navium apparatus, artificium ignorabatur : credebaturque adorna-

Incendendi cuniculos modus duplex.

Adduntur ad has quatuor majores, minores tredecim.

orna-

ornari in urbe classem, qua pons eodem tempore supra ab Antverpianis, quo infra ab Hollandis Zelandisque impeteretur. Ideoque Alexander auctis per castella aggeresque præsidiis, atque ad pontem præcipuis militum evocatis, in hostium consilia expeditus intendebat: tanto accipiendæ cladi propior, quanto avertendæ paratior videbatur. Quum ecce ab urbe naves primum tres, igne collucentes apparent, mox aliæ, aliæque. Tunc ad arma in castris conclamatum: & pons conferto milite insessus. Ferebantur illæ secundo flumine binæ ternæque, ordine velut ad speciem æquato; namque à nautis tunc regebantur: ardebantque singulæ tam luculentis flammis, ut non ferre ignem, sed ipsæ comburi naves, atque adeo incendia navigare, & inter aquas ali viderentur. Et vero ea fuit noctis illius scena, quæ jucundissimum præbere spectaculum potuerit, si spectatores à metu & cura vacuos habuisset. Nam fluminis aggeres, impositaque aggeribus castella perpetuis ignibus collucebant: renidebant dispositæ per ripas armatorum cohortes: igneæ per Scaldim naves, incendia impune vomitantes, incertum erat, ludos ne darent, an dolo gravidæ perditum venirent. Augebat speciem conspectus, ac pompa Ducum militumque. longo in ponte splendentibus armis, promptis telis, explicatis vexillis emicantium: omnia demum ad ancipitem novi theatri voluptatem composita, & horrorem incutiebant, & oblectabant: iidemque metuebant, & metus sui materia fruebantur. Iamque navium classis duobus passuum millibus à ponte aberat, quum, qui eas agebant nautæ, clavos moderati, per medium Scaldis alveum direxere adversus pontem cuniculis instructas naves, minore aliarum cura: statimque accenso fomite, in scaphas desiliere, successum procul observaturi. Et illæ quidem rectoribus destitutæ non eundem cursum tenuere omnes. Pleræque ex minoribus aut impegere in

1585. sollicitis interea regiis:

Apparent emissæ ab urbe naves. 8 April.

mirum in nocte spectaculum ex earum incendio,

& ex armatis per ripas.

Naves propius accedunt,

irrito successu minorum,

1585. *Flotte.* in objectas procul à ponte machinas cuspidibus præmunitas: aut ad terram appulsæ, ripis adhæsere. Ex quatuor autem cladem utero gerentibus, una medio in amne, accepta per rimas aqua, emisso tantum fumo, ac fulgore, absorpta est. alteram, ac tertiam, Calloum versus (nam illic altius rapidiusque ferebatur amnis) subcrescens à Brabantia ventus ad Flandriæ ripam adegit, ac fixit. Neque sors melior quartæ videbatur in eamdem propemodum Flandriæ oram obversæ, inque extremam fluitantium machinarum partem violenter impactæ. Itaque Regii, excusso jam timore, præsertim quod languebant in cimbarum multis, & extinguebantur ignes; admirabantur hostium consilia, tamque magnum successu nullo apparatum militaribus jocis irridebant. Quin ausi nonnulli è Flandriæ ripa, navium unam illic hærentem scandere, quid tandem lateret intus, spiculis scrutabantur. Quum ea, quam dicebam postremo loco, navis ut erat aliis vastior, ac validior, cuspidatas facile machinas eluctata perrupit obstantem molem, ac minax in pontem ferebatur. Tunc vero sublatis clamoribus, rediit militi sollicitudo & cura. Et Alexander, qui diviso in partes animo, nunc maritimam à Lilloo classem respectabat, nunc in Antverpiensium conatum propius intendebat, ad eos clamores, illuc, quo tendere incendiaria navis videbatur, statim convolat: imperatque nautarum alios, ea conscensa, ligna spargere, atque ignem extinguere: alios contis hastilibusque perniciem procul avertere. Stabat ipse in ligneo castello, quod palationis è Flandriæ ripa pars erat extrema, eique principium navalis pontis adnectebatur. erant cum illo Rubasius, Caëtanus, Billius, ac Vastius, aliique ordinum ductores, præter loci præsidiarios. Inter quos Hispanus signifer, Farnesianæ aulæ vetus, nec ignarus consimilium machinarum, saluti Alexandro fuit. Nam sive is exploratum haberet, quantum in ea arte præstaret

Marginal notes: & trium ex majoribus. — Quarta à flottis retinetur. *Flotte.* — Inde Regiorum sollicitudo in jocos versa. — Sed flottis à quarta perruptis redit metus. — Accurrit ad avertendam à ponte navem Alex. — *Steccata.* — Ipsum removere à ponte conatur Hispanus signifer:

ſtaret Iambellus, cui quid accidiſſet in Hiſpania, forte inaudierat: eoque molem illam ex irati hominis officina prodiiſſe ſuſpicaretur. ſive non humana id ageret ratiocinatione, ſed injecta à Deo mente, cui decretum jam eſſet, tam forti pioque Duce Antverpiam capi; Alexandro propior factus, enixe illum rogat, ut quando jam, quæ in rem præſentem uſui forent, opportune mandaſſet, ſubduceret inde ſe, neve loco minime tuto crederet vitam ſuam, ex qua miles omnis, ac militia ipſa vitam traheret. Sed rejectus, quum iterum ac tertio inſtaret, nec audiretur; ad genua illius accidens, *Per ego, inquit, ſalutem tuam, Princeps, quam video periculo proximam, oro quæſoque, conſilium ſemel à ſervo cape.* ſimul hæc dicebat, ſimul arrepta reverenter ejus veſte, ut ſe ſequeretur, imperans obſecrabat. Alexander inſolitam hominis libertatem altius quam hominis imperium interpretatus, monenti demum paruit: ſequentibus illum Vaſtio, & Cajetano. Vixque in Marianam arcem ad Flandriæ ripam intulerat pedem, quum repente hora præmenſi temporis jam admota, ferale navigium horrendo uſque adeo fragore concrepuit, ut ruere cælum, miſceri ſuperis infera, ipſa quati terrarum moles videretur. Nam ejecto, inter fulgura tonitruaque, lapidum, catenarumque, & globorum nimbo, ea ſecuta eſt admirabilis ſtrages, quam non aliter evenire potuiſſe quis credat, niſi quia evenit. Caſtellum, cui tartarea navis incubuit, pontis ſepta Marianam verſus arcem, proximum caſtello navalem pontem, milites, nautas, Duces, tormenta ubique multa, arma, ac tela, uno omnia involuta impetu in ſublime violenta vis rapuit, diſperſitque quaſi ventus folia. Scaldis prodigioſe dehiſcens, fundi ima patefacere primum viſus, mox ſuper ripas effuſus, atque aggeribus æquatus, Marianam munitionem uno pede altior implevit. terræ ſubſultantis motus ad novem paſſuum millia vires, ac metum

1585.

rejectus inſtat;

ac pene cogit.

Recedit à ponte Alexander:

& ſimul erumpit è navali cuniculo peſtis.

Prodigioſa vis ejus.

1585. tum extendit. lapides & quidem ſepulcrales, ac prægrandes, mille paſſus procul à flumine reperti, humo palmis alicubi quatuor infixi. Sed nulla, quam hominum miſerabilior clades fuit: quorum alios inferna vis ignium, aut illico perussit, aut ſecum ipſos furiali occurſu colliſuque commiſit: aut inter lapides, ac ligna ſublimes evibravit, mox projecit, atque afflixit ad terram, aut in aquis extinxit. alios peſtifer halitus, cætera incolumes exanimavit: non paucos ſublatus amnis ardentium aſperſione aquarum diu torſit: multos redeuntium ſaxorum tempeſtas oppreſſit, ac non neminem ſepulcrales ipſi lapides proſtraverunt ſimul, ac tumularunt. Nec tamen in tam luctuoſa tragœdia ludos facere omiſit dira hæc Erynnis. Vicecomitem Bruxellenſem ſubita vi è navi pulſum ejaculatumque, navis alia longe poſita, in quam tranſverſus offendit, innocenter excepit. Centurionem Tuccium armis gravem è Mariana munitione ſuſtulit avernalis hic turbo, ceu levem per aëra paleam: libratumque aliquantiſper, medio in amne depoſuit. quem ille, ut erat nandi haud ignarus, lorica exutus, ac patrocinio tectus magnæ Dei Matris, cujus ſpe multa imploravit opem, integer incolumiſque tranavit. Plus adhuc viæ confecit adoleſcens ex prætorianis Alexandri militibus: namque è ponte abreptus procul à Flandriæ ora, in alteram Brabantiæ ripam, magna fluminis parte tranſmiſſa, deportatus eſt, humero ſolum, quo terræ incubuit, ſauciato. narrabatque, quum fluvium ſupervolitans raperetur, viſum ſibi fuiſſe, globum ſe eſſe, à tormento excuſſum bellico: adeo à tergo propelli ſe incitatiſſime ſentiret. Sane ſuſpicio tenuit aliquos ex iis, qui inde ſuperſtites evaſere; quiſquis hominum furialis machinamenti faber fuerit, illum non ex noſtrate materia perniciem fabricaſſe, ſed ex inferorum fornacibus accendiſſe feralem ignem: tonitrua, ac fulgura haud dubie de

Varia mortis genera.

eventus aliorum varii.

ipſe ſcribit.

Franciſcus Leodienſis.

Aliquorum de hoc machinamento judicium.

cœlo magicis carminibus evocaſſe : peſtilentem halitum non aliunde, quam ex avernali lacu attraxiſſe : & aquam ipſam præter morem modumque perurentem, è palude nempe ſtygia derivaſſe. Vſque adeo FAMILIARE eſt hominibus, ſupra vires humanas credere, quidquid ſupra captum illorum ſit. Iam mortuorum numerum ad octingentos aſcendiſſe, præter ſaucios, membriſque captos ſane perplurimos, ſcribit Vaſquius hiſpanæ legionis inſtructor: nec pauciores commemorat Tuccius, uterque cladi præſens. in quibus cum militum præcipui fuere, ordinumque ductores haud pauci, tum omnium jacturam mors Rubaſii, Billiique, quæ in eodem caſtello contigit, unde abierat Alexander, facile ſuperavit. Gubernaverat Friſiam Gaſpar Roblæus Luſitanus, ex Belgæ uxoris dote Billii dominus: tunc germanæ legionis præfectus, ac turmæ ductor. vetus, ſi quiſquam alius, experrectuſque miles, fidus conſilio, & carus in paucis Alexandro, qui collata uni filiorum legione, alteri turma, amorem patris extendit in liberis. At in Robertum Marchionem Rubaſium multa concurrebant. vetus illi à Melunia gente claritudo: opes per ſe amplæ, & acceſſu Principatus, quem proſcripto fratre, Alexander ei ab Rege impetraverat, amplificatæ. authoritas domi militiæque, ab Arteſiæ præfectura, & ab equitatus magiſterio permagna: quam & majorem ipſe ſucceſſoribus reliquit, primus inter equitum Magiſtros, cui annuente Alexandro, inclinari cœptæ ſunt lanceæ, honoraria equitum ſalutatione uni exercitus Imperatori ad eam diem reddi ſolita, id quod in morem ab eo primum tempore inductum eſt : impetratumque aliquot poſt annis, ut equitum Magiſtro equeſtria etiam vexilla ſubmitterentur. Porro militaris animus haud in alio confidentior, aut fortunatior: eoque ſæpius à Fœderatorum partibus, cum quibus adverſus Regem aliquando bellaverat, ad reditum invitatus: interim uti conſiliorum

1585.

Numerus mortuorum:

Sergente mag.

in quibus Billius,

& Rubaſius.

Princ. Eſpinoi. ejus elogium:

1585. viriumque conſcius formidabatur. Cumulabat hæc Alexandri Principis in eum amor, quem debere ſe illi Alexander exiſtimabat ob Wallonum provincias, ejus in primis exemplo, ad obſequium revocatas: ob inſidias ſibi ab illo detectas, oppreſſaſque: atque ob incomparabile ſtudium, reverentiamque, qua homo cetera ſuperbus & contumax, Alexandri nomen cum perpetua devincti oppignoratique animi profeſſione, propemodum adorabat. Sed Rubaſii, aliorumque plurimorum neces non ab hac ſolum ad pontem navi, ſed etiam ab earum altera, quæ ad terram hæſerat, peſtemque non ſine clade multorum evomuit (nam tertia pariter ad ripam fruſtra fuit, corrupto aquis ignario) ſecutus dies miſerabiliter patefecit: ea nocte ſatis cuique, quod privatim lamentaretur, apud ſe fuit, in magno ubique ſauciorum gemitu, perculſis amentibuſque omnibus, ignaris vitæ ſociorum, ignaris & ſuæ. Auxitque terrorem credita Principis Alexandri mors. Quippe conſpectus poſtremum fuerat in caſtello, quod primum comprehendit flamma, conſumpſitque. recurſabant animo verba, quibus ille Antverpiano exploratori multis audientibus affirmaverat, Pontem ſibi futurum aut tumulum, aut gradum ad victoriam. videbaturque, nimium ex vero lethum ſibi, ac locum præſignaſſe. Et ſane Alexander quamquam procul à ponte, nunquam tamen propior morti fuit. Namque illum in aditu Marianæ arcis, moti aëris pulſu ceu turbine circumductum, ſimul ingruens in galeam humerumque trabalis ſudes afflixit ad terram. repertuſque ſtricto cum gladio, attonito ſimilis, juxtaque Vaſtius Alexandri genua complexus, nec procul Caetanus ictu lapidis capite ſauciatus. Mox redditus ſibi Farneſius, ubi tot circum ſe vidit proſtrata militum ſuorum corpora: ubi miſerabiles audiit lamentantium voces, queis alii pontis trabibus infixi pendenteſque, alii ſaxorum tumulo tecti, aut cippis ſemiſepulti, opem

& alii.

Immo & Alex. ipſe inter mortuos non temere computatus eſt.

Periculum ejus,

& dolor viſa ſuorum ſtrage,

opem sociorum implorabant: ubi stragem pontis aspexit, septorum partem in frusta comminutam, castelli molem funditus excisam, tresque vicinas naves fluvio haustas: quique his institerant, classiarios, stationarios, eorumque præfectos, omnes eadem clade oppressos accepit, percontantique anxie de Rubasio, nihil certi reddebatur; dolore ille quidem alte perfossus, animo tamen nihil inde demisso, desertus licet à caris fidisque commilitonibus, in tanta operum jactura, in omnium desperatione, unus ipse erectus excelsusque, ac toto illo infortunio major, adjunctis secum Mondragonio, Carolo Mansfeldio, Camillo Capisucco, aliisque, qui à tempestate integri ad Alexandri periculum advolaverant: mox supervenientibus Georgio Basta, Cæsioque, expedita cum turma, ad tonitrua fulguraque è vicino accitis; circumire stationes, naves, castra: saucios in Beverense valetudinarium deportandos in primis curare: ferre, quam cuique tunc posset, opem: præsentia, alloquio, spe, solari: opinionem cladis extenuare, multos quidem perculsos haud diffiteri, sed redire spiritum, animum, vires: nec hostes à metu, quem aliis incusserint, vacuos esse: unde nec ausos ultra tendere per eas tenebras, cladis ignaros, & sui anxios. unum sollicite curandum, ne intercisi pontis aditu, quem hostibus nox occultat, dies aperiat. Nimirum haud facile dictu est, quantum aspectus Alexandri oppressos militum animos sublevaverit, metumque à superventuro hoste represserit. Iuvit opportunus Manriqui adventus cum Germanica legione, quam, post amissum Liefensucum, propere Alexander evocaverat è Geldria.

1585. Steccata. animo tamen erectus, stationes circumit, sauciis opem impendit, omnes præsentia, & alloquio recreat: & ad reparandum pontem animat:

Itaque mira omnium conspiratione, præeunte Farnesio, atque adeo nullo militum, Ducumque discrimine, reparando ponti admotæ sunt manus. Non quod ipse paucis horis restituendam putaverit multorum mensium molitionem: sed ut pontis hiatu, instaurata palatione

PONS reparatur.

1585. tione ſubmiſſiſque navibus, utcumque clauſo, ſpeciem operis non interrupti hoſtibus mane exploraturis objiceret: haud ignarus, hujuſmodi oculorum ludibriis ſubjectam eſſe militiam, utpote ſuſpicionibus timoribuſque ſemper exercitam: eoque FACILE trepidare oculos, non ſtantibus animis. Et vero quam volebat, objecit ille ſpeciem: namque per ſummam in eo noctis reliquo feſtinationem, trabibus, quæ fluitabant, repoſitis, noviſque arrectariis palis, tranſverſariis longuriis, quæque alia ad ſubitum uſum aderant, in flumine adactis, ac navigiis interjectis, tanta molem opportunitate reparavit, diſpoſitis ſuper eam militibus, tympaniſque, ac tubis occinere perpetuo juſſis; ut hoſtium claſſem, quæ ſi è Lilloo properaſſet, haud dubie temporarium pontis ſupplementum perrupiſſet; vana illa imagine tunc quidem fefellerit, atque ab aggrediendi conſilio retardaverit: poſtea vero, firmato in dies opere, etiam à facultate deterruerit. Et ſane Farneſius majori ne inconcuſſi animi altitudine pontem refecerit, an prius ſtruxerit, incertum reliquit, Rex quidem, actis ei ob eam cauſam ampliſſime gratiis, manu adjungit ſua, *Deeſſe ſibi verba, quibus in eo rerum perditarum articulo, conſtantiam ejus, celeritatemque commendet.* Neque tunc defuere, qui molem in Tyri olim obſidione ſuper undas elatam, atque ab incendiaria hoſtium navi disjectam recordati, cum Macedone Alexandro Alexandrum Parmenſem non abſurde aut imperite componerent. Nam neque Antverpiam maritima gloria infra Tyrum differebant: neque Scaldim minore latitudine fluere, quam ſtaret illic Tyrium quatuor ſtadiorum mare, & viam per aquas attollere, jactis promiſcue lapidum cumulis, congeſtiſque totis in fretum ſilvis, fuiſſe quidem vaſtius, ac manuum denique multarum opus: at ponte inter undas arte contexto, flumen non minoris quam mare magnitudinis coërcere, ingenioſius enimvero & ac-

[Margin notes: in ſpeciem ad fallendos hoſtes: | & fefellit. | magna inde laude relata, *Iun. 6.* | præſertim à Rege. *Curt. l. 4. Arian. l. 2.* | Comparatio Alex. Parmenſis cum Alex. Macedone in reparatione pontis. | *Alex. Maced.* | *Alexander Parmenſis.*]

& accuratius videri. certe Tyriam navem bitumine ac sulphure grassatam, longe Antverpianæ posthabendam, igne, halituque, saxisque,& urentibus aquis, hoc est elementis omnibus pugnanti. Et tamen adversus excidium hoc magnum, una minimum nocte reparatam fuisse à Parmensi molem, continuatumque ad victoriam usque constanter obsidium: quum alterum animi ægrum, discessumque meditantem fortunatus, ut cetera, navium adventus è Cypro, in opere continuerit, ac victoriæ tandem admoverit. Vt proinde conficerent, collatum cum Macedone Parmensem, in hujusce structura, ac reparatione molis videri non imparem: &, si par claritudo scriptoris accederet, fore ubique parem. Secuto die, quum nusquam hostes apparerent: atque ab exploratoriis cimbis ea ipsa nocte Lilloum versus ab Alexandro dimissis, certo referretur, hostium classem nihil movere, ignaram videlicet victoriæ suæ, ac mente divinitus aversa; visum est, curam humandis corporibus impendi, renovata exercitus commiseratione, dum alii propinquos aut amicos agnoscunt, atque humo tegunt: alii inter ignotos secernunt suos, & materiam doloris quærunt: omnes autem è ferali illo, ac miserando truncorum corporum, avulsorumque capitum aspectu, aucta in hostem ferocia, mœrebant simul, & minabantur. Rubasii cadaver è navi, unde pendebat, raro agnoscente, demissum, Alexander ingesto qualicunque tunc quidem tumulo, non sine lacrymis ipse composuit, grata per exercitum, & pietate in militem, & communione doloris. At Billii corpus diu conquisitum, non nisi post aliquot menses, quum pontis moles deponeretur, innexum tigno repertum, indicio aureæ catenæ, quotidiani ejus gestaminis, agnitum est, atque Antverpiæ honorifice tumulatum.

Hostis interea, etsi minore jam spe aperiendi sibi per pontem viam, nihil tamen animo aut consilio destitutus, haud omittere cœpta, & simul

1585.

Al. Mac.

Curam ad humanda suorum corpora vertit Alex.

Rubasio tumulum ipse componit:

Billii corpus sero repertum.

Adversus novum Antverpiensium consilium

1585. mul aliunde tentare aditum statuit, majore quam unquam vi: nempe Scaldi extra ripas, ruptis aggeribus, effuso, quæsitaque per campos navigatione, si per fluminis alveum negabatur. Nec apparatum bellicarum navium, quæ magno artificum, atque operarum strepitu fabricabantur Antverpiæ, quæque à mari in dies apparebant, ignorabat Alexander, consilium interpretabatur. Itaque erecto ad novum prælium animo: suppletis primum, qui desiderabantur, Centurionibus, ac Præfectis: habitaque ante alios ratione hispani signiferi liberatoris sui, regium equitatum in magna Procerum contentione, Marchioni Vastio gubernandum tradidit, donec Magister equitum diceretur ab Rege, Rubasiii loco. cujus ob mortem quoniam & Artesia provincia, & Hesdini præfectura rectoribus carebant, inter competitores sane complures, pro illa Comitem Henninium, pro hac Adrianum Gomicurtium enixe Regi commendavit. Sed hæc aliquantum ab Rege dilata sunt, regimen equitatus statim Vastio confirmatum est. Præterea è vicinis oppidis parte præsidiorum evocata, ac tormentis aliquot inde traductis, augere munitiones castellorum aggerumque festinavit: impensa in primis cura in Covenstenium aggerem, in quem ferri hostium consilia suspicabatur. Etenim à Lilloo, ac paulo etiam supra, extenditur Antverpiam usque, per Brabantiam campus depressior, eoque stagnantibus aquis ac cœno interdum invius, nisi hominum industria elatis inter eas paludes aggeribus, factitiæ suspenderentur viæ, quas Contradiccos Belgæ vocant. Vt enim fluminum aggeres, qui & aquarum obices, & viatorum itinera sunt, Dicchi Belgis dicuntur; ita quæ in hosce flumentanos aggeres, tanquam in vias militares, semitæ transversariæ contratendunt, Contradicchi appellantur. Horum maximus à Covenstenia villa, Covenstenius agger vulgo dictus, à Stabruco pago ad Scaldim usque, tribus circiter milliaribus

parat se Alex.

Prius supplet militum præfectos, qui desiderabantur: Artes. Hesd.

tum castella & aggeres amplius munit.

maxime ad separandum Covenstenium aggerem

vulgo Contradiccum, incumbit,

liaribus protenditur. Hunc jam corruptum, atque intercisum reparaverat ante Farnesius, & altiorem latioremque labore sane summo restituerat: nempe usui futurum, ut pars exercitus, è Stabruchi stativis ad aggerem Scaldis transcenderet, atque inde ad navalem pontem accurreret, perque pontem ad Beverensem exercitum commearet, eoque continuato trajectu, Brabantiæ Flandriæque castra conjungerentur. Accessit alia tunc quoque muniendi hujus aggeris causa: nimirum ut, si hostes à Lilloo per inundatos agros navigare Antverpiam cogitarent, Covenstenii aggeris objectu retardarentur. Hoc vero ipsum, quoniam in præsentia ausuros hostes magnopere verebatur Alexander, relicta Carolo Comiti Mansfeldio Navalis pontis, quæ Rubasii fuerat, præfectura, ipse curam in Covenstenium aggerem sedulo intendit: cumque trabium fulcris, fascibusque, & congestitia humo firmatum, castellis aliquot dorso impositis, communivit. Erat jam propugnaculum à Mondragonio cœptum in Scaldis aggere, in quem Covenstenius limes incidebat, à Sancta Cruce, ob loci figuram, appellatum. Hoc absolvendum, tuendumque sibi Mondragonius seposuit. Alexander tria in aggere designavit. Primum longe à Mondragonio mille omnino passibus, apud Covenstenii, nobilis Antverpiensis, ædes, extrui defendique à Camillo à Monte imperavit, dictumque est à Divo Iacobo. Alterum, post tantundem fere spatii, Valentinus Pardiæus Mottæ dominus, Alexandri jussu excitavit, ab ipso Mottæum, ac plerumque Divi Georgii nuncupatum. Sed absente postea Valentino, intravit illud Michaël Benittus, vetus Hispanorum Centurio, quinque & triginta continuis annis stipendia meritus. Tertium, quia palis extra aggerem porrigebatur, à Palata primum; postea à Victoria dictum, Ioanni Gamboæ attribuit. apud Stabrucum vero, quo desinebat agger, propugnaculum Mansfeldius extruxerat castris suis proximum:

1585.

duas ob causas.

castella eo in aggere mire fustolit.

Contradic.

Petr. Ernest.

1585\. ximum: eique Camillum Capiſuccum; cujus ſtativa non procul aberant, Alexander adjunxit. Fervebat mira hæc Covenſtenii collis munitio, caſtellis modica ex area, & pene nulla certatim exurgentibus, ac velut in aëre ſublimibus, & ſuſpenſis. quum ſciſſo Scaldis aggere ſupra ab Antverpianis prope urbem, infra ab auxiliari claſſe apud Lilloum, campiſque Brabantiam verſus ingenti aquarum copia, atque altero jam Scaldi, late inundatis; patuit hoſtis conſilium admovendi naves contra Covenſtenium aggerem, eoque obice foſſoribus aperto, atque adeo facta per novum alveum remis via, irrito irriſoque Farneſiano ponte, Antverpiam navigandi. Atque, ut hujuſce conſilii adhuc dubios, certe diſtractos, eoque impares haberent Hiſpanos, polliciti erant Hollandis Zelandiſque auxiliaribus ſuis obſeſſi Antverpiani, quo tempore Covenſtenium navibus illi à mari, ipſi ab urbe aggrederentur; ſe in Scaldicum pontem, novis machinamentis, impetum facturos: juratis Iambello, ejuſque ſulphuraria cohorte, Non ante deſituros, quam aſſidue pertentatam, concuſſamque pontis molem aliis aliiſque arietum impreſſionibus, plane proruerent. Ergo, ut inter eos convenerat, auxiliaris centum quinquaginta navium claſſis bifariam diſtributa, partim in agrum alluvione undantem, Holachio ductore, à Lilloo intulit ſe, proque loci arbuſtis, mali arboreſque navium apparuere, denſiore ſilva: partim ſub Iuſtino Naſſavio Scaldim percurrens, nunc exſcenſionem ad Brabantiæ, nunc ad Flandriæ ripas oſtentare: nunc adverſus pontem, recta invehi. Nec aliis artibus Holachiani interdum adverſus Sanctæ Crucis propugnaculum tormenta dirigere: ſæpius in Covenſtenium aggerem aggreſſionem minari: denique partes in omnes, armorum ſtrepitum, metumque circumferre, intentis ad hæc, armatiſque ſemper Regiis: Alexandro ipſo modo pontem inſiſtente, modo ad Covenſtenium limitem

con-

Et hoſtes apertis Scaldis aggeribus,

partem fluvii in vallem devolvunt per quam naves à mari Antverpiam devehantur

Simul claſſis à mari apparet. Hollan. & Zelan. pars ejus per inundatos campos fertur in Covenſtenium aggerem, pars per Scaldim in pontem. 7 Maji.

convolante, nec unquam die noctuve somnum 1585.
capiente. Id autem postquam diebus aliquot, præsertim Holachiani quasi jam jam aggerem aggressuri continuaverant, animadvertentes à stationariis, seu toties ostentata aggressione delusis, seu longo vigiliarum labore fatigatis, ad arma segnius accurri; intempesta nocte, viso circa Antverpiam igne, quod utrinque invadendi signum erat: repente circiter quingenti silentio Covenstenium aggerem scandunt inter Palatæ, ac Divi Georgii propugnacula interjectum, ubi Benittus stationem Hispanorum habebat: interfectisque primis stationariis, quos semisopitos repererunt, ipso Centurione graviter sauciato, interemptoque Centuriæ Instructore defensionem ausis, reliquis ad tutiora utrinque castella confugientibus, aggeris jam partem obtinebant. succedebantque è navibus alii, Holachio submittente, (erant enim supra duo classiariorum millia) quum è proximis stationibus hispani Centuriones Ortizius, & Verdugus, mox è Palatæ castello Gamboa Tribunus, cum hispanorum promptissimis accurrentes, restituto prælio, non modo ex aggere dejecere hostes, sed etiam naves ascensuros insecuti, complures eorum aut ferro cominus, aut nantes pilarum grandine eminus confecere. Quin & tormenta è Divi Iacobi propugnaculo in aggressores conversa submersere naves quatuor propius admotas; omnesque injectus ex aliis munitionibus metus absterruit: illata hostibus haud magna quidem clade, quippe eorum cælis paulum supra trecentos, præter eos, quos in navibus demersos ajebant, quosque aut nandi rudes, aut armis graves flumen hausit. Major clade querimonia Holachii fuit adversus Antverpianos, qui signum ad invadendum prælatis ex turri facibus edidissent, & tamen ad persequendam, quam ipse victoriam inchoasset, ex composito non adfuissent. Sed illi, nullum ab se facibus editum esse pugnæ indicium:

Covensteniins invaditur.

felici Holachianorum principio. Sergente.

Greg. Ortiz. Ioannes Verdugus.

Rejiciuntur,

non modica eorum clade:

& majori eorundem querimonia adversus Antverpienses. Antverp.

Horum responsio.

1585. Holachianos potius deceptos igne in Tolosana munitione forte succenso, prælium festinasse affirmabant. Quamquam Alexander ad Regem scribens, aliunde rem trahit: opinaturque, Antverpienses aggressionis Holachianæ dubios, expeditionem post principia distulisse, & quem sibi aditum successus aperiret, consulto expectasse.

20 *Maii.* non satis probata Alexandro.

APPARATVS Fœderatorum longe maximus,

Verum fuerint hæc prima leviaque, nec satis utrinque consentientia Covenstenii tentamenta. Sequitur jam, magna hostium conspiratione certamen, mihi tanto accuratius dicendum, quanto raro alias in Belgio, audaciore loco, aut fallacioris alternatione victoriæ, aut nobilioribus audentium exemplis, aut præsentiore Cælitum ope, dimicatum est: exposita, ex una parte, validiore, quam ad illud tempus, navium navaliumque sociorum classe: ex prompto quantum Antverpiæ, in eo non machinarum minus, quam mercium emporio, quantum apud Hollandos Zelandosque foret virium potentiæque: extracto ex urbibus arcibusque præsidiariorum robore, ad præliarem, ac decretorium publicæ libertatis diem, communi auxiliariorum, obsessorumque consensu, septimo Kalendas Iunias indictum: quo die Covenstenium obicem admota utrinque classe invaderent, perfossumque navigaturæ annonæ aperirent. Ex altera parte Alexander, certus in hunc denique transversarium collem vim belli totam effundendam, novis tormentis in ejus castella comportatis: lorica ad utrumque aggeris latus, à S. Crucis castello deducta: ad castellum Mansfeldii in Stabruchi continenti situm (quæ duo erant collis extrema) palis longo ordine in aquam defixis, & tamquam vallo navibus utrinque accessuris objecto; nihil in munitione loci prætermisit, quo consiliis hostium ubique præsens occurreret: atque, ut navali super Scaldim ponte toties eluserat ad eum diem illorum conatus, ita altera hoc ponte super alterum in agris Scaldim fabricato munitoque eorumdem

ex parte Fœderatorum.

ad invadendum Covenstenium ab Antverpia simul & à mari.

25 *Maii,*

Nec minor Alex. cura ad eum defendendum.

dem vires, Deo duce, fruſtraretur, ac naviga- 1585.
tionis ex hac quoque parte aditum interclude-
ret. Nec diſtulere, uti condixerant, Antver-
pienſes ad navalem pontem retentandum, Re-
gios certe à Covenſtenio avertendos novis va-
riiſque cum machinis apparere: quarum ali-
quæ denſa horrentiaque veruta, aut latas acu-
taſque ſecures prætendebant è proris: complu-
res incendium foris alentes, intra cuniculos
fulmina occultabant. Quod vero ejuſmodi ma-
chinas experti jam erant, ſive à flexu fluminis,
ſive à vento facile ad ripas averti, ac ſiſti; re-
pertus eſt ex Iambelli officina Germanus, qui
rationem obtulit, qua navigium, non declinaro
uſquam medio, in pontem recta incitaretur.
Eam ego rationem hic paucis aperire non gra-
vabor. Aptavit ille ad proræ latera ſub aquis
prægrande linteum, inſtar navalium velorum:
quod expanſum pariter ſub aquas, velut ex-
plicatum rete ſeu naſſa, prætendebatur navi:
tum ſubter carinam deductum paulatim con-
trahebatur, donec ſub medium puppis hinc at-
que hinc alligaretur. Sic velorum uſum Ger-
manus invertit: conſideravitque, quemadmo-
dum illa vento plena navem impellunt, ita poſ-
ſe ab iiſdem, ſi aqua implerentur, navem in-
citari, & (quod is maxime quærebat) recta de-
ferri. Namque immiſſo in medium Scaldis al-
veum navigio, neceſſe erat, ut velum implen-
te aqua extenſum ante navem, non ſolum eam
pertraheret ſecum tanto violentius, quanto ra-
pidius in medio fertur amnis, præſertim ab
æſtu relabentis Oceani concitatus; ſed etiam
eandem contineret, ne qua venti aſpiratione è
medio curſu tranſverſa abriperetur. Quippe
ventus, qui ſummo in amne ſpirans inflectere
in partes navem ſolet, non eas utique vires ha-
biturus erat in depreſſiorem aquam carbaſo in-
cluſam, à qua, præter fluminis curſum, ac ma-
ris æſtum, navis ceu remulco, attrahebatur.
Huic autem rapidiſſimæ incitationi ſperavit
ille nullam omnino molem, quantalibet ſtan-

Antverpienſes ut hoſtem à Covenſtenio avertant, novis navium machinis pontem aggredi parant:

inter eas una prorſus admirabilis.

navem.

1585. tem firmitate, adeo suffecturam, ut non ad ejus pulsum arietis quatefacta, momento collaberetur. Et jam sub mediam noctem Antverpia emissæ, prono amne rapiebantur, quas dicebam, naves numero quatuordecim: quarum sex, majores & ex occulto noxiæ, reliquæ palam incendium minabantur. Præibant, ducebantque illas parvæ rates septemdecim, vinctæ simul, innexæque. utque erant perforatis carinis, gravante aqua, pede vix uno extabant à flumine, doliis allevantibus, ne haurirentur. eo consilio, ut ægre observabiles, præsertim inter tenebras, ad moles ante pontem fluitantes, securæ àb earum cuspidibus, quibus demissiores erant, accederent: perruptoque illo obice, sequentibus ad invadendum pontem navibus viam panderent. Sed eventu res caruit. Etenim Alexandri jussu, post acceptam superiore mense pontis cladem, consueverant singulis noctibus, vigilum more, Scaldim percurrere biremes aliquæ, quas Anglus Centurio, oblata Alexandro opera in id sua, harpagonibus atque anchoris instruxerat. Harum ad aspectum territæ præeuntes rates, distractæque, aliæ alio à rectoribus disparantur: interim à biremibus in majores naves minorum ductu destitutas injectis celeriter uncis, singulæ attrahebantur ad ripas, ibique anchora firmatæ, postmodum innocuæ diffluebant. Verum quum occurri simul omnibus haud perinde posset, earum una securibus armata in cuspidatum incidens munimentum ponti præstructum, postquam paulisper mutuis vulneribus conflixit, secta demum objectarum trabium malorumque compage, molem aperuit: simul ipsam à spiculis apertam, ac laceram flumen hausit. At quæ inversis agebatur velis, nullis teneri harpagonibus, uncisve potuit, quin prærapido in pontem cursu per apertam fractæ molis viam, recta inveheretur. Ac licet milites, remota illico è ponte navium una (nam ita dispositæ postremo fuerant naves, ut subduci ex usu possent) liberum iter

[Margin notes: 20 *Maji.* Adveniunt hostiles machinæ, hoc apparatu, — 8 *April.* — Contra eas provisum ab Alex. — Una tamen flottas perrumpit, *Flotta.* — & viam aperit linteatæ:]

venienti

venienti recludere festinassent, ipsa tamen in proximam ei, quæ subducta erat, offendens, inevitabili illam concussu fregit, obruitque. Atque hactenus Antverpiensium machinamenta valuere. Namque in eas, quæ otto jam die secutæ sunt, incendiarias, sed minores naves, Anglorum æmulatione aliquot Itali, ductore Torello, per summam audaciam insilientes desilientesque, ad terram plerasque verterunt, ibique anchoris infrenarunt. tres aut quatuor elapsæ, sed remotis à ponte navibus, apertaque patentem per amnem via emissæ, longius à ponte pestem evomuere, atque singulæ, ruptis cuniculis, procul inde concrepabant, ita repetitis militum sibilis, festaque armorum concessione, terrore jam in ludum verso, explodebantur. Immo non defuit, qui interius artificium exploraturus, hostilem navem ingressus, felici temeritate, reperto fomite non procul à destinato incendii loco ignem deferente, eoque protinus extincto, cuniculorum arcana introspexit ipse, & aliis admirabundis commonstravit: ex quorum maxime narrationibus, quæ nos supra memoravimus, accepta sunt.

1585.

quæ non sine aliqua pontis clade pertransit.

Itali n. 15. Alexand. Torell. Fanen.

Aliæ idem tentant:

sed sine damno, & irrisæ,

& observatum in eis artificium,

Sed brevi nova incessit milites sollicitudo ab ultimo obsessorum conatu. Adhuc enim supererat unum Antverpianis machinatoribus telum, in spem novissimam servatum. Id erat inusitatæ magnitudinis, ac formæ navigium: cujus fundamentum pontonibus non absimile, trabibus in modum cratis ita contexebatur, ut relicta inter eas trabes spatia à vacuis doliis complerentur, sustinereturque facilius imponenda moles. porro trabes ac dolia crassis piceatisque tabulis superne constrata planum carinæ solum æquabant: lateribus quaquaversum communitis lorica impenetrabili, ac denso ordine muralium tormentorum. Super hanc vero navim solido tabulato tectam, navis attollebatur altera in castelli speciem, figuræ propemodum quadratæ: qua

Vltimus ab Antverpia conatus,

navigium immaue.

P 5. classia-

1585. classiarii vehebantur circiter mille, sclopis plerique majoribus armati, præter eos, qui aut in inferiore occultabantur navi, aut in sublimium malorum corbibus plumbeam velut è nubibus grandinem emissuri visebantur. In hujus autem effectu navigii; quo nullum aut operosius, aut impensius Antverpiæ fabricatum est: siquidem menses in eo septem insudatum, nec minus centum florenum millibus insumptum ferunt; haud dici facile potest, quantum fiduciæ reposuisse visi sint Antverpienses: adeo, ut circum portentosam illam mobilemque arcem admirabundi, deque successu jam securi, nomen ei, *Finem belli*, jactantius indiderint, & manare ad hostes confidentiam nominis consulto voluerint. Et tamen nullum eo machinamentum inanius unquam fuit. Quippe Scaldi impositum, ac per flumentani aggeris scissuram apud Ostervelam in agros inundatos immissum, ægre nautæ moliebantur: & vix Ordamo, cujus munitionem invasit, admotum est, quum viciniori terræ ita inhæsit inseditque, nulla ut arte nautarum, nullo navalium sociorum conatu avelli, aut allevari potuerit. Adeo QUÆ modum excedunt, speciem magis, quam usum habent. Idque satis experti sunt & Antverpienses ipsi, qui machinam illam suam veriore vocabulo, *Perditas expensas*, exinde appellavere: & hispani milites, à quibus post primum aspectum congressumque, militari joco, *Carantamaula*, quasi ingens spectrum, terriculumque puerorum, nominari cœpta est. Sed hoc postmodum fuit, tunc autem quum illam è portu solvisse auditum est, creditumque invehi adversus pontem, (sic enim Antverpienses credi volebant ad distinendos in ponte milites) profecto alia mens eis fuit, viresque omnes in novum illud, quod fama pertulerat, monstrum sollicite parabantur.

Gabbia.

cui nomen finis belli,

sed à nullo fructu

postea appellatum est perditæ expensæ,

& spectrum puerorum.

interim sollicitos in ponte regios distinebat.

Hæc autem tam multa, ac varia hostilium machinarum tentamenta dum in Scaldi Regios

ex

ex industria continebant, Covenstenius agger ab utraque classe repente invaditur. Erat navium summa paulum supra ducentas. Ex quibus majores centum ferme ac sexaginta, veterano milite, ac tormentis armatas ducebant, partim ab urbe Consul Aldegundius, cum Iacobo Iacobio Antverpianæ oræ præfecto, & Morgano, & Balfurio, Anglorum, Scotorumque Tribunis: partim à mari Holachius, cui aderant Iustinus Nassavius, Haulterius Valacriæ Gubernator, ac præcipui quique auxiliarium Zelandorum, Hollandorumque. Reliquas minores naves oneraverant plerasque saccis terra, aut lana oppletis: multas fascibus arborum, trabibusque, & cratibus, & vallis, ad subitos aggeres excitandos, & loricas prætendendas: nonnullas plicatilibus ad exscensionem pontibus, ollis incendiariis, factitiis ignibus, ac fabris fossoribusque instruxerant: præter eas, quæ rem cibariam Antverpiæ destinatam abunde vehebant. Primus à Lilloo movit beneficio accedentis maris Holachius, præmissis quatuor navibus, pice, sulphureque, ac bellico pulvere conspersis, quæ ab occultatis navicularijs incensæ, navalium cuniculorum speciem referrent, &, velut primi in acie funditores, proturbarent è statione Regios, ac deterrerent. Et deterruerunt. Admotæ enim ad Covenstenium aggerem inter Divi Georgii, & Palatæ castella, (sectis antea subter aquas palis) ubi primum in flammas ingenti cum tonitru, sed innoxio abiere, veriti qui illic curabant stationarii, ne feralis sequeretur lapidum tempestas, dum se paulum inde subducunt; strenui quique hostium è reliquis navibus, in aggerem momento emicant, vallum raro ea parte defensore scindunt, apertaque jam illic porta, semihoræ spatio, inter assiduos è Georgiano castello tormentorum ictus, casusque multorum, Holachiani circiter octingenti toto illo aggeris tractu potiuntur. Et quamvis post ea principia, è proximis propugnaculis Tribunus ipse Gamboa,

1585. COVENSTENIVM aggerem invadunt Fœderatorum classes: 26 Maji. Aldegundius ab Antverpia, à mari Holachius,

à mari. Prius Holachiani præmissis incendiariis navibus, ac absterritis stationariis, aggerem conscendunt,

S. Georg. & Palata.

1585. *Simon Padill. & adjuti ab Aldeguudianis ex altera parte scandentibus,*

boa, & Padillia Centurio, cum plerisque stationariis, interturbandæ hostium munitioni procucurrerint; tamen quod eodem tempore Aldegundius, post impulsas in adversam aggeris partem suas quoque incendiarias naves, admoverat illuc Antverpianam classem, submittebatque ad sociorum opem integros & festinantes;

cæsis aut sauciis Hispanorum præcipuis,

frustra conatus Hispanorum fuit. quippe cæsis Padillia, aliisque intrepide decertantibus, saucius Gamboa, ac militum multi recedere inde, & castella tueri ab effusa hostium multitudine

magno aggeris tractu potiuntur:

consultius tunc quidem habuere. Et jam occupato, quantum inter utrumque Divi Georgii, & Palatæ propugnaculum intercedebat, spatio, munibant se se certatim hostes, fixisque celerrime palis, atque intertextis ramorum fascibus, ingestisque saccis arena confertis, alte

eumque communiunt:

vallum extulerant, idque selectis è proxima quaque navi majoribus sclopetariis sollicite armabant, præfecto Morgano. simul infinito

simul fossores ad aggeris radices utrinque admoti illum aperiunt.

propemodum numero fossores utrinque admoti ad radices, & clivum aggeris, tantum ex eo subduxerant, aperuerantque, ut perquam parum alicubi jam deesset, ne utraque pars inundantis fluvii jungeretur. Quin & Bulfurius cum Scotorum cohorte, & Valacriæ Gubernator cum præcipuis auxiliariorum in Georgianum

Alii castellum invadunt.

castellum, contento cursu, ferebantur, loco haud dubie potituri, quod à præsidiariis plerisque sauciis teneretur, ni obvius factus è suo

Montiani. Sed rejiciuntur.

Divi Iacobi propugnaculo Camillus à Monte, & cum eo Italorum, atque Wallonum pugnacissimi arcuissent exultantem hostem: licet ipsi non intermissa è navibus densa pilarum procella, à dextera sinistraque peterentur, sternerenturque complures. Sed multo atrocius

Pugna acerrima apud fossores:

confligebatur apud fossores. quos ut operis securos assereret, circumstabat auxiliaris miles. Ipsique in primis ex annonariis navibus mercatores, quorum intererat pandi viam mer-

qui ad opus animantur.

cibus Antverpiam, instantius urgebant operas, *ut festinarent, ac vires exererent, quando ex eo-*

rum

rum manibus pendebat unice victoria : neu permit-terent, ut aggestitia paucorum palmorum gleba, ad quam videlicet Hispanorum redacta spes demum forent, tot fossorum millibus impenetrabilis, validam Hollandorum classem, ac libertatem Antverpiæ moraretur. Sed Regii tanto pugnacius, ut fossores ab opere averterent, irruebant. Atque ut ad ima aggeris plerumque res agebatur, ita inter aquas pectore tenus concurrentes, nunc hastarum, gladiorumve mucronibus ictum raro fallentibus confossi confodientesque, mutuo flumen cruore inficiebant : nunc contentius Hispani in scissuras ipsas, & patefacti alicubi cavernas aggeris irrumpentes, ibi ferociter operas obtruncabant, aggestisque earum corporibus hiatus obstruebant, adeo ut iidem qui aggerem vivi aperuerant, occluderent mortui. Verum abundanti præter modum operarum multitudini pluribus in locis aggerem fodientium, non ita occurri ubique potuit, quin pertinaci conatu tantum aditus alicubi apertum fit, quantum, secuto apertionem fluvio, ratis una, cum aliqua alimentorum portione, utcunque penetraverit : qua Holachius ipse conscensa, ductoque secum Ferrante Spinula, paulo ante capto, ac paucis post diebus extincto. Antverpiam lætis vocibus implevit, *In manu jam esse victoriam : perfossam Covensteinium obicem, patere navibus aditum, ac secuturam mox annonam, cujus primitias in ea rate viderent, & in captivo illo argumentum victoriæ prægustarent.* Enimvero credita statim victoria, tota urbe discursum, alii properare ad portum, annonæ adventum opperientes : alii Holachium frequenti corona circumstare, pugnam, cæsos, saucios, percontantes : multi publica lætitiæ signa edere, festo tormentorum ærisque campani sono gestientes : ignari, quid serus vesper allaturus esset.

At Convenstenio in aggere, auctis Fœderatorum militibus, quorum non pauciores bis mille ac quingentis jam conscenderant, res

1585.

& quamvis multis eorum, & auxiliariorum militum cæsis,

prævalent tamen,

& scisso alicubi aperto que aggeratis una pertransit,

& Antverpiam ceu partæ jam victoriæ nuncia exhilarat.

Palatæ castellum periclitatur.

1585. Catholicorum in arcto erant: in primisque Palatæ castellum, saucio Gubernatore, periclitabatur. Etenim partem ejus extra aggerem palatione sustentatam tormenta è navibus decusserant: & hostium munitio inter ipsum, & Georgianum propugnaculum interjecta, transcensum atque auxilium Georgianorum morabatur. Nec defuerat Mansfeldius (cujus imperio Brabantiæ ora regebatur) à Stabruco, quamvis nec inde satis liber accessus ad Palatam, milites illuc alios integrosque submittere. Sed eorum multis ab assiduo è navibus conjectu pilarum, igniumque missilium prostratis, aut absterritis, hærebat animi dubius: progressusque à castris ad suum in aggeris capite propugnaculum, quid in re præsenti opus foret, raptim anxieque cum aliquot militiæ primariis consultabat. Ac multi quidem haud probabant, certam in perniciem dari milites collineantibus expositos, & amisso vallo improtectos. noctem potius expectandam, quo tempore parem jaculatoribus fortunam fore, & INTER tenebras etiam nudos tegi. Contra alii, nihil cessandum exstimabant, sed enitendum, ut in Palatæ castellum quoquo modo inferrentur aliquot tormenta, atque inde milites continenti agmine in hostilem munitionem Palatæ proximam emitterentur. Non pauci, hostium audaciam, & Regiorum metum referentes in Alexandri Principis absentiam, hunc ajebant festinatis nunciis accersendum: neque dubitandum, quin eo præsente omnia in expedito forent. Sed, ut in hujusmodi rebus evenire solet, MVLTI consilium dabant, pauci periculum subibant. Erat inter eos Camillus Capisuccus, Italicæ legionis Præfectus. hunc in illo conventu compertum habeo, ceteris animosius dixisse, & fortia verba factis adæquasse. Nam damnata omni mora, *Quid aliud esse* ajebat, *aut noctem, aut Parmensem Principem opperiri, quam spatium scindendi aggeris, ac transmittendi commeatus hosti præbere? quo transmisso,* *quid*

Gamboa.

P. Ernest.

De ejus auxilio propere consultat Mansfeldius.

Varie disseritur.

Capisuccus offert se, legionemque suam ad opem ferendam:

quid ultra opus fore nostris armis? At milites eade sociorum timidos agre in hostem ire: &,vel si libenter eant, frustra, atque in exitium ituros. Profecto se non aliquid sibi, ac legioni sua supra ceteros tribuere: tamen Parmensi obstrictum, devotumque se supra cateros non negare. Inde sibi pra aliis audendi incitamentum. Itaque, quidquid cateri aut dubitent, aut caveant; poscere se, ac legionarios suos copiam exeundi in hostem, paratos aut in fronte agminis, si cateri sequi velint: aut si differant, & gloriam solis relinquant, solos in hostium munimenta inferre signa pariter, & victoriam. Notos sibi militum suorum animos, notas & vires. ab his jactantia se, ac temeritatis absolvi. sperare autem fore, ut, qua inter consultandum magnifica dicuntur, in acie fortia probentur. Quod si secus belli sors tulerit, sibi quidem haud inglorium fore, militia sua annis novissimum hunc diem imposuisse. Sed meliora non dubie prasumenda iis, quibus jam toties adfuerit & manifesti Numinis prasentia, & causa sanctitas, & Alexandri nomen. Aderat hæc dicenti ejus legionis Centurio Instructorque Silvius Piccolomineus: cujus per hæc tempora Octavium filium Amalphitanum Ducem, austriaca per Germaniam, perque Belgium arma intrepide, fortunateque moderantem, crebro in præsentis ævi annalibus posteritas leget. Hic, quoniam eadem, quæ Camillus, nec minori contentione adseverabat: proque legione fidem suam audacter interponebat; Mansfeldius, cui gratum id acciderat, atque ex eorum aspectu, quos secum duxerat Piccolomineus, bene de successu conjecerat, jubet illum trecentos ex ea legione milites seligere, atque extemplo adesse. Agebant in vicinis Stabruchi contuberniis ex hac Italica legione centuriæ sex: nam reliquæ Scaldicum pontem stationariæ defensabant. Ex his apud Stabruchum centuriis Piccolomineus trecentos carptim delectos mistosque, sub Centurionibus notæ fortitudinis Marco Magdalenio, Ioanne Baptista à Prano, ac Ludovico Gambaloità, peralacres, ac pugnæ cupidos Capisucco

1585.

Idem confirmat instructor ejus Piccolomineus: *Silvius.*

qui ad hanc opem legionarios suos,

sub tribus Centurionibus adducit ad Capisuc. *Roman. Neapol. Mediolan.*

1585. succo Tribuno sistit: reperitque auctum novis copiis Mansfeldium. Duxerat eas Ioannes ab Aquila, hispanæ legionis, quæ Petri Pacii fuerat, invicti animi Præfectus. Hic audito procul à Convenstenio sex septemve milliaribus, crebro tormentorum sonitu, ratus id quod erat, assumptis ex sua legione militibus ferme ducentis cum Bartholomæo Toralva, Michaële Cardona, & Gonzalo Castrio, veteranis imprigrisque Centurionibus, obtulit intrepide se suosque Mansfeldio: poposcitque primum in ea aggressione locum. quem quum jam spe præsumpsissent Capisuccus, & Piccolomineus, instabant, ne Italorum virtuti, qui decus illud primi efflagitassent, secuti post alii præhaberentur. contra Hispani, militiæ jus, & nationis in Belgio prærogativam obtendebant, in eos procliviore Mansfeldio. tum Aquila, non tempus illud, exclamans, inter se, sed cum hoste certandi. apprehensa Capisucchi dextera, *Eja* inquit, *vir fortis, juncti mistique in hostium munimenta contendamus: nationumque virtutem, perduellium exitio probemus.* Lætus ea militari lite, ac litis definitione Mansfeldius, aggressionem adornaturus jam erat: quum procul in altero aggeris capite clamores repente attolli, atque à Sanctæ Crucis propugnaculo concursum propius fieri, magisque ac magis crebrescere tumultum admiratus, audiit advenisse in aggerem Alexandrum. Detinuerant illum in ponte naves Antverpiensium; nec inde, quamvis hostium classem adortam jam esse Covenstenium conjecisset indicio reboantium tormentorum, abire statim eum passa fuerat pontis cura. Donec, represso jam remissoque Antverpiensium ad Scaldim conatu, aliquanto securior, suorumque ad aggerem periculo anxius, jubet Carolum Mansfeldium pontem, atque oram Flandriæ curare: ipse, tractis secum ducentis Hispanis hasta armatis, sub Turrio Vivero priscæ militiæ Centurione, iter ad Covenstenium (quod non minus trium horarum spatio à ponte dista-

Eandem opem offert Mansfeldio Aquila hispanorum Tribunus.

Contentionem de primo in ea aggressione loco Inter Italos & Hispanos

Tribuni generose componunt.

Ad Palatæ periculum advolat Alexander,

à ponte jam defenso

Petri Ern. fil.

Franciscus Turrius Viv.

distabat) tanto celerius intendit, quanto tristioribus per viam nunciis, aliis super alios, evocabatur. At ubi jam præsens tam multos hostium, fossorumque super aggerem videt: suosque, undarum ritu, modo inferre, modo navium tormentis obnoxios referre pedem: simulque audiit à Camillo à Monte tot primariorum cædem, Georgiani castelli discrimen, ac desperatam propemodum Palatæ defensionem; omissa vel modica verborum cunctatione, ubi celeritate factorum opus esset, Montio mandat, quæ per viam tormenta subduxerat ex Divi Petri Divæque Barbaræ propugnaculis, illico transferat in suum Divi Iacobi castellum, atque inde in naves indefinenter explodat: idem ut agat è Crucis munitione, præcipit Mondragonio: Viverum autem cum parte hastatorum in fossores, vicinum aggeris latus aperientes, immittit: tum ipse oculis, ac vultu præferens, quam collegerat animo, irarum nubem, contenta voce, ceu tonitru, adstantium aures mentesque perstringens, *Non suus*, inquit, *cura est honor, nec Dei Regisque causa cordi est ei, qui me non sequitur.* Nec plura elocutus, inter Hispanorum hastas manipulosque, qui aderant, se conjicit, aciemque componit. Enimvero ad eam vocem aspectumque, tanquam ad belli classicum, vidisses non modo primarios quosque, Ioannem Manriquum, Marchionem Bentivolum, Comites Bevilaquam, ac Sfortiam Alexandri Principis affinem, aliosque honorarios bellatores, circa Alexandrum stipare se se, ac primum in pugna discrimen exposcere: sed etiam reliquos sparsim milites, confertos abesse, concussisque ferociter armis: non tam prælii quam victoriæ expectare signum. Nec minus è Stabrucho Mansfeldius, quum jam observasset, movere ex altera parte Farnesium, satis hoc hortamentiratus, *Bene est*, inquit, *commilitones. Omnia, Dei benignitate, conspirant ad victoriam. Hinc Aquilæ auxilium tam opportunum, quam non expectatum, divinitus ad nos advolavit: inde Alexander,* dum

1585.

ac multis id summo atque in ima aggere ordinatis, Alex.

ad se sequendum suos invitat.

Sequuntur Imperatorem præcipui quique duces.

Ex altera parte Mansfeldius hortatur suos. Petr. Ern. Mansfeld. Io. ab Aquila.

1585. *dum res nostra maxime implicita, arctaque forent, in tempore adfuit, nodum ferro incisurus. hostis in medio tenetur, utrinque feriendus. Non sustinebit ille Alexandri occursum: ab eo fugatum, atque in nos obversum nostra excipient arma, conficientque: atque adeo absoluti hujusce belli gloria penes nos demum erit.* Sic redintegrata est utrinque pugna, si unquam alias, ferox, ac memorabilis. Super aggerem non sane septemdecim pedibus in summo latiorem, homines facile quinque millia dimicabant. In hasce brevissimi limitis angustias conjecerat se Hispanorum, provinciarumque belgicarum potentia. atque hic delectus est campus, in quo robur viresque partium se se colliderent, ac tum denique de Antverpiæ possessione decernerent. Et vero non solum locus necessitatem pugnandi tanquam conclusis cavea gladiatoribus, imponebat: sed ipsi, animo truci deliberatoque, diem illum aut victoriæ primum, aut vitæ supremum destinaverant. Quin & jusjurandum addiderant Antverpienses, quo publice solennique ritu voverant, Non se ab aggere, nisi perfosso; ac transmisso, recessuros. Et stabat à principio par feroci consilio pertinacia. Multis in locis tenebant aggerem Fœderati: ideoque non acie una, sed sectis per manipulos congressionibus, ceu pluribus seorsim præliis, concurrebant. Et tamen quum plerumque gladiis, aut hastis, non irrito armorum pulsu, cæderent se se; adeo nullo aut fugæ, aut trepidationis indicio, singuli vestigium, quod semel presserant, obtinebant, ut non nisi prostrati calcatique, velut dejecta machinis mœnia, locum ultra tendendi victoribus præberent. Sed Alexandro cum hispana hastatorum cohorte, interjectis aliquot sclopetariis irruenti, vis nulla hostium satis fuit. recuperatoque, paucis suorum amissis, quantum à Crucis munitione ad Divi Iacobi castellum patebat, aggere, movebat inde ad Georgianum propugnaculum ita explicata acie, ut & planitiem, & clivum ex utraque parte comprehenderet. Ipse

Pugnatur modico super aggere à multis hominum millibus,

necessitate,

ac deliberatione vincendi aut moriendi.

Alex. partem aggeris recuperat:

Ipſe autem nunc in prærupti aggeris deſcenſu, ægre conſiſtente veſtigio pendens, ſubeuntes è navibus Antverpianos haſta propellere: nunc aggere in medio, brevi cum parma, gladioque, cujus vibrandi mirus artifex erat, in confertos hoſtium cuneos irrumpere, atque adverſa reſiſtentium ora concidere: ubique imperio, manu, aſpectu ipſo, animum ſuis, terrorem hoſtibus incutere; donec aditu ad Georgianum propugnaculum patefacto, atque adeo aperta novis copiis via à Crucis munitione, aggredi eodem impetu hoſtium munimenta decrevit. Sed erant illa aggere, ac vallo egregie ſepta: nec minus ſelectis ex univerſo exercitu præſidiariis inſtructa: maxime autem à claſſiariis, qui utrinque ad ejus munitionis tutelam naves propius adegerant, aſſiduis pilarum emiſſionibus defenſa: itaque Alexander non eſt auſus ea munimenta prius invadere, quam ante Georgianum caſtellum juberet attolli loricam è ſacculis terra confertis, ex qua campeſtria aliquot tormenta ad libellam dirigerentur in vicinum vallum: ſimul inducto in caſtellum majorum ſclopetariorum manipulo, inde claſſiarios abſterreri curaret. Tum aggreſſionem adornaturo nunciatur, Palatæ munitionem, ſubmotis hoſtibus, teneri à Mansfeldianis: atque aggreſſionem in hoſtile vallum magna ſpe victoriæ feſtinari. Et vero non aliud generoſa illa Hiſpanorum, Italorumque contentio jam promiſerat. Namque egreſſi è Mansfeldiana munitione Capiſuccus, & Aquila Tribuni: quorum ad latus aderant, huic Piccolomineus, illi Toralva Centuriones, ſequentibus Italorum, atque Hiſpanorum centuriis, ex utraque natione compoſitis, poſtquam Hiſpani, horumque exemplo Itali, poſitis humi genibus, imploraverant divinam opem; in hoſtes Palatam confidentes irruerunt; iiſque, poſt acre cruentumque prælium, qua cæſis, qua fugatis, caſtellum victores intrarunt: eique, ſuppreſſa in poſterum Palatæ appellatione, Victoriæ nomen

1585. ac mira ubique manu, & imperio gerens, ad invadendum hoſtile vallum properat. *Inter S. Georg. & Palatæ caſtella.* *Parapetto.* Hiſce in illud rebus ante diſpoſitis. Eodem feruntur Mansfeldii juſſu Capiſuccus, & Aquila, cum ſuis centuriis invicem permiſtis. & poſt cruentum prælium, Palatam intrant, Victoriam inde appellatam.

1585. men indiderunt. Quod ubi tormentis valide firmarunt, compositi rursum, præeuntibus quoque Tribunis, & quos dicebam, Centurionibus, in hostium sepimenta direxere gradum, excepti ferociter à propugnatoribus, munitionem illam, ut spei ultimum, retinentibus. Et quamvis eodem tempore ex altera parte Alexandri miles invaderet, explosis jam satis in illud è castello Georgiano tormentis; tamen hic quidem semel, illi vero bis, nec sine clade rejecti sunt. aucta usque adeo ab eo successu Fœderatorum spe, ut jam ex utraque classe certatim in aggerem succedentibus, & coëuntibus militibus, brevi multis in locis instaurata sit pugna. At vero tertium renovatam à Mansfeldianis aggressionem ad extremum non sustinuere hostes. apparuitque, quid stimulata ab dedecore virtus, quid amittendæ gloriæ metus, quid ultionis spes, quid desperatio demum possent. Sesquihora dubio eventu certatum erat. quum novo repente impetu percita Italorum, Hispanorumque legio pugnam redintegrant, ac densatis una spiculis, libratisque securibus, valli sepem distrahunt, aperiuntque. alii humeris sociorum innixi, aut super clypeos scandentes objecta transcendunt: scissoque jam multis in locis aggere, irrumpentibus ex altera quoque parte Alexandri militibus, munimenta confertim intrant, ac multa cæde intus edita, loco potiuntur. Primus, qui vallum inscendit (namque hanc suæ quisque nationi laudem asserere Hispani, Italique contendebant) Bartholomæus Toralva Centurio Hispanus fuit. Quamquam, quod eodem pene tempore in munimenta Tribunus ipse Camillus Capisuccus emicuerat, atque inde se se in hostem prior quam Toralva libraverat, parem Toralvæ prærogativam meruisse visus est. Ob hanc certe causam militem, cujus humeris sublatus valli summa apprehenderat, ex gregario ad Instructoris gradum post evexit. Ipsum autem Camillum multa cum laude complexus Alexander,

Tum vallum aggrediuntur,

Alex. mil. Mansfeldiani. bis rejecti,

tertium invadunt,

& valli sepem transcendunt,

urgentibusque ex altera parte Alexandri militibus,

munimento potiuntur.

prima cum laude Toralvæ & Capisucci.

Victorius Antonotius ab Asisio.

der, valli expugnationem virtuti ejus, concordique cum Aquila consilio acceptam retulit. eique propterea & Aquilæ apud Regem pariter commendatis, patentes utrique litteras Tribunatus sui, (nam legiones nondum accepto ab Hispania diplomate gubernaverant) cum honorifica regii in eos animi testificatione impetravit. At Toralva multis vulneribus saucius, Alexandri jussu in Stabruchi prætorium, inque ipsius Alexandri lectum protinus illatus curatusque, ac vestimento, quod hesterno die Farnesius induerat, donatus, benignitatem Principis omni vallari corona potiorem duxit. Ferunt quo postremum tempore in hostium munimenta cum Italis movebant Hispani, Petrum Pacium hujus hispanæ legionis olim Tribunum, virum apprime pium, carumque militibus, qui aliquot ante menses in Teneramundæ obsidione ceciderat, conspectum hic fuisse armis, quibus consueverat, indutum præire suis, commonstrare subeundi locum, legionemque, qua solebat alacritate, in hostes animare. exterritos autem, qui primi viderant, indicasse pone sequentibus, hos aliis atque aliis, omnes stupore suspensos addubitasse, ludibrione oculorum fallerentur, an Pacium ipsum viventem pugnantemque spectarent? Sed postquam error consensu excludebatur, accepto omine sibi persuasisse, curæ esse Deo conatus suos. quibus cœlesti ope promovendis se Superi miscerent, associarentque. Sic complures eorum, qui hoc viderant, & quidem juratos enarrasse, Delrius author persane gravis, ac rerum Belgii sui non ignarus affirmat. Quæ me viri sapientia permovit, ut rem loco attexere non dubitarem. Nam ut dubia, & admiranda unde unde conquirere, scriptoris existimo nimis fidenter abutentis credulitate legentium; ita serio traditis consignatisque fidem silentio adimere, profecto & priorum, qui prope damnantur, dum prætereuntur: & posterorum, quibus rerum notitia subtrahitur, injuriam duco.

Marginalia: 1585. cui, & Aquilæ litteras Tribunatus impetrat Alexander à Rege. — Mirum de Pacio Trib. pridem mortuo. — lib. 2. disquisit. magic. q. 26. sect. 5.

At

1585. At intra expugnata munimenta non se tenebat Regiorum victoria, sed toto pervagabatur aggere, ægre jam obsistentibus, qui paulo ante è navibus utriusque classis recentes subierant, præliumque crebris coitionibus conglobati, variis in locis reparabant. Percurrebat agmina suorum Alexander, hos pugnæ componens, illis integros pro sauciis adjungens, alios implicitos & confertos expediens, omnes manu, ac voce animans; *Ut ferirent, mactarentque conclusos intra ea aggeris septa perduellium greges: ulciscerentur necem fortium commilitonum. Illum diem Antverpiani belli finem facerent. aggerem illum, Antverpiæ muros esse: exclusis inde hostibus, aditum in urbem saltu patere.* Hæc dictitans animadvertit, Lilloum versus fluctuare; ac furtim recedere hostium naves, metu videlicet, ne, post recessum relabentis Oceani, limo hærerent. Tum vero id suis commonstrans, *Vicimus*, inquit, *socii. Deserit impios desertores suum mare. Præcidite, qua fugitivis spes novissima superest, ad naves viam. neque ultra finite è manibus impune elabi in prælium redituros.* Novo hinc furore animis subdito, crudescere ubique pugna: & quamvis multi auxiliarium Hollandorum, Zelandorumque nutare viderentur, directis modo ad naves, modo ad hostem oculis, fluctuantibusque non minus animis, quam navigiis; non tamen Antverpienses, quorum res propius agebatur, quidquam à principio remittere, aut loco propelli. Perstitit illis patriæ cura, & promissorum fides, quamdiu FIDUCIA multitudinis, & mutuus respectus in pugna vel timidos attinebat. At ubi ab uno auxiliarium Hollandorum manipulo, in quem Augustinus Romanus, hispanus Centurio ferebatur, cœpta est fuga, tum vero quasi pudore omnes exsoluti, effuso cursu naves petere, insequentibus Regiis, ac tanto plures à tergo fodientibus, quanto ipsa sibi turba præsentior pestis erat, dum intercursu festinantium præpediti, affluente multitudine, velut cæci, alii super alios incidebant; &, quod in talibus

Victoriam toto in aggere continuant Regii, Antverp. & Holland. regente & animante illos Alexandro.

Alexand. Ejusdem adhortatione, ferocius feruntur in nutantem hostem.

Resistunt diutius Antverpienses: Iuramentum conceptum.

mox ipsi ac reliqui ad naves confugiunt.

talibus accidit, MORA erat omnium, festinatio singulorum. Sed nusquam major, quam apud auxiliares naves pernicies fugientium: quorum alii ad eas jam appliciti, ac subituri, occursu validiorum deturbabantur: alii navigia catervatim ingressi, prægravantesque, carinis fatiscentibus, hauriebantur: alii occupatis effugiis exclusi, evitandisque tantummodo Hispanorum gladiis intenti, se se in flumen, graves licet armis, fatigatique prælio, præcipites dabant: ac minore metu ab aquarum, quam ab hostium periculo, certius periclitabantur. Adeo NIHIL æque ex omnibus timetur, atque id, quod primum omnium timeri cœptum est. Nec minore clade ad alteram aggeris partem conflictabantur Antverpiensium naves. quarum multæ sicuti propius ad aggerem accesserant, ac pertinaci spe recessum distulerant ultimæ, ita à reciprocante mari destitutæ immobilesque, certis pilarum emissionibus vicino ex aggere lacessebantur, magna utique classiariorum strage: quam ut evitarent eorum complures, in flumen se demittebant, quasi nando assecuturi præeuntes naves, nec ideo plerumque fatum evitabant. quin etiam Hispanorum aliqui non minore sui fiducia, quam hostium contemptu, nantes gladiis ore arreptis, in fugientes rates impellebant se se, captasque cum iis, qui remanserant, nauticis illo audaciæ ostento perculsis, ad aggerem avehebant. hostium denique non pauci ad aggeris radices, ut se ictibus tormentorum subducerent, adhuc propius adnavigabant: ibique ab repertis, quos cæci fugiebant, hostibus (quippe non judicii modo, sed etiam oculorum usum abstulerat timor) promptis hastarum spiculis figebantur. Non defuere tamen ex his aliqui, qui decori exitus cura, facie iraque in hostem versa, non inulti cadebant. Desiderati dicuntur in hac Covensteniana pugna, horis ferme septem agitata, ex Antverpianis quidem, auxiliaribusque, atque ex illis maxi-

1585. *Holland. & Zeland. Hic strages maxima.*

magno Hispanorum ausu.

Numerus occisorum ex Fœderatis. Holland. & Zeland.

1585. maxime, tria circiter millia, præter eos, quos flumen hausit. maiore utique, quam pro numero iactura, amisso robore veteranorum, ac militiæ præcipuis. captæ naves magnæ viginti octo, depressæ quatuor: reperta in iis ænea tormenta sexaginta quinque, ferrea & minora omnino nonaginta, & copia bellici apparatus, commeatusque sane quamplurima. Ex regiis vero cæsos fuisse non pauciores septingentis, & ex his Hispanos supra quadringentos: saucios autem quingentorum numerum excessisse compertum est. Recuperato in hunc modum fatali aggere, Alexander actis primum victori Deo gratiis, easdem voluit à sacro ordine inter sacrificandum postridie ubique persolvi: simul pro iis, qui in pugna ceciderant, peragi (uti mos illi erat) exercitu præsente, emortuale Sacrum. Proxima, post sauciorum curam, cura non minus saucii Covenstenii aggeris fuit: quem tredecim omnino locis apertum ac lacerum, ut repararent, præter ceteram materiam, & fascium terræque complementa, aggestis cadaveribus hostium milites irati, ac festinantes obstruxere.

Præda.

Cæsi ex Regiis.

Gratiæ Deo redditæ.

cura interemptorum salutis. & sauciorum & Covenstenii aggeris.

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECVNDÆ

LIBER SEPTIMVS.

LEXANDER, ne quid ſpatii perculſis hoſtibus relinqueret, audito perſtare adhuc portentoſum navigium ad Ordamum, multaſque in eum locum convenisse Antverpienſium naves; illuc Carolum Mansfeldium cum biremibus quinque, celocibus ſeptem, ac viginti minoribus navigiis, tormentis, ac milite inſtructis, immittit. Mansfeldius è navali ponte ſolvens, per ſciſſuram Scaldici aggeris, apud propugnaculum S. Petri, in campos alluvione undantes illico tranſgreſſus, tanta hoſtes celeritate circumvenit, ut facile nulla videretur evaſura navis, niſi inopinatum in ipſa rei molitione infortunium interceſſiſſet. Namque in Mansfeldiana biremi, qua vehebantur Comes Arembergius, Marchio Bentivolus, Comes Bevilacqua, & complures viri primarii, cupidine adducti navale illud prodigium, ac Noëticam, uti appellabant, arcam, oculis uſurpandi, forte incenſo bellico pulvere, qui doliolo ſervabatur, flagravit repente navis: Bevilacqua doliolo propior in flumen expulſus, nando Ordami ad ripas ſemivivus applicuit: aliqui in undas projecere ſe: nonnulli combuſti periere: Mansfeldius, ac reliqui, ore ac manibus diu prætulere flammæ veſtigia. Per hanc autem moram (nam multi ad opem undique accurrerant) pleræque Antverpienſium naves

1585. PORTENTOSI navigii reductio.

contra illud & alias naves Mansfeldius feſtinat,

Qui incenſa ejus navi paulum retardatur:

mox hoſtem aggreſſus

Q ſe ſe

1585. Finis belli. Naves aliquot capit. se se in urbem recepere, præter novem à Mansfeldianis insequentibus captas. Qua cum præda reversi victores, circum ingens navigium consistere, mirati, nullum inde propugnatorem, ex navali turba nullum, nullum ceu deserta in urbe habitatorem apparere. Et desertum plane illud reliquerant Antverpiani. Nam pridie plerisque tormentorum exoneratum, quum ne sic quidem amoliri inde potuissent, abiissentque; redierant eo die cum classe, extracturi è navigio milites, nauticumque instrumentum, ac subjectis flammis, eam lignorum silvam hostibus prærepturi. Et classiarios quidem, navalesque socios, ac supellectilis partem in naves jam abduxerant, cetera repentinus Mansfeldii adventus intercluserat. Hæc autem licet à captivis, uti se habuerant, relata essent, haud tamen iis fidem habuere Mansfeldiani: quantoque pacatiora omnia, nec hostile quidquam observabant, tanto occultiores in ea lignea mole, velut in altero Equo Trojano, dolos pertimescebant. Placuit, explosa in illam ex æneo tormento pila, tanquam igneo tentamento excitare machinæ torporem. Sed pila intra lateris tomentum surdo ictu accepta, non magis inde motum est navigium, quam si vastus in mari scopulus leni undarum attactu lamberetur. Postremo ex audacioribus unus, quasi muralem coronam primus adepturus: mox alii, ne minus auderent: tum præeuntium exemplo complures, captivis obsidum loco secum ductis, sociis nempe discriminis, eodemque, si quod lateret, periculo involvendis, molem subeunt: tabulata, foros, statumina infra supraque perlustrant, ac rimantur omnia. Nec ullis fraudum vestigiis usquam repertis, à metu jam securi, de amovenda loco machina, Scaldicumque ad pontem Parmensi Principi sistenda, cum navarchis consilium capiunt. Igitur avulso quidquid compactile, ac solutile fuit, mutilatum ea ratione navigium allevatumque, per inundatos Ordami campos in al-

Tum ad navigium maximum accedit.

Quod, uti inutile deseruerant Antverpiani.

Timent in eo insidias aggressores.

Tentant illud.

aliqui subeunt:

ac securi insidiarum,

veum fluminis trahunt, admonitoque Parmensi, pontem versus impellunt. Nec sine pompa id factum. Præibant captivæ naves, remulco tractæ: sequebatur Mansfeldiana classis, ipso, instar classis, navigio in medium accepto. Addidere plausum obviæ à ponte rates, explosæque, ubi in Alexandri conspectum venere, tormenta: tam effuso exercitus gaudio, ut per eam capti navigii speciem, ipsa jam victa captaque in triumphum duci Antverpia videretur. Et vero non solum militum vulgus, qui, ut in omnem partem nimius, quantum antea ad machinæ famam extimuerat, tantum ejus tunc præsentiam irrisit, atque uti formidandum pueris ludibrium contemptim habuit: sed etiam militum primores, atque Alexander ipse, demirati irritum tam vastæ artificium molis, qua hostes belli finem minati essent; vere advenisse, malo utique eorum omine finem belli, exhausta jam obsessorum potentia, interpretati sunt. Nec sane falso.

1585. in flumen detrahunt: & militari pompa, Naves 9. ad Alex. deducunt:

magna spe suis laborum.

Nam ubi Antverpiensium populus super cladem Coventenianam, captum navigium illud suum, atque adeo se spei ubique irritos viderunt, non ultra ab Holachio decipiendos se, aut ab Aldegundio sustentandos, vano externæ opis accessu, conclamarunt. Apparebatque, scissa in partes civitate, multitudinem non diutius obsidionis mala toleraturam. Nec animadversio in audaciores aliquot è plebe quidquam profuerat: quippe in carcerem conjectos vi populus extraxerat: nihil auso in posterum Magistratu. cujus neque consilium de Catholicis urbe pellendis, quo allevaretur urbs, Aldegundius probaverat, veritus longe acriorem, inevitabilemque multitudinis tumultum. Adde, quod repens ab urbe prædivitum aliquot mercatorum fuga: & Hansiaticarum civitatum legatio flagitantium, ut nisi pax iniretur, Hansiaticis mercatoribus liber egressus ab eo emporio suis cum opibus pateret; terruerant Antverpiæ

Antverpiensium populus non toleraturus amplius obsidionis mala, frustra coercetur à Magistratu.

Pacem quoque flagitant mercatores,

1585. Magistratum, & multo audaciorem effecerant plebem. Sed Aldegundius non consumptis adhuc, quas apprime callebat, artibus tractandæ multitudinis, spargit in vulgus, scripturum se Parmensi Principi, mox & iturum se in castra: &, si quidem æqua ab Hispano proponantur, nihil omissurum, quo pax brevi componatur. Scripsitque, ut admitteretur: atque admisso, ubi Alexander à Richardotto, cum quo Aldegundius primum egit, audivit, venisse illum, ut Antverpiæ, Hollandiæque, ac Zelandiæ reconciliationem una misceret: intellexit, ea plurium conjunctione provinciarum, lento nimirum, implicatoque dierum multorum negotio, speratis Anglorum auxiliis moram, ac spatium quæri. ideoque hominem cetera humaniter habitum, Antverpiam remisit, pollicitum, se accepta à Magistratu populoque facultate, de Antverpiæ seorsim causa transigendi, illico rediturum. Sed cunctante, suspicatus Alexander, rem callide produci, ut ex agro circum Antverpiæ, Mechliniæque suburbia, qualiscunque messis, quæ jam maturescebat, ab obsessis colligeretur; occupavit hanc quoque spem illis adimere. Jussitque Ambrosium Landrianum cum Vilvordiano suæ præfecturæ præsidio, rusticorumque caterva; & Vastium cum parte equitatus: hunc per Antverpiæ, illum per Mechliniæ suburbia, eodem tempore populabundos excurrere: segetesque, oleraque, & quidquid usui esse poterat, auferre in castra. Tum ipse cum expedita equitum peditumque manu in Antverpiensem agrum illatus, Burgerhoutum, munitam Antverpianorum militum stationem, Berchemium, aliasque circa arces, ac propugnacula eodem impetu expugnat: atque Antverpiam reliqua agri parte, qua demum sola extra pomerium fruebatur, exspoliat: civesque, ac famen intra urbem claudit. Enimvero eruptura erat populi seditio: neque enim aliud dissonis per urbem questibus audiebatur,

Aldegundius pro ea ad Alex. contendit. 9 Iunii.

Qui intellectis artibus illum remittit.

simul segetes per hostilem agrum advehi jubet in castra:

Ipse arces circa Antverpiam expugnat, 400 equit. 700 pedit.

& urbem suburbiis suis exspoliat. Fames ad seditionem cives impellit.

batur, præter panem, & pacem. Quum à Magistratu submissi, qui se per compita circulis insererent, spargerentque, Recens acceptas è Gallia litteras, quibus adventare tandem auxilium certo nunciabatur. Addebant aliqui civium, nempe ex Aldegundii cohorte, sibi exploratum esse, Parmensem Principem oblatorum quidem conditiones haud spernendas, clam tamen stipendiorum loco cum Hispanis pactum esse populationem urbis. proinde viderent, ne brevis moræ intolerantia, & sustentatæ ad eum diem obsidionis decus, & rem omnem domesticam, & uxorum filiarumque pudicitiam, & patriam & vitam simul amitterent. Sed minus hæc, latrante intus fame, audiebantur foris: & plerique gallicas litteras Antverpiæ natas in Aldegundiano conclavi suspectabant. Nam de Parmensi Principe dignior fama occupaverat vulgi animos. Acciditque interim parva quidem res, sed OPPORTUNITAS rebus etiam minimis pretium addit. Matronæ nobili ad curationem morbi, quo periculose laborabat Antverpiæ, opus erat asinino lacte, quod in urbe haberi quum nusquam posset, obtulit se juvenis, intrepide ausurus ex agro suburbano, quamvis ab hostibus teneretur, jumentum adducere, ducebatque, quum captus ab Hispanis ad Alexandrum Burgerhouti adhuc agentem deportatus est. Alexander, re uti erat audita, postquam juvenem præter opinionem benigne habuit, ac pietatem ejus ultro laudavit, jussit illico jumentum perdicibus, capisque Brugensibus, atque id genus avibus onerari. tum ea juveni tradens ad ægrotam perferenda, mandavit, multam ei salutem officiose suo nomine diceret: testareturque, se non modo illi sanitatis, ac virium recuperationem, sed Senatui, populoque universo prospera omnia, & salutaria ex animo cupere, ac precari. Profecto insperata hæc Alexandri comitas, cui statim Antverpienses, misso præstanti equo cum aliquot bellariis, ac pri-

1585.

sed sustentantur spe auxilii, & metu populationis quam pactus esset cum Hispanis Alexander.

Sed Alexandri benignitas per occasionem exhibita,

opinionem infregit.

1585. ac primæ notæ vino, publico nomine gratias egere; incredibilem ei civium benevolentiam, accedente præsertim juvenis prædicatione, conciliavit. Nimirum IN MILITARI armamentario, etiam benignitatis telum repositum habent prudentes belli Duces.

MECHLINIÆ deditio. At Mechliniæ deditio rem confecit. In ea urbe, post auditam in Covenstenio aggere sociorum cladem, ortum erat inter præsidiarios, civesque dissidium: eodemqne aucto post ademptam vicinæ segetis spem, magnopere timebatur à civibus, ne miles, direpta relictaque urbe, in Blochusiam arcem, quam Mechliniæ proximam tormentis, ac re cibaria communierant, se se inferret. Quod ubi Alexandro exploratum, occasio visa est Mechliniam invadendi: statimque expeditioni imposito Marchioni Renthiaco, cum Licquio, ac Mottæo, manda, recta Blochusium festinantes, hostium consiliis antevertant, Renthiacus raptis illuc copiis, secutisque tormentis, non modo Blochusium nondum ingressis eo præsidiariis, sed etiam Necherspoliam, aliasque Mechliniæ circumdatas munitiones in potestatem redegit, ipsaque ab urbe, circumpositis castris, deditionem expressit. Vrbs, paciscente Famausio Gubernatore, Parmensis arbitrio clementiæque dedita est. præsidiarii absque signis educti, signa ad Alexandrum missa: qui habita civitatis ratione magnam partem catholicæ, mitiores multo conditiones Mechliniensibus edixit. Nam pro septingentis præsidiariis urbe egressis, non nisi ducentos Wallones Proveno duce substituit, jussis civibus una cum præsidio urbem suam tueri: & nulla imposita mulcta, veniam civitati, Regis nomine, liberaliter impertivit: lætus ipse, quod paucos intra dies, nulla suorum jactura, & Mechliniensem Archiepiscopum post longum exilium, in suam sedem (qua non alia inter sacras per Belgium præfecturas insignior) reposuisset: & urbem urbium Belgicarum florem, & cum ea Me-

Marginal notes: cives fame laborant, & à præsidiariis suis timentes: — unde post amissas vicinas munitiones, — *19 Iulii.* — se dedunt Parmensis arbitrio, — gratiosis ab eo conditionibus acceptis. — *Carolus Gistelius. Prov. Domin.*

ea Mechliniense dominium, ex septemdecim provinciis unam, Principi suo redonasset: eo maxime tempore, quo acceptis ab Rege litteris de Placentinæ arcis, quæ hispano præsidio tenebatur, restitutione, agere posset regiæ liberalitati grates, cum victoriæ nuntio gratiores.

1585. Ipse pro restituta Placentina arce, Regi Mechliniam rependit. 21 unii.

Sed nuncium multo acceptiorem brevi transmisit ad Regem, subacta demum Antverpia. Etenim Consul Aldegundius, ubi rem desperatam publicam vidit, sibi privatim consulturus, legationem à Magistratu, ac civitate destinatam ad Parmensem festinavit. legati unus & viginti fuere: inter quos eminebant Gulielmus Merodius Dufflæ dominus, Ioannes Sconhovius, Andreas Hesselius, & ipse Consul urbis Philippus Marnixius Aldegundius. Quibus Beveræ ab Alexandro exceptis, Aldegundium præsente regio, bellicoque senatu, omnium nomine in hæc verba prolocutum accepi. *Non hic adsumus, invicte Princeps, ut annuam moram, qua adversum te nostra defendimus, anxia legatione deprecemur. Quis enim urbi toto Belgio potentissima a modicis adeo obsidentium copiis timuisset? Tuque ipse, ut* NEMO *fortium segnes amat, facilitatem nostram metumque voluisses, opinor, magis, quam probasses. Compertus erat nobis militum vestrorum numerus: explorata castrorum necessitates, contempta navium raritas, audita per exercitum querela: & seditiones in dies expectabantur. An tu cum decem, aut undecim hominum millibus (neque enim cum pluribus tantum operis incœptasti) in obsidione duraturus esses, qua simul urbem à terra, & ab undis cingeres: Brabantiam equitatu percurreres: vicinarum urbium auxiliis obsisteres? simul vastum adeo flumen, & supra contra Gandavensium vires, & infra adversum Zelandiæ, Hollandiæque potentiam clauderes? tam multa per Scaldicum aggerem propugnacula invaderes, classi classem, quæ tibi nulla tunc esset, opponeres: annonam, ac subvectiones in castra defenderes: omnia castellis, præsidiis, stationibus instrueres? Profecto nec si tu quinquaginta bellatorum millibus abundasses; nec si tibi milites centimani*

DE ANTVERPIÆ deditione legati agunt cum Alex.

A monte S. Aldegund.

Aldegundii Antverpiam dedentis oratio.

Q 4 *fuissent.*

1585. *fuissent, credi poteras, rebus tam multis, tam loco distractis, effectu arduis, opere diuturnis, necessitate instantibus, suffecturus. Et tamen cum ista militum paucitate, Antverpiam à terra, ab aquis, obsedisti: Flandriam, ac Brabantiam, sparsis ubique stativis occupasti: annonam, quæq; alia obsidentibus necessaria, novum molitus alveum, in castra perduxisti: arces, ac munimenta super aggeres, perque campos alluvione submersos, proseminasti: & quod fieri potuisse solum credidimus, quia factum esse conspeximus, cum flumine maris auxilium trahente congressus es, atque adversus æstuantis Oceani furias, adversus acuta glaciei verbera, inter assidua classium certamina, Scaldim, aut verius mare, sub pontem misisti. At nos pontem, non sine tuorum clade, perfregimus. Tu à clade animosior molem extemplo reposuisti. Nos Scaldim in campos avertimus, & navigationem alibi quæsivimus. Tu hic quoque Scaldim insecutus, novo illum ponte secuisti, & transversarium aggerem navigaturis objecisti. Nos aggerem invasimus, perfodimus, viam illic navibus aperuimus. Tu victores inde depulisti, scissa apertaque reparasti, spem transmissionis omnem interclusisti. Quid usquam machinarum est, quod non admovimus? quas vires classium, quæ miracula ignium, quas natantium moles arcium, non exprompsimus? Quantum ab ingenio, quantum ab arte peti potuit, cælum, mare, ac tantum non tartara in societatem auxiliumque devocavimus. Et his tamen omnibus, non modo à mœnibus nostris te non abstraximus, non absterruimus, sed etiam in aliarum clades urbium circumferentem arma & victorias, irritavimus. Rem perfecisti, Princeps, quâ veterum, recentiumque temporum annales, majus utique non habent. Sæpe nos legimus, interdum & vidimus, assidenti hostilem ad urbem Imperatori, dum unam premit & capit, aliam procul amissam. Tu, dum Antverpiam toto belli conatu obsides, ceu nostri securus, simul in Flandria Teneramundam expugnas, & Gandavum fame subigis: simul in Geldria nobis Neomagum eripis: simul in Brabantia Bruxellas, & Mechliniam ad deditionem cogis, sicque ad tres simul provincias,*

dum

dum uni insistis urbi, victorias ex victoriis tibi nascentes extendis. Adeo committi uno cum hoste, magnitudini mentis tuæ parum est. Hæc porro diuturnæ contentioni inter oppugnantes atque obsistentes commemoratio eo denique pertinuit, ut planum facerem, defensionem à virium suarum consciis non temere susceptam, & ab iisdem fortunam tuam expertis non timide omissam. Gloriam devictæ Antverpiæ Superi & virtus tua tibi dedere, Alexander: & nobis aliquid gloriæ posteri dabunt, quod à te non cito victi sumus. Vnum non nostra tantum, sed & tua & Regis avunculi tui causa rogamus obsecramusque; ut, sicut quantam urbem ipse viceris, vincendo intellexisti, ita illam capiendo, ac potiundo, nihil de vi, majestateque ejus, nihil de victoriæ tuæ monumento, nihil de regiæ possessionis amplitudine, ac censu, imminutum velis. Imminues autem, si aut civium animis certa religione præscripta, aut eorumdem corporibus, ac fortunis, præsidio externorum imposito, civitatis statum immutaveris. Floret in præsens, si qua urbs alia per Europam, Antverpia. Civium numerum, convenarum frequentiam, ægre ineas. Naves omnium regnorum onerarias, per arma dum licet, quam amplus est Scaldis haud capit. postremo nullum usquam terrarum gentiumque emporium est, quod plures una provincias, & provinciarum opes, negotiorum communione jungat, ac misceat. Durabit loco celebritas, quamdiu Religionis solitudo, arcium minæ, præsidiorum terrores, non obstruent hoc asylum. COMMERCIA *securitas alit. Quanta autem speranda sit inermi negotiantium populo securitas inter armatos, & prædæ assuetos, hujus profecto urbis populationes, incendia, excidia, luctuoso atrocique documento satis erunt. Quæ sane mala, ne rursum Antverpiæ pertimescenda sint, per hodiernæ deditionis leges, quas tecum inituri huc accessimus, sapientia, Princeps, tua præcavebit.* Ad hæc Alexander brevi responso, Accipere se dixit animo perlibenti Antverpiæ legationem. atque ut ipse fortia militum suorum facta in Dei benignitatem, inque Dei Matris opem referebat; ita æquum esse, Antverpienses agnoscere, vires suas, aut civi-

[Margin: 1585.]

[Margin: an. 1576. Vide lib. 8. dec. 1.]

[Margin: Respondet legatis Alexander.]

1585. civitatum provinciarumque fœdera, aut externorum Principum auxilia, contra legitimi Belgarum Domini potentiam, æquitatemque frustra esse. In conditionibus statuendis non ea se cogitaturum, quæ peccaverint Antverpienses, armis adversus Religionem, ac Regem motis: aliisque per Belgium populis, tanquam signo Antverpiana ex arce ad defectionem convocatis; sed habiturum se in consilio clementiam Regis, ad ejusque respectum, conditonum præcipua moderaturum. Interim esse ab se designatos, cum quibus ipsi liberius congrederentur, viros prudentia claros, & partibus haud infensos. Irent ad eos, capitaque conferrent. tum se mentem Regis, non ingrata illis interpretatione, significaturum. Delegerat ad eam rem Alexander Pamelium, Richardottum, & Vandenburgium, privati, Artesiæ, & Mechliniæ consiliorum Præsides: omniaque eorum sapientiæ, arbitrioque tradiderat: exceptis solum capitibus ad obcdientiam Regi debitam, Religionemque spectantibus: quæ solito attentius seposuerat sibi, uti facere jussus erat à Rege. Nam quum multo ante Alexander, ut promptiores haberet ad deditionem Antverpienses, ab Rege exquisivisset, An videretur, non semper definiendum esse tempus hæreticis ad res suas captis in urbibus expediendas: sed eos tamdiu tolerandos, dum spes sanioris mentis, ac reductionis effulgeret; rescripserat ad ea Rex, hujusmodi spatium indefiniti temporis haud indulgendum, quacumque spe, aut persuasione secuturæ reconciliationis. In quam sententiam quoniam sæpe alias ille disseruit; libet ex novissimis ab Hispania litteris, quamquam posteriores fuere, partem manu Regis exaratam hic opponere. *In omni colloquio, conventuque cum civitatibus, arcibusque, quæ in nostram potestatem venient, hoc primum, hoc supremum esto: ut hisce in locis, Religio catholica recipiatur, nulla sectarum professione exercitiove, sive urbano, sive Forensi hæreticis usquam permisso; nisi ad res eorum*

eosque ad tres Præsides remittit, quorum arbitrio omnia tradiderat: exceptis capitibus, de obedientia ergaRegem, & religione erga Deum.

1 *Maji.*

17 *Augusti.*

De Religione sententiam suam sic aperuit Rex,

rum

rum domesticas componendas mora temporis aliqua, eaque certa & circumscripta concedenda sit. Qua super re, ne quis interpretationi, aut moderationi locus relinquatur, plane edico, Sibi ut persuadeant, qui in nostris Belgii provinciis victuri sunt, alterutrum eligendum, aut nihil de veteris Romanaque cultu Religionis immutandum, aut post definitum tempus illico sedem alibi quærendam. Quæ si fiant, divino equidem Numini confido, cujus honori obsequioque in hoc bellum tanto cruoris, tanto opum impendio, tot jam annis insistitur, omnia in melius processura: ejusque Majestatem, pro ea qua solet providentia, ita res nostras perpetuo temperaturam, ut ex earum felici eventu intellecturi sint homines, quanti demum referat, Divinæ bonitati se credere, debitumque illi servitium rebus omnibus præhabere. Quod si aliter Deo, nostra ob delicta visum fuerit, ego satius duxero, mea omnia pro ejus causa profundere, quam ab hac si forte minus fortunata, pia certe constantia, vel minimum cujusquam humani consilii respectu aliquando deflectere. Hoc autem Regis Catholici propositum Deo cordi fuisse vel ex eo visum est; quod, quo die illa scribebantur à Rege, erat autem decimus sextus ante Kalendas Septembres, eodem die, in Beverano colloquio, acceptis conditionibus dedidere urbem Antverpiensium legati. quum tamen hi à principio agere cum regiis Præsidibus aggressi satis ostendissent, implicitum, tardumque reconciliationis negotium fore. Nam tribus illi capitibus, inter alia, immobiles insistebant: Vt Religio, qualis tunc erat, libere exerceretur: ut semiruta non repararetur arx: ut nullum urbi præsidium cujuscumque nationis esset, imponeretur. Quin, ubi negatam Præsidibus facultatem audivere de Religione disceptandi, Parmensem adeunt non ultra progressuri, nisi ea libertate impetrata. Et Aldegundius quidem, inter alias cum Alexandro congressiones, semel seorsim à collegis, super eo capite quatuor continenter horas immoratus, affirmare ausus est, Ea liberatis conditione Zelandiam,

1585.

17 Augusti.

Agunt legati cum Præsidibus.

Tribus in rebus dissentiunt.

Magna Aldegundius promittit si libertas Religionis concedatur.

1585. Hollandiamque, atque adeo fœderatum omne Belgium ad Regis obſequium trahi poſſe. idque in ſe recipere: ſperareque, pro ea qua eſſet apud provincias authoritate, magnum ſe utriſque partibus beneficium brevi collaturum. Sed præciſa protinus ab Alexandro omni ſpe hujuſmodi arbitrariæ, ac promiſcuæ religionis, ex qua civitates, ut ajebat, ac provinciæ in ſectas ſtudiaque diſtractæ, neque inter ſe, neque cum Deo, aut cum Principibus Dei adminiſtris ſervare pacem queant; illum comiter admonuit, Reputarent apud ſe declinantium in dies rerum ſuarum ſtatum, inſperabile à Gallorum turbis auxilium, callidam Angliæ cunctationem, invictam, nec ſumptu exhauriendam, nec bello fatigandam Regis Catholici potentiam: addens oblique aliqua, quæ ad privatum ejus commodum pertinerent, quæque ſpem gratiæ ab Regis clementia præmonſtrarent. Hæc autem adeo facunde, ſpirituque tanto, ac verbis, ut ipſe ad Regem ſcripſit, ſibi à Deo plane immiſſis, ante Aldegundii oculos repræſentavit, ut demiratus ille inſolitam dicendi vim, egreſſus inde confeſſus ſit, Multis ſe cum viris eloquentibus ſæpe congreſſum, nullum Parmenſi Principe efficaciorem, affabilioremque comperiſſe: uſurparique poſſe à ſe illud Aſdrubalis de Scipione judicium, Mirabiliorem ſibi coram viſum eſſe Farneſium; quam auditum rebus bello geſtis. Et profecto is ſive alloquio Parmenſis, comitateque captus, ſive ſuſtinendæ obſidionis ſpe dejectus, mutati argumentum animi paulatim oſtendit, dum deditionis exinde capita pronior agitavit. Quin etiam edito poſtea libello, quum res ab Alexandro patratas, clementiam ejus in victos, in ſervanda fide ſanctimoniam, ceteraſque Imperatorias virtutes, liberali præconio celebraſſet; adjecit inter alia, *Sumi adverſus Philippum Regem arma a ſubditis populis, integra conſcientia, nequaquam poſſe.* Quæ ſane confeſſio non temere inter loquendum prompta, ſed

contra Alexandercum eo ſermonem habet,

10 *Aug.* eoque ſermone is mirifice capitur:

T. Liv. l. 28.

& pronior ad deditionem conficiendam redditur. Immo edito poſt libro laudat virtutes Alexandri, & Regis cauſam.

ſed litteris ad memoriam conteſtata , ut erat 1585.
hominis authoritate inter ſuos , & Calviniana ſapientia longe clariſſimi, Fœderatorum cauſæ momenti plurimum abrogavit , ipſe ſuis offenſus inviſuſque , regendam ad Rempublicam poſtea non acceſſit. Tunc vero legatis , Regiiſque , quos dicebam , Præſidibus , ſæpe congreſſis , denique poſt aliquam diſceptationem , præſente Alexandro , *Primum de Religione conditio firmata eſt : Vna, eaque vetus , & catholica Antverpienſibus præſcripta. Iuſſi iidem templa,quæ diruerant, opportune reponere : ſimul & ejectas religioſorum ordinum familias in urbem , inque ſua loca , & bona recipere.* Quam de ſacris ordinibus conditionem quum legati in hujuſmodi verba concipi curaſſent , *ut ea in urbem religioſæ familiæ revocarentur , quæ Carolo V. Imperatore domicilium Antverpiæ habuiſſent* ; Alexander, intellectò , per eam nempe fraudem excludi Patres Societatis Ieſu , quorum ipſe militiam adverſus hæreticos paratam maxime adhibebat ; conditionem protinus rejecit , comprehendique omnes æque voluit. Indulgentior aliquando fuit in arce non reſtituenda : & in præſidio ex Hiſpanis , Italiſque , à quibus ſibi cives cautum volebant , in urbe haud collocando. In hunc tamen modum conditio lata eſt , *Vt Parmenſis Princeps præſidium ex amicis nationibus in urbem ſecum adduceret : & , ſi quidem Hollandi, Zelandique Regi ſuo reconciliarentur , urbs ab arce, atque à præſidio libera in poſterum foret : ſin minus, Antverpiæ ſecuritati contra finitimos Zelandos,alioſque conſuleretur.* In reliquis conditionibus liberàlis per omnia Parmenſis , præterita etiam læſæ Majeſtatis crimina Antverpienſibus , Regis nomine , condonavit : priſca urbi privilegia reſtituit : quadriennii moram permiſit hæreticis ad res ſuas componendas. & , quamvis ob graviſſimas in obſidione impenſas , magnam earum partem petere , mulctæ loco , non abſurde poſſet , non niſi quater centena florenum millia , nec ſemel omnia , ad ſtipendia militum

Inviſus propterea Fœderatis:

Conditiones impoſitæ urbi in deditione.

Dolus in iis detectus.

1585. *centum & sexaginta aureorum millia.* imperavit. Captivos, qui apud regios, quam apud hostes, plures erant, liberos utrinque dimitti placuit, si non ante pro redemptione pretium spopondissent: Tilinio excepto, cujus tamen causam Regi sepositam, eidem se commendaturum pollicitus est: effecturumque, ut sicut Lanuam paucis ante diebus cum Comite Egmontio commutatum, in Galliam remiserat, sic partem quamprimum Tilinius sequeretur.

Recitantur in urbe conditiones. Hæc, atque alia deditionis capita (fuere illa septem & viginti) dum à legatis Antverpiam reversis coram Magistratu populoque, magna omnium aviditate, recitantur; ingens repente tormentorum fragor, qui è Scaldico ponte, vicinisque aggeribus erumpebat, audiri cœptus est: crescebatque, quum egressi urbe complures, atque è tumulis, ac turribus speculati, referunt misceri Farnesianum ad pontem, perque ripas fluminis aggeresque, atrocem profecto pugnam. haud dubie advenisse Gallorum, Anglorumve subsidium: ab his urgeri inopinata aggressione Hispanos, atque ut imperatos non diu adversum recentem, firmatumque militem duraturos. Igitur credita re, popularium multi, ut ferme SPES, & cupido credulos homines facit, novis jam consiliis arma capessunt, hortantibusque, qui deditionem abnuebant, legatos circumsistunt, spatiumque ad deliberandum super conditionibus amplius exposcunt. donec ab nunciis, aliis super alios, certiores fiunt, nullas Gallorum copias, classem Anglorum nullam apparuisse: sed festum illud ludicrumque militum certamen esse. Fuitque ex iis falsior, qui re propius explorata, affirmavit, compertum sibi, non adventasse quidem subsidiarias ex Anglia naves, sed Argonautarum classem è Colchis auream Parmensi pecudem attulisse. At illi in eum modum illusi, atque hortatoribus irati, ad audiendas iterum deditionis leges, eadem, qua modo abierant, levitate, rediere. Eorum tamen non paucos ad inspectandam ejusmodi militarem pompam clam

[Margin notes: Sparsoque rumore advenisse Anglorum auxilium, & Regios aggressum esse, — dubitant Antverpienses de conditionibus admittendis. — *Toson d'oro.* Illusi redeunt ad eas audiendas. Illusionis occasio.]

clam traxit aviditas. Agebatur illa in Farnesiano exercitu gratulatio ob aurei Velleris solennia: cujus torquem ab Rege antea missum distulerat Alexander in hoc tempus accipere, quo Antverpianæ victoriæ jam securus, eo honestamento insignior urbem intraret. Et milites pro studio, amoreque in Imperatorem suum, in majus omnia cumulabant. Namque à Beveranis castris, ubi Prætorium erat Principis, ad Calloum usque, atque hinc ad Scaldim, & pontem, cohortes per stationes dispositæ protendebantur. pontem belli primores insederant: Scaldis ripæ, castella, aggeres, naves, armatis omnia legionibus collucebant. arx Divi Philippi in pontis capite ad Brabantiæ oram, augendæ celebritati delecta erat. Ad hanc Alexander è Bevera in equo movens, Nobilitatis flore comitatus, exceptusque per viam novis identidem nunc equestris, nunc pedestris pugnæ imitamentis; ubi pontem attigit læto turbarum tibiarumque cantu resultantem, ingenti tormentorum fragore è castris, è propugnaculis, è navigiis infinite reboantium, salutatus est. Emensus pontem, ac sacellum Philippææ arcis ingressus, post solenne Sacrum ab Archiepiscopo Cameracensi, Ludovico Barlamontio peractum, aurei Velleris collare induit è manibus acceptum Mansfeldii Comitis, qui in eo munere personam referre se dixit Octavii Parmæ Placentiæque Ducis, cum quo ante annos undequadraginta in eum ordinem à Carolo V. relatus fuerat, Inde egressus, renovata ubique per ripas, aggeresque resonantium lætitia machinarum, inter faustas militum voces, prospera quæque Imperatori suo comprecantium, Beverana in castra revectus est. Constititque inter omnes, à nullo unquam Principum virorum sumptum id muneris fuisse magnificentiore pompa: quippe in medio veteranarum, ac toties victricium legionum: super admirandam Scaldici pontis molem: post memorabilem omnium, quæ aliquando fuere obsidio-

1585. celebritas aurei Velleris ab Alex. suscepti.

Ejus pompæ narratio,

Alexpennii frater.

Petr. Ern. Mansfeld.

39.

1585. fidionem, in potestatem redacta Belgicarum urbium potentissima.

17 Aug. Legatos deditionem offerentes excipit Alexand.

Nondum Alexander in castra pervenerat, quum obvios Antverpiæ legatos habuit, deditionem civitatis, acceptis jam conditionibus, offerentes. Quos comiter amplexus apud se retinuit, præmissis in urbem Præsidibus, Richardotto, & Vandemburgio, cum regio feciali: quibus additi sunt Centuriones Petrus à Castro, armare gladio solitus Alexandrum, Didacus Escovarius Mondragoniæ legionis Instructor, & Propertius Baroccius machinationibus præfectus. ut illi firmata jam deditionis capita constabilirent, & admissam deditionem promulgarent: hi extra intraque lustrarent urbem, venturoque Principi securitatem assererent. Et Antverpiæ audito reconciliationis exitu, regiis præcursoribus magna populi gratulatione acceptis, illico per urbem discursum est. Insignia, imaginesque Alenconii Ducis ad terram dejecta, hispani Regis ubique reposita: in Parmensis adventum quæsitissima quæque apparari cœpta: omnia ex diuturno mærore metuque in hilaritatem, ac ludorum curas repente conversa. Decem adhuc dies supersedit urbem ingredi Alexander. Quo tempore verbis exequi non est, quam multi mortales ex omni Belgio, finitimisque locis illuc confluerent. alii ut triumpho victoris inituri mox urbem, interessent; complures ut munimenta castrorum, & auditam Farnesiani pontis molitionem contemplarentur: nonnulli ut operum formas, quæ brevi deponenda rumor increbuerat, certa dimensione delinearent. Sed nulli hæc avidius circumspectabant; quam legati Antverpienses, quique ex urbe, laxatis jam non minus animis quam portis erumpebant. nunc imposita aggeribus castella suspiciebant, nunc alveum Parmam, portumque Perlam admirabantur: ad structuram autem pontis, attoniti hærebant, operisque miraculum & oderant, & commendabant. at in Covenstenio aggere, recenti adhuc cruo-

missis in urbem qui rem constabiliant, Sergens major.

In magna populi lætitia,

signa Alenconii dejecta, Regis reposita,

& expectatus Alexandri adventus.

Concursus externorum ad ejus triumphû, & ad pontem inspiciendum, maxime Antverpiensium urbe prodeuntium ad opera Alex. contemplanda:

cruore, sparsisque artubus, ac truncorum corporum reliquiis horrido, novissimam suorum cladem agnoscentes tacite ingemiscebant: juvabatque subjicere oculis, quod animi aversabantur. 1585.

At vero Alexander Antverpiam ingressurus, ante alia amovit à portu urbi opposito in Flandriæ capite, atque à Tiliano propugnaculo, mox & ab ipsa Antverpia, milites præsidiarios, omnesque inermes Zelandiam versus emisit. Tum catholico exercitui apud Stabruchum convenire jusso Vastium imposuit, pro Mansfeldio, qui Lucemburgum, ad præfecturam suam, curationis causa se receperat. Ex universis autem copiis bis mille pedites selegit, in Centurias Germanorum octo, in Wallonum duodecim distributos, hastis armatos, aut sclopis majoribus minoribusve: ac turmas equitum tres, loricatorum unam, lanceariorum duas: hosque omnes subsistere ad Berchemium Brabantiæ pagum voluit. simul Georgio Bastæ imperavit, ut cum trecentis equitibus è Burgerhouto, tractum illum, qua sibi transeundum erat, excurreret. Postero die è Beveranis castris cum aula profectus, trajectoque Scaldi, peditum partem è Berchemio in urbem præmittit, ductore Licquio, qui eorum aliquos Georgianæ portæ, quam & Cæsaream vocant, imponeret: alios præcipua per urbis loca distribueret, ac veluti totidem stationibus mutua sibi ope manum porrigentibus Antverpiam complecterentur. Adeo non victam modo urbem, sed victoriam ipsam in potestate habere voluit Alexander. Rebus ita compositis, refertis infinita hominum multitudine intra extraque urbem, viis tectisque, processit reliquus Alexandri comitatus, peditibus, equitibusque non tam ornatu vestium armorumque, quam, (ut erant veterani omnes, selectique) ipso martiali aspectu, ac militari ferocia plane visendis. Sed visum ad se trahebat omnium Alexander, captarum urbium provinciarumque clarus titu-

TRIVMPHALIS ingressus ejus.

Petr. Ern. Mansf.

Coranæ.

Præmissi, qui vias ad urbem, 27 *Aug.*

quique urbis portas ac fora custodirent.

militum aspectus.

1585. Ipse super omnes spectab.lis,

titulis, quos pro imaginibus, simulacrisque solitis præferri priscis triumphatoribus, fama ei circumdabat, & spectantium cogitationibus suggerebat: auditarumque magnitudo rerum quanto illum homine majorem prius admoverat animis, tanto tunc avidius quærendum oculis, fruendumque insatiabiliter exponebat. Circa ipsum vehebantur primores quique, Dux Areschotus, Caetanus Sermonetæ Dux, Princeps Chimacius, Comes Egmontius, Marchiones Renthiacus, ac Varambonius, Comites Arembergius, Mansfeldius, Altapennius, aliique, potissimum Belgæ. nam ex Hispanis, Italisque, quo gratius foret Antverpianis, tunc quidem raros admittere visum est. Cum hoc comitatu, & postremis prætorianis turmis, ductoribus Leone Lazaro Haller, & Nicellio, Cæsioque Comitibus, Georgianæ portæ successit Alexander: ibique præsto ei Virgo fuit, genris more, Antverpiam habitu symbolisque referens. quæ triumphali è curru cum nobilium puellarum choro descendens, Parmensem Principem venerabunda salutavit: traditaque illi aurea clave, Qualem ipsa precata olim fuerat ingressum Carolo V Imperatori, cui porta illa primum patuit, talem ejus nepoti per eadem victoriarum vestigia gradienti magnifice vovit. Alexander accepto comiter dono, atque ad aurei velleris monile ante pectus addito, habuit sane tota urbe complura, quæ subitaria miraretur argumenta publicæ gratulationis. Nam & Merano in ponre rostratam columnam vidit miræ altitudinis tunc erectam, superpositis Alexandri Macedonis, & Romani Alexandri signis: & alibi alias pegmatum species, & arcuum moles, & ignium hilaria: in quas spectaculorum pompas illi iidem toties noxii machinatores ingenium manusque nunc verterant: atque ipsa machinarum fragmenta paulo ante in usum belli destinata, nunc in triumphi solennia concinnaverant, victorem mutato in obsequium artificio placaturi. His Alexander, aliique operum apparatibus, grato,

Carol. Mansf.

ante urbis portam à Virgine excipitur:

& per urbem variis lætitiæ argumentis consalutatur.

to, brevique aſpectu æſtimatis, in principem Dei Genitricis Baſilicam, cum omni comitatu, feſtinavit. Ibique cum ſacro Gratiarum carmine ad muſicos modos dicto miſcuit ille ſuas privatim preces grateſque, quas, ſecundum Deum, Magnæ Dei Matri perſolvere ſe palam teſtatus eſt, QVOD EIVS INSTINCTV SVSCEPTA, EIVS DVCTV ABSOLVTA FELICITER EXPEDITIONE, DOMINAM SVAM IN SEDEM, EX QVA SACRILEGE DEIECTA PRIDEM FVERAT, PIIS AC FORTIBVS ARMIS CATHOLICI REGIS, ALIQVANDO RESTITVTAM VIDERET, ATQVE ADORARET. Inde in ædes ſemirutæ, deſertæque arcis recta contendit: incedenſque per agmen ante arcem ſubito compoſitum ex militibus, qui præceſſerant, quique ex urbe illuc juſſi convenerant, paulum in limite arcis ſubſtitit: accitoſque ad ſe propius Tribunos, ac Centuriones, antequam per urbem diſpararet, paucis in hunc modum allocutus eſt. *Dei benignitate, ac virtute veſtra, Commilitones, Antverpiam tenemus. ut autem ſecuri teneamus, ego vos ex omni exercitu ſelegi, quorum militari diſciplina, in primiſque modeſtia, atque inoffenſa cum civibus converſationi tutelam urbis commendarem, tanto quidem impenſius, quanto fixum magis firmumque huic Antverpienſi populo fuerat, in urbem præſidiarios non admittere: quod ab iis videlicet pertimeſcerent ſi non publicam direptionem, ac prædas, quamquam & hoc illis perſuaſum erat; perpetuas certe rixas offenſioneſque, quas fortunarum ſuarum objectu quotidie redimerent, quotidie alerent. Eam ut evellerem ex illorum animis perſuaſionem, fidem ipſe meam obligavi. nec futurum me promiſſi, ac ſpei vanum credidi, hoc delectu militum, habito, quibus præeſſe viros decoris ſui memores, & de mea fide ſollicitos non ignorem. Proinde veſtrum erit, curam omnem intendere continendis in ſua cujuſq; ſede, officioque præſidiariis: eorumque*

1585. In templum deſcendit

& grates Virgini perſolvit.

Tum arcem ingreſſurus milites ſic alloquitur.

1585. *rumq; in cives injuriis, si quæ forte contigerint, haud impune transmittendis, sed protinus vindicandis: ut prius audiant militum animadversionem cives, quam civium querimonias militum præfecti. Sic sancietur in civitate concordia, & longum obsequium. Mementote, degere vos in aditu Zelandiæ, Hollandiæque, quarum arces aspiciantur ex Antverpiæ mænibus, & voces propemodum exaudiantur. Respicient illuc Antverpienses, si se superbius haberi sentiant domi suæ ab externo milite: QVI quum semper civitatibus esse gravis solet, tum recens vict.s, tanquam fortunam suam è proximo respectantibus, gravissimus est. Itaque & intolerantius ferent injurias à victoribus: & quasi deposita nondum ira bellum adhuc secum geratur, resument & ipsi non ægre hostiles animos. Nimirum FACILE ignem concipiunt, quæ paulo ante extinctæ sunt faces. Ego, quod ad me attinet, gloriosos Catholici exercitus labores, cujusquam licentia frustretur, præsente cura invigilabo.* Ita præmonitos in destinata jam urbis loca separavit: jussitque per aliquot dies arma è manibus, velut in acie, nunquam deponere; donec habitis comitiis novos Magistratus, remotis hæreticis, urbi daret.

Postea in stationes per urbem distribuit.

Pompa hispanorum, italorumque, super pontem exhibita honori Imperatoris sui:

Hæc dum Antverpiæ, triduum continuata gratulatione, agitabantur, Hispani, Italique, quando urbe non admittebantur, saltem ne communis gaudii, cujus ipsi in primis authores fuerant, exortes forent, apud Scaldim, lætum Imperatori suo triumphum, subitario apparatu, meditati sunt. Noverant pontem tres intra dies dissolvendum. placuit per stantem adhuc machinam, pompam ducere: & in pontis capite, Marianam arcem pro arce Capitolina interim habere. Ergo alacritate mirabili, cæsis quotquot circa erant fruticibus, arboribusque, festas in ponte moles atque arcus attollunt: pontis latera, & loricas ramis convestiunt: solum foliis integunt: postremo symbola, & carmina in Alexandri laudem, qualia inter armatos esse poterant, ramis arborum passim appendunt. tum ipsi frondibus redimiti, com-

composito gradu ponte incedentes, renovata ad singulos arcus sclopotum strepentium lætitiâ, in Marianam arcem inferuntur. Crederes mutuatos exemplum à Macedonis Alexandri militibus, qui post Nysæ victoriam, in calle captæ urbis proximo, nescio quo instinctu in hilaritatem soluti, decerptis è nemore frondibus hederarum, vitiumque coronati, admirante primum Alexandro novam illam suorum pompam, mox & probante, lætis summo in colle discursibus Orgia celebrarunt præsidi nemoris Deo. Quin etiam Dux ipse tripudiantibus immistus: apparatis large epulis bacchabundum agmen ad extremum excepit. Et ista quoque epularis appendix in hac, quam dicebam, Hispanorum, Italorumque gratulatione non defuit. Namque dum festo tibiarum, vocumque concentu, magnæ Dei exercituum Matri in ejus arce gratias persolvunt, audiunt improviso adventare ab altera pontis parte cum globo Nobilium Alexandrum. Is enim comperto, quid sibi honoris ultro haberetur à milite, delectatus præter modum ingeniosa illa suorum benevolentia; non distulit homo militaris, & commodare tunc illis præsentiam suam, & sequenti die exhibita cæna gaudium cumulare. Et vero jucunda oculis species erat, intueri cænantem super Scaldim exercitum, mensis, quantum à Brabantia in Flandriam patebat pons, laute dispositis: intueri inferentes epulas Areschoti Ducem, Marchiones Renthiacum, Vastium, Varambonium: pocula ministrantes Comitem Mansfeldium, Chimaci Principem, Manriquum, Caetanum, Levam, magnates omnes, ac primarios belli duces. Quum interim faustis cuncta vocibus militum personarent, Alexandro Imperatori vitam, & victorias, acclamantium. Sic pontis machina, altero post triumphale epulum die, ut erat virentibus arcubus, & coronamentis, symbolisque perornata, inter plaudentium, ac tripudiantium voces, deposita est. Decuitque, victricem hostium molem.

Marginalia: 1585. — Q. Curt. l. 8. — haud absimilis pompa militum Alex. Macedonis. — Alex. Macedo. — Farnesius ex Antverpia illuc se transfert: — & cænam in sequentem diem illis dedit. — Cæna super pontem. — Carol. Mansf. — Pontis depositio.

1585. molem non nisi triumphantem claudere supremum diem. Lignorum, ac ferri strues pleraque Baroccio, ac Plato, machinæ architectis, ex Alexandri dono tributa est. At vero in Hispania, neque enim intra Belgium tenuit se rei gestæ gaudium, magna civitatum gratulatione exceptus est victoriæ nuncius. Rex certe, uti scribit Granvellanus, tantis lætitiis incessit, ut veteres aulici, quique lateri ejus à principio aderant, affirmarent, Nunquam profecto Regem sive ex Sancti Quintini, sive ex navali ad Echinadas, sive ex Tertiarum victoriis, æque gaudio perfusum, ut in præsentia ad captæ Antverpiæ litteras gestientem viderunt. Et mihi narratum est à viro aulæ intimo, Regem, qua nocte Alexandri litteras accepit, non tenuisse se lecto, sed clam Isabellæ filiæ unice dilectæ adiisse cubiculum, pulsatisque foribus, duo hæc protulisse verba, *Antverpia nostra est*, ac recessisse. Et vero ex iis, quas ego inspexi, litteris manu Regis, quæsitissimis præter morem verbis, ad contestandas Alexandro gratias exaratis, singularem fuisse regiæ lætitiæ sensum liquido apparet. Nempe invaluerat opinio, exemplum fatumque Antverpiæ secuturas demum esse Zelandiam, Hollandiamque: atque adeo Belgium omne ad Principis obsequium sui rediturum. Sane quum Carolum Colomam, clarum militia virum, profectionem in Belgium adornantem litteris instrueret Idiaquesius rerum Belgicarum in Hispania moderator, dixisse ei fertur; *Iret, tanquam brevi rediturus: quippe à Parmensi Principe bellum Belgicum cito profligatum iri.*

(Marginal notes: ejus materia Plato ac Baroccio concessa. — 20 Septemb. Regis ob captam Antverpiam lætitia, Isole terciere. — filiæ significata, — 5 Septemb. — & multorum opinio, Belgium ad Regis obedientiam rediturum.)

At ipse interea componendis Antverpiæ rebus animum intendebat. creatoque novo magistratu, Campinium, & Werpium, illum urbi, hunc urbano præsidio præfecit. simul Mechliniensem Archiepiscopum ad sacra procuranda: & Societatis Iesu Patres ad instituendam litteris, ac religione juventutem, clausis hæreticorum gymnasiis, evocavit. Tum rebus aliis ad civitatis regimen ordinatis; ad remunerandos mili-

(Marginal notes: Ordinat Alexander regimen civitatis civile, — & sacrum,)

militum labores operam convertit. aditoque Stabrucho, ac lustrato ibi exercitu, stipendia, quæ multis multa debebantur, in milites distribuit. At ordinum ductores, instructoresque, & si qui ex gregariis egregii quid fecerant, mercede scilicet ampliore dignos reputans, compositis in Hispaniam litteris, insertoque singulorum indice, regiæ liberalitati cohonestandos admovit. Horum nomina, quorum Alexander fortia ad Regem facta & palmas exposuit: & annos militiæ recensuit: & vulnera ipsa numeravit; si hoc loco historiæ attexerem, promptum mihi utique foret, militari nationi rem gratissimam facere. Et profecto, nisi operis infiniti hoc esset, merebantur egregiæ, ac præliares animæ, virtutem suam, & Alexandri de se judicium ad posteros propagari. Illud compendio absolvam, neminem unum è primariis militum ductoribus fuisse, quem Rex aut inter aurei Velleris equites, aliumve in ordinem hispanorum equitum non adscripserit: aut honestiore militiæ gradu non extulerit: aut alicui per Italiam arci non præfecerit: aut opulentiore censu non donaverit. eo progressus ad Alexandri postulata, ut quum in donativi catalogo in Belgium misso, observasset Alexander, infra merita videri, quæ Tribuno Camillo à Monte, & Nicolao Bastæ equitum ductori dabantur: ideoque Regi repræsentasset diuturnam, ac fidelem utriusque militiam: quæque pro altero avunculus Chiapinus Vitellius, pro altero Demetrius parens quadraginta annos navata Austriacis in bellis opera, meruissent; Rex novis, atque ex Alexandri voto liberalioribus litteris, utrique pro dignitate consuluerit. Tanti est, exercitus Ducem esse, qui militum labores æstimet, societate laborum: & ipse æstimetur à Principe, opinione virtutis.

1585. stipendia distribuit, & militum præcipuis mercedem ab Rege nominatim postulat, & impetrat, nec patitur aliquos infra merita ab Rege donari.

Hæc autem militum lustratio apud Stabruchum non sine aliquo fuit seditionis tentamento, in altera Scaldis ripa. Occasio ab æris militaris partitione capta est, adeo PECVNIA

TVMVLTVANTVR Wallones,

sive

1585. 28 Octob. sive desit, sive suppetat, seditiosa res est. Qui ad Calloum in Flandriæ ore propugnaculis agitabant milites, plerique Wallones, audito ex pecunia in castra recens allata, stipendia distribui apud Stabruchum in Hispanos, Italosque; sibi persuaserant mercedem pro omni, quo militassent tempore, persolutum iri. At ubi bina ære stipendia, bina pannis viritim proponi vident, mærere primum, mox vile pretium coaspernari. Nec defuit, qui turbidos incenderet, *Et quando paria laboribus præmia efflagitarent, si in opulentissima urbis victoria, pro denis vicenisque stipendiis, bina taciti reciperent? An militibus ætate in castris attrita, corpore vulneribus invalido, aliam superesse victoriam, in quam spes suas novissimas extendant? Si arcendo militem à præda hostilis urbis, & populationem promerita, species modestiæ quæritur; cur justitiæ debitum, & jus belli aliunde non suppleatur? At profecto cum Hispanis suppletum esse, qui ære abunde accepto, fructum victoriæ soli sentiant. Nempe jam invaluisse, ut pugnetur à Belga, vincatur ab Hispano: & quocumque sors belli ceciderit, Belga semper po victo sit.* Irritata hujusmodi vocibus seditio apud Calloum, per reliquas Scaldico in aggere stationes impetu pervasit: non ultra tamen, quam ut regios Quæstores, &, si qui ex Præfectis facinus aversabantur, extruderent. Nam nec sibi Ducem delegere, communi per singulas centurias consilio Præfectorum, audaciorumque, contenti: & immissos à propinquo Hollandorum præsidio, qui ad transfugium invitarent, offensi, minaciter ejecere; professi, Stare sibi fidem erga Parmensem Principem, & Catholicum nomen: staturamque adversus hostem, dum vita, & arma suppeterent, bellicam virtutem satis jam concertatoribus expertam. Movit ea responsio Alexandrum rei gnarum. Quumque audita primum seditione, fame illos domare decrevisset: eoque mandasset, signa aliquot peditum equitumque Hispanorum, Italorumque, obsidere Wasiensem agrum, ne inde in Wallonum statio-

ob stipendia non æque nec tota persoluta,

& uno ex ipsis incentore,

irritantur magis,

fideles tamen Duci, ac Regi,

ex quo placatior Alexander

stationes alimenta perferrentur; dissimulari tamen uno alterove die placuit. ac mollioribus remediis usurus, Marchionem Renthiacum, veterem Wallonum Ducem, Calloum misit: qui falsos eos argueret, nec plura Hispanis, quam aliis nationibus soluta stipendia perdoceret. quamquam si plura solverentur, reputare eos debere, pecuniam ab Hispania provenire: & externo militi deesse in alienis terris multa, quæ incolis & popularibus domi suæ præsto sunt. Verum & Renthiacus à furentibus, variantibusque sine Duce militibus minus auditus est: & nunciatur Alexandro, ab Werpio Antverpiani præsidii Præfecto, Compertum sibi, submissos à Calloo Antverpiam, qui consilia cum Wallonibus præsidiariis occulte communicarent: jamque auditos aliquos, qui stipendia non accepturos se, nisi simul omnia, comminentur. plerosque tamen à contagione intactos esse. Id vero sollicitum in primis habuit Alexandrum, veritum, si quid Antverpiæ turbaretur à milite, ne fraudem Ducis ante compositam, quam semper ipsi suspectaverant, nunc pro certo crederent Antverpienses. Itaque quam celerrime germanica legione Comitis Arembergii è Burgerhouto Antverpiam translata, quasi Calloum emittenda: atque ante urbis mœnia cohortibus aliquot Hispanorum apparere jussis; ipse cum turma Epirotarum Antverpiam intrat. imperatque, Wallones, qui ea nocte contubernium habere in arcis area deberent, alibi stationem agere. (timebatur enim, ne in eum locum convenientes è tota urbe milites signa miscerent: arcisque, ac tormentorum opportunitate præfidentes, seditionem incœptarent.) tum Arembergianis, Wallonum loco ante arcem locatis, occasionem conveniendi, atque adeo turbandi iis, qui conscii erant, præsidiariis, erant autem haud multi, opportune præripuit. Ac mane nulla interposita mora, experturus eorum animos, decreta jam stipendia offerri voluit.

1585.

mittit, qui eos deceptos fuisse persuadeat:

sed non audiunt.

Alex. veritus ne illi cum Wallonibus Antverpiæ degentibus conspirent,

variis artibus securitati urbis consulit.

1585. quæ illi partim dissimulantes, plerique ignari, omnes mire compositi accepere. Nec alius fuit eorum finis, qui in Flandriæ ora tumultuabantur. interclusos enim ex Wasia cibatu, ac dirempto cum Antverpiensibus commercio, decimum post diem ad obsequium modestiamque rediere, orata prius venia, & tunc quidem impetrata: postea vero quatuor è primariis seditionis incentoribus, aliam ob causam, quæ non defuit quærenti, enecati sunt. Ex Antverpiæ autem præsidiariis, quibuscum de venia nihil actum erat, Centuriones duo, ac duo, qui à Calloensibus missi per stationes seditionem proseminaverant: hi quidem Antverpiæ suspensi, illi autem, quia totum crimen haud liqueret, exuti centuriæ præfectura, in Frisia, ære suo militare jussi sunt.

& tumultuantes ad obedientiam redire cogit.

nonnullis eorum aut vita,

aut gradu exuus.

ARCIS Antverp. reparatio.

Hæc autem Alexandri in tumultu præcavendo festinatio meruit ei ab Antverpiæ Magistratu magnam pariter benevolentiam, & pronius ad id, quod agitabatur, obsequium. Nam præsidiarii per Antverpiensium domos dispertiti, jam graves hospitibus habebantur: cœperantque cives, insolito ut oneri domos suas subtraherent, instaurationem arcis exoptare. sed Magistratus, cui major publici cura, & nullum hospitii privatum incommodum, contra erat. Hunc tamen opportune aggressi Campinius urbis Gubernator, & Cosinus Comes Masius intimus Alexandri aulicus, à secretis, sermone per occasionem injecto de civium votis, quæ si spernerentur, verendum esset, ne in turbas erumperent: simul operam suam apud Principem pro arcis reparatione civibus pollicentes, flectere non parum visi sunt animos Magistratus. Donec is quoque partim recenti beneficio Alexandri delinitus, partim horum, quos dicebam, congressibus, ac dexteritate promotus; Alexandrum adiit, atque inter gratias, quas egit ob servatam à tumultu civitatem, haud omisit de restituenda arce mentionem facere, illius arbitrio rem integram permittens. Quod qui-

optat illam populus,

non Magistratus: *Magistratus.*

qui persuasus ab Alexandri ministris,

& ejusdem beneficio adstrictus *Magistratus.*

rem ejus arbitrio permittit;

quidem quanto gratius Alexandro fuit, tanto diſſimulantius id ipſe prætcriens inopiam ærarii non ad eam modo ædificationem, ſed etiam ad Scaldis aggeres ſciſſuraſque riparum, admonente jam hieme, reparandas, non falſo obtendebat. Poſtremo diviſis impenſis, civitate, proximiſque pagis ad ripas, aggereſque reficiendos opem pollicentibus: ac Parmenſe partem mulctatitiæ pecuniæ in arcis inſtaurationem ſeparante; arx quinto idus Novembris, octavo poſt ejus excidium anno, reſtitui cœpta eſt: accipiente frenum Antverpia, tantoque Bucephalo, Alexandri demum viribus, ac dexteritate ſubacto. Et quidem inter initia crevit opus celeritate mirabili. Nam & vetera fundamenta uſui fuere, & magna pars lapidum, dirutis vicinis domibus, quæ ex materia depoſitæ arcis extructæ fuerant, operi rurſus inſerviit. In eam, quum primum habitari utcumque potuit, præſidiarios non Wallones, uti putabant, ſed Germanos Alexander induxit, ſpecie quidem quaſi Wallonibus offenſus ob recentem ſeditonem: re vera ut Hiſpanos aliquando inducturus, promptius Germanos quippe externos, quam Belgas, emitteret. Quo etiam ſpectavit, dum, ne aliquem Belgarum Procerum loco præficeret, ſe novæ arcis Gubernatorem nominavit, deſtinato jam tum apud ſe ad eam præfecturam Mondragonio. quem idcirco voluit abſolvendo operi præeſſe: mox eidem, abiens Antverpia, ſuas Gubernatoris vices demandavit: poſtremo eundem ſatis jam per intervalla, ac partite muneri admotum, atque adeo declinata ſurdo illo ac pæne inobſervabili progreſſu, magna offenſionis parte, arcis Gubernatorem palam dixit: in eamque tranſlatis alio Germanis, Hiſpanos introduxit, civitate nihil adverſum auſa, & in Alexandrum prona. Atque in hunc modum arx Antverpiæ deſignata primum à Margarita Auſtriaca Parmenſi Duce, mox à Duce Albano extructa, poſt ab Orangio Principe di-

1585.

arx reponitur, 9 Novemb.

Germanorum præſidium in eam inducitur:

Gubernatoris nomen ſibi reſervat Alex.

poſtea ſenſim ſine ſenſu in Mondragonium transfert,

& hiſpanos demum introducit.

Arcis hujus deſignatio,

1585. ruta, demum ab Alexandro Margaritæ filio, ſeptuaginta aureorum millium impenſa reſtituta eſt. Sed antequam hæc abſolveretur, (nam menſes aliquot interceſſere,) jam Alexander Bruxellas, veterem Brabantinorum Principum Belgicorumque Præfectorum ſedem, cum aula conceſſerat, mutato ter domicilio: namque Namurco egreſſus primum Montes in Hannoniam, exinde Tornacum in Flandriam, poſtremo Bruxellas in Brabantiam, aulam ſenatumque tranſtulit, nova ſemper ſede, novis ſibi victoriis comparata.

conſtructio, ruina, reſtitutio.

Alex. Bruxellas cum aula contendit.

Interim Alexander, audito Adolphum Meurſæ Comitem, Geldriæ pro Ordinibus Præfectum, recuperando Neomago obſidionem adornare, Altapennium eo immiſit. Tentaverat id Meurſius tribus ante menſibus: arcemque ab Altapennio non procul à Gravia ad Neomagi præſidium excitatam tormentis quatere jam cœperat. quum è Friſia illuc advolans Verdugus provinciæ Gubernator, junctis cum Altapennio copiis, inde Meurſium expulit, fugavitque: ac munitionem ad Rhenum extructam, in deditionem accepit. Sed acriùs multo geſta res eſt ad Armerongam Geldriæ pagum. Martinus Schenchius rurſum deſeruerat regis partes. cauſa iteratæ defectionis ferebatur, quod in Geldriæ præfectura poſthabitum ſe Altapennio vidiſſet. quodque petenti poſthæc militum regimen Antholtii Dynaſtæ, negatum eſſet ab Alexandro, qui non ſatis fidebat hominis inconſtantiæ, temeritatique. Ex quo is damnata ſpe honeſtioris loci in Regis militia, multa Catholicis interminatus repetiit Fœderatorum partes: adhæſitque Meurſæ Comiti, eo fere tempore, quo Comes, & Villerius Vltrajecti Præfectus, paulum ſupra mille pedites, & equites ſeptingentos, habito delectu, contraxerant, obviam ituri Ioanni Baptiſtæ Taſſio, è Zutphania cum totidem fere militibus Vltrajectinum agrum pervaſtanti. Et auxit ad pugnam animum, Schenchii acceſſus. Iamque in conſpe-

PVGNA inter Meurſium & Taſſium: Nimegæ. 10 Oct. ſed ante Meurſius victus fuerat ad Neomagum:

Alphonſ. Vaſq. in comm. & Franc. Verdug. lib. 5 Com.

Schenchius deſertis regiis partibus ob has cauſas,

adjungit ſe Meurſio: Vtrecht.

ctum venerant equites utriusque exercitus, 1585.
pedites sequebantur: quum pari utrinque certandi cupidine; quatuor in turmas partitur Meursius equitatum. ipse sinistra ala retenta, dexteram Villerio, medias turmas Schenchio reliquit: simulque omnes in Tassianos movere. Tassius, qui distributos similiter suos, partim Comitis Bergensis filiis, Hermanno, Friderico, & Oswaldo: partim veteranis equitum ductoribus attribuerat, excepit primo irruentes hostes, contentus sustinere utcumque impetum, quasi cedenti propior, donec peditatus, cujus pars magna à proxima silva occultabatur, erumperet. quo præter hostium opinionem auctus, restitutis, qui laxati paulisper erant, ordinibus; tanta vi Meursianas primum turmas impetiit, dispersitque: mox in succedentes strenue quidem pedites, sed equitum auxilio destitutos incubuit, ut sesquihoræ spatio victoriam non sane contemnendam reportaverit, cæsis hostibus mille, ac quadringentis, plerisque peditibus, abductis equis omnino trecentis, relatis sex pedestribus signis, equestribus tribus. E ducibus Villerius in manus Tassii militum venit: ex quibus emptus à Verdugo, postea duodecim florenum millibus à suis redemptus est. Schenchium, & Meursium in acie interemptos primum fama retulit. suitque, qui Schenchii gladium, equumque à se visum Arnhemii affirmaret. Dei tamen utrumque incolumem Vltrajecti à fuga receptum res aperuit. Apud Tassianos præter Centurionem Martinengum graviter vulneratum, minima interfectorum, sauciorumque jactura fuit. Observatum est, Schenchium, & Bergenses fratres, quorum ut ille ab Rege ad Ordines, ita hi ab Ordinibus ad Regem paulo ante transierant, ceteris ferocius, ac validius in acie concurrisse: quasi eo primum facinore ostensuros, quantum momenti partibus accrevisset accessione sui; an ut justiorem causam, quam ipsi secuti erant,

qui copias suas instruit ad pugnam,

& Tassius suas: *Guilielmus Com. Bergen.*

pugnatur,

Vincuntur Meursiani. *hora cum dimidia.*

Numerus occisorum,

præda. *Verdug. l. s. comm.*

Vtrecht.

Marius Martinengus.

Schenchius & Bergenses fratres ceteris pugnaciores,

ob has causas:

1585. erant, vincendo probarent? Nec ideo sibi Meursius defuit, retentato Neomago, ac munitione ibidem valide objecta. Sed citis, ac victricibus Altapennii copiis nunc quoque cessit, damnata ad extremum expeditione toties improspere suscepta.

Bobadilliarum legionum maximum discrimen.

At non ita Carolo Mansfeldio adversus Holachium obvenit. Rem ipse haud indiligenter exponam: namque Hispano inextricabiles inter angustias deprehenso nunquam superbius insultavit hostis. Post captam Antverpiam, distributo in hiberna exercitu, Mansfeldius traditas sibi Germanicas legiones quatuor, inter Ravestenium, & Buscoducensem agros explicavit: ipse in Graviam intentus, apud Herpenam cum paucis Wallonum cohortibus consedit. Ante Buscoducum Ioannes Aquila cum sua Hispanorum legione locum cepit. Bommeliam insulam, quam Mosa, & Vahalis efficiunt, cum tribus veteranis legionibus ejusdem nationis intravit Franciscus Bobadilla, clarus genere, factisque Tribunus. Id vero visum Holachio peropportunum, memorabili clade, catholici robur exercitus ulciscendi. Comparataque classe centum circiter navium, quarum pleræque planis carinis ferebantur, Dordrechto per Mosam Bommeliam accessit. apertisque, aliquot in locis, aggeribus, revoluto am e insulam pene contexit: tanta quidem celeritate, vix ut spatium Bobadillæ fuerit trans Mosam in Empleum castrum, ac vicina loca deportandi copias, tormenta, cibatumque. Sed neque hic ab increscente amne perfugium omnino fuit. Quamvis enim sublimiora insedissent Hispani loca, quia tamen ager à Bommelia insula ad Buscoducum aliquanto depressior jacebat, derivatas in se facile attraxit aquas: ac præter tumulos aliquot, in quos evaserant milites, reliquus circa flumen campus in speciem maris intumuit. Vbi autem Hispani (erant paulum infra quinque millia, in sexaginta & unum vexilla distributi) circumspexere se undi-

Legiones aliæ alibi hibernant.

Bobadillæ in insula Bommelia.

Contra has Holachius ex Hollandia solvit,

& ruptis obicibus insulam inundat.

Confugiunt ad loca sublimiora hispani.

Hic quoque aquis obsidentur.

undique aquis ſeptos in tres velut inſulas diſtractos, & volitantibus circa hoſtium navibus obſeſſos; enimvero ad aſpectum enati repente maris, atque obtinentis late omnia hoſtilis claſſis; ſtupor omnium mentes, & membra torpor invaſit. Sed inſtabat acer animi Bobadilla: nec eos ſolum, qui Emplæ ſecum erant, ſupra tria Hiſpanorum millia: ſed etiam qui proximos aggeres, ac tumulos occupaverant, per nuncios ſcaphis occulte trajicientes animabat. Ergo ad defenſionem verſi domos, ac templa communiunt, loricas marginibus aggerum prætexunt: rates hoſtium, ſi quæ propius adnavigarent, tormentis abſterrent: nihil, quod timoris, aut periculi confeſſionem exprimeret, præ ſe ferunt. Quum interim hujuſmodi conatus munientium, ſimulationemque ferociæ irriderent hoſtes, certi concluſam aquis multitudinem, conſumptis brevi alimentis, in manus quieſcentium, ſedentiumque venturam. Miſſoque propterea ad Bobadillam, Hiſpanoſque tubicine, deditionem imperavit Holachius, ſuperbe admonens, ut quando inter caudinas plane furcas deprehenſos ſe viderent, exemplo Romanorum & ipſi demitterent animos: ne demitterent autem ſub jugum corpora, illis ſe gratiam non gravate facturum. Ceterum, dimicationis, aut honeſtæ mortis copiam ne expectarent, intra ea latibula fame, ac frigore, pecorum more, perituri. Quæ ſane denunciatio, etſi pari audacia contemptuque rejecta eſt, tanto tamen altius deſcendit in animos fortium virorum, quanto ſe magis non ab opè ſolum, ſed etiam à ſpe deſtitui quotidie videbant. Nam & cimbas cum litteris ad Parmenſem Principem ire auſas interceperat hoſtis: & Mansfeldius ex una parte, ex altera cum Buſcoducenſibus Aquila, tentato ad Hiſpanos acceſſu, repulſi bis fuerant. Et jam quintus erat dies, quum langueſcentibus præ ciborum inopia paſſim viribus: &, quod magis torquebat, frigore ſe intolerabiliter intendente, expo-

1585.

Ab Holachio ad deditionem ſuperbe invitantur.

Rejiciunt invitantes,

ſed adjuvari à ſociis nequeunt.

frigore, ac fame torquentur.

1585. expositosque sub dio, ac male vestitos eorum multos exanimante; non una inter obsessos audiebatur consultantium, frementiumque sententia. Alii eundum vel per aquas contendebant: ac modo ad hostem toties victum perveniretur, non desperandam aut victoriam, aut, quod in re præsenti proximum esset, mortem non inultam. Alii, per eas aquarum voragines quo transmissuri essent modo? interrogabant. an non gurgitibus hauriendos, antequam venirent in hostium conspectum? aut si venirent, nonne destinatis ictibus, velut aquaticas animantes, ludibrio figendos? Multi quid consulerent ignari, solum illam exitus infelicitatem, totque annorum militiam, adempto armorum usu, ignave finiendam lamentabantur. Et quoniam una adhuc spes in Parmensis adventu reliqua erat, illum votis accersebant, illum vocibus inclamabant. *Adesset amantissimus Imperator: inspiceret indignam Alexandri militibus sortem: atque inde suos, illa fortitudine, cui ad eam diem insuperabile nihil fuisset, extraheret. Certe persuasum sibi esse, præsente Alexandro vinci se nusquam posse.* Accessere ad reliqua mala effusæ ubertim pluviæ, quarum auctu intumescentes aquæ jam jam supergressuræ aggerum summa, atque obruturæ omnia, minabantur. ut nihil propius quam deditionem expectarent hostes ab hominibus morti jam deditis. Reperioque, Holachium victoriæ securum cum Bommelianis consultasse de captivis hispanis apud eos deponendis: sed Bommelianis tantam veteranorum militum multitudinem solis accipere metuentibus, illum misisse Gorcomum, & Dordrechtum expeditos nuncios, qui de captivis per ea loca distribuendis agitarent. Neque inania moliebatur, nisi aliquid prorsus admirabile intercessisset. Miles hispanus dum ante contubernium, quod Emplensi templo adsitum erat, terram ad munimentum fodit; primos inter ictus, tabulam detegit: extracta, videt in ea coloribus expres-

Misere consultant.

& Alexandrum inclamant.

Interim ingruentibus pluviis pene obruuntur.

Reidan. l. 5. lætis Holachianis & de captivis hispanis distribuendis agitantibus.

Goricom, Dordrecht, urbes Hollandiæ.

Miles hispanus inter fodiendum, *quæritur.*

expressam, conceptæ Dei Genitricis effigiem. 1585.
Accurritur à contubernalibus, velut ad effossum thesaurum. Advolat Tribunus ipse Bobadilla. mirantur operis novitatem, & tanquam recens inductos colores omnes sibi certo persuadent, non sine Dei numine, eo loci, eo temporis, namque instabat pervigilium Marianæ Conceptionis, cælestem imaginem inter extrema laborantibus apparuisse. Igitur supplicantium ritu illam in templum inferunt, atque inter legionum signa collocatam proni omnes adorant: precanturque exercituum Matrem, vti volens milites suos ex iis elementorum, hostiumque insidiis, ipsa, quæ una posset, eriperet: tenere jam se vicinæ liberationis pignus, imaginem ejus, tam non opinantibus quam egentibus clementer oblatam. pergeret, absolveretque beneficium suum. spondere interim se, quos in libertatem asseruisset, ejus se nomini mancipatos in perpetuum fore. Nec frustra imploratum est auxilium, uti mox subjiciam: nec in immemores collatum esse ipsi commonstrarunt. Nam paucis post acceptum beneficium diebus, præeunte Bobadilla, conflata horum societas, qui se Milites Virginis immaculate Conceptæ appellari voluere. Ac suscepto per Belgium, translatoque postea in Hispaniam exemplo, cultam fuisse Dei Matrem à præsidiariis militibus per hujusmodi sodalitates à prima Bommeliana derivatas scribit, qui tunc in Belgio militabat, Alphonsus Vasquius. à quo in sua legione institutam in Hispania unam ex his, ob memoriam liberati apud Bommeliam hispani exercitus, ipse commemorat. Et vero digna res fuit, quam non fine aliqua gratæ in Virginem significatione pietatis audirent posteri. Nam quum maxime obsessos fames consumeret, simul hiemis rigor extingueret, simul eluvionum incrementa submergerent: quum in omnium desperatione rerum, una Dei Matris spes miseros non desereret: ceterum ubique mors,atque hostis occurreret; no-

effigiem B. V. reperit pictam in tabula,

Accurrunt.

Adorant.

vota pro liberatione concipiunt.

quæ postea solverunt, instituto sodalitio militum B. V.

in Belgio, & in Hispania.

legionum instructior.

Audiuntur vota.

1585. ꝱe, quæ ſacrum Virginei Conceptus anteceſſit diem, ventus adeo vehemens, ac præter modum frigidus invaluit, ut aquas, quæ per campos alte ſtagnaverant, partim diſpulerit, partim glacie acutiſſime adſtrinxerit. Vnde Holachiani, aliique è vicinis Hollandiæ locis exultantius adveƈti ad trahendum, uti ajebant, rete, quo incluſos Hiſpanos fama vulgaverat; metu, ne gelu comprehenſis, implexiſque navigiis, ipſi inter eos campos hærere velut obſeſſi cogerentur, ſollicitatis in Moſam remis, periculo ſe ſe imminenti ſubtraxere: magno utique dolore iraque Holachii ſine fine lamentantis, ereptam ſibi è manibus viƈtoriam, nulla Hiſpanorum virtute, ſed ſolum Dei, nimis eo quidem die ſe Hiſpanum profeſſi, patrocinio. Quin & abſceſſus ipſe clade non caruit. Namque Hiſpani quum mane conglaciata circa ſe omnia, atque abeuntem claſſem viderunt, adorata Dei Matre, cujus præſentem opem experiebantur, haud ſe munitionibus tenentes, alii ſuper Emplenſem aggerem armati, ſi quæ per eaſdem aggerum ſciſſuras ſe in Moſam tarde referebant hoſtium naves, continuis emiſſionibus fatigabant. alii ſtimulante, vireſque ſuggerente, quam diu collegerant, ira, ex aggeribus proſilientes, per inundatos duratoſque gelu campos, quoquomodo poſſent, invadebant hoſtem: ac vivere nempe ſe, atque ultioni pares oſtendebant. donec digreſſa jam claſſe ſecuri liberique, tanto præſentius agnovere Dei Numen, quanto poſt diem ab hoſtium diſceſſu alterum, cælo mollem in temperiem verſo, gelu quaſi munere perfunƈtum ſuo repente defluxit, evanuitque. Id, quod Manſfeldio, ac Buſcoducenſibus opportunitati fuit accedendi, magnoque cimbarum numero Hiſpanos, cum Virginis tutelaris effigie, Buſcoducum deportandi. Qua quidem in urbe mirum profeƈto, quanta cives commiſeratione ægrum illud agmen exceperint: quamque ex animo alios veſte, fomentis alios, omnes cibo recreaverint.

Campi aquis inundati noƈtu conglaciant. Holachiani ne gelu comprehenſi hæreant, in Moſam naves convertunt.

& Hiſpani in abeuntes collineant:

iiſque jam digreſſis, ſtatim gelu liqueſcente

ratibus Buſcoducum aſportantur:

Belliusa.

verint. Quamquam non ita in omnes caritas evaluit, quin eorum aliquos in ipsa curatione vita deseruerit: ac non pauci præmortuis gelu pedibus destituti sint. At vero Alexander magno interea plausu Bruxellis receptus, triumphum læti, ut vocant, introitus celebrabat; quum tristi nuncio de legionum obsidione perculsus, intermissa lætitia, nec aliis, quam sua equitum prætorianorum turma comitatus, Bommeliam cursum intendit. continuavitque die noctuque iter, consilii certus, vel cum capitis discrimine humana pertentare omnia, quo caros commilitones, tantumque catholici exercitus robur ex hostium manibus in libertatem vindicaret. Sed in itinere certior factus à Bassignii Domino, quem Herentaliæ obvium habuit, de hostium discessu, deque Hispanis Buscoduci jam exceptis; ingenti perfusus gaudio, Didacum Excovarium pro se ad eos gratulatum misit. Et Bruxellas reversus, compositis ad Tribunum Bobadillam, ejusque milites, & ad Buscoducensem civitatem litteris, utrisque gratias, nomine & Regis, & suo, egit: illis quidem, quod mori magis, quam dedi hostibus parati, decus fidemque, ut Hispanos decuit, ante vitam habuerint: huic autem, quod fortissimarum legionum necessitatibus fraterna plane caritate ultro subvenerint; devinctis illa beneficii opportunitate universis per Belgium regiis copiis, & copiarum Duce. Neque his contentus, missis bobus octoginta in pauperes Buscoducensium familias distrahendis: ac civitati Cratere aureo donato, benevolentiæ in illam suæ argumento; satis ostendit, quam serio sibi salus suorum militum cordi esset.

1585. atque à civibus benignae reficiuntur: nonnullis eorum inter fomenta morientibus. Alex. ad eos liberandos advolans, audit in via jam liberos, scriptisque litteris gratias agit militibus pro constantia: Buscod. civitati civibus pro benignitate: addito his donativo.

Nec minus cessabatur in Frisia: interque Gulielmum Nassavium, & Franciscum Verdugum, illum pro fœderatis provinciis, hunc pro Rege præfecturam Frisiæ sibi vindicantes, varie certabatur. Slichenburgum inter alia, & Holdemarcam haud procul Stenovicho, in aditu

PVGNA inter Nassavium, & Verdugum, variis successibus

1585. *Nassavius.*

Sed apud Stavriam inter Danum & Tassium eorum Vicarios, *Steno Danus.*

fit Alex. ad Regem postea scripsit. 28 Febr. 1586. magna Nassaviorum clade, & capto Dano.

Gulielmi Com. Bergensis filius. ex Tassianis vero, casu à suis interempto Bergensi.

Victoriæ fructus.

Reidan. l. 4.

Frisiæ, Nassavius expugnaverat: cui tamen apud Groningam male cesserat. Sed clades ad Boxumum prope Leovardiam accepta, altius illum perculit. Etenim Verdugus, audito hostium ad Stavriam adventu, consistere circum ea loca Tassio Vicario mandaverat. Eodem Danus Nassavii & ipse vicarius contendebat, juncturus cum illo Frisios suos, quos paulum supra duo millia, plerosque ejus provinciæ veteranos, in quibus spes Frisiæ sita erat, enumerabat. Sed Tassius intercurrens cum victore per eos dies exercitu, pugnandi aleam Dano obtulit. Nec ille, quamquam Boxumum retrahere copias maluisset, pugnam abnuit. Certatumque ab utroque Duce, qui Præfectorum suorum vicarios non minus animos, quam partes referebant, conatu primum acri validoque, sed non pari utrinque constantia. Intra horam tanta Dano clades illata est, vix ut decem ex duobus Frisiorum millibus superfuerint, qui aut in acie, aut in fuga cæsi, captivi non sint. inter quos Dux ipse Danus auxit numerum captivorum. Quamquam hunc Verdugus paulo post Daniæ Regi captivum repetenti donum misit. At vero Tassianis non incruentam victoriam mors Oswaldi Bergensis effecit. Pugnabat hic prima in acie perquam strenue, congressusque cum Frisio signifero, atque interempto signum abstulerat: idque manu elatum dum hostium tergis insistens juveniliter expaudit agitatque, velo caput involutus, à supervenientibus Tassianis errore signi pro hoste habitus, ut erat fugientibus immistus, glande transfigitur, conciditque: frustra accurrente Hermanno fratre, in eadem pugna sauciato. Ex hac porro victoria incredibile videtur, quantum & Tassio nominis claritudo, & Verdugo imperii fines accreverint. Siquidem nimio inde terrore concussis late per provinciam oppidis pagisque, ac multis eorum deditis; ab omni propemodum Frisia tributum Hispano pendi cœptum est. Usque adeo UNA interdum clade, amissis fortibus viris,

ELISABETHA, D. G.

Angliæ, Franciæ et Hiberniæ Regina.

viris, tanquam ſuccisis nervis, reliquum corpus exercitus, vigore inde omni, viribuſque deſtituitur. 1585.

Antequam hæc fierent, Ordines fœderatarum provinciarum, quando irrita legatione in Galliam, ſola jam reſtabat, ad quam ſe verterent, Anglorum inſula; illuc duodecim primarios viros deſtinaverant, qui Reginæ in manus traderent Fœderatorum nomine Belgium, præſentemque adverſus Hiſpanos opem, & Gubernatorem acciperent. Et Angla quidem à principio haud ſe magnopere legatis honorificam, aut poſtulatis eorum facilem præbuit. ſive ut BENEFICIO ſuo commendationem à difficultate captaret: ſive re vera offenſa, quod Belgæ rejecti è Gallia, ad ſe poſtremo confugerent: ſeque poſteriorem Gallo duxerint, poſteriore confugio. Nec deerant, qui Reginam deterrerent à fovendis palam alienis diſſidiis, exemplo non utique Principibus probando, & in authorem quandoque retorquendo. NEQUE enim hæc fieri, quin ſimul fieri doceantur. Et fortaſſe ad hoc reſpexiſſe Galliæ Regem, non admiſſis, quæ ab hujuſmodi legatione offerebantur. Denique conſiderandum, idem eſſe Anglorum ſigna contra Hiſpaniæ Regem in Belgium transferre, ac, indicto bello, arma Hiſpanorum in Angliam evocare. Contra alii, quibus utilitatis lance expenduntur omnia, amplificationem, firmamentumque Regni memorabant. *Quippe portus*, ajebant, *in littorali Belgio ſi juris Anglici fiant, arces munimenta futuros, quibus inſula, præter maris vallum, pluribus in continenti propugnaculis defendatur. Nam quod legati rejecti à Gallis fuerint, non id metu ſequioris famæ, aut exempli cura, ſed domeſtica neceſſitate factum. certe Belgas quanto magis excluſos aliunde, atque aliorum adminiculo deſtitutos, tanto pronius adhæſuros porrigenti manum Angliæ, atque adeo accipiendis conditionibus promptiores fore. Neque magnopere laborandum, ne palam provocentur Hiſpanorum arma, ſatis jam ſubmiſſis*

PRINCIPATUM belgicum offerunt Angliæ Reginæ legati provinciarum.

Illa abnuere videtur:

Et ſui eam dehortantur ab hujuſmodi patrocinio.

Alii hortantur.

1585. *hinc toties in Belgium clam auxiliis provocata. Nimirum constare inter Principes, hujusmodi occulta subsidia, tentamenta belli esse: nec in alio differre ab armis palam illatis, nisi quod ibi personatum bellum geritur, aperto hic marte confligitur. Tanto autem minus timenda esse arma hispani Regis in Anglia, quanto se ille validius in Belgio attineri premique sentiet à geminis hostibus, quorum vel ab uno adhuc se se tot annis explicare non potuerit.* Talia dum apud Reginam varie jactabantur, ambiguis illa responsis, mensem unum, tenuit Belgarum legatos. Donec audita Antverpiensium clade ad Covenstenium aggerem, verita, ne capta (quod fore prævidebat) Antverpia, Zelandi Hollandique, desperatis externis auxiliis, cum Philippo Rege in gratiam redirent, simulationem aliquando exuit: festinatisque nunciis ad fœderatas provincias, opem illis prælarge pollicita, cum legatis illico transegit: Belgii principatum, qui offerebatur, illis remisit: auxiliares copias, & earum Ducem spopondit: copias definiri in hunc modum placuit, Vt pedites quinque millia, equites mille à Regina mitterentur, quibus belli tempore stipendium ipsa persolveret, eidem pace composita rependendum. interim in Zelandia Flissingam, & Rammecham, in Hollandia Brilam, qui præcipui sunt earum provinciarum portus, pignoris loco in Reginæ manus Belgæ traderent. Additæ ad hæc sunt aliæ aliæque conditiones, quas hic memorare longum sit, nam fuere una & triginta. Quibus confectis, auxiliarium copiarum Ducem, cum summo armorum imperio, Robertum Leicestriæ Comitem, designavit, virum, quo non alium aliquando in Anglia secundior spei aura sustulerit: aut mutata repente sors, discrimine infeliciore depresserit: aut rursus ampliorem in gradum fortuna reposuerit: donec eadem, quæ attollebat ambitio, ad terram alliserit. Pater illi fuit (juvat enim de hoc quoque supremo armorum Duce, quod in aliis præstitimus, pauca hæc nosse)

Regina principatum quidem non admittit,

sed milites promittit, & Ducem,

certis conditionibus: Ramichino.

Ducem nominat Leicestriæ Comitem,

Patris ejus potentia,

nosse) Ioannes Dudlæus Northumbriæ Dux, 1585.
eo potentiæ provectus in aula Edovardi Sexti Angliæ Regis, ut Edovardo extincto, in spem venerit, in filium Guilfordum, cui desponderat Ianam Greiam Henrici Octavi proneptem, Angliæ regnum transferendi. Transtulitque; & exclusis Maria, & Elisabetha Henrici liberis, Angliæ Regina præconis voce Iana publicata est. Quo tempore Robertus & se Regis fratrem vidit, & regni successionem soboli suæ aliquando destinavit. Sed intra dies non amplius viginti, delato ad Mariam Henrici filiam Angliæ regno, Iana & marito capite obtruncatis, Ioanne Northumbriæ Duce eodem supplicio affecto: (sicut Edmundum Ioannis patrem Henricus Octavus capitis pœna ante mulctaverat) Robertus ejusdem cum patre, ac fratribus, conjurationis manifestus, publico judicio damnatus est. Expectabatque in horas carnificis manum, quum Maria, præter omnium opinionem, placata Roberti patris, fratrisque nece; non vita modo, ac libertate illum donavit, sed etiam in gratiam receptum ad regni negotia liberaliter adhibuit. Quin (orbe converti jam cœpto) Elisabetha, post Mariæ obitum, in intimam familiarium cohortem admissum, brevi aliis omnibus antehabuit. Et vero adjumenta illi artesque ad promerendam gratiam abunde aderant. Forma oris elegans, ac pervenusta, quæ primum videlicet aditum ei aperuit apud Elisabetham tali hamo capi solitam. Accedebat lepos orationis, atque festivitas, qua novis subinde illecebris, atque avocamentis à curarum mæstitia, Reginæ animo lenocinabatur. Super hæc, similitudo consentientium voluntatum, consiliorumque intercedebat omnino tanta, ut hinc apparuisse, quid cæli vis posset, quantumque unum alteri attemperarent astra, scripserint aliqui. Quum tamen tam longe petitis è cœlo causis non egerent & mulieris conditio in amores adulatoresque pronæ, & versatilis viri solertia, qua ut erat bi-

& infelicitas.

Leicestrii pater, avus.

Par Leicestrii fortuna.

Resurgit hic ad summam Reginæ gratiam,

hisce conciliatoribus.

Aspectus elegantia;

lepore,

morum cum Reginæ moribus similitudine,

vel similitudinis simulatione,

1585. histrio multarum partium, facile ad aliorum mores ac vota, factitium ingenium circumflectebat. Postremo accendebat amorem venerațio, principio quidem in aulicum servitium demissa, postea in ipso servitio superba, quasi ostenderet se obsequio dignum, dum obsequeretur: inoffensa ab his Regina, quæ jam illum extra famuli sortem aspiciebat, ac maritum animo designabat. Hinc congestis, ac festinatis honorum insignibus, illum Georgianum equitem, illum supremum Regiæ Oeconomum, illum silvarum saltuumque Præfectum, simul Denbighiæ Dominum mox & Leicestriæ Comitem creat sibique, ac fastigio suo admovet &, quo ipsa minus descendat, alterum attollit. Immo & iis, qui Elisabethæ sensum introspiciebant, non alio spectasse ipsa credita est, dum Leicestrium cum Maria Stuarta Scotorum Regina matrimonio conjungere tantopere studuit, nisi ut, si Scota in eas semel nuptias consentiret, minus puderet Angliæ Reginam in virum assumpsisse illum, quem alia quoque regiæ potestatis femina connubio suo dedignata n n esset. Et sane hanc semper hæsisse in Elisabethæ animo dubitationem, ostendebant illæ ejusdem voces identidem aliquos interrogantis, Quid censerent dicturos Principes, atque in primis Hispanum, si aulico suo suæque ditioni subdito nuberet Angliæ Regina? Quarum vocum haud ignarum Leicestrium egisse cum hispano legato Guerrao Despæo, eique promisisse, Si eas ipse nuptias, Regis sui nomine, Reginæ approbaret, se compotem voti Religionem Catholicam Angliæ redditurum. Ac Despæum per occasionem serio cum Elisabetha id præstitisse, exemplisque Reginarum, etiam hispanarum, idem confirmasse; ego ex epistolis Despæi, responsisque Philippi Regis, à noto mihi homine inspectis exploratum habeo. Adeo in Leicestrii cum Regina conjugio processum est. Verum quum illa nunquam satis, ut famuli sui uxor esset, acquiesceret; ac novi subinde mariti, alius alium tru-

reverentia erga Dominam.

quæ illum ad summa quæque provehit: *Camdenus parte 1 & 3 hist.*

& spem conjugii sui facit.

rem adjuvante Catholici Regis legato.

Ad nuptias tamen non pervenit.

trudérent, atque Alenconius in primis ceteros posthaberet; Leicestrius longa nuptiarum spe paulatim excussus est. Potentiam tamen apud Reginam, atque in Angliæ regno, quod ille regnum triginta fere annos in potestate habuit, nunquam nisi cum vita deposuit. Namque post hæc, Reginæ designatione supremus Anglarum copiarum ductor, summum in fœderatas Belgarum provincias imperium Gubernator exercuit: & Britannicæ classi à Regina præfectus contra Hispanos, victor in Anglia triumphum egit: & postremo in novam potentiæ spem erectus, Reginæ Vicarium in Angliæ, Hiberniæque regnis renunciari se flagrantissime contendit. impetraveratque: quum Regina ab Hattono Cancellario periculi admonita, ob nimiam uno in homine potentiam, intellexit quantum ex regno peteretur. Atque, ut illum timere jam cœperat, more videlicet Principum, qui VBI omnia in unum congessere, beneficia sua in eo reformidant; non ausa palam mutare, cum Leicestrio Cancellarium commisit, quo intrepide abnuente ad scriptum jam diploma adjicere signatorium annulum; homo repulsæ ad eum diem insuetus, ex ira & furore contabuit. Sed his, quæ Leicestrio suprema fuerunt, omissis; designatum copiarum Ducem legatis Belgarum obtulit Elisabetha: laudavitque prudentiam ejus, animumque quanticumque regiminis capacem, nec tacuit militarem scientiam. *Præfuisse illum prima adhuc juventa bellicis tormentis in auxiliari exercitu à Maria Regina ad S. Quintinum misso, Pembrochio ductore. Tunc penes Angliæ militem stetisse laudem repertatæ pro Hispano victoriæ: primumque, qui in oppidi mœnia vexillum Regis intulerit, Henricum Leicestrii fratrem fuisse. Sperare nunc se, parem Anglorum virtutem, ac felicitatem fœderatas provincias experturas. Certe meliori eorum causæ deberi exitum non dissimilem.* Excepere gratulabundi Leicestrium legati, quod, præter hominis odium in Catholicam Religionem, ma-

1585.

Sed potentiam in regno maximam retinuit.

Vna tantum re non impetrata, *Camdenus parte 3 hist. & Philopater in respon. ad edictum.*

ex ira postea decessit.

Nunc illum legatis offert copiarum Ducem, laudatque. *I. Stanc in Ann. & Herfordiensis in vita.*

Grata ea designatio legatis.

1585. magnum utique vinculum societatis; non ignorabant, illum omnium acerrime eam expeditionem nutanti Reginæ persuasisse: ac proinde eidem supra omnes cordi futuram, tanquam consilii sui prolem, facile sperabant. Et mota inde quoque Regina credebatur: præsertim quod committendo provinciam ministro perquam opulento, regni ærario parceretur. Accedebant ad eam designationem commendandam consuetæ assentationes aulicorum, qui nimirum læti, aliquando sibi ad Reginam aperiri aditum ab uno omnibus obstructum, confertim Leicestrium circumstantes, obsequium ejus, & Reginæ consilium extollebant, faustisque precationibus pugnanti victorias, redeunti plausum & triumphum augurabantur. Quorum ille votorum haud ignarus, quippe in eodem ludo edoctus, aulam tamen non gravate deseruit, gratiæ securus, & novo interim imperio lætus.

commoda Reginæ,

Aulicis optata,

ipsi læta.

1586. INGRESSUS Leicestrii in Belgium.

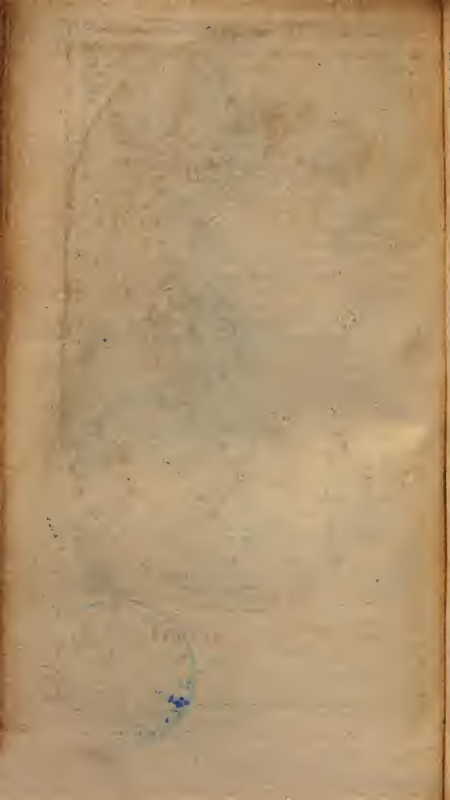
Ineunte anno octogesimo sexto, supra millesimum quingentesimum, Leicestrius longo agmine nobilium comitatus (quingentos excessisse ajunt) in Belgium venit: præmissis Ioanne Norritio cum valida Anglorum legione, & Philippo Sidneio consanguineo, qui portus, atque arces Reginæ attributas intraret. Ipse à fœderatis Proceribus ubique locorum festo apparatu exceptus, Hagæ in principe Comitum Hollandiæ sede, pompa, quantam nemo Præfectis Belgarum exhibitam recordabatur, supremus fœderatarum provinciarum Gubernator, contra quam inter Belgas & Reginam convenerat, inauguratus est. Nempe in rem suam Belgis visum, ampliare homini potentiam, quo Reginam ad opem ferendam eo insuper nexu obligarent. Nec Leicestrius delatum reipublicæ regimen recusavit, imperii avidus, & Reginæ securus. Quamquam ubi in Anglia rescitum est, splendido illum satellitio cinctum, Gubernatoris insignia induisse, peroffensa Regina dicebatur: quod, qui auxiliarium tantummodo

excipitur uti supremus Belgii Gubernator:

offensa Regina ob eum titulum;

ROBERTVS DVDLEVS,
Comes Leicestriæ, Baro Denbig. Gubernator Belgarum.

modo copiarum ductor missus esset, supremam 1585.
provinciarum præfecturam, quem illa titulum *sed in speciem;*
diserte abnuerat, admisisset. Sed Angla offensio, acceptis à Leicestrio, atque à Fœderatis ea super re litteris, brevi evanuit. Scilicet accessionem potentiæ ut recusare ad moderationis speciem illa retulerat, ita nunc eandem admittere, aliena utcumque culpa, peroptabat. Apparuitque, non serio Reginam antea noluisse, quando mox ut vellet, tam cito flexerit. Porro Leicestrii adventus, ac frequens Anglorum militum in Belgio conspectus, quantum fiduciæ depressis ad eam diem Fœderatorum animis, tantum sollicitudinis addidere Alexandro Principi: qui diuturno gravique perfunctus bello, atque in spem erectus, reliquas brevi provincias ad Regis obsequium redituras; novam jam videret nasci operis molem, novos recentesque post Archiducem Matthiam, & tractas è Germania copias: post Ducem Alenconium, & adductas è Gallia vires; parari sibi hostes ab Anglia: atque adeo magnis ex integro viribus consurgere Fœderatorum consilia, eorumque imperium nova potentia, ærarioque firmari.

& Alexandro non in speciem sollicito, ob novas vires Fœderatis adjunctas.

Decreverat ille, post captam Antverpiam, Mosam amnem, qui Brabantiam universam circumvallat, in potestatem redigere; spe inde in Rhenum projecta. Iamque obsidionem Graviæ Carolo Comiti Mansfeldio mandaverat. Eam ne in præsentia, Leicestrii ob metum Comes intermitteret, quippe ad famam pertinere sentiebat, novis illum auxiliis instruxit. Sedet ad sinistram Mosæ ripam Gravia, validum per se oppidum, & trajicientibus in Geldriam opportunum: ideoque cum cura à Fœderatis habitum, præfecto Hemertio nobili Geldro, cum præsidiariis ferme quingentis, præter armatos oppidanos. Qua parte oppidum Brabantiæ jungitur, novis operibus munierant, minus solliciti Mosam versus, ubi flumen ad loci munimentum undas applicat. Ergo Mansfeldius rem aggressurus, ut auxilia Graviensibus à Venlona, Geldriæ

GRAVIÆ obsidium.

situs ejus,

& munitio.

1586. Geldriæ oppido ad dextrum Mosæ latus, intercluderet; Veterverdam cœnobium, inter Venlonam & Arsenum, misso illuc Petro Corvera cum Hispanis centum, ex vetere Mondragonii legione selectis, occupavit. Captum cœnobium Centurio Corvera communire aggressus, cito sensit, nimis se prope Venlonam constitisse. Namque Martinus Schenchius, intellecto Mansfeldii consilio, & Graviæ discrimine, è Venlona statim advolavit, tractis secum sexcentis peditibus, equitibus trecentis: ac cœnobium corona circumplexus, excidiumque loco interminatus, deditionem exposcit. Sed à Corvera intrepide rejectus, admotis propere machinis aggressionem adornat, tanto utrinque conatu, quasi jam tum fortuna Graviæ in unius cœnobii expugnatione verteretur. Ter cœnobium, magna aggredientium vi, Schenchius invasit; ter majori repugnantium ferocia repulsus est. Postremo ignominia præceps, quando nulla penetrandi spes erat, ignem rapi, & quatuor è partibus loco admoveri jubet. Ardebatque cœnobium, quum, quid coacta virtus posset, apparuit. Namque Hispani adhortatione Corveræ firmati in mortem non inultam, è cœnobio feroces erumpunt: atque, instructa qualicumque acie, in hostem vadunt. Raro alias impari magis numero certatum est. Hispanorum singuli adversus hostium novenos dimicabant, & tamen tam pauci tam multis non pares modo fuere, æquata diu pugna; sed etiam victoribus propiores, quo ferrum obverterent, vulnera terroremque spargentes, attonitum nutantemque hostem plane repulissent; ni Schenchius objecto equitatu, cohibitaque suorum trepidatione, prælium redintegrasset. Tum verò ab affusa multitudine circumventi, post edita novissimæ fortitudinis exempla, non ante consumpti sunt, quam hostium ducentos & quinquaginta, ipsi non amplius centum ante se prostratos conspexere. E forti manipulo superfuere tantummodo sex: iique male

à Mansfeldio missus Centurio Corvera

Veterverdam occupat:

Schenchius locum recuperaturus, ter aggreditur

frustra

ignem immittit.

Egressi Hispani pugnant

numero longe impares,

re longe superiores.

ad extremum vincuntur,

admirabili hostium clade.

male vulneribus toto corpore mulctati. quos una cum Corvera tribus pilis, hastaque trajecto, prædam nimis caro emptam victoribus, Schenchius Venlonam deportavit.

1586.

Sex superstites hispani Venlonam deportantur.

Dum in hunc modum Gravianæ expeditioni eminus proluditur, Mansfeldius urbem ipsam, castellis aliquot erectis, cominus urgebat. duobus aditum hosti in urbem interclusit à terra: totidem à Mosa. nam infra supraque Graviam, palis in flumine adactis: & infra, Megam versus, unde majus periculum, strato super palos ponte, additis utrinque castellis, amnem clausit. Mox dispositis castris, Mondragonia Hispanorum legio ad oram sinistram fluminis tetendit: infra, qua Ravenstenium itur, hispanæ legiones Bobadillæ, & Aquilæ constitere: medius cum selectis Germanorum, atque Wallonum centuriis Mansfeldius consedit: trans amnem vero Italica legio Capisucchi, adjunctis signis aliquot Burgundorum, Mochemum versus excurrit. Nec minus Holachius auctus Anglorum copiis, obsidentium conatibus obviam ibat. Aggerem in dextra Mosæ ripa, quem è vicino castro Diccum Batemburgicum vocant, propere insedit: in eoque propugnaculum extruxit, nec procul inde perquam ingens vallum objecit, atque utrumque militibus ferme octingentis, plerisque sclopetariis munivit. Ex hoc autem flumentano aggere quoniam inferri auxilium vicinæ Graviæ facile poterat, præsertim capto jam ab Anglis Batemburgo; jubet Mansfeldius, illuc, trajecto amne, præcurrere Aquilam cum Hispanis suis: mox ipse cum Georgio Basta, & equitatus parte secuturus. Aquila nihil moratus, nisi quantum structura pontis non plane firmati transmissionem retardabat, legionem traducit, pone sequentibus Hispanis trecentis, ex vetere Mondragonii legione, ductore Ioanne Casco. Vix ripam attigerant, quum conspectis procul hostibus, pugnandi ardore provecti, non expectatis sociis pontem ægre transmittentibus, arma raptim expediunt.

Mansfeldius castellis, & castris Graviam cingit,

Camil. Capis.

Holachius vicinis in locis munitiones extruit.

trincierone.

contra eum Trib. Aquila præmittitur.

1586. pediunt. Et Aquila magis alacritatem militum, quam Mansfeldii consilium secutus jam aciem ordinabat; quum Cascus videns in fronte disponi Aquilianos, negavit ex militari disciplina id fieri. suis in agmine postremis externo die, nunc primum in acie locum deberi. Sed nihil ad ea respondens Aquila, nisi (more hominum, qui à rationibus destituti, ad potestatem authoritatemque deflectunt) Tribunum se esse, partesque suas nosse. simul legionarios promovebat, instantibus à tergo Mondragonianis, sociosque densato gradu prævertere connitentibus. Sic intempestive concertantes ad hostes pervenere. aggressique vallum legionarii, magis solliciti, ne à suis, quam ab hostibus vincerentur, ab utrisque victi sunt. Nam, ut erant à cursu fatigati, nec satis compositi, post acrem brevemque pugnam, facile illos Holachiani, plures & integri, è vallo rejecere. Verum succedentibus Mondragonianis aucti Aquilæ milites, intestino certamine in hostem melius verso, tanta vi aggressionem conjunctim repetunt, dum hos pudor, illos gloria in pugnam accendit, ut vallo hostem expulerint, erectam munitionem expugnaverint, auxiliarem in Mosa navem cum tormentis ceperint, fugientes flumentanum per aggerem mille non minus passibus insecuti sint. Sed in hac ipsa victoria iterum ab Hispanis peccatum est. Nam & vincendi aviditate abripi se longius passi sunt, ordinibus haud servatis: & captum muniri propugnaculum, quod redeuntibus receptui foret, curæ non fuit. Itaque provecti hostem insectando, non procul Batemburgo præter opinionem conspicantur, è statione, quam aggeris tumulus occultaverat, Anglorum copias instructo agmine prodeuntes, duce Norritio: qui retenta suorum fuga, in Hispanos repente movit, coëgitque jam fessos, ac repentino turbatos occursu, totum illum flumentani aggeris tractum, quem modo mensi erant hostem fugando, eumdem fugiendo remetiri. Iamque propugnaculum, & vallum,

pugnam adornat, sed orta altercatione inter hispanos de primo pugnæ loco,

turbati pugnant, Caschi milites.

& repelluntur.

Aquiliani Mondragoniani. postea compositi munitionem expugnant: & hostes fugant.

mox ab iisdem jam auctis

ipsi fugantur.

vallum, & navem recuperaverant Angli, non ſine ſpe eodem impetu Graviam irrumpendi; quum tranſmiſſo jam ponte apparuere decem Hiſpanorum ſigna, quæ pro Tribuno Bobadilla ducebat Acatius Ierra: exceptique læto omnes clamore, ſiſtunt illico fugam, atque in hoſtes convertunt. qui & ipſi redditis conſimilis lætitiæ vocibus, quippe pluribus aucti à Moſa ſclopetariorum centuriis, quas feſtinatis navigiis Leiceſtrius opportune ſubmiſerat; ad inſtaurandam acrius pugnam, decernendumque, ſe ſe accingunt. Et erant novis utrinque auxiliorum acceſſibus juſtæ ad confligendum copiæ. Fœderati paulum ſupra quatuor armatorum millia, Hiſpani aliquanto pauciores numerabant. Ergo ſumpta, tacito utrinque conſenſu, modica quiete, qua mutuæ cladi ſufficerent, hinc Aquila, inde Holachius ad pugnam ſuos inſtruunt, certos fixo locum veſtigio non deſerere, tranſitumque hoſti, niſi proſtrata ſuper corpora, non relinquere. Propoſito conſtantia par fuit. Seſquihora pugnatum eſt, tanta utrinque ferocia, ut quamvis effuſis è cœlo continenter imbribus, ac proprio hoſtilique cruore madidi; ſæpe ad terram lapſante gradu deciderent; ſtrati tamen, ac de genu pugnarent, objectiſque gladiis atque haſtilibus, viam hoſti tranſitumque præcluderent. Sed nuſquam acrius, quam ſuper Hortigoſæ ſigno certamen exarſit. Hujus Centurionis ſigniferum circumſteterant Angli: is tamen ſe, & ſignum ſtrenue defenſabat. Sed humi prolapſus, ac velo implicitus, prope erat, ut ſigno ac vita exueretur: quum centuriæ Inſtructor Vega ſocio accurrens, ubi raptum jam ſignum aſportari ab Anglis vidit; via vi facta, medios in hoſtes emicat, abſtractumque mutua inter vulnera ex Angli manu velum victor referebat ad ſuos. Sed telis undique appetitus, impar gliſcenti Anglorum manipulo, vias prius, mox & ſigno ſpoliatus eſt. Nec ideo mors Vegæ Vaſquium terruit, quo minus commilitonis ultor, decoriſque hiſpani anxius, Anglum forti-

1586.

Siſtuntur à novis hiſpanorum auxiliis.

Acat. Centuria.

& auctis utrinque copiis.

obſtinatiſſime certatur.

16 *April.*

hora cum dimidio.

Baldaſſar Hortig. Centurio.

Magna de vexillo ter rapto dimicatio.

Hieron. Vega Sergens.

Alphonſ. Vaſquez poſtea Sergenſtes major.

1586.

Imbrium ventorumque violentia acies dirimitur:

fortiter amplexus, ab eoque sauciato, ipse non integer, velum feliciter extorserit, ac Centurioni suo lacerum cruentatumque restituerit. Verum increbrescentes pluviæ, ventique violentius incumbentes, ad extremum diremere pugnam, neutris partium invitis. Nam & Holachius pluribus suorum cadentibus, amissoque vallo, jam castello pertimescebat. Et Aquila excrescentibus aquis, ne suis ad munitiones reditus intercluderetur, magnopere verebatur. Vtrique tamen necessitatem nacti, cui discessum ab armis imputarent, accusabant interea, quam optaverant, tempestatem. Atque (uti in æquato certamine usu venit) utrique se pro victoribus habuere: illi, quod capto Batemburgo, ac recuperato castello, liberandæ urbi propius imminerent: hi, quod expugnato hostili vallo, inhibitisque auxiliis, destinatam Graviæ opem elusissent.

utraque parte sibi victoriam vindicante. *Holach.* *Aquil.*

Neque in jactura militum impares admodum fuere. Etsi enim Hispani non plures quam ducenti ac triginta occubuere, cæsis ex Holachianis non paucioribus septingentis; quia tamen fortissimi quique Hispanorum atque in iis Centuriones septem, ac viri nobiles complures desiderati sunt; æquatam propemodum cladem indoluit, atque ad Regem scripsit Alexander. Sed victoriam hactenus dubiam, cædem, quæ pugnam dirемerant, aquæ Fœderatis addixerunt.

cæsorum utrinque numerus. *Consal. Gironus, Mich. Cardona, Consal. de Castro, Didacus Flores, Ioseph Cordon, Ioannes de Castillo, & Petrus Ramirez.*

29 April. Ab Holachio inducta alluvione, annona ac milites Graviam advehuntur:

Etenim fluminis præter modum aucti opportunitate usus Holachius, perfosso, Ravenstenium versus, flumentano aggere, campos circum Graviam satis jam imbribus stagnantes, altissime inundavit: immissisque magno numero cimbis, annona, ac milite instructis, Graviam contendit. Et quamvis Hispani partim è castellis procul fulminarent, partim in aquas desilientes, atque umbilico tenus eluctantes, propius in trajicientes exploderent; non ideo tamen ab incœpto navigantes absterrebant: quod aut languidi è longinquo ictus spernerentur, aut ipsi mediis in undis instabiles implicitique, adversus militem

irrito hispanorum conatu,

litem è tuto navium jaculantem, tela tardius moverent. Accedebat, quod attollente se continenter alluvione, major jam cura illos urgebat ad munimenta redeundi, quam accessum ad urbem hostibus intercludendi. Itaque inspectantibus Hispanis, annona ad plures menses, milites circiter quadringenti, bellicus pulvis, quæque alia defendendis arcibus utilia, in urbem illata sunt: tantis Holachii, mox & Leicestrii lætitiis, ut ille adversa belli toties expertus, ea semel se jam diluisse: hic Anglicis auspiciis victoriam imputando, cessura similiter omnia sibi persuaderent, ac prædicarent. 1586.

25 April. & magno Holachii & Leicestrii triumpho. Leicester.

His auditis Alexander, statuit transferre se Graviam. Et quoniam acceperat propius ad eam urbem accessisse Leicestrium, scribit Altapennio, quem cum auxiliaribus copiis ad Septemvirum Coloniensem miserat, ut, si ad Novesium ducti nondum essent aggeres, nec dicta aggressioni dies, Graviam advolaret, brevi Novesium reversurus. Altapennius collectis illico vasis; namque obsidio cœpta non erat, tanta iter celeritate ingressus est, ut (ne moræ aliquid festinationi afferret nox tenebris horrida) præire milites juberet, qui casas agrestium paleis plerumque tectas incenderent, ad viarum vestigia properantibus commonstranda. Alexander interea Bruxellis profectus, præmisso cum parte copiarum Appio de Comitibus, non procul à Gravianis castris obvium habuit Altapennium: cum quo ad exercitum delatus non erexit modo militum animos ob improspere gesta perculsos, sed etiam spe certa implevit, mutatum iri fortunam belli, nec constituram præsente Alexandro Graviam, quantavis munitione præfidentem. Firmavit spem militum celeritas Imperatoris, qui & pontem arcendis hostium auxiliis illico restituit, & tormentis dispositis, urbem tripartito aperiendam statuit. Quamquam subitum ejus discrimen omnes extemplo perculit. Namque tormentorum suggestibus obequitando, dum

Alexander Graviam se transfert.

Nuys.

illucque è Novesio evocat Altapennium,

qui statim advolat.

Eriguntur milites Duci præsenua:

Sed subito ejus periculo consternantur.

S ultra

1586. ultra citraque Mosam opera ipse perlustrat, directus è mœnibus ferreus globus equum ejus invasit, prostravitque: territis, qui circa erant, proque Duce sollicitis: simul sparso in castris rumore, ictum pila Parmensem Principem concidisse. ille tamen ad equi casum in pedes exiliens, accurrentibus anxie militibus, hilari vultu, Bene sibi esse, respondit: accitumque ad se tubicinem properare Graviam jubet, ac deditionem Graviensibus imperare Alexandri nomine, quem, Deo duce, & vivum nunc scirent, & mox victorem exspectarent. Tubicine non admisso, Alexander nihil cunctatus, machinas diruendæ urbi expediri mandat. Prominebat è mœnibus in oram fluminis propugnaculum, modicum illud quidem, sed geminis juxta prægrandibus turribus communitum. in has potissimum versis muralibus tormentis: simul propugnaculo duobus alibi ex locis, totidem vi machinarum impetito, tantam jam lapidum congeriem demiserant patefactæ turres, rostrumque propugnaculi, ut ante generalem aggressionem delecto manipulo prætentare ex ea parte ascensum, atque experiri hostium vires Alexandro placuerit. Ad id natio hispana, ex multis illud periculi decus sibi deposcentibus, prælata est. Natoque ipsos inter Hispanos certamine, è pluribus eorum cohortibus viros omnino centum carpsit, miscuitque, ac Centurionibus Sancio de Solis, Francisco Turrio de Vivero, atque Hernando Tello, ducendos tradidit. Et hi quidem, dato ad invadendum signo, subiere ingenti animo propugnaculi ruinas: confertisque manibus, ut erant strenui ipsi per se, & calcar addebat Alexandri judicium; adeo pugnaciter intulere arma, ut statim potituri loco crederentur. Iamque primus defensorum ordo, multis suorum cæsis, aut sauciis, pedem è propugnaculo referebat; quum è vicina turri, quam in subeundo Hispani neglexerant, sparsa lapidum tempestas, & secuta ignium missilia, ardentesque

Ille tamen illæsus deditionem poscit,

& non admissa,

urbem quatit,

& disponit peculiarem aggressionem.

Offerunt se ad eam multi.

Eliguntur Hispani,

strenue subeunt:

retardantur miris modis:

tesque pice ac bitumine circuli, repressere 1586.
paulatim victoriæ cursum. Plus adhuc ad terrorem, noxamque valuit præservens arena è corbibus situlisque, in morem imbris effusa: qua se se in arma minutim insinuante, & corpus adurente, quum nullum adversus inevitabilem pestem remedium foret (uti nec ullum fuisse olim legimus, emissa quoque è fervefactis clypeis arena in Macedonis Alexandri milites Tyrum obsidentes) multi se in subjectum amnem immergebant, ac refrigerato paulum ardore, redibant illi quidem contumacius in pugnam, sed turbatis semel ordinibus, atque auctis propterea hostium animis, ægre se in gradum reponebant. Nec distulit Alexander signum receptui dare, satis illato prima illa aggressione hostibus metu, & fortissimorum militum discrimen non ultra passurus. præsertim audito, Sancium de Solis cecidisse, visoque Turrio, dum semivivus è pugna asportaretur. Non plures tamen ex Hispanis, quam sex occubuisse compertum est: quum ex defensoribus supra ducentos desiderati sint, partim ferro ab invadentibus Hispanis, partim à muralibus tormentis noxiam in turrim obversis interempti, quos inter, Brederodii urbanæ militiæ Præfecti mors magnæ utique consternationi Gubernatori, ac militibus fuit. Idque valuisse ad subitam urbis deditionem creditum est. Quamquam ego præpotuisse putaverim apud præsidiarios memoriam Covensteinii aggeris, in quo plerique eorum Alexandrum experti victorem, adhuc formidabant. Igitur, quum postridie, albescente vixdum luce, è mœnibus prospexissent dispositas tripartita aggressione machinas, aggressoresque; festinato tubicine ad Alexandrum, Gubernatoris cum litteris, colloquium super urbis deditione postulatum est. Impositisque victoris arbitrio conditionibus, eodem die, qui fuit septimo idus Iunias, egressis urbe armatis militibus circiter mille, cum supellectili, explicatisque

Q. Curt. l. 4

& ab Alexandro revocantur.

Cæsi ex Hispanis,

ex Gravianis:

Inter quos militiæ præfectus.

Inde territis militibus Alexandrum alias expertis,

Gubernator urbem dedit,

7. Iun.

1586. vexillis & secundo flumine Bommeliam usque perductis, Graviam intravit regium Hispanorum, Germanorumque præsidium. Reperta sunt in urbe tormenta & quidem magna, viginti septem, bellici pulveris dolia centum & octo, res cibaria in annum integrum sex hominum millibus suffectura. Quo magis Alexander miratus tam propere hostem cessisse locum omni apparatu militari, ac milite veterano communitum; grates persolvi Deo palam voluit, cujus quotidie clementiam experiri se scripsit ad Regem, gratulatus ei accessionem urbis, sub oculis Leicestrii, novi hostium Ducis, expugnatæ. At Graviæ Gubernatorem Hemertium statim ab Holachio detentum, etsi nullius proditionis manifestum, (nisi forte PRODERE urbem dicendus sit, quisquis urbem impari animo suscipit defendendam) deditionis tamen præproperum, una cum duobus Centurionibus, capite plecti jussit Leicestrius: magnam utique laudem à militari disciplina relaturus, si cetera fecisset ad eam formam.

magno apparatu bellico refertam.

6 Jun.

Ipse deditionis pœnam capite luit.

Eodem die, quo capta est Gravia, in potestatem redactis Mega ad sinistram Mosæ ripam, & ad dexteram Batemburgo, Caroli Mansfeldii ductu, Alexander in Venlonam Geldriæ oppidum animum intendit. Quamquam ejus expugnationem haud ita effectu promptam verebatur. Quippe Venlonam valide firmabant & nova ad veterem munitionem addita propugnacula, & duplicis fossæ ambitus, & fluminis objectus, & ante oppidum insula castello munita: & super hæc, magna Venlonæ munimenta Venlonenses ipsi, strenui pugnacesque, quorum vel feminæ militaribus curis glorientur, recenti adhuc memoria, quum earum una, ante annos septuaginta, hostibus urbem invadentibus, vexilliferum mœnibus jam insistentem aggressa, signum è manibus extorsit, ac domi victrix appendit. Accedebat Martini Schenchii in ea urbe defendenda intentior cura: quod ibi uxorem, familiamque, & prædas, uti fere-

VENLONÆ expeditio

Venlo. munitæ tum ab arte, Mosa.

tum à pugnaci virorum genio,

etiam feminarum. unius exemplum: Isacius Pontanus lib. 11. Nortonus & alii.

ferebatur, ingentes deposuisset. Hoc vero ipsum & hispanum militem alliciebat, & Ducem juvabat. Itaque comperto, Venlona abesse Schenchium, quanta maxima potest celeritate, post deditam Graviam, Altapennium cum mille ac quingentis peditibus, & equitibus quingentis, sine vexillis, ac tubarum, tympanorumque strepitu, illuc properare: insessoque Geldriensi tractu, ex ea parte accessum ad urbem hosti claudere jubet. Alteram vero fluvii Brabantinam partem attribuit cum ducentis peditibus, & turmis equitum duabus, Barnabæ Barbovio, juveni strenuo, spectatæque in Trajectensi præsertim obsidione virtutis: in quam expeditionem adolescens, ac pæne puer, peditum centuriam secum ducens, militarem jam tum indolem Alexandro mire probavit. Præterea Ruremundanis naves imperat usui futuras ad pontem, quem super Mosam designabat. Denique Carolo Mansfeldio præcipit, cum tormentis Arsenum satis munitum pagum tendat, relicto in itinere Balansonio, qui Vellensem arcem Mosæ imminentem, atque adeo navigaturis infestam aggrediatur: uti postea & hanc Balansonius, & Arsenum Mansfeldius expugnarunt. Ipse sub hæc mandata, cum reliquo exercitu Venlonam movit. At Schenchius, qui Leicestrii jussu Geldriam Provinciam cum milite percurrebat, ratus post Graviæ deditionem haud quieturum Alexandrum, ignarus tamen, quam is in partem bellum ferret; Geldriam urbem, arcemque Wachtendoncam, novis firmare præsidiis festinavit. Inde in Venlonam conversus, urbem accurratius muniturus, pavidis nunciis admonetur, itinera omnia Venlonam versus à Farnesiano infessa milite obtineri. Miratus, tanta celeritate, silentioque, tam multas illuc copias traduci potuisse: nec ideo mutato consilio, subeundam sibi aleam duxit, si qua vi posset opem afferre aliquam obsessæ urbi. Quare assumptis quingentis equitibus ex Anglis, Gel-

1586.
tum à Schenchii vigilantia:
Quo absente obsidetur urbs
ex una parte ab Altapennio,
ex altera à Barbovio.
Ban. Barb. Mediolan.
Parantur naves ad pontem.
Expugnantur aliqua loca circum Venlonam.
Tentat Schenchius urbem intrare,

1586. drisque: sub mediam noctem in contubernium Italorum, interfecto excubitore, rapidus incurrit: tantumque terroris intulit equestri illa procella repente emissa, ut jam stationem pæne prætergressus à Venlonæ portis haud procul abesset. Sed cancellorum septa, inhibendis ex urbe eruptionibus prætenta, dum paulum remorantur cursum; Appius, qui illic curabat, viso ad cancellos interscindendos expediri secures, sua cum turma propere accurrens: adjunctisque sibi Tuccii Centurionis proximis stationariis, tandiu impetum ultra nitentium sustinuit, donec armis per vicina contubernia conclamatis, Schenchius, ne undique clauderetur, respectare exitum coactus est. ac nondum aperiente se die, ut gnarus erat viarum, facile per eas tenebras elapsus, effusum inde cursum Wachtendoncam versus arripuit. Sed insequente Appio Cæliæ turmæ accessione firmato, ipse vix triginta cum equitibus ingressus est arcem. reliquos aditu exclusos, eoque vagos Appius assecutus, cæsis ex eis circiter quinquaginta, captis centum viginti, cum equis paulum supra ducentos, victor in castra non magis prædam ex privata pugna, quam omen totius expeditionis apportavit. Et sane circumsessa jam Venlona ex utraque Brabantiæ, Geldriæque ora, stratoque super Mosam firmatoque ponte ex quinque ac triginta navigiis, è Ruremunda, Trajectoque submissis, atque adeo conjunctis utrinque castris, magna spes aderat expugnandæ urbis. Duo tamen haud levi futura impedimento videbantur. Semilunare apud Mosam propugnaculum, ex quo impune infestabantur ponte commeantes: & parva Mosæ insula, ab urbe non amplius quatuor ac viginti passibus abjuncta: quam arce ac præsidio munitam Venlonenses obtinebant, certi quandiu ea perstaret, hostem ex ea fluminis parte urbi non accessurum. Vtrumque hoc Venlonæ munimentum simul aggressurus Alexander, Italis semilunam, insulam Hispanis attribuit. Et insulæ quidem aggres-

& tantum non intrat,

sed repellit eum Appius,

& ejus comites cædit,

Circumcingitur urbs,

Mastric. castris ponte conjunctis

Damna obsidentibus à Semiluna & à Mosæ insula.

gressionem in hunc ipse modum ordinavit. Tres planas ingentesque rates, seu pontones una composuit & colligavit. earum latera prælaltis cratibus, saccisque tomento fartis circumsepsit. tum alias minores cimbas pontonum objectu tutas, sequi jussit. pontonibus cimbisque, habito ex Mondragonia legione delectu, milites Hispanos omnino ducentos imposuit quatuor Centurionum ductu. addidit campestria aliquot tormenta, ramalium fasces, ligones, aliaque ex usu subitariæ munitionis. Hæc dum è Geldriensi ripa Alexander urgebat, è Brabantina cimbæ aliæ solidis & ipsæ pluteis, centum militibus, cum quatuor Centurionibus ex Mondragonii quoque legione, in eamdum insulam armabantur. Quibus absolutis, expectata secunda castrensi vigilia, jubet instructa utrinque navigia in insulam agi, ipse è Brabantiæ ora, cum decem muralibus tormentis partim in insulam, partim in semilunam directis, exscensionem Hispanorum opperitur. Et illi quamvis assiduo plumbearum jactu glandium ex insulæ propugnaculo incesserentur, successu tamen non minore quam animo, duobus tantummodo amissis, insulam tenuere. Inter hæc Itali, erant ferme quadringenti ex legione Capisucchi, signum aggrediendæ Semilunæ accincti poscebant. Iamq; præmissus Ludovicus Melzius, honorarius in ea legione miles, inspecta loci ruina à sex muralibus machinis continenter edita, iter abunde stratum retulerat ad invadendum. Itaque emissi adeo concordi ferociq; impressione subiere, ut, quamvis non sine multo utrinque sanguine, pulso demum hoste, Semiluna potiti sunt. magna utique Melzii laude, qui primam excipiens à fulminante Semiluna plumbeam tempestatem, pila collum humerumque trajectus, non ante sensum doloris admisit, quam privatum damnum publica loci expugnatione sit ultus. eo quoque nomine de Venlonensi expeditione promeritus, quod Venlona non solum post semilunam facile capta tunc est, sed etiam quod eamdem postea bis ab hoste ipse defendit. Nam

1586.
contra hanc rates componit Alex.
atque Hispanis armat:
paulo ante mediam noctem.
qui licet pilis appetiti, in insulam descendunt,
mox & castello potiuntur,
Itali semilunam invadunt,
Melz. eques Hierosol.
& expugnant,
cum Melzii laude.
Alphonsus Avalus.

1586. secutis inde annis, impositus Italicæ, quæ Avali fuerat, legioni Tribunus: mox electus universi equitatus regii, pro Trivultio in pugna interempto Vicarius; egressas Wachtendonca hostium copias, Venlonam composita proditione irrupturas, cum parte equitatus repente aggressus, omnes aut captivos abduxit, aut occisione delevit. Nec post multo, Thenis admonitus, ire quam celeriter hostes Venlonæ excipiendos, ipse celerius præcurrens, explicatum pro mœnibus agmen accedentibus præter expectationem objecit, iterumque regiis partibus Venlonam asseruit. Quæ tanto ego justius attexuerim, quanto ipse in volumine de equestri militia à se scite conscripto modestius præterierit. Iam vero quia insulæ defensores animadverso, semilunam concidisse, veriti eundem & ipsi casum in urbem deserta statione transmiserant; Venlonam ab obsessoribus propius accessum est. Vrbis mœnia qua parte Mosæ applicantur, etsi per hiemem alluente flumine inaccessa sunt, tunc tamen recedente per æstatem Mosa, inter aquas & muros area non minor quinquaginta passibus intercedebat. Atque ex hac parte, moles quatefacta semilunæ quoniam urbem patefecerat, & fossa vallumque superanda hic nulla erant, aggressionem in sicco per ejusmodi ruinas Alexander indixit, jusso equitatu per Geldriensem tractum extendi contra auxiliares, si quid inde Leicestrius attentaret, incursus. Interea, magnis in urbe clamoribus, inter cives & præsidiarios certabatur: quod illi desperata defensione, fortunarum populationi, liberorumque & conjugum cladi antevertere satagebant: contra hi, quos patriæ caritas nulla tangeret, & PAVPERTAS indemnes, atque adeo projectiores faceret, experiri ultima obstinaverant. Sed impares multitudini arma jam minanti atque expedienti, postremo cessere. Id, quod in urbium obsidione timendum est, quoties præsidiariorum vires infra civium potentiam habeantur. Ergo utcumque compositi muros ascendunt, amicisque

Co. Theodorus Trivultius.

Tilemont.

Inde in mœnia urbis aggressio indicitur.

Sed eam non expectare cives volunt: *cives.* contra milites præsidiarii: *Præsidiarii.*

tamen cives prævalent.

que inde signis colloquium exposcunt, surdis ad ea oppugnatoribus, & (ut INVISVM est obsidentibus urbes deditionis nomen) omne de Venlona colloquium, cujus præda in manu esset, aversantibus. Sed repressit militum ferociam Alexander: admonuitque, ut civitatem Regi asserere mallent integram devotamque, quam per cædes atque incendia deformatam, & injuriæ diu memorem. simul spem fecit, prædam illis suam, sed modestiæ præmium, non defuturam. statimque admissis ad colloquium Venlonensibus, cum oppidanis quidem mollius transegit: tantum ut templa eversa reponerent, ac stipendia ingressuris præsidiariis penderent, imperavit. at milites absque armis, signisque, & equis abire omnino voluit. Vxorem vero Schenchii, sororemque, ac reliquam familiam cum doméstica supellectili, tradito, quo ipse vehebatur, quadrigarum curru, honorifice dimisit. Eodemque die, qui Principibus Apostolorum sacer illuxit, quique dies ante annos septem Trajectum Farnesianis victoribus aperuerat, introduxit in urbem præsidiarios, imposito illis ob rem bene gestam Barbovio: prædaque omni ex manubiis ac spoliis Schenchianis per exercitum, pari expectatione & gaudio, prælarge distributa. Ipse prædarum loco unam sibi seposuit gloriam, quod prænobilem munitionem, omni bellico instrumento validam subegisset, minima suorum, minima temporis jactura, nempe intra dies paulo plures, quam quot insumptis mensibus, gemini Brabantinorum Anglorumque exercitus, pro Carolo Quinto tunc undecenni Venlonam obsidentes expugnare nequiverant. Inde gratulatus est Regi Venlonensem non simplicem unius loci victoriam, sed ex ejus expugnatione urbis, quæ una demum reliqua ad amnem erat, subjectam Majestati ejus Mosam omnem, hoc est firmatam continenti velut mœnium ductu ac vallo Brabantiam, partamque regiis exercitibus ultra citraque commeantibus securitatem. Post hæc commendata sacrorum

1586. & ad colloquium eos admittit Alex. compescitque milites suos prædæ inhiantes.

ac post conditiones victis impositas,

urbem intrat auspicato in die,

ac lætis militibus in prædam Schenchianam inductis.

Postremo victoriam, ann. 1511. & annexa victoriæ, Regi gratulatur.

1586. *Villelm. Lindanus.* procuratione Ruremundæ Episcopo, in Vbios recuperando Novesio, quo jampridem animus ferebatur, expeditionem festinavit.

DE BELLO BELGICO DECADIS SECVNDÆ

LIBER OCTAVVS.

1586. NOVESIANA expeditio.

Tac. lib. 4 & 5 hist.

Ovesium, Agrippinensium urbem, quatuor horarum itinere infra Coloniam haud procul à Rheni ripa, multis olim Romanorum Batavorumque præliis, Claudio Civili Duce: & superioribus sæculis, longa improsperaque Caroli Audacis cum sexaginta bellatorum millibus obsidione nobilitatum, scriptores memorant. Hanc urbem Ernesto Bavaro, Imperii Septemviro Coloniensi obtemperantem, ante menses ferme tredecim, Meursæ Comes militari astu in potestatem redegerat. Nam quo die Divi Quirini festum solenni mercatu Novesii celebrabatur, multis suorum militum, mercatorum habitu in urbem inductis, ac certum ad tubæ signum, iis qui foris opperiebantur admonitis, portarum custodes aggressus est, civiumque paucis ad defensionem accinctis, urbem cepit: & quæstu non minore trecentis florenum millibus direptam, in Truchsesianorum manus tradidit. imposito ad ejus regimen valido cum præsidio, Hermanno Friderico Cloëto, adolescente impigro, ac præferoci. A quo, assiduis excursionibus, pagi circa omnes oppidaque, in primis Colonia ipsa usque adeo infesta habeban-

Novesium bellis sæpe nobilitatum. *Harans in vita, & alii.*

cepit Meursius diripuitque, *Alex. ad reg.* *25 Maji.* 1585. ac Truchsesianis addixit, in Coloniensem agrum, ipsamque Coloniam assidue populabundis.

bantur, ut jam dominantibus per Agrippinensem provinciam Truchsesianis, vix tuto efferre urbe pedem auderent Colonienses. Et quamvis ad ea reprimenda Septemvir Ernestus, variis legationibus, Parmensem Principem obsecravisset, ut, quem ipse regiis pridem copiis ejecto Truchsesio, expugnataque Bonna, in Coloniensis præfecturæ, atque in Septemviratus gradu firmasset; nollet in præsentia imparem hostibus ex absentia regii auxilii ferocioribus, loco dejici; attamen Alexander, cui Antverpiana obsidione tunc implicito haud promptum erat, remittere in Coloniense bellum, quos inde milites devocaverat: sustentare Septemvirum spe secuturæ quamprimum opis non omittebat. Sed interim nova Bavarus clade perterritus, ac spe aliunde destitutus, audito captam jam Antverpiam, ire ipse Bruxellas demum statuit, mutata veste, ac remoto aulicorum, clientumque comitatu: ne ea congressio palam hostibus foret; & servorum pompa petenti auxilium non conveniret. Sic ad Alexandrum improviso ingressus, actisque non sane in speciem gratiis, pro iis quæ ab illo beneficiis, vita propemodum ipsa carioribus, accepisset; denudavit ei rerum suarum statum eo jam redactum, ut nihil propius esset, quam ut amissæ Coloniæ nuncio exanimaretur. *Nempe gliscere in dies hosti numerum, & audaciam: se ab utroque, ac postremo etiam à consilio deseri. Nam & ab regio exercitu videre se quam importuno tempore auxilium petat: & Gulielmum fratrem serio denunciasse, nolle in posterum ob Coloniensem præfecturam opes insumere, quas filiis, & Bavariæ suæ debeat. Itaque, quando non aliunde sibi consuleretur, satius ducere, Coloniensem principatum ultro deponere, quam ab hoste ea demum ditione spoliari. Dolere equidem se, quod prævideat, in eum locum facile sufficiendum non perinde Hispano Regi addictum, ac ipse domusque Bavarica profiteatur.* Alexander etsi, quo ea pertineret Septemviri desperatio, intelligebat; quia tamen,

1586.

Ad hos reprimendos opem ab Alex. petit per legatos Ernestus:

mox ipse mutata veste illum adit,

statumque Ecclesiæ Coloniensis exponit in hunc modum.

Bavariæ Dux.

1586. Alexander & religionis, & Regis causa permotus

men, præter Coloniensis Ecclesiæ, & Catholicæ Religionis causam, quam non dubie periclitari videbat; Regis intererat, hæreticos in ea potissimum parte non invalescere, ex qua occupato ad Novesium Rheno, navigationem ex Germania in Belgium interturbare, atque inde Geldriam, Brabantiamque percurrere infestis armis assidue possent; idcirco jam statuerat apud se, ad restinguendam hujusce belli flammam Belgio proximam, quam primum posset, accurrere. Quare Septemvirum abunde consolatus, omniaque ab Regis in illum benevolentia prælarge pollicitus, in se recepit, absoluta, quam sibi necessario assumenda erat, expeditione, continuo se, non suis modo militibus, sed præsentia quoque sua, Coloniensi bello consulturum. Ita in spem erectum animatumque Principem perhonorifice ab se dimisit, additis è Belgica nobilitate, qui hominem comitarentur sub ignoti persona notissimum. nempe NULLA larva totum Principem tegit. immo SOLES etiam isti quum deficiunt, tunc maxime spectatores habent. Haud multo postquam Septemvir abierat, Alexander non expectata, quam parabat in Gravienses, expeditione, dum de Altapennio in Vbios præmittendo cogitat (uti postea præmisit) festinatis litteris admonetur ab Hispano apud Cæsarem legato, Principes aliquot Germaniæ, Imperiique Septemviros hæreticarum partium, audito Coloniensis Archiepiscopi cum Parmensi Principe colloquio, questos esse apud Cæsarem, quod externa Principum auxilia exercitusque in urbes Imperii advocarentur: ideoque inter se convenisse, Novesium novo præsidio firmare, partemque suorum militum auxiliaribus Hispanorum copiis, si quæ à Parmensi advenirent, opponere. Et Novesium quidem, inducto milite & commeatu, non modo adversus obsidii metum valide communitum est: sed etiam postea egressi inde præsidiarii, additique Truchsesianarum partium copiis Agrippinensem

[Margin notes:]
certam Ernesto opem pollicetur, *Gravia & Venlona.*

eumque honorifice dimittit.

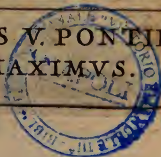
5 Jan. 1586. Gulielm. de S. Clem.

Rescito hoc congressu Germani hæreticarum partium Principes cum Cæsare queruntur: *Nuys.*

& Novesium milite atque annona communiunt. Quin & egressi inde præsidiarii provinciam misere vexant.

SIXTVS V. PONTIFEX MAXIMVS.

nenſem per agrum impune graſſantium, direptis incenſiſque, ſub oculos ingemiſcentis Coloniæ, pagis circiter quinquaginta, capta apud Bonnam munitione, ſollicitatoque ad ſeditionem ejus urbis præſidio; adeo Septemvirum Bonnæ confidentem ſubito pavore conſternarunt, ut in Bavariam conferendi ſe, relicta in hoſtium manibus Colonienſi provincia, impetum ceperit. feciſſetque, niſi illum Vercellenſis Antiſtes, Pontificis nomine, à conſilio dignitati ejus & Religioni pernicioſiſſimo abſterruiſſet, & ſpe certiſſimi à Parmenſi Principe auxilii animaſſet. Nec Alexander, expugnatis jam Gravia, Venlonaque, ultra cunctatus eſt, adeo ut, quum per eos dies honorifica legatione à Pontifice Xyſto V Galerum, Gladiumque ſolenni ritu ſacros, Grimanus Abbas attuliſſet, diſtulerit munus accipere, admonito rogatoque Grimano, ut paulum Ruremundæ ſuperſederet, ne Noveſianæ curſum expeditionis, magna Catholicæ Religionis neceſſitate ſuſceptæ, cui curas ipſe ſuas, operi jam accinctus, addixerat, qualicunque mora in præſens interrumperet: ea, duce Deo, feliciter abſoluta, tunc magnificentius exponi donum poſſe, & digniorem fore ſe, qui illud acciperet. Igitur præmiſſo Vaſtio quingentis cum equitibus, ipſe ſecundis caſtris, cum exercitu ac reliquis impedimentis, uno ante Noveſium milliari ſubſtitit, copiiſque lato in campo luſtratis, aſſumptis ſecum paucis equitibus. Noveſium uſque præcucurrit. atque urbem contemplatus, quo caſtra loco poneret, & quam cuique Ducum attribueret caſtrorum partem, animo deſignavit.

[Margin: 1586. — Hinc & Erneſti conſternatio: — *I. Franc. Bonhom.* — & feſtinatum auxilium ab Alex. — *Anton. Griman. Patric. Venetus.* qui dilata ſolennitate accipiendi nuncii à Pont. miſſi, — Noveſium properat. *1 Iul. biani via.*]

Habet Noveſium à Rheno, præter mercium opulentiam, magnum ſane contra hoſtium injurias munimentum. Licet enim is aliquantum à mœnibus receſſerit, tamen porrecto illuc brachio urbem complectitur, & cum Erfta tenui amne circumvallat: effectaque in ejus conſpectu inſula, duobus inſuper caſtel-

[Margin: NOVESII ſitus: *Rhenus.* munitio à natura, ab arte,]

1586. lis aucta, partem urbis ceteroquin infirmiorem opportune communit. At oppositam huic partem per se haud invalidam; incredibili celeritate Cloëtus Gubernator, reparatis mœnibus, propugnaculis, turribus, sedulus ubique ac laborum pertinax quotidie magis magisque firmabat, civium nullis ab opere exceptis, &c, si qui abessent, indeprecabili pœna mulctatis. Nec minus urbi firmamentum aderat à præsidiariis mille circiter atque sexcentis, cum duobus equitum signis, plerisque veteranis ex Anglis Germanisque, præter cohortes manipulosque complures oppidanorum: quos & hæreseos Calvinianæ societas, & ab ejectis paulo ante Catholicis metus, defendendæ urbi accuratius admovebat. denique & annonæ, comportatis illuc undique frumentis, & armorum telorumque, & aliorum ex usu longissimæ obsidionis tam multiplex aderat copia, ut profecto Novesium à quantacunque hostium vi securum videretur. Explorata hæc Alexandro, provisumque, castris in hunc modum circa urbem distributis. Quinque portis Novesium aditur. Adversus primam, quæ Rheno assidet, Hispanicam Bobadillæ legionem opposuit. Ad Bobadillæ dextrum latus statuit Mondragoniam veterem, secundæ portæ, quæ Nederensis sive inferior appellatur, objectam. Adversus tertiam, locum capere Hispanicam Ioannis Aquilæ imperavit: sicut Italicas Camilli Capisucchi, & Gastonis Spinulæ adversus quartam prope Erftam amnem. Ac postremo Germanicam Manriquii, wallonicam Boninguetti, & Burgundicam Varambonii è regione quintæ, quæ est ad alteram Rheni partem, collocavit. Inter has vero, atque Italicas, quod spatii plurimum pateret, Germanicam Arembergii, & wallonicas Licquii, Octaviique Mansfeldii, apud Erftæ ripam interjecit. At tormentorum sedem cum eorum præfecto Carolo Mansfeldio, post Aquilæ & Capisucchi terga constituit. ac retro post

à militum,

oppidanorumque conspiratione,

& ab annonæ telorumque copia.

Alexander circa urbem castra distribuit hos ordine:

post tormenta, locum continendi equitatus Vastio ejus Magistro assignavit. Ipse non procul à Germanicis Burgundicisque castris, in semiruto Vallis gratiæ cœnobio tetendit. Capto in hunc modum castrorum loco, aggeribusque aperiri ac duci ubique cœptis, cinctum obsidione Novesium videri poterat, si in insulam, quæ tractum urbis fluvio incumbentis defendebat, deportari milites, ejectisque inde præsidiariis, claudi, quod urbis supererat, potuisset. Ad hoc autem ipsum pertentandum, dum Alexander è Bonna opperitur à Septemviro Coloniensi navigia, queis milites illuc transmittat; audit præsidiarios adventu regii exercitus facile territos, desperata insulæ defensione, clam in urbem, intendentibus se tenebris, concessisse. Igitur eadem nocte, jusso Baroccio cimba insulam adire, locumque & castella explorare: quum is retulisset, insulam desertam prorsus à milite: atque è castellis, alterum quidem, quod urbi propinquum est, apertum ac pervium: alterum vero ad Rhenani brachii principium, integrum validumque; illico Ioanni Ciacconio Hispano Centurioni mandat, ex Bobadillæ castris Rheno proximis, centum legionarios in insulam traducat, ac firmiore castello se teneat, dum plures illuc copiæ transmittantur. Is in insulam appulsus cum delecto manipulo, (cui etiam se Antonius Pacius ejusdem legionis Centurio cum paucis aliquot adjunxit) parte suorum in validiore castello relicta, dum in alteram tendit, quinquaginta circiter militibus comitatus, obviam repente habet magnam hostium manum, quæ in insulam, prospecta Hispanorum paucitate, silentio noctis redierat. Nec in ea quidem rerum iniquitate Ciacconius cedendum hosti ratus, pugnam capessit, animosius enimvero quam consultius. Certavit hinc numerus, inde virtus, &, si conferantur utrinque cæsi, hæc plane vicit. Sed paucitas ad extremum citius absumitur. Cadit ante omnes Pacius, cæduntur

Margin notes: 1586. — *Gnadenthall.* — Insulam urbi adjacentem Novesiani deserunt. — in eam prius exploratam Propert. Barroc. Ingenero. — Alexander immittit Hispanos centum: — quos Novesiani in insulam reversi aggrediuntur, — & post acrem pugnam, — *Virtute* vincunt.

1586. duntur Hispani propemodum omnes, capitur Ciacconius, capiuntur qui supererant omnino tredecim: abductique Novesium velut in triumpho, civitatem successu gestientem, spe non duraturæ obsidionis implevere. Alexander etsi jacturam, quam Centurioni imperia transgresso imputabat, ægre tulit: solatus tamen eam est, audito, munitionem alteram intactam ab hostibus relictam: eosque ne sic quidem victores, in insula subsistere ausos esse.

Sed Alexander aliis illuc missis, insula potitur.

Itaque illuc aliis aliisque copiis, & ubi majores advenere naves, etiam tormentis deportari jussis, festinavit in potestate insulam habere, quam expugnandæ urbi magnum utique momentum designabat.

Approcci.

Neque prospere minus cecidit eruptio alia Novesianis. In aggerum atque accessuum operibus magno nationum certamine moliendis, omnium proxime se se urbi admoverat Italica legio Capisucchi.

In stationem legionis Italicæ erumpunt ex urbe præsidiarii.

Ea porro vicinitas quantum oppugnatores juvabat ad impetenda validius certiusque mœnia, tantum ad erumpendum securius invitabat obsessos, quibus è via fossæ cooperta prodeuntibus, minus itineris conficiendum erat in hostium conspectu.

21. *Iul.*

Hinc Cloëtus Gubernator, ac trecenti ex audacioribus, galea, parmulaque, ac stricto armati gladio, ex arcana imis in mœnibus portula clam egressi, per adversum fossæ marginem inobservabiles, in planitie subito existunt, atque in Italorum stationem improvisi erumpunt.

Contrascarpa.

cædunt,

Genuen.

Adstabat hic ante operas cum militum globo Iulius Cæsar Grimaldus, nobilis strenuusque Centurio. Hunc se intrepide opponentem circumstant, ac pugnantem hortantemque socios multis vulneribus confodiunt: reliquos, post brevem cruentamque pugnam partim cædunt, partim in fugam conjiciunt.

ac fugant.

Aprocci.

Quin ausi in castra insequi fugitantes, jam contubernia adoriebantur, secutique illos fabri fossoresque, appropinquationum opera subruebant.

Reprimuntur

Sylv. Piccolomineus.

Quum illuc procurrens legionis Instructor, aliique, increpito per iram & minas

cæco

cœco ſuorum metu, in aggreſſores ferociter inſiliunt, eoſque terga è veſtigio vertentes tanta ulciſcendi cupidine ad portam uſque civitatis inſequuntur, ut, licet è mœnibus crebra crepitanteque ſuper arma plumbi grandine peterentur, haud tamen vel Capiſucchi, qui ſupervenerat, imperio à cædendo,fugandoque abſtrahi poſſent: pluresque interea caderent,dum vincebant, quam cecidiſſent eorum commilitones, dum vincebantur. Quamquam tumultus, quam cædes, major fuit: deſideratis, & quidem ex utraque parte, non ultra nonaginta, pleriſque tamen è regia. 1586.

atque in urbem mira ferocitate fugantur;

Hæc autem Noveſianorum confidentia, hoſtem nacta, quem qui læderet, ſtimulabat, maturavit oppugnationem: quam Alexander, inſpectis ante operibus ſuorum jam foſſæ undique accedentium: & circumluſtratis æſtimatiſque urbis mœnibus, quæ ſitu & opere firma, quæ vetuſtate fluxa, bipartito diſtribuit: alteram contra Rhenanam portam, alteram contra huic proximam Nederenſem. Hanc è Mondragoniis caſtris, tormentis decem oppugnari juſſit, quatuor additis ante caſtra Bobadillæ, quibus lorica à Nederenſi ad Rhenanam uſque impeteretur. Eam vero murorum partem quam ante inſulam amnis alluit, ac pro vallo eſt urbi; erecto in inſulæ ripa decem tormentorum ſuggeſtu, ac ſtatutis quatuor ſimilibus machinis huic ſuggeſtui proximis, turrim cubitumque muri juxta Rhenanam quati voluit. Poſtremo utramque oppugnationem inter Hiſpanos, Italoſque partitus, illis Rhenanam, his Nederenſem attribuit. ideoque Mondragoniani partim tranſire in Bobadillæ caſtra, partim in inſulam tranſmittere, Itali in Mondragonii munimenta ſuccedere juſſi ſunt: reliquis nationibus ad hos, aut ad illos, uti res & imperium vocaverit, acceſſuris. Verum antequam oppugnationem aggrederetur, placuit Alexandro, Bavaroque Septemviro, qui tunc venerat in caſtra cum cohortibus aliquot Germanorum, per tubicinem explo-

Oppugnationem urbis bifariam diſtribuit Alex.

Sed ante per tubicinem deditionem expoſcit ab obſeſſis.

1586. explorare animos obsessorum, vellentne urbem Principi suo dedere, an belli eventum experiri. Illi sex horarum induciis ad consultationem pet tis, iisdemque protractis, misso illinc Peuchnero Centurione, hinc Tassio, cum Billæo Ernesti consiliario; negant, sibi quidquam esse cum Bavaro; ideoque si Billæus fasceret, sibi cum Parmensi facilius conventurum. Advenerat illuc ex Italornm statione Parmensis: conditionibusque longe quam ipsi sperare debuerant mollioribus, finem colloquio imponere conabatur: haud nescius, MAGNUM temporis reique compendium plerumque fieri, si cum Principe transigant disceptantes. Dum hæc agitantur, è mœnibus in Hispanorum castra explodi cœptum est. Mirari primum Hipsani, inter inducias à Novesianis hæc fieri: tum irati pluribus in urbem emissionibus & ipsi injuriam retorquere. gliscebatque utrinque pilarum certamen: quum Novesiani, occasione, quam forte aucupabantur, inventa, in Alexandrum ipsum, comitesque ante portam Nedersensem consultantes, directis sclopis vim magnam letalium repente glandium effundunt. Mira profecto res, quæque non absque ope Divinæ dexteræ ab insontium capite ictus perfidorum depellentis, evenerit. Nec Alexandro, nec comitum cuiquam ea plumbi tempestas noxæ fuit. Et comites quidem ad hujusmodi fragorem sibilumque transvolantium pilarum, alios alio fuga sparsim abripuit, Alexander omnium postremus, incessu gradario, ac minaci vultu identidem mœnia respectans, salva majestate recessit in castra, liberatoris Dei patrocinium agnoscens, atque adorans: simul de proditorum scelere non prætermittendo tacitus secum statuens. Interim dissimulata ira, inhibitisque protinus suorum emissionibus, præsertim quod jam tormentis majoribus agi ex Italorum suggestu cœperat: tubicinem ad repetendum colloquium in urbem remittit: jusso tamen Tassio de Gubernatoris dolo con-

Illi aliquot horarum inducias petunt ad consultationem. Felix. Peuch. Obtinent.

De conditionibus agitur.

Intervenit ipse Alex.

Interim è mœnibus in Hispanorum castra explodi cœptum est: mox in ipsum Alex. & socios: divina manu mire eos protegente:

Dissimulat tamen iram in perfidos Alexander: solum mittit qui de violata publica fide obsessos objurget.

conqueri, quod cessatione armorum petita pa- 1586.
ctaque, exerceri hostilia contra publicam fidem aut imperaverit, aut permiserit. Quumque Novesiani paucorum id facinus affirmarent: certe Gubernatorem à culpa eximerent, qui tunc altissime obdormiret, excepta est cum risu responsio: quasi vero persuaderi cuiquam posset, dum de urbis deditione ageretur, Gubernatorem ejus, juvenem ubique pervigilem irrequietumque, decretoriam illam horam somno transmisisse. Nec ideo de conditionibus ultro citroque agitari desitum est. Sed frustra colloquium extrahebatur. nimirum animos sumpserant Novesiani, sedulitatem illam Parmensis, etiam post acceptam injuriam, concordiam exposcentis, virium imbecillitatem interpretantes: eoque contemptim, & quasi per lasciviam ad extremum respondent. Non esse, quod Parmensis de urbe, quæ nihil ad Hispanum Regem pertineat, anxie laboraret. illam Cæsarei juris esse: ideoque non posse à se, inconsulto Cæsare, quidquam statui: ad eum autem consulendum octo minimum diebus laxari tempus deliberationi oportere. Alexander illudi regiis viribus satis jam expertus, quoniam nox appetebat, urbis aggressionem indicit in sequentem diem, quem Apostolo Hispaniæ tutelari sacrum, justis Hispanorum armis faustum ominabatur. Et noctem quidem illam quantum in castris inter ignium ac tormentorum hilaria, militari cultu Hispani celebrarunt: tantum in urbe, combustis in medio foro duobus è captivis hispanis, truci illa victimarum immolatione litantes Hispanorum Sanctorumque odio, Calviniani peregerunt: ignari quam magnum, ac luctuosum universæ urbi ex iis hostiarum cineribus, uno post die, suboriturum esset incendium.

Illorum ad hæc responsio cum risu excipitur.

Reditur nihilominus ad colloquium.

quod obsessi varie eludunt.

Ergo Alex. aggressionem indicit in sequentem diem, 25 Iul. S. Iacobo dicatum.

cujus noctem Hispani quidem religiose ac militariter: Novesiani vero impie & barbare transegerunt.

Prima statim luce, è duobus locis, ac præsertim ex insula, muralibus tormentis omnino triginta, vi summa everberari urbs cœpit: perseveratumque eadem contentione ad horas ferme

Quatitur urbs mane:

1586. ferme novem. donec quatefactis ab Hispanorum quidem oppugnatione, turris fronte, murique cubito ad Rhenum: ab Italis autem magna loricæ parte circum Nederensem portam: compertoque ex iis, quæ hinc Aybarnes instructor, inde Centurio Barlotta, spectatum missi, referebant, facilem per ruinas jam editas adscensum fore; Alexandri jussu, conclamatoque militariter Divi Iacobi nomine, utrobique in muros itum est. Et tali quidem Nederensem munitionem, pulsis repetita aggressione defensoribus, strenue subiere. primusque, qui conscenso. inter plumbeæ grandinis nimbum, intrepide propugnaculo, victoriam inclamavit, Cæsar Guidiccionius, eques Hierosolymitanus, fuit: eodem plane tempore, quo fortiter expugnata ab Hispanis Rhenana turri, in ejus apparuit culmine regium vexillum, quod illuc Alphonsus de Mesa Gaditanus, gestans altera manu scalas, altera signum, incredibili audacia primus intulerat. Et licet uter istorum murum inscenderit prior, disceptatum sit, digni tamen ambo, quos muralis coronæ honestamentum promeritos fuisse pronunciaverit post urbem captam Alexander: Scipionem, credo, secutus, qui olim Q. Trebellium, & Sex. Digitium, hujusmodi sibi decus in magno militum studio deposcentes, tanquam pariter dignos muralibus ornamentis declaravit, induitque: sic ipse suorum ambos, diversa præsertim in parte ceteris antegressos, virtute pares habuit: Hispanumque gemmea spira pileo detracta, Lucensem aurea spica, quam insigni cum gemma plumæ loco, pileo gestaverat, pro murali coronamento donavit. Hac autem murorum parte potitis utrobique Farnesianis prima cura fuit, submissis lignorum fascibus, oppletisque cæspite & gleba corbibus sacculisque, se se raptim pro præsenti copia communire adversus hostem ex alteris mœnibus (nam gemino mœnium ambitu vallatur urbs) strenue propugnantem,

Mox

Aperitur: exploratur ascensus ex ruinis. Petr. Aybar. hisp. Claud. Barlott. VVallon.

Ascendunt hinc Itali.

Cæs. Guid. Lucensis. qui primus inter eos? Inde Hispani. qui inter hos primus?

Inter utrumque litem componit Alexander, Scipionis exemplo, Liv. lib. 26 & Plut. in vita Alex. & utrumque donis æquat.

Captam mœnium partem muniunt Farnesiani contra interiora mœnia.

Mox aucti campestribus aliquot tormentis, quæ illuc attolli jussit Alexander, infestis adeo libratisque ex alto emissionibus fatigabant apertos vulneri defensores, ut & eos à consilio, quod inierant, invadendæ amissæ turris averterint, anxios videlicet defendendæ interioris urbis: & Hispani ad prætentandum ultra aditum, aggrediendamque oppositam ei, quam tenebant, portam accinxerint se se. Sed vetuit Alexander, quod ingruentibus jam tenebris transmittere fossam, quæ inter utrumque murum intercedebat, anceps atque intutum foret. Satius habuit, consisterent in iis, quas occupaverant, ac munierant turris portæque stationibus, & mora unius noctis, diem victoriæ suæ testem expectarent. Sed raro alias tumultuosius traducta nox est. Plena erant utraque mœnia propugnatoribus: quorum mutuum aspectum subtrahebant tenebræ, nisi quantum brevis fulgor intermicantium ex tormentis ignium, ac relucentes tractim faces transvolantium telorum, hostem aperiebant, ac secuturo mox ictui designabant. Inde strenuis ignavisque par audacia: quod æque in incertum pilas, & saxa, & missilem ignem, & cæca utrinque vulnera jacularentur. Postremo ausi circiter quadringenti, pluteis & cratibus tecti, Cloëto duce, per obscurum noctis in fossam clam erumpere, ad Rhenanam turrim, (unde timebatur urbi pernicies) prævio fossorum subruendam; perniciem sibi & urbi propius accersivere. Namque malleolis, qui accensi spargebantur, detecti, subito jactu lapidum, ipsaque turri in subjectos magnam partem impulsa, multi miserum in modum obtriti: non pauci letalibus globis ignem attemperate ferentibus perculsi lacerique: postremo erumpentibus eodem Hispanis, consertaque cominus pugna, omnes propemodum internecione deleti sunt: Cloëto à paucis suorum, succiso femore, in urbem rapto. Nec dies lætior, quam nox fuit, ostensa obsessorum strage in referta cada-

1586.

Ex utrisque mœnibus atrox & cæca per tenebras pugna.

Erumpunt in fossam præsidiarii ad subruendam hispanorum turrim,

sed superne missilibus obteruntur,

mox eodem descendentibus hispanis trucidantur.

1586. cadaveribus fossa, & tormentorum tonitru interiores muros impetentium audiri statim cœpto. Iamque aderant delectæ accinctæque ad aggressionem cohortes, tanta in excidium urbis indignatione ferociaque, quantam non ita sæpe in aliorum annalibus quisquam animadverterit. Impellebat ad ultionem milites discrimen Imperatoris sui, contra induciarum fidem pilis paulo ante hostiliter appetiti: tangebat præ aliis Hispanos audita suorum, in media urbe, crudelis exustio: omnes accendebat spes manubiarum prædarumque, quarum, super opulentiam mercatorum, constabat receptaculum esse Novesium. Nec ipsi se jam cives militesque, pares defendendæ urbi sentiebant, labefactatis ad Rhenum mœnibus, Gubernatore decumbente, amissis præcipuis defensorum. Et quamquam non deerant, qui læsam Principis patientiam, & irritatam hostium ultionem animo reputantes: eoque certi, ex se peti supplicium non victoriam, desperata honestæ deditionis securitate, satius ducebant, militum more pugnando, quam pecorum instar, jugulum præbendo, cadere; repressa tamen horum desperatione, ad hostilem aggressionem mature sistendam, communi nomine Centurionem Ristaldum, signiferumque Gaudentium festinato præmittunt, à Parmensi Principe super deditione colloquium postulantes. Sed rejecti ferociter ab Hispanis, negantibus ad Parmensem Principem patere aditum, jussi sunt renunciare Cloëto Gubernatori, nuper in suorum fœda proditione dormienti, *Intempestive illum experrectum esse: & nunc dormire Parmensem Principem.* Quumque aliis ad Nederensem portam à Cloëto venientibus, deditionemque se offerre clamitantibus, idem truci cum risu ex composito responderetur ab Italis: (quippe per castra convenerat, ea dormientis Parmensis Principis velut militari tessera, somno Gubernatoris illudere) compertum habeo, Silvium Piccolomi-

Mane ad aggressionem accinguntur cohortes. aviditate furoreque incredibili. causæ iratum.

Sed cives antevertunt.

ac mittunt ad Alexan. pro deditione.

Rejiciunt illos hispani, illuduntque.

Idem aliis legatis respondetur ab. Italis truci cum risu.

mineum pro Novesianis Alexandrum adiisse, illosque paratos ejus clementiæ urbem dedere affirmasse. & Alexandrum, qui urbem à ruina sar&tam te&tamque Septemviro tradere avebat, & ipse frumenti vinique copia illic abunde colle&ta usurum se sperabat, jussisse adduci ad se Novesiorum legatos, simulque admoneri advocarique Septemvirum, ut eo præsente deditio transigeretur. Quum re animadversa, Hispani Italique, enimvero ira succensi, tam insignem perfidiam, contemptumque hominum ac Divorum, Civitati calvinianarum partium receptrici, impune fore: & (quod multos angebat magis) tam certa opulentæ vi&toriæ præmia sibi è manibus eripi; nihil colloquium morati, nec alio quam furoris sui du&tu, Hispani primum per Rhenanam portam, superato aggere, quem portæ objecerant defensores: tum Itali per Nederensem ruinam proniore aditu, in urbem penetrant: obvios quosque, nullo ætatis sexusve discrimine, implacabiliter obtruncant: quantumque conglobati alicubi cives præsidiariis immisti, armorum obje&tu nitebantur furentium impetum cohibere, tantum una Itali Hispanique, conjun&tis jam agminibus, ceu duorum torrentium au&tu, ruptis aggeribus violentius ferebantur. Iamque desertis per urbem stationibus, ubique fuga, & par fugientium cædes: ac præter imbelles pueros, atque mulieres, (turbam sævientibus paratam, nisi illam primarii quique ordinum du&tores, Alexandri jussu, sacras in ædes compulissent;) ceterum non aliud per vias ac fora, quam strata humi cæsorum corpora visebantur. Nec melior eorum conditio, qui se rapide è mœnibus demittentes, partim à Vastii equitatu, qui urbem corona cinxerat: partim ab iis, qui per castra mœnibus obje&ta stationem agebant, passim interficiebantur. At Gubernator Cloëtus, cujus maxime supplicium tanquam subditi ac rebellis, exposcebat Septemvir ab Alexandro: præterquam quod

1586.

Alexander tamen admittere illos statuit ob has causas.

Sed milites non expe&tato colloquio,

Hispani primum ex una parte: mox Itali ex altera in urbem penetrant;

conjun&tique cæde omnia complent:

Eadem forte ex urbe fugientes interficiuntur

& Gubernator omnium votis expetitus ad mortem,

1586. quod violator humani juris, & proſcriptus à Cæſare habebatur; necari, feſtinato ad eum
ſtrangulatus e feneſtra ſuſpenditur. Centurione, juſſus eſt. Ad quem lecto jacentem miſſo Societatis Ieſu ſacerdote, cujus opera in eo ſaltem mortis articulo à ſecunda ſe morte præriperet, quum is nihil ſani admitteret ad animum: imo ad ſopiendum rationis uſum, mortiſque ſenſum, ingens vini poculum exhauſiſſet, linteo ad collum injecto ſtrangulatus, atque è feneſtra, quo militibus mortem ejus minaciter efflagitantibus palam eſſet, una cum Calviniano miniſtro, aliiſque nonnullis, ſuſpenſus eſt. At Cloëti uxorem, li-
Quid de ejus conjuge? cet ſpeciem ejus eximiam Alexandro mire commendaſſent, ipſe tamen in conſpectum non admiſſam, cum ſorore puelliſque, addito ho-
T. Liv. lib. 26. Val. Max. l. 4. c. 3. & alii. neſto comitatu dimiſit. hac quoque continentiæ laude, ipſo quem admirabatur, Scipione non minor. Siquidem ille oblatam inter captivas excellentis formæ virginem ſponſo intactam reddidit: Alexander collaudatæ pulchri-
Alexandri circa eam continentia. tudinis captivam ne oculis quidem contingere, nec ullam ex ea voluptatem prælibare ſuſti-
Appion. apud A. Gell. l. 6. c. 8. A. Gell. ibidem. nuit: Macedoni Alexandro ſimilior, qui Darii uxorem captivarum longe pulcherrimam ſpectari ab ſe paſſus non eſt. Atque adeo veterem ac declamatorum examinatam trutina quæſtionem, Continentiorne Romanus fuerit, perductam ad ſe virginem inviolatam remittendo, an Macedo regiam conjugem ad ſe perduci
Alexander. vetando, Farneſius hoc ſuo non levis ſane momenti calculo, cognomini Regi adjudicavit. Trecenti adhuc armati ſupererant, modicæ miſeræque reliquiæ duorum fere millium præſi-
Præſidiarii, qui ſupererant, diariorum. Hi munitam in turrim confugerant portæ cohærentem contra Burgundorum ſtativa. nec ibi ſatis tuti, miſſis qui deditionem
deditionem offerunt; offerrent, quum non audirentur, inde egreſſi, abjectiſque armis ante victorum pedes, eorum ſe clementiæ commiſere. Nec ideo mi-
& clementiam implorant. tigata efferatorum militum ira: ipſoque Altapennio tueri ſupplices fruſtra conato, ad

unum

unum omnes contrucidati sunt. Quin etiam reperio in Alexandri ad Regem litteris, eo progressam militum audaciam, sane præter morem modumque, ut quum nonnulli ex belli Proceribus, & Coloniensis ipse Septemvir, subducere quosdam ex ea carnificina voluissent, accurrentes illuc milites & quidem gregarii, ac semilixæ, nullo disciplinæ respectu, nulla Ducum reverentia, in eorum propemodum manibus miseros confoderint. Adeo sanguinis rabies efferaverat animos, ut sisti nequirent à cæde, quamdiu qui cædi possent, superessent. Id vero ubi assecuti videbantur, inducta in urbem solitudine, tunc ad prædas ac spolia quaquaversum discurrere, in tecta penetrare, ac ne, uti fit, certamen ipsos inter prædatores existeret, manipulatim per celebriores vias distributi, alii præ foribus domorum stationem agere, alii in conclavia interim irrumpere, arcana quæque rimari, quidquid uspiam aut auri argentique, aut gemmarum, aut vestium esset, diripere, sarcinariis calonibus imponere, cum stationariis, constante inter prædatores fide, partito dividere. Crescebatque numerus, tanquam audito classico, ad prædas accurrentium. Nam reliquus exercitus, animadverso captum à sociis Novesium, magno omnium impetu hinc admotis scalis, inde portis effractis, aliunde ex insula, festinata trajectione, certatim in urbem effundebantur: quum subitum urbis incendium avertit illuc festinantium prædatorum curas.

1586. 4 *Aug.* sed trucidantur omnes: nullo Ducum protegentium respectu.

Vrbs diripitur.

Sed ignis prædatores inhibet.

Cœpit ea pestis ab regione ad Rhenum versa: ventoque immodice perfurente, atque igneos sparsim globos in diversa ejaculante, repente corripuit magnam urbis partem, obnoxiis igni domibus intrinsecus ligno plerumque convestitis. Accessit & nox, malorum additamentum. quippe exitialis flammarum crepitantium fulgor, tectorum decidentium fragor, &, super omnia, miserorum aspectus, velut feralium umbrarum tota urbe volitantium,

INCENDIVM Novesianum.

1586. tium, atque à debacchante igne in prædabundum militem incidentium, horrorem profecto terroremque vel ipsi armatorum implacabili sævitiæ incutiebant. Sed nulla, quam mulierum miserabilior facies: quarum alias templis quamvis abditas scrutator ignis invadebat: aliæ templorum ruinam fugitantes, parvorum liberum mora implicitæ, à sequaci ubique flamma circumveniebantur. Iamque ignis pleramque urbem rapiditate incredibili pervagatus, eadem violentia consumptis exæquatisque humi publicis privatisque ædificiis, inania locorum spatia patefecerat. Nec ideo residebat pervicax malum. vixque de quatuor Novesii partibus, tribus incendio laceris, aut solo tenus depositis, una supererat. Quam tamen partem peculiari Cælitum ope voracibus flammis superstitem fuisse creditum est. Siquidem ea in domo, ad quam ignis, cetera populatus, primum substitit, repertum est Sancti viri corpus, quod pridem hæreticorum impietati subtractum catholicus civis apud se religiose conservabat. intellectumque est, inde finem incendio factum: illustrique documento venerabundi elementi, monstratum esse Sanctorum cultum, in ea præsertim urbe, cujus excidium à sacrarum violatione reliquiarum provenisse, multis non inconsiderate persuasum est. Licet enim Novesianum incendium, cujus causam plerique ignotam habuere, Farnesius ad Regem scribens non neget fortuito quidem potuisse contingere, sumpto à munitione principio, in quam multum bituminis, picis, ac sulphurei pulveris ad ejaculandos ignes, congesserant hostes. Nec absimile vero esse, natum ea ratione incendium, à militibus ipsis fero urbem ingressis adjutum fuisse, invidia, ne præda, cujus se expertes videbant, Hispani, Italique soli fruerentur. Immo licet idem affirmet, multo certius compertum, ejus authores incendii non nisi Novesianos extitisse: idque Gubernatoris uxorem inficiatam non

quam magnum fuerit.

Sistitur non sine miraculi specie:

Causa incendii,

quod casu videtur excitatum,

& adjutum à militum invidia:

Potius Novesiani ipsi authores ejus fuere.

non esse. eoque spectasse & cuniculos furnulosque per urbem dispositos, & bellicum pulverem sparsim multis in domibus proseminatum, & obstructa puteorum ora, situlasque hauriendis aquis subtractas; nempe ut perditis rebus, idem incendium victam urbem victoresque juxta involveret: aut certe solitudine Novesii facta, non plus urbis possideret hostis, quam civis amitteret. Addit tamen ad hæc Alexander, consideranti sibi laborem industriamque, quam in extinguendo tectorum incendio & ipse adhibendam curavit, ne re præsertim frumentaria privaretur: & certatim adhibuere milites hispani aliique, quorum intererat, prædas non corrumpi. præterea reputanti animo insolitam militum rabiem in hostem insatiabiliter adeo sævientium, ut eos neque Ducum imperia reprimerent, neque ex captivis lucrum tangeret, neque ulla recordatio humanæ conditionis inflecteret; profecto videri, hujusmodi ultionem, militarem modum supergressam, altius utique referendam esse: agnoscendamque occultam in eo excidio Divini Numinis manum, unde factum sit, ut, qua in urbe paucis ante mensibus, Divi Quirini corpus, exterarum quoque gentium peregrinationibus celebre, barbaro Calvinianorum tripudio combustum erat; ea demum urbs, Deo Sanctorum injurias ulciscente, incendio inexpiabili plecteretur. In hunc modum disseruit, scripta ad Regem epistola, Alexander, gratulatus ad extremum ejus Majestati victoriam tanto majori gloriæ Regio nomini apud omnes futuram, quanto non ad fines privati imperii dilatandos, sed ad catholicæ Religionis dignitatem asserendam, tuendumque Sedis Apostolicæ judicium adversus exauthoratum Ecclesiæ Coloniensis Antistitem, ea expeditio, posthabito inter hæc Belgio, suscepta esset. Atque ita desiit memorabili fine Novesium. Vna dies urbem vidit florentem, hostiumque contemptricem: altera cædibus, rui-

1586.

Sed Alexander in eo incendio redimendo.

occultam Dei manum, ulciscentis Sanctorum reliquias agnoscit:

Et victoriam peculiari ratione gloriosam Regi gratulatur:

Vrbs consumpta

1586. ruinisque consumptam suis, ac prope nullam vidit. Quamquam non post multo, loci opportunitate, & prædiorum amore frequentiam revocante, pristinæ celebritati magnam partem reddita est. Cæsorum in ea numerus haud certo iniri potuit. Ex præsidiariis duobus fere millibus, superfuisse neminem: ex civibus duo circiter millia, qua ferro, qua flamma occubuisse fama tenuit. Alexander ex his non nisi mille & quingentos ad Regem scripsit. At militum præda, Italorum præsertim Hispanorumque, non magna visa est, quia maximam speraverant. & vero maximam ceperant, si non eam partiri cum igne, & ipso prædabundo coacti fuissent. Alexandro autem (id quod ei spoliorum loco erat) gloriæ datum reperio etiam carminibus poëtarum, quod quam urbem undecim mensium obsidione frustra tentaverat cum potentissimo multarum nationum exercitu Burgundiæ Dux, eam ipse quatuor intra dies à positis castris, expugnasset.

reparatur,

Cæsorum numerus,

4 Aug.

Militum præda:

Et gloria Alexandri ex celeritate victoriæ.

Carolus Audax.

1457.

DONA Pontificia gladium, & galerum,

Inter hæc porro plaudentium gaudia, legationesque Principum, victoriam Parmensi gratulantium, opportunum ille duxit, dilatam Pontificiorum munerum ceremoniam, non Coloniæ, ut Septemvir optabat, sed in Novesianis castris, inque ipso, quod tetenderat apud munitionem Vallis Gratiæ tabernaculo, militariter celebrare: ut, ubi catholicam Religionem defendisset, ibi ejusdem titulum Defensoris indueret. Id vero quoniam gratum militibus, quasi lætissima quæque cum eis communia Imperator haberet, mirum profecto, quanta eorum lætitia, apparatuque peractum sit. Kalendis Sextilibus universus exercitus, fulgentibus armis, provolantibusque signis, in legiones turmasque militari pompa distributus, campos vallesque circa Alexandri Prætorium late contexit. In Prætorii sacello Tribuni, primariique Ordinum ductores, quique à Pontifice, à Cæsare, ab aliis Principibus, civitatibusque legati aderant, propius adstitere. Ipse inter

Gaudentibus.

magno apparatu,

4 Aug.

accipit Alexander,

ter Ernestum Bavarum Septemvirum Coloniensem, & Ioannem Cliviæ Iuliæque Ducem medius, post adoratum munerum maximum è cælo missum Christi Domini Corpus, sumptumque è Vercellensis Episcopi manu sacris operati; Gladium gemmeo capulo, gemmeaque vagina radiantem: & Galerum è villoso serico, margaritisque contextum, Xysti Pontificis dona, ab ejus aulico Grimano Abbate, patricio Veneto, magnifice juxta, ac reverenter accepit. Addidit muneribus gratiam, qua erat eloquentia, Vercellensis, exposito veterum Romanorum Pontificum instituto, ea dona in Natalis Domini nocte consecrandi, catholicosque ad Principes, uti defensores Ecclesiæ transmittendi. precatus ad extremum, Xysti nomine, Divinam clementiam, ut illo capitis tegumento, ceu galea salutis, Parmensem ipsum, regiumque exercitum communiret: ac victricem ejus dexteram telo illo, velut Gedeonis gladio, in hostes Religionis armaret. toto interim exercitu, lætis tormentorum tonitruis, variisque secuta in nocte ludorum equestrium decursionibus applaudente. Cumulavit militum lætitiam honos & Marchioni Vastio, & Ciamplittæ Comiti habitus, Regis nomine, ab Alexandro: quorum alterum sua ipse manu torque aurei velleris ornavit, alteri ejusdem ordinis insigne in Burgundiam, ne is præfecturam suam desereret, ultro misit.

1586.

I. Franc. Bonhomius.

Secretus Xysti cubicularius.

Nuncio Apostolico vim munerum commendante,

cum bonis precationibus.

Vastius.

Ad lætitiæ complementum, duo equites aurei velleris creantur.

Ciampl.

Rebus in hunc modum absolutis, inductoque Ernesto Septemviro in Novesii, quod igni superfuerat possessionem; quoniam ex universa Coloniensi ditione, Berca tantummodo, atque aliquot minora oppida Truchsesianæ factionis reliqua erant, ea ut regii exercitus opportunitate subjiceret Ernestus, multis à Farnesio rationibus impetravit. Is itaque Novesio movens, per viam primo Meursam, ejusque arcem, quam pro Adolpho Comite, ejus Vicarius cum centum ac viginti præsidiariis obtinebat. dein Alpense castrum, totidem fere de-

AD BERCHÆ obsidionem

Rimberch.

invitatur Alexander,

Alexander. qui capit ante Meursam;

1586. ſenſoribus munitum : tum quæcumque erant ultra citraque Bercam arces oppidaque, in poteſtatem curſim redigit, ac præſidiariis ubique impoſitis, Bercam ipſam ad Rhenum ſitam, quam ideo Reinbercam vocant, copias ducit. Intraverant illam Schenchius, & Morganus: auditoque Noveſii fine, præſidium ad duo peditum millia, & quingentos equites auxerant, atque ad ſollicitandum cum exercitu Leiceſtrium confeſtim miſerant. Igitur antevertens Alexander, diſpoſitis caſtris, obſidione oppidum cingebat. quum feſtinatis nunciis audit, poſt captam Axelam in Flandria, periclitari Aloſtum, omnemque Waſienſem tractum: ac præterea ingentes Anglorum copias obſidendæ Zutphaniæ admoveri. Diſtraxere in partes animum ejus hæc audita: advocatoque belli conſilio, cenſuere alii, Quando illic prompto cum exercitu in armis eſſent, inſiſtendum omnino cœptis : neque permittendum, ut relicto oppido demum uno, ex quo omnis Agrippinenſium provincia divexari poſſet, irriti labores, quos ad eam diem ſuſceperant, redderentur. Plures vero negabant, ſapientis eſſe, aliena propriis anteferre. inſtabatque Taſſius Zutphaniæ Præfectus, ac diſcrimen urbis, ne forte, ſi dereretur ab Hiſpanis, Hiſpanos ipſa dereret, anxie repræſentabat. Alexander ita rem temperandam exiſtimavit, ut & Berchæ obſidionem, quam longam verebatur, contraheret, ne opem Belgio ſerus afferret : & repreſſis Berchenſium excurſionibus, impacatam Coloniæ provinciam non relinqueret. Eſt in conſpectu Berchæ, medio in amne inſula : quam inter & oppidum, bellicæ aliquot naves, & in inſula ſtatio militaris, ne aditus obſeſſuris per Rhenum pateat, excubare ſolent, Huc ante omnia animum appulit Alexander. Et quoniam ſub eos dies in caſtra venerat Franciſcus Verdugus Friſiæ Gubernator ab ipſo evocatus, & Federicus è Saxoniæ Ducibus à Colonienſi ſubmiſſus cum ſexcen-

Margin notes: & alia. — *Thomas Morg.* — Tum Bercam movet recenti præſidio munitam. — Sed triſti nuncio in Belgium vocatur: *capta à Mauritio 20 Iul.* — Conſultat. — *Berca.* Non eundum aliqui cenſent: Plures affirmant, — Ipſe temperamento utitur: — In inſulam Berchæ oppoſitam, — *Elector.*

centis armatis, & majoribus aliquot navigiis; 1586.
horum opportunitate usus, milites legit omnino mille ex omni natione bello spectatos, traditque Verdugo in insulam ducendos. Appulsi, congressique cum præsidiariis, pugnam simul & fugam inferunt, atque in naves compulsos, continenti pilarum emissione, Bercam usque prosequuntur. Tum, ut jussi erant, utque materies, continuata trajectione, subministrabatur, in inferiore insulæ parte castellum raptim excitant, quod deinde transmissis aliquot tormentis, additoque Germanorum præsidio, firmatum est. Nec minus eodem tempore Alexander geminis munitionibus, qua parte Berca campos aspicit, ædificatis, ac militariter instructis, tribus veluti habenis Berchensium licentiam excurrendi, ab aquis, atque à terra, ita constrinxit frenavitque, ut quum inde castra movit, Berchæ obsidionem potius laxasse, quam solvisse visus sit.

armatos immittit,

qui illam expugnant, & castellum in ea excitant.

Idem geminis in continenti munitionibus facit Alexander, urbe fere obsessa.

Sed ante hæc Comes Leicestrius fœderati Belgii Gubernator, ira dedecoreque accensus ob Graviam, ac Venlonam sub oculis expugnatas, novo delectu, instante Ordinum senatu, pecuniamque submittente, exercitum auxerat, certus occurrere Parmensi, (ut tunc inaudierat) Novesium obsessuro, aut obsidentem in castris invadere. Simul oblata spe rei bene gerendæ per wasiensem Flandriæ tractum, illuc cum tribus armatorum millibus, Mauritium Comitem Nassavium immittit, addito Philippo Sidnæo sororis filio, Flissingæ Gubernatore. Mauritius Axelam oppidum Halostani Comitatus, noctu profectus, muro per tenebras transcenso à loci peritis, minima suorum clade oppidum capit. victoria eo memorabilis, quod Mauritio, tanto dein Imperatori tunc primum in aciem prodeunti, militare initiamentum fuit, simul & specimen, consilio illum, ac strategemate, quam aperta vi, dubiaque belli alea clariorem fore. Inde nulla mora interposita, Hulstum Flandriæ urbem copias

Leicestrii & fœderatorum progressus.

Ille rei nescius Novesio succurrere decernit.

Mauritius Axelam capit,

Hulstum frustra tentat.

1586. *Maurit.* pias rapit, deditionemque civibus statim impe-rat. Sed illis defensionem parantibus, simul accurrente Mondragonio, arcis Antverpianæ Præfecto, cum auxiliari milite, demisso Hulsto Mauritius in Hollandiam, Sidnæus ad Leicestrium rediere. Qui apud Arnemium lustrato exercitu, præter fabros & cunicularios omnino mille, numeraverat octo millia peditum, atque equitum tria millia. Erant hi Angli plerique, ac Scoti: quibus se addiderant, ductore Hiberniæ Prorege, Hiberni mille ac quadringenti, è silvestri omnes genere atque ferino, medio tantum corpore subter umbilicum velati, cetera nudi: grallis seu perticis, quarum usus in trajiciendis amnibus, alte impositi, longe aliis superstabant, arcubus ac sagittis minaces. Præerat autem universo equitatui Robertus Essexiæ Comes, castris Willelmus Pelhamus, Anglis præcipue peditibus Ioannes Norritius. Comitabantur castra Gebhardus Truchsesius, & Emmanuel Antonii Lusitani filius, vana exercitus additamenta, nec militi grata, tanquam sinistrum omen secum ferrent. Hisce copiis adjuncturus eas Raitrum turmas, quæ Comite Meursio evocatore expectabantur è Germania, Leicestrius indicta Novesium profectione, Arnemio signa movit: præmissis cum militum parte Norritio, atque Cæcilio. Verum audito, captum jam esse à Parmensi, incensumque Novesium, quo tempore ne posita quidem circa urbem castra opinabatur, & Berchæ idem fatum timeri; perculsus adeo tristi nuncio, incertusque quo verteret progressos illuc & procinctos milites, in consilium primores belli adhibuit. visumque omnibus, Haud tutum esse, contra victorem exercitum Bercam ire. posse alia oppidum via liberari; nempe obsessa primaria aliqua regiarum partium urbe, ad cujus auxilium non dubie Parmensem, posthabita alienæ arcis obsidione, advolaturum. Placuitque Zutphaniam petere, absente Tassio loci Gubernatore, atque ab

Margin notes: Leicestrii exercitus *Leicestr.* ex Anglis, Scotisque, atque ex Hibernis. Ductores, & comites. *Antonius qui Regis nomen accepit.* Movet cum his Novesium Leicestrius. Sed audito illum jam captum, consultat, quo progrediatur. Zutphaniam decernunt:

ab annona non ſatis munitam. Ergo Leiceſtrius, capto prius Duisburgo, oppido ad veterem Iſalam, & foſſam Druſianam ſito, impoſitoque Anglorum præſidio, Zutphaniam à Duisburgo ſeſquihoræ itinere diſtantem cum exercitu contendit. Proſpectat Vrbs, è dextera Iſalæ ripa, hinc cognominem provinciam, inde, trans flumen, Geldriam, & Velaviam. Et ex hac quidem parte ipſe Leiceſtrius obſidendam urbem ſibi ſumpſit: illam Guilielmo Comiti Naſſavio Friſiæ pro Ordinibus Gubernatori, cum Norritio & Sidnæo muniendam tradidit. Naſſavius occupato eminentiore tumulo, caſtra poſuit prope patibuli locum: atque inde ſtrato ratibus ponte, ad Leiceſtriana caſtra trans Iſalam collocata ſibi viam patefecit.

1586. & capto prius Duisburgo. Zutphania. Zutphaniam obſident.

Hæc antequam apud Zutphaniam peragerentur, Alexander admonitus capti Duisburgi, Verdugum, Taſſiumque cum parte expeditorum militum illuc properare: alterumque Zutphaniam ingredi, alterum Borcheloæ à Zutphania non longius quinque horarum itinere, opperiri ſe juſſit. Et Taſſius quidem cum peditibus ſexcentis, & duobus equitum ſignis Zutphaniam intravit, totidem ferme in ea militibus ad præſidium repertis. Verdugus autem pedites quadringentos, equitumque turmas duas, quam ille veterem militiam ſecum duxerat è Friſia, circa Borcheloam diſtribuit, munivitque. At Farneſius, qui adhuc ad Bercam hærebat, quamvis multa mentem ejus agitarent, cœptum omittendumque Berchæ obſidium, præſens Zutphaniæ periculum, & nuncius hoſtilium è Germania copiarum; pari tamen hiſce omnibus animo, primum nova Berchenſi obſidioni firmamenta adjecturus, Berca ſtatim movet, animatiſque ad ſubitum iter militibus, eoque juſſis tridui cibaria ſecum ferre, juxta Gaiſenſe cœnobium haud procul à Veſalia, validum è navibus pontem Rheno imponit, geminiſque caſtellis claudit, qui-

Sed Alexander ante Zutphaniæ mi erat ſubſidium è Berca. Taſſius. Dubitat, an Zutphaniam ipſe eat, an Berchæ ſubſiſtat, an Germanis occurrat. Diſcedit. VVeſel.

1586. bus Germanico præsidio peditum omnino mille, equitumque sclopetariorum centum, quos Septemvir Ernestus miserat, communitis, Claudium Barlottam cum trecentis wallonibus præfecit, hominem noti regio in exercitu roboris audaciæque, quique ad deposcenda pericula qualis mire ipse projectus, tales suos velle milites, eosque propterea tanquam morti ab se devotos, militari vocabulo, *Perditos suos* appellare solitus. Huic Alexander ante discessum, non solum Rhenani, uti dicebam, pontis & castellorum, sed etiam vicinarum tutelam arcium oppidorumque, quæ in Septemviri potestatem per Agrippinensem provinciam redacta erant, attribuit: præcipue admonito, ut intentiore cura, ne quid subsidii per Rhenum Bercam adveheretur, excubaret. Tum ipse, post traductum ponte exercitum, oneratis in itinere frumento carris supra trecentos, Zutphaniam advehendis, Bocholtum Monasteriensis ditionis oppidum divertit, expectaturus, si certi aliquid de adventu Raitrum afferret, qui exploratum ierat, Camillus à Monte. Sic ille eodem tempore & Berchæ obsidionem è longinquo firmabat: & se subsidiis è Germania venturis opponebat: & Zutphaniæ non oblitus commeatum civitati parabat. Sed Camillo nullos apparere uspiam Germanos referente: simul litteris à Verdugo certior factus, Leicestrium spe majorum ex Anglia auxiliorum, admovere propius aggeres ad urbis propugnacula, relicta ad celeritatem parte impedimentorum, Broefortium advolat, inde Grollam prætervectus, Borcheloam, ubi munito prius loco Verdugus illum opperiebatur, accurrit. Neque hic moratus, quippe decretum ei, ante nasciturum diem Zutphaniam ingredi, ut & præsidiarios civesque præsentia animaret sua, & munitiones inde hostium prospectaret; Marium Comitem Martinengum præmittit, qui, quod præsidiarius Zutphaniæ pridem fuisset, eoque gnarus locorum esset, sua cum turma

Sed interim & novis à longinquo munitionibus Bercam obsidet: *Elector Coloniens.*

Alex. & parat pro Zutphania commeatum;

& se contra Germanos instruit.

Sed Germanis non apparentibus, *Zutphaniam.*

Zutphaniam volat:

turma iter exploraret. Tum ipse eadem nocte, neceſſariæ quietis impatiens, cum recentibus ſexcentis equitibus, relictis iis, quibuscum venerat copiis, utpote à via feſſis, nec cum iis facile ante diem Zutphaniam perventurus, iter aggreditur, trecentos ferme currus alimentorum ducens. ac per caſtellum à Leiceſtrianis temere paulo ante deſertum apud valetudinarium incedens, Zutphaniam ſub ortum ſolis ingreditur. Naſſavianis, qui caſtra circa habebant, non auſis per eas tenebras in hoſtem ire; quippe ſuſpicatis univerſi exercitus vires adeſſe. Ipſe autem exceptus omnium gaudio, tanta milites ſecuritate ſui, & hoſtium contemptu præſens imbuit, ut ne Leiceſtrianorum in caſtra prorumperent, contineri urbe vix poſſent. Sed repreſſis, poſtquam ſuas atque hoſtium munitiones procul inſpexit, Centurionem Scotum, qui paulo ante à Taſſio captus erat, ad ſe adduci juſſit: interrogatuſque de Ducis conſilio, militumque numero, vere omnia retulit: addiditque numerari quidem in utroque exercitu tredecim millia peditum, duo equitum, decretum tamen eſſe Leiceſtrio, in aciem non prodire, neque pugnam conſerere, donec aliquot inſuper Anglorum Scotorumque millibus, qui expectarentur in dies, & Raitrum nonnullis equitum turmis, (licet his minus tribueret) non augeretur. Quæ quoniam conſentanea iis erant, quæ aliunde afferebantur; dubitavit Alexander, ſubſiſteretne in urbe, eamque ipſemet adverſus hoſtem defendendam ſuſciperet, (quo magis inclinabat animus) an ad exercitum rediret, ac foris urbi conſuleret. Verum in poſteriorem hanc ſententiam convenere ſtatim omnes: diſſerebatque Verdugus, *Infra dignitatem ejus, regiique exercitus videri, tot victricium copiarum Imperatorem urbe concludi. nec facile exemplis oſtendi, Principem aliquem, aut exercitus univerſi Ducem, ſalutem ſuam intra mœnium anguſtias commiſiſſe. Præterea pro certo ſe habere, ſi attineri intra eam*

1586.

& cum carris alimentorum intrat.

Ibi de hoſtium viribus cognoſcit.

Dubitat an in urbe ſubſiſtat, eamque præſens defendat.

Diſſuadet omnium nomine Verdugus.

1586. *urbem Parmensem Principem fama emanaret ad Angliæ Reginam, aut ad infensos Germaniæ Dynastas, illos collectas quantas maxime possent vires, certatim effusuros ad ejusmodi prædam capessendam, qua una Belgium omne subtrahi posse Hispano Regi non dubitarent. Denique esse complures Catholico in exercitu veteranos Duces, quorum virtuti ac fidei sicut tutela urbis secure credi possit, ita non posse illos absque nota offensionis aliqua præteriri.* Quibus ille permotus, relictis Zuphaniæ quidem ipso Verdugo, in castello autem è regione urbis trans Isalam, Tassio; Borcheloam ad exercitum rediit: curavitque annonæ subsidium, quod in urbem induceret, festinari: namque inductum ne menstruum quidem erat.

ipse acquiescit, & ad exercitum redit.

Iamque frumentatores, pabulatoresque è Grolla, Oldenselia, Linga, Munstero, atque aliunde tantum annonæ collegerant, ut quater hominum millia trimestri spatio ali possent. Hoc autem subsidium quoniam non sine hostium occursu, conflictuque, processurum facile intelligebat Alexander, ductorem ejus Marchionem Vastium nominavit, attribuitque illi pedites bis mille ac quingentos, ex quibus Hispani mille, reliqui ex aliis nationibus fuere, vicenis ex unaquaque centuria decerptis. addidit magno quoque delectu equites sexcentos, plerosque Italos, atque Epirotas: mandavitque Vastio, ut ante secundam vigiliam Borcheloa moveret, viamque ita moderaretur, ut sub ortum solis, planitiem juxta pagum Varusfeldium occuparet: atque inde festinatis præcursoribus, Verdugo vicinum subsidium significaret. Fecerat hoc prius Alexander ipse, compositaque ad Verdugum epistola, & equiti ex leviter armatis tradita, illum præmonuerat de commeatu postridie in urbem invehendo, jussum cum peditibus mille sub auroram venientibus occurrere. Sed capto equite à Lochemi, hostilis oppidi, præsidiariis, transmissaque ad Leicestrium epistola, tanto is cautior effectus est, quanto præteritum annonæ subsidium Zutphaniæ rece-

Annonæ subsidium Zutphaniæ inferendum, Vastio committit Alex. & delectos milites attribuit, *Albanes. Ante mediam noctem*, certis cum mandatis, ac litteris, quæ intercipiuntur ab hostibus,

receptum angebat magis ejus animum: atque (ut fere homines post damna prudentiores sunt, ac DOCENT plerumque, quæ nocent) attentiorem in posterum, & tanquam emendaturum suorum incuriam, stimulabat. Confestim itaque delectis tribus peditum millibus, & equitibus quadringentis, impositum illis Comitem Essexium equitum Magistrum jubet prope designatum hostibus pagum insidias tendere, eosque præterito successu audaciores, atque adeo minore cura incessuros invadere: se, cœpto prælio, alam expeditorum extra ordinem equitum in tempore emissurum. Et jam Vastius, præmisso ad Verdugum Centurione Alphonso Vega, pervenerat ad pagum Varusfeldium, Zutphania semihoræ spatio distantem. Præibat ipse cum turmis aliquot sclopetariorum: sequebatur peditum agmen sclopis majoribus, hastisque densum: ad utrumque agminis latus incedentes sclopetarii majores minoresque, vehicula in medium excipiebant: paucis post equitibus terga defendentibus. Vix pagum transierat Vastius, quum subito Essexio equitatum ex insidiis educente, inter duos equitum Magistros pugna conseritur, atrox equidem illa, ac perquam vehemens, quæque diu in belgicorum militum sermone versata sit, adeo ut, si quod ardens prælium jactantius efferrent, cum Zutphaniensi occursu comparare consuessent. Quippe inter veteranos, interque delectos veteranorum, prælium ciebatur, ideoque neutro inclinatum aliquandiu stetit. Quin superveniente illinc subsidiaria equitum ala, ductore Philippo Sidnæo, hinc strenue inferente turmales suos Annibale Gonzaga, ac recta fronte concurrentibus, integratum est atrocius certamen. Cadebant utrinque multi: ipsum Annibalem equo excussum, letaliterque saucium pro mortuo habuere. Sidnæum ardentius in hostes intendentem, vulnus in femore acceptum è pugna extraxit, postea extinxit Nec procul à pernicie

1586.

Horum copiæ,

& insidiæ,

squadra volante.

Quo ordine Vastius suos ducit:

Pugnatur,

diu dubie:

Primores quique cadunt.

1586. cie Vastius erat, quem Ducis militisque partes fortiter obeuntem lata securi aggressus Anglus eques à tergo, oppressurus haud dubie videbatur, nisi hunc ferrum attollentem, periculum in tempore conspicatus eques Hispanus, directa in pectus lancea medium transfodisset. Inclinare interea videbatur turma Epirotarum, capto Georgio Crescia eorum ductore in hostem animosius invecto. quum Hispani Wallonesque sclopetarii, qui occupatis utrinque sepibus in militari via, ad latera sui agminis gradiebantur, paulum progressi, complexique in medio hostilem equitatum, effusa hinc atque hinc subita pilarum procella, restituere illico prælium. Nusquam tamen acrius obstinatiusque, quam circum plaustra commeatumque certabatur, collatis illuc immistisque peditum equitumque viribus. Nam quantum regii sclopetarii vehicula manu ducentes (plaustrarii enim primo in congressu plerique aufugerant) illa promovere satagebant, ac præfestinabant, tantum hostes abstractis vi loris, territisque aut sauciatis equis, eadem retrahebant. Itaque, navis instar in portum remis incitatæ, atque inde vento reflante in undas rejectæ, carri ductoresque prorsum rursum, fluitante pugna, agitabantur. Nec minorem vehiculis moram equites afferebant, quos Essexius addensatos, ceu murum ultra tendentibus objectaverat. Sed hastatorum virtus, penes quos fuit eo die victoriæ decus, obicem plane disjecit. confertæ enim connixæque Hispanorum cohortes, valida hastarum impressione in equitatum incumbentes, diviso penetratoque agmine aperuere viam plaustris: quibus in limitaneas sepes, mira celeritate subductis, ipsi inter eas & Essexianos equites medii, composito agmine, constitere: dumque hostem præliando detinebant, vehicula Zutphaniam versus festinabant. donec accessu auxiliarium ab urbe copiarum, Verdugo ipso ductore, mox aliis cum Tassio erumpentibus, inductus demum est Zutphaniam

Inclinant Epirotæ, capto eorum ductore. Restituunt pugnam Hispani Wallonesque:

ac pugnatur acerrime circum alimentorum plaustra,

quæ demum Zutphaniam inferuntur, 2 *Octobr.*

niam commeatus. Et Essexiani, quando nullum jam pugnæ pretium erat, simul adventare Parmensem nunciabant, paulatim abscessere. 1586.

Parmensis in itinere de suorum successu edoctus, atque adeo Zutphaniæ securus, ire ipse statuit adversus auxiliarium Germanorum copias. Ad quorum iter explorandum quum jam multos præmisisset, ut erat deliberato consilio, quo illi cumque locorum essent, illuc progredi; audito, eos intra biduum triduumve Lingæ futuros, Lingam expeditionem indicit. assumptisque secum mille ac sexcentis equitibus, peditibusque ferme totidem, Borcheloa confestim abit: ac per Deldemum approperato, die noctuque cursu, Oldenseliam advolat, inde Northornum, postremo ad Amisiam, jussis equitibus singulos pedites post se in equos accipere, transmisso in hunc modum amne, Lingam tenuit. Hic exploratorum indicio cognoscit de numero deque consilio Raitrum, esse illos in equis circiter duo millia, pedites haud multo tunc plures, sed plures exspectari: omnes tamen, audito Parmensem ipsum advenire, an porro pergerent, addubitasse; præsertim iratos adversus Comitem Meursium, quod is certo die æra pollicitus, non submissa à Leicestrio pecunia, subduxisset repente se, metu ne à delusis minantibusque detineretur. Hinc Alexandro in occasiones intendenti visum est, per hominem fidum sibi, ac Raitris acceptum, clam explorare eorum mentes, an se regiis turmis libenter associarent: non tam quod ea ipse militia magnopere tunc egeret, quam ut hosti, si posset, abstractas in patriam remitteret. Et res cecidit ex sententia. Nam post auditum Alexandri nuncium, de legatis inde duobus, ut ipsi vocant, Raitemagistris, exceptisque humaniter à Farnesio, de conditionibus cœptum est agi: conveniebatque inter eos, quum tristibus iterum à Verdugo nunciis admonetur, arcem in insula ante Zutphaniam à Lei-

EXPEDITIO contra auxiliares Germanos. Vadit in eos Alexander.

ejus copiæ,

& iter.

Embs Fluvius.

Explorat hostium numerum, & consilia

turbida in Leicestrium. Inde cum eis amice agit,

spe abstrahendi eos à Fœderatis. *Alexand. ad Reg. 1008.*

1586. à Leiceſtrianis captam eſſe, eumdemque exitum munitioni trans Iſalam Taſſium pertimeſcere. Quamobrem intermiſſo haud gravate negotio Germanos in præſens aggregandi, in eo inſtitit, idque cum eorum legatis tranſigere ſatis habuit, ut quem animum erga Auſtriacam Regis domum oſtendiſſent, eumdem quum primum è Germania evocarentur, non mutatis, in quas conventum erat, conditionibus, retinerent. Sic ambo aureis torquibus Alexandri manu induti rediere ad ſuos: qui quæ acta erant, conſenſu firmatis, conceſſere omnes in patrias domos. Et Alexander hoc interim lætus, quod ne ſtricto quidem ferro, eam hoſtibus cladem intuliſſet, ut eo die Leiceſtrius quatuor ſuorum millia deſideraverit; ipſo quo venerat itinere, Borcheloam quam celerrime reverſus eſt: relicto Vaſtio, qui aliquot carris frumento onerandis inſiſteret, novam inde annonam Zutphaniæ illaturus.

& abſtrahit:

inque patriam redire perſuadet.

Ipſe Zutphaniam ſtatim repetit.

Prius Zutphaniam Leiceſtrius aggreditur,

Verum hæc ipſa redeuntis Alexandri feſtinatio, ubi Leiceſtrio audita eſt, ſtimulus eidem fuit feſtinandæ aggreſſionis, qua caſtellum trans Iſalam Velaviæ obverſum jam premebat, non ſine ſpe loci potiundi, cui ob captam inſulam, afferri ab urbe ſubſidium ægre poſſet. auctuſque peropportune novis Anglorum copiis, tantum & tyronum robore, & veteranorum induſtria demum valuit, ut quamvis ſemel atque iterum à defenſoribus rejectus, tamen propugnaculum ad caſtelli latus adjunctum, tertium aggreſſus expugnaverit: mox & caſtellum ipſum, quod capta ea munitione defendi haud poterat Taſſio cum præſidiariis ſub noctem Zutphaniam abſcedente, in poteſtatem redegerit. Qua quidem in expugnatione non ego præterierim duorum militum in utriſque partibus facinora, priſcis profecto æquanda, ſi nos, ut veterum admiratores ſumus, ita noſtrorum invidi, certe incurioſi non eſſemus. Disjecta propugnaculi, de quo dicebam, fronte, ardebat inter oppugnatores defenſoreſque

& expugnat ejus propugnaculum, mox & arcem ipſam.

Facinus inſigne Toletani militis.

ſævius

1586.

ſævius certamen. Defendebat ejus partem Toletanus miles ex turma Verdugi. nomen haud proditum: unde tota hominis gloria in patriæ nationiſque decus ceſſit. Hic prætenta minaciter bipenni haſta, dum hoſtes aſcenſu arcet, infligitque in audaciores paſſim vulnera, ipſe non integer; grandiore hoſtis gladio in vertebram adacto, dextera ei manus obtruncatur. Retinuit is tamen haſtam manu altera: paulumque ſe prælio ſubtraxit, non ut pluenti ſanguinem brachio fomentum quæreret, ſed ut hoſtibus malum adornans, haſtam mutilato brachio alligaret, adſtringeretque. Quo facto, ad pugnæ locum ſimilis furenti ſe ſe referens, brachium læva adjuvans ac moderans, tanta non dexteritate modo, quamquam ſine dextera, ſed vi etiam niſuque vibrare ac intorquere bipennem haſtam cœpit, ut non manu imminutus una, ſed auctus plane tertia videretur. perſtititque alios cædendo, aut ſauciando, alios inſolita ferocia miniſque perterrendo: nec ante à prælio deſiit, quam hoſtes, deſperato ex ea parte aſcenſu, ſimul & aliunde repulſi, irrita tunc quidem aggreſſione diſceſſere. Eat ad poſteros hujus quoque bellatoris fama cum Attilio Cæſaris milite, veterum præconiis decantato: qui navali ad Maſſiliam prælio, abſciſſa gladio dextera, quam puppi injecerat, umbone ſiniſtræ geſtamine tamdiu obvios egit, ac vultu terruit, dum navem pulſis hoſtibus victor obtinuit. Nempe uterque miniſterium amputatæ manus virtute ſupplevit: ſed ille uſum dexteræ amiſſæ in lævam tranſtulit, hic ne in amiſſa quidem relinquens percuſſori locum gloriandi, ſuam manui vim reſtituit, vulnuſque ipſum in hoſtem ferocius armavit. Ut profecto Toletanus non infra Romanum facti gloria, quandiu nomine carebit ſuo, in Attilii cognomentum adoptari merito poſſit. Sed apud Anglos felicior militis virtus fuit. Redierat jam tertium ad eamdem munitionem oppugnandam Leiceſtrius: pluribuſque quam antea

Alabarda.

Ejus cum Cæſariano milite comparatio: *Val. lib. 3. Sueton. & Plut. in Vit. Cæſaris.*

Attilius.

Toletanus.

Par quoque factum Angli Centurionis,

1586. antea muralibus machinis quatefactam, certatim hinc Angli Belgæque invadere, inde Hispani Wallonesque defendere conabantur. Ducebat Anglorum manipulum Eduardus Stanlæus; properusque capti decus propugnaculi præripere manipularibus suis, partem ruinæ intrepidus ascendebat. quum obvius hostis directa in pectus hasta subeuntem transfixisse credebatur. Sed is injecta celeriter in hastam manu, non modo ictum à pectore submovit, sed eadem ambabus manibus apprehensa, vi summa niti cœpit, ut aut illam è manu hostis extorqueret, aut hostem ipsum pertinacius adhærentem hastæ, ad se pertraheret. Contra alter tanto validius contentiusque retinebatur, quanto eripi sibi telum impatientius ferebat. Tunc Eduardus, quoniam à concertatore, seu loco seu lacertis prævalente, evinci se, attollique à terra sentiebat, mutato ex occasione consilio, dum alter quantis maxime potest polletque viribus hastam ad se trahit, ipse astu vires elusurus, laxato retrahendi conatu, elevari se cum hasta sinit, adjuvansque nisum attrahentis hostis, saltu emicat in murum: tantamque ludificatis defensoribus improviso illo ascensu terrorem injecit, præsertim secutis ducem manipularibus, ut deserto post leve prælium propugnaculo, in castellum aufugerint, atque inde Zutphaniam, non expectata, uti dicebam, aggressione se receperint. Eduardus autem complexu, ac laudibus exceptus à Leicestrio, creatusque non sine donativo auratus eques, propugnaculi gloriam, nova scandendi machina superati, à militum plausu reportavit: docuitque NON SEMPER virium contentione rem confici: esse interdum, ubi cedendo, atque obsecundando, altius assurgatur. Sic Leicestrius expugnata ante urbem insula, captisque ac munitis quaqua versum castellis, non minus à se obsessam teneri Zutphaniam, quam Bercam à Farnesio, gloriari poterat, si (quod hic caverat Berchæ) novi rursum com-

Stanlaus.

plausum inde magnum ac dona consecuti. 600 *Floren.*

commeatus subvectionem arcuisset à Zutphania. Namque ubi Vastius multa cum annona, aliquot post Alexandrum diebus, Borcheloam venit; iterum in urbem commeatus, Alexandro ipso ductore, pugnæ copiam hostibus offerente, sed Leicestrio dum germanica deessent auxilia detrectante, invectus est. In quo Fœderatorum Proceres, civitatumque Magistratus non sine querimoniis consilium Leicestrii admirabantur: quod ad hæc accersenda Germanorum robora, quorum accessu sisti potuerunt ejusmodi subvectiones in urbem, ipsi animo nimis quam lento ac vario fuisset: pecuniamque ad Germanos evocandos ab Ordinibus abunde numeratam, alios in usus erogasset: adeo, ut multi suspicarentur, in speciem à Leicestrio quæsitos è Germania milites: nempe vereri illum nimia ejus nationis studia in Nassavios, inde Holachium Germanum hominem, quem ipse palam aversaretur; ideoque augeri exercitum germanica militia noluisse. Sed erumpebant aliunde complures Ordinum, ac in primis Hollandorum querelæ adversus regimen Leicestrii: quod in arces, atque in oppida Gubernatores contra patrium morem induceret: quod locorum præfecturas, distracta in plures jurisdictione, confunderet: quod in Anglos suos, nullo provincialium respectu, honorifica, & quæstuosa quæque transmitteret. necessarium prope malum, & cuique nationi; quæ se externorum dominationi subjiciat, expectandum. Has porro querimonias quum non modo jactari per Belgium, sed etiam in Anglia, Reginæ ad aures admoveri Leicestrius plane sciret; non omittebat ipse, ejusque asseclæ contraria in vulgus serere: submissisque ad Reginam litteris, Fœderatorum Proceres uti inconstantes, intolerantesque externi regiminis insimulare. Acciditque per eos dies aliquid, unde accresceret Leicestrio concepta pridem suspicio, ne provinciæ, Anglorum pertæsæ redire in gratiam cum Hispano cogitarent.

1586. *Farnesius.* Commeatus Zutphaniam rursus invehitur, magnis Ordinum querelis in Leicestrium, non accersentem præsidia Germanorum. *apud Reid. lib. 5.* Aliæ eorumdem querimoniæ adversus regimen Leicestrii, & Leicestrii in illos;

1586. rent. Etenim paucis ante mensibus Stephanus Bathoreus Poloniæ Rex, bello ac pace inclytus, rogatu Alexandri, misso Christophoro Gloshovio nobili aulico à secretis, Hollandos Zelandosque commonuerat, ne commercia navium è Poloniæ regnis in Hispaniam, Lusitaniamque, & Galliam commeantium retardari paterentur. Per eam occasionem, suasu in primis Antonii Possevini, magnæ apud Regem promeritæque authoritatis, visum est Principi egregie pio, eosdem ad concordiam adhortari, litteris seorsim additis, per Stanislaum Sobocium militarem nobilemque virum perferendis. Quarum partem litterarum (namque ad Parmensem Principem exemplum earum Rex ipse transmisit) hic ego attexere non gravabor. Postquam enim pristinam eorum felicitatem, præsentemque excusso Regis imperio calamitatem memorasset, quamquam dolere se dicit, quod spe ceciderit, qua sibi persuaserat, post captam Antverpiam, provincias ad obsequium, debitamque Principi suo obedientiam redituras; omittere tamen noluisse, quin eos hortaretur, ne diutius bellum protraherent, hæsurum haud dubie semper intra eorum viscera, ipsisque, liberisque, conjugibusque, ac fortunis suis exitiabile futurum. Quod ubi multis disseruit, causam suscepti consilii sui subjicit in hæc verba.

Inde ejus suspicio, ne provinciæ Regi reconciliarentur.

24 Mart. *Iuvit suspicionem officium Poloni Regis, è Soc. Iesu.*

conantis hanc reconciliationem Ordinibus persuadere, Stephanus Rex.

hisce litteris.

Quod autem Gratitudines vestras hortaremur, non curiositas aliqua nostra, vel quod rebus alienis immiscere nos velimus; verum gravissima quadam causa nos impulerunt. Ac in primis, quod etsi remotiore inter nos vicinitate disjuncti sumus, humanum tamen, & ab officio Christiano non alienum aut remotum esse judicamus, rebus aliorum optime consultum velle, & de periculis eos præmonitos habere. tum quod Gratitudinibus vestris multarum rerum commercia nostris cum hominibus intercedunt. denique quod plurimum totius Christianæ Reipublicæ interesse arbitramur, sedari intestinas istas turbas: neque Serenissimum Regem Catholicum, Principem potentissimum, iis distineri, quominus vires

vires suas contra Christiani nominis hostes convertat. Cum hoc litterarum exemplo peculiarem epistolam Rex adjunxit, tradiditque Thomæ Saillio Possevini aliquandiu comiti in Belgium redeunti, gratias Alexandro perhumaniter agens, quod Balthassarem fratris sui filium regia invisentem castra, usumque militiæ è Farnesiana schola addiscere cupientem, officiose susceperit: juvenemque, quandiu in Belgio fuerit, ejus fidei commendatum cupit. Hæc autem, quæ agitabantur, Leicestrio comperta, quamquam à principio illum non magnopere sollicitum habuere, quod processus inde nullos observaret; perculere tamen additis ad eundem movendum lapidem aliunde machinis. arcanis siquidem è Germania litteris certior est factus, rogatum fuisse Cæsarem à multis Imperii Principibus, ut discordiarum incendio, inter Catholicum Regem, & Fœderatos Belgas in dies magis inardescenti, proximamque Germaniam sensim afflanti, aliquid remedii afferre dignaretur: & Cæsarem, designata jam legatione, decrevisse cum provinciis agere, ut Principi suo reconciliatæ, finem aliquando imponerent ejusmodi bello, quod tam multos Christianæ Reipublicæ Principes damnose involveret, cum magno Germaniæ Imperiique periculo, si forte Hungariam, inter hæc vicina rerum turbamenta, communis hostis invaderet. Quin etiam ubi Leicestrius comperit, non solum legatos à Cæsare nominatos esse Salentinum Comitem Isemburgensem, & Othonem Bilantum Dominum Rederensem, qui cum Parmensi Belgarum Gubernatore, & cum Fœderatis provinciis agitarent: & Coloniam, sedem conventui proponerent; sed etiam provincias congressus hujusmodi præter morem non aspernari; tunc vero Anglorum tædio id fieri ratus atque ad ineundam cum Hispano concordiam Belgas addicturos animum sibi persuadens, Elisabethæ aperuit omnia, satis hinc cau-

1586.

Addit ad has literas, alias ad Alexandrum pro fratris sui filio, è Soc. Jesu.

Eamdem suspicionem firmant Leicestr. audita Germanorum Principum consilia:

Et decreta Cæsaris legatio ad Hollandos super ea concordia:

Ex quibus Leicestrius occasionem captat accusandi Ordines apud Reginam. Leicestr.

1586. ſæ nactum ſe eſſe arbitratus probandi apud illam conſilii ſui, ſi minus Belgis fidere, ac pleraſque arcium præfecturas Anglis tantummodo credere voluiſſet. Verum hæ Poloni Regis, ac Cæſaris curæ ſucceſſu caruere: & Angliæ Reginam parum illis motam accepi, non ſolum quod hujuſmodi legationes officioſe magis quam anxie inſtitui à Principibus interpretaretur: & Hollandos Zelandoſque crederet, molares eſſe præduros ac prægraves, qui ab aqua niſi rapide immiſſa non evolvantur; ſed etiam quod alia tunc ei mens eſſet, urgeretque domi major in dies cura, indicto regni conventu de Mariæ Scotorum Reginæ cauſa celebrando. Ad quem quum Leiceſtrius ante omnes evocaretur à Regina: ac ſatis jam expertus eſſet, poſt belli adverſa, minus ſibi venerationis in Belgio exhiberi; occaſionem haud neglexit ſubtrahendi ſe pauliſper à Belgarum præſentia, apud quos (ut ferme VICTIS nova clades eſt aſpectus ſuorum quaſi exprobrantium) ſe ſignari oculis, factaque ſua ſermonibus everberari, non ultra ſuſtinebat. Itaque Hagæ in frequenti ſenatu, expoſita diſceſſus ſui cauſa brevemque reditum, & validiora ab Reginæ liberalitate ſubſidia pollicitus, deligendum proponit, cui Gubernatoris vices, dum ipſe aberit, committantur. Ac præcipuos quoſque percurrens, Mauritio imparem ætatem obtendebat: Holachium bonum militia haud negabat, ſed faſtu immodicum, nec amicis quidem tolerandum: Meurſium præfecturis Geldriæ, Zutphaniæ, Tranſiſelaniæ, atque Vltrajecti oneratum implicitumque diſſerebat. denique præter Anglos, homini Anglo placebat omnino nullus. Nec inter ſuos in Norritium, quamvis veterem partium Tribunum, magnopere inclinabat, pronior in Guillelmum Pelhamum, in Rolandum Iorcum, atque in Guillelmum Stanlæum, quos ut beneficiis affecerat, ita ſecurius inter beneficia ſua

Sed Regis ac Cæſaris officia irrita fuere. Et Angla nihil illis mota eſt, ſatis aliunde ſollicita,

Novemb. Menſe. Revocatur Leiceſtrius in Angliam, non invitus.

Diſceſſum ſuum in Senatu pronunciat: differitque de Gubernatore, qui abſentis vicem ſuſtineat.

Non probat niſi Anglum.

sua imperium deponebat. Verum quum Anglorum nemini senatores belgæ accederent, placuit ab hispanis Belgii Gubernatoribus exemplum petere: quibus Belgio aut vita abeuntibus, Reipublicæ cura regio senatui credi consueverat, à quo provinciæ, Regis nomine annuloque administrarentur; ita in ejus qualicumque absentis mora posse committi Rempublicam Ordinum senatui, qui cunctis in actis decretisque, Leicestrii signum ac nomen usurparet. Ita rebus compositis, Leicestrius, scriptis ad provincias litteris de regimine per absentiam sui senatoribus relicto, in Angliam discessit, Procerum nonnullis palam offensus, populo, cujus patrocinium præseferebat, acceptior. Et Parmensis Zutphania jam profectus, quam commeatu ad quinque minimum menses suffecturo, & bis mille præsidiariis contra vim hostium famemque communierat, sæviente jam hieme, Bruxellas abiit. Qua in urbe cives excepturi reducem, post aliquot jam menses, Graviæ, Venlonæ, Novesii, aliarumque arcium munitionumque victorem, multa publicæ argumenta gratulationis apparaverant. Sed nuncius paulo ante illatus de obitu Octavii Parmæ ac Placentiæ Ducis, luctu omnia corrupit. gaudiorumque loco, milites tristium secundorumque consortes, lugubri pompa communionem doloris obtulere pro allevamento Imperatori suo. Ipse autem, compositis de patris obitu litteris ad Pontificem Xystum per Comitem Anguisciolam, (quem suo novi Ducis nomine præstare Pontifici obedientiam voluit) & ad Rodulphum Cæsarem per Soragnæ Marchionem: & ad Philippum Regem per Comitem Nicellium perferendis; Regem supplex oravit, liceret ut sibi per clementiam ejus in Italiam redire, resque suas aliquando revisere. *Civitatum illarum statum, ut ferme novum, atque à turbidis ingeniis non satis adhuc firmum, valida regentis manu opus habere.* Octavii men-

1586.
Sed non accedentibus senatoribus Belgis,
vicarium regimen Senatui committit,
& abit. 26 Novembri.
& Alexander Bruxellas redit,
festo apparatu excipiendus,
Sed morte Patris gratulationem respuit.
Deque ea docet Pontificem, *Alexand.* *Com. Anguis.* Cæsarem, Regem: *Io. Petr. Com. Nicell.*
Atque ab hoc reditum in Italiam petit his de causis.

1586. *mentem periculoso regimini parem fuisse: quamquam nec adversus illum seditiosorum machinamenta cessasse. eo extincto, & Margarita Austriaca parente dominaque ante virum prærepta, superesse quidem liberos, sed ætate experientiaque minores: & Cardinalem patruum, multa prudentia, at senio gravem, urbanisque muneribus implicitum. Sibi decretum antea fuisse, inter ea armorum discrimina tamdiu ætatem agere, donec, vel cum vitæ jactura, Belgium Regi suo restitueret, nunc, quando unus ipse qui domus suæ privatis præesse rebus publicisque possit, à filiis, atque à populis evocetur; æquum existimare, seu Principem, seu patrem se cogitet, suos utique non deserere, dummodo Majestas ejus, cujus imperio vitam ipse suam filiorumque perpetuo mancipatam habet, susceptum consilium non abnuerit.* Sed abnuit Rex: tribusque hac super re epistolis, postquam & consolationem ob mortem patris, & pro reportatis ea æstate victoriis, gratias misisset; in una earum, *Considerantem se*, scribit, *quanti referat, non omitti ab eo provinciam, quam in manibus habet, regitque summo cum Religionis regiarumque partium beneficio, indulgere illi reditum in Italiam non posse. Nam quod ad ipsius domus ac populorum necessitates attineat, jubere illum omnem animo sollicitudinem exuere: quippe se non alio prorsus affectu curaque in res Farnesiorum, quam in suas (quando uti suas vere habeat) inspecturum. Postremo cogitare eum debere, si intra paucos dies utroque parente orbatus ipse sit, superesse se, qui eidem utriusque loco sit futurus.*

Moritur Febr. ante ejusdem anni.
Ranut. & Odoard.
Alexand. Farnesius Cardinal.
Non imperat,
Rege ita respondente. *pr. Dec.*

1587. Alexander, non desperato in aliud tempus reditu in Italiam, interim audiendis populorum controversiis, firmandæque in primis militari disciplinæ, quæ illi cura perpetuo cordi erat, anni principium sedulo impendit. Et habuit, unde per eos dies de re castrensi unice mereretur. Qui litteras è Moscovia ab Rege Battoreo ad Parmensem Ducem attulerat Thomas Saillius è Societate Iesu, jussus ab Rege fuerat, arcana quædam, haud tuto consignanda litteris, cum eodem com-

MISSIONIS castrensis auxilio Alexander auget militarem disciplinam.
Author ejus,

communicare. In eo iterato sæpius congressu, quoniam viri prudentiam ac sanctimoniam Dux mirifice probaverat, placuit eum deligere, apud quem animæ noxas, earum pœnitens expiaret. Habuitque exinde Saillium ad extremam usque vitam conscientiæ suæ moderatorem. Hinc aliqui ex aulæ bellique Proceribus, sive hominis suavitate capti, sive Ducis gratiam hac quoque imitatione captantes, eumdem ad sacras confessiones adhibuere. Quin & per exercitum celebratus (namque ad gregarium quemque pari alacritate ejus caritas porrigebatur) expeti à multis ad hoc ministerium cœptus est. Gratum id Alexandro, qui jampridem meditabatur ex eo religiosorum hominum ordine, certum aliquod inducere in castra subsidium animarum. Etenim noverat, sæpe adhibitos, cum magno præliantium ac præliorum bono, Societatis Iesu Patres à Gubernatoribus Albano, ac Requesenio. Viderat, quanti eorum operam fecisset Austriacus. expertus ipse jam erat, illorum dexteritate, & quadam tractandi hominum animos peritia, multa in castris persanata, quæ desperatæ curationis habebantur. Accessit ejusdem gravis abalienatio à Sacerdotum compluribus ex iis, qui legionibus veluti curiones adjungi solent: quod illorum aliquos hæresi aspersos, aspergentesque eadem labe legionarios: non neminem ab hostibus pretio emptum, atque ad eos explorata transmittentem certo compererat. Igitur aliis in horum locum inductis, ad rem certius stabiliendam, egit cum Saillio, ut in eam operam socios ex suo ordine complures evocaret. Evocati sunt è variis Collegiis Sacerdotes omnino duodecim, ac totidem Sacerdotum adjutores, in quibus honesti aliquot juvenes ejusdem Societatis candidati. Hosce omnes in familiam suam Dux primum admisit, ac pro domesticis habitos ære suo aliquandiu aluit, postea regiis libris illorum nomina inscribi voluit militarem in modum:

1587. & occasio.

Patres Societatis Iesu adhibere statuit Alex. ad hoc militum auxilium:

exemplo præcedentium Gubernatorum, Io. Austr.

& præsertim tali occasione. Capellani. Cæsar Palazolus in milite Ecclesiastico.

Evocat eos in castra, suis primum,

1587. certisque eleemosynis (eæ fuerunt nummi aurei ducenti quinquaginta in singulos menses) ad sustentandam vitam, stipendiorum loco attributis, sacrum manipulum legionibus immisit. Factum & Philippus Rex magnopere probavit, & secuti per Belgium Gubernatores pari omnes cura tenuere. haud dubie intelligentes, æquum non esse, absque peculiari auxilio præteriri catholicos milites: qui, quod nos suorum objectu corporum defendant, plus aliis commerentur: quodque inter quotidiana mortis pericula versentur, præsentiore animæ subsidio opus habent. Atque hoc est, in quod novæ huic cohorti sedulo incumbendum fuit, viris ad eam rem accurate delectis, qui & firmitudine animi, & robore virium, & peritia linguarum, juvando variis è nationibus militi pares essent. Porro in hunc modum distribui primum cœpti. Saillius apud Ducem, alii partim in legiones sparsi, partim in tormentorum statione collocati: in itinere peculiaria illis plaustra ad sacram ac domesticam supellectilem attributa: in castris suum eisdem tabernaculum seorsim erectum, quo, quantum per publicas curas liceret, identidem convenire possent. Idem autem omnibus ubique labor, insinuare pietatem in castris, & cum Ducis industria in exercendis varias per artes militibus, concertare: ut disciplinam quantum ille bellicam, tantum ipsi Christianam exigerent: dumque ille militiæ legibus, ipsi Christi præceptionibus bellatores imbuerent: eodemque tempore Dei timorem insererent iis, quos hostibus timendos Imperator efficeret. Sed nusquam intentius hoc certamen exercebatur, quam instante ad hostes expeditione. Tunc enim ordinum præfectis reficere cibo corpora, armare ferro exercitum, spe prædarum, & accessione gloriæ animare suos satagentibus: isti animarum instructores partes suas interim ducebant, eosdem frequenti expiatione delictorum, tam-

quam

Post regiis alimentis sustentandos.
Rex factum probat.
Munus ac labor eorum,
in castris,
Dux.
in expeditionibus,

quam depoſito onere expeditiores, & Divini refectione Panis, hoc eſt immortalis armaturæ munimento tutiores, in prælium emittere; publicis ante concionibus, privatis alloquiis, inſtitutis ſupplicationibus, atque aliis divinæ iræ placamentis; cæleſtem pugnaturis opem polliceri. At vero quum mota utrinque acie, infeſtis ſignis concurrebatur: aut in mœnia obſeſſæ urbis, facta impreſſione, conſcendebatur: aut adverſus invadentem ſcandentemque hoſtem urbs defendebatur; tunc ſacrorum horum militum conſtabat opera, & par operæ fructus. Sacerdotum adjutores obſervatis qui ſaucii pugnam deſerere cogebantur, ad eos per furentes quaquaverſum pilarum emiſſiones conferebant ſe, ac manu prehenſos, aut ſi incedere nequirent, in humeros ſublatos ad Sacerdotem deducebant: apud quem, accerſita medentium ope, corporis ſimul atque animæ plagis curatio intendebatur. Quod ſi qui milites in ipſo pugnæ loco animam agerent, non deerant ex hoc Sacerdotum numero animoſiores, qui capitis ſui periculo alienæ ſaluti poſthabito, illuc per cæſorum cadavera properent, pugnantibuſque & cadentibus immiſti, morientibus in tempore adeſſent, illaque decretoria æternitatis hora, delictorum veniam impertirent. ut quorum vitam ſua cujuſque militaris virtus, ac Imperatoris induſtria ex hoſtium manibus non ſervaverat, horum animas culpis expiatas è tartarei prædonis ore ſubtraherent. digni corona tanto, quam civica, illuſtriore, quanto ſervaſſe civem non qua parte morti debitus eſt, ac brevi moriturus, ſed qua immortalis, parque Cælitibus habetur; profecto præſtantius, nec paulo perennius beneficium eſt. Vt mirum non eſſet, ſi hæc Patrum caritas, ut amorem iis venerationemque per exercitum conciliabat, ſic eiſdem aditum latius aperiret, unde militaris licentia ſæpius repreſſa: rixæ, ac nationum certamina, (qualia inter armatos, & gloriabundos facile conferun-

1587.

in acie & pugna.

Laborum fructus.

V 2 ferun-

1587. feruntur) in hostium perniciem melius traducta: injectus militibus ardor ulciscendi contumelias in Dei Sanctorumque imagines ab hostili impietate inferri solitas. quin etiam per hujusmodi occasiones auctus in castris Sanctorum cultus, eorum nomina in expeditionum tutelam assumpta, Magnæ Matris imagines vexillis militaribus adjunctæ, atque adeo animati per ea milites, velut admissis in societatem belli centuriatisque Cælitibus. Hæc autem fovebat in primis Alexander, invento suo quotidie lætior. Atque ex uberiore fructu, quem rei militari inde provenire præsens agnoscebat, ad expeditiones quoque maritimas adhibere sacrum hunc salutaremque manipulum opportune statuit. Nec post multo ad hispanæ classis adventum trajecturus britannicum mare, quatuor ac viginti ex eodem ordine selectis, ac Dunquercanas in naves distributis, non leve inde subsidium navigaturo in Angliam bello designavit. Et quamquam ea tunc belgicarum navium transmissio effectu caruit, Parmensis tamen Ducis consilium tenuit, & exemplum valuit: donec post aliquot annos, adnitente Marchione Spinula, claro illo per Belgium armorum Duce, cura classiarios navalemque turmam in maritimis expeditionibus adjuvandi, Isabellæ Archiducis solenni diplomate, Patribus Societatis demandata est. Sic terra marique bellum sequi cœpere Patres, certa sacrorum procuratione attributa. magnis quidem ipsorum laboribus, multis in utroque bello discriminibus, campisque ac maribus sæpenumero eorumdem cruore conspersis; sed magno quoque castrorum classiumque bono, quorum felicitas non magis interdum armatis præliantium corporibus; quam exoneratis animis, tanquam prægravantium mercium jactu, comparata est. Sane Aytonæ Marchio, prudens acceptusque Belgarum populis Gubernator, quum in bellico suorum Senatu, multa in Hollandorum militia multi col-

Ad maritima quoque designat eos Alexander:

& publico diplomate adhibentur, 1623.

non sine magnis eorum discriminibus,

sed paricum emolumento.

Dictum magni viri super hisce missionibus.

collaudarent, respondisse fertur; Vtcumque illa se haberent, una in re Hollandos superari, missione castrensi: ob quam vel solam sperare se, Deum fortunaturum Catholicorum arma. Atque hoc est celebre illud in belgico exercitu militaris disciplinæ additamentum. 1587. ex lib. 6. Imag. p. Saeculi.

In hujus autem procuratione, novum ingredienti annum Alexandro, uti dicere paulo ante incœperam, multa feliciter obvenere. Siquidem intra mensem arx wova, castellum ac munitio apud Zutphaniam, atque urbs Daventria, in potestatem venere. Et in Wovam quidem arcem valide munitam haud procul à Bergis ad Somam, Marcantius Gallus, armorum eo loco præfectus, sive odio incitatus adversus Firminum vvovæ Gubernatorem, à quo (uti rara ferme est inter militarem, civilemque præfecturas concordia) jampridem diffidebat: sive allectus pecunia à Steenbergæ Præfecto, Alexandri nomine promissa; Firmino absente, præsidiarios à Steenberga milites induxit: ipse ejusque centuriæ duæ ad Regis se militiam transtulere, sexdecim aureorum millibus donati: quam tamen summam reperta ibi annonæ armorumque copia exæquavit. At vero ex Daventria, urbe Transiselaniæ principe, ac post Antverpiam, atque Amstelodamum, emporio totius Belgii celeberrimo, quantum regiis partibus accessit? Præerat urbi cum præsidiariis mille ac quadringentis, Anglis ferme atque Hibernis, Guillielmus Stanlæus, nobilis Anglus, Comiti Leicestrio adeo carus, ut quamvis catholicum esse, ac Hispano Regi militasse Comes non ignoraret, tamen Daventriam illi credere, dissentientibus Fœderatorum plerisque, non dubitaverit. Is postquam Tassio Zutphaniæ Gubernatori consilium restituendæ Regi Daventriæ aperuisset, sola, ut ajebat, conscientia permotus; Tassiusque Parmensi præsens indicasset; cum Tassio convenit, ut secum de remuneratione pretiove,

Felices Alex. successus.

Wova arx deditur, à præsidii præfecto. Berghopzom. deditionis causa, & merces.

Daventria, Overysel.

Præfectus ejus Stanlæus, cum Tassio agit de tradenda urbe,

1587. quod præterquam à Deo, admissurus non erat, nequaquam ageretur: tantum caveretur urbi, quam Hispanus nulli civium noxius intraret; præsidiariis vero, si qui Regis in partes secum transirent, illico stipendia solverentur. Ita condicta nocte, aperta ab Hibernis rei conſciis porta, Tassius ac sexcenti pedites, equitesque quadringenti admissi sunt.deductique velut amicam in urbem, forum adeo pacato agmine tenuere, ut Magistratus, ac civium plerique, accitas à Stanlæo Hibernorum cohortes ad muniendam urbem existimarent.Sed ubi Tassium agnovere, & captam urbem; trepidos, ac fugam molientes sistere Stanlæus Tassiusque jusserunt, securos inductis copiis nihil hostile in quemquam parari, solum quæ Regis sint, repeti. atque hac una tantummodo causa motum se ad dedendam urbem Stanlæus adjunxit, non autem largitionibus, aut honorum titulis, proditorum pretiis: quæ, quamvis oblata, respuerit, uti aliena à majorum suorum claritudine, vitaque sua. nec queri quemquam posse, fidem ab se fractam; quando eam nulli Magistratuum obligatam haberet: & obsequii, quod uni Comiti Leicestrio addixerit, obligatione solutum se ab eodem, testes esse litteras, quas protulit Comitis manu exaratas. Sic ille ratione sui reddita, non tamen perinde ab omnibus accepta, in Regis militiam transgressus cum præsidiariorum parte (fuere illi omnino sexcenti) deditæ urbis regimen aliquandiu tenuit, donec in Hispaniam ab Rege accitus est. Præmissis autem litteris Alexander commendaverat apprime Regi insolitam viri moderationem, addictumque Religioni ac Majestati ejus animum, dum spoliatus licet ab irata Angliæ Regina ob Daventriæ jacturam, fortunis sane non modicis: raptisque insuper in carcerem uxore filiisque; paratum se tamen ostenderet, hujusmodi occasiones amplificandæ Religionis vita ipsa mercari. Ideoque Regem oraverat, ne permitteret, tantam animi magnitudinem inhonoratam regio in

hisce conditionibus.

Intrat eam Tassius,

nulli civium noxius.

Stanlæus facti sui rationem docet,

post abit in Hispaniam, 21 April.

litteris Alexandri commendatus.

in exercitu, monstrari: sed quam ille facti sui mercedem ab una Dei manu expectaverit, hujus interim pignus à manu Regis, æmula Divinæ benignitatis acciperet. ut, si non hominis, certe virtutis, atque adeo exempli habita fuisse ratio videatur. Sic ille æque magnanimus, dum manu instructa calamo, contra Regis ærarium pro virtute pugnat: ac dum armata gladio, pro regiis opibus decertat adversus hostem. Quo die Daventria, eodem castellum apud Zutphaniam traditum est Tassio à Holando Iorco Eboracensi: quem cum octingentis peditibus, & equitibus centum, loco imposuerat Comes Leicestrius, ut ex ea munitione & Zutphaniæ immineret, & Velaviam tueretur. Addixerat hic quoque Hispano Regi jampridem operam suam, ac Bruxellis ab Alexandro captis, in Antverpiensi obsidione perquam strenue arma tractaverat. Inde in Angliam reversus, regiis partibus magis relictis, quam damnatis, Reginæ ob virtutem bellicam honorifice habitus, ac Leicestrio Belgium petenti inter militares comites additus est. mox arci ad Zutphaniam præfectus (contra quam agi cum refugis debuerat, qui securius habentur immisti aliis, quam impositi,) nactusque occasionem, cujusmodi aliquam circumspectabat animo, ac Parmensi jam significaverat, cum Tassio rem transegit. Atque ubi primum audiit, Daventriam venisse in Regis manus, sparso de industria inter suos rumore, creditoque adventare victorem Tassium cum Hibernis regi adjunctis, simul præsidiarios Zutphanienses erumpere; simulato metu fugam suasit, ac primus arripuit, relicto propugnaculo. quod defensoribus vacuum, sed largo commeatu, ac majoribus aliquot æneisque tormentis à Leicestrio communitum, Tassius intravit. Holandus ad Farnesium profectus cum turmalibus suis non diu Catholico in exercitu militavit, veneno, ut ajunt, extinctus. Hi porro complures conjunctique rerum felicium successus tanto gratius Alexandro accidebant, quanto nulla suorum jactura, nulla castro-

[Right margin notes:]
1587.
Alexand.
Castellum apud Zutphaniam,
Rolandus ejus præfectus
deserit simulato metu:
& ad Alexandrum accedit:
postea extinguitur,

1587. castrorum aggerumque mora aut impendio, nullus aggressionum ac præliorum periculis, tradita repente victoria fruebatur. quasi hoc esset, relicta hereditate uno die impune ditescere, non per incerta & longa mercaturæ discrimina lucrum facere. Quamquam hoc quoque subitarium vincendi genus, ut sua negotiatione plerumque non caret, ita non tam felicitati, quam solertiæ Imperatoris accedit.

DISCORDIA inter Anglos & Belgas. 6 Febr. Se invicem dubiæ fidei insimulant,

Augebat Alexandro lætitiam, quod, ut ad Regem scripsit, provideret animo, accepta hostibus damna magnam fore inter Anglos & Belgas materiam querelarum. Neque enim Belgas omissuros, quin, sicut Angli post amissam Graviam Belgarum nationi vecordiam dubiamque fidem, scriptis etiam libellis, objecerunt, adeo ut Leicestrius dicere auditus sit, Nullius se arcis securum, cui Anglus non præesset; sic Lelgæ paria in præsentia referentes, Anglorum gentem perfidiæ ac proditionis insimulent. ex quo sperari possit, exasperatos in hunc modum nationum animos in apertas brevi discordias erupturos. Nec diu distulere, quin erumperent. Etenim postquam litteris è Belgio ad Reginam querulis, ad Leicestrium audacibus: ex Anglia responsionibus modo ambiguis, interdum asperis, aliquandiu certatum esset: Ordinum Proceres præsenti jactura perculsi, & futurorum metu anxii, partem authoritatis Leicestrio abrogandam, sibi, Comitique Mauritio astruendam, decreto sanxere. allegatisque ea de re ad Reginam, atque ad Leicestrium nunciis, utrumque submisse rogaverunt, ut factum tanquam præsens unicumque remedium opprimendis proditionum initiis, quæ passim deprehendebant, excusatum vellent: veniret ipse Leicestrius, haud dubie consilium ei, & cuicumque salus Reipublicæ cordi sit, probatum iri. Verum nec Regina æquo id animo accepit, quod hujusmodi remedium peti à prudentia sua maluisset: & Leicestrius palam offensus, rediturum se in Belgium primo negavit:

Et apud Reginam Angliæ, litteris contendunt.

Belgæ abrogant Leicestrio authoritatem:

offenduntque Reginam, & maxime Leicestrium.

gavit: mutavit tamen postea ad amicos scribens, *Sibi quidem multis Procerum injuriis irritato satis causa esse, Belgarum curam ab se rejiciendi; tamen innocentis populi, sibique cari commiseratione motum redire decrevisse.* Quæ, aliaque in hanc sententiam, sicuti Leicestrio conciliabant populi studia adversus Ordinum Magistratus; ita diversis Regina litteris quotidie fatigabatur: dum alii Leicestrii defendentes acta, culpam avertebant in Belgarum Proceres, qui regere ipsi se nequirent, & rectorem pati nollent. alii, quidquid domi atque inter arma peccatum esset, ambitioni superbiæque Leicestrii, consiliorum intolerantis adscribebant. Itaque quum & in Belgio scissis fœde provinciis, aut favore, aut odio in Leicestrium inter primores ac populum certaretur: & in Anglia à Senatoribus aulicisque varie attolleretur, deprimereturve Leicestrii regimen, Reginæ visum est, in Belgium mittere Thomam Sachvillum Burchusti Dominum, primarium Senatorem, qui dissidiorum causis inquisitis compositisque, viam Leicestrio, si remittendus videretur, emolliret. Sed hic nonnisi post mensem solvit ex Anglia. Interim Elisabetha, quæ dedecori ducebat sibi Angloque nomini, res Belgarum, post susceptum eorum patrocinium, domi militiæque in deterius quotidie verti, plures emissura in Belgium ac validiores copias, magnam pecuniæ summam in Regni conventu popòscerat. quam, quia significatum sibi fuit, nunquam è populis exigendam, ni sententiæ in Mariam Reginam Scotorum latæ executionem imperaret; ipsa occasionem inde festinandæ regiæ cædis aut habuit, aut quæsivit. Quo id autem modo peractum sit, quoniam super Mariæ fine, miris partium hinc odiis, inde studiis hodieque concertatur; ego secura inter infensos & addictos narratione, in medio ponam, intermisso paulum rerum ordine, non ut opus varietatibus distinguendo, amœna Lectoribus deverticula conquiram,

1587.

Quem Belgarum alii defendunt; alii accusant.

Ad has controversias componendas mittit Regina Senatorem in Belgium: & pecuniam poscit à suis ad exercitum augendum:

Tit. Liv. l. 9. id facere se non negat.

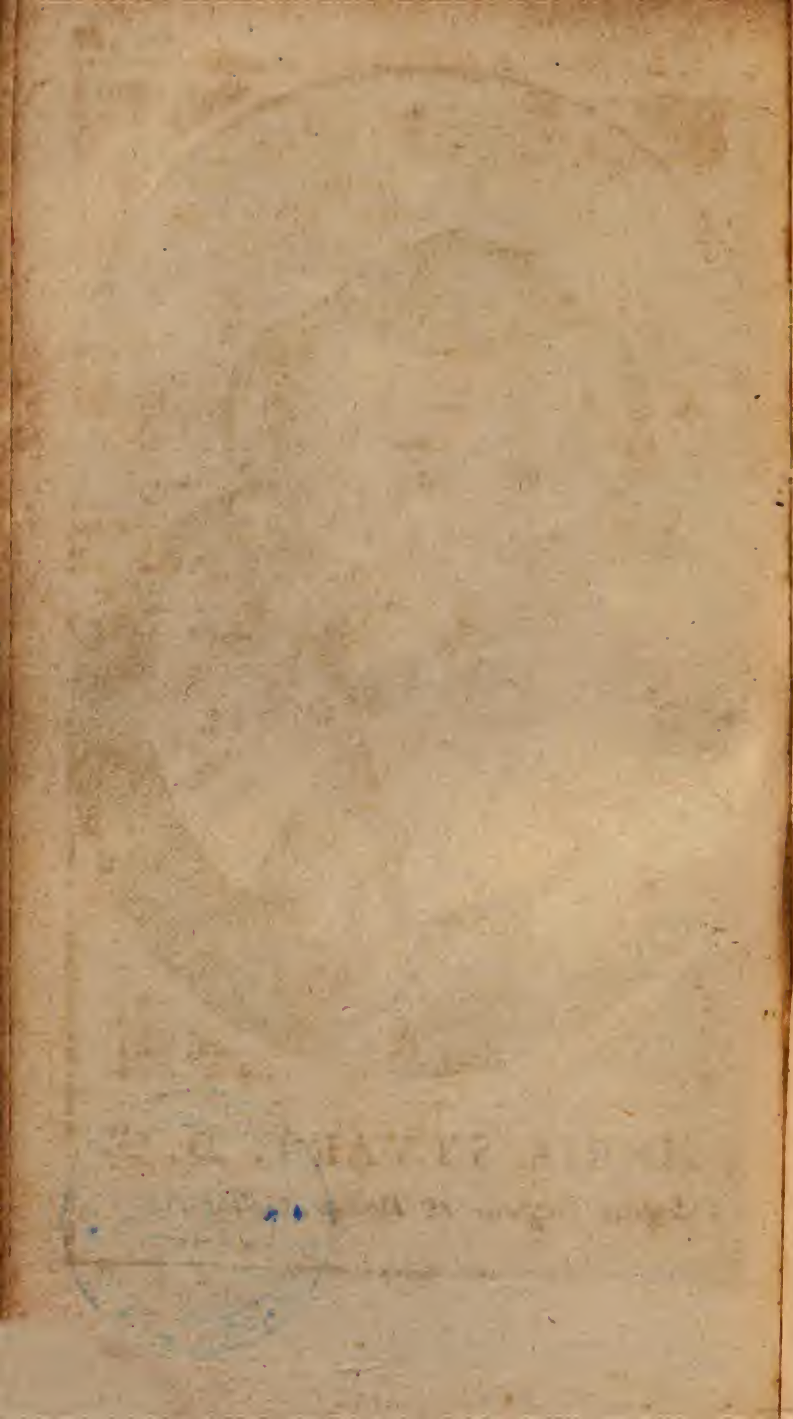
1587. ſed ut facti memorabilis hiſtoria, quæ noſtro adnexa eſt operi, incorrupta ad poſteros fide, quoad per me liceat, extendatur.

DE MARIÆ Scotorum Reginæ morte.

Et profecto rara unquam vel in tragicorum ſcenas Regina prodiit, quæ nobiliori gratiarum comitatu, in admirationem amoremque ſui: dein lugubriori ſpectaculo in commiſerationem & lacrymas theatra converterit. Nata eſt Maria Iacobo Stuarto, centeſimo quinto, ut Scoti numerant, Scotorum Rege. Ipſam quatuor Regnorum inſignia ornavere. ſed forma, cui parem ea ætate fuiſſe nullam memorant, digna Europæ totius imperio habebatur. Æquabat decori corporis ſpeciem verborum gratia, quam excellenti promptoque ingenio, non formæ, tanquam ejus lenocinio captus, imputares. Sed ſuper omnia religio fuit, & erga veteres ſacrorum ritus, Sedemque in primis Apoſtolicam reverentia: uti ejus addecebat heredem regni, in quo tres & octoginta Scotiæ Reges eadem fidei conſtantia obſequioque in Chriſti Vicarium floruere. Septimo poſtquam nata eſt die, regnare Maria cœpit, amiſſo patre. adeo ad cunas ipſas exornandas præfeſtinaſſe viſi ſunt regales tituli. Octavo menſe diadema regni, ſceptrumque inter feſtas populorum acclamationes accepit. Statimque coronas, & regias filiorum nuptias hinc Henricus Octavus Angliæ, inde Henricus Galliæ Secundus obtulere. Quin etiam ad haſce nuptias armata ſunt regna: Scoti gravi propterea bello terra marique ab Anglo laceſſiti, à Gallo adjuti, à Legato Pontificis animati: qui Roma miſſus, ad Scotos, ut in avita religione perſiſterent, adhortandos; viſa regia infante, laudaſſe eos dicitur, quod pro cæleſtiſſimæ indolis Principe adverſus obſcœna hæreticorum monſtra bellum gererent, relaturi non paulo plus ſolidioris gloriæ, ut ajebat, pro hac Helena quam pro Græca relatum eſſet apud Trojam. Deſponſa decimum Franciſco, Henrici Regis filio, Galliæ Del-

Vetus ejus origo regia, Scot. Gall. Angl. Hibern. Regales tituli, Forma, Ingenium, Religio. Infans Regina coronatur. Vxor expetitur à multis, etiam armatis. Legati Pontificii de ea præconium. *Patriarcha Veneti.* *Henr. II.*

MARIA STVART, D. G.
Scotiæ Regina et Douag. Galliæ.

Delfino, atque illuc armis traducta, inter nuptiarum solennia, Reginæ Scotiæ, atque Angliæ, atque Hiberniæ titulum assumpsit, Henrici soceri suasu: quod mortua per eos dies Maria Angla, Hispani Regis uxore, affirmaret Henricus, non ad Elisabetham Henrici Octavi spuriam, sed ad Mariam Stuartam, Iacobo Quinto Henrici nepote genitam, pertinere Angliæ regnum. Retinuitque aliquandiu eam appellationem mortuo socero, inaugurata consecrataque Galliæ Regina. Atque hinc duci cœpta sunt fila funereæ illius telæ, quæ infelici sternenda suggesto, Mariæ supremis parabatur. Etenim Elisabetha ad Angliæ regnum assumpta, Stuartæ jampridem æmula invidaque, ubi audiit, illam mistis Angliæ, Galliæque insignibus, utriusque regni Dominam appellari, ut ferme POSSESSORES malæ fidei timor possidet, verita ne per Gallorum potentiam attentaretur aliquid in Anglia, turbandum sibi Scotiæ regnum distrahendumque absente Regina, existimavit, occasionem apprime tunc nacta. Nam Iacobus Stuartus Iacobi Quinti nothus, Catholicæ Religionis, ac monasticæ familiæ desertor, quum Moraviæ in Scotia Comitatum insane ambiens repulsam ab Regina sorore passus esset, odio inflammatus præsidium sibi quæsivit ab hæresi, ubique parata turbantibus. Aggregatisque sibi, quos Calviniana licentia jam allectos in Scotia, eoque Mariæ adversaturos intelligebat; sacrum ordinem, quasi merito illum deseruisset, insectari, templa, ac cœnobia evertere: in opulentos Ecclesiæ reditus invadere, sacraque inde pecunia multos Nobilium inescare: demum impetrata à nimia sororis facilitate Moraviæ Comitatu, spes suas attollere: ac mortua Guisia regni pro absente filia moderatrice, mortuoque postea Francisco Galliæ Rege ejusdem marito; Scotiæ regimen sibi polliceri, ac tractare cœpit. Hinc illum & Angliæ Reginam facile junxit commune in Mariam odium,

1587. Galliæ Delfino despondetur, assumpto trium Regnorum titulo.

Galliæ Regina consecratur.

Ægre fert Elisabetha assumptum à Scota titulum Angliæ Reginæ:

Inde Scotiam turbat, per Iacobum Regis Scotiæ nothum: *Prior Monasterii S. Andreæ.* qui religionis desertor, *Mariæ Stuartæ.* & hostis, regimen Scotiæ pro absente Regina invadit: *Maria Guisia.*

Juncto fœdere cum Elisabetha

1587. Juncto fœdere cum Elisabetha. Moravius. Regina. in utroque regno religio cadit.

odium, & propria cujusque utilitas. Itoque fœdere adversus Catholicos, quibus dominantibus neque hæc diu tueri se posse regnum, neque ille adepturum se aliquando sperarent; vetus utrobique Religio miseris sane modis labefactata: ac duo præstantissima Europæ regna, una hinc spuria instigante, unoque inde notho adnitente, à complexu Ecclesiæ, legitimæ matris, abstracta sunt.

Redit propterea in Scotiam Maria,

Et Maria quidem, cujus non minus perculit animum Religionis in Scotia, quam in Gallia mariti Regis interitus in Scotiam reversa nullum præsentius remedium objicere turbatoribus regni, quam conjugium & spem sobolis, meliorum persuasione, decrevit.

& spargit novi conjugii famam ad terrendos hostes. Multi illam expetunt: Maria.

Quamobrem evulgato Mariæ consilio, jamque variis legationibus expetito certatim matrimonio, præsertim à Cæsare pro Archiduce Carolo, atque à Philippo pro Carolo Hispaniæ Principe, intercedere protinus Angliæ Regina, perque Moravium Mariæ suadere, ne maritum extra insulam quæreret, conata est.

Lenox.

Nec illa dissentiebat, quæ jam animum adjecerat ad Liviniæ Comitis filium, Henricum Stuartum Darlæi Dynastam.

sed illa in Darlæum inclinat,

Causa hujus consilii fuerat, quod Darlæus genitus ex Henrici Septimi Angliæ Regis nepte, secundus heres Angliæ regni habebatur. ideoque reputaverat apud se Maria,

ob has causas.

posse illum, si ex potentioribus Angliæ familiis uxorem duceret, Anglorum viribus subnixum sibi aliquando negotium facessere ad successionem. Accedebat decora juvenis species undeviginti annos nati, par morum suavitas, & à Catholica Religione commendatio. Itaque festinavit accersere illum ex Anglia, ubi cum patre extorris à patria jam pridem agebat: frustra conjugium

Leicestrium offert maritum Elisabetha:

improbante Elisabetha, ac Darlæi loco Leicestrium Comitem offerente. non ut Leicestrium Stuartæ junctum vellet, hunc enim despondisse jam sibi Elisabetha ferebatur; sed (præter

callide.

ea quæ alibi memoravimus) ut, dum moras nectendo, alium alio pelleret, nec alium, nec aliquem

quem ad extremum induceret. id quod ad firmandum sibi Angliæ ſceptrum ipſa referebat: & Moravii in primis intererat, ne Scotiæ & præſens regimen, & devoratum ſpe regnum amitteret. Sed jam illa properato matrimonio, ac filio poſtmodum aucta, quem Scotiæ atque Angliæ Regem vidimus, quantum ſollicitudinis Angliæ Reginæ Scotiſque rebellibus incuſſit, tanto ipſa validioribus inſidiis, ſtruente Moravio, involuta eſt: ſparſo in vulgus rumore, decreviſſe illam, firmato jam prole regno, veterem ſacrorum cultum reſtituere, atque Eccleſiæ bona in pleroſque Nobilium tranſlata, ab uſurpatoribus repetere. eoque à conjuratis proceſſum eſt, ut armis palam ſumptis, mox, quoniam aperta vis improſpere ceſſerat, occulte diſcordiis inter Reginam Regemque jactis, ſed brevi compoſitis: denique Darlæo Nobilium conſpiratione perfide interempto, viduam Reginam in poteſtatem aliquando redegerint. Neque hic ceſſatum. Nam Iacobus Epburnus Botvelii Comes, Scotici maris Præfectus, quem Moravius ad cædem Regis incitaſſe, eidemque promiſiſſe Reginæ nuptias eo conſilio ferebatur, ut invidia regiæ cædis apud Mariam inextricabilis adhæreret, ſi ipſa cum mariti interfectore matrimonium contraxiſſet; hic inquam Botvelius poſtquam iiſdem authoribus, quibus ſcelus patraverat, eſt abſolutus; armata militum manu Reginam Sterlino redeuntem invaſit: ac nuptiarum promiſſa proferens publicis Procerum tabulis obſignata, ad conjugii aſſenſum adegit, non ante tamen, quam ipſe operam ſuam pro Catholicæ Religionis inſtauratione cum Regina ſociandam, ſacramento multis coram obligaſſet. Hoc autem ubi à primariis Calvinianæ factionis auditum, verſis in odium ſtudiis, concitaque plebe, Botvelius regiæ cædis author, Pontificius ſatelles, patriæ proditor vulgo proclamatur. & gliſcente rebellium armatorum numero, Regina quum ſe imparem ſubitæ inopinatæque aggreſſio-

1587.

Maria tamen Darlæo nubit, & filio augetur.

Ia obus VI.

Creſcunt turbamenta Regni, hac Moravii arte.

Armis ac dolis agitur.

Darlæus Rex interficitur.

Ipſa cogitur nubere Botvelio Regis interfectori;

qui ſe religionis defenſorem Reginæ promittit.

Ex quo odium in Botvelium.

1587. gressioni videret: ac speraret, elapso Botvelio, tumultum facile sedatum iri, clam illum emittit, conniventibus hostium ducibus, quippe veritis, ne capto, vocatoque ad quæstionem Botvelio, ipsi regiæ cædis socii renudarentur. Nec ideo quievere: quin etiam Reginam, quæ rejecto multorum obsequio ad ejus tutelam certatim confluentium, in rebellium castra sponte processerat, impacati aggrediuntur, captamque in privatas primum ædes, dein necis in maritum patratæ insimulatam, in arcem quam arctissime custodiendam inducunt. Hic Maria, quum à Moravio tristiora in dies, ac suprema expectaret, fideli subditorum opera virilem vestem induta, ex arce fugam arripuit. Ac varios post casus, commissumque ad eam retrahendam prælium, ubi se ab insequentium insidiis expeditam ad Regni fines vidit, incerta animi quo progrederetur, quum comitum alii Belgium petendum, alii Galliam suaderent; ipsa, cunctis magnopere dissuadentibus, Angliam anteposuit. Mota dicitur ad hoc consilium capessendum, recordatione promissæ opis ab Elisabetha: quæ paucis ante annis, secti adamantis partem alteram Mariæ dono mittens adjecerat, *Si quando bipartitæ illius gemmæ symbolum remitteret in Angliam Maria, quibuscumque circumventa necessitatibus; statim se eo monitore excitatam auxilium et, quantum expectari à sorore posset, allaturam.* Sed nimirum FACILIUS sectus adamas iterum coire, quam dissociati animi contentione religionis & regni, coalescere inter se possunt.

& ejus fuga.

Regina in arcem captiva deducitur.

inde habitum mentita fugam arripit.

incerta quo se conferat,

Angliam anteponit, Flor. Remund. l. 6. & alii. ob hanc causam,

Hac datæ fidei & hospitii tessera ad Elisabetham præmissa, in Angliam secura pergebat. quum à militari Tribuno obviam facto, paulum subsistere, Reginæ Elisabethæ nomine, rogatur. Inde in Bortonum pagum deducta, appositisque custodibus cincta, tunc sero sensit, ac damnavit credulitatem suam: tantoque magis, quanto mox dicendam ad causam coram Elisabetha de Darlæi cæde, qui Londini natus

Maria in itinere sistitur.

& uti rea evocatur ab Elisabetha.

ad Reginam Angliæ pertinere videbatur, evocata est. Quod illa aversata primum, dein testata, Reginam se nulli mortalium, uni solum Deo, & Christi Vicario subjectam; Legatos suos ad illud tribunal non tanquam ad judicium, sed ad colloquium emisit. Ibi multis sane argumentis, & confessione famulorum Botvelii, qui ob eam cædem suspendio necati Mariam insontem insciamque, populo coram, testati sunt; (uti hoc idem postea Botvelius ipse captus à Danis in quæstione juravit) Maria à suspicione objectæ cædis, omnium qui aderant judicio, exempta est: immo in altero etiam conventu super eadem re indicto, rejecto in accusatores, Mortonum in primis atque Moravium, crimine, propius supplicio fuere, qui supplicium intentaverant. Quamquam Mortonus supplicium distulit, non evasit. siquidem aliquot post annis, Darlæi cædis manifestus, ob idque jussu Regis Mariæ filii, securi percussus, Mariæ innocentiæ testis fuit. Nec Moravius in hac Darleanæ causæ retractatione abiisset impunis, nisi multo ante ab inimico interemptus, spiritum, quem patibulo debuerat, præfestine reddidisset. Verum primis hisce ad Mariæ exitium frustra tentatis, occasiones dein aliæ non defuere. Pontificiæ Pii V litteræ diro Elisabetham anathemate ferientis, regnorumque jure spoliantis: mota in illam in boreali Anglia nobilium arma: fama nuptiarum Mariæ cum Thoma Houvardo Nolfolciæ Duce: auditus Albani Ducis adversus Angliam belli apparatus in Belgio, atque inde transmissus in insulam Marchio Vitellius: hæc simul omnia comperta, & tanquam ad Scotiæ Reginam liberandam, & in Angliæ imperium, oppressa Elisabetha, sustollendum composita, novum ei severiusque judicium intenderunt. deportataque in arctiorem custodiam, atque illuc missis ab Elisabetha è prima nobilitate judicibus, rationem eorum, quæ objectabantur, afferre jussa est. Nec illa negavit, quæsitam

Margin notes: 1587. — Legatis pro se missis, — *Camdenus & alii apud illum.* innocens reperitur: accusatoribus non impunitis. *Idem & alii.* — *Iacobus VI.* — Novæ accusationis capita.

1587. sitam à se libertatem ex ea custodia, qua contra jus fasque, Regina nulli subdita, detinebatur. ob eamque rem implorasse se Romani Pontificis preces atque opem: litterarum autem, quas Pontifex in Reginam Elisabetham emiserit, ignaram se esse. non se respuisse vicina Ducis Albani arma, quibus ipsa in regnum suum, non in alienum statueretur. non se repudiasse consilium de nuptiis cum Norfolcio, nempe oblatum à Moravio Elisabethæ arcanorum conscio: non tamen ultra consultationem processum esse. postremo non se ulli miscuisse conspirationi nobilium, quamvis illi honorificum liberandæ Scotorum Reginæ titulum armis suis imposuerint. Quæ aliaque in hanc sententiam postquam Maria disseruisset, scriptis ad Elisabetham litteris, expositoque quam indigne secum actum esset; oravit, ut aut permitteret ire se in Galliam ad cognatos Guisios, à quibus speraret eam opem adversus rebelles suos, quam impetrare in Anglia à sorore nequivisset: aut certe non arceretur ab ejus conspectu colloquioque, apud quam suspiciones omnes facile purgaturam se non dubitaret. Sed non modo neutrum impetravit, Duce ipso Norfolcio ob eam caussam securi percusso, sed novis iterum suspicionibus, novis criminationibus Regina infelix appetita est. Nempe quo plures in libertatem ejus intendebant, eo causam indeprecabilius aggravabant: ac juvandi studio, altius nocebant. Venerat in Belgium Ioannes Austriacus Caroli Cæsaris filius, opera in primis Gregorii XIII qui misertus indignam Mariæ sortem, Philippo Regi author fuerat, ut in provincias Gubernatore tunc vacuas fratrem induceret, qui & ob patris memoriam acceptus Belgarum populis esse, & ob propriam maritimis in bellis claritudinem suscipere expeditionem in Angliam, ad liberandam Scotorum Reginam, non vana spe posset. Nec Austriacus quidquam omittebat, quo provincias, qua-

Ad ea Mariæ responsio.

Ex adventu Io. Austriaci in Belgium.

in Belgium.

vide lib. 8 & 9 Dec. prima.

quacumque ratione componeret: ut solutus omni per Belgium cura, ad Britannicam expeditionem se se accingeret. Quum Orangius arcana expiscatus, aperuit illa Elisabethæ: addiditque, sibi constare, Mariam Stuartam Pontificis Romani, Hispanique Regis communi consilio, conjugem Austriaco destinatam esse. Id vero varie torsisse dicitur Elisabethæ animum ambigentis consultantisque, satius ne foret, Mariam in Scotiam remittere, vexandamque rebellibus suis tradere, certe ab Anglia occasiones armorum procul pellere: an potius cum Mariæ morte, causas pro captiva conspirandi aliquando præcidere. Et quamquam in hanc partem ferebantur plerique consulatores, serio inculcantes, Maria incolumi nusquam fore aut Reginæ, aut Religioni in Anglia securitatem. eoque rem devenisse, ut diverbium illud de duobus olim Principibus Conradino & Carolo, nunc duabus de Reginis vulgo usurpetur, *Aut Scotum ab Angla, aut Anglam à Scota*; Reginæ tamen publicum decus apud se subinde reputanti visum est, callidiore consilio spargere in vulgus, reconciliatam se Mariæ, ac brevi cum ea relaxanda transacturam. Sic utique sperabat sistere in præsens, si quæ à Belgio, aut aliunde prætentarentur: simul ejusmodi conditiones Stuartæ imponere, quas illa facile aspernante, res demum omnis in irritum caderet. Et sane, ubi audiit Maria, peti ex se inter alia, ut filium cum aliquot Scotiæ Proceribus obsidum loco in Angliam accerseret: & ipsa antiquatæ jam per Angliam Scotiamque Romanæ Religioni nuncium remitteret; indignata respondit, conditiones utcumque alias admissuram se: at mori potius, & si quid gravius est morte, pati velle, quam aut filium, aut animam indigne proderet: avitam Religionem à tot retro Regibus progenitoribus suis rite traditam & cordi & curæ sibi perpetuo futuram. Finis colloquii fuit, mutatus angustiorque carcer, imminuta fami-

1587.

admonetur Elisabetha de conjugio ejus, & Mariæ.

Consultat quid sibi de Maria agendum.

necandam plerique censent, & suadent:

Conrad. Suevus. Carol. Andegav.

Illa tamen velut placata,

reconciliationis conditiones proponit, quas Maria uti indignas aversatur.

1587: familia, aucti custodes. Quippe implicito Belgicis turbis Austriaco, mox, & extincto, omnem à Belgio metum exuerat Elisabetha. Sed propior illam sollicitudo excepit domi. Conjuravere nobiles aliquot Angli, promptissimo eorum Antonio Babingtono: in seque suscepere, Anglam de medio tollere, Scotam substituere, Catholicam Religionem regno reddere. Sed prodita detectaque conspiratione, ac repertis conjuratorum ad Mariam litteris, illico in quæstionem ipsa postulatur. Septem & quadraginta viri partim è senatorio, partim è forensi ordine ad cognoscendam causam festinantur ab Elisabetha. proferuntur conjuratorum ad Mariam litteræ: ejus aulici duo, uti conscii arguuntur: omnia contra novissimum Elisabethæ edictum attentata pronunciantur. At Maria tot inter causidicos & legulejos, questa primum, agi secum contra quam cum Principibus rite inunctis & consecratis agi deceat. neque enim, quod carcere attineretur, minus Reginam se, eoque liberam: neque Elisabethæ, aut ulli mortalium, præter quam Christi Vicario, subjectam esse. Tum defensionem orsa, Inficiata non est, auditas sibi aliquoties multorum aut Anglorum Scotorumque, aut externorum Principum curas pro se in libertatem asserenda susceptas: ac pio illorum officio, pro quo laudem apud posteros merebuntur, lætatam se fuisse: &, ut exitu non carerent ejusmodi conatus, optasse. Id vero an cum Elisabethæ vitæ discrimine quæsitum sit, neque se consciam fuisse, neque in talium conspirationes operam suam, aut nomen aliquando commodasse. A Babingtono, aliisque postremo conspiratis nullas se adversus Reginam litteras accepisse: quæque ad eos scriptæ dicuntur Mariæ nomine à Mariæ aulicis, dolo malo fictas esse: promptamque se, si illi in conspectum veniant, mendacii redarguere. Ad extremum tacto dextera manu sancti Euangelii codice, aversum sibi Deum precata

Conspiratur ab Anglis contra Elisabetham.

Detegitur conspiratio:

& in Mariam inquiritur:

Illa rationem sui reddit:

cata est, si quidquam contra Reginæ vitam egisset, aut cogitasset. una in re addidit agnoscere se non innoxiam, calamitatesque, in quas inciderit, non immeritam: quod indulgentior in apostatam monachum fuisset, quodque post reditum è Gallia lenitate nimia, Dei, & Catholicæ Religionis hostes in Regno suo tolerasset. Sed incassum defendebatur illa, quam judices prædamnaverant. statimque & ab Ordinum in Londinensi urbe conventu Maria læsæ majestatis rea pronunciata est: & festinata legatione in Galliam, missus ab Elisabetha libellus regiæ damnationis ad Henricum Regem: & Mariæ, quid à Regni Ordinibus decretum esset, Elisabethæ litteris significatum. Illa autem nihil inde consternata, quin vultu placido, actis nuncio gratiis, Deum precata est, ut quam innocentem sciret, fortem quoque, & in Catholica Religione, pro qua libens mortem oppeteret, constantem vellet.

1587. una in re confessa peccatum à se esse. *Moravius.* *Parlamentum.* Læsæ Majestatis rea pronunciatur: *Henr. III.* nihil inde territa, & ad Deum versa.

Interea appulsus in Angliam multo comitatu Pomponius Bellevræus ab Henrico Rege ad Elisabetham allegatus cum responsis ad singula damnationis capita, magnis urbem rumoribus implevit, quasi propediem secuturam Mariæ libertatem. Ferebaturque, in mandatis Bellevræus habuisse, omnem operam adhibere Galli Regis, Galliæque universæ nomine, ut Scotiæ Reginam imminenti periculo subtraheret. Quamquam Bernardinus Mendoza, Hispani Regis apud Henricum Orator, vir aulæ Principum intelligens, affirmavit ad Alexandrum scribens, Videri, Reginæ liberationem fuisse minimam causarum decretæ legationis. illa potius Regi curæ esse, legatoque impensius injuncta, ut Angliæ Reginam induceret ad pacem Bearniæ, Condæique Principibus, & Turenæ Vicecomiti, pro ea qua erat apud illos authoritate, persuadendam. simul ut de fœdere cum aliquibus Germaniæ regulis ineundo, Anglæ mentem exploraret, ac certi aliquid cum ea conficeret. quod confectum

Legatio è Gallia, *Londinum.* vulgo pro Maria liberanda: aliis alia potior legationis causa creditur. 22 *Dec.* 1586. *Rex Navar.*

1587. fectum fuisse à Bellevræo, ex aliquorum conjectura scripsit postea Alexander ad Regem.
16 Mart. 1587.
Sed sive Mariæ causam minus anxie curaverit Galliæ Rex: sive potius illum, ne in eam curam totus atque armatus incumberet, intestina Galliæ bella retardaverint, certe ab ejus legato non modo pro captiva Scotiæ Regina peractum est nihil, sed hæc ipsa legatio (ut cetera ad illum diem tentamenta) Mariæ in perniciem vertit, ac supremum ei fatum maturavit. Etenim post discessum Bellevræi, quum ex bimestri dilatione supplicii, nutare crederetur Elisabethæ animus gallica legatione suspensus; ingens profecto sollicitudo invasit cum hæresum antistites, tum aulæ conciliique primores, Leicestrium, Cæcilium, Valsinganum, aliosque nonnullos, certum sibi à Mariæ incolumitate, in quam capitis sententiam tulerant, infortunium metuentes. Quippe secum reputabant, post excessum Elisabethæ, haud dubie Stuartæ deberi Angliæ regnum, hac autem rerum potiente, de se pariter omnibus actum esse. nempe novam fore regni faciem, multo quam sub alia Maria, novo Euangelio infestiorem: adesse enim Scotæ altiores spiritus, & odium in hostes catholicæ Religionis longa carceris injuria proritatum. Inde ad Elisabetham conversi eo quidem audacius, quo grata se offerre non ignorabant; queruntur, tot Procerum Senatorumque judicium, ac regni totius votum tandiu prolatando contemni: *ea procrastinatione nihil effici, nisi ut ad novas excitandas impiorum conjurationes spatium extendatur. posse in adyta irrumpere, qui toties in vestibulo fuerunt: nec semper aberrare, qui sæpe jaculantur.* *Itaque liberaret seque & regnum ea sollicitudine: pateretur Angliam uni parere, nam duo jam regni capita monstrari. nec magis Elisabetham Anglicana Ecclesia Principem rite coli, quam Maria ad aram confugere Catholicorum reliquias.* Neque hoc contenti, comitiorum, quæ tunc agebantur, opportunitate

[Margin notes: obfuit certe ea legatio; sollicitis auxiisque hæreticis, ob has causas. Maria Hisp. Regis uxor. Sc mortem ejus urgentibus, apud Reginam, varias per artes.]

tate utentes evincunt, ut subsidium, quod ad reparandum in Belgio bellum enixe petierat Elisabetha, comitiorum decreto non exigeretur ante, quam capitis sententia in Scotiæ Reginam jampridem lata executioni mandaretur. Sic, & Leicestrio pecuniam ad delectum novi exercitus urgente: & Elisabetha illam qualemcunque necessitatem ad explendam cupiditatem amplexante, Mariæ festinata mors est. Igitur Elisabetha postquam videri poterat ex supplicii dilatione meruisse clementiæ laudem, & compulsa ad executionem imperandam declinasse invidiam; jubet cum rea juxta regii Senatus Ordinumque regni sententiam agi, conficique de sumendo supplicio mandatum, quod à Buchorsto supremo Angliæ Quæstore, atque à Roberto Beslæo à regni secretis, ad Mariam in Fodringanum oppidum, ubi illa attinebatur, perlatum est: ultimaque ei necessitas, Reginæ, & regni nomine, indicta. Nec imparatam, aut aversam feralis nuncius invenit. Hunc enim illa diturni carceris exitum expectabat, haud inscia, in MAGNIS Principum injuriis non incipi, ut desistatur. Illud gravius accepit, quod evocatum ad se sacerdotem, aulicum suum ab eleemosynis, ut apud illum animi noxas, uti consueverat, expiaret, aditu excluserint, multa in hæc priscæ pietatis sacramenta, ceu superstitionum inania superaddentes: ipsamque ad hujusmodi deliramenta Catholicorum, in eo saltem articulo deponenda, certatim cohortantes. Quos illa cum facessere ab se jussisset, certos non alia se processuram via, quam quæ ab Apostolis, ac Pontificibus Apostolorum successoribus monstrata esset: proque ea mortem libenti animo subire; usque adeo copiose atque constanter adversus novissima apostatarum commenta disseruit, ut admiratus inter eos, qui causæ præerant, vir sane primarius, continere se haud potuerit, quin palam diceret, *Necessario tollendam è medio fuisse illam, cujus vita timeri posset, ne re-*

1587.

Mortis sententia ad Mariam, perfertur.

Thesaurarius, sed postea.

quæ de Sacerdote ad confessionem non admisso dolet:

sic impie ipsi impii.

& in sacramentorum irrisores invehitur.

Cancii commi.

1587. *ne reformatæ religionis mors esset.* Ad quæ gaudio ipsa prægestiens (namque similia his audierat ab iis, qui sibi nuncium mortis attulerant) egisse dicitur Deo grates, quod ad Religionem catholicam in ea insula restituendam, instrumentum haberetur. Hæc autem ad eum, quem dicebam modo, sacerdotem Maria perscribens, orat, ut se omni humano desertam auxilio, in illa noctium suprema non desereret ipse: sed confitenti peccata sua soli Deo, quando apud hominem confiteri prohiberetur, veniam à Patre misericordiarum impetraret. Ac præterea compositis ad Elisabetham Reginam, ad Henricum Galliæ Regem, ad alios litteris; commendatoque, inter monita ad filium Regem anxie transmissa, amore ac patrocinio Catholicæ Religionis, pro qua mater occumberet, & in qua majores sui Reges ante decesserant; in retractius cubiculum, dimissis etiam plerisque fidelioribus ancillis, noctem illam precibus traductura se abdidit. Atque humi prostrata ante Domini è cruce pendentis effigiem, actis suppliciter gratiis per commemorationem beneficiorum, inter quæ mortem mox subeundam adnumerabat; Sacrosanctum Christi Domini corpus clam apud se servatum (potestate, quam Mariæ ob singularem in fide constantiam, ad hunc usum indulserat Pius Quintus) è suis Ipsa manibus venerabunda suscepit.

Camden. in Elisab.

Tum scriptis aliquot epistolis: *Henr. III.* commendataque filio Regi catholica Religione,

precibus ac sumpto Christi corpore se ad mortem parat.

Georg. Conaeus in vita, Florim. de Rar. & alii.

SOMNIO Matronæ

Hæc dum Fodringani agebantur, ferunt Londini eadem ipsa nocte, quam Elisabetha curis agitata insomnem ducebat: matronam in ejus conclavi dormientem, repente spectris expergefactam exclamasse, *Videre se Mariam Stuartam capite obtruncari, mox & Dominam suam plecti eadem securi.* Quibus clamoribus Elisabetham, quæ similibus quoque imaginibus distrahebatur, exterritam sollicite mandasse, advolaret illico nuncius Fodringanum, ac Mariæ supplicium differri suo nomine imperaret. Sed sero hæc parabantur, peracta jam, quatuor ante nuncii adventum horis, Reginæ cæde.

Regina Elisabetha. exterrita Elisabetha Regina, supplicium differri mandat: *Ex litteris Bern. Mendoz. ad Alex. 2. Mart.*

cæde. Etenim albescente vix dum die, festinantibus qui Mariam adservabant, atque admonentibus, cuncta parata jam esse ad ultimum illum actum; paucis suorum comitata, jussisque (in questus enim & ejulatus eruperant) ne lætissimum ac triumphalem diem importuna lamentatione corrumperent; in aulam supplicii locum processit, pretiosioribus vestibus induta, piaculari corolla ad latus accincta, & crucifixi Domini signum utraque manu sustollens. Ad ejus aspectum audiri tota ubertim aula cœpere, quamvis premerentur, suspiria, & singultus. Crevitque palam comploratio, ubi illam conspexere ferale pegma, impar sane Regiæ Majestati solium, ascendentem, sequente carnifice. Hoc è suggestu Maria solito lætior pulchriorque; (nam visam omnibus perhibent mira decori vultus specie prænitentem: sive nativam oris formam commiseratio intendebat, seu vicinæ beatitudinis aliquis jam tum fulgor afflabat) conversa ad multitudinem oravit, qui inter eos adessent, Catholicæ Religionis cultores, ut secum in eo vitæ mortisque confinio, preces consociarent apud Deum: quem ut innocentiæ suæ causam ac testem adorabat, ita ab eodem veniam mortis suæ authoribus ex animo poscebat. Postremo provoluta in genua, postquam ipsa sibi velum è capite submovit, & collum lacte candidius nudavit, crucifixum Dominum arcte complexa osculataque, cervices carnifici Regina subjecit. à quo tremebundo atque inhorrescente, non nisi post tertium vulnus, avertentibus oculos ab eo spectaculo etiam qui mortem ejus concupierant, regium Mariæ caput, sacras inter preces, amputatum est. Hunc exitum habuit Scotiæ Regina: magnum, si quod aliud, utriusque fortis exemplum. Forma, ingenio, regnis Scotiæ atque Galliæ, quæ administravit, & quæ debebantur Angliæ, Hiberniæque titulis fortunatissime cumulata. Sed versa felicitate, à nothi fratris.

1587. sed fero.

Ipsa ad supplicii locum accedens cohibet suorum fletum;

ac solito lætior & pulchrior,

paucis circumstantes allocuta,

inter preces, & crucifixi Domini oscula,

caput amputandum præbet. Elogium ejus.

1587. *Co. Morav. Reg. Elisabet.*

fratris odio prodita, à Reginæ ſororis invitatu decepta, ab hæreſi periclitante criminationibus circumventa, à Magnatum Iudicumque privatim ſibi præcaventium ſententiis oppreſſa, ab Eliſabetha amittendi regni metu damnata, nullo teſte coram producto, ſine quo ex regni lege damnari ne privatus quidem potuit, poſt viginti fere annorum captivitatem, poſt mutati ſexdecies carceris illuviem, tanto vitæ ſpatio inter cuſtodum injurias traducto, deſtituta omni inviſentium ſolatio, præter aliquas Romanorum Pontificum litteras clam illatas; regnis, libertate, vita, ſpoliata eſt carnificis manu.

LVCTVM ſimulat Eliſabetha,

Audita morte ejus Eliſabetha, ad abolendam fuſi regii ſanguinis infamiam, ſimulato mærore, lugubria induit: & quaſi extortum ſibi capitale mandatum, & contra quam ipſa injunxiſſet, feſtinatum fuiſſet à ſecreti ſcrinii miniſtro; ſtatim reum illum agi, pecuniaque, & carcere mulctari voluit: multum irridentibus, qui eodem tempore Londini videbant, feſtis ignibus, campanarumque ſonitu, edi lætitiæ ſigna ob Mariæ cædem. ac poſtea in ejuſdem miniſtri Apologia, qua is nihil ab ſe, niſi è Reginæ mente factum eſſe palam teſtatus eſt, evolutam palliatæ fabulæ telam amplius agnovere. Certe Eliſabetha publicum non evitavit odium Europæ Principum, violatam in Mariæ ſupplicio Majeſtatem regiam ſuccenſentium inſulaque in ipſa auſos vidit, qui poſito ad tumulum lapide, facinus illud, *nefarium judicium*, *barbaram & tyrannicam crudelitatem* notavere. Et Mariæ abſtulit illa quidem & regnum, & vitam: nempe res caducas, & brevi auferendas: ſed redditum ei ævum in cælo beatum, & manſurum imperium, pro ejuſmodi jactura, creditum eſt. Sane ſcribens ad Philippum Regem Parmenſis Dux Alexander, poſtquam dixiſſet, Mariæ finem vulgo lamentandum, ipſi ad immortalitatem gloriæ appetendum fuiſſe; affirmare non

& in feſtinatæ necis miniſtrum inquirit, *Daviſonus Secretarius.* non ſine multorum riſu:

& odio Principum:

& ſepulcrali execratione:

& judicio de ea Alexandri Parmenſis,

22 Mart.

non dubitavit, *Posse Scotiæ Reginam in martyrum numero, qui in Anglia fudere sanguinem, merito censeri. atque adeo in cælo degere corona præcinctam, multo quam quæ ei ablata esset in terris, pretiosiore.* Immo neque illo, neque ullo post tempore defuere complura & decora ingenia, à quibus vario styli genere, Mariæ laudes per omnem ejus vitam, inque ipsa præsertim morte constantissime pro Religionis patrocinio suscepta, litteris commendatæ sunt. Vt profecto horum scriptorum authoritas facile præhaberi debeat uni Georgio Buccanano, (nam reliqui ferme ex hoc lutulento fonte turbidum hausere) qui partim odio in Iacobum Regem Mariæ patrem, à quo propter hæresim exulare jussus fuerat: partim spe inductus à Moravio, si hic regno potiretur, se in Scotiæ Patriarcham assumendum; ea adversus Mariam, deque Scotiæ regno scripsit, quæ & à regni Ordinibus damnata sunt, & ipse postea, ut nec in perfidia constans erat, coram Iacobo Rege Mariæ filio tanquam contumeliose immeritoque concinnata reprehendit. Et ne hoc Iacobi gratiæ datum videretur ab homine commutabilis fidei, morti proximus, quum adulationi nulla merces, optasse dicitur tantum vitæ ac spiritus, quantum revocare ac retractare, quæ emiserat, maculasque Mariæ falso aspersas, suo utique sanguine delere posset.

1587. cum litteris ad Regem, Pontifex Vrban. Card. Peron. Card. Bellarm. Flor. Ramum de har. Georg. Conæus in vita Mariæ Spondan. in Annal. & aliique permulti. & hæretici aliqui ut Gul. Vdall. in vit. Mar. Gulicl. Camd. in Elisabetha. & plurium insignium virorum præconiis de ejus vita obituque. Quidquid Buccananus in Mariam insanierit, qui tamen dicta scriptaque sua retractavit.

Iam vero Elisabetha post Mariæ cædem, pecunia regii sanguinis authoramento, à populis accepta, Leicestrio mandaverat, ut milites in Belgium transmittendos tanto celerius contraheret, quanto assiduis inde nunciis afferebatur, dominante per eas provincias Parmensi Duce, simul Ostendæ, simul Bergis ad Somam, postremo & Velaviæ timeri. Et vero aggredi Ostendam consilium Alexandro fuerat: illucque jam præmiserat Mottæum, hostium vires exploraturum. Sed à Regina, dum delectus habebatur, misso ex Anglia Rogerio Williamo Norritii Vicario, qui se cum aliquot cohortibus Ostendam protinus inferret, atque adeo

SLVSÆ obsidio.

Elisabetha Regina milites in Belgium mittit. Bergopzom.

1587. munito novis præsidiariis loco. Alexander, mutato consilio, de Slusa obsidenda cogitare cœpit. Et quanquam in bellico senatu multos fuisse comperio, qui arcem illam prope insuperabilem, & Antverpiam alteram differerent: certe labores fore summos & diuturnos prædicerent. uti vera eos dixisse expertus inde Alexander, negavit postea ad Regem scribens, se in operosiore ad eum diem obsidione laborasse; tamen & Flandrorum necessitates, qui maritimam illam oram à Slusanis misere vexari querebantur: & continuata Alexandri in arcium expugnatione felicitas, ad eam expeditionem decernendam traxere demum omnium sententias. Slusa è quinque Flandriæ provinciæ portubus, à mari aliquanto retractior, situm sibi delegit propemodum inaccessum. Munit illam à meridionali affluens oceano prælargus, atque olim quingentarum navium capax alveus: qui ubi Slusam adit, in geminos canales separatur: alter ad dexteram Isendicam versus, ad lævam alter Dammum ac Brugas iter flectit. Prior vix Slusam deserit, quum in alia atque in alia canalium diverticula flexionesque distractus, atque identidem in se reciprocus, Slusensem agrum ad oppidum usque Ardenburgum, parvas in insulas scindit. Posterior, qui Slusæ mœnia propius alluit, bifariam & ipse discedit. pars Dammum gemino rivo recta procurrit. pars non procul à Slusa divertens in plures canaliculos minutim spargitur: qui rursum Ardemburgum versus errabundi, primisque ad dexteram alveis se se immiscentes, tam multis variisque meandris ac labyrinthæis flexibus Slusam quaquaversum implicant, atque abscondunt; ut profecto alicujus Thesei filo ad eam adeundam opus esse videatur. Accedit, quod hæ tam multiplices aquarum sparsiones sicut mari subsidente ipsæ quoque subsidunt, atque in paludes ac stagna pigrescunt: sic eodem attollente se, auctæ inundantesque omnem circa tractum alluvionibus integunt, atque hosti urbem

Sluis. Consultatur ab Alexandro de Slusæ obsidione: 9 Aug. decernitur. Situs ejus, à natura prope inaccessus.

bem aggreſſuro maris undas objectant. Nec 1587.
minora hiſce naturæ munimentis, ars adjunxit. *ab arte ſolerter communitus:*
Nam, præter arcem ac munitiones urbis, in inſulis, quibus ajebam frangi Sluſæ campos; propugnacula paſſim erexerant contra inundationes aggeribus ita ſepta, ut apertis iis obicibus, aquarum vis in hoſtes immitti facile poſſet. *Dicchi.* Inter alia prægrandem arcem ante portam, quam Brugenſem vocant, inde venientibus objecerant. ac in utraque canalis magni parte, hinc quidem, Dammum verſus, caſtellum extruxerant, cui à S. Anna nomen: illinc autem per Catſandiæ inſulam, quam idem canalis, & aliud à mari brachium contra Fliſſingam efficiunt, munitiones complures ſparſerant, quæ & aditum canalis, quo urbs aditur, & ejuſdem canalis divortium prope urbem tuerentur. Huic porro tam valide compacto corpori par animus ac vires inerant, Gubernator inquam Arnoldus Groneveltius, clarus militari laude Tribunus: & præſidiarii ex Anglis Belgiſque delecti mille ac ſeptingenti, præter eos, qui ſparſim per caſtella & ſtationes agitabant. *à præſidiariis valide cuſtoditus:* Denique, ne quid ad loci ſecuritatem deeſſet, prompta habebantur externa ſubſidia, quæ partim à Fliſſinga Zelandiæ portu, brevi interjectu in Catſandiam advehi licebat: partim ab Oſtenda ſubmitti, pedeſtres præſertim copiæ, tanto facilius poterant, quanto medio in itinere Sluſam inter atque Oſtendam, arx Blanchenberga interjacebat, commeanteſque auxiliares exercitus defenſabat. *& accipiendis externis auxiliis opportunus.*

Alexander loci, hoſtiumque haud ignarus, principio ad diſtrahendas hoſtium vires, miſſo equitum Magiſtro Roſendaliam, quaſi Bergas ad Somam obſeſſurus, ubi audiit advolaſſe illuc Comites Mauritium, & Holachium, tum ipſe Sluſam aggreſſurus, ante alia ſtatuit urbi ſubſidium ab Oſtenda intercludere, juſſo Carolo Mansfeldio cum aliquot Wallonum ſignis Blanchenbergam præcurrere, arcemque illam hoſti adimere. Qua in poteſtatem ante expectatum *Arma alio Alexander intentat: Marchio Vaſt. ac ſtatim in Sluſam vertit.*

1587. redacta, quippe præsidiariis celeritate oppressis, protinus Alexander modico suorum comitatu, VI idus Iunias, Bruxellis Alostum abiit, sequenti nocte Gandavum, ac postridie Brugas. quam in urbem jusserat murales machinas viginti Gandavo transvehi: exercitum vero Ardeburgum, decretam armorum sedem, convenire. Hic lustratis copiis non pluribus peditum quatuor millibus & quingentis à principio, postea quinque millia excessere, & equitibus ferme septingentis: (nam & cohortes aliquot turmasque Vastius secum duxerat, & plures ad Rhenum continebat Altapennius: & devictæ continenter urbes ac provinciæ non modicam ab exercitu partem quotidie subtrahebant ad locorum præsidia) ex his duo millia Mottæo tradidit, Duci strenuo, ac maritimæ illius oræ peritia, ceteris prælato. mandavitque, à Dammo, ubi ille tunc erat, Slusam peteret, versus Annæum propugnaculum: eoque capto, inibi castra poneret; ipse ad alteram partem, ex Ardemburgo reliquum exercitum moturus. Et Mottæus quidem Dammensi vectus canali, subitaque exscensione, capta ante ædem S. Annæ munitiuncula, mox facta à tormentis atque à milite impressione, castellum ipsum expugnavit, loco ad suorum castra, qui plerique Wallones erant, attributo. At vero Alexander ex Ardemburgo, expectato dum deflueret mare, brachium ejus seu canalem dexterum, qui Slusa ad Isendicam vergit, ingressus, in Ostburgum modicam insulam trajecit: inde inferiore alio brachio superato, exercitum ex Hispanis Italisque ac Germanis constantem in Catsandiam deportavit. Consilium illi erat, captis ejus insulæ castellis, ad latus ostii canalis castra figere: ut dispositis hinc ex Catsandiæ insula, inde ex S. Annæ continenti munitionibus, aditum Flissinganis auxiliis intercluderet. Sed quum transversarios per Catsandiam aggeres, super quos, solo ubique stagnante, incedendum erat, ab hoste interruptos passim

A præmisso Mansfeldio capitur Blancheberga. 8 Iun.

Ipse lustratum Brugis exercitum

cum Mottæo partitur. Dammum medium inter Brugas & Slusam.

Mottæi successus,

& Alexandri.

Dinkl.

fim offenderet: atque adeo nisi hujusmodi se- 1587.
cturæ obstruerentur, tormenta transmitti haud
possent; tantum in eo laboris ac moræ inter-
jectum est, ut subsidiariæ hostium naves cana-
lem ingressæ Slusam advolaverint. Gronevel-
tius enim Gubernator, intellecto Alexandri
consilio, statim in proximam Zelandiam mise-
rat petitum à Flissingæ Præfecto Gulielmo
Rossélio subitam opem. Isque naves undevi-
ginti, quot in promptu tunc erant, expediit,
annonæ bellique subsidia vehentes, ac milites
omnino mille, plerosque Anglos ductore Ro-
gerio Williamo, qui cum primoribus aliquot
ejus gentis ad famam obsessæ urbis illuc
Ostenda se transtulerat. Hæ autem naves ma-
gna exceptæ obsessorum gratulatione, ausæque
post biduum, contemptis hostibus, alveum re-
metiri Flissingam petituræ, non eamdem for-
tunam expertæ sunt omnes. Namque interim
Alexander tota ferme Catsandia potitus, tor-
mentis ad insulæ ripas collocatis prope Of-
stense castellum postremo expugnatum, qua-
tuor earum obruit, reliquas fuga subtraxit:
Neque tamen cessatum à Flissinganis. Postri-
die undecim eorum naves, partim bellicæ,
partim onerariæ, non procul à canalis aditu
apparuere, operientes dum mare subcresceret,
quo se Slusam incitarent. Quin etiam ex iis
septem, non expectato æstus accessu, nocte
ventoque fretæ alveum jam ingrediebantur. ac
licet deprehensæ à tormentis in eam partem
antea deportatis noxie peterentur, à principio
tamen non se hosti submittere, sed, ut erant
majoribus minoribusque tormentis instructæ,
pugnam capessere tanto quidem obstinatius,
quanto prospecta non procul navigia, quæ
Ostenda properabant, viciniori spe animos
alebant. Deinde vero, quoniam singulis fer-
me ictibus discerpebantur, è classiariis sane
plures: hærentibusque sicco navibus neque
receptui, neque declinationi locus relinque-
batur; pars se in aquas immittere, ac nantes ad

Interim naves à Zelandia 19. annonam & militem Slusæ inferunt.

In reditu pars earum tormentis ab Alex. directis obruuntur.

Redeunt aliæ audaciores,

& tormentis pariter lacerantur.

1587. suos tendere: multi, (namque æstus maris appetebat) navigia moliri, ac retrorsum vertere connitebantur. Atque hic iterum suorum militum ardorem ferociamque, non sine admiratione, spectavit Alexander. Nam quum ei ad sistendam, quam Flissingani parabant fugam, paucæ adessent rates, (captis videlicet ab hoste earum plerisque, dum Gandavo Slusam peterent,) non defuere Hispanorum complures, qui aquas ingressi, nantesque arreptis ore gladiis, cetera inermes, ac tantum audacia sua tecti, in hostem sive natatu fugientem, sive è navibus ejaculantem impulerint intrepide se: naves ipsas, immisso terrore sui, certatim inscenderint: captasque è bellicis duas, cum sexdecim tormentis, multoque belli apparatu, & ex vectariis annonariam unam, reliquis in altum ab æstu sublatis, ad Alexandrum victores adduxerint. Video equidem, hæc ingentium animorum ac virium ostenta multis fortasse plus admirationis allatura quam fidei. Nam & qui præsens ea contemplatus litteris dein tradidit, attonitum hæsisse se scribit: affirmatque, multis se in Belgio, perque Europam bellis interfuisse, nusquam tamen aut spectatum à se, aut in veterum scriptorum monumentis observatum aliquid, quod militum horum plane aquatilium tam hic in Slusæ mari, quam in Covensteniana alluvione, audaciam adæquaverit. Sed NON raro videmus præsertim in bello, dominos vitæ fieri alienæ, qui fuerint contemptores suæ. Hæc quamquam feliciter eveniebant, considerabat tamen Alexander, ob alvei latitudinem, hostilibus navigiis ægre aditum præcludi, nisi objectu aliquo pontis. Itaque è Catsandia transgressus in continentem ad Mottæi castra, inspectoque multis in locis alveo, jussit non procul ab ostio, adactis in aquas trabibus, adjunctisque, quæ nuper Gandavo acceperat, quæque ex hostibus eripuerat, navigiis pontem sterni, obicem hostibus, suis transitum communicationemque. Tum Mottæo

Summo Hispanorum in eas ardore, *Nam prius idem viderat apud Covenstenium aggerem.*

ac fortitudine plane mirabili.

Paul. Rinaldus in comment.

Alexander ad claudendum navibus aditum in canali pontem extruit:

tæo admonito, cum suis Wallonibus Slusæ ad Brugensem portam aggeres admoveret: ipse ex altera parte urbem aggredi curæ suæ duxit. 1587.

Quam in partem, regressus in Catsandiam, quum primum Hispanos movit, excepere illum, transmisso canali Isendicam versus flectente, ingentes sane difficultates, quales nec cum aliis ipse militibus, nec milites alio sub Duce facile superassent. Sæpe veluti nando in plerasque insulas enitebantur. ibi quamquam madidis fessisque, hostium munitiones expugnandæ occurrebant: non raro intercisis aggerum itineribus, inter paludes resistebat agmen, dum viarum fracturæ exæquabantur. Accessit tanta tamque subita ciborum penuria primis illis diebus (nam postea abunde alimentorum fuit) ut milites evulsis undecumque herbarum radicibus, calamisque super aggeres enascentibus, pellere famem cogerentur. Sed nihil æque impeditum infestumque experiebantur, ac multiplices alluviones. Namque intumescente mari, apertis ab hoste aquarum septis mergebantur insulæ, militesque pectore tenus inundabantur. Quam dum illi perniciem evitantes, aliam in insulam festinabant, novis ibi occurrentibus canalium rivis colluctandum erat. vixque inde satis expeditos alii rursus atque alii coëuntes alvei comprehendebant implicabantque, ac pro obsessis surda quadam conspiratione depugnabant. Vt sane, quæ hominum cum fluminibus prælia cecinit antiquissimus Poëtarum, hic extra lyram, & fabulam Alexander, ejusque milites, experti sint.

& aggressurus urbem, è Catsandia suos movet,

difficultates passus inauditas.

Dicchi.

Ho. Iliad. 25 de Achil. & Scaman. flum.

His demum longo circuitu superatis, hinc Alexandri, inde Mottæi agmina, in conspectu insulæ, quæ urbi adjacet, constitere. Nam ex duobus, queis adiri urbs poterat locis, ab aqua & terra; alterum quidem arx præalta, & maris brachium defendebant: in altero autem, qui aggredientibus promptior erat, omnem muniendi curam adhibuerant oppidani.

In insulam prope Vrbem consistunt Alexand. & Mottæus, *ab aqua à terra.*

Insulam defendebant Arx,

1587. Munitioni ſitum præbuit, quam dicebam, inſula ante urbem, campis, ac Brugis obverſa. Arcem in ea prævalidam excitaverant, propugnaculis, foſſa, tormentis, ac militibus ſupra quingentos, pleriſque Anglis, communitam. & plures ſubmittere ex uſu poterat urbs ponte inſulæ conjuncta. Proximam huic munitionem addiderant, vallo, & militibus magna ex parte transfugis Wallonibus, inſtructam. quam, quia doliis quamplurimis terra fartis, ejus loricas armaverant, (quæ vinaria vaſa Hiſpanis tonelli dicuntur) Tonellatam appellavere. Vix in hanc inſulam appulſis, & communire ſe Hiſpanis, Wallonibuſque ſeorſim aggreſſis, trecenti è Tonellata erumpentes, delecta ad pavorem intempeſta nocte, ſtationem Wallonum invadunt; excubiiſque, mox & vicinioribus interemptis, aliis clamore excitatis, prælium committitur, initio timidius ab VVallonibus, virium numerique hoſtium ignaris: poſtea Mottæi acceſſu, compertaque invadentium paucitate, funduntur ac fugantur ad munitionis uſque vallum Tonellarii: Mottræo ipſo fugitantium tergis ante alios inſtante, donec pede pila ſauciato, pugna illum abſiſtere vis doloris coëgit. Hiſce autem eruptionibus quo crebrius VVallones Hiſpanique petebantur, eo incitatius feſtinare munimenta utrique ſatagebant. Sed, ut varia in parte munientes, diſpari ſorte utebantur. Namque promotis non procul ab arcis foſſa Hiſpanorum aggeribus, VVallones in primis adhuc ſuffoſſionibus hærebant nacti paluſtrem & reſtagnantem humum, quæ vix infra ſeſquipalmum aperiebatur, quum ſubſiliens aqua feſtinare non ſinebat opera tarde cohærentia, & ſtatim fluxa. Adverſus hæc non parum remedii petitum eſt à ligneis capſis, pede duodecim longis, latis tribus: rotis quatuor inſtar curruum adjectis ad latera, ſed fronte quam lateribus altiore ſolidioreque, ac feneſtellis ad tubos inſerendos aperta. quæ à cimbis in inſulam illatæ, tum à militibus promotæ,

& arci proxima munitio,

à tonellis dicta.

ex hac erumpentes Tonellarii invadunt ſtationem Wallonum.

ſed repelluntur.

Difficultas fodiendi ſoli

ſuperatur novo invento;

motæ, ac facculis terra gravibus firmatæ, aggerum loco statuebantur: non tamen absque multorum sanguine, dum illi non intermissis irruptionibus turbare opera, hi tueri ac producere pari constantia nituntur. Sed longe acrius, ac justa propemodum acie postea certatum est. Nam quum festinatis demum accessibus, ante vallum Tonellatæ constitissent Wallones, in eamque tormenta jam disponerent; Tonellarii, acceptis ab urbe auxiliis, non expectata oppugnatione, in hostes procurrunt: exceptisque instructo agmine à Mottæo, qui curato utcumque vulnere ad suos redierat, dum magnis utrinque animis viribusque pugna protrahitur, erumpentes Angli ex arce Tonellatæ proxima, (ita enim inter eos convenerat) contra Hispanos in parte alia curantes tanto pronius feruntur, quanto eorum aliquos transisse ad Wallonum subsidium observaverant. ciebaturque duobus in locis anceps obstinatumque prælium, Alexandro in hanc modo partem, modo in illam excurrente, & utrosque, repræsentata veteri æmulatione, ad pugnam animante. Et favit Wallonum virtuti sors. Nam Claudius Barlotta Wollonum Tribunus, quem è Rheni custodia evocaverat Alexander, in ipso ardore certaminis cum aliquot cohortibus supervenit: redintegratoque prælio, simul versis Alexandri jussu in Tonellatam muralibus machinis; transfugæ ad Barlottæ nomen territi non sustinentes recentium Wallonum impetum, & munitioni suæ metuentes, effusa fuga propugnaculum repetunt. nec ibi consistere ausi, (namque frons ejus facto hiatu discesserat, parsque corruerat) deserta Tonellata, vicinam in arcem se se conjiciunt. Cecidere ex his circiter ducenti, capti non pauci; ex victoribus desiderati ferme quinquaginta, saucii permulti: quos inter, Mottæus dexterum brachium pila trajectus, ac Brugas curationis causa delatus, non nisi secto brachio demum convaluit: consolatus jacturam suam, quasi abscissi brachii loco,

1587. quo tanquam aggere utentes Wallones, aggressionem adornant. erumpunt in hos Tonellarii: & Angli erumpunt ex arce in Hispanos. utrobique acerrime pugnatur, sed novis auxiliis forte acceptis, superant Wallones capta Tonellata. Numerus utrimque occisorum, sauciorumque:

1587. inter quos Mottæus amisso brachio: Tonellata, quam ipse hostium arci absciderat, brachium sibi gloriosius futurum esset. At vero Alexander, qui nihil ad viri optime meriti curationem postea omisit, impetrata (quæ curatio non minor fuit) Regis ad eum epistola consolationis ac spei plena; in Mottæi locum, dum ille abesset, Marchionem Renthiacum suffecit, jussum instare fabricandis navigiis, quorum adjumento aggredi arcem statuerat, præsertim Tonellatæ propugnaculo destitutam: non tamen destitutam animis & auxiliis, quibus ab urbe acceptis, apparebat Anglos nequaquam cessuros, quamvis perculsi post amissam Tonellatam, confestim receptui ab irruptione cecinissent.

ARCIS oppugnatio, ejus propugnaculum prius quatitur: *Approcci Mansfel. torment. Magist.* Iamque ad arcis oppugnationem parata erant omnia. Nam & ad propugnaculi fossam aliquanto ab arce porrectioris, infestiorisque operibus obsidentium, Hispani Wallonesque productis certatim obsidionalibus viis accesserant: & Mansfeldius rostrum ejus quinque muralibus machinis jam decusserat: & Renthiacus navigia duo construxerat, tabulatis in medio erectis, turrium instar è solida materia, atque ab ictu sclopi majoris innoxia: inclusis in quamque turrim sclopetariis vicenis quinis, habito delectu. mox invaditur: Igitur Alexandri jussu, propugnaculum per ruinas disjectæ frontis invaditur, hinc Hispanos atque Italos animantibus Aquila, & Capisucco: inde Wallones Germanosque ducentibus Barlotta, Sterpinioque. & expugnatur. *Rogerius William Anglorum ductor.* Pugnatum primo magna utrinque vi. deinde quum regii prævalerent, Williamus loci defensor intercidi viam, quæ in arcem à propugnaculo ferebat, novumque inter arcem & propugnaculum duci vallum jubet; Anglis, dum hæc fierent, pugnam strenue sustinentibus. Quibus perfectis, retractoque in arcem milite, Tum ad oppugnationem arcis se comparant. regii propugnaculo quidem potiti sunt, sed avulso ab arce, quam simul intrare se putabant. Itaque novo illis integroque labore aliud hostium vallum transeundum, fossa alia superanda,

ela, perque alias ruinas in arcem enitendum erat. Sed plurimum afferebat adjumenti captum propugnaculum, ex quo imminentes arci in defensores collineabant. Denique admotæ à Renthiaco naves, quæ turribus suis proximam canali æquabant arcem, quum repentinis ictibus foderent Anglorum latera: simul à fronte Hispani vallum supergressi, ascensum intrepide pararent; prope erat, ut arx eo die caperetur, nisi intercedentibus tenebris, à nocturna aggressione arcere milites visum fuisset Alexandro, promissa in sequentem diem illustriore victoria. quam tamen hostes ultro concessere, invitati à vicinæ urbis, in quam se reciperent, opportunitate: non semper optanda Ducibus opportunitate. ut propterea hujusmodi externæ munitiones ad munitam urbem additæ, visæ sint multis anceps auxilii genus, suis sæpius obfuturæ, dum minus constanter à propugnatoribus transfugium in tutiora respectantibus defenduntur. In hunc modum Angli rebus suis, quo loco essent, æstimatis, sub mediam noctem incensis contuberniis arcem deserunt: ac transmisso ponte, statimque disjecto, in urbem confugiunt tam insana trepidatione, ut telorum multum ac fabrilium instrumentorum præ festinatione reliquerint, nonnullis etiam Anglorum, prævertente fugam incendio, absumptis. Cecidit in hujus arcis expugnatione Sterpinius, fortis ac strenuus Altapennii subtribunus: Marchio Renthiacus plumbea glande brachio accepta graviter sauciatus est. immo nec Alexander ipse periculo plane caruit, dum Nerio fossoribus præfecto nescio quid ex præsenti usu mandat, sub latus sinistrum transvolante globo leviter ictus. At milites cognita ex nocturno incendio subita inopinataque hostium fuga, magnis utique curis ac periculis, in quæ se se sub nascentem diem comparabant, exempti; arcem læti ingrediuntur, mutua gratulatione gestientes, quasi jam finis laboriosæ expeditionis instaret, atque urbis brevi expugnandæ pignus

Marginalia: 1587. — Vallum transcendunt. — Præsidiarii opportunitate vicinæ urbis, — in eam deserta arce profugiunt, — Io. Baptista Nerius Florentin. — Gratulatio militum arcem intrantium.

1587. pignus accepissent. Et vero hanc persuasionem non regii modo exercitus fuisse, sed aliorum quoque, audita Slusanæ arcis amissione, comperio. Certe Henricum Galliæ Regem, quum super mensam ea de re dissereretur, non aliud protulisse judicium, in litteris observavi Mendozæ legati. Scribens enim ad Alexandrum, inter alia, Regem ait, dum publice convivaretur, magnopere laudasse victoriam captæ ad Slusam arcis: addito, non dubitasse se, ubi primum accepit, illam à Parmensi Duce oppugnari, quin brevi expugnaretur: uti nec de simili urbis fato capta jam arce dubitare. At non hæc Angliæ Reginæ à principio mens & judicium fuerat. Nam Groneveltius Gubernator, post aliquot dies, quam clausa undique ab obsessoribus Slusa fuit, misso ex urbe homine nandi perquam perito, ausoque per obsessos canales inobservatum meare, Reginam admonuerat de statu urbis, docueratque annonam sibi tres intra menses abunde suffecturam: contra vim autem aggressionemque, satis à loco munimentisque, & à militum virtute cautum esse. Et illa donatum centum aureis nuncium tum quidem læta remiserat: at ubi de trajectis in insulam ante Slusam regiis copiis, deque arcis periculo audivit, (capta nondum erat) increpita Leicestrii mora, festinare illum, solvendæque obsidioni adhibere vim omnem ac celeritatem jussit.

Henr. III. & Regis Galli judicium.

17 Iun.

& Angliæ Reginæ sensus, à principio lætantis,

postea Leicestrium ad opem impellentis.

Ducebat Leicestrius exercitum septem peditum millium atque equitum sexcentorum. Acceperatque à Regina librarum sterlinæ monetæ decem millia ad stipendia militum, quæ ipsa Belgis in singulos annos erat pollicita. Vix autem ab insula solverat, quum audito, captam à Regiis arcem, quam inexpugnabile rebatur urbi munimentum, anxius turbidusque, festinata navigatione, Ostendam petiit. De cujus discessu ex Anglia certior factus Alexander, quando animatos jam suos expugnatione arcis animadvertebat, eo pronius sollicitandos putabat,

Leicestrius accurrit 40 millia aureorum cum copiis & stipendio:

Anglia.

bat, *Vt instarent perterritis ac fugitantibus, suoque illos metu pervincerent. Quantum locorum circa urbem amisissent hostes, tantum eos amisisse urbis: nempe* ANIMAM *agere urbem illam, cujus vires ac spiritus paulatim ab extremis munimentis, ad intimas tanquam cordis angustias retrahantur* Et opportune aderat Divi Hispaniarum Patroni pervigilium, ejusque faustis semper auspiciis oppugnari urbem tormentis quatuor ac viginti, partim è capta jam arce, partim ex insulæ ora, imperavit. Nec plane cessavit secuta inde nocte, quo Slusanos è mœnibus jaculantes intersisteret distraheretque, dum pontem canali imponeret inter urbem atque insulam fluenti Dammum versus. Erat hic super navibus, (pleitas vocant) Farnesii jussu ingenioque fabricatus, longitudine passuum quadringentorum, latitudine quantam seni milites pariter incedentes occuparent. latera ejus adversus majorum ictus tuborum, duplex lorica cespite interjecto stipata, solide firmabat. superadditum quoque tectum, quo se miles à plumbea tempestate subduceret. Nocte una cum accedente die, sternendo ponti insumpta, (nulla navium, nonnulla fabrorum cæde) commeare per illum milites, ac mœnibus admoveri ad invadendum cœpere. Namque tormenta continenter explosa mœnium partem, spatio centum circiter passuum, ac portam cum geminis turribus aperuerant. Ad hanc autem inspiciendam, æstimandamque murorum stragem, missos ab Alexandro Hispanos quinque ac viginti, cum Centurionibus Antonio Gomesio & Ioanne Pacio, aggressus repente est Slusanorum manipulus: consertoque prælio, quamvis Centurionum altero interfecto, altero fauciato, pervicere tamen Hispani: pulsisque defensoribus, turrium unam subeuntes, in ejus fastigio, unde in urbem prospectus, se se utcumque muniere. Quin & Aquila Tribuno accurrente, prope erat, ut turris altera expugnaretur. Sed tormentis ab hoste conversis in semirutas jam turres, ac Tribuno

1587.
Alexand. suos ad oppugnationem urbis animaus,

eam quatere incipit:
& pontem, canali imponit.
Pons.

Structura pontis.

per eum mœnibus accedunt alicubi quatefactis.
Missos ad explorandum Slusani invadunt:
Gomesius occubuit.
repelluntur interfecto tamen hispano Centurione: & Aquila Tribuno fauciato.

1587. *Aquila.*

buno haud ſane leviter ſauciato, Hiſpani, ne parietum ruina obruerentur, utrinque decedere coacti ſunt. Interea ſub primas tenebras obſervari cœptum, ex edita urbis arce attolli collucentes faces: earumque variato ſubinde numero poſituque ſignificari aliquid, ac per ejuſmodi igneos characteres admoneri haud dubie Fliſſinganos de ſtatu civitatis. nam eodem tempore è Fliſſingæ portu conſimiles luminum notæ, atque ignium ductus proſpiciebantur. Aperuitque dies arcanum noctis. quum mane quantum maris inter Fliſſingam & Catſandiam patet, ſtratum hoſtium navibus repente apparuit. Eodem die trepidis nunciis ab Iſendica, ac Blanchenberga certior fit Alexander, illic timeri novum hoſtem è Zelandia, hic ab Oſtenda. Nec poſt multo affertur, Comites Mauritium & Holachium, vaſtato flammis ferroque Campiniæ agro, admoviſſe copias Buſcoduco, facile periclitaturo, niſi accuratur. Enimvero ingens mæſtitia ac deſperatio Regios inceſſit, quaſi à meta, quam tanto cruore propemodum attigiſſent, iterum ad carceres, tot inſumptis fruſtra laboribus, retraherentur. Quippe apparebat, hoſtium conſilium eſſe, aut avertere Alexandrum à Sluſæ obſidione: aut, ſi perſiſtat, eodem tempore Iſendicam aggredi ac Blanchenbergam: quæ videlicet arces, ad Sluſæ dexteram lævamque, caſtra Dammi & Catſandiæ defendentes, ſi caperentur; facile poſſe aut expugnari caſtra, aut in horum defenſione Regios diſtineri, dum interim Zelandiæ naves, quæ ad oſtium canalis acceſſerant, cum auxilio ad urbem ſecuræ pervaderent. Sed jam Alexander, quum primum audiit, ſolviſſe Leiceſtrium ex Anglia, nulla interjecta mora ad Iſendicam quidem cum octingentis peditibus, ac loricatorum turma, Petrum Caetanum: ad Blanchenbergam autem cum trecentis ſclopetariis equitibus, ac tribus peditum ſignis Comitem Arembergium immiſerat. Pontem vero in canalis aditu jam antea fabricatum, pluribus

Margin notes: Luminum ſigna ex arce attollunt Sluſani: — Reſpondent Fliſſingani per ſimiles notas: & effectus apparuit. *ab Iſend.* *à Blanch.* — Præterea arma à Fœderatis alio atque alio inferuntur *Bolduc.* hoc conſilio. — Quæ ab Alexand. prævisa. — *Corazze.* atque iis obviam itum eſt:

bus tormentis, ejusque capita validis utrinque stationibus communierat. Plus ei curarum Buscoduci discrimen afferebat. cujus in primis securitati, ut consuleret, evocandum sibi duxit è Rheni finibus Altapennium: qui parte suorum ad Rheni tutelam relicta, parte secum ducta, obviam iret hostium conatibus. Sed dum Altapennius moratur, Loona ac Boxtela arces, Helmontium, Eindovia, aliaque per Brabantiam oppida pagique ad deditionem compulsa venere in Holachii manus. 1587.

& evocatus ad Buscoduci defensionem Altapennius.

Causa morandi fuit, potiundæ Geldriæ spes Altapennio facta à Pattono Scoto, qui urbem pro Schenchio Scotorum Tribunus administrabat. Hic Leicestrio infensus sæpius minato, se illum loco moturum: & recente in Schenchium ira, quod orto inter pocula jurgio, Schenchius in eum manus intendisset; statuit hujus injuriam ulcisci, & illius minis antevertere. Communicatoque consilio de tradenda Regi urbe cum Altapennio, qui è Rheno in Brabantiam illac contendebat; spondet, se illi proxima nocte, portarum unam reclusurum. Sed tardiorem aliquanto reddebat Altapennium, recens in consimili negotio discrimen Appii, cui pactus Wachtendonchæ Gubernator, se oppidum arcemque traditurum, si restitutis bonis à Parmensi Duce, in gratiam reciperetur; Appium ea pollicentem cum certo etiam pecuniæ additamento, in sequentem noctem invitavit. Nec distulere ad condictum tempus aut apparere Appius, aut prodire è porta Gubernator. Sed hic ad cancellos progressus, quasi demisso ponticulo Appium excepturus, contorta hasta in pectus militis, quem ceteris antestantem, inter eas tenebras Appium credidit, intra urbem repente se clausit: irrita tunc quidem Appii spe, sed irritatis inde Regiorum armis, effectum est, ut expugnata post aliquot menses Wachtendoncha, ejus loci victoria non jam cujusquam dolo, sed Regiorum virtuti deberetur. Hoc documento cautior Al-

GELDRIÆ urbis deditio Altapennio promissa *Vrbs Geldriæ Pattonus.* ab irritato loci Tribuno. *Leicestrii.* Dubitat Altapennius, exemplo Appii *App. de Comitibus.* à Gubernatore Wachtendonchæ decepti.

A Mansfeldio vide lib. 10. Inde cautius se Tribuno committit;

ta-

1587. tapennius, non ante se Pattono committendum putavit, quam & ejus animum altius explorasset, & adscitos in societatem facinoris fratrem ejus, Scotorumque centurias comperisset. nam ab reliquis Geldriæ præsidiariis Anglis & Geldris non magnopere timebat, quos ob dilata stipendia segnes pro Leicestrio, & tam fide quam ære vacuos fore sperabat. Ergo sub mediam noctem cum duobus equitum signis, tribusque peditum centuriis pergit designatam ad portam: reperitque egressum jam inde nullo comitatu Gubernatorem, qui se urbemque Altapennio dedens, ostendit patentem regiis militibus securumque in urbem aditum: tantum admonitis rogatisque, ne civium vitæ fortunisque, uti convenerat, graves essent. idque servatum integra fide: armis in neminem districtis, præter quam in Anglorum manum repugnare, primo ausam, moxque deditam: reliquis præsidiariis fugam per aversam portam arripientibus, vis omnis prædantium in Schenchii supellectilem versa est. Feruntque tantam ibi repertam armorum, vestium, vasorumque, & militarium in primis equorum copiam, quarum illi prædarum pro conditorio Geldriam habebat; ut triginti aureorum millia, queis Pattonus, ejusque frater, & Scoti præsidiarii, Parmensis nomine donati sunt, longissime superaverit. sic unius hominis offensio & Leicestrium principe urbe, & Schenchium opimis spoliis intervertit: docuitque, IMPORTUNE lædi eum, cujus fide opus habeas. Nec satis remedii malo adhibitum est ab ultione de Scotis militibus sumpta, quos Wachtendonchæ in præsidio agentes, ad unum omnes loci Gubernator, audita defectione, contrucidavit. ignarus, abalienata per eam sævitiam natione, complures Pattono similes armari, qui hostilem induentes animum, non jam proditores inde se, sed innoxii sanguinis, ac læsæ patriæ vindices habituri essent. Interim Altapennius, adjecta regiis partibus Geldria urbe,

ab eoque in urbem ipse ac milites inducuntur:

præda eaque magna solum è Schenchii fortunis capta:

Vltio de Scotis alibi sumpta ob iram proditæ à Scoto Geldriæ:

be, cognominis provinciæ capite, aſſertaque inde vicinarum urbium locorumque ſecuritate; poſtquam civilem ejus bellicumque ſtatum utcumque compoſuit, in Brabantiam, quo ad opem Buſcoduco ferendam evocabatur, intento curſu militem rapuit. 1587.

Trajecto amne ad Venlonam, excepere Altapennium copiæ Antverpia ſubmiſſæ à Mondragonio, ductoribus Werpii Domino, & Emmanuele Vega, Wallonum, Hiſpanorumque, & Stanlæo Hibernorum Præfectis. Quibus ad ſuos, quos ducebat è Rheno, adjunctis, exercitum numeravit trium millium ducentorumque peditum, & equitum mille. Cum hiſce copiis iter Helmontium celeriter intendens, oppidum ardere procul videt, ſubjecto ab hoſtibus igne, quum primum adventare Altapennium accepere. quin & deſerta Eindovia, mox etiam Tilburgo, vires omnes tranſtulerant apud Engelam, arcem Buſcoduco proximam: quam plures jam dies Holachiani obſidebant adverſus Fabium Reginam loci Gubernatorem, ſperantes ab hujus expugnatione pendere Buſcoduci fatum. hinc verſa Holachii feſtinataque cura ad firmandam contra hoſtium conatus obſidionem. Et quoniam Engela hinc Moſam aſpicit, inde aſſidet Diſæ fluvio, qui ex Dommela, & Aade Buſcoducum confluentibus ortus, in Moſam brevi ſe tractu devolvit; Holachius ſtrato ſuper Diſam ponte, armatiſque aliquot in Moſa navibus, atque auctis militum copiis, qui quatuor peditum millia exceſſere paulum infra mille equites erant, ſpem obſeſſis omnem præcidiſſe viſus eſt. At vero Altapennius animadverſo Buſcoduci diſcrimine ab Engelæ ſtatu, quum primum hoſtes in conſpectu habuit, pugnæ avidus, in hunc modum copias inſtruxit. Ductorem equitatus Appium præire cum parte equitum juſſit, ſequi Hiberna Stanlæi ſigna immiſta Wallonibus Werpii, medios ſtare Megæ Comitis Germanos, poſtremo agmen claudere Bo-

Moſa. PUGNA apud Engelam. Altapennius ad defendendum Buſcoducum properat.

ejus copiæ.

Bolduc. Holachius Engelam Buſcoduco proximam obſidet,

Aa. ejus exercitus.

Altapennius ſuos inſtruit ad pugnam.

1587. Bobadilliam legionem. Nec minus interritus animi Holachius suos in aciem eduxerat. compositoque ex Anglis Hollandisque agmine, frontem ejus curruum ac vehiculorum vallo sepsit, terga fluvio ac ponte muniit: & , si vallum perrumperetur, navium à Disa atque à Mosa subsidium, à quibus quaterentur hostium latera, destinavit. præterea seorsim ab aliis, quingentos sclopetarios, plerosque pedites qui pugnam inferrent, agmini præposuerat. Vix signum ab Altapennio datum, quum in hosce antesignanos provolat Appius, succedunt Hiberni, Wallonesque: atque, ut erant illi longe ab agmine progressi, antequam ab Holachio auxilium accederet, impares numero magna passim strage ab Appii equitatu impune sternuntur. Sequitur felix pugnæ principium Altapennius: promotisque Germanorum hastis, invadit perrumpitque vehiculorum vallum. Sed vallum longe firmius obtulere illico se densato agmine Holachiani. Quippe nexi consertique non excepere modo, ac repressere invadentium impetum; sed, nisi propere hispanam legionem Altapennius admovisset, ejus inclinatura jam acies videbatur. Verum dum ipse cum Hispanis in hostem vi tota illatus, prælium integrat, atque ante alios Dux idem ac miles præit, smerilli globo Mosana è navi emisso, collum trajectus, ex equo in terram subito procidit: pallioque à Vega propere tectus, ne Ducis casus militem consternaret, vitæ dubius clam inde Buscoducum amotus est. Nec ideo, dum infortunium vulgo latuit, quidquam remisit restituta jam pugna. Quin immo regiarum partium ductores, post æquatum aliquandiu prælium, dolore iraque vires ac ferrum acuente, usque adeo valuere, ut penetrato per obstantium cædes agmine ultra progressi, contempta, quæ non sine multorum cæde, ingruebat è navibus pilarum tempestate, subsidium Engelanam in arcem postremo intulerint. Verum sparsus per utrumque exer-

& suos Holachius, *quam Vega ducebat.*

Holachiani. Primum agmen Regii fundunt:

& vallum vehiculorum perrumpunt: nihil cedentibus Holachianis.

Cadit Altapennius.

Superant tamen Regii,

& Engelæ inferunt subsidium.

exercitum proſtrati Altapennii rumor, attonito 1587.
magis, quam territo regio milite, Holachianos
novæ ad pugnam alacritate revocavit. Non tamen Appium, Werpium, ac reliquos Duces animus aut ratio deſeruere: raptimque coëuntes, & quid in re trepida opus foret conſultantes, ſtatuunt, Appii conſilium ſecuti, progreſſos in eum locum milites, ubi ab infeſtis navibus tuto eſſe non licebat, haud diutius continendos; ſed quando jam ſubſidium induxerint, quamprimum inde revocandos, ita tamen ut ſpeciem pugnantium, non recedentium hoſtibus præberent. Idque facturos, ſi ſervatis ordinibus, promptis in hoſtem armis, pedem non faciem referrent. Receperuntque in ſe ſe, Appius quidem ſtatutis in fronte equitum turmis, primam hoſtium vim excipere, ac retundere: Vega autem legionarios ſuos, quibus pro abſente Bobadilla imperabat, prima in acie immiſtos equitibus continere. Paria his reliqui ordinum ductores ultro polliciti, animanteſque regiminis quiſque ſui milites, tanto omnes ardore ferociaque prœlium inſtaurant, ut non ſuſtinere, ſed inferre pugnam viderentur. Et vero patuit, quid poſſet aut concordia Ducum, (rara inter pares præſertim in bello virtus) aut multis collecta præliis militum experientia. Nam & primores belli ſimul imperando, ſimul parendo, nec magis ſe ſuis militibus Duces, quam collegis ſuis milites ſe præſtando: & milites non expectatis Ducum imperiis, gnari ipſi per ſe quid in præſens uſui foret, nunc addenſando ordines, nunc laxando: nunc pro cadente commilite, (namque indeſinenter à navibus petebantur) integri objectu locum explendo: ſemper autem pugnam regreſſumque miſcendo, unumque altero occultando; eo tandem loci devenere, ut Holachiani dum eos recedere non putant, ſenſerint receſſiſſe, atque extra ictum fulminantium navigiorum peditatum omnem emigraſſe. Quin etiam, quoniam vis Holachii tota

Tum de revocando exercitu conſultant,

Reſtaurant pugnam;

& pugnantes recedunt,

magna Ducum, ac militum laude,

1587. tota in Appii equites ferebatur, Hiſpani pedites aliarumque nationum, novo ſe rurſum ordine inſtruentes, quaſi reſumpto in hoſtem impetu redituri; inhibuere inſequenti Holachio curſum, magnopere admirato virtutem militum pugnaciter adeo ordinateque, amiſſo Duce, recedentium: ſimul inſidias verito, quarum auxilio freti hoſtes majora viribus auderent, eoſque, à quibus modo receſſerant, provocarent. Itaque haud tentandam novæ pugnæ aleam ratus, retro flexit, non amiſſa ſpe Engelam expugnandi, novo quamvis ſubſidio firmatam. At regii milites ac Tribuni, ut in acie adverſus hoſtem mire concordes, ita poſt pugnam diverſi incertique, cujus interea ductum imperiumque ſequerentur; ad Alexandrum mittunt, referentes quæ geſta eſſent: recuperata pleraque Campiniæ loca: in Engelanam arcem præſidium inductum: commiſſo prælio cæſos ex hoſtibus circiter nongentos, è victoribus vix ſeptuaginta deſideratos: ſed ob Altapennii infortunium non auſi ſunt triſtem nempe victoriam Alexandro gratulari. ſolum oravere, ut, quoniam expeditionis Dux ſi non deſperata, quod verebantur, certe lenta curatione perdiu abſuturus erat ab exercitu, quam primum aperiret, quem ejus interim loco iis copiis ipſe præficeret: quidque eiſdem agendum, ſi Sluſam redeundum non eſſet, injungeret.

& Holachii admiratione,

qui ab obſidione diſcedit.

Nuncius victoriæ ad Alexand.

Numerus utrinque cæſorum. Altapennius.

At evulgata in Sluſæ caſtris Altapennii morte, (ſic enim primum credita eſt) luxit eum exercitus ſupra privati Ducis morem. mox audiro illum vivere, lætiora ſperare cœperat: quum noviſſime nunciato, quarro, poſtquam Buſcoducum illatus fuerat, die occubuiſſe, milites quaſi perfuncti jam mærentium officio, mortem audivere ſegnius, quam mortis opinionem ante doluerant. Sed Alexander non aliam ſuorum jacturam ægrius tulit. Quippe à teneris eum annis in militiam & clientelam acceperat, commendatum ſibi non ſolum à familia nun-

Luctus exercitus apud Sluſam, audita morte Altapennii: lætitia ex contrario nuncio, iterumque dolor certo jam obitu. Præcipuus Alex. mœror.

nunquam interruptæ in Regem parteſque fidei, (qua laude conſtantiæ non utique infructuoſæ aut pœnitendæ, nulli Belgarum Proceres ante Barlamontios monſtrabantur) ſed maxime à propria adoleſcentis indole ſane præfervida ac martiali: quam mature introſpectam primis militiæ rudimentis informandam ſibi ſumpſerat Alexander, alueratque in ſpem magni aliquando Ducis, collatis in eum prætoriarum cohortium, & Germanicæ legionis, & Geldrorum provinciæ præfecturis. quas ille ut accuratius adminiſtraret, intentis in Farneſium oculis, inde ſingula intentandi, ac peragendi excipiebat exemplum, adeo ut, quum interdum aliqua nimis quam audacter aggrederetur, hoc quoque inter imitamenta computaret. idque nec gratiam ei, aut opinionem apud Alexandrum imminuebat, ſua videlicet agnoſcentem: & lætum habebatur, ac plauſibile militari vulgo non aliam magis admirari fortitudinem ſolito, quam quæ inter præcipitia pendeat, & in confinio temeritatis pedem figat. Quod tamen Altapennii juventæ, nimium certaminis avidæ, admoviſſe cauſam mortis creditum eſt. Quamquam quum non magis audacia obfuerit Altapennio, quam cautio non profuerat Hiergio fratri ante annos octo in obſidione Trajectenſi pila ſimiliter enecato; profecto NON recte ſemper contuleris in errata præliantium eventa præliorum plerunque fortuita: facilius affirmaveris, QVO die ſe militiæ quis addixit, eo primum die reum ſe omnium bellicorum ſucceſſuum obtuliſſe.

[Right margin:] 1587. & Elogium Altapennii.

[Right margin:] Ægidius Hiergii Dom. poſtea Com. Barlamont.

DE

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECVNDÆ LIBER NONVS.

1587.
ENGELA Holachio dedita.

NTERIM Alexander misso Florentio Floiono Barlamontii Comite, qui pro Altapennio fratre Geldriam, ac Rheni ripas curaret; non distulit, uti rogabatur, suis per Campiniam copiis extemplo consulere, imposito illis Marchione Vastio, cum mandatis, ut illico Buscoducum peteret, ac tueretur adversus hostem. quem si forte ad opem Slusæ ferendam movere inde conspiceret, armis strenue objectis iter intercluderet. Et Vastius quamquam illuc Slusanis è castris advolavit, reperit tamen Engelam obsidione pressam ab Holachio jam reverso, suprema inter discrimina laborare. Defenderat illam ad eum diem pari animo successuque cum Burgundorum manipulo Fabius Regina: donec Holachius aucti fluminis occasionem nactus, apertis obicibus, ad arcem armatis cum navibus accessit. ex quibus (namque altius arce fluitabant naves) quum in defensores continenti pilarum igniumque emissione fulminaret, militesque ac domos juxta prosterneret; Fabius, omissa spe auxilii, cujus accessum inundatio submovebat, non contemnendis conditionibus arcem dedit: tanta Holachii ac Fœderatorum gloriatione, ut quasi ex ea jactura, regiorum animi & corda contabuissent, crepuissentque, eversa Engela, novam inibi erectam arcem Mosæ propiorem,

Vastius per Campiniam copiis impositus

Engelam accurrit,

diu defensam.

Sed Holachius auctu fluminis inundantis

arcendo accessum auxilii,

arcem obtinet,

Crepi-

Crepicordium nominaverint. Quamquam superioribus annis post captum ab Ordinibus Buscoducum, ad ejus urbis præsidium, super ruinis veteris Engelæ, Engelana rursus munitio excitata est. Eodem tempore Vastius minore sui pompa, & majore hostium damno, non solum Boxtelam arcem iisdem fere conditionibus deditam cepit, sed etiam Buscoducensem urbem fame, hoc est acriore intus hoste laborantem, frumento inducto, ab intestina illa obsidione liberavit. Pergebatque Vastius, Loonam haud dubie recepturus, quum revocatus à Farnesio, jubetur cum Bobadillia legione Slusam properare, quippe gliscente hostium numero ad solvendam urbis obsidionem quotidie confluentium.

1587. & aliam erectam Crepicordium nominant.

1629.

Vastius inducto in urbem frumento.

Slusam evocatur ab Alexand.

Convenerat inter Leicestrium, & Mauritium, ut hic assumpto secum Præfecto Zelandici maris Iustino fratre, cum Carolo Howardo supremo Anglicanæ oræ marisque Gubernatore, classem ex Anglis ac Zelandis instructam apud aditum canalis, qua iter est Slusam, continerent: ipse copias suas Blanchenbergam deportaret; eaque capta pedestre inde prælium obsidentium castris inferret. Et Leicestrius quidem eo appulsus, tanta celeritate ad Blanchenbergam arcem quatuor Anglorum millia è navibus admovit, ut primos statim cancellos ante arcis portam, pulsis inde præsidiariis, occupaverit. Et quamquam defendi arx diu poterat, ejus tamen audito periculo Alexander ex nuncio, qui testis capti vestibuli excurrerat festinatus ab Arembergio, stetit parumper deliberabundus tum iis, qui aderant belli Ducibus, an immitteret illuc auxiliares aliquot copias: quod ex una parte, subducto è castris ac stationibus milite, infringeretur obsidio, hostesque ad invadenda raris præsidiariis loca invitarentur: contra si nihil extenuata obsidione perstaret in castris miles, caputque susceptæ rei urgendo, cetera fortunæ permitterentur; expugnata Blanchenberga, fractoque illo maris claustro,

Consultatio Fœderatorum pro Slusa. *Mauritius. Iustinus nothus Leicestrius.*

Leicestrius Blanchenbergam invadit.

Sollicitus de ejus periculo Alexander.

1587. claustro, atque adeo aperta hostibus ad Slusam via, defendi ex ea parte castra vix possent. Ergo libratis utrinque momentis, quum dilatis, quæ ab Arembergio in præsens petebantur, auxiliis, certa esset arcis amissio; visum est, HAVD sapienter prospici summæ rei, ubi à jactura partis incipitur. nec sibi gratam fore Slusæ expugnationem addidit Alexander, si capta Blanchenberga audiret, Arembergium tamquam in triumpho per Hollandiam trahi à Leicestrio, aut Leicestrianæ victoriæ testem in Angliam Reginæ submitti. Itaque ire ipse statuit, Slusanæ obsidionis aliquanto securior: namque aggeres, castella, ac reliquas munitiones paulo ante lustraverat: & intentiore cura canalis præsidium, unde præcipuus timor ab hostili classe contra ejus ostium excubante, ex singulis Hispanorum centuriis quinos elegerat grandiore tubo armatos, ac stationariis illic pontem ex utraque ripa tuentibus immiscuerat, ceu nervos molliora corporis firmaturos. Igitur pro se, imposito universæ obsidioni Renthiaco: jussoque Vastio cum parte equitatus circumire castrorum aggerumque terga; trecentos Wallones leviter armatos Blanchenbergam versus illico præmittit, sequiturque mox ipse cum parte Bobadilliæ legionis, duobus Raitrum signis, ac prætoria turma: certus cum modicis hisce copiis Leicestrium ad pugnam lacessere, arcemqne obsidione liberare. Haud multum viæ ab Ardemburgo confecerat, quum Leicestrius, audito Alexandri consilio adventuque, non explorato, quantus esset hostium exercitus, satis magnum ratus quemcumque duceret Alexander; à congressione abstinuit, fugiens belli aleam comparationemque, nec interim se minorem hoste habendum existimans, quandiu inter se virium periculum non fecissent. Itaque eadem nocte retractis in naves militibus, à Blanchenberga Ostendam versus propere solvit pugnandi necessitatem antevertens: quum tamen militum numero supra dimidium superior foret. Adeo

ire ipse statuit, ac rebus apud Slusam ordinatis,

relicto pro se Renthiaco,

contra Leicestrium movet,

qui non expectato hoste discedit.

SOLA Ducis fama interdum bella profligat. 1587.

At vero Slusani aliquid interim ausuri per absentiam Alexandri, Flissinganam classem admonuere, ut eadem nocte, dum ipsi proximum urbi pontem invaderent, classis in pontem alterum ostio canalis injectum, impetum faceret. Et classis quidem fecit. simulque Slusani incendiariam navem, Antverpianarum in morem attemperato cuniculo, conspirante maris æstu, incitavere in pontem. Sed Renthiaci provisu, soluta extemplo compage navium, quibus pons insistebat, viaque inimicæ navi rapido cursu vadenti patefacta, nulli noxia cuniculi pestis erupit. Nec feliciore successu Flissingani, post impetitum eminus pontem multiplici flammarum jactu, retentata cominus aggressione eumdem non instrenue adorti, strenuiore semper Hispanorum virtute rejecti sunt. Vna demum Slusanis eruptio, ea nocte, post incendiariam navem frustra emissam, frustra non fuit. Etenim non procul à Brugensi porta munitionem erexerant Hispani: eam egressi repente oppidani, inter tenebras metumque ad defensionem pontis accurrentium Hispanorum, raptim invadunt; fugamque arripiente Centurione, cui locum defendendum tradiderat Aquiliæ legionis Instructor, munitione potiuntur, præsidii dedecore majori, quam clade. Sed brevi recuperata sunt & locus, & decus. Namque Farnesius, cognito Leicestrii discessu, reversusque celeriter ad suos, quantum lætitiæ traxit ex defensis valide pontibus, tantum doloris iræque ex amissa munitione concepit. Obvioque legionis Instructore, *Egregium tu quidem Centurionem*, inquit, *tanti momenti loco imposuisti.* Cui ille quum audacter respondisset, *Non alium ab se impositum, quam ex iis, quos ejus Celsitudo legisset*; ad improvisam liberamque responsionem paulum reticuit, mitigataque ira, *Vere tu quidem*, subdidit: *& iste, & reliqui in exercitu Centuriones à me sunt, sed alii justitia, alii gratia suffragio creati: ideoque non omnes æque*

Slusani pontem urbi proximum aggrediuntur,

incendiaria cum navi.

frustra,

& Flissingani pontem alterum

pari successu.

Amittitur munitio ignavia hisp. Centurionis. *Sergente Maggior.*

Quæritur Alex. ea de re cum instructore:

qui libere respondet:

& Alex. civiliter accipit responsum,

1587. *agnosco meos.* Haud obscure significans, esse aliquos inter militiæ præfectos, quibus non suo ipse judicio, sed hispanæ aulæ commendatione regimen aliorum attribueret. Valuitque ea Alexandri vox, ut alius ex eadem legione Centurio, sive nationis ignominia perstrictus, sive propriæ laudis ex aliena ignavia petendæ occasionem nactus, onus in se susceperit invadendæ munitionis, hortatusque centuriam ad reportandam non minus ex suis, quam ex hostibus expositam fortibus viris palmam, locum magno animo aggressus, hostes loco proturbavit, decus suis restituit, sibi auxit. Nec post multo utraque turri in potestatem denuo redacta, medioque murorum spatio inter turres suffossionibus ac tormentis quatefacto, exposcebant jam milites aggressionem & pericula, pars tædio laborum, multi ostentatione virtutis, plerique metu ne per deditionem præda fraudarentur. Nec militum alacritatem frustraturus erat Imperator, quum Slusæ Præfectus ac cives, audita Leicestriani exercitus fuga, spectato Flissinganæ classis irrito conatu, cujus etiam tum naves complures à canalis aditu recedentes videbant; eoque desperatis aliunde auxiliis, ac intra lacera apertaque urbis mœnia male tuti, deditionem obtulere. Et Alexander, comperto armari rursus Angliam ad Slusæ auxilium: ac brevi, uti ferebatur, viginti bellatorum millia inde solutura; veritus, si rei fama, licet in majus aucta, ad obsessos pervaderet, ne illos tanti spes auxilii ad sustinendam obsidionem aliquot insuper dies, quod sane poterant, obfirmaret: atque adeo ne oblata tunc ultro victoria, postea dubio successu, certis periculis, multo utique sanguine esset emenda; colloquium facile admisit: eodemque die, qui fuit octavo idus Augusti, acceptis ac datis obsidibus, hinc Caetano & Cæsio, inde totidem ex Anglorum primoribus, intra horas omnino quatuor confecta deditio est. datumque honori inexpugnabilis loci, defensorumque virtutis, ut mi-

& Centurio alter Hispanus

munitionem recuperat:

Aggressionem exposcunt milites:

sed desperatis auxiliis,

atque aperta multis in locis urbi deditionem offerunt Slusani.

qui clementer accipiuntur ab Alex.

9 *Aug.* *Petr. Caet.* *Nicol. Cas.*

ut milites abirent cum sua quisque supellectili, explicatis vexillis, incensis scloporum funiculis, ac reliqua alienæ victoriæ pompa; facili ad ea Farnesio, quippe expugnationi urbium intento, & sua victis solatia non invidente. Immo Groneveltio Gubernatori submisse petenti litteras, quæ apud Angliæ Reginam fidem facerent operæ in defendenda urbe ab se militariter impensæ, peramplas is tradidit cum perhonorifica testificatione regiminis ejus. Fuere, qui egressi sunt urbe, sub tredecim signis, præsidiarii paulum supra nongentos. præter saucios, qui ferme quadringenti ratibus duodecim ferebantur. Omnes extra canalem à Regiis deductos naves auxiliarium accepere. Cecidisse autem toto obsidionis tempore, ex Slusanis ferme septingentos proditum est, ex Regiis desideratos infra ducentos & quinquaginta, saucios aliquanto plures omnino patuit.

1587. & dimittuntur liberaliter præsidiarii præcipue Gubernator impertrans ab Alex. litteris. Integri ex præsidiariis abeuntibus, & saucii, mortui ex victis & ex victoribus.

Post hæc Alexander inductis ad urbis arcisque præsidium novem Hispanorum centuriis, designato Gubernatore Ioanne Rivio spectati animi consiliique Centurione, quem ex Teneramundæ præfectura evocavit, submisso in ejus locum Centurione Chasco, notæ pariter virtutis; egit ipse, agique ab universo exercitu voluit, sacra simul ac militari pompa, grates Dei clementiæ, ob expeditionem illa militum paucitate perquam arduam, optatum ad exitum, brevi mora perductam. Et vero admiratos comperio vel ipsos qui vicere, potuisse à quinque peditum millibus, ac septingentis equitibus obsideri urbem tot castellis, insulis, mari, septam: tot paludibus, aggerumque obicibus, eorumque secturis, atque alluvionibus inaccessam. ut non minus profecto difficile videretur Slusam invenire, quam vincere. Suffecisse tam modicas copias adversum eodem tempore conjuratas ad Slusæ auxilium hinc Zelandiam Flissingana classe, inde Angliam Leicestriano exercitu, aliunde Frisiam atque Hollandiam

Alexander gratias Deo solenni pompa persolvit, Io. de Rivas. ob victoriam, spectata invadentium paucitate, & difficultatibus invadendi & hostium numero,

1587. diam Schenchianis Holachianisque agminibus: atque ita suffecisse, ut, non modo hostium alios exscensionem aggressionemque ausos in naves rejecerint: alios desperato impenetrabili castrorum accessu, quærere alibi obsidionis avocamenta compulerint; sed ultro etiam obviam auxiliaturis processerint, eosque terrore sui, quo nil conficientius inter arma, fugaverint. Denique intra dies non amplius quinquaginta, erexisse periniquo loco, ac novo more aggeres: expugnasse toties castella, arcemque in primis ante Slusam, hoc est Slusam alteram: septis ac pontibus constrinxisse maris brachia: pugnasse cum fluminibus, hostium odia atque arma gerentibus: Slusam ipsam multo præsidio validam minima invadentium clade in potestatem reduxisse; profecto in Slusensi expeditione, si unquam alias, intellectum est, SAPIENTIA Imperatoris, ac virtute militum numerari exercitus, ac parari victorias. At vero Alexander postquam Renthiaco ac Vastio mandavit, ut copias è Slusensi agro deductas, designata per loca distribuerent; & pontes atque opera circa urbem excitata deponerent, ne hosti ad Slusam invadendam invitamento atque usui forent; quod, dum hæc scribo, factum est ad Ariam in Artesia, iisdem munitionibus ab Hispanis mox receptam, quibus fuerat à Gallis capta, Bruxellas rediit, civili bellicæque administrationi ex ea urbe consulturus.

& temporis brevitate.

ex ligneis capsis.

habitam merito maximam.

Ipse compositis Slusæ rebus Bruxellas abit.

Slusæ jacturam secuta est inter Leicestrium ac primarios ordinum insanabilis discordia: (consuetum nempe malum, & secunda eorum, qui victi sunt, clades) dum quisque in alterum rei infelicis eventum referendo, acrius tunc factiosis concionibus, ac libellis, inter se decertabant, quam ante cum hoste conflixerant. Querebatur Leicestrius generatim de Ordinum desidia inconstantiaque, qui & bellum non pararent, & pacem non admitterent. Præcipue vero ferebantur ejus querelæ in Holachium, & in Iustini Nassavii navales socios.

DISCORDIA inter Fœderatos & Leicestrium.

Hujus querelæ:

Holachio,

quod

quod ille destinatam Slusæ opem intempestive alio derivasset: hi quod navibus raro milite instructis auxilium liberandæ urbis in speciem ostendissent. ideo è classiariis uno in carcerem tracto, & quæstioni subjecto, nihil omittebat, quo Ordinum culpam maligne pecuniam militemque submittentium palam faceret. Nec minore in ipsum, quamquam occultius ab Ordinum Proceribus regerebantur: turbis usque adeo per Hollandiam in primis, Frisiamque gliscentibus, ut renovatis veterum motibus discordiarum, urbium aliquæ obedientiam Angliæ Reginæ, atque Leicestrio præ se ferrent, eamque Comitis Mauritii, ac Senatorum imperiis præhaberent. Ex quo & Ordines permoti sunt ad Leicestrii præfecturam circumscripta potestate coarctandam: & Leicestrius irritatus ad eamdem præfecturam, quam sponte obtulissent, & nunc adversus pacta conventaque repeterent, constabiliendam. Sic elusum dictitans Archiducem Matthiam: sic Ducem Alenconium coactum vim atque arma firmando imperio adhibere. Et aderant Leicestrio validiora, quam Alenconio, populorum studia, ac professoriæ potissimum linguæ concionalium ministrorum, à quibus authoritatem Ordinum in Anglos transferre cupientibus, ultro incitabatur, ut aliquid supra inane præfecti nomen auderet. idque in promptu fore, si urbem ex primariis aliquam, sibi novis conditionibus Leicestrius adjungeret, in qua potentiæ non utique precariæ sedem figeret. Nempe Alenconianum exemplum, licet eventu damnatum, probabatur tamen ab hominibus magis Alenconii designatione ac spe allectis, quam fine deterritis: VITIO generis humani, tentata infeliciter ab aliis retentare non dubitantis: spectantisque magis, quid illi facere potuerint, quam quid fecerint. Igitur firmato consilio, delectoque ad id Lugduno, urbe Leicestrianæ factionis, res in hunc modum composita est; Vt peditum in urbe Præfectus, quasi litteris Leicestrii excedere

1587.

Et per Fœderatas provincias turbæ:

multis in Leicestrium inclinantibus.

diminuta propterea ejus authoritate ab Ordinibus.

Inde acriores ejus querimoniæ:

Hæreticis.

& suscepta consilia

Leida. Lugduni invadendi.

Nicolaus Maldaus.

1587. dere Lugduno jussus, portæ insistens tympano signum ederet: acclamatisque Reginæ, ac Leicestrii nominibus, simul conscia armatorum civium manus curiam invaderet, simul equitum agmen haud procul à porta latentium, urbem irrumperet: comprehensosque è Magistratibus eos, qui Ordinibus favebant, venturo Leicestrio adservarent. Sed raro latuit diu, quod sparsum est in plures: semperque paucorum fuit silentium, & fides. Quamquam Lugdunensium conspirationem sors magis aperuit, quam perfidia. Etenim dum consulendo tempus teritur, conspiratorum unus in carcerem privatam ob causam abducitur. inde omnes, quasi detecta conspiratione perculsi, nec etiam postquam patuit, illum ære alieno gravem ob vetus debitum in jus vocatum, securi quievere, suspicati eam callide causam obtendi ad occultandam indicatæ jam conspirationis conscientiam. Itaque eorum unus, ut præmia aut certe veniam festinato indicio præriperet, conspirationem, & singulorum nomina edocuit Lugduni Magistratum. Statimque iis, qui capi potuere, (nam plures evaserant) in vincula pertractis, tribusque publico capitis supplicio affectis, desiit magis Lugduni tumultus, quam securitas rediit. Immo nec aliis in civitatibus suspiciones factionesque quidquam remittebant: furente insuper Leicestrio, quod talia de se jactarentur, sumptumque de reis supplicium fuisset, inconsulto se. Quare quum plenis conviciorum libellis perstreperent omnia: quantoque illum effusius inter initia præfecturæ in cælum extulerant apud Angliæ Reginam; tanto nunc eumdem emissum ex Anglia ad Belgii dissidium, velut Orionis sidus lucidum sed procellosum, licentius quererentur; Regina, amissa spe componendæ ultra civilis discordiæ, nec satis probata Belgarum licentia adversus Leicestrium; ad se illum in Angliam revocat, haud invitum, quippe loci hominumque jam pertæsum: quemque non minus aver-

hoc astu,

Consilium detegitur.

& conspiratorum aliqui plectuntur:

crescentibus turbis,

& revocato in Angliam Leicestrio.

avertebant à Belgio indeclinabiles turbæ, famæque in dies decrescentis, immo ipsius vitæ discrimina; quam aula, & voluptates, & Reginæ favor, in Angliam invitabant. Quo is appulsus, compositis ad Ordines litteris iræ odiique manifestis, Belgica se præfectura tandem abdicavit. Sic nimirum Gubernatores ab Ordinibus anxie postulati, cum plausu excepti, gloriose regimen exorsi, eventu demum infausto, exire è Fœderatorum Belgio consuevere. expertis jam tertio eorum provinciis, quantum præsidii in ascititiis rectoribus, ejecto Domino, collocandum sit. & externis Principibus pariter expertis, quam non diuturnum ineatur cum iis fœdus, qui se tibi hactenus dedunt, tuum dum nomen ac vires hostibus objectent: mox deficientem viribus, famaque vilescentem abjiciunt, ac fortunam, quam sibi concilient, alibi quærunt. Et tamen offensus nuper in Matthia fratre Rodulphus, offensus post in fratre quoque Alenconio Henricus, offensa nunc in Leicestrio Elisabetha: nec minus irritati adversus horum tentamenta Fœderati Ordines; pari utrinque dissimulatione non modo nihil in se se hostiliter agitarunt, sed Gallia, Britanniaque Fœderatorum arma insuper adjuverunt. non aliam opinor ob causam, nisi quia OFFENSÆ devorantur, ubi majori, quod instat, malo occurrendum est.

1587.

qui Belgii præfectura se demum abdicat: expertus ipse cum provinciis, & provinciæ cum ipso, eamdem sortem quam Matthias & Alenconius.

Et vero tempestas, quæ hoc tempore imminebat Angliæ regno, pronius multo Reginam cum Fœderatis Ordinibus conjunxit. Id autem bellum, dum extra Belgium Hispania meditatur, ac Parmensi Principi aliquid avocamenti à domesticis tumultibus impertitur; me quoque (quasi bellicorum discriminum particeps non tam calamo, quam ferro accinctus Alexandrum, aliosque utrinque Duces inter arma comitatus fuerim) juvabit interea paulum interquiescere: atque à continuatis obsidionibus, ab hominum cædibus, à locorum excidiis, ad mitiora de pace consilia, quæ molientibus

Quiescit inter aliorum dissidia Alex.

1587. tibus hoc tempore magnis Europæ Principibus suscepta sunt, curas stylumque convertere.

eum admiratione multorum

Spectabat Alexander Ordinum Anglorumque discordias, ut multis videbatur, otiosus; quod Fœderatorum provincias intestinis factionibus distractas, ac minime tunc quidem Fœderatas, per eam opportunitatem non invaderet.

sed non absque consilio:

Ille tamen belli gerendi percallidus, apud se reputans, quum partes civilibus discordiis confligunt, ex aggressione externa facilius coire, viresque si non animos consociare; spatium haud illibenter illis permittebat, quo suis se viribus attenuarent, attenuatisque recenti ipse cum milite superveniret.

nec fine cura pacificationis,

Quamquam satis negotii erat Alexandro, qui hoc tempore partim magnis de concordia legationibus audiendis, mittendisque: partim apparando terra marique bello longe maximo, animum, atque operam adhiberet.

& bellici apparatus:

Quæ porro hæc concordia inter Hispanos, Anglosque, ac Belgas agitata, quæ ejus prima consilia, quæ media, quæque postrema fuerint: simul quanto Regnorum ac provinciarum apparatu motum sit bellum, quibus illatum viribus, quo gestum eventu, ego in præsentia, separato pacis bellique negotio, quamquam eodem tempore utrumque ferbuit, ex authographis arcanisque

Originali.

litterarum, complexus, multorum mensium opus, haud infructuose memorabo. Agnoscet utique lector, quam rara sæpe concordia mentis ac frontis, magnos inter Principes de concordia differatur.

DE PACIFICATIONE inter Philippum Regem & Elisabetham Reginam.

Et pacificationem quidem inter Philippum Regem, & Elisabetham Angliæ Reginam Fœderatorum partes complexam, mercatores duo negotiandam suscepere, Andreas Delous Belga, & Augustinus Grafigna Ligur: ille Antverpiæ incola, hic Londini: uterque à mercato-

Londra. Initium ejus à duobus mercatoribus:

rum republica rogatus, ut pro eo, quem habebant, aditu in Parmensis Ducis, Anglæque Reginæ aulas, de restituendo inter Anglos, Belgasque commercio, propter provincias armis

Elisa-

Elisabethæ palam adjutas intermisso, sermonem inducerent. Nec difficilis utrique ingressus in rem fuit. Quippe constabat, Anglam de suscepto pro Fœderatis bello non magnopere lætam. & plerique ejus regni Proceres haud ignari, quantum ex singulorum fortunis petendum esset ad eam armorum in Belgio continuationem, præsertim si quid in Angliam moveret ab Hispania Rex, pacem optabant. Hæc Ligur rimatus, adit primum Willelmum Burghlæium, magnum ærarii Præfectum; tum Iacobum Croftum, Regiæ Censorem, Contrarotulatorem vocant, quos (ut ferme administratio pecuniæ tenaciores timidioresque homines facit) alienos à belli sumptibus intelligebat. Apud hos mercatorum querelas deponit: rogatque, ut pro ea, qua prævalerent gratia in Reginæ animo consilioque, viam inirent aliquam componendæ pacis, reponendique commercii. Quumque illi pronum ad pacem Reginæ animum responderent: &, si mens eadem Parmensi foret, posse aliquid confieri non desperarent; extemplo Ligur ad Deloum Antverpiam contendit: reperitque, actum ab eo cum Parmensi omnino ex sententia. crevitque postea utrique spes ex adventu prænobilis Dani, quem super ea concordia Federicus Secundus Daniæ Rex allegaverat ad Alexandrum. Is enim audito, gratum Elisabethæ futurum, si ad pacem ineundam inter Hispanum Regem, Fœderatosque Belgas, atque adeo Reginam ipsam Fœderatis innexam, authoritatem ipse suam atque operam adhiberet, causam libentissime suscepit, more Principum, qui arbitria regnorum ambiunt, componique usquam aliquid, se non appellatis, ad contemptum sui trahunt: compositaque in Hispaniam legatione, litteras ad Regem dedit, in quibus, (ut earum quam longissimarum summam hic attingam, laborisque ac temporis compendium lectori faciam) post deploratas tot populorum calamitates, qui ob reformatæ religionis studium, patria, fortunis, vita mi-

[Margin: 1587. | qui negotiantur illam, | apud Angliæ proceres, | *Thesaurarius* | *Iamys Croft.* | & apud Parmensem Ducem. | *Caius Ranzovius.* | *25 Octob. 1586.* | Vrget eamdem Danus Rex per legatum ad Alex. | sed prius litteras ad Philippum Regem dedit. | *1 April. 1586.* | quarum hæc summa.]

1587. fere spoliabantur: post oblique perstrictam Romanorum Pontificum potentiam, nimis jam Principibus ac regnis gravem: denique post excusatam Angliæ Reginam auxilia Belgis submittentem ex veteri sibi fœdere conjunctis; in eo pluribus elaborat, ut persuadeat, si Belgarum populis liberum Religionis arbitrium indulgeatur, haud dubie sperari posse & illos ad debitam Regi suo obedientiam alliciendos, & Angliæ Reginam, omisso eorum patrocinio, Regi simul reconciliandam. Additque postremo, ad eam rem missum à se nobilem fidumque aulicum, qui regias curas suas Majestati ejus, & (si ex usu visum fuerit) Angliæ Reginæ, ad eam pacificationem liberaliter offerat. Ad hæc quid responsum à Catholico Rege fuerit, libet ex ejus verbis agnoscere, si tamen prius edixero, hoc regiarum litterarum exemplum, ut hic à me proponetur vacuis alicubi spatiis interruptum, sic ab Rege transmissum ad Parmensem Ducem fuisse, & apud me esse. Causa haud mihi in promptu: nisi forte ambigens Philippus, qua Danum appellatione, Majestatis ne, an regiæ Celsitudinis salutaret, quod eum nollet honore aut pari exæquatum, aut minore offensum; jusserit suum ad Dani epistolam responsum, cujus admonere quam primum necesse habebat Parmensem Ducem, mitti ad hunc nullis interim appositis dignationum titulis, quos ipse dein expensos in Daniam scribens adjecturus esset. Vt ut fuerit, mihi satis erit, sic uti rem comperi, in medium protulisse. sic autem ex hispano se habet. *Benevolo animo, quem mihi Vestra litteris suis prima Aprilis die exaratis ostendit, respondeo ipse pari amore amicitiaque: ac lætabor, si in iis, quæ se in posterum offerent, occasionibus, idem uterque continuemus. Doloris sensus ex magnis per Belgium meum motibus, diuturnaque rebellione; digna res est Vestra ; ac propria omnium Regum Principumque, quos subditorum a Dominis suis defectio, detestabili exemplo tangit omnes. Quod non ego talium occasionem illis præbuerim, clarius est, quam*

Guilelmus vander Wense.

Philipp. Reg.

Altezza.

ad Dania Reg.

1586. Responsio Philippi Regis.

ut disputationi subjiciam. Potuerint quidem à principio perversi quidam homines in fraudem miseros populos impellere, eorumque simplicitate ad sua interim commoda abuti; nunc certe tempus satis aperuit illorum artificium ac dolos. Et clementia, qua tam multos, qui se in viam debitæ obedientiæ reduxere, ego libens excepi; testis est locuples caritatis, qua cum illis ago: & simul pignus est invitamentumq; aliis, qui idem facere animum induxerint, nihil præterea, quod à me petant, opus habituri. Nam libertas Religionis, qua permissa componi posse omnia Vestra pluribus inculcat, mihi sane proponi non debet. Si enim aliorum Principum mos invaluit, ut non alium patiantur suis in provinciis sacrorum cultum, nisi quem ipsi profitentur: idque ad Religionis, regnorumque conservationem pertinere arbitrantur; cur mihi non liceat, immo cur ego non debeam in meis provinciis id agere pro vera germanaque Religione, quod alii pro falsis opinionibus suis non omittunt? Dummodo autem ex me non petatur, ut permittam aliquid adversus Catholicam fidem, atque obedientiam, quam ipse meiq; subditi debemus Romanæ Ecclesiæ, nostroq; admodum Sancto Patri, qui in ea tanquam Christi Domini Vicarius inter homines præest: hoc inquam excepto, nihil à me subditi pro se petent aut cupient, quod assecuturi non sint. Itaque quum ego non me mensura metiar diversa ab ea, qua quisque convenire sibi putat, ut domi utatur sua; non dubito, quin causam, quam pro me esse nemo inficiari potest, Vestra quoq; adjudicatura sit mihi, ac probatura nequaquam imputanda mihi, quæ ex hisce bellis enascuntur mala, neque per me stare, quin ea protinus præcidantur. Quod si mei decepti tandiu populi resumere quam debent obedientiam aliquando velint, experientur & ipsi veniam clementiamque, quam ad hanc diem experti sunt omnes. Quod autem ad malam vicinitatem attinet, quam experior ab Anglia, omnes intelligunt, quanta esset causa, aut potius obligatio, ut alia mecum ratione ageretur. Et

1587.

Vestra judicare per se potest, quam leves sint colores, quibus factorum suorum culpam obtegere, ac speciem eis aliquam inducere connituntur, quum palam

1587. *lam sit veterem concordiam ejus regni cum Belgarum provinciis, non esse intelligendam, si scite intelligatur, nisi inter utriusque partis Principes, non autem ut inde seditionum prætextus subditis offeratur. Nihilominus tamen ob amicum animum, quo mihi persuadeo Vestram adduci ad hanc inter nos concordiam exoptandam; nolui aditum negotio claudere, cui aperiendo manum adhibuit tam bonus sequester, ac frater. Itaque rem omnem Parmensi Principi, meo cognato, mearumque belgicarum provinciarum supremo Gubernatori committo, eique mando, ut, si adversa pars agere ex rationis præscripto velit, à ratione ipse non discedat. idque si fiat, facile Vestra animadvertet, æquum esse, ut inde incipiat correctio ac satisfactio, unde cœpit injuria & offensio. Hunc autem ordinem si illi teneri noluerint, tunc demum re ipsa cognoscet, ab eis non tantum reverentia haberi Vestra, quanti ego illam æstimo, ac diligo. In quo animi proposito, ubicunque se dederit occasio, bonum me & amicum, & fratrem perpetuo comperiet.* Cum harum exemplo litterarum ad Alexandrum misso, addidit Rex exemplum quoque litterarum Daniæ Regis, & monita insuper aliqua, ex quorum usu cum Dano per litteras, & in colloquio cum ejus legato se gereret. Etenim Daniæ Rex certior factus è Philippi litteris, in Parmensem Principem transigendi negotii potestatem esse collatam, allegato ad eum, uti dicebam, gentili suo, ea ipsa litteris suis compendio repetiit, quæ prolixe ad Regem scripserat, *Magna*, sicuti ajebat, *concepta spe fortunati exitus, quando sibi cum eo Principe agendum esset, cujus prudentiam comitatemque præter militarem gloriam, omnium consensu nationum, celebrari passim audiret.* additque ad extremum, *Quoniam speraret Hispaniæ Regem in causa Religionis aliquid remissurum, paratum esse se, homines ad colloquium deligere, quum primum conveniendi tempus locumque doceretur.* Cui Alexander, actis pro honorifica de se opinione gratiis, *Neque a se* respondit, *quidquam omissum, quamdiu in Belgio fuerit, quominus oblata rebellibus gratia ad* Regis

Inde Rex Danus super eadem re scribit ad Alex.

6 Nov. 1586. Qui sic respondet:

Regis Dominique sui obedientiam illos revocaret : neque in præsens Majestatis ejus operam, quam beneficii loco ducebat, ullo modo aspernaturum. Mitteret proinde quos & quando vellet : securitatem loci non defuturam, modo sibi persuaderet, immotum Philippo Regi, Religionem à majoribus traditam sarctam tectamque adversus novitia concionalium hominum commenta perpetuo servare : & æquiore illum animo passurum, jacturam provinciarum facere, quam easdem cum jactura Religionis obtinere. Verum Daniæ Rex, seu desperato successu, seu potius offensus Fœderatis provinciis, quod ejus legatus ab earum militibus captus, exutusque litteris fuisset; non modo progressus ultra non est in suscepta alieni negotii cura, sed ad propriam ulciscendam injuriam, recentis apud se Hollandorum navibus, animum iramque vertit.

1587.

Phil. R.

Sed Rex non ultra progressus est.

At calebat interea, (nihil concessantibus Grafigna, atque Deloo) concordiæ spes ac propositum, inter Anglos ac regios Belgas, scriptis inde à Burghlæio, & Crofto, ad Perenottum Campinii Dominum; & ad Præsidem Richardottum: atque ab his ad illos peramicis litteris de rei componendæ via modoque; secutis ad hæc Reginæ ipsius, atque Alexandri consimilibus litteris, promptum invicem animum testantibus, operamque pariter pollicentibus. Sed, ut non mens & consilium utrinque par erat, & de pace agitantes, aliud à pace propositum habebant; ita negotium modo remittebat, modo, ut conducibile partibus, intendebatur. Novissima ante Scotæ Reginæ mortem conjuratione, simul auctis de gallico in Londinensi aula legato suspicionibus; auditisque eodem tempore infaustis per Belgium processibus armorum Angliæ; Regina intuta domi, foris spreta, utrobique anxia, urgendæ pacificationi accuratius intendit, quo & aliquem sollicitudinis aculeum Gallorum animis incuteret, & cursum victoriarum Alexandri, spe pacis intersisteret. Hinc ejus ad Alexandrum solito

Fervet pacificationis negotium: Feder. Campigni frater. Car. Granvell. scriptis ex Anglia in Belgium, & hinc in Angliam litteris: utrinque callide.

Alba Spl. neus.

Caussæ cur pacificationem urget Regina,

8 Febr.

1587. *per litteras ad Alex.* *Hispan. Rex. & ad Fœderatos Belgas,* *& causa cur Alex. in eandem incumbit,* *27 Febr. Reginæ respondens.* *Cadix. Dracum mittit in Hispaniam Regina,*

lito blandiores litteræ, quibus illum ad legatos deligendos, locumque colloquii, ac tempus designandum invitabat, nihil moratura, ut ajebat, quin eam controversiam, se inter, & fratrem Regem, tam æquo amicoque medio & conciliatore componeret. simul messis ad Fœderatas Belgarum provincias bis terque nunciis, litterisque, eos hortata est, contra quam alias factitaverat, ad colloquium cum Parmensi de pace ineundum, communemque causam conjuncta opera pertractandam; testata, si contumacius ipsi abnuerent, se quidem à suscepto de pacificatione consilio non recessuram. Nec aliis artibus Anglam petiit Alexander, quam quibus ab ea petebatur. Nam quum responsum ad Reginæ litteras aliquandiu distulisset; audito, agitandum in regni conventu de Fœdere cum Gallis Germanisque Protestantibus sanciendo; nihil moratus componit ad eam litteras, actisque gratiis, quod tantum sibi ab ejus Majestate tribueretur, nullam fore in se conficiendæ rei moram affirmavit. Ideoque arbitrium loci, quo legati designandi convenirent, se Majestati ejus remittere, modo neutrius esset partis; ne, si alterius foret, obsides ea pars mittere (quod rem protraheret) cogeretur. id vero se honori ejus, & celeritati pacificationis attribuere. Neque hoc contentus, idem litteris peragi voluit à Richardotto cum Burghlæio, & Crosto, atque aliis Regni Senatoribus, quos ab hujusmodi Fœderibus quæ cum Gallis designabantur, tanquam belli apparatibus alienos non ignorabat. Et res utrinque fluebant ex sententia: quum hinc Slusæ obsidium, illinc navium Gaditano in portu incendium, spem omnem concordiæ propemodum perdidere. Etenim Reginæ de bellico per Hispaniam apparatu per sollicitos nuncios recens admonitæ visum est, in Hispaniæ littora Franciscum Dracum, notum maritimis expeditionibus nomen, immittere, ad Hispanorum vires explorandas, & quidquid ex eo apparatu posset, corrumpendum. Sed antea festinata

nata ad Alexandrum epistola peracriter de Rege conquesta est. Inter alia: *Haud latere se scribens, quæ in caput suum cudantur: gladiumque, qui sibi cladem minitetur, providere. Sed non esse adeo abjecte se genitam, ut injuriam sibi à quoquam fieri ignaviter latura sit, aut nimici gratiam indigne sit deprecatura. Singulis ferme hebdomadis, in publicis rerum Hispanicarum, quæ circumferuntur, nunciis, inque privatis multorum inde in Angliam litteris, scriptum ab se legi,* HOC *anno fore occasum Angliæ. jamque Hispanos, venatoris illius persimiles; qui membra lupi nondum capti liberaliter in amicos dividebat, Angliæ Hiberniaque regna inter se esse partitos. Non tamen ob hujusmodi minas, regium pectus suum aliqua ex parte concidere: immo spem habere, posse se adjutam ab ea, quam sæpius experta esset, Dei manu, vanas hasce potentias infringere, digneque tueri regna, quæ à Deo, atque à natura tradita sibi, hereditaria possideret.* addit tamen, *Non idcirco se à proposito pacificationis amoveri, quam confici non alio libentius administro, quam Parmensi Principe peroptaret.* At Reginæ indignationem longe major, quam ipsa speraverat, clades extendit. Namque Dracus (libet enim rem carptim breviterque perstringere ex ipsius Gaditanæ oræ Præfecti, Petri Castelli litteris, ad Antonium Guevaram, generalem Beticæ Quæstorem) missus, uti dicebam, ab Angliæ Regina cum septem & viginti navibus, magna electorum militum, & grandium tormentorum, igniumque missilium copia instructis, in Gaditanum fretum vela convertit. Erant in Gadium portu navigia permulta, pleraque (exceptis triremibus septem) cum mercibus, & nautica supellectili, partim ex Indiis recens advecta, partim in Indias propediem navigatura. In hæc nullo hostium metu, ac sub portus propugnaculo secura, Dracus, qua erat audacia, fulminis instar incurrit. Primumque Genuensem navem in Orientem mox soluturam, crebris laceram ictibus, submergit, tum naves quinque in novam Hispaniam ac-

1587. & ad Alex. scribit in hunc modum. 5 Apil. Ex Reginæ originali Gazette.

Dracus in Gaditana ora,

30 Aprilis. 1587. Andalusia.

multa Regis navigia

aut submergit,

1587. accinctas: ad hæc urcas quatuor, (septentrionalis navigii genus est, forma ac magnitudine parum infra communes naves) quæ à Malaca paulo ante portum intraverant, immisso igne succendit. Neque occursu territus regiarum triremium: quod eas minoribus tormentis armatas, atque adeo innoxie jaculantes, ipse majoribus machinis certius feriret: solum retracta paulum classe, ne à portus propugnaculo læderetur, extra navalia non procul ab Herculæo freto, ingentem Marchionis Sanctacrucii navem invadit, & cremat: biremem gallicam eodem incendio absumit, alias fugat, capit alias, omnia terrore nominis sui complet. ex viginti quatuor navigiis, quæ aut incendit, aut submersit; sex in Angliam abduxit mercibus onusta, æstimata mercium jactura, eodem Petro Castello rationes minutim subducente, centum septnaginta duorum millium aureorum; quorum septemdecim millia Regi, reliqua privatis mercatoribus periere. Vix audita sunt hæc in Belgio, quum simul advenere ex Anglia litteræ, ad Richardottum aliæ, aliæ ad Campinium, ad alios aliæ: quibus Drachi factum nequaquam Reginæ probatum fuisse, affirmabatur: *Missum quidem illum ad navium numerum per Hispaniæ portus observandum, & illarum conjunctionem impediendam; ubi tamen Regina ex ultima Parmensi epistola solito propensiorem ejus ad pacificationem animum introspexerit, tradito etiam sibi arbitrio loci, quo legati convenirent; illico à se per celerem nuncium Draco imperatum, ne quem ex Regis Hispani portubus intraret, neve hostile aliquid per ejus maria usquam moveret. tantum an vera essent, quæ de belli consilio, deque apparatu classis evulgabantur, indagaret. Sed Regina mandatum Drachi festinatione præventum. quem tamen, ut illa interminata est, non impune, quum advenerit, abiturum.* Horum certior factus Alexander, etsi quantum fidei habendum Anglæ Reginæ non ignorabat, tamen ne, si injuriam agnosceret, intersistere cogeretur pa-

aut succendit,

galeone galeotta.

aut mercibus onusta abducit in Angliam.

14 Maji. 1587. Anglorum litteræ factum excusantium.

pacificationis cursum, quem continuari, consilium Regis esset; dissimulandum in præsens existimavit. responderique à Richardotto voluit, *Hostile facinus apud Gades, malle Parmensem Ducem à pirata latrociniis assueto acceptum agnoscere, quam ultra quærere: ideoque illum; nihil inde remissa pristina voluntate, non aliud ad rem conficiendam, nisi Regina de loco sententiam expectare.* Quæ eo tendebant, ut à novo scilicet auxilio ex Anglia submittendo Slusanæ urbi, quam obsidione aggressurus erat Alexander; Anglæ animum distraherent suspenderentque. Et vero non nisi post obsessam clausamque urbem, intellectæ sunt artes. creditusque est Alexander voluisse obsidione ejus urbis, quæ præcipuo Reginæ præsidio tenebatur, ulcisci Gaditanam cladem. secutæque sunt querelæ ab Anglicani ærarii Præfecto; atque ab aulæ regiæ Censore transmissæ, Elisabethæ nomine, adversus Alexandrum: *Quod is per occasionem ineundæ pacis, Reginæ curas avertisset à Slusæ præsidio. quam urbem ab Anglo milite custoditam nunquam illa sibi persuasisset attentandam ab eo, qui tantum concordiæ studium præseferret. stare tamen Reginæ propositum urgendæ pacificationis. quin immo brevi nominaturam, quos ad hanc rem designavit, legatos suos: proque eorum conventu, aliquot loca significaturam, ex quibus Dux Parmensis eligeret, quem voluerit. Processura hac autem omnia multo securius, ac tempestivius, si Dux retractis à Slusana obsidione copiis, intermissoque paulisper armorum usu, pacificator malit esse, quam hostis.* Sensit Alexander ad hasce demum inducias callide referri tam cito placabilem Anglæ querimoniam. Nec recusato, ad quem vocabatur, ludo, exceptam scite pilam quamvis oblique fallaciterque submissam, eadem arte remittendam putavit. Itaque haud aspernatus oblatum de armorum cessatione negotium, usui nempe sibi futurum, quod speraret, dum ultro citroque commearent nuncii litteræque; Reginam destinato ad solvendam Slusæ obsidionem subsidio supersessuram;

1587.

29 Maji. Drach. Responsum Belgarum.

Alex. dissimulat, ut securius Slusam obsideat.

Obsedit Slusam mense Iunio.

Burghlaius Croftus. Anglorum querelæ audita obsidione.

Ri-

1587. Belgarum responsio. Richardotto, Campinioque mandavit, Anglorum querelis ut responderent, *Ab Regina haud jure perstringi Parmensem Ducem: quasi vero Regi non liceret e suis urbibus pellere externum militem, quem mittere in alienas terras licere sibi Regina existimaverit. Ad ejus autem urbis obsidionem motum esse Ducem non aliunde, quam à Slusanis ipsis, quos assidue per Flandriæ maritima prædabundos omittere non potuisset, quin ceu feras, ne impune perrumperent, intra suorum claustra murorum coërceret. præsertim quum ad hoc & Flandrorum querimonia urgerent, & submissa ab iis stipendia invitarent. Armorum usum, inconsulto Rege intermittere, haud integrum Parmensi esse: in Hispaniam illum jam super ea re litteras dedisse. Interim venturis ex Anglia legatis non modo securitatem viarum, sed honorificos ubique occursus, ac debita Reginæ obsequia per Regis provincias allaturum.* Et tamen quum & Alexander Slusam premeret, mox etiam caperet: & Angla post dilatam aliquandiu Slusæ opem induciarum spe, missis illuc novis armatorum copiis hostem ageret; calebat nihilominus utrinque negotium pacificationis: & armorum injuriæ mutuo illatæ acceptæque neutros ab ostentatione concordiæ retardabant. Adeo utriusque partis intererat, dissimulare, se decipi.

LEGATI ex Anglia de pace, Garterio. Et jam ab Anglia solverant legati Henricus Comes Derbiæ, eques Georgianæ periscelidis, & Guilelmus Broocus Cobhamus quinque Cantii portuum præfectus, & Iacobus Croftus Regiæ Censor, cum duobus legum peritis Valentino Dalo, & Ioanne Rogerlio. qui Ostendam appulsi, nobilem è suo comitatu virum Brugas misere, gratias Parmensi agentes, quod qui ex ipsis per belgicos hispanorum portus iter fecerant, eos non secure modo, sed etiam magnifice ac splendide ubique locorum excepisset. (officia utrimque:) submisso statim nobili aulico ab Alexandro, gratulatum eorum adventum, addito sub famuli veste bellicæ rei machinatore, qui per eam occasionem, Ostendæ munitiones contemplaretur. (non sine aliquo militari astu. Ingegnero.) At Fœderatæ provinciæ quamvis à principio de-

destinavissent Philippum Marnixium Aldegundium, qui conventui pro Ordinibus interesset, tamen postea mutarunt, firmato animo de pace cum Hispano non agere. Interea magna in planitie inter Ostendam, ac Neoportum figi explicarique tentoria jusserat Alexander: atque in hunc locum, uti medium inter Regis Ordinûmque urbes, Anglos invitavit; allegatis illuc Regis nomine ac suo, Comite Arembergio aurei Velleris equite, Perenotto Campinii Domino, Richardotto Artesiæ Præside, cum Masio Brabantini fisci Præfecto, & Garnerio à Secretis, qui ab Ostenda egressos Anglos, obviam facti è Brugis, in tentoria superbe ornata deduxere. Hic postquam à belgica nobilitate salutati, mox regia excepti lautitia sunt; in tabernaculum seorsim ab aliis negotium prægustaturi convenere. Extabat in campi medio perquam amplum augustumque tabernaculum, ad colloquium legatorum: circum, minora tendebantur, legatorum comitibus, Belgarumque, & Anglorum Proceribus attributa. Procul hinc atque inde, ab Ostendæ quidem latere, septem peditum signa Chiliarchus Anglus in belli speciem explicaverat. Neoportum autem versus, aliquanto plura Mottæus, instructis militarem ad pompam cohortibus, continebat. Duo in hoc congressu acta. Inspectæ primum expensæque utrinque legatorum de pace agendi facultates. Et quamvis Regiorum litteræ à Parmensi tantummodo subscriptæ, acceptæ tamen sunt, quod translatam in eum à Rege potestatem comperissent. Postea de urbe conventui designanda agitatum. Quumque Angli Ostendam præferrent, Regii omnino respuerent, adeo ut Londinum potius in Angliam ituros se dicerent, quam Ostendam, aut in alia rebellium loca; cessere non gravate Angli, & Burburgum Hispanarum partium oppidum, Caleto vicinum, unde brevior in Angliam nunciis via, delegerunt, nullis petitis obsidibus, sed freti, uti dixere,

1587. Legatus à Fœderatis nullus.

Locus colloquii.

Legati ab regiis partibus.

Fiscale.

28 *April.* Vtrique conveniunt.

tentoriis superbe ornatis, & militariter munitis.

Colonello.

Londra.

Burburgi conveniunt legati.

Alexan-

1587. Alexandri fide. Quo sub medium Maji mensis quum venissent, illico apparuit, conventum fore diuturnum. Nam quum Rex persuasum haberet, metu inductum ab Elisabetha de pace colloquium, Alexander tamdiu moram trahere disceptando jussus erat, dum de classe Vlissipone composita, atque adventante admoneretur. Et Reginæ non minus quam Hispano cordi erat hæc mora: quod speraret terendo dies per hujusmodi congressus, se tantum temporis insumpturam, donec elapsa navigandi opportunitate, maritimis Hispanorum armis peti Anglia eo quidem anno minime posset. Hinc primo in conventu vocavere in dubium Angli, quas admiserant Regiorum facultates, jussi videlicet à Regina non acquiescere, nisi litteræ, subscripto Hispani Regis nomine, proferrentur. Quibus post dies aliquot prolatis, agi de conditionibus cœptum est. Atque inter alia, hæc præcipue petivere Angli, Vt ante pacem, induciæ Belgis, Anglisque, & Hispanis communes decernerentur: ut è Belgio emitterentur externi milites, Belgis graves, finitimis suspecti: ut religionis arbitrium Fœderatis provinciis indulgeretur. Quibus responsum à Regiis comperi in hunc modum. Nimis quam ample cessationem armorum peti. nec Reginam debere sollicitam pro illis esse, qui continuata rebellione, arma Regis quotidie provocent. se tamen in oppidis, quæ Regina per Belgium pignoris loco possideat, inducias, manente colloquio, non ægre pacturos. Externorum missionem sæpius concessam, semper exitialem regiis partibus extitisse: & armatis circa Gallis, Anglisque, & Hollandis, par non esse, tam fido Hispanorum præsidio Regem exarmari. Denique Religionem suis in provinciis, provinciis ipsis cariorem Regi esse, ac perpetuo futuram. nec æquum videri, pro Belgis hæreticis Reginam petere, quod pro Anglis Catholicis ipsa peti nolit. In novissimo colloquio, de restituendis Regi portubus oppidisque, quæ in

à quibus de industria protrahitur colloquium. Lisbona.

Proposita ab Anglis. Induciæ ante pacem: missio externorum ex Belgio: libertas conscientiæ in provinciis Fœderatis.

Responsio belgarum: Ostenda, Berga ad Somam, Flissinga, Brila.

Proposita à Belgis,

in Elisabethæ manus tradiderant Belgæ, disputatum est. Affirmabant Angli, si pax sanciretur, Reginam haud recusaturam, quod poscebatur; modo ei pecunia ab Ordinibus debita rependeretur ab Rege. At illi negabant, hujusmodi summas assensu Regis mutuas ab ea datas: & si rationes subducerentur, quantam vim auri fore, quod ex Regina reposci posset ob Regis impendia, ex quo illa rebelles Belgarum populos foverit? Hæc agitantes legatos fama vicinæ hispanæ classis, ac tubarum pæne tormentorumque fragor exterruit: aversisque alio mentibus conventum, post trium mensium concertationem, repente dissolvit. Reversis in patriam Anglis, unum ex eis actum in carcerem Reginæ jussu accepi, quod mandatorum limites super restituendis portubus transiliisset: sive is vere transilierit, seu potius Elisabetha imbecillitatis confessionem verita, si in eas conditiones, quæ rejectæ fuerant, descendisset, culpam in Legatum transferri voluerit. Ego certe in arcanis ex Anglia litteris legi; Reginam super ea locorum restitutione, adhibitis in consilium Leicestrio, Valsingamo, & Amicio Powletto, quum hi Bergas quidem ad Somam, atque Ostendam, non autem Brielam, neque Flissingam reddendas percenserent, respondisse, Certum sibi esse, si pacis intersit, omnia pariter Hispano restituere. Ex quo responso provenisse legati facilitatem conjici potest. Sed inusitatum non est, ut Principes errata sua, ministrorum pœna, si è re fuerit, tegant: bis interim errantes, dum peccant ipsi, & alios prò se puniunt.

1587. restitutio oppidorum. Responsio Anglorum. *Hispani.* Disceptatio de pecunia belgis mutuo data. Sed ad famam hispanæ classis dirempto colloquio, *Iacobus Crofius.* redeunt in Angliam legati: uno eorum punito ab Regina.

Iam vero, ut expeditionem Britannicam propius aggrediar, ad quam respexisse creditus est, qui hunc annum octogesimum octavum fore ingenti calamitate memorabilem, & mundi climatericum, scripsit uno fere sæculo ante hoc bellum, Regiomontanus. Consilium in Angliam convertendi arma, quæ hoc demum tempore mota sunt, agitasse animo Philip-

BELLVM Anglicum, prædictum à chronologicis, *Io. Regiomont.* 1479.

pum

1588. destinatum ab Rege hac peculiari cura. Angliæ. pum Regem ab anno usque octogesimo tertio, in ejus ad Alexandrum litteris comperio: in quibus mandat, quam accurate confici descriptionem portuum, castellorum, fluminum, marisque tractuum, quibus aditur & munitur insula, atque ad se transmitti. Quod ab Alexandro per homines locorum gnaros, addito Centurione Plato, militari architecto peractum est, eodem Plato cum descriptione post in Hispaniam profecto. Etenim multa Regis indignationem stimulabant adversus Angliæ Reginam, tanto quidem acriore sensu, quanto pro beneficiis, proque vita ipsa, quam ei bis terque se dedisse Rex affirmabat, dum conspirationum insimulatam, è carcere, capitalique judicio liberaverat; pro his aliisque promeritis alias super alias accepisse se indesinenter injurias agnoscebat. Viderat statim ab initio Principem Orangium, ac Belgarum populos, consilio, pecunia, milite, ad defectionem ab illa concitatos: Indiarum provincias à Draco, à Conditio, ab aliis ejus emissariis vexatas ac direptas: regiam pecuniam interversam, ac naves in Anglia retentas: Antonium pro Lusitaniæ Rege habitum, atque in Hispanos armatum: Alenconium spe nuptiarum in Angliam allectum, atque inde in Belgium ad capiendam Brabantiæ coronam instructum. Ad hæc, atque ad horum similia, quæ utcumque Rex dissimulaverat, ultionemque distulerat: ubi novissime (nempe quo tempore Parmensis virtute Ducis plerisque provinciis obedientiæ restitutis, reliquæ secuturæ sperabantur) sensit, ab Angla hostem professa, susceptum Belgarum patrocinium, & tanquam denunciato palam bello, immissum magnis cum auxiliis Leicestrium, ac populos in defectione contumaciaque armatos; enimvero plus nimio coargui patientiam suam ratus, statuit feminæ audaciam aliquando compescere. Accessit invitamentum à Pontifice Xysto: qui Elisabetham atrocioribus quotidie modis in Religionem catholicam sævientem, post-

Margin notes: Ingegnero. — Causæ quæ Regem ad illud impulere. — dum Philippus Angliæ Rex erat. — Prima causa, Rex. — secunda, — tertia, — quarta, — quinta, — sexta, — septima causa adhortatio Pontificis, Xyst. V.

postquam cælestibus armis frustra corripuerat, vim bellumque insuper objecturus, Philippum Regem hortatus fuerat, ut pro suo, quo inter Principes gloriaretur, Catholico nomine: proque vetere in eam insulam caritate, cujus ipse regnum administrasset, ad expeditionem se accingeret, qua & privatos regnorum suorum, & publicas Religionis injurias ultum iret. Addiditque præterea Pontifex, haud se bellicorum onerum immunem velle: sed (uti Comiti Olivario legato pollicitus est, atque hic Regi aperuit, Rex autem Alexandrum aliquanto post admonuit) quum primum sibi nunciaretur, regium militem in insulam intulisse pedem, se illico ad belli continuationem decies centena nummum aureorum millia soluturum. Quod magis Xysti magnanimitatem ostendit, quam belli subsidium fuit. quippe, ut partem hujus summæ aliquam Pontifex elargiretur ante præfinitum hoc tempus, nullis adduci potuit aut Hispani legati, aut Cæsii Comitis à Parmensi Duce propterea Romam missi, persuasionibus. In eo autem gratificari Catholico Regi non omisit, quod ejus rogatu, Cardinalem creavit Gulielmum Alanum Lincastriensem, virum de Religione, deque Anglia præclare meritum: qui oblatam à Gregorio Tertiodecimo purpuram, raro modestiæ exemplo, subterfugerat. At nunc accipere id honoris Xystus Alanum voluit, quod, uti Catholicus avebat, designaret hominem, velut alterum Polum, Angliæ legatum; ideoque ad Regem scribens, monet, ut quoniam ex ea creatione in Britannici belli consilium Romæ penetratum sit, classem educere quam primum festinet, ne vulgata per insulam expeditione, Catholici durius illic interea divexentur. Igitur Rex firmato in bellum animo, ante omnes Parmensi Duci consilium suum aperit, eumque expeditionis Ducem instituit, addito qui rem maritimam cum imperio regeret, Alvaro Bassano Sanctæ Crucis Marchione. Erat hic Oceani Præfe-

[Margin notes: 1588. | qui grande subsidium offert ad hoc bellum: | *Henr. Gusmanus.* 8 *Iul.* 1587. | 10 *Novemb.* 1587. | & legatum designat Gulielmum Alanum: | *Reginaldus Polus Card.* 7 *Augusti.* 1587. | Rex expeditionis Ducem Alexandrum, & classis præfectum Sanctacrucium nominat;]

1588. Præfectus, maritimis expeditionibus ea tempestate percelebris: ac nuper ad Tertias insulas, navali pugna adversus Antonium Lusitanum, magnis Gallorum Anglorumque viribus bella reparantem, bis victor. Huic Rex comparandæ classis per Hispaniam, Lusitaniamque: & Alexandro cogendi in Belgio exercitus, quem adjumento hispanæ classis in Angliam trajiceret, partes attribuit: utrique magnopere admonito, ut caverent, ne destinata ad hostes emanarent. Farnesius actis oblato pro munere gratiis, laudavit apprime consilium tam pii gloriosique belli, cui speraret (nisi ejusdem insulæ delicta præpedierint) adfuturas non minus in cælo auxiliares eorum copias, quorum sanguis pro Religione per Angliam fusus quotidie clamet ante Deum: quam eorum, qui fortunarum patriæque jactura post fidem habita, varias in terras profugi, votis precibusque pugnaturi sint. Nec omisit Majestati ejus expendendum indicare, quoniam tanti apparatus belli clam haberi neutiquam posset, Elisabetham facile suspicaturam, quippe sui consciam, id molis in Angliam obverti: ideoque sibi præ ceteris adjuncturam finitimas Gallorum vires in Austriacæ domus perniciem ultro coëuntium. quum autem ab aliquot mensibus per gallicum cælum nubes aliquæ attolli civilium discordiarum gravidæ cernantur, ac signa vicinæ tempestatis prænotentur; optimum factu videri, si non ante ab Hispania moveantur arma, quam, confligere inter se Gallis incipientibus, securus ex hac parte catholicus miles Angliam aggrediatur. Rex probato Alexandri consilio, quantum gerendi belli certus qua data opportunitate, tantum de ordine administrandi sollicitus, quoniam commodum aderant in aula Ioannes Baptista Platus, quem Rex acciverat, super Angliæ descriptione ab eo aliqua percontaturus: & Gulielmus Stanlæus, qui post traditam Parmensi Daventriam, ut ante retulimus, in Hispaniam venerat, ab Rege honorifice habi-

Alexandri monitum Regi transmissum.

Rex consultat de ratione administrandi belli.

habitus, atque uti miles belli sciens, & notæ jam fidei, in consilium adhibitus est. Vtrumque de ratione incœptandi hujusce belli privatim consulere, uno tantum Sanctacrucio præsente opportunum duxit. Ac Stanlæus quidem, ante Angliæ aggressionem, petendam Hiberniam censuit. *Mare illic portuosum esse: captoque Vaterfordio munitoque, posse aut vicinam objectamque Angliam tuto invadi, quippe parato illo portu ad receptum hispanæ classi: aut si in Hiberniam progredi libeat, insulam armis obtineri posse. Quindecim annis se apud Hibernos arma gestasse, exploratos sibi locorum situs, armatorum vires, incolarum ingenia. esse Hibernorum plerosque, veterum sacrorum perquam retinentes, omnes fere Anglorum imperium moresque pertæsos, eoque perfacile partibus adjungendos. Denique in se recipere*, (quod etiam Parmensi Duci ipse promiserat, libelloque tradito explicaverat) *si sibi millia sex veteranorum militum: si arma, totidem hominibus armandis: si pulvis bellicus, si annona tres in menses tribuerentur, se in Majestatu ejus manus insulam adducturum. Qua adducta, habituras hispanas classes portuum commoda, & classiariis alimenta: suppeditaturam insulam equites non contemnendos, pedites nunquam sex millibus pauciores, egregie omnes exercitos, atque adversus Anglorum nationem in primis animatos: &, quod caput est, petitam inde hispanis viribus Angliam, frustra, capta Hibernia, reluctaturam. Nimirum ut urbes expugnatis suburbiis, sic regnum, si adjacentia subtrahas, non diu stare.* At vero Platus, etsi quæ dicta à Stanlæo fuerant, non improbabat, plus tamen momenti in Scotia Angliæ contermina reponebat. *Multa in eo regno coqui. venisse, dum discessum è Belgio ipse parabat, ad Parmensem Ducem Scotorum Chiliarchum Gulielmum Simplium, juvenem egregie pium, audentemque, atque alios cum eo è primaria nobilitate, auxilium à Duce postulantes, ac magna, adversus Angliæ Reginam conspirantibus jam multis, pollicentes, non sine spe, Regem ipsum ad ultionem matris attrahendum. Id ante omnia, suo quidem judicio, perurgendum: neque*

1588.

Stanlæus censet, Hiberniam prius invadendam

& se offert. Hibern.

Platus prius Scotiam aggrediendam.

Colonello.

1588. *que prius Angliam, quam Scotorum armis implicitam, hispanis navibus invadendam, incœpta aggressione ab insula Vecti.* *Objacere illam Angliæ, brevi euripo interfluente, veluti munimentum tutelamque duorum portuum, qui præcipui in continenti Britannia numerentur. Munitam quidem præsertim à natura insulam esse. quam olim cepisse, gloriæ datum sit Vespasiano tunc Claudii Cæsaris legato. tamen quomodo in potestatem redigi queat, monstratum esse Parmensi Duci à Ioanne Wercelleio nobili Anglo. qui uti vetus loci incola, detecturum se spopondit situm sibi unice observatum, quo appelli naves, intrarique insula, atque intra spatium viginti quatuor horarum obtineri possit. Ad hæc autem, ne quid subesse fraudis existimetur, Hispanis offerre se Anglum & loci indicem, & fidei obsidem.* Hæc fatus, Vectem insulam in Angliæ delineatione, commentariumque super ea re Parmensis jussu accurate confectum Regi considerandum obtulit. Nihil horum Sanctacrucio displicebat, tantum instabat, ut expenderentur omnia, circumspecteque educeretur ea classis, in qua hispani vires imperii veherentur. ac propterea existimabat, portum prius aliquem sive in Hibernia, sive, quod mallet, in Hollandia Zelandiave, pertentandum: eoque capto, atque adeo tecta à tergo classe, expeditionem secure prosequendam. Cum Sanctacrucii sententia mire congruebat Alexandri responsum, qui multis ab Rege de ea expeditione consultus, composita per eos dies epistola, Majestati ejus inter alia sedulo reputandum rescripserat, Britannicum mare fœdis horrendisque tempestatibus obnoxium, cæcisque syrtibus insidiosum esse: atque adeo temere in hæc discrimina hispanam classem immitti, si non prius ei receptus in portum aliquis contra maris adversa statuatur. Atqui nullam esse tam in regiis provinciis, quam in reliquo Belgio stationem tantæ classis, quantam apparari par est, omnino capacem, præter Flissingam. Huc igitur vertenda primum arma: atque hoc portu in potestatem

Vectis.

Portesmonth. & Hampton. Suet. in Vespasiano.

Sanctacrucius portum aliquem prius capiendum:

idem sensit Alex.

1 *Augusti.* 1587.

portumque Flissingæ proposuit.

testatem redacto, tum vero adversus tempestatem ventorumque minas, prompto classi perfugio, prudenter ac tuto navigandum. In qua deinde sententia tanto firmius inhæsit, quanto post captam Slusam, facilius expugnari Flissinganum portum sibi persuadebat. Itaque Regem scriptis rursum litteris, obnixe rogavit, ut attentandæ Flissingæ spatium sibi permitteret, antequam in ea maria hispana classis, stationis incerta proveheretur. polliceri se Majestati ejus, divina fretum ope, multo quam Slusam celerius portu potiturum. Sperabat autem Alexander, ut ex ejus litteris conjicio, si Flissingam cepisset, persuasurum se Regi, ut classem, mutato ordine, ad reliquum Belgium pervincendum converteret: unde Anglia Batavorum munimento nudata certius adiri, atque expugnari posset. Nempe quod sæpe incassum petierat à Rege, ut conatum semel omnem perdomandis provinciis adhiberet, eum nunc adhibitum, sed in Angliam destinatum, detorquere in Belgium satagebat. Sed Rex passurus haud erat ampliorem moram, quod, ut ei respondit, & turbatæ jam res in Gallia, & minor è Germania metus raris inde militum evocationibus, & aversa alio Turcarum arma, opportunum expeditioni tempus omnino præscriberent. Vrgebatque deliberatum jam bellum indigna Scotorum Reginæ cædes: cujus ultionem ad Principes pertinere omnes Rex ajebat, quorum scilicet omnium violata in eo scelere Majestas videretur. Itaque de iis, quæ hinc à Stanlæo, inde à Plato, ac Sanctacrucio proponebantur, sententiam Rex suam prolaturus, negavit, novos sibi hostes in Hibernia quærendos: & apud eam insulam, aut alibi portum armis capere, ex quo gradus fieret in Angliam, lentum esse negotium. quantumque moræ protraheretur, tantum spatii ad instruendam defensionem hostibus indulgeri. Ideoque Sanctacrucium, ut festinaret, neve nimia circumspectione, belli opportunitatem cor-

1588.

15 Septemb. 1587.

oblique aliud sperans. Flissinga.

Sed Rex à temporis opportunitate,

& à Scotorum Reginæ cæde permotus

non probat consultorum cunctationem.

1588. corrumperet, serio admonuit. Consilium fovendi Scotorum arma, Alexandri prudentiæ permisit: mandavitque ad eum scribens; *Ne propterea intermitteret, quem cœperat, hominum armorumque apparatum: sed audito, solvi è Lusitania classem, instructum ipse procinctumque in Belgio exercitum haberet. sic enim ex composito rem, Deo duce, administrandam, ut Sanctacrucio in conspectu Angliæ classem continente, ipse milites suos paratis jam ratibus impositos, sive in Vectem insulam, sive quo monstraretur, festinato transmitteret. Interim Sanctacrucii partes fore, classe in omnem belli occasionem intenta, trajicientes Belgas eo usque defendere, dum illos ab hostili, quæ se opponeret, classe, tutos appulsosque conspiceret.*

28 Octob. 1587. aperitque sententiam suam Alexandro scribens.

Alexander accepta Regis deliberatione, curas inde omnes sollicitando militum delectui, fabricandis ratibus, fovendis externorum motibus, ordinando pro se absente provinciarum regimini, tanto pronius intendit, quanto per eam occasionem Hispanas præsertim atque Italicas legiones, quas supra modum attenuatas jampridem querebatur, suppleturum se copiosius aliquando speraret. Erant ei legiones Hispanarum tres, Italorum duæ, præter alias aliarum nationum. Hispana Christophori Mondragonii in centuriis viginti septem, paulum supra mille ac ducentos milites numerabat: ex quibus ferme trecenti in præsidiis agitabant, nongenti castra sequebantur. Ioannis Aquilæ legio in viginti quatuor centurias distributa, milites non plures mille ac ducentis recensebat: à quibus quingentos abstraxerant præsidia, septingenti in campo militabant. Francisci Bobadillæ legionem centuriæ una & viginti, milites mille ac nongenti conficiebant: omnes sub signis, nulli in præsidiis erant. At legiones Italicæ Gastonis Spinulæ, & Camilli Capisucchi eo decreverant, ut in centuriis septendecim vix mille ac sexcentos simul explerent. quorum trecentis ad præsidia sepositis, sexcentos ad prælia succinctos Spinula ducebat,

Status Regii exercitus.

Hispanæ legiones tres: Italicæ duæ.

Spin. Comes Eruay Capisuc. Marchio Podiicatini.

bat. Capisucchi milites infra septingentos, in octo centurias contracti, omnes armis campestribus attinebantur. Has ergo suppleturus legiones Alexander, ac novas, uti cum Rege statuerat, additurus, ad legenda per Italiam minimum quatuor hominum millia, Blasium Capisuccum lanceariorum turmæ ductorem, virum militiæ impigrum interritumque illuc jam allegaverat. cum litteris ad Xystum Pontificem, ad Genuensium Rempublicam, atque ad Vrbinatium Ducem, Regis nomine oratos, ut sui in provinciis delectus haberi ne gravarentur. mandaveratque eidem, ut ex patentibus Centurionum legendorum litteris, aliquas honoris causa Pontifici, ac Duci offerret, ut, si illis videretur, Centuriones arbitratu suo dicerent. nam Respublica quadringentos & quinquaginta è Corsica centuriandos Flisco jam permiserat: tanta, ubique locorum, alacritate accurrentium ad danda belgicæ militiæ nomina, ut centuriæ, quas non plures tredecim scribi mandatum erat, omnes destinatum trecentorum peditum numerum facile excesserint. Certe centuria Syllæ Barignani quadringentos ac triginta, Celsi Celsii quingentos ac octoginta tres, Marchionis Rangonii sexcentos & quatuordecim numeravere. Lustratos autem in Insubria à provinciæ Gubernatore Carolo Terranovæ Duce, & à Blasio Capisucco, repertosque omnes cum Corsis paulum supra quinque millia, Blasius in Belgium duxit, nullo sub tribuno, quippe supplendis Camilli Capisucchi, & Gastonis Spinulæ legionibus destinabantur. At Neapolitano in Regno, jussu Regis, à Prorege, Mirandæ Comite, accurate lecta quatuor peditum millia Tribunum ductoremque habuere Carolum Spinellum, expertæ sæpius inter arma virtutis. Nam & in Neapolitano bello adversus Guisium Ducem, honorarius miles: & in navali ad Echinadas prælio, duarum triremium ductor: & in Lusitana expeditione, trium peditum millium Tribunus,

1588.

Ad has Italicas supplendas,

mittitur in Italiam Blasius Capisuccus, *Marchio Momerii.*

Dux Vrbin.

Resp. Gen.

lecti milites, *Syll. Pisauren. Cel. Rom.*

lustrantur in Insubria. *8 Iul. 1587.*

Additur his legio Neapolitana, Spinello Tribuno.

 bunus,

1588. bunus, strenue ubique rem gesserat. Vt merito illum, ejusque legionis Centuriones viginti, ex Neapolitana omnes nobilitate, magnopere laudaverit commendaveritque Prorex ad Alexandrum scribens: nec laudes supra virtutem reperit Alexander. legionemque ipsam quum primum spectavit insigni vestium armorumque cultu perornatam, sicut videri sibi legionem theatralem, certamini accinctam ludicro, festive tunc dixit: ita illam postea in martis campo, armis decretoriis pugnacem ac victricem sæpius expertus est. Ad Hispanorum autem delectum, quorum sex millia Rex promiserat ab Hispania, jampridem secreverat Alexander in Belgio ex veteranis signiferis, octodecim: eosque in Hispaniam ducendos tradiderat Ioanni Moræo equiti Hierosolymitano: qui eum bellatorum manipulum Regi offerret, oraretque, ut sua illos voce centurionatus munere Rex honestaret, certus suam quemque centuriam ita sibi conscripturum, ut non aliis conquisitoribus opportunius Hispani ad belgicam militiam legi possint. Et Rex haud gravate admissis, è militari singulorum aspectu, vultuque, qui cicatricibus insignis & merita proderet, & promerenda promitteret, fortes sane viros interpretatus, omnes illico Centuriones verbis honorificis creavit: delectatus insuper eorum responso, quoniam comiter interroganti, Num aliquid ab se peterent, respondere omnes, *Nihil aliud, nisi ut in Belgium remitteret sub Parmensi Duce tamdiu militaturos, dum reliquum vitæ pro Religione ac Rege profunderent.* Hisce autem Centurionibus Antonium Zuningam Rex imposuit belgicæ militiæ apprime gnarum: qui collecta tria fere Hispanorum millia sub octodecim signis in Belgium deportavit, veteranis ibi legionibus admiscenda. Secuti sunt horum discessum Catalani ferme totidem: quorum plerosque ex illius provinciæ exulibus venia donatis Aloysius Queralta, nobilis & ipse Catalanus, Regis jussu conscripsit,

Margin notes: 10 Iul. 1587. — Ad gubernandas hispanas, quæ legerentur, legiones, mittit Alex. veteranos signiferos in hispaniam: — quos Rex constituit Centuriones. 30 Maji. 1587. — Dignum eorum dictum. — Sequitur hos legio Catalana. 3000.

ſcripſit, ductor idem & Tribunus ſuæ legionis: quam, quia ſemihiſpana lingua Catalani loquerentur, legionem Wallonum Hiſpaniæ, militari joco, nominarunt. Non poſt multo ex Germania peditum tria millia, cum quatuor Raitrum turmis attulit Carolus Auſtriacus Burgautii Marchio: quem magnopere cupientem Farneſiana militia erudiri, in Belgium invitaverat præmonitus Alexander. & è Burgundia quadringentos pedites, ſupplementum ſuæ legionis evocaverat Marcus Rye Marchio Varambonius. & in Wallonum provinciis, & in reliquo Belgio idem factitabant Chiliarchi, ductoreſque omnes, ſuam quiſque centuriam, turmam quiſque ſuam novo complemento, Alexandri juſſu firmantes. Strepebant paſſim urbes agrique tympanorum ſonitu, & conquiſitorum delectibus cuncta fervebant. Eodem tempore miles ab Hiſpaniæ provinciis, miles à Pontificiis terris, à Neapolitano regno, ab Inſubria, à Corſica, à Germania, à Burgundia, à pleriſque Europæ partibus in Belgium properabat. Publicæ quaquaverſum viæ, plane militares, euntium centuriarum, manipulorumque frequentia terebantur. Cum mari facile comparares Belgium, ad quod undique locorum tam varia nationum agmina, tanquam amnium nomina confluebant. Neque ordinarii tantum milites, mediæve nobilitatis, ſed viri ſane ſummates, ac Dynaſtæ quotidie in Belgium feſtinabant. Advenere ab Hiſpania Rodericus de Silva Paſtranæ Dux, & Ioannes Mendoza Marchio Inoioſæ: à Gallia frater Haumalæ Ducis Philippus Lotharingus, (quem privata ulciſcendi Guiſii ſanguinis cauſa permotum ad Britannicam expeditionem, ſcribit ad Alexandrum Bernardinus Mendoza) ab Italia Ioannes Mediceus Magni Etruriæ Ducis frater: à Germania Carolus Archiducis Ferdinandi filius: à Sabaudia Amadeus Ducis frater: à Sicilia Octavius Aragonius Terranovæ Ducis filius, & Ferrantes à Boſco Aragonius

1588.

Andreæ Card. Auſtriaci frater. Vnam quoque ducit ex Germ. Car. Auſtriacus: & ſupplementum ducit è Burgundia Varambonius, & aliæ ſupplentur aliunde;

magno undique accurſu;

præſertim primariæ nobilitatis.

Reginæ Scotiæ ex Guiſia matre.

9 Auguſti.

1588. Misilmeni Ducis frater: & ab usque Africa Mauri Regis filius. quos honorifice appellatos, singulis quemque litteris Parmensi Duci commendat ab Hispania Rex. præter alios complures multa generis claritudine præcellentes. Vt merito Carolus Coloma in hispana de Belgarum tumultibus historia, neget, quemquam recordari, primariam adeo, splendidamque nobilitatem in belgica militia conspectam esse, ex quo Carolus Cæsar regna imperiumque deposuit. Hæc porro militia in hunc modum aucta, (ut speciem ejus summatim ob oculos ponam) pedites circiter quadraginta millia, equites tribus millibus aliquanto pauciores: hos turmis viginti ac duabus, illos legionibus una & viginti comprehensos numeravit. Italicas tres Camillus Capisuccus, Gasto Spinula, & Carolus Spinellus Tribuni rexere. E quatuor hispanicis, Mondragoniam quidem, quod Præfectus Antverpianæ arcis Mondragonius attineretur Antverpiæ, Sancio Martinio Levæ tradidit Alexander. Quod autem Ioannes Aquila ex vulnere ad Slusam accepto graviter laboraret, ejus legioni Ioannem Manriquum de Lara, Ducis Najaræ filium imposuit. uti Bobadilliam, absente Francisco Bobadilla, Emmanueli Vegæ Capivaccæ jampridem attribuerat. Quartam vero Catalanam Aloysius Queralta, quam duxerat, obtinebat. At legiones Germanicæ quinque, Chiliarchos suos haud mutatos habuere Ioannem Manriquum, Ferrantem Gonzagam, Comites Arembergium, & Barlamontium, & Carolum Austriacum Burgautii Marchionem. Wallonicæ quoque septem mansere omnes sub veteribus Ducibus, Emmanuele Marchione Renthiaco, Comitibus Bossuvio, & Octavio Mansfeldio, Mottræo, Barbansonio, Balansonio, & qui Farnesiam Alexandri ducebat, Werpio. Postremo Burgundicam, & Hibernicam Marchio Varambonius, & Gulielmus Stanlæus administrabant. At vero regendis equitum turmis, ad veteres earum ductores undeviginti, tres Alexander

Lib. 1.

Census regiæ militiæ:

Italicæ legiones tres,

Hispanæ quatuor,

Germanicæ quinque, *Colonelli.*

Wallonicæ sex,

Burgundica & Hibernica duæ.

Equitum turmæ.

der adjunxit, Favaræ in Sicilia Marchionem, Octavium Aragonium Terranovæ filium, & Aloyſium Borgiam Ducis Gandiæ fratrem, ſub eodem equitum magiſtro Marchione Vaſtio. Ex his porro militibus pedites tricies mille, equites mille atque octingentos deſcripſit, qui ſe in Angliam trajecturum ſequerentur. Et Belgio adverſus domeſticum hoſtem decies mille pedites, equiteſque mille, præter affixos locis præſidiarios deſtinavit, delecto, qui ſupremi provinciarum Gubernatoris, armorumque Ducis ſuſtineret interea vices, Petro Erneſto Comite Mansfeldio, viro tam inter milites belgas, quam inter Magnates Hiſpaniæ, atque inter aurei Velleris equites, omnium antiquiſſimo. Ejus caſtrenſem præfecturam Valentino Pardiæo Mottæ Domino, quem ſecum ducturus erat, attribuit. Mansfeldio autem ſi quid humanitus interim accidiſſet, in ejus locum ſcripſit ad Regem ſuffici poſſe Carolum Lignyum Arembergii Comitem, non mala, uti ſperabat, aliorum Procerum gratia: præſertim quum Dux Areſchotus in Germaniam ad comitia iter meditaretur, & Marchio Renthiacus jam ſe ad expeditionem Anglicam, uti maris Præfectus, accingeret. Hæc dum ille ordinabat, eodem tempore navigia Antverpiæ, Neoporti, Dunquerchæ certatim parabantur. Ad eam rem cædi Alexander imperaverat ſilvas Waſiani tractus, fabricarique naves, tanta celeritate, ut non illæ manibus hominum fabrefactæ, ſed arbores ipſæ in naves momento converſæ viderentur. Erant onerariæ fere omnes, ac planis carinis perquam amplæ, quibus equi virique tranſveherentur, imponerentur arma ac tela, obſidionales machinæ futiles pontes, quæque alia aut trajiciendo amni, aut ſtruendo vallo, aut oppugnandæ arci ex uſu habentur. Ob eam cauſam accurate conduxerat à Brema, atque Hamburgo navicularios quamplurimos: maxime autem à Liguria, opera Petri Mendozæ, hiſpani apud eam

1588.

Favaræ Luſitanus.

triginta millia.

Navigaturi in Angliam. Commoraturi in Belgio.

Horum ſupremus Gubernator pro Farneſio,

Grandi di Spagna Campi Magiſter.

6 Decemb. 1587.

& huic ex occaſione ſubſtituendus.

Materiam ad naves Alexander parat:

& navales fabros.

Hic frater erat Io. Manriqui Germanor. Chiliarchi.

1588. Rempublicam legati, navales fabros, ædificandi navigia, & gubernandi juxta peritos. Simul quoniam naves variis in locis fabricabantur, ut omnes traduci ad Flandricum littus, unde solvendum erat in Angliam, tuto expediteque possent, lustravit ipse amnes, laxavit eorum ripas, & alicubi novos alveos, inductis aliunde rivis, aperuit.

& viam navibus.

DE Scotorum Rege.

Regni status;

Nec ideo ab incœpto pridem cum Scotis negotio cessabatur. Fluctuabat jamdiu miserum in modum Scotia variis factionum undis, Elisabetha Regina in fretum illud ab Anglia ventos tempestatesque concitante. Alios novi Euangelii inducendi vanitas, alios veteris retinendi constantia: multos Mariæ Reginæ diuturnus indignusque carcer, civilibus inter se turbis armisque sæpe committebant. Rex ipse hinc atque hinc distrahebatur; donec audito matris supplicio, veritus (quod ei multi occinebant) ne, quæ matrem sustulisset, & filium tolleret; excitari aliquando, & quidem implacabiliter in Anglam visus est. Inde nobiles complures, quod de Regina liberanda consilium inierant, id de ulciscenda resumentes, implorandum sibi ab Hispano auxilium condixere, Guilelmo Simplio Scotorum Chiliarcho, & Mortono Comite transactoribus, atque ministris. Quos Bernardinus Mendoza (namque ad hunc notum sibi hominem Parisios se contulerant) libenter amplexus, litteris instructos ad Parmensem Ducem allegavit. Et Parmensis, re cum Philippo Rege communicata, quanto id opportunius accidebat destinatæ in Angliam expeditioni, tanto liberaliorem illis ab Rege, atque ab se opem pollicitus, addita præsertim pecunia, & spe majori facta, in Scotiam remisit, cum mandatis Simplio traditis, salutaret suo nomine socios: atque, ut in suscepti consilii constantia persisterent, animaret: moneretque sedulo, ne arma ad Angliæ fines admoverent ante, quam portu, quem designaverant, potirentur. Quin compositas ad ipsum Scotorum Regem

Rex de ulciscenda matris cæde cogitat:

& nobiles pro eodem

confugiunt ad Alexandrum,

qui operam suam offert,

Regem litteras Simplio dedit, quas, si ex re videretur, Regi traderet. In iis (ut sententiam hic referam) *Advenisse ad se nuper ajebat Simplium Chiliarchum : ac nomine multorum Scotiæ nobilium, qui ad ulciscendas tum Mariæ cædem, tum injuriam universæ Scotorum genti factam, conspiraverant, auxilium petiisse. Eorum postulata libenter ab se audita, quod existimaret, perquam gratum ei futurum, socios habere tam pia gloriosaque, atque expectata ab omnibus ultionis. Ideoque se & obtulisse in eam rem non gravate operam suam, & eodem semper animo futurum in iis, quæ ad Regiam ejus amplitudinem dignitatemque spectaverint. Cetera ex Chiliarcho intellecturum.* Sic ille, nulla addita aut commendatione catholicæ Religionis, aut spe successionis ad Angliæ Regnum. Et Rex admisso perhonorifice Simplio, egit per litteras, quarum authographum apud me est, gratias Parmensi Duci, cujus humanitati adstrictum se in perpetuum profitebatur. Ea porro, de quibus Simplius egerit, gratissima sibi accidisse : nec illibenter acquieturum se omnibus, quæ idem de habito colloquio, ineundoque consilio relaturus sit. quibus si forte contraria à quoquam referatur, ne fides ab Duce habeatur, ad extremum rogat. Et vero credibile est, oblatam à Parmensi operam Regi gratam accidisse : nempe ultionem ille animo premebat, dumtaxat incertus, peteretne auxilium adversus Reginam à Daniæ Rege, cujus filiam ambibat uxorem, an potius componeret se cum Hispano virium prævalido, & Anglis infenso. A quo quum ultro nunc invitaretur, conditionem haud aspernari visus est. Nisi forte suspense scribebat illa Rex in eventum scilicet intentus, & huc, aut illuc se demum delaturus, unde spes potentiæ major affulsisset. Etenim eodem tempore ab Angliæ Regina, & à Parmensi Duce, Regis animus oppugnabatur.

Non cessabat illa litteris, legationibusque placare juvenem Regem, & communione periculi in partes attrahere, subinde admonens,

1588.

& ad Scotorum Regem litteras composuit.

gratas Regi, 10 *Maji. Originale.*

facile usuro Alex. opera.

Sed Angliæ Regina *Angliæ Regina.*

1588. caveret sibi à consiliis Hispanorum, quibus decretum esset, post devictam Angliam, continenti opera Scotiam subjugare. Nec majus ab Hispano beneficium Scoto expectandum, quam quod Vlyssi promisisse dicitur Polyphemus, nempe ut ceteris devoratis, ultimus ipse deglutiretur. Nec diu reluctatus est Rex, & hæresi innutritus à puero, & circumsessus ab Reginæ emissariis crebro in aurem insusurrantibus, Reputaret apud se, conducibilius esse rebus suis, Elisabetham quam Philippum regnum Angliæ obtinere. illa defuncta, regnum ei ante omnes jure deberi: at Hispano armorum vi Angliam acquirente, spem successionis perinde omnibus præcludi. Itaque remittente paulatim, quem ceperat, maternæ ultionis impetu, cum Regina in gratiam rediit. immo Comite Mortono in carcerem conjecto, & conspiratione evanescente, Reginæ se adversus Hispanos adjunxit. Compos ergo voti Elisabetha, Scoto in partes attracto, longius spes jecit. Et, quoniam per Hispanorum cunctationem licebat, properatis legationibus in Galliam, Daniam, Germaniamque, amicitiam renovavit, necessitatem exposuit, auxilium flagitavit. Quin etiam, uti comperio, missus ab eadem Constantinopolim is, qui paucis ante annis, fœderis inter Turcarum Imperatorem, & Angliæ Reginam minister fuerat, supplicem libellum obtulit (libelli exemplum & Praga à Guillelmo de Sancto Clemente, & Venetiis à Ioanne de Tornoza, hispanæ in ea urbe nationis Consule, missum est ad Alexandrum) in quo Turcam orabat, ne desertam vellet in eo discrimine Reginam: sed quando illum Deus fecisset omnis humanæ potentiæ summum, ad delendos idololatras, (tales præ Turcis ipse Catholicos habebat) uteretur ea, qua unice præstaret, magnitudine virium: ac immissis in Hispaniæ regna triremibus minimum sexaginta, terrore sui nominis absterreret hostem, qui auxilio fretus aliorum Principum, (ejus in primis, qui Deus ter-

Variis illum artibus avertere conatur:

& avertit,

& sibi contra hispanum adjungit.

Tum ab aliis Principibus opem poscit.

Ipsum Turcarum Principem sollicitat.

Legat. apud Cas.

terrestris ab illis creditur, coliturque) Britanniam nunc invadit, mox ipsum Turcarum imperium insatiabiliter invasurus. Nec minus anxie cum Fœderatis Belgis ad commune periculum propulsandum Regina transegit. contentiones inter eos, Anglosque quotidie invalescentes, Belgis æquior diremit: quæque à Comite Mauritio, atque à Magistratibus adversus Leicestrium rogabatur, liberaliter indulsit. classe hispanica si peterentur Hollandi, naves, arma, militem prælarge promisit. si invaderetur Anglia, parem ab illis opem, maxime adversus Parmensis apparatum, pro fœdere atque amicitia poposcit. Nec Belgæ auxilium distulere, viginti bellicis navibus in Angliam directis, classe quam instruere jam cœperant, apud se retenta: cujus cum parte Scaldim se insessuros, ne Antverpia naves in mare Parmensis educeret, polliciti sunt. Sic illa foris. At domi, propiore nempe cura, milites toto lectos regno contrahit: naves quam multas potest, Carolo Howardo rei maritimæ Præfecto, ejusque vicario Francisco Draco comparandas, regendasque committit. peditum equitumque ad terrestre bellum Comiti Leicestrio summum per insulam imperium attribuit. Henricum Seimerum cum peculiari classe Hollandicis navibus jungenda, Flandricam oram, ne inde Parmensis egrederetur, circumire jubet. alias demum copias ad regiæ urbis, suique custodiam, Hussdono duce privatim seponit. Postremo cavendum sibi, ac regno, per id maxime tempus existimavit à Catholicorum nobilitate: qui, ut in magna erant apud omnes existimatione, ita momenti plurimum allaturos Hispanorum partibus suspicabatur. Et licet eorum permulti studium operamque suam Reginæ adversus externorum aggressiones offerrent: sive spe conciliandi catholico nomini Elisabethæ animum, sive insita abalienatione à peregrinis moribus, dominationeque; illa tamen præcipuum quemque, perdurante ea belli tempestate, par-

1588. *Pontif. Rom.* cum fœderatis provinciis transigit.

In Anglia milites ac Duces parat.

Admiralius.

Londra.

A catholicis nobilibus præcavet.

1588. partim in custodiam, partim in exilium amandavit: TUTIUS arbitrata, vincire manus, ne nocere possint: quam promereri animos, ut juvare velint.

CLASSIS hispana, ejus apparatus, præsertim navium, tum quæ Galeassæ dicuntur: *Galeazze.* *Galera.* tum earum quæ Galeones. *Galeoni.*

Sed nusquam impensius, quam per Hispaniæ regna construendæ classi insudabatur: Europa universa in expectationem tanti apparatus erecta. Et sane nec Hispania quidquam operosius in maritimis expeditionibus aliquando elaborasse, nec superbius aliquid Oceanus vidisse ferebatur. Duo in primis navium genera admirationi erant, quæ quod usitatum ad eam diem modum excederent, quasi tunc primum immissa mari visa sunt. Alterum earum, quæ velis ac remis aguntur, sed reliquis triremibus tertia omnino parte longiores, latioresque. Non enim solum præalta proræ puppisque propugnacula multo milite ac tormentis armaverant, sed maxime costas ac latera, singulos inter scalmos ac remigum transtra, singulis tormentis ita in orbem instruxerant, ut quocumque se navigium obverteret, æque noxium fulminaret. ex quo fiebat, ut, quum hæc remigum scamna, ob interjecta tormenta multo hic latius, quam in ceteris triremibus inter se distarent, ob hanc interscalmiorum magnitudinem, longiore forma navigium extenderetur. Quamobrem sicuti veteres scriptores distinguere à communibus navigiis triremes consuevere, eas longarum nomine appellantes: sic ab ipsis navibus longis, hoc genus navium, quæ propter immanem hanc formam Galeassæ vulgo dicuntur, longiorum appellatione distinguere non incongruum fuerit. Tales in Naupactæa pugna à Venetis primum inductæ, victoriam Christianæ Reipublicæ perpetuo memorabilem peperere. Alterum genus erat earum navium, quæ non nisi ventis ad velorum remigium laborantibus impelluntur. quæ, quoniam cum navibus solum veliferis ita rotunditate formæ convenirent, ut tamen à triremibus aliquid longitudinis haberent, & utrasque mole superarent,

nominari Galeones cœptæ sunt. ego ingentes 1588.
Gaulos, (sic enim genus navigii non plane rotundi dictum apud veteres lego) libentius appellabo. nisi forte oppida pelago innatantia appellari quis malit, si & populum oppido parem intra ea tecta, pluribus distincta contignationibus habitantem: & arces defendendæ urbi validas, è prora puppique surgentes inspexerit. Sed nihil æque hujusce navigii magnitudinem firmitatemqne ostendebat, ac grandium pondera tormentorum. castella, fori, ad rostrum, ad clavum, infra supraque tabulata, & quidem duplici ordine, tormentis in hostem minantibus armabantur. Profecto non densior hispidiorque sentibus suis histrix adversus circumlatrantes canes instruitur, quum in se se conglobata cutem intendit, & aculeos ejaculatur; quam crebra hæc tormentis & minax moles, ita suis undique missilibus communiebatur, ut undecumque inferentem se hostem, promptis quaquaversum emissionibus, absterrere posset. Harum porro, atque aliarum navium, militumque in eis numerum, scio varie à scriptoribus evulgatum. Ego satis habuero, indicem hic referre missum ex ipsa classe, paulo ante pugnam ad Alexandrum. Ejus summa hæc erat. *Constat universa classis navibus magnis centum ac triginta quinque: partim triremibus ordinariis, aut extra ordinem longioribus: partim rotundis solita magnitudinis, aut Gaulis præter solitum ingentibus, & ex iis, quatuor longe vastissimis. reliqua minores ferme quadraginta. pleraque oneraria sunt vectoriaque, & majorum additamenta. In his imposita legiones Hispanorum quinque, Tribunis Didaco Pimentello, Augustino Mexia, Alphonso Luzono, Nicolao de Insula, & Francisco Toletano, cum militibus octodecim millibus, & octingentis quinquaginta septem. Ad hac nauta navalesque socii septem millia, & quadringenti quadraginta novem. Præterea Dynasta Proceresque hispani ducenti, atque viginti. Milites voluntarii trecenti quinquaginta quatuor, cum horum famulis ser-*

Festus & alii.

Summa navigiorum, Galeazæ, Galeoni.

& militum.

Venturieri.

1588. *servitiisque sexcenti viginti quatuor. Denique ex religiosis familiis Sacerdotes, quique aut ad agros curandos, aut ad militum licentiam manus injectione coërcendam, aut ad alia classis ministeria adhiberi solent, sexcenti sexaginta novem.* numerus omnium. *Atque adeo in classe navigant homines viginti octo millia, ac ducenti nonaginta tres.* De bellicis tormentis machinisque, & commeatu, nulla hic mentio. sed horum apparatus quantus fuerit, ex magnitudine classis conjicere cuique promptum est. Nec defuere scriptores, qui ex libello, quem Mantuæ Carpetanorum editum vidisse se dicunt, Madrid. tormenta, pilas, bellici pulveris dolia, plumbi pondo: ac, (præter ea, quæ miles quisque gestabat arma) sclopos majores minoresque, hastas, bipennes, aliaque id genus tela, quæ armandis in Anglia insularibus sufficerent, abunde numeraverint. quin & alimentorum ad senum mensium annonam, apposita singulorum copia mensuraque, nimis quam minute percensuerint. Illud constat, raro unquam Hispanos expeditionem frequentiore nobilitate, speque victoriæ alacriore suscepisse. ideoque perpaucis in classem admissis ex aliis nationibus, facti gloriam hispano nomini eos quæsivisse creditum est. Nec temere sperasse id decus poterat ea classis Sanctacrucio Imperatore: qui Sanctacrucius classis Præfectus, cum sæpe ex aliis maritimis hostibus, tum recente victoria ad Helenæ promontorium ex Eduardo Drachi fratris filio, Anglisque navibus, Vlissipone triumphaverat. Lisbona. Verum dum is navalem apparatum in ea urbe disponit, audito adventare hispana cum indico auro navigia, jussus à Rege cum parte navium obviam illis ire, ac securitatem viæ præstare, reversus incolumi gaza, paulo post moritur; moritur: tanto majore quidem dolore Philippi Regis, quanto dedisse causam mortis Rex ipse ferebatur. tali occasione. Nam Sanctacrucius adornandæ classi Vlissipone insistens, quoniam multa in delectu militum, multa in nautarum ministerio requirebat, minus ob eam moram probabatur aliquibus, qui

aut

aut imperitia festinabant, aut Regis obsecundare desiderio satagebant. Qua de viri cunctatione, litteris Alphonsi Levæ, præfervido juvenis ingenio, sed ignaro sollicitari à se fatum suum, Rex admonitus, ubi in conspectu illum habuit non perinde ac solebat exceptum, *Male tu quidem*, inquit, *pro benevolentia in te mea, mihi gratiam rependis*. Nec pluribus opus fuit, ut inde domum abiens ex mœrore de vita decederet: Adeo SÆPENVMERO homines inter vulnera invictos erectosque, unius verbi punctiuncula facile prosternit: quasi istis pro corde sit honor, quo læso vivere non sustineant. Iam parem orbæ classi Gubernatorem, nec promptum Regi tunc erat invenire, nec diu per otium quærere permittebat necessitas festinandi. Igitur Alphonsum Peresium Gusmanum Medinæ Sidoniæ Ducem, militiæ quidem haud ita peritum, sed clarum genere, divitiisque per Hispaniæ regna præpollentem, pio Sanctacrucio Rex substituit, classe non aspernante, ferreo Duci aureum suffectum: quod & primarii milites ampliorem sui usum à novo inexpertoque Imperatore sibi promitterent: & reliqui pecuniosum Ducem tanquam obsidem acciperent stipendii non defuturi. Accedebat multorum, ac in primis Io. Martinii Recaldi universæ classis legati, & Michaelis Ocquendi Cantabricis navibus præfecti in re navali peritia: quorum opera Sidonius, prudens ipse, & consiliantibus paratus, uti posset.

1588. *Nam in ea expeditione obiit.*

Substituitur Medinæ Sidoniæ Dux.

Recald. Cantaber.

Ocquen. Cantaber.

Rebus in hunc modum compositis, post sacratum solenni precationum ritu, acceptumque imperatorium vexillum, placuit ab Vlissiponensi moniali, sanctitatis tunc fama percelebri, postea imposturæ damnata, eamdem bene precandi cæremoniam exposcere: nimio videlicet studio pietatis haud pie, certe omine non bono. siquidem paulo postquam solvit è portu regia classis, ante promontorium, cui Finis terræ nomen, coorta horribili fœdaque tempestate, ita distractæ conflictatæque sunt naves, ut

Imperatorium vexillum accipit Sidonius;

& classis solvit, 19 *Iunii*. statimque tempestate distrahitur.

1588. ut aliis alio ventorum vi delatis, vix tertia è tanto numero pars Corunnam Gallæciæ portum utcumque tenuerit. Quem in locum ferunt, Anglici maris Præfectum, audito Hispanorum infortunio, armatas illico naves, secundo usum vento direxisse, ut hostem collectis nondum viribus laborantem in ipsa statione conficeret. Aderatque jam in conspectu hispanæ oræ, quum reflantis impetu venti retractus in Angliam, sequi vela votis contrariis euntia compulsus est. Et hispanæ interea naves, remissa tempestate ad Corunnæ portum, atque ad reliqua Gallæci maris hospitia reversæ, suppletis è Corunnæ præsidio classiariis in ea jactatione desideratis, magno intrepidoque omnes animo resumpta navigatione in Angliam contenderunt. De classis mora, occasioneque morandi, deque secuta ejusdem alacri velificatione admonitus à Sidonio primum, mox ab Rege Farnesius, confestim ad Mendozam legatum Parisios scribit: ut de adventu regiæ classis, deque occultato hactenus consilio hispani ac belgici apparatus, Philippi Regis nomine ac suo, edoceat Henricum Galliæ Regem. Sic enim Regem mandasse, ut susceptæ expeditionis propositum, antequam solveret ab Hispania classis, quàm maxime posset, celatum haberet: ac, postquam solvisset, primo id aperiret Henrico, ne quid forte ille in se cudi, improbis in aurem obgannientibus, suspectaret. Et vero licet destinari bello Angliam plerique consentirent, aliqui tamen ingenii vanitate, quasi diversa à vulgo dissentire, solitariæ reconditæque prudentiæ sit, alio atque alio rem trahebant. Multi consultius unde causam offensionis, illuc belli metum assignabant. Hollandi, quod Reginam Anglam viderent tantopere in pacificationem præter solitum persuadendam incumbere: quodque clam explorassent, Parmensem Ducem, post Slusæ victoriam, in Flissingam Zelandiamque vertisse animum, idque cum Rege consilium communicasse; profecto ab hispana classe haud im-

Contendens in ejus partem Anglus *Car. Houvard.*

vento repellitur. *Camdenus in Elisabetha l. 3.*

Recollecta classis in Angliam pergit.

20 *Julii.* De ea Galliæ Regem admonet Alex. *Reg. Hisp.*

Variæ opiniones quo tendat hæc classis.

immerito ſibi metuebant. Erant, qui crederent, 1588.
& Rex credi volebat, illam navium magnitudinem, in Occidentalem Indiam parari, recuperandis per ea loca munitionibus oppidiſque ab Anglo captis, eademque opera Oceano à prædatoriis paſſim navigiis liberando. Denique nec Gallus Hiſpani apparatum ſine cura ſpectabat, veritus, ne ad fœdus, quod in Gallia concipi videbat, adjuvandum, eæ armorum vires ab Hiſpania Belgioque dirigerentur, ſumpto à Caleti expugnatione principio. Et fovebat hujuſmodi deſignationes Alexander, quo magis Reginæ animum ſuper Angliæ videlicet aggreſſione ſuſpenſum haberet. Immo quum magna ephippiorum, frenorumque copia Namurci expoſita, ex artificibus ipſis intellectum eſſet, ad equos in Angliam deportandos illa confici; juſſit pleraque venalia proponi: ſpargique in vulgus, mutato jam conſilio, equeſtri illa ſupellectili opus ultra non eſſe. Sed ſimulationem deponere coactus eſt: ubi ex Moroſino Centurione, quem in Hiſpaniam ad Sidonium ſalutandum, atque ad ſtatum regiæ claſſis inſpiciendum miſerat, audivit, claſſem non procul abeſſe. tunc enim Brugis reverſus, Angliæ legatis, qui ad hoc uſque tempus diſceptando colludendoque Burburgi ſubſtiterant, honorifice dimiſſis: ac militibus, ubicumque locorum erant, eductis, perque maritimam oram, quæ apud Gravelingam, Dunquercham, ac Neoportum contra Britanniam late panditur, diſtributis; haud dubie oſtendit, quam denique in partem ingens ea machina obverteretur.

& Alexander conſilium occultat:

Franc. Moroſinus Mediolanen.

quod aperit vicina jam claſſe.

Iamque velis non minus Hiſpanorum ſpe, quam vento tumidis, Armonicæ cornu prætervecta claſſis, videndam ſpeculatoriis Anglorum navigiis, æſtimandamque ſe præbuit. Speciem ingentis urbis Oceano ſpatiantis objectam ſibi retulere ii, quibus primum inſpecta eſt: cujus ceu mœnia duplici circumducta ambitu præaltæ denſatæque triremium longiorum pup-

Claſſis primum ab Anglis viſa, *Bertagna.*

mira ſpecie.

Galeazze.

1588. puppes ac proræ componerent: interjectæ his per intervalla vastæ Gaulorum moles, superbas in turres & castella consurgerent: & Prætoria in medio ceteris excelsior, Regiam hispani Xersis attolleret. Sed ea mox specie vario velorum flexu distracta, æquata fronte, mare inter utramque Britanniam ingressa, in conspectum venit Anglicarum navium, quæ tunc se ad Plimutham, Cornubiæ extremæque Angliæ portum colligebant. Erant illæ fere centum, numero ac mole longe infra hispanas. Et Auster Africus in proras ac faciem graviter incumbens ægre illas nec satis composite deduci è portu sinebat: unde Howardo ac Draco Ducibus timor improsperi certaminis, si invaderentur. Sed eos metu liberavit hispanæ classis prætervectio. Nam Sidonius in Canalis ingressu (sic Angliæ fretum vocant nautæ) antequam progrederetur, advocato in Prætoriam bellico senatu, jussa Regis aperuit. Ea erant, Vt regia classis canalem invecta, ultra in eas fauces tenderet, qua iter Caletum & Dorovernium in paucarum transvectionem horarum se se coarctat Oceanus: ibique munita contra vim hostium via, Parmensi Duci cum exercitu è Belgii portubus transmittenti adjungeret copias: quæ simul junctæ, superato Thamisis ostio, contra Londinum exponerentur, à Parmensi ducendæ. Turbavit ea denunciatio plerosque Procerum pugnandi avidos, & paratos. Nec omisit libera oratione Recaldus admonere Ducem, *Videret, ne importuno in verba Regis obsequio, Regis causa proderetur. Si recta Plimutham peterent, quo secundus Auster invitat & vela plane compellit, profecto non dubitare se, quin qualescunque hostium naves, inopinata tanta classis impressione fundantur ac profligentur: certe ita destineantur ut dum illuc ab Anglis undique locorum accurritur, ac tota belli moles ad Plimutham convertitur, extenuatis alibi præsidiis, interea Parmensi Duci liber in Angliam trajiciendi aditus patefiat. Atque hoc & Regem ipsum, si præsens adesset, pro sua sapientia imperaturum: & Regis*

Galeoni
Dux Medina Sidon.
Anglica & Gallica seu Bertagna Cornvallia.
Classis Anglorum,
non satis composita ad prælium.
Inde opportunitas invadendi.
Sed inspectæ Regis litteræ negant.
Cales & Dover portus Galliæ, Angliæque.
Anglia fluv.
Suadet tamen pugnam legatus.

1588. *Regis administros velut imperatum interpretari par esse. Nam si in terrestri expeditione non raro Ducibus permittitur, ut jussa Principis ad incerta prœliorum flectant ac temperent: in mari, ubi sæpius cum ventis, ac tempestatibus, quam cum hoste luctandum, quid certi in tanto fortuitorum concursu præscribi, ac mandari posse? Denique mandatis obtemperari satis, si vincatur. nam cladium rationem exigi: victoribus præmia à Principe, ab aliis gloriam rependi.* Sed non ideo Recaldus Duci persuasit, affirmanti, *In ea quidem cum Parmensi conjunctione copiarum, impositum sibi ab Rege munus mandatis regiis obsequendi, non relictum super iis arbitrium consultandi. Nec sibi tantum tribuere, ut quod Ducibus experta bello virtutis, ac felicitatis, id sibi in prima expeditione permitti à Principe statim velit. An, si forte pugna secus cesserit, eumdem sibi sperandum veniæ locum, quem plurium palmarum Imperatores aliquando meruerint? Pugnæ ardorem, ac præripiendæ victoriæ cupiditatem, quam tantopere præ se milites ferant, non nisi paucas intra horas, hoc est ad Vectem usque insulam differri. eam prætervectis, acceptoque inibi de Parmensis apparatu, certiore nuncio, tunc se præliandi, ac vincendi copiam tanto auspicatius facturum, quanto non tam ab se, quam ab Rege ipso, cujus imperio paruerint, pugnæ signum excepturi sint.* Hæc fatus, disponi aciem, extensamque directa fronte classem, in cornua paulum contrahi lunarique jubet. Cornu sinistrum Angliæ littoribus obversum Petro Valdesio Bæticarum navium ductori: dextrum Galliam respiciens, Michaëli Ocquendo, mare sæpius experto attribuit: ipse vocato in Prætoriam Didaco Floro Valdesio veteri duce, media se in acie locat: post se Recaldum legatum, qui terga defenderet, non longo ab reliqua classe intervallo, seponit. In hunc modum instructos, ubi à Plimutha deflectere, contra, quam Angli sibi persuaserant, ac prætemavigare prospicit, qui Anglorum classi præerat Howardus, solutus haud levi cura, insequi abeuntes statuit: partitusque cum Draco classem,

Immotus ad hæc Sidonius respondet.

ac disposita acie Anglos præterit.

P. Vald. Asturi.

Di. Flor. Vald. Asturi.

Angli insequuntur.

1588. sem, Hispanos duabus à Plimutha leucis aggreditur. Et Sidonius, quamquam progrediendi consilium ceperat, obversis illico in hostem proris, pugnam magno animo capessit. Certatum utrinque ardentius, quam perseverantius. Nam & Hispanis ventus atram è sulphureo pulvere in ora nubem ingerens, auferebat oculorum usum: & Angli haud ab re veriti, ne, si propius pugnam consererent, impulsu concussuque hostilium machinarum pessum ipsi darentur; eminus, ac per intervalla dimicare satius habebant. Vna legati subprætoria navis, proxima periculo fuit: quippe procul à classe præliantem, primæque pilarum tempestati fortiter occurrentem Dracus ipse cum expeditis celocibus assidue fulminantibus fatigabat. Sed admotæ illuc ingens Sidonii Prætoria, longiorque Alphonsi Levæ navis tamdiu hostem absterruere, dum legati navigium ad reliquam classem multis acceptis illatisque vulneribus se recepit. At insecuta nocte, casu, an dolo libratoris belgæ, indignati, quod ab hispano Centurione proditor esset appellatus, quasi maligne in prælio tormenta direxisset, Ocquendi Cantabrica navis repente conflagrare cœpit, dumque restinguendo igni Valdesius Gaulo vectus accurrit, cæca in nocte, ac procelloso mari, ejus malo antennis Cantabricæ implicito diffractoque; navigium inter eas tenebras à prætervecta jam classe inobservatum, ac derelictum, Draco insequenti oppugnantique in prædam cessit: Valdesius cum aliquot nobilibus in Angliam, veluti cœptæ jam victoriæ libamentum, Reginæ missus est. Nec dispar Cantabricæ fatum fuit, nisi quod Ocquendo ipso, & plerisque classiariorum, & regia pecunia (nam in ea Quæstor regius vehebatur) alias in naves propere translatis, quidquid ex Cantabrica igni superfuit, paucis cum nautis mutilatis ac perustis, in Anglorum potestatem venit. Tristius adhuc Nicolai de Insula Tribuni naufragium fuit apud gallicam Gratiæ stationem, quo ventorum violentia

Hispani proras convertunt: & pugnant.

Receald. *Navium aliquot hispanarum infortunia.*

Galeazza.

Bombardiere.

Petr. Valdes.

Havre de Grace.

lentia dejectam, quam ipse ducebat, indicam 1588.
navem dum ab Anglis impigre defendit; antenna in caput incidente prostratus interiit: secuto Ducem interitu navis, non tamen ante, quam ad littus plerosque militum incolumes ejecisset. Hæc uti gesta erant scribens Sidonius ad Parmensem, quem singulis fere diebus è sua prætoria per alios aliosque de statu classis admonebat, decrevisse se ait, Vectem insulam pertentare, ut stationem haberet aliquam, quo naves à jactatione subduceret: ideoque enixe orare, ut ad se mitteret quam celerrime vasa aliquot bellici pulveris, pilas quæ in promptu essent plumbeas ferreasque, atque in primis, nonnullos loci callidos naucleros. Quibus è Neoporto quam citissime acceptis, jamque Vectem adnavigans, obvium inde habuit agmen Londinensium navium, quæ ad insulæ præsidium mittebantur: insequente simul à tergo Howardi ac Drachi classe. Ergo præsenti magnoque utrinque animo, Hispanis Anglisque ad pugnam instructis, primum de præripiendo invicem vento, cum eoque conspirando, certamen fuit. quo ab Anglis ob navigiorum velocitatem denique prærepto, atque in partes attracto, quanto hi alacrius iniere pugnam, tanto infensius Hispani stimulante ira, aggressi sunt hostem. sensitque primam ab Hispanis emissionem Anglica navis momento submersa. Quin & divisa bifariam classe, parte in Londinenses invecta, parte in reliquas Anglorum naves incumbente, quo se cumque vertebant immanes illæ castellorum moles, illuc minas ac terrorem late spargebant. Nempe & militum numero, & numero ac robore ingentium machinarum, & majorum minorumque tormentorum copia, longe præstabat hispana classis: à Ducis nautarumque experientia, à navium forma, à pugnæ loco destituebatur. Inde ei ubique cura, ferreis injectis manibus, nexisque navigiis ad prælium nulla spe fugæ conserendum, hostes cogere. Contra, naves Anglorum minores imparesque,

Carol. Coloma l. 1.

2 *Augusti.* *Rod. Tellus & Io. Gil. & Petr. de Leon.*

4 *Augusti.* *Vectis.* Pugna alia graviorque.

comparatio utriusque classis.

Præstant in nonnullis Hispani: In aliis Angli. *Hispani.*

1588. resque, vitare illud statariæ pugnæ genus: &, qua erant agilitate, inter prægraves ac tardas Hispanorum machinas, mobilia rostra circumflectere, partemque in omnem impetum capere: & tanquam in equestri certamine, sic remis quasi habenis uti: idque sedulo agere, ut nunc à tergo, nunc à lateribus incurrentes agmen hostile distraherent, avulsasque ab agmine circumsisterent, ac vastas, ictuumque capaces, globo non aberrante, certius impeterent. Sed nihil eos æque juvabat ac pugnæ locus, cæcis identidem syrtibus brevibusque insidiosus, atque ob latentes arenæ cumulos prope littorum oras, majoribus utique navigiis inaccessus. Quo tamen leves Angli expeditique, displosione facta, innocuo per syrtes recessu avolabant, Hispanis ad ignota vada, si insequerentur, adhæsuris. Hinc Sidonius remittente ob noctem prælio, ad Parmensem Ducem propere allegat aulicum à secretis, cui mandatis aliquot instructo fidem haberi epistola sua voluit. In mandatis postulata hæc erant. Primum ut Parmensis edoceret, quam in partem subducendam esse classem in eo freto periclitantem existimaret. ad hæc ut veniret ipse cum quo speraret omnia in promptu futura: aut certe Fleibotas minimum quadraginta militariter instructas expediret, quæ uti levia commodaque loco navigia, similibus Anglorum navibus opponi queant. postremo ut, quoniam ex nautica plurium mensium annona, paucorum dierum superesset, eaque fere corrupta; significaret ipse, unde in Belgio suppeditari regiæ classi possent hæc cibaria: nam advehere ab Hispania serum esse. Ad ea Parmensis, sibi quidem, respondit visum semper fuisse, ante expeditionem de portu cogitare sive in Belgio, sive alibi, modo alicubi capiendo: idque ab se Regi significatum. jam nihil superesse quod adderet, nisi ut è Regis mandato, atque in re præsenti Dux ipse consilium caperet. Quod ad adventum suum attineret, moram in se militeque suo transmissionis ac prælii cupien-

[Margin notes:]
& horum melior conditio.
Bancos vocant.
Sidonius Alexandrum consulit:
Hieron. de Arxeo 5 Augusti.
& annonam poscit.
Filipotès.
sex menses.
Respondet ad ea Alex.

pientissimo, nullam fore, modo patefacta, submoto hostium obice, transmittendi via. Neque Fleibotas sibi esse, uti Dux credere videbatur, armatas, & ad pugnandum instructas, sed tantummodo transportando militi accommodatas, quamquam vel si militares illæ forent, tamen haud posse Batavorum navibus circa excubantibus eas opponi, sine accessu hispanæ classis. Idque quo testatius esset, advocatis ad se Marchione Renthiaco maris Præfecto, ac præcipuis quibusque navarchis, super ea transmissione sententiam exquisivisse, ipso coram aulico Sidonii Ducis: affirmatumque ab omnibus, satis superque factura muneri suo ea navigia, si mari, & quidem tempestatibus non agitato, & hostibus non obsesso, deportarent exercitum. Denique annonam, de qua etiam perscriptum fuerat ab Rege, Regiæ classi non defuturam. Hæc antequam responsa Sidonius acciperet, Vectem insulam, vento æquiore quam hoste, prætervectus, aderat in conspectu Caleti. Ibi jactis anchoris, festinato ad Farnesium nuncio Georgio Manriquo, universæ classis Inspectore, de adventu suo admonitum orat, ut secum postridie ante Gravelingam futuro, conjungere belgicas copias ultra non differat.

1588.

Sidonius Alexandrum iterum sollicitat.

Veedor.

Iamque Alexander Brugis profectus erat Neoportum: in quem locum pleraſque naves per amnes, perque ductas alicubi fossas, convenire jusserat. Nam quæ Antverpiæ fabricabantur, quum ægre inde per Scaldim deduci possent in vicinum mare, hostium castellis Lilloo ac Liefensuco, fluvium utrinque claudentibus: ac Iustino Nassavio Præfecto Zelandicæ oræ, Scaldim cum classe naper ingresso; eas adverso flumine Antverpia Gandavum impelli mandaverat, & Gandavo per alveum cataractæ Gandavensis, Isendichæ admoveri. Neque hinc in mare, quod poterat, deferri voluerat, metu Flissingani portus, ante quem transvehi necesse erat: sed canali ad hanc rem Isendica Slusam extructo,

Qui post mutatum aliquoties consilium in educendis navibus.

Iustin. nothus fil. Princ. Orang.

Saxum Gandav.

1588. cto, ut è Slusano portu se mari committerent, ac Flissingensium securæ Neoportum contenderent, primo designaverat. Sed postea veritus, ne non satis consultum esset navibus, quamvis extra Flissingæ ictum retractis, siquidem Flandricum mare ad Ostendam, ac Neoportum obsideri Hollandis poterat, & obsidendum Anglorum classe inaudierat: atque adeo iter Slusa Neoportum infestum pariter futurum; mutato consilio statuerat, vitato mari, per interiora Belgii, viam navibus aperire. Itaque ingenti sane opere, ac celeritate mirabili: (namque fossoribus, quos secum ducturus erat in Angliam, abundabat, iisque die ipse noctuque imminebat) fossam remorum velorumque capacem ab extructo jam Slusæ canali Neoportum usque perduxerat. In hunc igitur, atque in proximum Dunquerchæ portum navibus jam appulsis, universus navigationi destinatus exercitus convenit, imminutus ille quidem, quippe de eo plurimum detraxerat lues late grassata, & multorum fuga. certe ex militia, quam ab Italia duxerat Blasius Capisuccus, tertias omnino duas interiisse dolet ad Regem postea scribens Alexander. Supplevit tamen aliunde, numeravitque navigaturos milites, viginti sex millia peditum, præter equites mille. ex quibus quatuor erant Hispanorum millia, Germanorum novem, Wallonum octo, tria Italorum, Burgundorum mille, totidem Hibernorum Scotorumque. Porro supra numerum erat alacritas omnium, & cupido in Angliam trajiciendi. Multi, præsertim ex Hispanis, suam qualemcumque supellectilem, & gregarios equulos vili vendiderant pretio, diuturnam in Anglia moram cogitantes, & meliora sibi ex insulæ opulentia promittentes. Ita dispositis animatisque militibus: ad eorumque salutarem opem additis è missione castrensi Patribus Societatis quatuor ac viginti, conscensionem in naves Alexander imperavit. conscenderuntque eo die ac sequentis diei parte, Neoporti (facili ad littus

[Margin notes: denique novum per alveum, | eas Neoportum & Dunquercam adducit, | 19 Aug. | & exercitum supplet, | mire alacrem, | Αεναῶι. | 7 Aug.]

littus accessu navium, sine ulla fere scapharum necessitate) homines circiter quatuordecim millia, pressi adeo confertique, nam paucarum fretum horarum transmittendum erat, ut (sicuti viros ego nobiles de se, deque commilitonibus suis dicentes audivi) injecti in eas rates, compositique viderentur homines, non aliter quam in frumentarias naves congeri saccos stiparique mos est: lætis tamen omnes, atque exultantibus animis vocibusque, solvendi signum expectabant. Et biduo intra eas navium angustias expectasse, non levia sane incommoda alacriter perferentes, iidem mihi narrare soliti sunt. Nec minus Dunquerchæ, appulsus illuc postridie Alexander, pro reliquo exercitu, cum quo ipse transmissurus erat, navigationem ordinabat; quum subito, primum ex Antonii Levæ Asculani Principis, tum ex aliorum atque aliorum adventu cognoscit inopinatum hispanæ classis infortunium.

1588.

ejus pars naves conscendit Neoporti: Marchio Lantes & Io. Baptista Gotifredus Romani.

altera Dunquerchæ ad navigationem disponitur.

NAUFRAGIUM hisp. classis:

Horum mihi scribit Alexand. ad Regem ex Relationibus Princip. Asculani & aliorum.

Decreverat Sidonius classem Flandrico littori eatenus admovere, dum interpositus inter hostium naves, atque oram Flandricam, tegeret ipse sinister Farnesianas copias, ad dexteram è Dunquerca & Neoporto, versus ostium Thamisis soluturas. Ergo quoniam in conspectum Caleti jam aderat, jactis, uti dicebam, anchoris nuncium à Parmensi de accinctis ad transmissionem Belgarum copiis expectabat, ut eo audito, Dunquercam, quantum per hostes licuisset, accederet. Sed tale consilium exigua quidem res, ac plane ludicra, non distraxit modo, sed infaustum cladis principium classi fuit. Dracus, qui & ipse in anchoris stabat inter Vectem & Caletum, potius ne partem aliquam quietis Hispano fineret, quam quod tantam inde pestem erupturam animo caperet; naves octo seponit ex iis quæ hostium ictibus laceræ ac fatiscentes, prælio habiles minus videbantur. Eas ceu sensum ultionis habituras, in Hispanos, à quibus plagas acceperant, armat. Multo nitro, ac præpingui bitumine, sulphuratisque

Sidonius in anchoris expectat Alexandri nuncium: 10 Aug.

Interim Dracus naves aliquot ignibus armat.

1588. ratisque ramorum fascibus, atque aliis ignium alimentis abunde complet: impositis, qui eas regerent, nautarum audacissimis. Illi tanto securius in hostilem classem euntes, quanto altius fraudem tegebat intempesta nox; quum propius accessere, naves succendunt, deseruntque æstui ventoque perferendas. At Hispani, ubi octona illa incendia, quasi è mari repente nata, in se minaciter invehi conspicantur, perculsi subito spectaculo: &, quoniam eorum multi in Antverpiana obsidione militaverant, rati non simplex illud incendium esse, sed feralia intra eas machinas condi tonitrua fulminaque, quibus universa classis inevitabili strage momento deleretur, Antverpianos ignes, Antverpianam pestem, turbati conclamant. Tum vero ingens tota classe trepidatio, dissonæque voces non unum idemque jubentium. Alii obviam malo celeriter eundum, & quid ludibrium illud flammarum occultaret, explorandum. Alii quidquid id esset, uncis atque harpagonibus ad littus, ubi se se innoxie frangeret, attrahendum. Plerique, vociferante in primis Serrano Centurione, Antverpiensium navium cladem experto, aperiendam potius flammis venientibus late viam inter naves: exitialemque dolum, quem gravido rates utero non dubie ferrent, quam longissime transmittendum. Nec cunctatus ultra Sidonius, attolli anchoras jubet, satius habens in Oceani aperta delatum, libere cum hoste decernere, quam ignoto illi ardentium navium discrimini, dubio scilicet eventu, classem ignaviter objicere. Vix anchoras sustulerant, anchorariis aliquarum navium rudentibus præ festinatione præcisis; quum crebrescere furialem in modum tempestas cœpit: scindi conflictu nubium, diraque tractim luce conflagrare cælum: sequi intumescentis modo, modo subsidentis pelagi ferales minæ: navium pleræque longius quam ad declinandum inane illud formidati incendii terriculum opus erat, in alium abduci vento-rum

& in classem hisp. immittit.

Terrentur Hispani memores Antverpiensium navium,

Matthæo Serrano,

& sublatis anchoris perniciem declinaturos

atrox tempestas invadit:

1588.

rum vi: nonnullæ mutuo illisu frangi, & vasto in præceps hiatu sorberi: aliæ Aquilone Cauroque perfurentibus, in Flandricæ oræ vada syrtesque compelli. simul agnoscere Angli, adversus Hispanorum potentiam ventos adesse sibi commilitones, auxiliaresque. inde ab occasione audaciores, raram dissipatamque mari classem mane conspicati, levibus ipsi navigiis adoriri. Nec animus inter hæc adversa Hispano defuit. conglobatique Dux ipse Sidonius, & Recaldus, & Hugo Moncada, & legionum Tribuni Pimentellus ac Toletanus, aliique nonnulli, tamdiu in aggressoribus repellendis strenue laborarunt, dum recrudescens ventorum violentia iterum alios alio distraxit afflixitque. Navis longior Neapolitani agminis, excusso gubernaculo clauda mutilaque, ad Caletanum littus ejecta est: circumsessamque à magno navium numero, plano alveo per ea vada tuto meantium, defendit illam diu ingenti fortitudine Moncada Præfectus. sed pila letaliter in fronte trajecto, peremptisque secum sociis, præda, & paucis classiariorum facile potiti Angli: navem, ejusque tormenta Caletani portus Gubernator juris sui fecit. Dispari exitu Lusitanum Gaulum Toletani, (unum è quatuor in ea classe vastissimis) circa Flissingam, arenæ impactum Hollandorum classis invasit: ac post acrem pugnam, multis jam ictibus fatiscentem, Flissinganum in portum abduxit, salvo Toletano, & Hispanorum plerisque scapha in terram appulsis: at non salvis, qui navem victores intraverant. nam dum se vino optimæ videlicet notæ in ea reperto avide ingurgitant, nulla cura exonerandæ, sentinæ multis in locis apertæ, supergressum mare navem hominesque momento hausit. At Pimentellus similem magnitudine indicam navem continenti undarum verberatione allisuque jam fractam, quum horas ferme sex, adversus quinque ac viginti Hollandorum navigia, non sine hostium admiratione & clade tenuis-

ac distrahit.

& Angli dissipatos adoriuntur

Pugnatur: *Hugo frater Marchionis Aytoca.*

Caleazza Alexand. ad Regem. 10 Aug.

cæditur Moncada, & navis capitur. *Car. Coloma lib. 1. & Gul. Camden. lib. 3. & alii. Roldan lib. 8.*

Eadem fors Toletani navis, ipso tamen salvo, Galeone.

victoribus & navi submersis.

Pimentellus, & navis

Idem fere & alii.

1588. *Alex. ad Regem. 10 Aug.* in manus hostium veniunt. tenuisset, demum plerisque suorum coram se cadentibus superstes ipse, se suæque qualiscumque navis exuvias, cum aliquot nobilibus Hispanis, hosti dedidit.

Alexander dolore ex jactura Horum, aliorumque jactura cum ingenti mœrore Alexander audita, vario curarum æstu fluctuare, impotenti similis, visus est. Modo impetu abreptus compellere in naves milites, quos Dunquerchæ præsto esse mandaverat: modo evocare, ac Dunquercanis adjungere, qui Neoporti jam conscenderant: tum indicere sequentem diem, quo simul omnes ad quodcumque discrimen è portu solverent, adeo de-varie agitur. liberate, ut Centurionem imperia detrectantem, ac pericula objicientem, manu sua confodisse rumor fuerit. modo desistens, reputare se-*Reidan. lib. 8.* cum temeritatem suam, si illud veteranæ militiæ robur, florem illum Europæ nobilitatis, modicis adeo immunitisque exceptum ratibus furenti Oceano committeret, excubantibus contra Hollandorum, Anglorumque classibus, nec expectato hispanæ classis, quæ viam communiret, accessu. Itaque jussa contrariis jussis abrumpens (quamquam solvisse jam Hispanos Hibernosque omnino mille pugnamque fortiter ausos, ad unum omnes periisse, sunt qui *Idem ibid.* scribant) supersedendum sibi putavit à conscensione Dunquerchæ ordinata. Immo & Neo-Sidonius cum superstite classe porti in naves ingressis, biduoque intra ea vehicula consistentibus, exscensionem imperavit, expectaturus certius aliquid de Sidonii consilio. namque illum agitasse de reditu in Hispaniam, recens à classe nuncius afferebat. Et vero postquam Sidonius vidit, præcidi sibi modum, copias suas cum Farnesianis conjungendi: nam nec ipse admovere illuc classem poterat, quin arenosos in Zelandiæ cumulos allideretur; (furente enim Cauro, uti tunc maxime perfurebat, in ejus oræ vada breviaque compelluntur naves) nec Farnesio persuadebatur, ut milites suos educeret, quamdiu Flandricum mare ab Anglorum Hollandorumque classibus obsess-

obsessum non liberaretur, haud ultra tempesta- 1588.
ti obluctaturus, nec in supremum objecturus
exitium, quæ supererat, classem, Hispaniam In Hispaniam iter instituit:
repetendi consilium cepit. Ergo directis in Se-
ptentrionalem Oceanum proris, ne se in Cale-
ti angustias ac vada rursus induerent, per Sco-
tiam, perque Orcades; perque Hebrides, im-
menso sane marium tractu, universam Britan-
niam Hiberniamque circumvecti, haud facile crebris conflictatus naufragiis, ac jacturis suorum; præsertim
dictu est (neque enim altum tenere nautis lice-
bat, præsertim non ita locorum peritis) quam
crebris horrendisque tempestatibus, ac naufra-
giis, conflictati sint. Ad Hiberniæ littora de-
cem omnino naves solutis compagibus perie-
re, submerso inter alios Alphonso Leva, Sicu-
larum triremium nobili strenuoque Duce: ca- Levæ,
pto Alphonso Luzono, legionis Neapolitanæ
magni animi Tribuno, atque in Angliam cum Luzoni, Legio Hispanorum ex præsidiariis Neapolitanis.
aliis multis satis hostiliter habitis, abducto.
Humanius cum iis actum, quibus ad mariti-
mas Scotiæ, atque Norvegiæ oras impulsis,
liberum in Hispaniam iter præstitum est. Mi-
chaël Ocquendus vix Cantabricum Sancti Ocquendi,
Sebastiani portum attigit: & Ioannes Marti-
nius Recaldus portum Corunniæ nondum in- Recaldi.
traverat, quum uterque ex laboribus, ac mœ-
rore, non levi jactura hispanicæ militiæ, in-
teriere. Medinæ Sidoniæ Dux ad Sanctandrea-
num veteris Castellæ portum appulsus cum
paucis navibus, iisque sauciis mutilatisque, &
velut in magno naufragio collectis male cohæ- Ipse æger domum abit.
rentibus tabulis, ut erat animo æger pariter &
corpore, domum, permissu Regis, curationis
causa concessit. Omnium porro inire censum
amissarum navium hominumque haud sperave- Numerus amissarum navium hominumque.
rim, quum eos, qui interfuere, absurde varian-
tes, & quasi ejusdem vi tempestatis in diver-
sa distractos, animadvertam. Ex universa cen-
tum ac triginta quinque navium classe, (præ-
ter onerarias) duas & triginta aut captas ab
hoste, aut tempestate submersas. ex hominibus
viginti octo millibus ac ducentis nonaginta,

1588. desideratos decem circiter millia partim in pugna cæsos, alios ab Anglis, aut ab Hollandis, captos, non paucos morbo assumptos, memorant hispani scriptores. Angli vero, Hollandique, immodice discrepantes, vix decem hominum millia superfuisse cladi: duodeviginti millia desideratos: naves fere octoginta varie amissas. in Hispaniam ne sexaginta quidem reversas affirmant. Sed imminuerint jacturam, ut libet, auxerintve scriptores, cladem certe magnam pronunciavit Hispania, dum publico involuta luctu, retrahenda Regis edicto fuit: utque olim Romæ, post infelix Cannense prœlium, senatus consulto, intra triginta dies contracta est comploratio; ita imponi per Hispaniam oportuit aliquem justitii modum atratis lugentium familiis. Vnum ea tempestas, quæ cælum ac mare permiscuit, Regis hispani pectus adeo non perculit, ut ne accessisse quidem ad illud visa sit. Rem mihi certo exploratam hic agnoscere, nostræ ætatis intererit; ne magna exempla è priscis semper annalibus repetamus: quasi vero præclara quæque facere, dos temporum sit non personarum. Advenerat in aulam statim ab accepta clade nuncius prægressus redeuntem classem, quum ante Regis cubiculum inambulantes Christophorus de Mora, & Ioannes Idiaquesius, veteres aulici, carique ante alios animo Principis, nuncium subito circumsistunt, quid apportet, anxie sciscitantes. auditaque hominum naviumque jactura, consternatis, & uter eorum Regi cladem aperiret ambigentibus, sumit eas Mora in se partes, facile concedente Idiaquesio. ingressusque cubiculum, Regem litteras scribentem reperit. interrogatusque, quid esset novi, non satis prospera afferri de classe quum respondisset, inducitur nuncius, ex quo clade prolixius audita, stante Rex vultu, *Ego vero*, inquit, *ago ex animo gratias Divinæ Majestati, cujus à liberali manu tantum potentiæ virium que circumdatum mihi video, ut aliam rursus in mare classem educere non dubie*

Ant. Herrera lib. 4. histor. & alii.
18. mil.

In publico Hispaniæ luctu,

Ex relatione Christophori de Mora.

Mora postea Lusitaniæ Prorex.

Regis hispani voces,

dubie possim. Neque multum referre arbitror, quod 1588.
aqua decurrens aliquando intercipiatur, dummodo fons ex quo fluxerit, salvus sit. His dictis, calamum resumit, & eadem, qua cœperat, tranquillitate vultus ad scribendum redit. Enimvero hælit Mora attonito similis ad eum aspectum, reversusque ad Idiaquesium sollicite expectantem, exquirentemque, quo mœroris sensu Rex plagam accepisset, subridens, *Rex*, inquit, *totum hoc infortunium nihili facit, nec ego pluris quam ipse.* Tum quæ audierat, videratque, magna utriusque admiratione denarravit. Scio responsum hoc Regis visum fuisse nonnullis stoicæ cujusdam indolentiæ imitamentum: cujusmodi speciem Philippus adamare solitus videbatur, veluti rebus humanis altius impositus, ab iisque, quæ mortales vexant, infortuniis inaccessus. Verum hanc ipsam firmitudinem mentis, vel in speciem ut libet inconcussæ, tam facile præseferre; tantumque imperare animo suo potuisse, ut in maxima clade, in tanto opum impendio, in summa suorum consternatione, æmulorum lætitia, hostium triumpho; nihil inde in se motum, turbatumque nihil, seu verbis seu fronte protulerit; profecto aut solide armatum fuisse oportuit animum illum, ex quo, tela tam valide conjecta, nullo vulnere inflicto, resilirent: aut nimis quam potentem, arbitrumque sui, qui quos vellet affectus, æque vultu promeret, ac sub præcordiis premeret, nulli quantumvis repentinæ malorum aggressioni subjectus, nusquam imparatus. Certe Octavianum Cæsarem, ad nuncium Varianæ cladis, adeo consternatum legimus, ut per continuos menses barba capilloque submisso, caput interdum foribus illideret: reddique sibi cæsas jam legiones mota videlicet mente, vociferaretur. Quum Rex hispanus, quo die certior de clade est factus, quinquaginta auri millia ad sauciorum, & egentium militum, nautarumque curationem, ac solatium, attribuerit. compositaque, quæ nunc extat, epistola ad sacros per Hispa-

[Margin notes:] fastumque, | Aulicorum super his admiratio: | & aliorum varia interpretatio: | quæ non imminuit constantiam Regis, | cum Cæsaris facto comparatam, | Suetonio vitiis. | Largitio ejusdem in reduces, | ac pietas in Deum.

1588. Hiſpaniam Antiſtites, eos cohortatus ſit, ad grates Divino Numini, ſolenni ad aram ſacrificio perſolvendas, ob eam, quam ejus bonitati ſervare viſum erat, claſſis partem. Vt glorioſior profecto Philippus fuerit ab hac conſtantia, quam fuiſſet ab Anglicana victoria: quando illam ſui demum milites ei peperiſſent, hanc ipſe ſibi lauream dux & miles impoſuit. At longe diverſa per Angliam, perque fœderatas provincias, rerum facies erat, tanto effuſiore ubique lætitia, quanto ſe periculo propiores intellexerant. Regina triumphali curru inter vexilla devictorum hoſtium ad templum vecta ſuſpendiſſe dicitur Hiſpanorum ſpolia, actis ſimul gratiis ob rem proſpere geſtam propitio, ut ſibi videbatur, præſentique Deo: quem tamen dum maxime amicum ſibi perſuadere voluit, tunc maxime iratum habuit, permiſſa videlicet abuti proſpero illo ſucceſſu ad hæreſim ſtabiliendam, cujus ab ſe regnoque ſuo jugum, per ipſam cladem excuſſiſſe poterat, magno ſuo, ſuorumque bono victa. præſertim quum in hac quantacumque victoria, neque magnam Angli gloriandi materiam venti tempeſtateſque reliquiſſent: neque ideo ſe magis pios venditare potuerint, quia fortunatiores fuere. niſi forte Saracenorum, Turcarumque perfidiam Chriſtianæ Religioni præhabendam putarent, quod collectas multo Chriſtianorum apparatu vires illi tam ſæpe ſecundis præliis profligaverint.

Elogium ei debitum:

Reginæ Angliæ triumphus:

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECVNDÆ

LIBER DECIMVS.

IAM vero Parmenſem Ducem etſi audito diſſipatæ claſſis infortunio, ingens mœror excepit, præciſa ſibi occaſione deportandi in Angliam belgici exercitus, penes quem inſulæ invadendæ onus, & devictæ decus, futurum erat; haud tamen minus angebat hominis animum erepta ſimul ſpes, quam avide conceperat, poſt Britannicam expeditionem, fœderatas, quæ ſupererant in Belgio, provincias, illo victricis adjumento claſſis, aliquando debellandi. Acceſſit & alia privatim cura à ſiniſtro rumore, quo aſpergi ſe parte aliqua culpæ ob eam cladem paſſim audiebat. Is primum rumor emanavit, ſicuti comperio, ab eorum nonnullis, qui miſſi ab Duce Sidonio ad ſollicitandum Farneſium, obſervantes Belgarum navigia nec tormentis armata, nec è portu ſolutura, uti videbatur, niſi poſt multos dies ad conſcenſionem videlicet inſumendos; quæ viderant, Sidonio retulere. inde per claſſem indignatio, ac poſtea è reverſis in Hiſpaniam claſſiariis, de ſucceſſu multa dum narrant, non defuere, qui affirmarent, (ut invidiæ onus in alios deponere uſitatum eſt: & MORTVI partus nulla ſe matrem libenter agnoſcit) incuria Parmenſis Ducis effectum eſſe, ut Belgarum exercitus opportune deportari, jungique ad Hiſpanorum naves nequiverit. quod ſi, uti Sidonius urgebat,

Alexandri dolor ex amiſſa occaſione Anglicæ victoriæ:

& ex erepta ſpe belgii citius debellandi: & ex ſiniſtro de ſe rumore.

Primi ſparſere illum in claſſe:

poſtea in hiſpania &

1588. inde alibi.

juncti essent, victoriam in manu futuram procul dubio fuisse. De hujusmodi querelis, multis in urbibus, perque aulas principum virorum varie differi perfertur ad Alexandrum.

Admonetur Alexander de se sinistre differi. 15 Octob. in Insubria,

Præcipue vero litteris Octavii Lalattæ, qui erat ei à negotiis per Insubriam, admoneretur, multa Mediolani, inque aula Terranovæ Ducis, provinciæ Præfecti, de successu classis, non sine Parmensis aliqua sugillatione disceptari: motumque inde Pyrrhum Marchionem Malvetium non omisisse cum Gubernatore conqueri, quod ejus in domo pauci aliquot homines prælicenter adeo de tanto Principe obloquerentur.

& in alio ejusdem literis.

Præterea in Mediolanensi arce mire altercatos ea super re nobiles aliquot Italos, Hispanósque: atque his ad extremum ratione adactis, ut faterentur, culpam alio transferendam, præsertim in Hispaniæ consilium, à quo de portu, in quem se reciperet classis, præcautum non fuisset; cessatum à contentione aliquantisper esse. sed rursum sermones alios, non quidem ita palam, at indignius audiri cœptos. Quippe in secretioribus aliquorum litteris significari, Farnesium dubiæ in ea expeditione fidei visum multis fuisse, quasi cum Angliæ Regina colluderet: ac magna animo volveret, quæ sub ipsum Philippi Regis excessum, tanto fretus excercitu, perficeret: ideoque bellum, quod profligare posset, in eam opportunitatem attemperate protrahere.

Alexand. Farnes. Cardinal. in Gallia,

His adhuc graviora Parmensi aperit ab Vrbe Roma patruus Cardinalis. Nam legisse se scribit in arcanis è Gallia relationibus, deliberatum fuisse, amovere illum è Belgio, atque in Hispaniam ea in navi deducere, quam conscensurus erat, ut in Angliam trajiceret: eodemque tempore Rodericum de Silva Pastranæ Ducem Belgio Gubernatorem imponere. sed re detecta, trajectionem variis ab eo nominibus elusam esse.

Venetiis,

Additque, Venetiis sibi significatum, proximum Philippi Regis morbum, quamvis vulgo ignoratum, tamen haud procul à supremis fuisse: (more videlicet

Princi-

Principum, in quorum ægritudines non penetratur, nisi aut postquam convaluere, aut dum efferuntur.) inde sollicitudinem hispana in aula multis injectam, ne decedente Rege, Belgium turbaretur. Parmensis Ducis potentiam excessisse ministri modum: cinctum illum magnis exercitibus veteranis, victoribus, obsequentibus: Europæ nobilitatem belgicis in castris collectam ab unius pendere nutu: & adesse illi imperatorias artes, quibus nobilitatem juxta, ac multitudinem regat; hostibus ipsis nihil in eo displicere, præter hispani Gubernatoris nomen. quod si isti ab accersendis sibi Dominis nunc è Germania, nunc è Gallia, modo ex Anglia fessi jam, atque externorum pertæsi, oculos conjiciant in Parmensem Ducem, eumque ob belgam matrem, avumque belgam, belgici sanguinis Principem considerent, quanta eum moderatione futurum, ut oblatum sibi principatum, quem pro amisso Lusitaniæ regno computare possit, recusandum putet? Itaque in Hispania decretum, non expectato Philippi Regis fine, antevertendum occasioni: dumque integra & Regis auctoritas, & Parmensis in avunculum reverentia, mature illum Belgio subtrahendum. Hæc scribens Farnesius Cardinalis adjungit, se ea securius enarrasse, quod æstimatis & loco unde provenirent, & rerum ipsa repugnantia; intelligeret, meras esse fabulas, & commenta eorum, quibus ægre sit, Belgium Principi suo restitui: id quod, nisi Parmensis inde amoveatur, brevi futurum timeant. Et vero rem tetigisse Cardinalem, legatus Mendoza demonstravit, ipsa famæ origine plane comperta. sic enim ille Parmensi scribit. *Nobiles Anglos, qui cum Elisabetha Regina legato Parisios venerant, in multorum aures insusurrasse, Parmensem Ducem ex composito nihil movisse adversus Angliæ Reginam, nec in posterum quidquam moturum. addere vero ipsum Angliæ legatum, constare sibi, Philippum Regem decrevisse Farnesium è Belgio removere: atque in hujus decreti arcanum hoc modo penetra-*

[Margin notes: 1588. | in hispana aula. | in qua multus sermo de nimia Alex. potentia. | *Matthias, & Alenconius & Leicest.* | *Margarita Austriaca Parmens. Dux, Carol. V Imperat.* | Cardinalis Farnesii de his judicium. | Et legati Mendozæ litteræ. *Apud Reg. Gall.* 30 *Aug.*]

1588. *tum esse. In navi, quæ captiva in Angliam prima est abducta, repertum esse fasciculum litterarum, quibus ad Reginam allatis, illam in unis earum legisse, scriptum mandatumque ab Rege, ut quum primum Dux Parmensis navem conscendisset in Angliam trajecturus, illico per Belgium renunciaretur provinciarum Gubernator Pastranæ Dux, idque Parmensi à Regina præfestinato nuncio indicatum.* Atque ex his omnibus, quæ hactenus multis è locis, ne quid omitterem retuli, totam redordiri seriem sermonum de Parmensi Duce: originemque ac processum, compositumque quasi fabulæ corpus æstimare licet. Non submissam à Farnesio suorum militum opem, quam Sidonius exposcebat, Hispanorum aliqui culpæ ei verterunt, ut imprompto imparatoque. idque & eorum captivi in Anglia, & simul in Hispania multi jactarunt: & in alias quoque terras pertulit fama. Nec deerant, qui crederent. Quod tamen quia profectum à Parmensis indiligentia desidiaque sibi persuadere non possent, qui virum præfervidum ac belli fulmen noverant; aliam subesse causam huic qualicumque culpæ interpretati sunt. Et vacuum hunc, expositumque interpretantibus locum primi occupavere Angli: qui ab Regina in Belgium de pace missi ad Alexandrum, Caleti in reditu cum loci Gubernatore disserentes de trimestri irritoque Burburgensi congressu, (ne nihil effecisse viderentur) affirmarunt, opera quidem sua persuasam fuisse Parmensi cum Regina concordiam, eamque fuisse procul dubio secuturam, si non Hispanus deliberato pridem consilio bellum maluisset. Quum vero iidem postea cognovere, secutis in britannico freto classium certaminibus, Parmensem suis cum Belgis non interfuisse, omissionem illam auxilii, quam Hispani in Anglia captivi tarditatem Farnesii incusabant, ipsi in tacitam ejus cum Regina consensionem, quasi operæ suæ pretium, retulerunt. idque Angliæ legatus Parisiis confirmavit, addiditque commentum illud regiarum litte-

Horum omnium origo, progressusque.

ita legat. Mendoz. ad Alex.

Angli Deputati.

litterarum, quarum metu trajectionem in Angliam Parmensis interturbasset. Quod sane commentum ab Angliæ Regina profectum disponendo Parmensis animo ad quod parabatur invitamentum, mox subjiciam. Hi porro ab Anglis rumores, qui quo avidius arriperentur, occultius spargebantur, in Hispaniam delati, peperere quos dicebam sermones aliquorum, qui sive publica de re solliciti, sive Alexandri gloriæ infensi, nimiam ejus potentiam è Belgio removendam, ante Regis obitum, in aula differebant: eademque in alias provincias, sed novis suspicionibus aucta, nempe ex consueta interpretandi licentia, pervulgarunt. Ex quibus denique fontibus fluxere illa, quæ dein Venetiis, Roma, atque aliis è locis in hanc sententiam perlata paulo ante memoravimus: pronis ad talia scilicet scribenda plerisque eorum, qui quæ atrociora, & secretiora sunt, ea uti veriora, in lucem se proferre gloriantur, neglectis quæ exposita & in medio patent: furum effractorumque persimiles, aperta prætereuntium, obsignata atque abstrusa rimantium. Sed Alexandrum tam multis litterarum spiculis appetitum parum inde motum, parumque de hujusmodi suspicionibus amoliendis sollicitum, ego quidem in ejus ad Regem regiosque ministros litteris observare me memini. Credo, quod Regis animi certus, apud alios defensionem dedignaretur: nec ignoraret, ALIQVA contemptu melius refelli. & moles hujusmodi nullo fundamento surgentes, quo in majus excrescunt, eo per se se pronius nemine impellente corruere. Solum in eo, quo carpi se primum senserat, tanquam expeditioni promptas non habuerit naves, haud omisit pauca dicere, & quidem oblique, ac non turbate, nec anxie. Namque in epistola, qua Regem consolatur ob classis infortunium Christianæ Reipublicæ, cui arma illa militabant, communiter dolendum; sibi eo præterea nomine deplorandum scribit, quod post susceptos tam multos multorumque men-

1588.

Alexander his sermonibus parum motus,

Solum de navibus ac militibus tanquam ad expeditionem imparatis, sic ad Regem scribit.

29 Aug.

1588. mensium labores, aggredi ad destinata, & egregiam, si unquam alias, ejus Majestati navare operam non licuerit: præsertim quum mire alacres, atque accinctos navigationi milites haberet. quorum alii conscensis jam navibus Neoporti, avidissime signum expectarent: alii Dunquerchæ non quidem naves ingressi, sed ad nuncium liberi ab hoste maris tam facile conscensuri essent, quam conscendissent Neoporti: ubi die vix amplius uno, homines quatuordecim millia in navibus distribuerit. In quo deceptos fuisse, qui consideratis Dunquerchæ navibus, non ad pugnam armatis, nec ingresso milite ad navigandum expeditis, imperatum videlicet itineri belgicum exercitum evulgarunt. quum tamen & ante trajiciendi opportunitatem stipati in navibus milites contineri frustra, eorumque cum detrimento, non debuerint, ut ipse Neoporti expertus erat: & quotiescumque solvendi necessitas nunciaretur, compelli tunc milites in naves facile posse, conscensio ad Neoportum ostendisset. Neque oportuisse, naves, quæ solum ad deportandum exercitum armis hispanæ classis jam securum destinarentur, forma alia fabricari, aut instrui tormentis bellicis, ac reliquis prœliaribus armamentis: aucto interim sine causa sumptu, qui propterea instructæ in Hispania classi prælarge impensus fuerat, ut ad inermium tutelam navium belgicarum is satis esset. Sic enim divisas fuisse partes, inter maritimum Hispanorum, ac terrestrem Belgarum, exercitus: ut hic è portubus ante non solveret, quam ille tutum ab hostibus mare ad ostium usque Thamasis præstitisset: sicuti Majestas ejus ex suarum litterarum exemplis, quæ mittebantur, recognoscere id poterat. (quo certius enim sua Regi mandata ad memoriam revocaret, misit ad eum Alexander exempla litterarum, quibus hæc ipsa munerum divisio cum Sanctacrucio primum, postea cum Sidonio accuratæ servanda præscribebatur.) Quum vero,

vero, subdit Alexander, regiæ classi nunquam licuerit, hanc belgicis copiis trajectionem asserere: insuper autem circa Neoportum, atque Dunquercam, Hollandorum Anglorumque perstarent classes, in soluturos è Flandriæ portubus intentæ; profecto non debuisse se in deposcendis periculis alioqui non segnem, tantum lectissimorum militum, tot veteranorum legiones, fragilibus adeo navigiis impositos certum in discrimen dare. Itaque non dubitare se, in eo britannicæ expeditionis negotio, quin & Majestatis ejus imperio, & suo Ducis officio satisfecerit. Ad hæc autem quid responsi ab Rege datum, quove sensu ab eo accepta, quæ de Parmensi Duce circumferebantur, mox alia complexus opportunius expediam. Nam secutum est aliquid sub hosce dies, quod dum novas suspiciones cumulando, pluribus fabulam implicare nexibus videbatur, ad nodi caput attingendum certius aperuit viam. Rem ego, uti ex litterarum cum exemplis tum autographis legi, paucis evolvam. 1588.

Responsum Regis paulo post additur.

Originali.

Agebat cum Centurione Baroccio bellicorum operum architecto, de obsidione Bergarum ad Somam, suo sub tentorio Alexander: quum ingressus illuc Præses Richardottus, advenisse ait Antverpia Genuensem nomine Ioannem Iacobum Fliscum cum litteris ab Anglia, quas quia gratas ejus Celsitudini futuras affirmaret, admitti cupiebat. Admissus, Baroccio coram & Richardotto, litteras offert. aperit Alexander: nomen, uti assolet, scriptum in calce nullum videt. conversusque ad Fliscum, *Qua in fiducia*, inquit, *hoc genus ad me litterarum? Quin*, is subdidit, *qui eas ab Anglia scripsit Horatius Palavicinus, peculiari mihi epistola significavit, ne vererer, litteras suas, quamvis anonymas dare. negotium in iis contineri, quod & Parmensi Duci perquam acceptum, & mihi perutile futurum esset.* Redit ad litteras: interque legendum, mutari aspectu, ac subinde subsistere conspiciebatur: donec ad finem usque perlectas ex-

DE ALEX. invitato ad Belgii principatum.

Ingeniunt.

Litteras anonymas cum stomacho legit. 31 Aug.

1588. excandescens ira projicit ad terram. O scelestum! exclamans, ô impudentem! mox effervescente acrius sanguine, surgit impetu è sella, strictoque pugione Fliscum arripit, haud dubie jugulaturus. Sed apud se reputans, satius fore, hominem servari, ut ex eo quæstioni subjecto, rei series eliceretur, abstinuit: addiditque minaci vultu; *Si coram me Pallavicinum hic haberem, cui præsens respondere possem, responsum profecto darem, quale ipse commeritus est. & te, si gnarum negotii crederem, quod hisce litteris includitur, illico ad supplicium rapi juberem.* Tum egressus ad eas iterum legendas, quum, nihil residente ira, ii, qui adstabant, attoniti ignarique quid tandem illud esset, placare utcumque animum ejus, sedareque paulisper attentarent; litteras ipsas utrique inspiciendas tradit, quo intelligerent, an sibi satis causæ foret excandescendi. Earum hæc erat ferme sententia. *Quoniam ex Hispanis in Anglia captivis cognitum sit, Proceres regiæ classis de ejus Celsitudine conqueri: ac pro certo habeatur, illos acerrime deposituros hujusmodi querelas apud Regem; propterea interesse plurimum, ut ejus Celsitudo apud se sedulo reputet, quales demum motus in aula Regis iidem concitaturi sint ex hujusce cladis occasione, atque adeo quanta inde jactura propriæ existimationis, commodorumque sit ei proventura. Itaque si, sublimes inter cogitationes suas, ipsa secum expenderit hunc rerum statum, seque præsentibus accommodaverit, ea nempe audiendo admittendoque media, quæ conducibilia visa fuerint; dubitandum profecto non esse, quin condicta consiliorum communicatione congressuque, via iniri queat aliqua, unde effectus existant, quos præsens opportunitas in manus tradit. Hunc autem congressum Bononiæ in Gallia haberi commode posse. In quem locum, si ejus Celsitudini videbitur aliquem destinare mentis suæ conscium atque interpretem, conventurum illuc harum scriptorem litterarum, aut ejus loco alium rei gnarum fidumque. Quod si tam fortunate sibi contigerit, ut ejus Celsitudini persuadeat, quanto plura in Belgarum provinciis sperare possit aliunde, quam*

Excandescit in latorem earum: acrius in authorem.

Legendas præsentibus præbet.

à Philippi Regis manu, mirifice gavisurum se, quod 1588.
hac significatione, quantum ejus Celsitudini cupiat, aperuerit. Lectis cum stomacho itaque litteris, jussit Alexander amoveri Fliscum, & quæstione adhibita rem ab eo excuti. Quin & Richardottum, Barocciumque, quæ legerint audierintque; judicio attestari voluit, tum cognitionem omnem jure habitam in bellico tribunali à generali judicialium causarum Quæsitore, ac litteras ipsas ad se atque ad Fliscum ab Anglia perscriptas properato misit ad Regem. adjecitque in eadem, qua hæc mittebat, epistola: Peracta à se quam celeriter hæc omnia, quod sciret in hujusmodi causis non licere homini honesto, suique simili paulum interquiescere, aut per incuriam quidquam omittere, quod Principi protinus non aperiat.

Litteras & quæstionem de earum latore, *Ferdinandus Salinas.* 29 *Septemb.* ad Regem mittit:

Ipse interea animo secum evolvere, quæ mens, quodve consilium, aut quæ spes Pallavicino fuerit, ad tantum facinoris pertentandum. Degebat hic à multis jam annis in Anglia, priscæ inter suos nobilitatis: atque opum copia per insulam notissimum nomen. Inde ei gratia apud Reginam, quæ pecuniosi hominis auro ad subita quæque liberaliter utebatur. Et ipse libentius subministrabat hæc arma, quoties in Hispanos, quos apprime oderat, inferenda essent. Ante annos ferme septem, obsidionem Cameracensem, qua premebat urbem Princeps Alexander, solvit Dux Alenconius, 1581. grandi pecunia, quam à Regina Elisabetha acceperat, & hæc à Pallavicino. Quinque post annis, Henrico Navarræo Regi, adversum Guisianos, diuturnum Regina subsidium è Pallavicini gaza suppeditavit. Nec post multo, ad exercitum in Germania pro eodem Navarræo, sed Reginæ pecunia, colligendum, vim auri magnam eundem contulisse compertum est. Quin hoc navalis belli tempore, inter alios Angliæ Proceres, ipse quoque operam suam Reginæ obtulit adversus Hispanorum classem, atque ære suo naves in prælium eduxit. Ex quo conjici

DE HORATIO Pallavicino: Gratia ejus apud Reginam ob subsidium ei præbere solitum, præsertim contra Hispanos. *Gulielm. Camden. in Elisabetha.* Hinc conjectura, submissum illi

jici

1588. jici non absurde potest audax illud invitamentum, quo is Parmensem Ducem est aggressus, ab Angliæ Regina fuisse, usa eo scilicet ministro, quem sciret Hispanis infensum, atque adeo partes ejusmodi impigre acturum. Immo verisimile duxerim, figmentum illud litterarum, quas ipsa tanquam in navibus repertas cum Alexandro communicasse dicebatur, huc videlicet spectasse, ut ad ejus rei qualemcumque famam, abalienatum per hæc ab Rege Alexandri animum, facilius ad quod mox invitaretur, attraheret. Id porro si ex voto proveniret, Farnesiusque Belgio potiretur (quod successurum Regina sibi persuadebat ob Ducis felicitatem, militumque in eum studia & populorum benevolentiam) quantum ad empturam se & Hispano dominationis, & sibi à vicino præpotenteque Rege sollicitudinis? Quod si Parmensis oblatam novi imperii occasionem obstinatius aversaretur, non ideo tamen nihil actum esse. sperabat enim ad nuncium vel rejecti Principatus, alte feriendum Hispani Regis animum, & laudaturum fortasse præsentem Alexandri fidem; sed simul de fidei constantia dubitaturum: atque adeo acturum cum eo exinde cautius, subsidiis ab Hispania parcius submissis, extenuataque in Belgii administratione potentia. Quas ille artes si multis ante annis in Austriacum fratrem, ob vanum plane rumusculum oblatæ belgicæ dominationis, inclementer exercuit; an omissurum in præsentia, ne easdem artes in sororis filium tam aperte ad asserendas sibi provincias incitatum, senior jam, atque in dies suspiciosior, imperiique tenacior, non adhibeat? Hanc porro authoritatis ac potentiæ detractionem; tanquam diffidentiæ argumentum tanto Parmensem Ducem gravius passurum, quanto, ob recens fidei suæ meritum, majora utique signa confidentiæ, & caritatis ab avunculo expectaverit. quibus fraudatum aut non diu retenturum, quam frustra habitam videat neglectamque modestiam: aut è provincia, cui decore jam præesse

fuisse à Regina ad pertentandum Alexandrum, antea dispositum rumore de litteris in classe repertis.

Reginæ ratiocinatio, ad Alexandrum aut imponendum Belgio,

Rex Hisp.

aut è Belgio denique removendum.

esse non liceat, facile ad veniam Rege, discessurum. Remoto autem inde Farnesio, quem unum, fatalem expugnando Belgio Imperatorem, Fœderati ipsi dictitent, resumpturas haud dubie provincias, ad excutiendum è cervicibus jugum, pristinos animos viresque: atque adeo novis ex integro renascentibus bellis, nimiam Hispanorum potentiam, nusquam reperto aut curarum, aut impendiorum fine, paulatim attritum iri. Sic Angliæ Regina sperasse credita est, Vtcumque ea oblati Belgii tentatio demum cederet, se certe telo ancipiti armatam, grave hispano Regi vulnus iuflicturam. Sed casso nempe ictu vibratum est telum. Nam ex una parte, immotus ad eam aggressionem Farnesius, usque adeo fœdum abominatus est facinus, ut hominis audaciam animo reputans, ac deliberabundus, an simulato paulisper assensu, admissoque Bononiæ colloquio, inde captum ad se adduci juberet; abjecerit illico ejusmodi cogitationem, quasi illam proditoris personam vel ad paucos dies induere, indignum enimvero se vitaque sua, &, ut ad Regem scripsit, culpæ pene proximum existimaverit. præsertim, ut ad eumdem addidit, quod Bononiensis colloquii species apud ignaros quid sub ea lateret, finistris utique interpretationibus esset obnoxia. Ex altera parte Rex, perspecta Alexandri fide constantiaque, tanto eum carius amavit: testatus id ad eum epistola, quam ego iisdem, quibus ab Rege scripta est verbis, latine hic reddere opportunum duxi. ea ab Hispano sic habet. *Litteras manu tua exaratas III Kal. Octobris, ego Idibus hujus mensis accepi. Quæ abs te in eis scribuntur, luculenter ostendunt candorem pectoris tui, ex quo illa proveniunt. Profecto audacia, quam mihi narras, magna fuit, ac modis usurpata perquam indignis, sed ejus nimirum propriis, unde illa est, Hominem ludificatum capere, haud ab re fuisset, causam tamen, ob quam abstinueris, laudo. Quamquam non erat, quod tu propterea de sinistra tui fama vererii. In quo ipse verba non insumam, ut*

in

1588.
Neutrum conficit,
stante Alexandri fide:
29 Septemb.
Et aucta in illum Regis benevolentia
17 Octob. his litteris ostensa.
29 Septemb.
15 Octob.

1588. *in re certissima, qualis est securitas, quam ego ex te, tuque ex me habemus, argumentis quamplurimis ex tua meaque parte confirmatam. Denique nec possum ego mihimetipsi magis confidere, quam tibi semper confisus sum: nec tu optare potes, aut petere, ut pluris ego te faciam, quam adhuc feci. Proinde omni te sollicitudine liberum volo. Cordi autem erit Deo efficere, ne tam prava tentamenta mercede aliquando sua careant.* Neque his contentus, post adscriptum diem locumque extremæ, uti fieri solet, epistolæ, manu Rex sua (nam epistolam manu Ioannis Idiaquesii, cui rerum cura belgicarum præcipue incumbebat, exaraverat) hæc addidit. *Pro certo habeas, mihi persuasum esse nihil abs te hactenus omissum, quo mihi per omnia penitus satisfaceres. Quin etiam confido, si addi potuisset aliquid ad hanc satisfactionem, id te mea causa fuisse facturum ut adderes.* Similia his ad Alexandrum, peculiari seorsim epistola scribens Idiaquesius, *Affirmasse sibi Regem* ait, *adeo cumulate satisfactum sibi ab eo, cum in aliis rebus ad Britannicam expeditionem spectantibus, tum in ista temerarii hominis tentatione, ut quid cumulatius cuperet ab ejus Majestate Dux ipse Parmensis profecto non habeat. Vnum addidisse Regem, In mentem sibi venisse, num satius visum esset, simulare aliquandiu cum illo conspirationem, ut dum liberius aperitur cum Anglis commercium, ac dum ultro citroque commeantes nuncii, per occasionem redimendi detentos Flissingæ Hispanos, minus suspiciose excipiuntur ab Anglis Flissingæ præsidiariis, clam observaretur, an ii præsidiarii possent arte aliqua decipi, atque urbs capi: hunc vero futurum fuisse parem dolum, quo eludi dolosa ista natio mereretur. Id autem injunctum sibi fuisse ab Rege, ut ad eum suo nomine scriberet, eumque, si locus simulationi superesset, ad hoc idem retentandum hortaretur.* Verum eo res processerat, permisso abire jam Flisco; ut resumi hujusmodi conspirationum imitamenta non liceret. At Alexandri gaudium ex hoc tam honorifico Regis de se judicio, super alias ejusdem litteras simili tenore compositas, sane

Additamentum Regis pro Anglica expeditione.

17 Octobr. Idem de utroque confirmat Idiaquesius.

Alexandri gaudium ex hoc Regis sensu.

pers-

perquam cumulatum fuit. Crevitque in dies, novis argumentis regii erga illum animi fiduciæque: Præsertim postquam tradita ei in manus semel atque iterum gallica expeditione, qua nullam Rex ardentius aliquando susceperat: atque adeo aucto novis legionibus ejus imperio; palam fuit, quam ex vano aliqui in Hispania dissertabundi, ut ante memoravi, de nimia Farnesii potentia tanquam Regi jam suspecta dubitasse ferebantur. Interim ipse præter alia, quæ ab Hispania, Italiaque in eamdem cum Rege sententiam ad se scribi quotidie videbat: novissime ex litteris patrui Cardinalis acceperat, Xystum Pontificem, audientibus Olivario legato, atque aliquot Purpuratis, postquam militarem ejus virtutem copiose commendasset, acriter invectum in eos fuisse, qui culpa illum involvere ob britannicum successum temere conarentur. Et vero si quis eam consideret gloriæ cupiditatem, qua, si quisquam aliquando mortalium, flagrabat Alexander: si parem huic cupiditati magnitudinem famæ, quæ ab expugnato, inque libertatem catholicæ Religionis asserto prænobili Europæ regno, ante oculos ei obversabatur: si hujus adipiscendæ laureæ opportunitatem, quam à classe post Hispanorum memoriam instructissima sibi videbat offerri; (suo enim tantummodo ductu imperioque gerenda res erat in Anglia) profecto facile inducet animum ut credat, nihil ab eo prætermissum, quo tam gloriosæ palmæ occasionem, vita ipsa mercandam, totus arriperet: atque ad belgica devictarum provinciarum nomina, titulum quoque britannici triumphatoris adjungeret. Præsertim quum ex ea victoria speraret, brevi secuturam reliqui Belgii expugnationem: atque adeo se, post belgicum Leonem, herculeo sane labore perdomitum, spolium herculeo non impar induturum. Sed mihi in successum maritimæ hujus expeditionis animum intendenti, non uni imputanda causæ infelicitas ejus videri solet. Multum ad illam contulit triennii prope

spatium.

1588.

& ex hoc postea ejusdem Regis argumento.

& ex aliorum litteris, Alexand. Farnes.

& ex Pontificis judicio de Britannico successu. Henric. Cuseman.

Gloriæ cupiditas, qua flagrabat Alexander,

& opportunitas consequendæ,

persuadent nihil ab eo prætermissum.

Causæ, unde hæc expeditio non successerit.

1588. ſpatium adornandæ claſſi, (inſita genti cunctatione) dilatum: & Anglis, ne imparati opprimerentur, (quod facile eveniſſet) indultum. Præterea quantum à principio dilatione, tantum poſtea feſtinatione peccatum eſt, illato in hoſtem bello, ante proviſum bellatoribus aliquod in tempeſtate perfugium. Nec parum claſſi obfuit nautarum imperitia, uti obfuturam Alanum Cardinalem ſubveritum accepi. Adhibitus enim ab Rege in conſilium, cum multa ſuper britannico bello ſcite prudenterque diſſeruit, tum illud in primis admonuit, miniſteria nautarum, à quibus victoriæ ſpes veheretur, hominibus, niſi locorum peritiſſimis Rex ne committeret. Id effecturum, ſi Anglos ceteris præhaberet, quippe inter eos fluctus ſyrteſque genitos, atque adeo natali ſalo, patriiſque ventis, ac tempeſtatibus ſuis aſſuetos, ſeque invicem ſæpius expertos tales ab ſe, ſi delectum ſibi permitteret, non paucos, & quidem religione catholicos, ac fidos offerri poſſe. Sed Rege haud tutum rato, claſſem in Angliam bellum importantem, Anglis credere, Alani conſilium fruſtra fuit. Quod ille viro ſibi amiciſſimo graviſſimoque (à quo id ego audivi) dum non ſine lacrymis narraret, miſereri magis quam damnare ſolitus erat Regis quamvis ſapientiſſimi conditionem; cui ex una parte, utilem multorum operam in loco adhibere, ſuſpicio non permitteret: ex altera, ſuſpicionem ne unquam deponeret, aliquoties in fraudem inducto prudentia ſuaderet. Ad hæc peccatum eſſe ante Plimutham, Hiſpani ipſi ſenſere, dum nimia Sidonius obedientia, ne mandatorum Regis religionem violaret, occaſionem opprimendæ in portu hoſtilis claſſis elabi è manibus paſſus ſit. Quamquam haud me fugit, Sidonii factum non perinde omnibus, qui in claſſe tunc erant, improbatum eſſe, cognita perſevera juſſione Regis, quem videlicet apprime tenacem eorum, quæ mandaſſet, haud ignorabant. Ac forte veniebat illis in mentem id, quod in Hiſpania occultis aliquo-

Prima cauſa, *Secunda,* *tertia,* *Mutius Vitelleſcus General. Soc. IESV.* *Quarta,* *Gratian. lib. 5 de bello Cyprio.*

aliquorum sermonibus sparsum fuerat: quodque à Veneto apud Regem legato Reipublicæ suæ scriptum ferunt; in eo, quod primum Mantuæ Carpetanorum habitum est, consilio, post acceptum navalis victoriæ nuncium, incusatum fuisse Ioannem Austriacum, quod contra quam ei imperatum fuisse à Rege dicebatur, commisso prælio, collectas ea in classe Christianæ Reipublicæ vires in casum dubii eventus objectasset: nec defuisse in illo cœtu, qui laudibus in cælum ferens priscos olim Duces, qui filiorum sanguine romanas secures imbuissent, quod contra edicta cum hoste pugnassent; revocandam in Hispania hujusce exempli severitatem affirmaverit. & tamen Austriacum & victorem, & fratrem fuisse. quid Sidonio cogitandum, si, neglecto Regis imperio, pugnam ante præscriptum tempus infeliciter attentasset? nam manere hodieque illam, quam barbaro olim Duci amicus memorabat consuetudinem Regum, Vt casus adversos hominibus tribuant, secundos felicitati suæ. Sed nulla certior ejus infortunii causa fuit, quam, quæ minus caveri humana vi potuit, tempestas tam atrox ac pertinax, ut sicuti nulla unquam classis imperiosius, ac formidabilius calcavit Britannicum mare, ita negaverint Angli, observatum à se, Oceanum suum in navium aliquando perniciem truculentius, atque implacabilius insurrexisse. Ex quo factum, ut Hispani non modo non adjungi tegendis Belgarum copiis, promota ad eos classe, nequiverint: sed ipsi ventorum rabie huc illucque raptati, ac naufragiis passim obruti, omissa spe videlicet omni britannicæ victoriæ, cedere ad extremum non tam hostium virtuti, qui eo successu lætari magis, quam gloriari potuere, quam ventis tempestatibusque Anglorum loco præliantibus, coacti sint: Deo (si ejus reverenter interpretari consilia fas est) ita permittente, ut magna hæc identidem exempla humanam potentiam suæ imbecillitatis admoneant: simulque

1588.

Madrid.

T. Manlius apud Liv. lib. 8. & alios.

A. Posthumius apud Valerium Max. & alios.

Datames, Pandates apud Æmil. Prob. in vita quinta.

fructus ex britannico successu.

1588. id boni inter hæc mala è Britannia colligatur; ut ex eo loco, unde referre victoriam hispanis armis in præsens inconcessum fuit, alias interim palmas suo coëmptas sanguine quotidie referant fortissimi adversus hæresim bellatores: habeatque Religio illum terrarum angulum sepositum sibi, ceu Martyrum seminarium.

BERGARVM obsidio.

Hispanæ classis infortunio mutare consilia coactus Alexander, ne tam florentibus cinctus copiis, rei bene gerendæ occasiones amitteret, dum pars adhuc aliqua militaris anni superesset; statuit exercitum britannico bello destinatum varias in expeditiones trifariam distribuere: partem in Geldria ad retentandum Wactendoncham Comiti Mansfeldio committere, addito cum suis Germanis, Burgautio Marchione: partem cum reliqua Neapolitana legione, ad Ernestum Coloniensem Antistitem pro Bonna laborantem allegare: ceteros Hispanorum plerosque, apud se aggrediendis in extrema Brabantia Bergis ad Somam, attinere. Stimulabant illum ad Bergarum aggressionem vicina Bergis oppida, assiduis Bergensium excursionibus prædisque vexata. Et ipse, quod ea urbs Anglorum præsidiis, Morgano eorum Chiliarcho teneretur, avebat Reginæ lætitiam, loci jactura, interturbare. Ergo quoniam ex insula Thola certior erat ad Bergas accessio, partes imponit invadendæ insulæ Marchioni Renthiaco, à quo frustra tentata, urbem ipsam, Thola omissa, obsidere parat. Defendebatur illa, præter alias munitiones, castello inter urbem & Scaldim: quod nisi in potestatem redigeretur, incassum petebatur urbs. Hæc expendenti Alexandro litteræ ab anglo milite arcanæ perferuntur. Res ita se habebat. Cum Hispano, qui captivus Bergis attinebatur, amicitiam contraxerat Anglorum par. quorum alter castello, de quo dicebam, Centurionis loco præerat. Huic, ut castellum Parmensi traderet, persuadere non levium spe præmiorum Hispanus adnitebatur.

In tres expeditiones designat exercitum Alexander.

Obsidionis Bergensis causæ.

Colonellus.

Ad Vrbem obsidendam contendit Renthiacus.

De Castello ante Vrbem hispanis tradendo agit Anglus subcenturio: *Petr. de Inques.*

Nec

1588.

Nec ille abnuebat. Dumque de ratione rei ordinandæ quasi deliberabundus paulum hæret, interim quæ cum Hispano agitaverat, aperit omnia Peregrino Willogbeio, qui tunc anglis militibus pro Leicestrio imperabat. Laudatur fides: animatur ut pergat, tanto quidem impensius, quanto sperari posset, Gulielmum Stanlæum, quem Angli post traditam Daventriam implacabiliter oderant, eodem cum aliis laqueo irretiendum. nam Parmensem Ducem facile usurum ejus ministerio, quippe hominis angli, atque hujusmodi machinationibus assueti. Sed irritus spei fuit: Stanlæo ad id operis nequaquam adhibito. Facinus igitur ubi in se recepit subcenturio, litteras ea de re per Anglorum alterum consilii conscium, ad Parmensem mittit Hispanus, additque venturum subcenturionem ipsum, ac destinata coram firmaturum. Nec post multo advenit, confirmavitque, pauca pactus in præsens, plura sub rem peractam accepturus. Sane commodum erat Alexandro ea ratione potiri loco, quem vicinitate Vrbis, amnisque tutum, vi expugnare perquam tardum providebat, præsertim appetente jam hieme. De Angli tamen fide subveritus, præsente Renthiaco expeditionis duce; ita rem composuit: ut lacunas, per quas adeundum necessario castellum erat, exploraret ante Didacus Escovarius Centurio, Leviæ legionis Instructor. Idemque explorato accessu, cum tribus delectis Centurionibus, & militibus centum, præiret ductore Anglo subcenturionis socio, ac subcenturione agmen subsequente, ut facile in potestate esset. post hanc centuriam, in tumulo ante lacunas cum parte legionis suæ consisteret Sancius Leva Tribunus: à quo non procul abesset Renthiacus ipse, cum armatis omnino mille, plerisque Italis, & Wallonibus: eo consilio, ut fallentibus fidem Anglis, recedentem Escovarium Leva tutaretur, & Levæ Renthiacus auxilio foret. Sic ille suos ad ancipitem eventum

Sic Alex. scribit ad Regem 30 Octob.

Dubitat de ejus fide Alexander,

& caute ordinat aggressores: *Alphons. Mendoz. & Greg. Ortiz, & Hurtad. Mendoz.*

1588. præmunibat, haud ignarus, In Capillatam fronte occasionem non injiciendam manum, nisi armatam; ne forte venenatis morsibus anguinei capillamenti, quale gestant proditores, improvide capiaris. Decreta nocte sistit se Renthiaco Anglus subcenturio; & , quo sibi plus fidei habeatur in ducendo agmine, nam socius qui duceret non comparuit, vinciri se jubet.

Anglus illos ducit ad castellum:

Vinctus, sed liberiori perfidia, ac traditus Escovario, lacunas cum centuria hispana transmittit. castello vicinus seligit Escovarius ex audacioribus homines triginta, qui cum Anglo ingrediantur. cum his ad cancellos præstructos castelli portæ ubi accessit Anglus, prætulitque notum præsidiariis conventumque signum, cancelli protinus aperiuntur.

& prodit.

Quindecim silentio intrant: dumque porta ut pandatur expectant, occlusis repente cancellis, in eos, qui admissi erant, quique propius aderant, pilarum tempestas effundi cœpit.

secedunt proditi;

Et Escovarius quidem, proditione animadversa, suos non ita cancellis admotos revocabat quam minima recedentium jactura, quum à Levæ legionariis inopinato turbatum est. Insinuaverant se in hanc legionem honorarii complures, quorum

Alii ignari pergunt,

ut aliquanto laxior est in bello licentia, sic anceps est auxilii genus, uti de Elephantis in acie

Elephan.

adhibendis dictum legimus. nempe quanto hi mole, atque ferocia: & illi authoritate, at-

Honorarii.

que fiducia præstant aliis; tanto interdum minus quam alii in rectorum potestate nutuque sunt, in utramque partem violentiores. Ab his emissa voce, contra quam ex disciplina militari caveri solet: *Irrumperent, captam jam munitionem*; extemplo complures, mota legionis parte, præcipiti illuc gradu per cœnum, perque palustrem eum tractum inferuntur, cancellos effringunt, incredibilique contemptu

expugnant,

hostium, ac mutua certantium cæde, subire munitionem vi contendunt. Sed præsidiarii, quibus prævisa ac parata erant omnia, è vallo, ex aggeribus, ex urbe ipsa, non incerta emis-

emiſſione jaculabantur. ideoque Renthiaco, ac Leva receptum ſollicite, quantum poterant, anxieque jubentibus; poſt editum magnæ potius quam tempeſtivæ fortitudinis documentum, ceſſere demum Regii, majorem aliquanto cladem paſſi ab aquis in reditu, quam in aggreſſione ab hoſtibus. Nam & æſtus maris per aggerum ſciſſuras erumpentis, obſervata pridem vada confundebat: & nox illunis horridaque, conſilii juxta ac viæ confuſionem cumulabat. Itaque, uti narrabat Comes Belgiojoſus, qui honorarios inter aggreſſores ulterius & ipſe proceſſerat, cæcæ aliquos voragines hauſere: nonnulli pigro luctantes infoſſique luto, à valentioribus extracti, atque in humeros ſubducti ſunt: omnes tamen plus omnino diſcriminis inter eas anguſtias, quam jacturæ ad extremum ſenſere: & niſi jacturam auxiſſet mors Nobilium nonnullorum, nimis quam avide memorabili aliquo facinore inclareſcere properantium, clades nullo habita loco fuiſſet. nam cæſos ab hoſte, præter eos, qui primi cancellos intrarunt, non plures quam viginti, vulneratoſque omnino quindecim, pro certo numerarunt qui interfuere. Sed pro numero conditio amiſſorum fuit. E tribus Centurionibus agmini præmiſſis ſolus Alphonſus Mendoza, ſed fracto dextero brachio evaſit: Ioannes Hurtadus Mendoza pugnando cecidit: Gregorius Ortizius in hoſtium poteſtatem venit; Levam Tribunum, dum recedentibus inſtat, pila ictum invalidumque, ſui milites diſcrimini ſubtrraxere. capti ſtrenue præliantes Ioannes Mendoza, Marchio Inojoſæ, & Innicus Guevara, Ognatæ Comes: quorum illum Gubernatorem Inſubriæ, hunc legatum ad Vrbanum Octavum Romæ vidimus. At vero Anglus ſubcenturio in eo cœptæ jam pugnæ tumultu elapſus è manu hiſpani militis, quem ſcilicet major tunc ſui premebat cura; poſt Bergenſium qualeſcumque plauſus, contulit ſe ad Angliæ Reginam, ſervati pretium loci petiturus. Et illa

1588. non ſine aliqua jactura: jactura majore in reditu.

I. Iacobus Balbianus Comes Belgiojoſa.

& Alex. ad Reg. 30 Octob.

Cenſus rum.

Proditor ab Anglorum Regina pretium navatæ operæ poſcit.

1588. quidem haud gravate aliqua cum pecunia donavit, addidisse tamen dicitur, Abiret in domum suam, non oblituram se illum evocare, quoties sibi opus homine foret, cui persona proditoris imponenda esset. Alexander interea, quoniam insistere Bergarum oppugnationi per hiemis inclementiam in iis paluſtribus locis non ultra licebat; ne tamen liberos jam se, irrita aggressione, jactarent hostes, non evocavit inde militem ante, quam excitatis aliquot in Bergensi tractu munitionibus valido cum præsidio, frenum procursionibus Bergensium imponeret: atque adeo vicinorum postulatis, quorum causa expeditionem susceperat, non plane fructu carentibus satisfaceret. In hæc incumbentem, copiasque alio alias in hiberna separantem, nuncius expugnatæ à regio exercitu Bonnæ opportunus exhilaravit.

Carol. Coloma lib. 1. Reginæ responsum.

Alexand. aggressionem solvit, excitatis prius munitionibus ad Bergenses frenandos.

BONNA à Schenchio expugnata.

Vrbem hanc Septemvir Auguſtalis, Erneſtus Coloniensis Antiſtes, auxiliaribus potissimum armis Alexandri, ejectis ex ea, uti jam memoravimus, Truchſesianis, ante annos ferme quatuor, recuperaverat. Sed eamdem militari aſtu Martini Schenchii sub exitum anni superioris amiserat. Etenim Schenchius, homo inquies, & occasioni temporique insidiari solitus, observato, Parmensem Ducem britannica implicitum expeditione, illuc omnes & milites, & curas cogere; peropportunum duxit, in Geldria, aut in Coloniensi agro, quas ille provincias, arce perquam valida nuper excitata ad Rheni divortium, infeſtas habebat, audentius aliquid attentare. placuitque Bonnam invadere, quod & honeſtiorem præferre titulum posset recuperandi eam Truchſesio, cujus se militem ferebat: & præterea sciret, non ita extinctas in ea urbe reliquias Truchſesianarum partium, ut scintillæ identidem aliquæ ex compresso illo incendio non erumperent. Igitur eductis è Berca ad Rhenum ducentis ferme peditibus, ac paulo pluribus facile aggregatis aliunde prædarum spe; cum equitibus omnino trecen-

occasio obsidendi.

Schinch-schans.

Schenchius Bonnæ ad portam improvisus accedit.

Rinberch.

trecentis, sub mediam noctem, ex oppido Popeldorfo Bonnam accedit: assumptisque suorum paucis admoveri jubet Rhenanam ad portam æneum Pyloclastrum, Pettardum vocant, novum per hæc loca portarum excidium. Quid illud sit, quoniam in hac Bonnensi aggressione videndum se primum dedit, paucis cognoscere haud importunum habeo. Est hæc machina fusili ex ære vas, forma mortario non absimile: immo in Iuliacensi bello ad subruendam Aldendorfii portam, adhibitum à se fuisse ex aromataria officina mortarium, Tensinus talium machinator & scriptor enarrat. Magnitudo illi varia: ea nunc maxime probatur, quam gestare, ac pallio tegere miles non imbecillus queat. adeo cuniculos non modo sub terram fodere, sed etiam nobiscum ferre excogitavimus. In latere ansulam habet ad suspendium, & ab imo propemodum fundo palmaris prominet ad inferendum intro incendium canaliculus. Vbi autem inditum vasi bellicum pulverem malleo presserint, atque ad os usque constipaverint, summumque os stupeo obturamento, ac cerata ad extremum tela concluserint; roboreum assem latitudine vasis ampliorem, ac ferrea cruce firmatum eidem ori superaddunt, adstringuntque; eo nempe consilio, ut per illud additamentum, fracturæ plus fiat in ostio, quam sola mortarii latitudo faceret, angustiorem videlicet, imparemque subituris militibus apertionem. Temperatum hoc modo Pyloclastrum, post terebratam, quæ impetitur, portam: terebramque ibidem clavi loco relictam; ex ansula ad terebram alligata suspenditur, ore medias in fores verso, ac per sulphuratum fomitem, qui canaliculo est insertus, incenditur. Tum vero, flammis, ferratoque asse in portam arietantibus ineluctabili plane vi, quanto contumacius obstatur, tanto impotentius objectum quodcumque repagulum in frusta conciditur, ostiumque hiatu vastiore dispanditur. Sic una demum reperta est clavis, cui, (quod nullis fabrum ferramentis,

1588.

Mortarium portæ admoveri jubet.

Ejus machinæ artificium, ac vis.

anno 1610. De urbium expugnatione l. 3. c. 14.

1588. tis, nullis furum effractariorum scalpris adhuc contigit) seræ obicesque portarum omnes, adapertiles sint. Talis à Schenchio machina Bonnensi portæ applicari jussa, irritatis interea fuste saxisque suibus, qui forte inibi stabulabantur, ut incondito eorum grunnitu, operarum strepitus obtunderetur; tanta illico violentia flammas evomuit, ac sparsim impulit, ut non fores modo fractæ revulsæque dissilierint, sed etiam murus portæ continuus eodem impetu ad terram procubuerit: adituque irrumpentibus patefacto, capta sit prius, quam capi Bonna se senserit. Post cædem, ac secutam civium direptionem expilationemque, curæ Schenchio fuit, munire urbem advecta ex agris annona, auctis præsidiis, atque excitatis in adversa Rheni ripa aliquot propugnaculis, quibus se contra Septemvirum Coloniensem, quem recuperandæ urbi omnia tentaturum providebat, instrueret.

Portæ affigitur,

eaque perfracta,

miles urbem prædabundus ingreditur.

Et Schenchius munit.

Et vero Coloniensis non damno solum Bonnæ in præsens amissæ, sed metu etiam Coloniæ, ne brevi amitteretur, merito sollicitus, ad consuetam Parmensis opem propere confugit. secutæque eodem tempore Bavariæ Ducis litteræ, quibus is Ernestum fratrem, ejusque Coloniensem tum Ecclesiam, tum provinciam, experto sæpius Farnesii patrocinio commendabat. Nec post multo missus ab eodem Septemviro aulicus Alexandro exposuit, tam magnum per ea loca terrorem Schenchii nominis injectum, ut è re præsenti existimaverint Septemviri, & Cliviæ Ducis administri, inducias aliquot mensium inter ipsum Coloniensem, & Schenchium pacisci: ad eamque rem non aliud, quam assensum ejus Celsitudinis expectari. Erat Ernesti consilium, (ut à se deprehensum scribit ad Regem Alexander) totius hujusce belli onus imponere demum Regi, quem pro certo habebat, ne Schenchius à Coloniensibus per inducias securus in regias provincias arma converteret, in se potius uno susceptu rum belli molem:

BONNA ab Alexandri militibus recuperata.

Coloniensis opem ab Alex. poscit.

paciscí cum Schenchio cogitat.

10 Maii.

molem: atque adeo, pro ea, quæ est ei potentia, profligatis hostibus, brevi omnia compositurum. Id vero consilii detestatus Alexander, Neque Regem, neque se talibus induciis Septemviro indecoris, Coloniensi provinciæ exitiosis assensuros unquam esse, aulico respondit. compositisque in eamdem sententiam literis ad ipsum, atque ad fratrem Bavariæ Ducem, hortatus est, ne se hujusmodi pactionibus implicarent, quæ nec Regi, nec ipsis, sed tantum Protestantibus hæreticis forent conducibiles. quamquam, quod ad Regis provincias attineret satis firmatas adversus finitimorum hostium conatus, haud magnopere illis pertimescendum. ut autem suis Rex signis auspiciisque Bonnam obsideat, hoc est in Imperii limites arma inferat; quum id sine Cæsaris offensione, sine magnis Germaniæ Principum querimoniis tentari non possit, ab ipso non expectandum. non tamen omissurum, (uti ad eam diem non omisit) milite, pecuniaque partes Coloniensis Ecclesiæ tueri, non minore cura impensaque, quam si ipse in se Bonnense bellum recepisset: modo id Coloniensis Septemviri nomine, ac præsentia, quibusque potest, copiis administretur. Licet autem belgicam tunc omnem militiam, subdit Alexander, magnæ instantique expeditioni accinctam haberet; tamen excerpturum se inde tantum auxiliarium equitum peditumque, quantum Schenchii progressibus, & quas in Rheni ripa extruit, munitionibus occurratur. Interim optimum factu videri, si Ernestus ipse, quum Coloniense bellum ad Religionis, atque ad Imperii tranquillitatem juxta pertineat, Romani Pontificis, ac Cæsaris imploraret opem: ille, ut tantum pecuniæ ab urbe submitteret, quantum contrahi una saltem Germanorum legio, ac trimestri spatio ali posset: hic, ut si minus alia in re, certe imperatorio edicto Schenchium sociosque proscriberet. Eodemque tempore Gulielmum à Sancto Clemente, hispanum legatum apud Cæsarem admo-

[Right margin notes:] 1588. *Regi.* Retrahit illum ab hoc consilio Alexander, & milites promittit, sed militaturos sub signis Electoris. Curat à Pontifice subsidium: *Xystus V.* *Rodulph. Imp.* & ab Imperatore edictum contra Schenchium.

1588. admonuit, ut urgeret eam proſcriptionem, magnum utique momentum ad nonnullos Germaniæ Principes ab aperta Schenchii defenſione deterrendos: & ad hiſpani Regis arma hoc quoque nomine cohoneſtanda. Simul & Romam Comiti Olivario legato ſcripſit, ut ſtatu Colonienſis Eccleſiæ Pontifici repræſentato, ab eo eliceret & litteras & ſubſidium, quo perculſus ac jacens Erneſti animus ſublevaretur. Neque his contentus, Blaſio Capiſucco mandavit, ut cum ſua lanceariorum turma, ac trecentis Wallonibus, addita equitatus parte Gravinæ Ducis, per Agrippinenſem provinciam, ac præcipue per Bonnenſem agrum infeſtis ſignis excurreret, hoſtemque, dum Bonnæ aliunde conſuleretur, à locorum præda atque incendiis absterreret. Quod ille, prævia ſui fama, quæ multa per eos Rheni tractus, ſtrenue ac feliciter peregit, illatis modo in hanc partem, modo in illam aut armis, aut armorum metu: paucis ad prælium prodeuntibus, pluribus occurſum evitantibus: ipſo unum hoc dolente, non fuiſſe, quos vinceret. Rebus ita præmiſſis, Alexander advocato ad ſe Areſchoti Ducis filio Carolo Croyo, Chimaci oppidi in Hannonia Principi, Bonnenſem expeditionem committit, attributis ei ex Belgarum nobilium equitatu turmis ſex, quæ à Præfectorum vicariis regebantur: totidem equitum leviter armatorum ſignis, Corduba ductore, ac recens ſcripta Lotharinga legione, Chiliarcho Sanblemontio. Præterea juſſo Io. Baptiſta Taſſio è Friſia Bonnam petere, & Chimacio afferre cohortes aliquot Friſiorum, & conſilium ſuum. Horum adventu firmatus animo Septemvir, ut quamprimum cum hiſce copiis, & quos habebat apud ſe, Wallonibus obſideretur urbs, abſente tunc Schenchio, Chimacium urgebat. Nam Schenchius congreſſum Capiſucchi vitabundus, & explorato Alexandri propoſito majora Septemviro ſubſidia deſtinantis; ad Caſimirum excurrerat, militem commeatumque petiturus, relicto, qui Bonnæ interim

[Margin notes:]
& præmiſſis illuc ex catholici exercitu copiis,

Principem Chimacium expeditioni præficit:

Tenenti Io. Cordub.

Blaſ. Capiſuc.

interim moderaretur, Othone Podlisio nobili Dynasta, cum præsidiariis ferme ter millibus, veteranis plerisque, ac prædarum spe Schenchium jam pridem secutis. Nec distulit Chimacius positis castris aggeres urbi circumducere: licet Tassius magnopere contenderet, ut obsidio à Transrhenanis prius castellis, unde in urbem auxilia, inciperetur. Crederes illum infortunii sui præscium abhorruisse supremam fatalis loci obsidionem. Etenim Chimacio aggressionem urbis ante reditum Schenchii opportuniorem affirmanti cessit demum Tassius: atque oppugnationem, quam postridie decreverant, ordinaturus, dum noctu fossam ac muros, qua erat sui fiducia ex longa felicitate collecta, propius contemplatur, pila à puero lixa è fossæ margine in eum clam directa, icto capite statim occubuit. Adeo NIHIL tam firmum, cui non sit periculum ab invalido. Corpus intra urbem attractum, & mox redemptum Coloniam deportatum est, summa militum sacrorumque pompa, ac plane supra militaris Tribuni modum, sed non supra bellicam viri virtutem, qua & ipse multis partis victoriis, Regis per Belgium partes animose defendit, & gentiles ejus Austriacæ domui per Hispaniam Germaniamque, operam suam Principibus acceptam perpetuo addixere. Nos certe, posterique omnes, Tassiorum genti non parum hoc nomine debemus, quod aucto per eos firmatoque transmittendarum commercio litterarum, dispositis ex eorum designatione, certa per intervalla, tabellariorum cursorumque stationibus, publicum factum est obviumque commodum, quod antea rarum, ac tantummodo potentiorum non sine magnis impensis proprium fuerat. Vt merito ipsi à Cæsaribus, atque ab Regibus hispanis jure potestateque in perpetuarios hosce nuncios accepta, amplissimam præfecturam, quæ tantam societatis humanæ partem amplectitur, soli per Austriacas provincias administrent. Tassii mortem

1588.

quia castra circa Bonnam posita.

Muros urbis perlustrans Tassius occiditur;

Bagaglione.

Ejus funus;

& Tassiorum familiæ inventum.

Poste.

Correri.

1588. ſenſit, pro eo ac debuit, Alexander: præſertim audito. Schenchium novis cum auxiliis in Palatini provincia contractis, Bonnam intraſſe: ac præterea Erneſti Wallones ferme ſexcentos juſſu, ut ipſi ajebant, Colonienſium, caſtris abiiſſe: fruſtra conato Chimacio Principe, oblatis etiam regiis ſtipendiis diſceſſionem ſiſtere. Quo intentius Alexander Bonnenſe bellum complexus, Verdugo Friſiæ Præfecto per litteras mandat, ut Bonnam ipſe ſe transferat: Carolum Spinellum, cum duodecim è ſua legione ſignis, eodem immittit, mox ſecuturo Chiliarcho Echembergio cum ſuis Germanis, & cum aliquot tormentis Coquela Mottææ legionis ſubtribuno, quem pro Taſſio præeſſe Friſiis cohortibus imperavit. Verdugus poſtquam Bonnam attigit, inſpectis hoſtium ac ſuorum munitionibus, author Chimacio fuit, ut omiſſa tunc urbis aggreſſione, (quod etiam Taſſius ante cenſuerat) vis transferretur omnis adverſus arcem ac propugnacula, quæ in altera Rheni ripa è Bonnæ regione Schenchius extruxerat, indeque Rheni dominus ſubſidia in urbem facile tranſmittebat. Ergo Lotharinga legione cum parte equitum circa Bonnam relicta, reliqui trans Rhenum cum Verdugo deducti ſunt. & paucos intra dies, è tribus hoſtium munitionibus, duæ in Chimacii Principis manus venere. Sed tertia, quæ longe ante alias & mole, & defenſorum virtute præſtabat, diu regios tenuit fatigavitque, crebris ex ea nec improſperis eruptionibus. Ad quas reprimendas, poſt objecta hinc atque hinc gemina ex adverſo caſtella, decreta eſt ejus oppugnatio: ac primæ aggrediendi partes legioni Neapolitanæ attributæ ſunt, ſecundæ Echembergianis. inter Neapolitanos primum à Spinello Tribuno locum centuriæ ſuæ Alexander de Montibus impetravit, juſſus, non ante auditum invadendi ſignum, ſuos quamcumque ob cauſam promovere. Iamque propugnaculi angulum tormenta decuſſerant, latuſque penetraverant, rareſcen-

Alexander ad Bonnæ obſidionem mittit Verdugum: & Spinellum cum parte ſuæ legionis, & alios.

Ab urbe transfertur obſidio trans Rhenum.

Ibi munitio hoſtilis invaditur.

rarescentibus inibi defensoribus. præsertim 1588.
quod in eamdem partem ex Bonnensi ripa colubrinis tribus ad avertendos à defensione præsidiarios, Chimachii jussu Samblemontius fulminabat. Quod dum Neapolitani intenti signo conspicantur, nec tamen (signo videlicet inaudito) se movent; mirati, qui pone adstabant Germani, cur strata ad invadendum via, illi pedem non inferrent, conciro gradu præcurrunt ipsi, ascensumque primi moliuntur. Id vero indigne ferens Montius, nec passurus præripi sibi locum, suos eodem impellit: ac dum utrique præpropera festinatione nitibundi ruinas subeunt, deque suis magis, quam de hoste referre victoriam, gliscente æmulatione iraque, contendunt; defensores, sumptis per eam occasionem animis, pugnam redintegrant, scandentesque non irritis in confertos ictibus, loco proturbant, ac referre pedem cogunt: relicta, ut in re tristi solet, nonnulla inter nationes offensione: ac præcipua Spinelli querela adversus Montium, pugnam contra quam imperatum esset, aggressum. quamquam & hunc injuria loci à Germanis prærepti, & Germanos occasio rei bene gerendæ utcumque tegebant: maxime apud novitium belli Ducem, qui nondum expertus obedientiam militum, severiore documento periculum facere authoritatis suæ subterfugeret. Post hunc improsperæ oppugnationis eventum, omissis in præsens hujusmodi tentamentis, admoveri propius aggeres, ac suffossionibus agi, Chimacius imperavit. Et jam Germani ad arcis alam (sic propugnaculum appellabant, quod ab arce longius aliquanto prominebat) festinatis operibus tam prope accesserant, ut colloquia cum defensoribus (forte illi quoque Germani erant) facile miscerent. quumque hujusmodi sermonum commercia sæpius intercederent, (contra quam periti ac fidi locorum præfecti permittere consuevere, non ignari, per inermes quoque congressus expugnari armatorum arces) præsidiarii seu

non servato præscripto invadentibus ordine.

Alexand. de Mont.

inde irrita aggressio:

& inter aggressores dissidia.

Chimacius.

Felicius per suffossiones res geritur.

1588. territi, seu corrupti Echembergiani alam concessere. quæ ubi in potestatem venit, defensores, amisso liberiore per reliquam arcem commeandi usu, atque adeo deposita in dies magis magisque ferocia, de ea tradenda colloquium petiere. traditaque, atque habiti à Chimacio militariter, acceptis per Rhenum cimbis, usque in Hollandiæ limitem deducti sunt. At Schenchius, ante arcis amissionem, veritus, ne alæ jactura secum traheret & conjunctæ hujus arcis, & aliquando Bonnæ discrimen, additis loco præsidiariis, ipse in Angliam propere transmiserat, Reginam oraturus, ut urbem diuturna obsidione laborantem, ne præda Hispano fieret, in suam fidem patrociniumque susciperet. Sed occupatis Anglorum animis armisque comparandæ novæ classi ad invadenda hispaniæ regna, ideoque Reginæ non auditus ad Casimirum rursus excurrit, inde confestim repetens Bonnam, reperit non modo amissam Transrhenanum arcem, sed etiam traductis inde copiis, novisque è Belgio additis, multo graviorem urbi obsidionem intendi. Etenim Alexander, octo reliquas legionis Neapolitanæ centurias, septem Wallonum sub Claudio Barlotta, & aliquot præterea turmas cum ipso Georgio Basta equitatus universi Commissario, Bonnam immiserat: eorumque accessu Chimacius novis operibus urbem circumvallabat, castellis receptibusque certa per intervalla ex castrensi disciplina excitatis. Videns itaque Schenchius nec promptum sibi tentare urbis aditum, nec, si aditus pateret, tutum urbe includi; statuit opperiri à Casimiro copias, cum queis & faciliorem ingressum, & in urbe securitatem sibi pollicebatur. Sed fraudatus hac quoque spe, paucioribus quam animo conceperat Casimirianis, eoque aggredi castra nequaquam ausis, ira curisque agitatus, consilium Novesii obsidendi cum iis, quos tunc habebat, & quos sperabat, militibus continuo capit, si forte eo injecto metu, avertere illuc à Bonna Chimacium posset. Sed non propterea inde aver-

Deditur propugnaculum, Arce. & arx ipsa. Interim Schenchius ad petendam opem in Angliam, & ad Casimirum excurrit. & Chimacius novis è Belgio copiis auctus, novis operibus urbem circumvallat. Forti. Retirate. Schenchius ad avertendum à Bonna Chimacium, Novesium obsidet.

1588.

averso, quippe Novesii securo, Bonnæ instabatur. Et quamquam nihil interea pro Schenchio Gubernator Podlisius omittebat, validis eruptionibus modo in Neapolitanos, sæpius in Lotharingos incessendo, tamen promotis semper aggeribus, urbi solita nationum æmulatione propinquabatur. Primi omnium ad fossæ labrum festinatis operibus accessere Neapolitani: nihilque territi sive à furnulis, sub fossæ margine occultatis, atque improviso incensis: sive à cryptis ima intra mœnia latentibus, ac impune jaculantibus; jam ramorum fasces cespitesque, & si quæ obcæcando exæquandoque hiatui præsto erant, projicere in fossam incœptabant. Itaque multi jam civium militumque, quod defensionem crescentibus quotidie oppugnatorum viribus imparem viderent, (si modo tacitus tunc quoque cum hoste consensus non intercessit) de urbe Ernesto reddenda agitare aggressi sunt. Idque ut inculpati facere crederentur, ac necessitatem dedendæ urbis imponerent sibi aliunde quam à metu: alimenta, quorum perparcus ad eam diem usus, laxe inde profuseque distrahere, atque ad sustinendam famam, famem accersere ultro cœpere. Accessit & illud rei ematurandæ invitamentum. Per eos dies Chimacio Principi nunciatur, Petrum Ernestum Comitem Mansfeldium à Parmensi Duce Bonnam mitti, incertum, auxiliarem, an Præfectum. & dubitari potuit, alione Parmensis Chimacium destinasset, aptioremque accelerandæ expugnationi Mansfeldium prætulisset; an potius eo nuncio stimulare Chimacium voluerit, ne Bonnensis victoriæ decus præripi sibi ab alio pateretur. Namque Mansfeldius iter illud nimis quam lente moderans, jussus id facere videbatur. nisi forte veritus ipse Chimacii Principis offensionem, moras consulto nectebat. Et sane valuit id ad victoriæ celeritatem. Etenim ex una parte Bonnenses, audito adventare novis, ut ferebant, cum auxiliis Mansfeldium, quantum imminui spem defendendæ urbis sentiebant,

non avertit.

Appropinquatur urbi, magna cum laude Neapolitanæ legionis.

Casematte.

Cives de dedenda urbe cogitant,

quasi à fame compulsi.

Verdugue lib. 6. Alphons. Vasquez. in Comment. & Carol. Colomna lib. 2.

& nuncius advenientis Mansfeldii

vere Bonnenses terret.

1588. bant, tantum sibi properandum existimabant cum Chimacio pacisci, à quo conditiones utique molliores accepturos se, quam à Mansfeldio severioris ingenii Duce sperabant. Ex altera parte Chimacius urgere oppugnationem, tormenta disponere, locum, ordinem, horam aggressoribus attribuere, quantoque remissius defensores spe pactionis agebant, tanto ipse intentius omnia festinare. Sed jam à Podlisio Gubernatore, atque à Bonnensi magistratu aderant legati de urbis deditione transacturi: firmatisque conditionibus, postridie milites incolumitatem corporum bonorumque pactos, non tamen composito agmine, nec explicatis signis, neque fumantibus scloporum funiculis, Bonna egressos partim Bercam, complures Wachtendoncham usque comitatæ sunt tres ex Neapolitana Spinelli legione centuriæ: Caracciolo, Afflictoque Centurionibus ex eadem legione datis ad securitatem obsidibus. Eodem die, qui fuit IV Kalendas Octobris, Coloniensis Septemvir Ernestus, medius inter Chimacium Principem, & Verdugum Frisiæ Præfectum, Bonnam, à Truchsesiana inde factione bis ejectus, bis regiis armis restitutus, intravit.

& Chimacium sollicitat,

ac deditionem festinat:

Cola Maria Carac. Fedevicus Afflict. Verdug. in commen. lib. 6. 28 Septemb. in deditam urbem Coloniensis ingreditur.

WACHTENDONCHÆ obsidio *Vasquez in Comment.* Mansfeldio commissa ab Alex.

Alexander audita Bonnæ recuperatione, jussit Chimacium Principem plerasque copias Comiti Mansfeldio tradere, relicto Ioanne Corduba, qui cum sua lanceariorum turma, & aliquot peditum signis Ernesto adesset: Mansfeldio autem mandavit è loco ubi tunc foret, Venlonam peteret, atque inde cum Marchione Burgautio mox affuturo conjunctus, Wachtendoncham, Geldrorum oppidum, modicum illud quidem, sed omni tunc Geldriæ infestissimum, repens invaderet. Eam expeditionem successu ancipitem multa reddebant: loci munitio, auctum modo ex Bonnensibus præsidium, & super hæc, palustres circum campi aquis per hiemem obtinentibus omnia, propemodum inaccessi: cujusmodi oppidorum situs visuntur multi apud Belgas, solitos ad ædificandum

Eam uti arduam

seli-

seligere magis loca, unde hostem propulsent, quam ubi vitam producant. Hæc Wachtendonchæ invadendæ difficultas deterrebat è bellicis consiliariis haud sane paucos. Et Verdugus ipse, antequam ad suam præfecturam discederet, Mansfeldium admonuerat, ut cogitaret, quam arcem, quave anni tempestate aggrederetur. subvereri enim se, quisquis eam expeditionem Parmensi persuaserat, ne aut rei militaris ignarus, aut invidus Alexandri gloriæ foret: respondente ad ea Mansfeldio, tanto se mandata libentius executurum, quanto plus laudis ex difficiliore victoria speraret, innixus Alexandri judicio, atque fortunæ. Prima Comiti cura fuit, castris procul à Wachtendoncha dispositis: ac viis, unde auxiliorum accessus ad oppidum, milite præseptis; in duobus, quos aliquantum extare, tumulis observavit, propugnacula duo planiformia excitare, atque obsidionalibus machinis è Geldria, atque Venlona proxime deportatis, castra receptusque communire. quum nihil concessarent interea defensores, Lancteiro loci Præfecto, per crebras eruptiones turbare opera, & in castra usque pertendere, ac specimen sui ex hostium contemptu præbere. Et vero præbebant. Nam ut assueti loco uliginoso stagnantique, certius occulta voraginum evitabant, atque agilius se se tenaci è cœno expediebant. Sed, cadentibus quamquam multis è Mansfeldianis, propugnacula surgebant, ac supra mœnium altitudinem attollebantur: illatisque in ea, summa celeritate tormentis, (nam celeritatem vicinæ timor hiemis intendebat) impeti turres, & quati summa domorum cœpta sunt. Sed nihil æque defensores absterrebat, ac ingentes globi ex ære fusi, excavatique, ingesto intus sulphureo pulvere, aliaque inextinguibili materia conferti: qui è grandibus excussi in sublime mortariis, scintillantibus è tenui foramine funiculis attemperatæ longitudinis, ubi in tecta, quo destinabantur, ex alto graves inciderent, pondere ea pessum dabant: simul

1588. *multi dissuadebant, Frisia. Verdugus in primis.*

Ipse tamen perstat:

& castra ponit.

planiformes.

appetitus valide ab obsessis.

urbem tormentis infestat,

præsertim novo pilarum genere. Bombe.

1588. simul incensi ipsi diffractique, vicina quæque contumaci adversus aquam incendio corripiebant. Hoc pilarum genus, unde aucta dein vidimus & granata, & ollas, & consimiles pestes, in quibus morti componendis ingenium efferavimus; excogitasse dicitur, paucis ferme diebus ante Wachtendonchæ obsidium, Venlonensis artifex, urbis utique suæ malo. Nam quum Venlonæ cives Cliviensem Ducem epulis excepissent, placuit, oblectando Principi, recentis artificii periculum facere. Itaque uno ex hisce globis in altum expulso, postquam præceps ac minax rediens fastigio domus incubuit, perfractoque lacunari interiora penetravit, fuso ex una in aliam domum incendio, paucas intra horas, duæ minimum tertiæ partes urbis, tardis præ ignis rapiditate remediis, conflagrarunt. Scio esse qui scribat, ante hoc tempus uno alterove mense, Bergis ad Somam simile quid, nec dissimili exitu ab Italo tentatum fuisse, qui fœderatis Ordinibus, ad quos transfugerat, pollicitus sit, fabricaturum se vasa globosque è ferro excavatos aut è lapide, qui in obsessas urbes librati accensique, ac plura in fragmina, velut in acinos, dissultantes, quidquid sparsim contigissent, pertinaciter inflammarent. Sed hic è scintilla in materiam ab se paratam forte incidente correptus, ac serpente igne membratim excruciatus peremptusque, an quod promiserat, præstare potuisset, incertum reliquit. Harum autem invento Venlonensium machinarum utens opportune Mansfeldius, quam inopinatam, tam profecto inevitabilem tectorum atque hominum inferebat oppido cladem: adeo, ut ejecti è domibus passim procumbentibus habitatores, nec tamen per vias & in aperto tuti à procella desilientium superne globorum, aut à contactu sequentium ubique flammarum, id remedii solum haberent, si se in loca subterranea, cryptasque, & intimos humi recessus abderent, furentemque tempestatem utcumque subterfugeret. Hæc vero pernicies quoniam ma-

Pilarum inventor

Thuan. lib. 89. & alii. patriæ suæ noxius. Reidan. lib. 8.

Inventionem est qui ad alium referat,

cum inventoris nece.

Strages domorum ab hisce machinis

movet oppidanos,

maxime petebat oppidanos, qui se suis spoliari sedibus, ac sensim eripi sibi patriam videbant; facile eos commovit, conjunxitque, ut conventum una Lanćteirum Gubernatorem sedulo urgerent; Consideraret, quo res loco redacta jam esset: destrui paulatim omnia: namque ex oppido quantum superesse? profecto si hostis pergeret, quid ultra ipsi defenderent non habituros, nisi si sub terras aliam sibi conderent, ut jam cœperant, Wactendoncam. Nec falsa Gubernator audiebat. Sed, ut ei decus proprium, quam damnum alienum potius erat, negavit admissurum se aliquid indignum se, præfecturaque sua: *causam & civium, & militum communem esse: immo si ipsi parietum ac saxorum ruinam tantopere sentirent, meminissent militem alienis commodis libertatique sanguinem ac vitam commodare. Nihil adhuc omissum, factumve à se, quod pœnitendum, aut excusandum haberet, alterum jam mensem vigilantia sua, ac militum fortitudine, arceri à muris hostem. quod sequitur, anni tempore, pro se militibusque calum, atque hiemem pugnatura. Hac Mansfeldium cura metuque subactum, non virium fiducia, aut spe victoria inductum propius nunc opera mœnibus admovisse, oppugnatione in posterum diem, ut fertur, indicta: nempe ut, quando properanti nostrum in auxilium hiemi nimbis ac tempestatibus armata cedendum videt, expertus prius omnia, extremisque pratentatis, honestius recedat. Sed ut neque hoc ipsum ei contingat ex sententia, cum delectis bellatoribus progressurum se obviam, effecturumque, ut ante a militum virtute, quam a temporum necessitate fugatum se videat.* Hæc fatus, hortatusque dein suos ad submovendum fossæ imminentem hostem; vix dum mane diluxit, quum accinctos ad prælium, quod infauste illi casurum erat, educit. Transierat jam injecto ponte Mansfeldius cum exercitus parte Neram amnem, qui ante oppidum tenui fluens aqua non tenue munimentum fossæ admovet: ac directis è duplici suggestu muralibus tormentis, queis dum propugnaculum Neræ

1588.

ad suadendam Gubernatori deditionem.

qui eos ad constantiam hortatur.

& cum delectis præsidiariis erumpit.

1588. Neræ obversum aperiretur, milites paratis jam
in Mansfeldianos aggressionem adornantes. ponticulis cratibusque fossam ingressi in oppidum penetrarent, omnia ad oppugnationem adornaverat. quum Lanceirus, propugnatorum promptissimis secum eductis, hostium partem, qui jam flumen transmiserant, ante fossæ marginem improvisus aggreditur. Sensit Mansfeldius suorum periculum: dissimulatoque magis, quam contempto, conversus ad eos, *En prodiere*, inquit, *ex incensis latibulis suis extracta demum fera. Non hæc militaris eruptio est, sed fuga ex urbana conflagratione male superstitum. ultimus hic est morientium conatus, ac breves minæ, non pluris utique faciendæ, quam anguium, quum secto corpore postremum cauda ferociunt.* Simul hæc dicebat, simul alios trans amnem festinare gradum imperabat. Pugnabaturque ab utraque parte quam acerrime. Et principio quidem apud Mansfeldianos, non expectata eruptione, plus cædis erat, sed damni tamen minus, superante numero: deinde vero ubi Lanceirus è pugna, quam inter primos strenue ciebat, sauciatus excessit, vertere demum terga præsidiarii, fortissimis suorum amissis, coacti sunt. Hæc porro clades, ac desperatio Anglici auxilii, quod è Gertrudisberga Norritius adducere conabatur; milites adegit, & oppidanos in sententia firmavit, ut missis ad Mansfeldium oratoribus, de loci deditione transigerent. Et quamvis præsidiarii primo conditiones abnuerent, (nam Bonnensibus immisti durius tractabantur) cessere tamen, præsertim deditionem urgentibus oppidanis: & sine armis ac signis, permissis tantummodo sarcinis cuique suis, sub exitum Decembris emissi sunt. Mansfeldius autem lætus capta nunc armis à se Wachtendonca, quam antea dolo frustra tentaverat, & quam prope insuperabilem multi canebant, postquam præsidii parte è Gravia educti locum muniit, Bruxellas ad Alexandrum reversus est. qui super ea victoria Regi scribens, Comitem eidem impense commendat, dilaudatque, quod homo id

[Margin notes: confirmat eos Mansfeldius. — Pugnatur: dubie primum, — post, cæso Gubernatore, fugantur. — & deditio succedit. — *Alphons. Vasquez, in Comment.* — Alexander cum victoriæ nuncio, Mansfeldium Regi commendat. — *30 Decemb.*]

id ætatis in perdifficili adeo expeditione ad exitum feliciter adducenda, labores omnino nullos vel cum vitæ discrimine subterfugerit. Quæ epistolæ verba satis ostendunt, non à Carolo Mansfeldio, quod multi scribunt, sed ab Ernesto patre captam fuisse Wachtendoncam. 1588.

Hæc dum obsideretur, magno præsidiariorum tumultu agitabatur Sangertrudisberga, oppidum ad Mervam fluvium, seu potius mare, situm: piscatu opulentum, & hostium injuriis natura in primis, ac manu subtractum adeo, ut à multis inter arces Belgarum inexpugnabiles adnumeretur. inde lis vetus inter Batavos ac Brabantinos, provinciæ quemque suæ Gertrudisbergam asserentes: ac solitos olim, illos quidem ad possessionem retinendam, hos vero ad recuperandam, sacramento adigere Principes suos. Accesserant nova urbi munimenta ab Orangio Principe, qui hanc sibi veluti clavem aperiundæ Brabantiæ seposuerat. Erat loci præsidium sub Ioanne Vingefeldio nobili Anglo, mille ac quingentorum peditum, equitumque trecentorum, ex quibus non pauciores septingentis numerabantur Angli: qui ob postremas inter Leicestrium Ordinesque dissensiones, ac distractas propterea Fœderatorum provincias, etiam post qualemcunque reconciliationem, invisi suspectique Hollandis habebantur, præcipue Comiti Mauritio, qui ut Gertrudisbergæ Dominus, atque adeo urbi suæ timens, statuerat postquam sibi in locum patris adscito belli summa tradita erat, illo Anglorum præsidio Gertrudisbergam, & se, tali denique metu liberare. Gubernabat vicinam huic oppido Bredam vetus Centurio, Spinulæque legionis Instructor Odoardus Lanceavecchia: quem inter, & Anglorum militum nonnullos familiaritas intercedebat. Hic quoniam Mauritii consilium penetraverat, utendum sibi occasione putavit ad Anglos non satis ex se pacatos, ab Ordinibus abstrahendos, ac partibus conciliandos.

GERTRUDISBERGÆ deditio.

Diva Gertrudis mons.

Lis de ejus dominio. *Guicciardinus in descript. Belgii.*

Munitio.

Angli præsidiarii Com. Mauritio infensi.

Gasto Spin. Odoard. ex Alexandria. ac sollicitati à Bredæ Gubernatore,

dete-

1588. detectoque illis, quid Mauritius moliretur, facile renovavit veterem in Ordines iram. Igitur Angli missis, qui debita dudum stipendia ab Ordinibus minaciter efflagitarent, testati sunt, si diutius æra differrentur, se sibi ex submisso mulctatoque oppido abunde soluturos. oppidanos interea divexare, portoria intervertere, prænavigantes vi sistere, prædas abducere, cuncta hostium ritu agere. Mauritius, dissimulata offensione, complacare militum animos per Norritium, perque alios primarum partium apud Anglos, & egressuris quina offerri stipendia ex denis, quæ debebantur, primum instituit. Sed quum illi ne unciam quidem ex universa summa remissuros se, neque ex urbe veluti ejectos, pedem elaturos superbe responderent; omissa dissimulatione, armis domare contumaciam, Ordinum decreto, jubetur: comparatoque raptim exercitu quatuor circiter millium armatorum, (plures postea convenere) partim navibus è Dortrechto, partim campestri apparatu ad Dongam flumen, obsidione oppidum cingit. sua videlicet oppugnaturus impendio multo, quæ longe minore sumptu solutis stipendiis recepisset. Intendebat ad hæc Alexander, & ut cœpta Gertrudensium militum firmaret, opportunum habuit, compositis ad eos litteris, præsens adversus Hollandorum conatus auxilium polliceri. Sed nunciis litterisque nulli aditus ad obsessos patebant. quippe non solum factitias vias inter humiles sessilesque campos, ad siccum iter, aggerum more, attolli solitas, munitionibus occupaverant. sed etiam à mari continua navium corona, & à terra castrensi ambitu ita cuncta obsepserant, accessus ut omnes & commercia Gertrudensibus interclusa viderentur. Sed invenere illi exitum, necessitate monstrante. Nam quum angustius quotidie premerentur, eoque collatis anxie capitibus sententiisque, opus sibi Parmensis ope conficerent; tres obtulere se milites perferendis Bredam litteris ad Præfectum Lanceavecchiam, delectaque

hostilem animum erga Fœderatos ostendunt.

Mauritius post mollia remedia,

arma parat, Mauritius.

& urbem Anglosque obsidet.

Alexander opem illis pollicetur.

Dicthi.

obsessi à Mauritio, Bredam ad Gubernatorem mittunt.

que nocte inter imbrium ac tonitruum fragores fallendis auribus oculisque percommoda, demissi è mœnibus, natantesque, nec nisi sero, postquam extra ictum erant, intellecti, Bredam incolumes pervenere. Ibi adventus sui signo, uti inter eos convenerat, facibus dato, è Bredana turri, acceptoque consimili ex obsessa civitate responso, illico à Lanceavecchia ad Parmensem Ducem Bruxellas immissi sunt. Quo profecti, quid commilitonibus suis decretum esset, Farnesio exposuere. *Multa sibi stipendia ab Hollandis deberi: eorum loco verba primum reddita, deinde minas & probra ingesta, postremo arma & obsidium illata: sed non terrorem propterea injectum: neque se ea de causa quasi supplices ad hispana arma, qua hactenus non instrenue impugnaverint, confugisse. satis sibi animorum, satis virium esse, quibus minas & conatus obsidentium frustrentur. Sed quoniam experti jam sint, nunquam satis cautum iri inter suspectos ac suspectantes, idcirco omisso infida reconciliationis consilio, tutiora cogitasse, ac decrevisse, se urbemque in ejus manus committere, quem nemo adhuc hostium fuerit, qui ut armatus non timuerit, ita victus non amaverit. Neque de se queri Hollandos merito posse, quod commissam sibi urbem Hispano permiserint, quando ipsi dum eam Hispano rapuere, aliis idem ab exemplo facere commonstrarunt.* Ad ea Alexander postquam accipere se respondit, quam Regis urbem Regi restituerent, ad obsidionem paucos adhuc dies eadem, qua cœperant, constantia sustinendam animavit, pollicitus accessurum quamprimum se, rejectoque ante muros hoste, navatam ab obsessis militibus, operam non infra eorum opinionem ac vota remuneraturum. Ita dimissis nunciis, protinus evocatam è vicinis locis præsidiorum partem, eisque adjunctas Bobadilliam Arembergiamque legiones, Bredam, ductore ipso Arembergio præmisit. Simul, quoniam à Valentino Mottæ Domino, nova oblata occasione, ad Ostendam retentandam urgebatur; signa aliquot peditum ex Sancii Levæ, ac Ferrantis Gonzagæ legionibus, cum turmis

1588.

Inde Bruxellas contendunt.

Alexandro deditionem urbis offerunt.

Alexander ad eos obsidione liberandos,

copias legit.

& alias copias Ostendam immittit,

1588. turmis equitum Nicolai Cæsii, ad eam expeditionem Mottæo permisit, non tam quod ei successuram ex sententia speraret, uti non successit, quam ut hostium copias disspararet, ne novis auxiliis in Gertrudensem obsidionem validius convenirent. Namque de obsessorum fide constantiaque sollicitus, ac veritus ne forte illi, ubi se liberos obsidione viderent, mutato repente consilio, aut urbem in Angliæ Reginæ nomen assererent, aut Hollandis reconciliati obsequium resumerent; decreverat quibus armis opem Gertrudensibus ferebat, iisdem si fallerent, vi ad deditionem eos adigere, urbemque ex eorum manibus extorquere. idcirco & hostium vires alio distrahi cupiebat, & suas, quibus ipse præsens interesset, augeri voluit.

ad avertendos alio Foederatos. Angli.

At vero Mauritius, audito præmissas à Parmensi Duce copias Bredam adventare, oppugnationem sollicite festinavit, everberatisque continenti tormentorum impetu mœnibus, curante à mari Petro Vanderdosto, rei maritimæ per Hollandiam præfecti legato, & à terra Villersio castrorum præfecto, in ipso propemodum conatu aggrediendi, aggressionem intersistere coactus est; adeo oppugnantium multi crebra inevitabilique pilarum tempestate è mœnibus sternebantur, interfecto præsertim Villersio, cum aliquot belli Ducibus, graviterque saucio, præter complures alios, Vanderdosto. Itaque omissa in præsens oppugnatione, communire castrensem aggerem adversus externa subsidia perseveravit, consilium inde invadendi hostem opportunius feliciusque capturus. Sed hoc ipsum consilium fama adventantis Alexandri interturbavit. Etenim is, ut præmissam Gertrudensibus opem præsentia urgeret sua, quamquam ægro jampridem corpore, assumptis aliquot turmis, cum Pastranæ Duce, Petro Caëtano, Caroloque Mansfeldio, Bruxellis continuo Liram abiit; atque altero die Bredam advectus, jussit multo igne è turri elato, & crebro festoque sonitu tormentorum, adventum suum obsessis

Mauritius oppidum aggreditur, Vicеadmiralius. infeliciter: & audito adventare Alexandrum, Alexand.

obsessis Gertrudensibus significari. inde exploratis obsidentium consiliis, & castrorum situ operibusque, postridie hostem in ipsis munitionibus aggredi constituit. Sed Mauritius ab insolito obsessorum gaudio, atque ab exploratoribus certior factus, congredi cum Parmensi Duce non sustinuit, impar ipse militum numero, ac veritus, ne eodem tempore eruptione Gertrudensium, & regiorum aggressione, medius interciperetur. Quamobrem signis sub primam noctis vigiliam silentio motis, Ramsdoncam proximum pagum petiit, ac postero die milite navibus imposito, Dordrechtum se recepit, novis è vicina urbe promissis, atque ostentata classe animos Gertrudensium stimulaturus. Securiora cum iisdem è Breda Parmensis agitabat, misso ad illos Odoardo Lanceavecchia, ut pulsis jam hostibus, promissorum memores quamprimum ad se certos homines, qui de deditione transigerent, Bredam allegarent. Allegati, post conscriptas utrinque conditiones, quarum præcipua fuit, ut denum mensium stipendia militibus solverentur, redire Gertrudisbergam jussi sunt, efficereque, ut à Præfectis militum, atque à Magistratu firmarentur pacta conventaque.

1589. *recedit.* *Angli legatos ad Alexandrum mittunt.* *scribuntur deditionis capita: Sed Anglorum multi mutato consilio,*

Verum reversi ad suos legati cum Odoardo, & Ferdinando Salina, supremo judicialium causarum per exercitum Quæsitore, aliam profecto civitatis faciem repererunt. Nam & crebris fœderatorum Ordinum legationibus, & privatis Anglorum procerum litteris, & super hæc prælargis à Mauritio promissis allecti jam militum multi non palam modo nutabant ipsi, sed etiam socios ad vetus sacramentum in Ordinum Mauritiique nomina repetendum certatim urgebant. Contra alii, & equites maxime, infidam cum Hollando reconciliationem affirmabant, & injurias redituras metuebant: præterea datam Bredæ Præfecto dexteram, iram victoris Alexandri, ac vindicem ejus exercitum memorabant. Ac primo quidem

ad Mauritium inclinant, *alii perstant.* *Lanceavecchia.*

1589. quasi in senatu, sententiis dissidebant: mox jurgiis incalescentes, perfidiamque alteri alteris objectantes, neutra pars falso, arma rapere, in partes furiose discedere, & gliscente hinc atque inde conglobantium se numero, gemina jam acies videri, ac prælium expectari. Et prælium sequebatur, sed accurrentes Odoardus & Salinas, ille pro veteri amicitia orando objurgandoque, hic pro ea quam haberet rei componendæ potestate, abunde supra quam conventum erat, offerendo: uterque minas ultionemque à deluso Parmensi Duce intentando, furentium denique impetum continuerunt: partemque, unde tumultus occœperat, timore haud vano tardarunt. Iuvit opportune vox, incertum unde emissa, ac statim credita, Adesse Alexandrum ad portas, promissam liberatamque urbem amico vel populabundo agmine, prout ipsi Gertrudenses eligerent, intraturum. Sedatis ergo seu metu, seu quæstus aviditate discordantium animis: addito ad conditiones, ut quina stipendia donativi loco militibus impertirentur, præter dena jam conventa: ac præterea, ne Hispani, neve Itali (quod civitas magnopere metuebat) ad præsidium loco imponerentur; acta Bredam missa sunt ad Alexandrum; qui firmatis jam omnibus, inde abiens cum Carolo Mansfeldio, cum quingentis Wallonibus, & cum parte legionis Italicæ Camilli Capisucchi, præter aliquot turmas Georgii Bastæ, Gertrudisbergam accessit, obvio cum clavibus Magistratu. tum egredientibus præsidiariis accepto ære, intravit ipse post præmissos Wallones, Italis ante portas custodiæ relictis, equitibusque mœnia obequitare jussis.

tumultuantur,

atque arma expediunt.

tardantur:

& Alexander egredientibus Anglis, urbem ingreditur. 10 April.

TVRBÆ repente natæ.

2 Maii 1589.

Parva interim res, quidquid ad eum diem actum fuerat, pene perdidit. Id ego, uti ipse Parmensis Ioanni Idiaquesio in Hispaniam fuse perscripsit, paucis contraham. Remanserant in urbe ex Anglis pedites circiter quadringenti, ac turmæ equitum duæ, vehicula

oppe-

1589.

Externos arceri urbis aditu jubet Alexander: Gertrudisberg.

opperientes, quibus imposita supellectili Bredam peterent, ibi Regis in militiam, uti postulaverant, adscribendi. Hos Alexander dum componeret, Odoardo, quem Præfectum loci designaverat, imperavit, ne urbem ingredi quemquam sineret Italorum aut Hispanorum, nisi ex aulæ bellive Proceribus uno, alterove, ad summum quam paucissimis: ne forte plurium conspectus externorum, cives offenderet, quasi conditiones violarentur. Nec post multo Pastranæ Dux, visendæ urbis cupidus, cum aliquot Hispanorum comitatu ad portam accedit. Opponit se illi Centurio foris excubantium Italorum, sed agnitum, nihil moratus intromittit. Verum comites secum trahere paranti restitit illico, qui cum globo militum illuc venerat Odoardus, negans patere illis aditum in urbem: ita sibi à Parmensi, ne quemquam admitteret, severe mandatum. Tum is torve hominem intuens, Quasi vero, inquit, in hisce mandatis non excipiantur mei similes. Nec ideo absistebat alter, affirmans, sibi quidem imperia majorum exequenda, non interpretanda: innuensque militibus, ut ostium occluderent, abibat. Hic vero Dux offensæ impatiens, impulsis vi foribus, comitem unum, & alterum, & reliquos manu prehensos secum attrahit: mox Odoardum assecutus non procul à foro, stricto gladio, in hominem vadit. Ille, vetus miles, defensione contentus, facile repellebat Dynastæ hispani furibundos magis ictus, quam timendos. Quum inferentibus se pugnæ hinc comitibus Ducis, inde Odoardi militibus, simul Anglorum accursu manipulatim à foro; innumeri extemplo fulsere gladii, ignari, quem peterent, aut cui accurrerent. Donec tumultu audito, compertaque causa, provolans illuc cum Mansfeldio Alexander, nimiam armorum confidentiam increpuit, inhibuitque: retraxit in forum Anglos, Wallones in mœnia, unde jam festinabant, protinus remisit. Tum apud se repu-

Pastranæ Duci comites suos introducturo

resistit Gubernator,

Pastrana.

Odoardus.

Ille vi suos intromittit,

& Gubernatorem aggreditur,

multis hinc atque hinc arma stringentibus.

Dirimit pugnam Alexander:

1589. tans, quam prope factum fit, ut inter eas turbas, in eaque armatorum licentia, vir fane primarius, atque inter hispaniæ Magnates Regi apprime carus, à gregario quopiam milite concideretur? quanto cum Regis mœrore, & querimonia? atque adeo quanto apud eumdem cum gratiæ famæque periculo? Nec minus animo versabat horrebatque discrimen urbis ac sui, si per eam intestinæ discordiæ opportunitatem, vicina Mauritii classis in conspectum se dedisset, pronis ad accipiendum veterem dominum Gertrudensibus hæreticis ferme omnibus, eoque catholicorum regimen aversantibus. & præterea si, qui emissi, (nec procul aberant) præsidiarii, ad novi tumultus famam statim reduces, consilia ac vires cum Anglorum agmine adhuc in urbe subsistentium consociassent, (id quod de hisce hominibus venalem fidem huc illucque flectentibus dubitari potuit) quo se modo infida in urbe conclusum cum paucis Wallonibus atque Italorum cohortibus defendisset? Proinde in eos commotus, quorum videlicet, hinc indeflexa severitate, inde intempestive usurpata nobilitatis prærogativa, in ea pericula publicam rem privatamque tam prope conjectam vidisset; statuit id non absque publica aliqua significatione præterire. præsertim quod pertinere ad exemplum intelligeret, si aggregandæ Anglorum cohortes edocerentur, nullum utique laxamentum disciplinæ, quæ læsa nonnihil ab Hispani Ducis licentia videri poterat, catholico in exercitu impune permitti. Placuitque, quo mollius ageretur, Mansfeldium & Caëtanum Parmensis nomine significare Pastranæ Duci, ut se Bredam conferret, ibique subsisteret tantisper domi, dum illuc ipse, compositis Gertrudisbergæ rebus, adveniret. Et Odoardo, ut Bredam reversus certo se loco contineret, imperavit. Quo postquam venit Alexander, admisit qua solebat antea comitate Pastranæ Ducem, audivitque haud gravate facta excusantem, affirmantemque:

[Margin notes: & considerato periculo tam Pastranæ Ducis, *Pastrana.* — quam urbis, — & sui, — & detrimento disciplinæ militaris; — Pastranam Bredæ attinet, — *Alexand.* eoque humaniter audito:]

que: Nihil se per contemptum, aut per contumaciam attentasse; sed hominis inurbanitate coactum fuisse, ut ultra morem modestiæ suæ progrederetur. Ad quæ Farnesius tantum addidit, Odoardum, militem quam aulicum meliorem esse: id tamen ei non magnopere vitio tribuendum: immo belli Ducibus curandum, ne per isthæc molliora mandatorum interpretamenta, vis obedientiæ militaris enervetur. Tum jusso Odoardo Ducem submisse adire: exceptoque ab eo perhumaniter, composita res est. Sed ante hæc, componendo Gertrudisbergæ statui operam adjecerat. creavit è numero catholicorum, quos paucissimos repererat, magistratus: advocavit ad res sacras ordinandas Antistitem Buscoducensem: addidit urbis præsidio septem præterea cohortes Wallonum, sub vetere centurione Monceavo: civitatem Odoardo Lanceavecchiæ commisit, qui & hujus & Bredæ præfecturas, dum aliud statueret, administraret: denique Mansfeldio imperavit, contra Heusdam, castellum excitaret, quod simul præsidio foret Gertrudisbergæ, simul excursiones ab Heusda in Buscoduci confinia cohiberet. ipse autem ductis secum duabus Anglorum turmis regiæ militiæ adscriptis. (nam pedites ex eadem natione ad Stanlæum Chiliarcham miscendos ejus legionariis immiserat; opportuna semper eorum, qui ab hostium castris transeunt, distractione) Bruxellas reversus est, Regi gratulatus apertas jam in Hollandiam fores, unde liberior ingressus in hostium abdita, Deo duce, sperari queat. Sed non hæc ideo victoria imminuit Alexandro morbum, quo pridem ex aqua intercute laborare cœperat. Accesserat & febris in reditu contracta, quum Diliam trajiciens, subsidente ponticulo, cum equo prolapsus, & aquis coopertus, deponere madidas vestes Bruxellas usque contempsit. Itaque medicorum consilio ad Spadanas aquas apud Tungros profecturus, militiæ per Brabantiam hiber-

1589.

jussoque Gubernatore Pastraram submisse adire, rem plane componit.

composito prius Gertrudisbergæ statu civili sacroque.

Boldanc.

Tum gratulatus Regi ex hac victoria apertam in Hollandiam viam,

æger Bruxellas redit,

Inde ad Spadanas aquas iturus

1589. partem exercitus Mansfeldio committit. nanti Carolum Comitem Mansfeldium præficit: & ne per absentiam suam interea cessaretur, jubet illum Heusdam, & vicinas arces, assumptis ad ea, quibus opus sit, copiis attentare. Sed raro absente Duce, mansit in castris è nationum præsertim varietate constantibus idem tenor disciplinæ. Non est exercitus ex Horologium. eo genere machinarum, quas multiplici rotarum serie mobiles si mane temperaveris, nullo per reliquum diem moderante, ipsæ se ordinate circumagunt, æqua horarum partitione, ac pulsu. Solarium est, quod, nisi sol adsit, ac perpetuo præsens umbras dirigat, nulli est usui. Et sane sensit Imperatoris absentiam exercitus ejus.

Mansfeldius arces aliquot capit, Mansfeldius obsidere Heusdam eminus aggressus, captis Herpta, & Hæmertio Heusdæ proximis, parabat obsidionem contrahere, aditumque externis auxiliis intercludere: quum spe allectus à Bommeliensi cive Bommeliam potiundi, dum partem militum eo *Bommel. Heus.* transfert, utrique intentus, neutram obtinuit: proditione hic detecta punitaque, illic extenuata obsidione, atque adeo commeatu ob hostibus in urbem facile comportato. Iacturam tamen utcumque postea reparavit. Nam con- & novis auctus copiis, *Mense Iunio.* vento apud Spadanos fontes Alexandro, ejusque imperio, auctus Sancii Levæ, & Ioannis Manriqui, & Francisci Bobadillæ Legionibus: (quarum mediam Didacus Avila Calderonus, postremam Emmanuel Vega Capivacca, Centuriones primarii, Tribunis absentibus, moderabantur) Bommelianam insulam intravit: & Bommelianam insulam intrat. Brachela, & Rossemio in potestatem redactis, castra posuit ad Hedelam arcem prope Mosæ *Heel.* HEDELAM obsidet, ripam contra Crepicordium, situ magis opereque, quam præsidiariis ferme quingentis, ac præfecto Sidemburgio munitam. Hujus oppugnat: ad fossam promoto Mansfeldius aggere, petitaque incassum deditione, tormentis furere ab aurora ad occidentem usque diem perseveravit: concussaque, mox & alicubi disjecta jam arce,

arce, Sidemburgius, ac milites non expectandam aggressionem decrevere, misso propterea in muros ad petendum colloquium tympanista, quo per contemptum pila trajecto non satis militariter ab Hispano jaculatore: nec ideo cessantes pileis super hastas impositis, magnisque clamoribus deditionem offerre; accepti sunt arbitrio victoris: ac dedita arce, relictisque armis ac vexillis, eodem die dimissi sunt. 1589.

colloquium non admittit.

in deditionem arbitrio suo accipit.

Acciditque inter hæc aliquid perquam indignum, decorique Hispanæ militiæ insuetum. Ex Hispanis legionariis, qui dum Hedela quateretur, certis stationibus continebantur, postquam viderunt arcem dedi, complures tanquam soluti ea cura, stationes ac signa deserere, ac vicina in loca respicere cœperunt, spe alicujus prædæ, ac, per absentiam Imperatoris, minore à Tribunis metu. Id vero Mansfeldius ægre ferens, præsertim egredientibus tunc ab Hedela præsidiariis, ac disciplinam regii exercitus fama exinde minorem æstimaturis; jubet, quando à Centurionibus revocare militem conantibus parum proficiebatur, in remotiore castrorum parte tympana tubasque repente occanere, subitaque ad arma conclamari: quasi adesset hostis, qui nova in arcem auxilia inveheret, aut in aliquot è sparsis ac palantibus improvisus incurreret. Creditum id militibus, quoniam in adversa Vahalis ripa hostem paulo ante conspexerant. Sed idem armorum signum, quod Hispanos extemplo revocavit conglobavitque, præsidiarios Hedela abeuntes ceu veritos, ne in se illud classicum cecinissent, suamque in necem redirent Hispani, in fugam huc atque illuc ignaros trepidosque distraxit. At ea ipsa fuga quasi manifestos retentatæ aggressionis argueret, in ipsorum perniciem Hispanos incitavit. Et accendit cupidinem ultionis ipse aspectus insulæ, in qua cædem legiones antequatuor annos aquis obsessæ, enectæque frigore; hostibus ludibrio, & tantum non prædæ fuerant. directis itaque sclopis, aut strictis gladiis inermes atque inno-

Militum Hedela abeuntium cædes.

Hispanos ad prædam sparsos

astu revocat Mansfeldius.

Sed mutuo errore,

& loci aspectu incitantur Hispani ad perniciem militum abeuntium.

1589. innoxios invadunt, tanta utique inclementia, & adversus imperantes contumacia, ut imbuti miserorum sanguine, nisi trucidatis propemodum omnibus (nam è quingentis vix triginta superfuisse ipsi tradunt Hispani scriptores) sisti ab insana illa cæde nequiverint. At ubi resedit inconsultus furor, quamquam turbidos & adhuc minaces, subiit ultro facti pudor, & aperta erga Mansfeldii commentum indignatio. Gravius tamen super eo facinore Comes ipse Mansfeldius, ac Tribunus Leva, cujus à legionariis ea cædes occœperat, discordarunt, in verba provecti tanto ex una parte irreverentius, quanto ex altera imperiosius. Profuit tamen præsentia Antonii Levæ Asculani Principis, & Roderici de Sylva Pastranæ Ducis, qui in belgio Regis exercitu inter honorarios hastatos, auspicari sub Parmensi Duce militiam, non utique duxerant infra dignationem Magnatum Hispanorum. Horum authoritate contentio palam desiit, offensio mansit in occulto. Sed hic utcumque latens & indigestus humor torsit adeo corpus hoc regii exercitus, ut paulo post summum in discrimen adduxerit. Nimirum non magis (ex effatis medicorum) in semicurato purgationibus corpore letales plerumque morbos pariunt humorum reliquiæ: quam dissensiones in speciem cohibitæ, sed magna adhuc ex parte in præcordiis belli Ducum pertinaciter abditæ, exercitum omnem non modo ad præclara quælibet audenda segnem invalidumque reddunt, sed interdum etiam iis obnoxium cladibus exponunt, quas voto potius quam gladio intulisset hostis. Offensionem Levæ facile excepere milites sui, amore in Tribunum, ac veteri odio in Mansfeldium, velut Hispanis, ut ipsi ajebant, infensum & insita Mansfeldiæ familiæ superbia durius imperantem. Decreverat hic in extrema ad Occidentem insula Bommeliana munitionem excitare, quam hostium castello objiceret, & inibi transmisso Vahali aditum in Hollandiam pate-

sequitur cædes: C. vol. Coloma lib. 2. Alphonsus Vasquez in comment. & alii.

& contentio inter Mansfeldium & Levam. *Leva. Mansfeld.*

componitur contentio, non offensio.

Mansfeld. Mansfeldio munitionem excitaturo

patefaceret: uti monstratum sibi, injunctumque fuerat è Parmensi Duce, in hostium latibula undecumque vias excogitante. Et res haud caritura successu videbatur, nisi importuna Hispanorum seditio intercessisset. Etenim postquam innotuit, in ea adhuc insula, ex Mansfeldii designatione persistendum, ac post in aliam inde insulam transnatandum, turbari Levianis in castris cœptum est. Ac primum quum è conspectu Præfectorum aberant, clam multi convenire, ac secreta colloquia miscere: tum, ubi mens eadem omnibus apparebat, palam per stationes, perque contubernia, Comitis designationem, & funestæ memoriæ locum aversari. *Quid enim*, ajebant, *an exciderat animo* (& erant permulti, qui commeminerant) *quanto in discrimine paucis ante annis Hispanorum arma, decus, vita, atque adeo Regis ac Religionis causa, eadem in insula, hostibus circa insultantibus versata sint. At eosdem nunc hostes per Vahalis ac Mosa ripas pugna intentos ab se aspici: & eandem obsidionem, inundantibus, appetente jam hieme, fluminibus timeri posse. An exspectandum, ut iterum intra hac septa temere conclusis, iterum ab imbrium auctu, à fame, à gelu extrema passuris, novo cœlum miraculo opem ferat? Fuerit Mansfeldii temeritatis, in has semel paludes Hispani robur exercitus ad hibernandum projecisse. nunc autem stoliditatis nostra futurum, si eidem militiam hanc eluvionibus rursum obruere destinati pareatur.* Sic illi conceptas animo turbas loci aspectu, & periculorum provisu incendebant. Sed egestas magna, & pecuniæ spes abunde supplendæ, præter vetus odium in Mansfeldium, tumultuandi causæ militibus erant: præsens timor ab insula, occasionem admovebat, addita ob Alexandri absentiam, audendi libertate. Etenim anni superioris hieme, Hispanæ legiones, quæ Liræ, quæque Mechliniæ hibernabant, otii aliquid à bello nactæ, præliares curas (more gentis armis assuetæ) in ludrica certamina commutaverant. mox lasciviêntes, omissis durioribus militiæ medita-

1589. obsistunt Leviani *Mansfeld.* In seditionem acti. Veræ hujus seditionis causæ. Hibernantes Hispani, ob ludrica spectacula.

1589. mentis, ad voluptaria converſi, amatoriis ornati ſymbolis, nunc Maurorum, nunc Turcarum, nunc Indorum habitu, ſub oculis nobilium feminarum hujuſmodi ſpectaculis geſtientium apparuerant. Inde gliſcente inter cohortes æmulatione pomparum, multi à mercatoribus interpoſitu fidei, nam pecunia defecerat, varias veſtimenrorum formas, equorumque phaleras coëmentes: complures ipſa quæ debebantur, ſtipendia negotiatoribus oppignorantes, aut à ditioribus Præfectis mutuam pecuniam ſumentes; brevi in magno ſpectantium gaudio, ipſi ære alieno graves eo devenerant, ut amiſſa cum re etiam fide apud caſtrenſes annonarios tabernarioſque, nihil accepturos ſe ab eis, niſi præſentibus nummis, exinde ſperarent. Hac porro ſollicitudine anxii circumſpectare animo cœperant, qua ratione aut debita ſibi plurium annorum ſtipendia ſemel extorquerent omnia, aut opulentum in oppidum irrumpentes, (ut ab eadem natione factum eſſe, capto olim Aloſto, recordabantur eorum aliqui) ſtipendia ſibi prælarge perſolverent. Ergo an deſtinata exequerentur in præſentia, oblata uti dicebam occaſione, agitare ferociter inſtitere Levæ legionarii. Nam Bobadillianos & Manriquianos, quamvis par prope cauſa horum eſſet, Subtribuni Emmanuel Vega Capivacca, & Didacus Avila Calderonus turbidis Levianorum conſiliis ſubductos, obſequii conſtantes habuere: ſive amore ac reverentia erga Parmenſem Ducem, ſive æmulatione ac ſimultate inter ipſos ac Levam, quaſi gratiam ſibi ac legionibus ſuis apud Ducem ac Regem, comparatione ſeditioſorum cumulaturi. At Leviani, quos non ſolum peculiare in Manſfeldium incendebat odium, ſed & veteris prærogativa legionis extollebat, & magna utique nomina Aſculani Principis, & Paſtranæ Ducis in eadem legione militantium, ſecuros, (utcumque res caderet) animabant; quamprimum peragere, quæ deſignaverant, properarunt.

& immodicos ſumptus,

ad pauperiem & æs alienum redacti.

Vivandieri.

remedium à ſtipendiis & prædis meditantur.

inde Levia legio tumultuari:

runt. Visæque contuberniis affixæ, aut colle- 1589.
ctæ ex humo schedulæ, in quarum aliis, *Regi* clam incipit
vita, & crux male rem gerentibus, acclamabatur. per hæc
legebatur in aliis epistolæ in morem, *Parmensi* principia:
Duci milites sui. In exercitu tuo scito esse, qui per-
niciosis Comitem consiliis prodant. Reperta & una *Mansfeld.*
tribus cum verbis, *Totum, idque in auro.* Quæ,
uti seditionis classicum, dum Leva Tribunus,
ejusque Instructor Escovarius detestati, depre- *Sergente*
hendendis authoribus intendunt, conspirati non *mag.*
ultra distulere. Erat vetus hæc legio unius ac
triginta centuriarum. harum octo alibi in præ-
sidiis agebant, tres ac viginti hic militabant. *30 Aug.*
Ex his centuriæ octodecim, nam quinque im-
motæ tunc quidem stetere; sub primam no- mox palam
ctis vigiliam, è contuberniis quasi signo da-
to raptim exsiliunt, contemptisque Præfecto-
rum plerisque, (aliqui connivebant) apud
sedem armorum conveniunt, signa ac centu-
rias miscent, magnoque tympanorum ac vo- tympano-
cum strepitu ad arma conclamant. Primus Di- rum ac vo-
dacus Avila, atque Instructor Ortizius hostem cum strepi-
rati, legionem suam, quæ non procul aberat, tu.
protinus educunt, ordinantque. Accurrit & *Subtribunus.*
Comes Mansfeldius cum Wallonum manipu- Accurrunt
lo: mox quoque Vega, qui longius inde Bo- aliæ legio-
badillianos continebat, cum parte suorum fe- nes:
stinavit. At postquam nulli apparebant hostes, & Mansfel-
præter Levianos, qui occupato infestis ar- dius.
mis militari foro, dissonisque vocibus nunc *Armorum*
Malum regimen, pejoresque consultores de- *platea.*
vovebant: nunc Aurum & discessum ex insula sed hic non
efflagitabant; Comes hactenus prodire ausus, satis à vi se-
inter Manriquianos, quos ei promptus animi curus rece-
Avila circumdederat, quo hæc turbamenta dit.
spectarent, opperiebatur. Obsederat vetus hæc
legio forum: callem qui è foro in Hedelen-
sem arcem, Mansfeldii sedem, recta ferebat,
obtinebant Manriquiani: quorum agmini ad-
diderant se, Escovario ductore, centuriæ quin-
que è Levianis: infra composito pariter agmi-
ne Bobadilliani constabant. Belli facies erat,

1589. Repellitur Leva Tribudus, Leva. & alii tumultum compositu-ri.

& ad pugnam diſpoſitæ hoſtium acies videbantur. Nec ſane mitiorem hoſtili ſpecie aggreſſionem Leviani præferebant, Tribuno ipſo, qui placandis ſuis inſiſtebat, truci clamore ab ſe rejecto: Patribus Societatis, qui apud eos ſacra procurabant, & reliquis à Mansfeldio ultro citroque commeantibus, non modo ſurda obſtinatione repulſis, ſed etiam miſſis ex ſua legione audacioribus, qui & diſſociatas centurias ad ſe reducerent, & ex aliis legionibus in partem conſpirationis, quos poſſent, attraherent. Et vero è diſſociatis plurimi transfugium parabant, niſi Centuriones ſui, & fideliores quique militum, nudatis gladiis, additis Manriquianorum minis, fugam utcumque repreſſiſſent. Tranſiere tamen ex iis non pauci, & ex aliis legionibus nonnulli: quibus aucti Leviani, intumeſcente motu, ac renovatis repente ſucclamationibus, ſubitoque tympanornm pulſu, & multa ſcloporum, ſed innoxia exploſione, in Manriquianos feruntur: incertum, (nullo enim duce, nec ſatis firmis conſiliis agitabantur) an ut Mansfeldium peterent, conſtringerentque: an ut reliquos ex ſuis centuriis ad ſe inde pertraherent; alioſque, quos utraque in legione eſſe complures cœpta non aſpernentes opinabantur, ſibi adjungerent, miſcerentque: idque ſi obtinerent, tum ſublatis ſignis inſula excederent, aliumque pro Mansfeldio Ducem, dum Parmenſis admoneretur, eligerent. Verum ubi denſatis in fronte militibus, prætentis cnm haſtis expectari ſe à Manriquii legione, atque à tergo inſtare Bobadillianos infeſtis ſignis animadvertunt; ſiſtunt immoti gradum, quanto à ſpe decepti magis, tanto minus inferre vim auſi. non ceſſantibus interea hinc Tribuno Leva, ipſoque Aſculano Principe, mox & Paſtranæ quoque Duce: inde præcipuis aliarum legionum Præfectis, quibuſque aut gratia apud commilites, aut honeſti cura inerat, adire conſpiratos, inſerere ſe in ferociorum manipulos, illis Hiſpanæ militiæ dedo-

crescit seditio.

In Mansfeldium feruntur:

ſed terrentur aliarum legionum armis:

& bonorum alloquiis:

dedecus, illis spretum in Mansfeldio Alexandri Ducis imperium, inque Alexandro spretam avunculi Regis Majestatem ante oculos ponere: ad eamque notam, quam suo nomini inustum irent, obsequio præcavendam, adhortari, ac misto precibus terrore compellere. Idem Societatis urgere Patres, hostium non procul excubantium admonentes, qui si forte per eam occasionem ingruerent, verendum esse, ne Deus talibus offensus, inobsequentium arma minime prosperaret. Donec post insumptum inter hasce turbas plerumque noctis, lux in suis quemque contuberniis, ad centurias ac signa retractos reperit Levianos. Crederes, quidquid modo turbatum discordiis, quidquid clamoribus, atque armorum minis attentatum, nocturnum somnium fuisse, tanta in castris inerat quies, factorumque dissimulatio: plane ut ex ipsis tumultus incentoribus non defuerint, qui, ut se culpæ immunes ostentarent, etiam præmia navatæ operæ in complacandis sociorum animis petere auderent. Sed agniti à Leva, eorumque primarii octo comprehensi, re cum Mansfeldio Comite communicata, quinque ex his procul à turba obstricto collo, tres addito palam suspendio, necati sunt: nullo inter hæc motu legionis, ceu pejora pertimescentis: & eandem ob causam festinante supplicium Leva, ac, ne quid atrocius in suos statueretur, occupante: simul & Mansfeldio facile illis qualemcumque animadversionem permittente, nempe ut nulla ab se pœna reis imposita, integras querelas suas Parmensi deferendas reservaret. Interim consilio habito, visum est Comiti, omissa in præsens, quam designaverat, expeditione in finitima Hollandiæ loca, non ultra experiri militum animos, quos tristi adhuc silentio, vultuque turbidos, non apparebat, factæ ne conspirationis, an potius infectæ mæror tangeret. Itaque revocatis, quæ apud Heusdam supererant, copiis: atque arcibus, quas Bommeliana in insula ceperat, aut erexerat,

1589.

& religiosorum adhortationibus.

Denique sedantur, mira factorum dissimulatione,

sed octo ex illis plectuntur à Tribuno;

Mansfeldio permittente.

Mansfeld. qui susceptam expeditionem omittens,

1589. xerat, sexcentorum Wallonum præsidio firmatis, sub Grobbendonchio & Mosquetterio Centurionibus, transmisso apud Rossemium amne Mosa, exercitum circa Graviam deportavit. Hic dum Parmensis imperium à Spadanis aquis expectat, clam habitam de Bommeliana conspiratione, ejusque authoribus & consiliis quæstionem ad illum mittit: qui jam ab Ortizio primum, post ab aliis de nocturno illo tumultu certior factus, ingenti cura sollicitus, amplius super eo motu inquiri, seque diligenter edoceri mandat. Comperitque ex testificatione multorum, atque ex eorum, qui pœnas jam dederant, confessione, Levianorum tentamentum manifestariam seditionem fuisse. Namque eos palam recusasse in Bommeliana subsistere, aut inde aliam in insulam progredi: inter eos convenisse, ne cuiquam in posterum, nisi ex sua natione parerent: neve stipendiorum summam admitterent, nisi cum aureæ monetæ incremento, postulato insuper diuturnæ militiæ donativo. His inter alia compertis, audit nondum satis quiescere apud Graviam Levianos: timendumque, ne in alias sensim legiones proserperet malum. Et ipse, qui eam præ omnibus legionem caram habebat, quippe longa militia, & multa fortium factorum gloria præstantem; quod tamen jam pridem observaret, superbire in dies militem, arroganti ostentatione laborum: atque inde multa sibi super alios attribuere, laxiore cura disciplinæ; vereri cœperat, ne ea aliquando licentia in perniciem verteret, commilitesque illustri exemplo pelliceret, ne puderet sequi. Nunc quando eo ventum esset, occurrere invalescenti malo quamprimum statuit, remedio aliquanto, acriore ancipitique; sed GRAVES morbos vel temerariis medicamentis interdum curari non ignorabat. Dissolvendam sibi proposuit contumacem legionem, sic ut militibus ejus aliis alio disparatis, tumultuandi confidentiam, quæ in consensu se se una respicientium inerat,

exercitum Graviam deportat. & habitam de Levianis quæstionem mittit ad Alex.

qui rebus excussis

& metu gravioris mali,

dissolvere legionem statuit.

erat, opportune subtraheret: atque hunc fluminis tumorem agris agricolisque minitantem, multiplici in rivos sparsione comprimeret. Id vero, ut & motu quam minimo perageret, & legionis, quantum fieri poterat, honori consuleret, quasi expeditionem aliquam in Flandriam meditaretur, festinatis litteris è Tungris, ubi æger adhuc degebat, Levæ Tribuno mandat, omissa apud Graviam statione, quamprimum legionem navibus impositam, per amnem Mosam Namurcum deportet: inde apud Tiletum, oppidum inter Gandavum, Brugas, & Cortracum; cum Valentino Mottæ Domino se conjungat, ibi audituros, quid factu circa ea loca opus sit. Simul Mottæo, & Caëtano præcipit, ille ut cum aliquot cohortibus, hic cum quatuor equitum signis eodem conveniant: scilicet ad expeditionis opinionem eo apparatu suadendam, &, si quid forte à Levianis turbaretur, prompto illo peditum equitumque auxilio sedandum. Eodem tempore Ioanni Baptistæ Tassio universi exercitus Inspectori scribens, aperit quid consilii ceperit super veteri legione supprimenda: injungitque Tiletum se conferat, traditisque litteris suis Levæ Tribuno, ac singulis Centurionibus, curet pro sua prudentia, ut ea militum distractio nullis tardatum cujusquam turbis exitum sortiatur. ea gratia delectam à se Flandriæ partem, arcibus frequentem, ac portubus fida custodia communitis: ut & inter præsidiarias eorum locorum centurias valde attenuatas legio distribui proxime queat: & si, forte imperata facere recusent, non adeo liberum aufugiendi aditum reperiant. At vero Tassius, sive sponte sua, sive suasu Asculani Principis pro Leva gentili suo laborantis, antequam mandata exequeretur, Parmensi Duci significandum putavit: *Quanti operis ea res foret, unam illam esse, legionem veluti seminarium, in quod novi ab Hispania milites transmitti consueverint: ut in eo veterum bellatorum consortio, militaribus praeceptis*

[Margin notes: 1589. — Ac primum scribit ad Levam Tribunum simulata expeditione, 9 *Novemb.* — *Tielt.* — tum ad alios. — Sed consilium aperit Tassio Inspectori: *Veedor generalis qui postea legatus apud Reg. Galliæ.* — Tassius pro legione deprecatur: — 13 *Octob.*]

1589. *ptis in spem & ipsi veterana aliquando virtutis adolescant. An vero universus Regis exercitus ea disciplina jactura plectendus sit, ejus sapientia expendendum relinquere.* Addidit ad suas Tassius, Pastranæ Ducis, & Principis Asculani epistolas, queis illi orabant, ne florentissimam quot in Belgio tunc essent, quotquot fuissent aliquando legionum, tali dehonestamento notatam vellet: sed potius animadversione in pauciores contracta, ceteros sibi ac Regi, liberali veniâ devinciret. Sed nihil inde motus Alexander, Tassio quidem, *Illam ipsam sibi causam esse* respondit *distrahenda legionis, ne tyrones in ea schola ad contumaciam erudiri perseverent. Nec defuturam in regio exercitu legionem, in qua bellica virtutis pariter ac militaris obsequii tyrocinium ponatur.* Pastranæ vero & Asculano Dynastis asseveranter affirmavit, *Verti in eo causam Regis, regiique exercitus securitatem. Motum legionis non simplicem stipendiorum efflagitationem fuisse, in quo tamen modestia fines excedendi non fuerant: sed imperii neglectum, ac militia detrectationem. id quod ex seniorum militum confessione, nunquam de Hispana natione ad hanc diem auditum. Ideoque spectare ad ipsos, quibus pra ceteris Hispania Magnatibus, commoda Regis amplitudinemque cordi esse non dubitat, susceptum consilium non modo aequi facere, sed etiam auctoritate sua provehere. Nam quod ad decus legionis pertineat, curatum à se, ut nulla pœna mentione imperetur illis hac divisio, sed ut necessaria supplendis Flandria prasidiis raro jam pridem milite firmatis. Et quamvis illos, in speciem hac dici, re vera puniri se, haud dubie intellecturos, & par esse, ut intelligant; tamen quum hac deliberatio neque verbo intimetur velut culpa reis: neque scripto, uti mos est, in tabulas tanquam pœna referatur; nihil, quod quidem extet in posterum, fortissima legionis honori detractum iri. detractum autem, si intelligeretur, esse qui pro impetranda illis venia, qua culpam arguere nimirum solet, tantopere laborarent.* Abiit ergo Tassius Tiletum, reperitque eo accessisse jam Levam, ac post lustratam Alexandri nomine

Idem orant Pastrana, & Asculanus.

Alexander respondet Tassio,

& Pastranæ, & Asculano:

Tassius Alexandri litteras tradit Levæ Trib.

nomine legionem, ac peculiares aliquos in ea milites ære præ aliis donatos, Levæ tradit Alexandri litteras. In iis continebatur, *Visum è publico præsentique bono esse, legionem ejus aliis sub signis per Flandriæ præsertim præsidia distribuere. Id se Regis nomine imperare: sperareque pro ejus erga regiam Majestatem reverentia obsequioque, enixe curaturum, ut sedato quam maxime compositoque milite peragatur. Quibus autem arcibus, quibusve legionibus attribuendus quisque sit, noluisse se præscribere, ejus prudentiæ permisisse. deligeret ipse, ac distribueret. tantum Centurionibus & peculiari munere in exercitu fungentibus arbitrium loci deligendi reservaret: uti in litteris ad Centuriones* (quas Tassius eodem tempore singulis tradidit) *significabatur*. Perculsus inopinata denunciatione Leva, perculsa pariter legio, omnesque ceu fulmine attoniti hæsere aliquantisper, varie animum exprimente vultu, nunc demisso, nunc minaci, modo in obsequium verso, rursum parendi ambiguo, aut etiam contumaciæ propiore. donec exemplo suo, obedientiæ modestiæque legionem Tribunus admovit. Nam postquam Tassio respondit, Promptum se & Ducis Parmensis imperio statim obsequi, & eidem obsequio legionem addicere; evocato ad se centuriæ suæ signifero, is erat Petrus Sarmentus, quem postea Tribunum habuit regnum Neapolitanum: *Age*, inquit, *& vexillum demitte, complicaque, non amplius bellicos in usus veteri legioni præferendum.* Paruit is, detracto velo ex hasta, hastaque fracta. Sequuti exemplum reliqui signiferi, non tamen omnes æque prompti. Aliqui non tenuere præ dedecore lacrymas, quique toties vulnera siccis oculis velut aliena toleraverant, nunc penetranti altius telo inter suspiria & gemitus succumbebant. Alios longius abripuit dolor. jussi vexillum deponere, discerpsere manibus velum, hastile in frusta concidere, quasi jam religione soluti in iis signis Principem venerandi: atque adeo non passuri ex tam gloriosis victoriarum instrumentis vel minimam ignominiæ particulam

1589.

Earum summa.

Officiali.

Rem ita gestam Tassius Alexand. scribit. 30 Octobr. 1589.

Levianos parendi ambiguos in obsequio firmat Leva voce,

& exemplo.

Varius legionis sensus;

1589. culam supereſſe. Fuere ſpectaculo aliquæ ſimul centuriæ, quarum & Signiferi demiſſis *Gineste.* tractiſque ſolo ſignorum velis: & Centurionis haſtulis præfecturæ inſignibus humi afflictis, *Alabarde.* aut fractis: & Inſtructores bipennium haſtarum *Piffiri.* ſpiculis terræ inverſis: & tympaniſtæ, fiſtulatoreſque lugubri legionem ſono velut extinctam depoſitamque, emortuali pompa complorabant. *Diſtribuitur legio,* Sed jam inſtante partitione, acrior cura ſucceſſit circumſpectantibus, quem quiſque ſibi locum deligeret, aut ſors imponeret. Aderant in hac legione, cujus centuriæ, ut ajebam, octo in præſidiis alibi degebant, milites omnino mille ac ſeptingenti. ex hoc numero ii, quibus arbitrium ſedis eligendæ datum fuerat, Gandavenſem arcem præoptarunt. Majores minoreſque ſclopetarios, qui ex Alexandri præſcripto non niſi per Flandriam diſtribuendi erant, à Taſſio atque à Leva permiſſum eſt eorum Centurionibus, ut ipſi diſtribuerent. *aliis alio miſſis.* Pars itaque Neoportum, multi Dunquercam, alii Sluſam, nonnulli ad propugnaculum cataractæ *Sas de Gent.* Gandavenſis, plures Teneramumdam miſſi ſunt. haſtati fere omnes, ac præcipui quique, in caſtra, Bobadillianis Manriquianiſque miſcendi tranſiere. *Miſerabilis aliquorum aſpectus,* Miſerationem inter hæc movit militum affecta ætate manipulus: qui variis è centuriis circa Taſſium conglobati, lamentabili voce allevamentum aliquod militiæ precabantur. *& preces.* Nudaverant aliqui pectora cicatricibus aperta: oſtendebant alii capitum canitiem, & terga ſenio recurva: nonnulli etiam ora pandebant vacua dentibus inſpectanda: omnes attritæ defectæque viribus ætati aliquem Antverpiana in arce locum orabant, in quo ſemeſa membra, artuſque caſtrorum laboribus inutiles, remota à præliis ſtatione reponerent. Non erat Antverpia inter eas ſedes, ad quas eligendi arbitrium ſe extenderet, Taſſius tamen tam æqua veteranorum poſtulata, certus de Alexandri erga milites clementia, non rejecit. Sic aliis alio ſparſim abeuntibus, tanquam parti-

partibus sensim commorientibus, vetus legio finivit. Rexerat illam diu Christophorus Mondragonius, Caroli V miles: cui ad arcis Antverpianæ præfecturam admoto Sancius Martinus Leva successit, relicta equitum lanceariorum turma. Sub utroque Tribuno summa quæque milites patraverant, ac raro sine illis victor Alexander: quod ipse singulari in eos benevolentia, & frequenti commendatione cum in litteris ad Regem, tum in quotidianis colloquiis testabatur. unde legioni superbia, factorumque jactantia: mox licentia, & disciplinæ laxamentum: & post hæc, dedignatio parendi, & contumacia. At Levam nulla suorum culpa implicitum retinere apud se ad belli consilia: & præcipuos quosque incorruptæ fidei Centuriones in novam, quam designabat animo legionem, transcribere statuit Alexander, misso in Hispaniam Præside Richardotto, qui magnis de rebus agere cum Rege jussus, exposuit etiam veteris legionis successum, ejus supprimendæ necessitatem, & novæ instituendæ consilium. quæ quum Rex & facta probasset, & ejus arbitrio facienda permisisset; uti scriptis ad eum litteris declaravit; Alexander, qui è Tungris confirmata valetudine jam redierat, universam Hispanorum militiam recensuit. Ea tunc erat sex fere millium armatorum, sub signis octo & sexaginta: quæ legionibus duabus, ac præterea centuriis quatuordecim nulli legioni addictis continebantur. Ex hisce liberis Centuriis, atque ex Hispaniæ classis militibus, qui ex Anglia Scotiaque, partim pretio redempti, partim tempestatibus ad Galliæ littora delati, inde in Belgium recens appulerant, legionem tertiam composuit, duobus hominum millibus constantem, quem ad numerum reliquas duas æque reduxit. superfuitque tantum adhuc militum, quantum supplendis locorum præsidiis opus fuit. Tribunum autem novæ legioni, in magna expectatione multorum, præfecit Alphonsum Idiaquesium, juvenem quidem illum,

qui-

1589. Elogium legionis.

30 Mart. 1590.

Hispanorum militiam recenset Alexander.

Legionem tertiam componit.

ejus Tribunum nominat.

1589. *Ioannes Idiaquesius.* quique ad id muneris paucos militiæ annos, sed longum, inter regios ministros, patris obsequium, probatamque Regi in intima regnorum cura fidelem operam afferebat: nec tamen ipse præter patris merita, carebat propriis, in turmæ præfectura cum laude spectatus, & majora promittens. Addidit ei Alexander plerosque è Levianis Centurionibus diuturna militia probatis, & nullius noxæ in suorum seditione compertis. Et quoniam reliquæ duæ legiones sine Tribunis jam diu regebantur, pro Didaco Avila Calderono, qui Ioannis Manriqui Tribuni partes sustinebat, ad Cortraci præfecturam translato, Tribunum nominavit Antonium Zunicam S. Iacobi equitem, qui pedestres copias ab Hispania ante duos annos in Belgium adduxerat, militem egregie fortem, & capiendis animo consiliis, & manu expediendis æque promptum. Legioni vero Bobadilliæ non alium Tribunum imposuit, quam qui eam pro Francisco Bobadilla in Hispania commorante, accurate prudenterque gubernaverat, Emanuel Vega Capivacca. Denique ne Sancius Leva ab omni vacuus munere appareret, vir alioqui claris ortus parentibus, & qui non modo multa domus suæ merita, & fratrum res fortiter gestas, obitasque mortes; sed etiam strenuam operam suam, & fusum pro Rege sanguinem, haud vanus prædicatione memorare posset: idcirco, uti multa cum hominis laude ad Regem scribit, apud se illum honorifice habere statuit, consilio prudentiaque Majestati ejus inservientem: donec oblata occasione, ad præliares iterum curas revocandus videretur. Sic ille magnanimitatis suæ non oblitus, militari disciplinæ invigilabat. Nam quem forte submittendum censebat, eum prorsus extinctum, & injecta humo, ne assurgat, tumulatum velle, impotentis animi, & nimium sibi metuentis arbitrabatur.

& Tribunos aliarum duarum:

Levam vero apud se honorifice habet.

10 Ian. 1590. Alexand.

At ego, dum rerum magis, ne eas distraherem, quam temporum rationem habui, nonage-

nagesimum in annum transgressus sum. A quo ut 1589.
pedem retro feram, multa me admonent, actæ locorum ipsorumque prædatorum prædæ, orta super his legionum disceptatio, impensa ab hoste humanitatis officia, fortuiti magnorum militiæ Ducum obitus, pugnæ expugnationesque, atque alia memoratu digna, quæ sibi annus repetit octogesimus nonus. Ex legione Bobadillia apud Mansfeldium agente, una Thenis centuria manserat ad præsidium contuberniorum. Explorata horum militum paucitate, cohortes aliquot, quæ Bergis ad Somam nuper egressæ, prædatum huc atque illuc discurrebant, conjunctis peditibus circiter quadringentis, & una equitum turma, (tenebris, & inexpectata aggressione pro majore numero suffecturis) noctu Thenas accedunt, ascensuque scalarum urbem ingressi, nullo tunc in ea parte mœnium excubitore, in forum silentio contendunt, ubi statio erat militum non amplius quadraginta, nam reliqui cum Centurione Maseo, alibi per urbem, plerique morbo aut vulneribus invalidi decumbebant. Stationarii in re subita, præsenti tamen animo, loco erumpentes, postquam sublatas sibi ab hoste vident hastas ante stationis domum dispositas, arma ab ira mutuati, strictis alii gladiis, alii è statione jaculantes, subeuntem hostem non modo stationis aditu prohibent, sed Maseo cum suorum manipulo accurrente, in imum usque forum submovent. Quin etiam, interempto in pugna Centurione, ex jactura ferocius irritati, hortante Ioanne Morali stationis decurione, rursum erumpunt, & confertos in hostes rapide illati, cæsisque eorum multis, interque alios Hollando expeditionis ductore, stationem indomiti repetunt: fremente circum hoste, quod sesquihoræ jam spatio ab hominibus paucis in unam domum quadringentis militibus aditus intercluderetur. Donec jussu galli Centurionis, qui subierat Hollandi locum, injecto undique in statio-

STATIO Hispanorum Thenensis à Bergensibus invaditur. Majo Mense 1589. Tilemont. Bergopzom.

Christophorus Maseus.

Pugnatur.

Caporale.

1589. stationem igne, arsere Hispanorum aliqui, alii haud ignave morituri, decurione præeunte, in hostium se se globos injiciunt, editaque multorum strage, experimento fuere, morientium morsus animantium letales esse. Ex nonaginta Hispanis sex cum decurione supererant. in quos abstineri arma, ac vivos abduci Gallus imperavit: decurionem vero saucium jacentemque miseratus, captusque admiratione virtutis ejus sociorumque, deportari illum in vicinam domum voluit, nam statio conflagrabat, ac benigno alloquio consolatus, crumenam auro plenam curationis causa in sinum conjecit. Tum collecta jam omni, quæ per ea contubernia servabatur Centurionum militumque supellectili Bobadilliæ legionis, aliaque multa per domos præda, non ultra Thenis subsistere ausi sunt, metu partim à civibus, quos non jam noctis horror, & incerti hostis terror inclusos contineret: partim ab auxiliis facile superventuris. itaque relicta confestim urbe victores actis ante se captivis abscedebant.

Stationis domus à Bergensibus incenditur. Stationarii non inulti cæduntur.

Victores cum captivis & præda abeunt.

Quum forte eo ipso tempore è Gertrudisbergensi expeditione redibat Bartholomæus Toralva, ducebatque centuriam suam Manriquiæ legionis Arescotum: ac viso agnitoque hoste animatis ad pugnam suis, postremum agmen infestus aggreditur. Nec pugna diu prædatores tenuit. Primi, spoliorum magis quam sociorum decorisque cura, fugam protinus capessunt: alii abjectis sarcinis, primos sequuntur: reliqui præda onusti, dum se remque, divisa mente, defendentes, nunc arma in hostem, nunc oculos ad fugam vertunt, eoque non toti pugnant, facile in Hispanorum potestatem ipsi ac præda deveniunt. Quamquam intentis ad rapienda spolia, liberandosque commilites Hispanis, pauci hostium cæsi, plerique elapsi sunt. Non post multo quam Arescotum cum præda ingressi erant Hispani, Emmanuel Vega legionis Bobadilliæ ductor, ejusque centuriones, qui Thenas ad hibernandum

Sed ab aliis hispanis forte obviis

præda spoliantur.

Lis super ea præda,

attributas jam redierant, audito ex liberatis 1589.
sociis, prospero Toralvæ successu; gratulatum ei victoriam mittentes oravere, ut res sibi ablatas, quando amicas in manus venerant, ad se remittere ne gravarentur. At Toralva, rapta ex hoste ea spolia respondebat: nec posse à se fraudari eo quæstu milites suos, quos ipse ob eam quoque causam in pugnæ discrimen adduxerat. præterea spatium elapsum jam esse viginti quatuor horarum, intra quas repetere ablata, jure belli, domino liceat. itaque contenti sociis, quos remiserat, manere ea bona æquis possessoribus paterentur. His tamen Vega nequaquam acquiescens, compositis litteris ad Alexandrum Tungris agentem, rogat suo ac suorum Centurionum nomine, velit jubeatque, bona legionis, vestem, pecuniam, vasa, quæque alia apud Toralvam detinerentur, notis jam dominis quam primum reddi: neque permittat, se suosque non minus hostilia à Toralvæ militibus, quam ab hostibus pati. Alexander, nam Toralvæ quoque litteris fatigabatur, controversiam Quæsitori universi exercitus disceptandam, ac dirimendam permisit. Ille autem, quod videret magnis ab utraque legione studiis contendi, causam, quam uni addicere sine alterius offensione non posset, procrastinando sustentabat, sperans à subita aliqua expeditione, uti mox evenit, alio studia curasque militum avertenda. interea dum bona apud Toralvam manere passus est, ei profecto causam, surda quadam definitione adjudicavit: magnis inde Vegæ, ejusque Centurionum querimoniis, Toralvæ tenacitatem inurbanitatemque assidue perstringentium. quas ille voces facile, insmittebat condonabatque, memor ALEATORI post jacturam permitti, ut chartulas lusorias discerpat. Sed quam inter Hispanos, ac socios humanitatem Vega non reperit, eam hoc ipso tempore in hoste hollando expertus est. E spoliis, quæ Thenis ablata sunt, viginti quatuor vexilla intra

inter priores dominos, & novos possessores;

Auditor generalis.

Possessores prævalent.

Toralva.

& domini insignem experiuntur in hoste liberalitatem.

arcam

1589. arcam obvoluta prædones asportaverant Bergas ad Somam. Ea res angebat summopere Vegam, ne unquam hostes quasi in prælio rapta Bobadilliæ legioni signa monstrare gloriarique possent. Itaque ausus ad Bergarum Gubernatorem litteras dare, petita prius ab Alexandro facultate, (ne quid cum hoste commercii haberet, inconsulto Duce) orat, ut vexilla, quæ delata Bergas inaudierat, pro sua humanitate remittere Thenas vellet, certus non esse ista Bobadilliana signa: hujus enim legionis signa cum Parmensi Duce in Gertrudisbergensi expeditione tunc fuisse: sed quæ nunc repeterentur, Parmensem in Britannico bello primum erigenda explicandaque destinasse. Quæ destinatio quoniam effectu caruerit, reservata ejus imperio fuisse in aliam, quæ se offerret, expeditionem. ceterum hujusmodi vexilla quum exposita non fuerint, nihil habere militaris, nihilque pretii, præter sericum velum. id autem ipsum recipere, se ac Centuriones suos magni beneficii loco habituros. Gubernator, præter omnium spem, quasi ostensurus, Hollandum non aliis utique signis gloriari, quam quæ hostibus in acie victis reportare sit solitus; arcam ipsam cum vexillis Emmanueli protinus remisit. quin etiam ex iisdem spoliis craterem, guttumque, & concham ex argento (& hæc forte Emmanuelis vasa fuerant) raro inter hostes exemplo liberalitatis adjecit. Quod tamen additamentum etsi magni quidem Emmanuel æstimavit, præsertim ut Toralvæ tenacitati beneficentiam hostis objiceret: at reducem cum vexillis famam, cujus jacturam fecisse verebatur, omni auro argentoque cariorem habuit. Invalescat utinam hoc certaminis genus inter hostes: ut collatis in hunc modum signis, spoliisque receptis, effusa potius liberalitate, quam sanguine, pro victoria concertetur.

BLIENBECHÆ obsidio. Ernest. Bav. Elector Imp. Sub hoc tempus Parmensis à Septemviro Coloniensi, qui Tungros venerat, & à Verdugo Frisiæ Gubernatore auxilium rogatus; quod

quod hic à Gulielmo Naſſavio, captis aliquot arcibus: ille ab Adolpho Nivenariæ & Meurſæ Comite, atque à Martino Schenchio, è Berca omnia circum loca infeſtantibus premebantur; ad hunc quidem, Marcum de Rie Varambonii Marchionem: ad illum antem, Pattonum Scotum Chiliarchum protinus immiſit. Varambonius ſuſcepta peralacriter expeditione in Bercam, Geldriæ, provinciæ ſuæ finitimam & infeſtam, inſtructus tribus fere millibus peditum è variis nationibus, & quadringentis equitibus ductore Appio de Comitibus Beccam petiit turrim in Rheni ripa, unde Schenchius tranſmittere amnem, ac Bercam comportare commeatum ſolitus erat. eaque capta, exercitum admovit ad Bliembecanum caſtrum, quod inter Moſam & Rhenum, ſitu opereque ac milite validum, unum in ea provincia Schenchius obtinebat. Quo intentiorem curam ad ejus obſidium attulit Varambonius, juſſo cum parte equitatus Appio itinerum aditus obſidere: aggeribus ſumma celeritate circumductis, tormentiſque trifariam diſpoſitis, atque indeſinenter exploſis. Sed poſtquam parum damni mœnibus inferebatur; quod pilæ terreno haurirentur, ſuffoſſionibus tentare arcem viſum eſt. Ac dum pontem è doliis fabrefactum Plati machinatoris ingenio, foſſæ imponere milites conni tuntur, ſubita defenſorum eruptione, ipſo loci Gubernatore præeunte, magnis utrinque animis pugna committitur, non modica hinc atque hinc cæde. Et quamquam Bliembecani denique rejecti ſunt, letaliter ſaucio Gubernatore, atque intra paucos dies extincto, mors tamen Plati, qui tribus glandibus è majore tubo appetitus occubuit, non levi exercitum damno, nec impari dolore Alexandrum affecit: qui idcirco ad Regem ſcribens, diuturnam ejus utilemque operam, atque obita ſæpenumero pericula accurate commemorat, vulnera ipſa enumerans, quorum noviſſimum illud, ſeptimum eſſet, dum

Marginal notes: 1589. — *Ribberc.* — *Colonello.* — Becca prius capitur. — deinde Blienbeca oppugnatur. — ejus Gubernator cadit, — & ex Regiis Platu s: — *18 Jun.* — quem Reg laudat,

1589. Regi manu atque ingenio militat. oratque propterea, ut annuum reditum, quo is nuper à Majestate ejus donatus, nondum acceperat, in filium transferre dignaretur. id & futurum aliis invitamento, & se velut beneficium sibi unice collatum ab regia manu habiturum. Sed Alexander prompta erga milites suos caritate, eorumdem in se studia amoremque provocabat. ut mirum non esset, dum ipse militibus, ceu membris suis prospiciendo, vere caput se præstabat: si illi, uti membra se gererent, quæ pro sui defensione capitis libenter opponerent. At Blienbechæ, post Gubernatoris obitum, militum præfecti qui supererant, orta discordia, metuque ob elatum à Varambonio terreum tumulum, ex quo continuis, nec fallentibus tormentorum emissionibus, tecta habitatoresque petebantur; progressi ad colloquium, pactique, ut armati, nec sine supellectili, relictis tantummodo vexillis abirent; arcem Varambonio dedidere. Ferunt in hac obsidione inter præsidiarios interfectos, dum spoliarentur, feminam multis confossam vulneribus repertam esse: mirantibus, qui robur ejus, & ferociam in subeundis periculis, quorum signa cicatricoso præferebat in vultu, sæpius inter pugnandum experti erant. plane ut fuisse mulierem, non nisi post mortem agnosci potuerit.

& filium commendat Alexander.

Deditur Blienbeca.

24 Ian.

Femina virum mentita inter cæsos reperta.

Blienbeca.

Capta, munitaque Blienbeca, ad obsidium Berchæ ad Rhenum, quod erat expeditionis caput, cum exercitu Varambonius contendebat; quum audito, Schenchium de arce sua sollicitum, ad eam liberandam cum aliquot cohortibus adventare, jubet extemplo Neapolitanam legionem obviam illi procedere, cœptoque prælio, dum ipse succederet, distinere hostem. Quod tanta legionis celeritate peractum, ut superveniens Varambonius, fusum jam illum fugatumque compererit. Inde nihil moratus iter prosequitur; eo quidem festinantius, quo ad opem Berchæ importandam properare. Meursius: & paulo post secuturus Schenchius no-

Schenchius Blienbechæ auxiliaturus fugatur.

vis

vis auctus militibus ferebantur. Nec falso: 1589.
nisi, quod Schenchius explorato, signa aliqua Idem redit,
Regiorum Groningam petere, mutato consilio, venientibus occurrere, atque ulcisci acceptam cladem quamprimum decrevit. Erant Blienbeca amissa. & Pattoni copias aggreditur;
Regii, Wallones ferme septingenti, Pattono Chiliarcho, turmæque lanceariorum duæ, atque una sclopetariorum, ductore Ioanne Contrera Gamarra: quas copias cum pecunia, & militari supellectili, Verdugo Frisiæ Præfecto mittebat Alexander. Schenchius compendio viarum usus, Pattono in Lippiensi campo improvisus antevertit. injectaque pugnandi necessitate, signa conferuntur, dubio primum eventu, sed saucio, post etiam capto Contrera, captisque lanceariorum signiferis, quum prius in hostes confregissent velorum hastilia; Pattonus præcipue trepidus, ne & ipse in Schenchii potestatem veniret, cum quo privatas inimicitias gerebat, fugam arripuit, Lippiam amnem pernici equo transvectus. eadem equorum velocitas omnes fere turmales texit: peditum complures cæsi, & cum pecunia supellex amissa. Non tamen Schenchio ea frui victoria diu licuit. Qui postea Commissarius gener. easque fundit, & commeatu potitur.

Iam pridem is intercipiendo Neomago animum intenderat: nunc successu lætus, & accessu militum firmatus rem aggreditur. Navigiis aliquot per Vahalim, cujus in sinistra ripa assidet Neomagum, noctu præmissis, ac certum urbis aditum tentare jussis, ipse majore armatarum navium apparatu subsequitur. Et primi, quamvis à civibus detecti, irrupere tamen, domumque amni objectam invadentes, Schenchium cum sociis opperiebantur. Qui ubi advenere, portas alii Cliviam, alii Antoniam aggrediuntur, accurrentibus partes in omnes (jam enim illucescebat) præsidiariis, civibusque. Tribus in locis obstinatissime pugnabatur. Nam & fractis cancellis in forum pervenerat Schenchius: & Antoniam quatiebant alii: & primi adhuc domum, quam insederant, defendebant. Quatuor propemodum NEOMAGVM Schenchius tentat, Nimega. in urbem penetrat;

 modum

1589. Pugnatur vario eventu. modum horas Neomagi fatum pependerat, ter amisso, ter recuperato foro. Sed, ut REPENTINÆ irruptiones vim omnem in impetu habent, earumque si non figitur mucro, retunditur; remittebat paulatim ille invadentium conatus, eductisque, & in eos directis aliquot majoribus tormentis, Schenchianos in multa suorum cæde spes victoriæ deserebat: solum metus à Schenchio, quem hoste ferociorem formidabant, ne fugam aperte capesserent, continebat. Sed affluentibus magis magisque non militibus modo, ac civibus, sed feminis etiam, puerisque, è fenestris, è tectis tela omnis generis contorquentibus; impares jam Schenchiani effuse portas repetere, ipse fugientibus implicitus tanquam à refluente amne retrorsum agi, omnes cursum ad naves præcipites intendere. Hic vero multo maxima strages fuit. Non enim solum ab insequentium civium agminibus in fuga cædebantur, sed etiam dum naves cæca festinatione conscenderent onerarentque, aut simul omnes prægravante multitudine hauriebantur: aut, ne haurirentur, contis ac remis, ab iis, qui jam primi occupaverant, non pauci in Vahalim proturbabantur: multi non expectatis navigiis in aquas se projicientes, deprimentibus armis mergebantur. nec alios, abjectis armis, nandi peritia juvabat, quin ictibus è ripa destinatis figerentur. Schenchius ira furens ac frendens, postquam neque in conscendendis navibus, suorum certamen sistere, atque ordinare valuit, nonnullis sua manu propterea interemptis, dum consulere ipse sibi ad extremum parat, in pontonem insiliens nimio multorum pondere dehiscentem, momento absorptus est. Homo mire pugnax ac ferox, quique per ancipitia fortunam libentius provocabat: plane ut sua illi vitia famulari viderentur. temeritas impune ei sæpe numero fuit, interdum & in gloriam vertit. Arma nunquam accuratius tractabat, quam quum effuse potus, ac vino amens: immo ebrietate ipsa,

Schenchiani fugantur ex urbe.

[...]rum ad Vahalim cædes:

frustra eos [r]etinente Schenchio,

qui demum mergitur.

Elogium ejus.

quæ

quæ resignare ac aperire occulta quæque con- 1589.
suevit, illum ad arcana occultanda uti solitum ferunt. Ad ingenii tristitiam, qua nunquam risisse dicebatur, tantum iracundiæ interdum addebat, ut milites veluti mancipia pulsaret atque transfigeret; & tamen raro alius suis carior fuit, nempe quos assidue prædarum spe alebat, & vero prælarge ditabat. Laborum patientia admirationi erat. ubi aut necessitas cogeret, aut spes alliceret, affixus equo dies noctesque traducere, in equo cibum, in equo somnum capere, prorsus habitare in equo consueverat. Ceterum infamia laboravit mutatæ toties fidei ab regiis partibus ad fœderatarum Ordines provinciarum, ab Ordinibus ad regia iterum castra his tertium desertis in Truchsesii militiam transcriptus, ac postremo Ordinibus redditus, ac neutris unquam partibus satis acceptus, dum nemo suum nisi in dies numerare volaticum hominem posset, cujus videlicet non pes, sed penna teneretur. Corpus ejus inter cadavera, quibus constratum flumen erat, (neque enim quingentis pauciores submersos ferunt) repertum ab iis, qui ad spoliandos hostes certatim ex urbe proveniebant, magna Neomagensium lætitia spectatum est, ferociam & minas in vultu retinens, & adhuc timendum: mox lætitia in ultionem versa, amputatum caput, sectumque partes in quatuor corpus, ex totidem turribus, atque ex una portarum urbis aliquandiu pependere: dum Varambonii jussu inde remota, ac duobus post annis à Mauritio Comite sepulcro militariter illata sunt. Schenchii morte nihil à suscepto consilio Berchæ liberandæ retardatus Adolphus Meursæ Comes: quin potius Schenchianis auctus militibus, qui se ei addiderant omnes, copias quas posset maximas per Geldriam, cui pro Ordinibus præerat, comparabat, ut Bercam re frumentaria laborantem, inducto commeatu sublevaret: plurimum referre arbitratus, teneri à Fœderatis ejusmodi arcem, ex

Reidan l. 8.

Elector, Imperii exauthoratus.

Meursius cum commeatu Bercam ad Rhenum properat.

1589. qua vicinæ Geldrorum urbes, quæ fere omnes regiarum partium erant, vexari assidue, & aliquando recuperari possent. Profectus itaque Harnemium, quo conventuros milites opperiebatur, dum arma in eam expeditionem, ac vasa bellici pulveris in milites distribuendi, unum in locum extrahi jubet; oblatum à quodam talium operum artifice grandius Pyloclastrum experiri, se multisque coram, voluit: tormentoque portæ affixo, forte scintilla in adstantia pulveris vasa desiliit, ac protinus excussis vibratisque parietibus, nonnullos repentina vis ignium inflammavit, aliquos relabentium tectorum ruina contrivit, Comes ipse dire ambustus postridie extinctus est, non modica jactura partium, quas tamen ille assidua magis quam felici armorum tractatione adversus Hispanos tenacissime defendebat, eorum odio quam damno clarior. Hujus, & Schenchii continuata paucos intra dies infortunia quum Berchæ audita sunt, adegere præsidiarios ac cives longa obsidione ac fame pressos, ut animum inducerent ad deserendam tandem aliquando defensionem urbis, quam Superis invitis, atque ipsis contrariis elementis, propugnare videbantur: siquidem ex iis Ducibus, unde subsidium sperabatur, alter igne, aquis alter infeliciter periisset. Iamque colloquium ab hoste endituri erant, quum festinatis ab Holachio litteris, novis instructos copiis annonarios currus adventare nunciatur. Ducebant hoc subsidium cum ter millibus ac quingentis peditibus, & equitibus quadringentis, Comes Oberstenius, & Verius Anglus Chiliarchi, quos pro Meursio, & Schenchio fœderati Ordines supposuerant. In Alpensem agrum pervenerant, quum Varambonius, qui non inde procul aberat, per expeditum nuncium, à Comite Mansfeldio apud Graviam agente, aliquot Hispanorum cohortes in auxilium poposcit: rogatoque insuper Comite ipso, ut præsentia sua victoriam firmaret, addidisse fertur, Veniret nullo de pugna diri-

Harnemii copias lustrat. *Meursius.*

Pettardo.

Novum mortarii genus experturus igne corripitur 8 *Octobr.* 1589. & comburitur.

Interim Berchenses ob famem ad deditionem incliuant:

Sustinent illos nova Ordinum auxilia. *Carol. Mansfeld.*

dirigenda contentionis metu. paratum se, imperia ex illius ore capessere, eaque inter hastatos milites libenter exequi. Nec quidquam distulit Comes Mansfeldius: ac præmissis sex centuriis Hispanorum, ductore Toralva, etiam se venturum promisit. Erant Varambonio milites fere hostium pares: quorum Italos mille è Spinellia legione Alexander de Montibus tunc ducebat: Burgundi sub ipso Marchione paulum supra octingentos numerabantur: Hispanos fere quingentos adduxerat jam Toralva: & equites auctos ad octingentos Appius regebat. Cum hisce copiis Varambonius non longe à Berca selegerat munieratque tumulum, propter quem ducturi commeatum credebantur hostes. Sed hostibus alia incedentibus via, impeditiore illa quidem, eoque Regiis improvisa; protinus occurrere cum turmis Appium, ac distinere venientes jubet. auditoque, prope jam esse Mansfeldium, (sic enim præmissus ab eo Hispanus Centurio Villasecca nunciabat) Spinellianos illuc festinare imperat, eodemque ipse cum reliquis movet. Appius iter silva obsitum, atque autumnalibus aquis inexplicabile tandem emensus, Anglis, qui primo in agmine apparuere, obtulerat se. & quamvis alicubi dehiscente solo instabilis fluctuaret, omnia tamen infra equitatus sui vires arbitratus, accessu præsertim Neapolitanæ legionis, pugnam capessit, animose magis, quam feliciter: non solum dum palustri humo, ac minus equitabili certatum est, sed etiam postquam inde egressus, æquiorem nactus est campum. Nam neque facile ordinare incompositas à via turmas licuit, urgente hoste: & Neapolitanæ cohortes loci iniquitate primum turbatæ, parum præstare mutuam equitibus opem valebant. Et tamen admirationi dicuntur hostibus fuisse, adeo per medias hastas Germanorum, quorum orbem agmini curruum circumdederant, bis ad currus usque, saucii sauciantesque pervenere. Nec minus strenue adversus

1589. Quibus se opponat Varambonius, cum hisce copiis, *Varambon.* *App. de Comitibus.* cum quibus pugnat loco non satis æquo: *Federicus Villas.* ac fortius quam felicius.

1589. agmen Oberstenii pugnabant Hispani, Burgundique, Varambonio nunc Ducis, nunc militis partes intrepide suprema inter discrimina sustinente. Sesquihoram, spe auxilii, sustentata est à Regiis pugna: donec audito, venire armatos ab obsessa civitate Berchenses commeatum excepturos; Varambonius, quando subsidiarii à Mansfeldio milites non apparebant, paulatim receptui ad eum, quem munierat tumulum, signum dedit, insequente hoste, ac fortissimos quosque, qui pugnam postremi ciebant, passim cædente. Nec multum inde cesserant, quum ecce turma equitum, qui venienti Mansfeldio præibant, ex vicino scloporum fragore cœptam jam pugnam interpretati, addensato gradu, recedentibus adjunxere illico se, unaque omnes in pugnam redeuntes, terga vertere coegerunt hostem. qui, festinantibus inter hæc curribus, contentus alimenta obsessis inferre, urbe se commeatumque conclusit: desideratis non pluribus quinquaginta ex suis, ex Regiis facile supra quadringentos, prima tamen cum laude Neapolitanæ legionis, & cohortium Hispanarum. ex illa Ferdinandus Spinellus Ziri Marchio, & Ioannes Antonius Carafa, & Alphonsus Palaganus Centuriones: ex his Centuriones totidem Didacus Guerra, & Cosmus Pnialtes, & Bernardinus Toletanus, strenue dimicantes obiere. præter signiferos septem, & equites complures; inter quos Ioannes Coloma, post raptum è signiferi manu hostile vexillum, ipsumque signiferum interemptum, pila trajectus, tantoque magis vexillum amplexus, illo involutus occubuit. At Spina Centurio Neapolitanus, letaliter saucius: & Corellius Hispanus eques, viginti & duobus vulneribus perfossus, postquam deficiens sanguis, non animus, utrumque prostravit; ille à pugna retractus, post brevem medelam, rursus arma & pericula poposcit: hic inter cadavera spirans adhuc repertus, sublatusque, quamquam majore mortis parte in corpus recepta,

hora una cum dimidia.

Decedunt non sine cæde Varamboniani.

Sed novis auxiliis aucti redeunt,

Commeatus tamen in urbem inducitur.

Cæsorum utrinque numerus.

militum aliquorum laus.

Ex Hispan.

Eques Aragon.

Thomas Spina.

Hiero. Corell.

1589.

cepta, tamen ex insperato convaluit, auctamque ex privata ultione ferociam in bellum attulit. Nec sua in hoc conflictu caruere commendatione Duces partium. Nam Varambonius, nullo formidato discrimine, manu exemploque pertinaciter adeo pugnæ institit, ut semel ab hostium, in quos se conjecerat, manipulo circumventum jam ad deditionem cogerent, nisi propere hastati aliquot Hispani accurrentes captivitati Ducem exemissent. Verius autem commeatum & per iter hosti inexpectatum deduxit, & loco potiore defendit, & ipsa fuga ad celeritatem usus in urbem festinanter invexit.

maxime Ducum utriusque partis.

Scio super hac pugna varie traditum à Scriptoribus: quum alii improsperum ejus exitum Comiti Mansfeldio attribuerint, qui non magnopere laborandum sibi existimaverit in ejus acceleratione subsidii, ex quo partæ victoriæ decus penes Ducem expeditionis futurum esset. nempe Marchioni jam tum offensus, quum Geldriæ præfecturam, se posthabito, in illum contulit Alexander. Alii ipsum potius Varambonium accusant, qui gloriæ avidus ne partem victoriæ cum Mansfeldio communicatam haberet, prævertere adventum ejus, dato in pugnam milite, festinaverit. Ego neutrum affirmare promptum habeo: quum in litteris, quas de hac expeditione Farnesius ad Regem accurate scribit, neque Mansfeldium, neque Varambonium defuisse muneri suo diserte contestetur.

Coloma li.2.

Improsperam hanc pugnam Mansfeldio alii tribuunt:

alii Varambonio:

Reidan.li.8. Vasque in Comment. Eques Rinald. in Relation.

6 Novemb.

Sed quum in iisdem litteris non obscure carpat nimium ardorem militum ad vires potius ostentandas, ut ipse loquitur, quam quod imperatum id fuisset; facile crediderim, sui confidentia, & hostium contemptu, à præmissis ad pugnam militibus peccatum esse. id quod sæpius evenit majorem expertis hostem, quia contempserint, ut minorem. Nec ideo expugnandæ Berchæ omissa spes est reputantibus, quæ inducta erant paucorum denique dierum alimenta, auxisse magis ductoribus gloriam, quam sedasse obsessis famem. Advenerat jam in

Alexander nimio ardori militum.

1589. castra Mansfeldius, eique tradiderat Varambonius vicarium exercitus sui regimen, evocatus ipse in Geldriam ab Alexandro: qui, quod obsidionem paulo diuturniorem vereretur, tandiu abesse illum nolebat à præfectura sua hostium insidiis tunc exposita. Accedebat metus, ne forte, non coëuntibus animis, diversi arma tractarent. malum, quod in bello non raro videmus, quoties aliqui, publica re privatis simultatibus posthabita, non jam Principi suo, sed, surdo quodam transfugio, hosti militant. unde sæpius acceptas ex inopinato clades, & NON plura medicorum dissidio funera, quam corruptas discordia Ducum victorias computamus. Sed quam præcaverat in castris discordiam Alexander, exceperant eam in urbibus, exercebantque permulti, insito, uti assolet, studio nationum, aut assumpto semel partium patrocinio. Namque audito, missum ab Alexandro Mansfeldium pro Varambonio, hinc Belgæ, inde Burgundi, quique alterutris favebant, Germanorum, Hispanorumque non pauci, Alexandri factum aut laudantes, ac breve jam Berchæ obsidium, celeremque victoriam: aut carpentes, ac diuturnam in castris moram, turpemque discessum affirmate pronunciantes, mordicus inter se tanquam in acie concertabant. negotium videlicet otiosorum, umbraticis hisce pugnis de summa rerum in circulis decernentium. Sed jam Mansfeldius, antequam accepisset continuandæ obsidionis partes, dum Bercam peteret, copias suas Rhesam Rheno imminentem admovit, apud quam validum proxima æstate castellum Schenchius fabricaverat, iis qui Bercam versus, eo loco Rhenum transmitterent, opportunum. Hanc circumvallare arcem Comes aggressus, quarto die murorum parte machinis labefacta, misso tympanista deditionem defensoribus imperavit. Et illi, post mortem Schenchii, animis fracti, & fossa multo jam rudere complanata; haud ultra morati tradidere arcem, cum

Mansfeldius exercitum accepit à Varambonio, in Geldriam evocato. Geldria.

Sed ante Mansfeldius Rhesam invasesas,

Accepit.

cum

cum armis exeuntes, relictis tamen vexillis, 1589.
omnique, quo arx abunde instructa erat, bellico apparatu. Arci tria Germanorum signa ex legione Egmontii imposuit, vexilla ad Alexandrum misit: lætus, quod, non modo illum Rheni trajectum clausisset hostibus, sed etiam regiis exercitibus Transiselaniam aut Frisiam petentibus è Rhesa Anholstum, ex hoc Breefordium, hinc Grollam, iter commerciumque securius, tanquam per regiarum partium loca, unius fere horæ spatio inter se distantia, aperuisset. Hinc nullo tardatus hostium occursu Bercam progressus, acceptoque armorum imperio, ac firmata novis aggeribus & castellis obsidione, non se inde recessurum, nisi urbe fame, aut ferro domita, Berchensibus denunciandum curavit. Nec jactatas ex vano minas brevi intellectum est. Nam bis rejectis, qui annonam inferre tentaverant, jam civitas alimentorum inopia laborabat, ac vitiatis fœdo cibatu corporibus, morbi late gliscebant, & funera sequebantur: non sine querimoniis plurimorum, quibus sicuti curæ non erat, quis Bercam Dominus obtineret, ita frustra arceri ac vinci ajebant Hispanum, dum interea sub Hollando victore, fame ipsi commoriebantur. Notum id Comiti ex iis, qui quotidie ex urbe profugiebant: quorum multos redire vi compulsos, jubebat obsessos admonere, ne se falli finerent inani spe auxiliorum, remedium miseriarum, si se reddere Principi suo festinarent, in ipsorum manu situm esse. sin cunctarentur, præsentibus calamitatibus populationem, & excidium urbis accessura ex arbitrio victoris. Hinc adjecto ad famem hoc quoque metu, Gubernator, ac Magistratus, quoniam tumultuari civitas videbatur, compositis litteris ad Comites Mauritium, atque Holachium, quo res loco esset exponunt, addentes, nisi intra mensem subveniatur, famem hostibus aperturam Berchæ portas. At illi jam pertæsi nimios sumptus in ejus urbis auxilium, quæ longe posita defendi ægre

Inde Bercam aggressus fame illam premit,

& minis non vanis nunciisque terret. Mansfeld.

Simon. Dorth. Gubernator de Civitatis statu admonet Ordinum duces.

1589. demum posset; respondent, Novum apud Regios armorum apparatum, qui sub gallicæ expeditionis nomine timendum esset, ne in Hollandiam destinaretur, non permittere, ut alio miles, & pecunia distrahantur. proinde res suas ipsi componerent: &, quando jam longa obsidione, fidei ac famæ satisfecerint, necessitati in præsens cederent, conditionibusque, quæ fortes viros deceant, cum hoste transigerent. Tunc vero statim delecti, profectique ex urbe legati ad Comitem Mansfeldium, & ad Septemvirum Coloniensem, qui in castris aderat, deditionem obtulere, conditionibus non pœnitendis: impetrato, ne pecunia plecterentur cives, neve armis spoliati emitterentur milites. quorum alterum civitati ad inopiam redactæ Septemvir indulsit: in altero Comes imitandam sibi duxit Imperatoris sui facilitatem, dicere soliti, PARVM referre, quam splendide armis induti, modo arcibus exuti abirent hostes. Abierunt autem militari, uti optavere, pompa circiter mille (ex duobus nempe millibus, qui urbem intraverant) & hi quidem ægre superstites, ac fame enerves adeo fluxique, ut mirum esset, tantam armorum curam fuisse illis, qui vix artus, ne dum arma, sustinere possent. Eodemque tempore Septemvir Ernestus cum Carolo Comite Mansfeldio, ac victore cum exercitu Bercam ingressus, recepta hac una, quæ supererat, urbe, in omnem Coloniensis imperii possessionem inductus est. Quod ille, quoniam regiis armis acceptum referebat, nihil prius habuit, quam ut honorifica legatione gratias Parmensi Duci ageret, cujus beneficio Bonna bis capta, expugnato Novesio, domita ad extremum Berca, reliquisque per Agrippinenses fines arcibus atque oppidis, Farnesiani militis virtute ac sanguine recuperatis; nunc demum se Coloniensem Antistitem, Imperiique Septemvirum agnosceret. Et Alexander, Ernesti litteris in Hispaniam missis, gratulatus est Regi non solum amplissimæ

quibus deditionem non abnuentibus,

cum Mansfeldio gratis conditionibus paciscitur.

Dux Parmens.

Et Septemvir in urbem receptus,

honorifica legatione gratias agit Alexandro:

qui missis in Hispaniam Septemviri litteris,

mæ gloriæ acceſſionem, aſſerto in libertatem felicibus ejus armis, repoſitoque in priſtinum ſtatum amiciſſimo Principe; ſed etiam eadem opera partam belgicis provinciis ſecuritatem, Geldriæque in primis ab hoſtium illic dominantium incurſibus conſultum. Itaque conſideranti ſibi res belgicas, haud temere videri, finem aliquando inſtare diuturni graviſſimique belli. Iam Moſam, quanta eſſet, captis circa ûrbibus, Principi ſuo fluere: Rhenum aut partium amicis adjunctum, aut hoſtibus abſtractum: mare receptis in Flandria portubus navigationibus apertum: Belgium, quam longe protenditur à primis contra Britannicum mare Flandris, ad extremos uſque Friſios, regiis armis ſecure percurri. ſolos adhuc Zelandos, Hollandoſque, (ad horum enim limitem ſubmotas rebellium vires,) indomita pertinacia bellum gerere. ſed utriſque moram ac frenum injectum, illis à Sluſa Fliſſingæ portui obverſa, his à Gertrudisberga Dordrecto cominus infeſta. Atque adeo monſtrata in Zelandiam via, & Hollandia penetrari cœpta, ſperari poſſit, hiſce quoque provinciis ad obſequium denique pertractis, brevi Belgium omne Deo, Regique ſuo reſtitutum iri. Sic Alexander in procinctu omnia, & tanquam ex facili finienda promittebat: quo Regem, ut ego quidem interpretor, allectum non vana ſpe pacandi aliquando provincias, à propoſito gallicæ expeditionis, uti Belgio minime conducibilis, retardaret. nihil hiſce tamen litteris aſſecutus, niſi ut Rex & belli fine per Belgium gauderet, & bellum poſſe in Galliam ſimul importari non deſperaret. minus forte ſecum reputans, ſolem ipſum, quamvis ditione imperioque complectatur univerſa, ad alterum hemiſphærium non transferre lucem, quin alterum tenebris invadendum relinquat. Sed potentiæ Rex ſuæ, virtutique Alexandri omnia tribuebat.

1590.

Regi gratulatur abſolutum Colonienſe bellum,

& partam inde magnam Belgii ſecuritatem.

Simul quo loco res belgica ſit, Regi commemorat. *Zeland. Holland.*

ut eum finiendi belli ſpe allectum

à gallica expeditione removeat.

Rex.

F I N I S.

RERVM & SENTENTIARVM

Quæ SECVNDA DECADE continentur.

Caritas

Angui-

Sententiæ ad A spectantes.

Adversis cum fluctibus colluctantes, quidquid offertur, ne hauriantur, arripiunt.
Non creditur aggressurus, qui non sit superior.
Plerumque fit, ut quam pauci ardua aggrediuntur, tam dein multi aggressos imitentur.
Turpe est non animadvertere, eadem te arte petendum, qua provocaveris.
Aleatori post jacturam permittitur, ut cartulas lusorias discerpat.

Bailius

B.

Sententiæ ad B spectantes.

Bellum hoc quoque nomine ira Dei est, quod sæpe in eo necessitate peccatur.

Beneficio suo commendationem à difficultate aliqui captant.

C

ne,

Colo-

Corbes

Sententiæ ad C ſpectantes.

Calliditas ad extremum ſe ipſam perditum it, & magnam veneni ſui partem bibit.

Nemo adeo intractabilis eſt, cui ſuum denique manubrium non ſit, quo capi, ac teneri poſſit.

Facile captivi tranſeunt animo in eas partes, unde nequeunt expedire corpus.

Familiare eſt hominibus, ſupra vires humanas credere, quidquid ſupra captum illorum fit.

Non ſemper virium contentione res conficitur: eſt interdum, ubi cedendo, atque obſecundando altius aſſurgatur.

Gliſcit in arbitrantium cætu contumacia.

Obſequentes ſinguli, contumaces univerſi.

Commercia ſocietas alit.

Tutum non eſt, ingenia odiis innutrita, novo conciliata beneficio, velut delinitam lactis hauſtu viperam in ſinum admittere.

Conſilia omnia, & præcipue bellica tandiu tuta, quandiu tecta.

D

Sententiæ ad D spectantes.

Invisum est obsidentibus urbem deditionis nomen.

Prodere urbem dicendus est, quisquis urbem impari animo suscipit defendendam.

Sua quisque acrius defendit, quam raptor invadit aliena.

Desertor raro fortiter finit.

Dissociati animi contentione religionis, & regni, raro coalescere inter se possunt.

Quædam non fiunt, quin simul fieri doceantur.

Animi dum suspensi hærent, perlevi pulsu huc, illuc transferuntur, non minus quam quidquid pendet, versatile est.

Veterano Duci repentinus magis, quam improvisus occurrit hostis.

Non plura medicorum dissidio funera, quam corrupta discordia Ducum victoria numerantur.

Prima expeditione Dux æstimatur, nec magis ex inspectis cujusque in ortu sideribus tenorem vitæ præcinunt conjectores, quam ex fortuna primum prodeuntis in aciem Imperatoris, reliqua cursum militiæ præsentiunt hostes.

E

Emma-

Sententiæ ad E spectantes.

Preupidus emptor fastidiosum venditorem facit.

Magister est hodiernus, hesternus error.

Errorem suum amantes juvat non agnoscere errantium Ducem.

Flan-

Fran-

Sententiæ ad F spectantes.

Falsis ex vero fides peti solet.
Sola Ducis fama interdum bella profligat.
Superat metum fames, quæ nec imperantes audit, nec supplicium se ipsa majus novit.
Facile ignem concipiunt, quæ paulo ante extinctæ sunt faces.
Mora est omnium, festinatio singulorum.
Nemo fortium segnes amat.
Facile deserimus, quos à fortuna deserendos subtimemus.
Fulmen ipsis, quibus conceptum est, nubibus haud parcit.

G

Gaspar

Geor-

H

In-

Io. No-

Io.Ia-

Sententiæ ad I ſpectantes.

Non magis cordi in homine, quam Imperatori in exercitu, noviſſimum mori datum eſt.

Raro impunitas fruſtra proponitur, & plerumque ſpe veniæ ſcelera diſtarantur.

Solitaria non incendunt infortunia.

Injuriam aliqui putant finem accipiendi.

Repentinæ irruptiones vim omnem in impetu habent: earumque ſi non figitur mucro, retunditur.

Inſidiæ quo magis in aperto fiunt, eo minus creduntur poſſe fieri, præſertim ab hoſtibus timeri in luce jam deſitis.

Sententiæ ad L spectantes.

Importune læditur is, cujus fide opus habeas.

M

Me-

Sententiæ ad M ſpectantes.

Mortui partus nulla ſe matrem libenter agnoſcit.

Ægrius miles ſuſtinet ſe ſuis poſthaberi, quam ab hoſte vinci.

Miles externus, quum ſemper civitatibus eſſe gravis ſolet, tum recens victis, tanquam fortunam ſuam è proximo reſpectantibus graviſſimus eſt.

Quo die ſe militiæ quis addixit, eo primum die reum ſe omnium bellicorum ſucceſſuum obtulit.

Fidelis miniſtri partes ſunt, ſi qua ex animadverſionibus, ac repulſis timentur odia, in ſe transferre: objectuque ſui, Principem tegere ab invidia: illi beneficentia materiam, illi gratias ſeponere.

Quæ modum excedunt ſpeciem magis, quam uſum habent.

In ipſa multitudine pauci demum ſunt illi, qui bella conficiant, utì ex haſta quantumvis oblonga, palmus tamen ferrea cuſpidis plagam facit.

Fiducia multitudinis & mutuus reſpectus, in pugna vel timidos attinet.

Graves morbi vel temerariis medicamentis curantur.

Erroris confeſſio eſt, mutanda feciſſe.

N

Sententiæ ad N spectantes.

IN nobili pectore generosi spiritus torpent magis, quam non sint; injecta vero necessitate expergiscuntur.

Docent plerunque, quæ nocent.

Tutius est vincire manus, ne nocere possint: quam promereri animos, ut juvare velint.

Inter tenebras etiā nudi teguntur.

O

Ger-

Sententiæ ad O ſpectantes.

In capillatam fronte occaſionem non injicienda manus, niſi armata; ne forte venenatis morſibus anguinei capillamenti, quale geſtant proditores, improvide capiaris.

Facile trepidant oculi non ſtantibus animis.

Offenſa devorantur, ubi majori, quod inſtat, malo occurrendum eſt.

Humana omnia opinione conſtant.

Opportunitas rebus etiam minimis pretium addit.

P

Sententiæ ad P spectantes.

Læsa sæpius suorum patientia nocentius furit, quam hostium odia.

Paupertas indemnes, atque adeo projectiores facit.

Peccatum pro disciplina est.

Pecunia sive desit, sive suppetat, seditiosa res est.

Iuvit interdum ignorare pericula, quæ non superaret, si quis nosset.

Crebra inter pericula metus exuitur periclitandi.

Experientia compertum, nihil esse vilius adversus invadentes, prædatore milite.

Non recte semper contuleris in errata præliantium eventa præliorum plerumque fortuita.

Nulla larva totum principem tegit, & Soles etiam isti quum deficiunt, tunc maxime spectatores habent.

Magnum temporis reique compendium plerumque fit, si cum Principe transigant disceptantes.

Non raro fit, ut Principes ubi omnia in unum congessere, beneficia sua in eo reformident.

In magnis Principum injuriis non incipitur, ut desistatur.

Spectat ad exemplum, si subditi, exuta Dei, ac Principis sui obedientia, honorifice ab aliis Principibus excipiantur, ac propemodum invitentur.

Possessores malæ fidei timor possidet.

Non semper intenditur potentia, dum extenditur.

Interdum Principes errata sua, ministrorum pœna, si è re fuerit, tegunt: his interim errantes, dum peccant ipsi, & alios pro se puniunt.

Q.

R

Sententiæ ad R spectantes.

Quos urges, nisi prosternas, à te repulsos adjunges ex adverso stantibus.

Vitium est generis humani, ut tentata infeliciter ab aliis retentare non dubitent.

Regem quasi elegerint diligunt, qui regi ab eo voluere.

Sabis

S

Sententiæ ad S spectantes.

Scelus sceleri viam emollit.
Pro semivicto habetur quisquis semisomnis invaditur.
Non solent homines capi, nisi spe aliquid ante momorderint.
Divina se dextera libens adjungit supplicum pietati, ubi superborum impietas vindicanda est.
Adæquandum est necessitati subsidium, ne si abundet, effundatur.
Nunquam satis cavetur inter suspectos & suspectantes.

T

Sententiæ ad T spectantes.

Facile veniunt in potestatem alienam, qui præ timore semel exiere de sua.

Minorem se fatetur quisquis timet.

Plus plerumque timendum ab uno, quem laseris, quam sperandum à multis, quorum commodo inservieris.

Metu anxiis omnia in portenta vertuntur.

Nihil æque ex omnibus timetur, atque id, quod primum omnium timeri cœptum est.

Quisquis à suis transfugit, novis semper argumentis peracti semel sceleris opus habet, quo se constanter improbum persuadeat.

V.

 piam

Sententiæ ad V. spectantes.

NOmen quomodocumque victoris non erubescendum.
Alia victoria ad tuendam victoriam opus est.
Victoria quo plura victis eripit, eo magis spargit extenuatque victores.
Victorias ægrius incipias, quam continues.
Victis nova clades est aspectus suorum quasi exprobrantium.
Necesse est, ut mediocritatem humana virtuti præscriptam excedat, quisquis homine major habendus sit.
Victi raro victores amant.
Tunc veris lacrymis defletur clades publica, ubi cum domestico funere conjuncta est.
Proprio ex usu quæque præhabentur: nec fœdera, societatesve res alia stringit, aut laxat magis, quam utilitas.
Animam agit urbs illa, cujus vires, ac spiritus paulatim ab extremis munimentis ad intimas tanquam cordis angustias retrahuntur.

X

Z

F I N I S.

